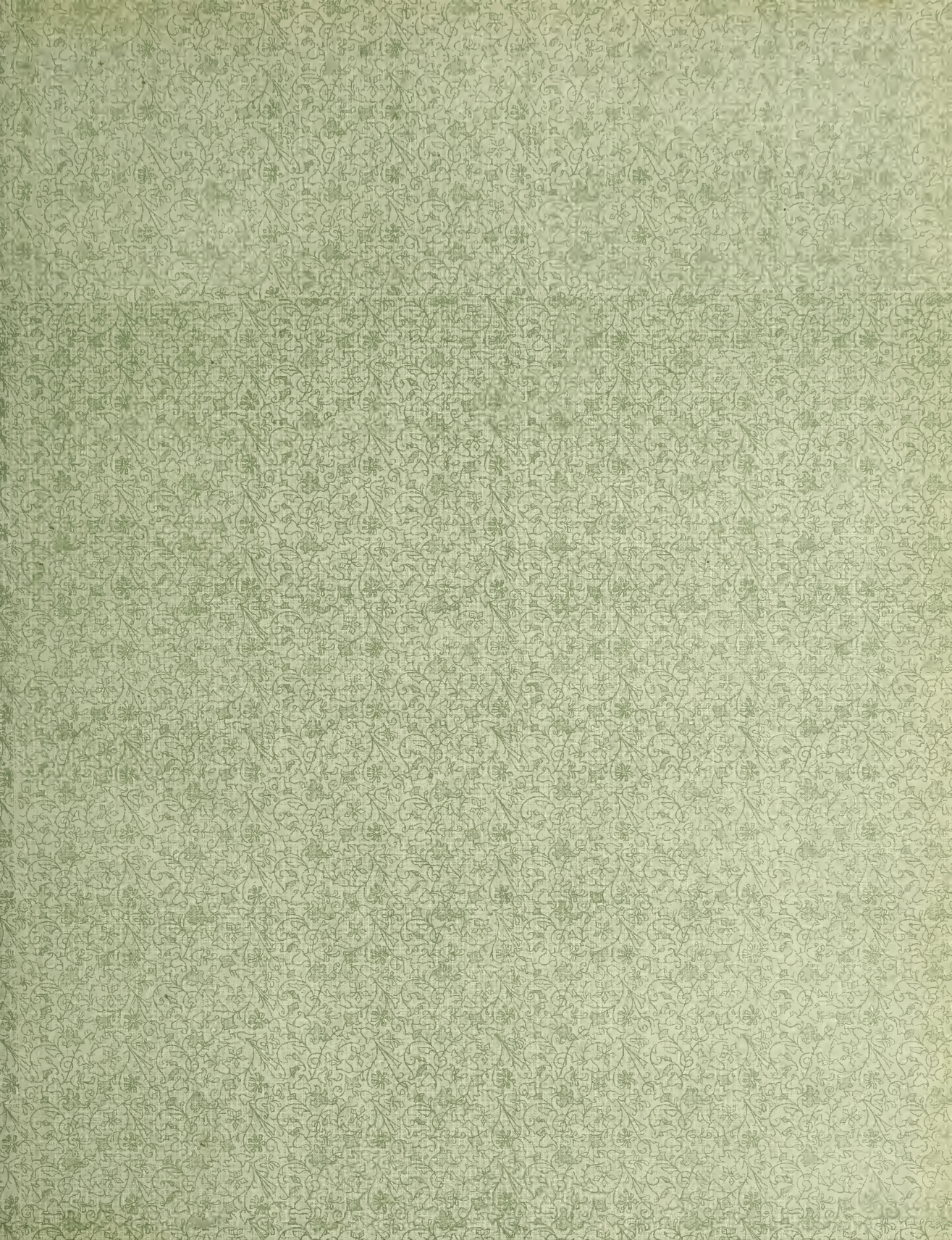

LIBRARY
WITHDRAWN
AUGUSTANA COLLEGE
LIBRARY

Digitized by the Internet Archive
in 2016 with funding from
University of Illinois Urbana-Champaign Alternates

<https://archive.org/details/finlandi19desekl00mech>

FINLAND I 19DE SEKLET

FRAMSTÄLDT I ORD OCH BILD

AF

FINSKA SKRIFTSTÄLLARE OCH KONSTNÄRER.

STOCKHOLM.

HUGO GEBERS FÖRLAG.

7
DK
451
F5

REDAKTIONSKOMITÉ

FÖR TEXTEN:

C. G. ESTLANDER, L. LINDELÖF, L. MECHELIN, TH. REIN, Z. TOPELIUS.

FÖR ILLUSTRATIONERNA:

G. BERNDTSON, A. EDELFELT, E. JÄRNEFELT.

UTGIFVARE

L. M E C H E L I N.

HELSINGFORS 1893.

F. TILGMANN. BOK- OCH STENTRYCKERI.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING TILL „FINLAND I 19 SEKLET“.

TEXTEN.

Inledande ord af Z. TOPELIUS	3.
Kap. I. Landet. Af Z. TOPELIUS	5.
Namn, geografiskt läge, politisk gräns, areal, konfiguration 5. Landhöjning 8. Bergen 9. Vattner 11. Mineralogi 15. Klimat 16. Växtlif 19. Djurlif 21. — De historiska landskapen och deras vapen 23. Egentliga Finland 24. Nyland 26. Tavastland 32. Satakunta 34. Karelén 37. Savolaks 41. Österbotten 44. Indelningen i län 48.	
Kap. II. Folket. Af Z. TOPELIUS	49.
Stamfolk 49. Det finska folket 52. Folknärningar 58. Samfärdsel 64. Hemlif 67. Kyrka, skola, vidskepelse 72. Sport och folknöjen 78.	
Kap. III. Politisk öfversigt. Af L. MECHELIN	82.
Finlands förening med Ryssland 82. Statsförfattningen 87. Regeringsperioderna efter 1809 s. 89. (Alexander I:s regeringstid 89, Nikolai I:s 94, Alexander II:s 97, Alexander III:s 105). Stat och kyrka 112. Lagstiftning, lagskipning, förvaltning 116. Militären 123. Finanserna 127. Folkmängden. Sociala förhållanden 129.	
Kap. IV. Nationalhushållningen	131.
A. <i>Mynt-, Bank- och Försäkringsväsendet.</i> Af EMIL SCHYBERGSON s. 131. Myntväsendet 131. Bankväsendet 135. Försäkringsväsendet 137.	
B. <i>Landtbruk, Industri och Handel.</i> Af L. MECHELIN s. 138. Landtbruket: Finska Hushållningssällskapet 138. Mustiala landtbruksinstitut, jordbruksskolor 139. Landtbrukssällskap 140. Mejeriväsendet 141. Nyare framsteg 142. Forstintitutet, Finska forstföreningen 144. Trädgårdskulturen 144. Industrin: Hemslöjd, skråväsende 144. Järnindustrin 145. Träförädling 147. Pappersbruk och öfriga industrier 148. Polytekniska institutet och öfriga tekniska läroanstalter 151. Föreningen för Konstfliten 151. Tekniska föreningen 152. Arbetsarnes ställning 152. Handeln: Historik 153. Handelsskolor 155. Navigationsskolor, handelssjöfarten 155. Finlands Exportförening 156.	
C. <i>Kommunikationerna.</i> Af FELIX HEIKEL s. 157. Äldre samfärdselmedel 157. Ångbåtar 158. Kanaler 159. Järnvägsanläggningar 160. Post, telegraf, telefon 162. Vintersjöfart 163.	
Kap. V. Det allmänna undervisningsväsendet	165.
A. <i>Universitetet.</i> Af TH. REIN s. 165.	

B.	<i>Elementarläroverken.</i> Af AUGUST RAMSAY	s. 174.
	De tidigare utvecklingsskedena 174. Senaste reformer 178. Pedagogiska föreningen 181.	
C.	<i>Folkskolerösendet. Sällskap för folkbildning.</i> Af G. LÖNNBECK	s. 181.
	Äldre förhållanden 181. Reformens förberedelser 182. Nuvarande organisation 184. Abnormskolor 186. Folkhögskolor 187. Folkbibliotek 187. Folkupplysningssällskapet, Svenska folkskolans vänner, Finska folkskolans vänner 188.	
Kap. VI.	Vetenskapliga och Litterära Samfund	189.
A.	<i>Finska Vetenskaps-Societeten.</i> Af L. LINDELÖF	s. 189.
B.	<i>Societas pro Fauna et Flora fennica.</i> Af FREDR. ELFVING	s. 194.
C.	<i>Finska Litteratursällskapet.</i> Af E. G. PALMÉN	s. 196.
D.	<i>Svenska Litteratursällskapet i Finland.</i> Af AXEL LILLE	s. 201.
E.	<i>Finska-Ugriska sällskapet.</i> Af E. N. SETÄLÄ	s. 203.
F.	<i>Finska Historiska samfundet och Finska Foruminnesföreningen.</i> Af JOH. RICH. DANIELSON	s. 204.
	Historiska samfundet 204. Åbo stads historiska museum 205. Fornminnesföreningen 206. Arkeologiska kommissionen 207.	
G.	<i>Sällskapet för Finlands Geografi och Geografiska föreningen.</i> Af R. HULT	s. 208.
H.	<i>Finska Läkarsällskapet.</i> Af J. W. RUBEERG	s. 209.
	Läkarsällskapet 209. Föreningen Duodecim 211.	
I.	<i>Juridiska Föreningen.</i> Af R. MONTGOMERY	s. 212.
	Juridiska föreningen 212. Fängelseföreningen 213.	
Kap. VII.	Den Vetenskapliga Litteraturen	214.
A.	<i>Historien.</i> Af M. G. SCHYBERGSON	s. 214.
B.	<i>Rättsvetenskap. Nationalökonomi och Statistik.</i> Af WILHELM CHYDENIUS	s. 220.
C.	<i>Teologin.</i> Af HERMAN RÅBERGH	s. 225.
D.	<i>Filosofin.</i> Af TH. REIN	s. 228.
E.	<i>Filologin.</i>	
	A. Den finska filologin. Af E. N. SETÄLÄ	s. 231.
	B. Den svenska filologin. Af I. A. HEIKEL	s. 239.
	C. Klassisk, orientalisk och modern filologi. Af I. A. HEIKEL	s. 240.
F.	<i>Matematik och Naturvetenskaper.</i>	
	I. Matematik, astronomi, fysik, kemi, geologi, mineralogi. Af SELIM LEMSTRÖM	s. 244.
	II. Den naturalhistoriska forskningen. Af FREDR. ELFVING	s. 249.
G.	<i>De Medicinska Vetenskaperna.</i> Af M. W. AF SCHULTÉN	s. 253.
Kap. VIII.	Den Sköna Litteraturen.	260.
A.	<i>Finlands Svenska Litteratur.</i> Af C. G. ESTLANDER	s. 260.
	Åbotiden till 1827 s. 260. Runeberg och Lördagsqvällarna. Lars Stenbäck. Tiden till 1840 s. 264. Runeberg. Cygnæus. Topelius. Tiden till 1863 s. 274. Tiden efter 1863 s. 291.	
B.	<i>Finlands Finska Litteratur.</i> Af E. ASPELIN	s. 297.
	Michael Agricola. Begynnelse. Samlandet af folkpoesins skatter. Elias Lönnrot 297. Kalevala 299. Folkskalder 307. Litteraturens utveckling från 1860-talet. A. Oksanen. Julius Krohn A. Kivi 308. Den senaste tiden 312.	
Kap. IX.	Den Periodiska Litteraturen. Af V. VASENIUS	319.

Kap. X. Konsten	Sid. 327.
A. <i>De bildande konsterna.</i> Af J. J. TIKKANEN	s. 327.
B. <i>Musiken.</i> Af R. F. VON WILLEBRAND	s. 348.
C. <i>Den sceniska konsten.</i> Af WERNER SÖDERHJELM	s. 356.

 Till texten i Kap. I höra följande, enligt Landtmäteri styrelsens generalkarta och andra källor, under ledning af FRITHIOF NEOVIUS sammanställda kartor:

<i>Karta öfver Storfurstendömet Finland</i>	s. 5.
» » <i>Ålands och Åbo skärgård</i>	s. 7.
» » <i>Saima vattnen</i>	s. 13.

ILLUSTRATIONERNA.

A. EFTERBILDNINGAR AF KONSTVERK.

1. TAFLOR.

	Sid.		Sid.
FR. AHLSTEDT: Begrafning	73.	A. EDELFELT: L. Pasteur, helbild i heliogravyr, vid	339.
A. v. BECKER: Barndöpet	75.	Kristus och Magdalena, träsnitt	341.
Sjuk qvinna	77.	R. W. EKMAN: Alexander I och Finlands Ständer (kopia efter E. Thelning), helbild i autotypi, vid	84.
Ett parti piquet	336.	Landtdagens öppnande den 18 September 1863, helbild i autotypi, vid	100.
G. BERNDTSON: Laxfiske	62.	Elgskytterne	269.
På rekognocering	124.	P. Lyytinen	307.
Brudens visa	340.	AXEL GALLÉN: Wuokatti, berg i Sotkamo	11.
Konstkännare i Louvren, helbild i heliogravyr, vid	340.	Imatra, vinterbild	19.
A. EDELFELT: Från Brunsparken vid Helsingfors	7.	Tavastländsk interiör	54.
Kaukola ås (Tavastland)	14.	Vallgosse från Paanajärvi, helbild i autotypi, vid	54.
Vid Helsingfors hamn (vinterbild)	26.	Badstuga	70.
Gata i Borgå	30.	Aino-mytten, triptykon, helbild i heliogravyr, vid	300.
Runosångerska	51.	Sampo smides, helbild i autotypi vid	302.
På hafvet, helbild i heliogravyr, vid	57.	Middagshvila, helbild i heliogravyr, vid	342.
I en tavastländsk by	69.	Första undervisningen, träsnitt	345.
Gudstjenst i skärgården, helbild i heliogravyr, vid	74.		
Hertig Karl vid Clas Flemings lik	218.		
Drottning Blanca, träsnitt	340.		

		Sid.			Sid.
W. HOLMBERG:	Furudunge	11.	F. VON WRIGHT:	Berguf med hare	20.
	Toriseva	17.		Järpar	21.
	Het sommarlag, helbild i			Stridande tjädertuppar, hel-	
	heliogravyr, vid	64.		bild i autotypi, vid	334.
	Skog i regnväder, träsnitt .	335.			
E. JANSSON:	Klöfver ess, träsnitt . . .	336.			
EERO JÄRNEFELT:	Svedjefolk i arbete, helbild		2. SKULPTURVERK.		
	i träsnitt, vid	58.	W. RUNEBERG:	Lagen, helbild i autotypi, vid	116.
	Tavastländsk bondgård . .	68.		Per Brahes staty i Åbo . . .	166.
	Kor i torfrök, helbild i			Vetenskapen oeh konsten, hel-	
	heliogravyr, vid	142.		bild i heliogravyr, vid . . .	189.
	Vinterlandskap, helbild i			J. L. Runebergs staty i Hel-	
	träsnitt, vid	343.		singfors	280.
A. LAURAEUS:	Kvinna med barn	328.		Apollo oeh Marsyas	338.
A. LILJELUND:	Kloekbyte	57.		Byst af A. Fryxell	339.
B. LINDHOLM:	Barrskogsinteriör, helbild i		C. E. SJÖSTRAND:	Porthans staty i Åbo (teeknad	
	heliogravyr, vid	20.		af G. Berndtson)	215.
	Skogstjern, helbild i auto-			Kullervo (teeknad af A. Geb-	
	typi, vid	338.		hard)	304.
E. LÖFGREN:	Erik XIV oeh Karin Mäns-		R. STIGELL:	De skeppsbrutne, helbild i	
	dotter, träsnitt	333.		heliogravyr, vid	346.
H. MUNSTERHELM:	Skogstjern i männskens-			En arbetare	346.
	belysning, helbild i he-		J. TAKANEN:	Aino, helbild i heliogravyr, vid	337.
	liogravyr, vid	337.		Rebecka	337.
HELENE SCHJERFBECK:	En konvalescent	342.		Joh. Vilh. Snellmans byst i	
VENNY SOLDAN-BROFELDT:	Middagsmål i stuga . . .	55.		Kuopio, teeknad af E. Järne-	
TH. WAENERBERG:	Hogland	9.		felt	321.
T. WASASTJERNA:	Lappskt landskap	20.	V. WALLGREN:	Kristushufvud, helbild i helio-	
V. WESTERHOLM:	Eckerö postbrygga, helbild			gravyr, vid	228.
	i autotypi vid	7.		Echo	342.
	Höstlandskap, helbild i			Mariatta, helbild i autotypi,	
	autotypi, vid	342.		vid	344.
MARIA WIIK:	Ute i världen	343.	E. WIKSTRÖM:	Stoekflötare	343.

B. PORTRÄTT.

	Sid.		Sid.
Kejsarene oeh Storfurstarne Alexander I, Nikolai I		L. G. von Haartman*	96.
oeh Alexander II, helbild i heliogravyr, vid	89.	Alexander Armfelt, teekning af G. Berndtson . .	103.
Deras Majestäter Kejsaren oeh Storfursten Ale-		J. M. Nordenstam, E. Bergenheim, R. I. Örn,	
xander III oeh Kejsarinnan Maria Feodorowna		A. Mäkipeska, i grupp, teekning af d:o	108.
samt Hans Kejserliga Höghet Tronföljaren Ni-		A. Brunou, teekning af d:o	110.
kolai Alexandrowitsch, helbild i autotypi, vid	106.	C. G. Ehrström, teekning af d:o	110.
Carl Mannerheim, teekning af G. Berndtson . .	83.	A. Grotenfelt, teekning af d:o	118.
Jakob Tengström, teekning af d:o	86.	Henrik Borgström d. ä., teekning af d:o	132.
Gustaf Mauritz Armfelt, teekning af d:o	90.	J. F. Haekman, teekning af d:o	133.
Robert Henrik Rehbinder*	95.	Henrik Borgström d. y., teekning af d:o	136.

* Utfördt efter porträtt i olja.

	Sid.
S. Gripenberg, teckning af d:o	138.
G. J. Silfversvan, teckning af G. Berndtson	139.
A. Manninen, teckning af d:o	139.
J. von Julin *	145.
N. L. Arppe, teckning af E. Järnefelt	146.
F. W. Rosenlew, teckning af G. Berndtson	155.
Gust. A. Lindblom, teckning af d:o	155.
L. Krogius, teckning af d:o	160.
Alexander Nikolajewitsch såsom tronföljare, teckning af d:o	171.
Uno Cygnaeus, träsnitt efter fotografi	183.
G. G. Hällström, teckning af G. Berndtson	190.
N. G. af Schultén	190.
Elias Lönnrot *	196.
C. D. von Haartman, teckning af G. Berndtson	210.
K. F. von Willebrand, teckning af d:o	210.
J. A. J. Pippingsköld, teckning af d:o	210.
Johan Jakob Tengström, teckning af d:o	216.
Gabriel Rein *	217.
Mathias Calonius, medaljong af R. Stigell	221.
Johan Jakob Nordström *	222.
Axel Fredrik Granfelt, teckning af G. Berndtson	226.
Frans Ludvig Schauman *	227.
Johan Vilhelm Snellman *	230.
Matthias Alexander Castrén, träsnitt	233.
August Ahlqvist, * af E. Järnefelt	235.
Georg August Wallin *	243.

	Sid.
F. W. A. Argelander	246.
Johan Jakob Nervander	247.
Nils Gustaf Nordenskiöld	248.
Adolf Erik Nordenskiöld, träsnitt	249.
Alex. von Nordmann	251.
Immanuel Ilmoni, teckning af G. Berndtson	254.
Jakob August Estlander *	255.
Fraus Michael Franzén, teckning af A. Edelfelt	261.
Joh. Ludv. Runeberg, efter ett af A. Edelfelt för detta verk måladt porträtt, helbild i helio-gravyr, vid	270.
Lars Jakob Stenbäck, teckning af G. Berndtson	271.
Fredrik Cygnaeus, * träsnitt	281.
Zacharias Topelius, teckning af G. Berndtson	283.
Josef Julius Wecksell, teckning af d:o	291.
Makkonen och Kymäläinen, * teckning af A. Gebhard	308.
Julius Krohn, efter fotografi	309.
Alexis Kivi, efter teckning	311.
Robert Lagerborg, teckning af G. Berndtson	323.
R. W. Ekman, medaljong af E. Wikström	329.
C. L. Engel, träsnitt efter byst af V. Wallgren	331.
Werner Holmberg, medaljong af R. Stigell	334.
J. Takanen, teckning af G. Berndtson	337.
F. A. Sjöström, teckning af d:o	347.
Fredrik Pacius, träsnitt	349.
K. Collan, teckning af G. Berndtson	351.

C. ÖFRIGA ILLUSTRATIONER.

	Sid.
Hafvet i storm, skizz af W. Toppelius	6.
Från Helsingfors skärgård, skizz af P. Halonen	7.
Barösund, skizz af W. Toppelius	8.
Enontekis fjäll, träsnitt efter fotografi	10.
Nokia förs, efter fotografi, tecknad af P. Halonen	12.
Vy från Impilaks skärgård, efter fotografi, tecknad af E. Järnefelt	13.
Tallbacke, teckning af A. Edelfelt	15.
Ruskeala marmorbrott, efter fotografi, tecknad af P. Halonen	16.
Vinterlandskap, skizz af E. Järnefelt, helbild i autotypi, vid	17.
Murtaja, skizz af G. Berndtson	18.
Åbo, sedt från domkyrkans torn, helbild i helio-gravyr, vid	24.
Vy af Åbo, efter fotografi	24.
Kuustö slottsruin, efter fotografi	25.

	Sid.
Nådendal, efter fotografi	25.
Wiurila, efter fotografi, tecknad af G. Berndtson	25.
Willnäs, efter fotografi, tecknad af d:o	26.
Kastelholm, efter fotografi, tecknad af d:o	27.
Helsingfors vid södra hamnen, helbild i helio-gravyr, vid	27.
Nikolaikyrkan i Helsingfors, efter fotografi	27.
Sörnäs hamn vid Helsingfors, teckning af A. Edelfelt	28.
Norra Esplanadgatan i Helsingfors, efter fotografi	28.
Borgå, teckning af A. Edelfelt	29.
Borgå bro, teckning af d:o	29.
Kotka hamn, efter fotografi	30.
Hangöudd (Tulludden), efter fotografi, tecknad af A. Edelfelt	31.
Langenkoski, teckning af G. Berndtson	31.
Malmgård i Perno, teckning af d:o	32.

* Utfördt efter porträtt i olja.

	Sid.
Hangö badhus, teckning af L. Sparre	32.
Sarvfax (Nyland), efter fotografi, tecknad af G. Berndtson	33.
Fagervik (Nyland) efter fotografi, tecknad af G. Berndtson	33.
Tjusterby (Nyland), teckning af G. Berndtson	34.
Tavastehus, efter fotografi	34.
Karlberg vid Tavastehus, efter fotografi, tecknad af L. Sparre	35.
Jyväskylä, efter fotografi	35.
Ujörneborg, efter fotografi	36.
Tammerfors, efter fotografi	36.
Kangasala, efter fotografi, tecknad af P. Halonen	37.
Monrepos, teckning af A. Edelfelt	38.
Monrepos, teckning af d:o	39.
Wiborg, efter fotografi	38.
Wallinkoski, träsnitt efter teckning af A. Edelfelt	39.
Imatra, teckning af A. Gallén	40.
Kuopio, efter fotografi	41.
Porrassalmi, efter fotografi, tecknad af L. Sparre	41.
Puijo berg, skizz af E. Järnefelt	42.
Nyslott, efter fotografi	42.
Punkaharju, skizz af A. Edelfelt	43.
Willmanstrand, efter fotografi, tecknad af E. Danielson	43.
Wasa, efter fotografi	44.
Mustasaari kyrka, f. d. Wasa hofrättshus, skizz af E. Järnefelt	44.
Uleåberg, teckning af E. Danielson	45.
Wasa hamn, skizz af E. Järnefelt	45.
Torneå, teckning af E. Danielson	46.
Aavasaksa, efter fotografi, tecknad af E. Danielson	46.
Storkyro och Lappo, teckning af G. Berndtson	47.
Ämmå fors, efter fotografi, tecknad af L. Sparre	47.
Ivalo, efter fotografi, tecknad af A. Gallén	48.
Forntida redskap, teckning af V. Blomstedt	50.
Karelare, teckningar af A. Edelfelt	55.
Bonde från norra Savolaks, teckning af E. Järnefelt, helbild i fototypi, vid	56.
Nyländsk skäribö, teckning af A. Edelfelt	56.
Österbottensk timmerman, teckning af G. Berndtson	56.
Österbottensk skäribö, teckning af d:o	56.
Österbottensk flicka, teckning af d:o	56.
Lappgosse, efter fotografi, tecknad af d:o	57.
Ren med pulka, efter fotografi, tecknad af d:o	57.
Rastande renkaravan, teckning af G. Berndtson, helbild i fototypi, vid	57.

	Sid.
Svedjad mark, teckning af A. Edelfelt	58.
Stockflossa, teckning af A. Gallén	59.
Tjärbrännare, skizz af d:o	60.
Skördeåker, efter fotografi, tecknad af L. Sparre	61.
Björnjagt, teckning af L. Sparre	61.
Sälskyttar, teckning af G. Berndtson	62.
Sälskytt, teckning af d:o	63.
Laxpata, efter fotografi, tecknad af V. Blomstedt	63.
Stakad isväg, teckning af A. Gallén	64.
Åkdon på Fredrikshamns torg, teckning af E. Järnefelt	64.
Åbo kärra, teckning af E. Järnefelt	65.
Tjörbåt, teckning af A. Gallén	65.
Båttakning uppför fors, efter fotografi, tecknad af A. Gallén	66.
Emigranter, teckning af K. M. Enckell	66.
Lappkåta, efter fotografi, tecknad af G. Berndtson	67.
Österbottensk bondgård, skizz af E. Järnefelt	68.
Nyländsk bondgård, efter fotografi, tecknad af L. Sparre	68.
Väferska, teckning af A. Gallén	69.
Interiör af en österbottensk stuga, skizz af E. Järnefelt	70.
Slåder, teckning af E. Järnefelt	71.
Maksmo kyrka, skizz af d:o	72.
Leppävirta kyrka, efter fotografi	72.
Ruokolaks klockstapel, teckning af A. Edelfelt	73.
Gudstjänst vid Ivalo guldvaseri, efter fotografi, tecknad af A. Gebhard	74.
Österbottenskt brudpar, efter fotografi, tecknad af d:o	74.
Läsförhöret, teckning af V. Blomstedt	75.
Vänä kyrka, teckning af A. Edelfelt	76.
Sunds kyrka, efter fotografi, tecknad af G. Berndtson	76.
Önninge by, teckning af V. Westerholm	77.
Skidlöpare, teckning af V. Blomstedt	78.
Skidlöpare, teckning af d:o	79.
Skridskoklubben i Helsingfors, teckning af G. Berndtson	79.
Trafvare med Sulki-slåde, teckning af V. Blomstedt	80.
Nyländska jaktklubbens paviljong, efter fotografi	80.
Åminne gård, teckning af G. Berndtson	90.
Senatshuset, efter fotografi	93.
Riddarhuset, efter fotografi	101.
Vid den kejserliga eskadern, teckning af G. Berndtson	106.
Ständerhuset, efter fotografi	109.
Åbo domkyrka, efter fotografi	113.

	Sid.		Sid.
Interiör af Åbo domkyrka, efter fotografi . . .	114.	Marknadsbild från Helsingfors, teckning af A. Edelfelt	154.
Nya grekisk-ortodoxa kyrkan i Helsingfors, efter fotografi	115.	Torg i Tammerfors, efter fotografi	155.
Sörnäs fångelse, efter fotografi, tecknad af A. Gebhard	117.	Navigationsskolan i Åbo, efter fotografi, tecknad af V. Blomstedt	156.
Tavasthus slott, teckning af V. Blomstedt . . .	118.	Vaala hamn, efter fotografi, tecknad af L. Sparre . . .	157.
Wiborgs hofrättshus, efter fotografi	120.	Saima kanal, Juustila sluss, efter fotografi . . .	158.
Finska gardets kasern, efter fotografi	121.	Saima kanal vid Lauritsala, efter fotografi, tecknad af V. Blomstedt	159.
Nylands bataljons kasern, efter fotografi . . .	125.	Bogskärs fyr, teckning af L. Sparre	160.
Dragoner, teckning af G. Berndtson	125.	Järnvägsbron vid Uleåborg, efter fotografi . . .	161.
Reservbarack vid Willmanstrand, efter fotografi, tecknad af V. Blomstedt	126.	Pielis kanal vid Joensuu, efter fotografi	162.
Lägerbild, soldater vid tö, teckning af G. Berndtson	126.	I Hangö hamn (april 1893), efter fotografi, tecknad af G. Berndtson, helbild i autotypi, vid . . .	164.
Kadettkåren, teckning af H. Backmanson . . .	127.	Universitetets huvudbyggnad, efter fotografi . . .	167.
Hangö hamn, efter fotografi, tecknad af V. Blomstedt	133.	Universitetets bibliotek, efter fotografi	168.
Fiskars, Billnäs och Svartå, efter fotografi, tecknade af A. Gebhard	134.	Interiör från univ. bibliotek, teckning af V. Soldan-Brofeldt	169.
Finlands Bank, efter fotografi	135.	Första Maj (bild ur studentlivet), skizz af Eero Järnefelt, helbild i autotypi, vid	172.
Kalevas hus, efter fotografi	137.	Studenthuset, efter fotografi	173.
Erkkylä gård, efter fotografi, tecknad af L. Sparre . . .	138.	Gymnasium, numera lyceum, i Wasa, efter fotografi . . .	176.
Ayreshire-ko från Sippola, efter fotografi . . .	138.	Svenska normallyceum i Helsingfors, efter fotografi . . .	177.
Ayreshire-tjur från Sippola, efter fotografi . . .	139.	Finska lyceum i Tavastehus, efter fotografi . . .	178.
Finsk tjur från Järvikylä, efter fotografi, tecknad af S. Granfelt	140.	Svenska fruntimmersskolan i Helsingfors, efter fotografi	179.
Finsk ko från Järvikylä, efter fotografi, tecknad af d:o	141.	I en samskola, efter fotografi, tecknad af G. Berndtson	180.
A. Borgströms mejeri i Hangö, efter fotografi, tecknad af G. Berndtson	140.	Folkskolseminariet i Jyväskylä, efter fotografi . . .	184.
Från Åland, efter fotografi, tecknad af S. Granfelt . . .	141.	Folkskolehus i Tammerfors, efter fotografi	185.
Vuojoki gård, efter fotografi, tecknad af L. Sparre . . .	142.	Folkskolehus i Wiborg, efter fotografi	186.
Hästmarknad, teckning af G. Berndtson	143.	Folkskola i Janakkala, efter fotografi	186.
Järvikylä gård, efter fotografi, tecknad af V. Blomstedt	143.	Folkhögskolan i Kronoby, teckning af H. Neovius . . .	187.
Hästhandel, teckning af G. Berndtson	144.	Nordsjö-Botby folkskola, efter fotografi	187.
Strömsdals bruk, teckning af E. Järnefelt	145.	Folkbiblioteket i Helsingfors, efter fotografi . . .	188.
Wärtsilä jernbruk, efter fotografi, tecknad af V. Blomstedt	146.	Polarstationen i Sodankylä, efter fotografi, tecknad af L. Sparre	192.
Björneborgs ångsåg, efter fotografi	147.	Norrskan, teckning af L. Sparre	192.
Nokia pappersbruk, efter fotografi	148.	Från finska polarexpeditionen, teckning af d:o . . .	193.
Pitkäranta kopparbruk, efter fotografi, tecknad af P. Halonen	149.	Palmhuset i Botaniska trädgården i Helsingfors, efter fotografi	195.
Tammerfors klädesfabrik, efter fotografi	149.	Paikkari torp, där Lönnrot föddes, efter fotografi . . .	197.
Kymmene pappersbruk, efter fotografi, tecknad af V. Blomstedt	150.	Finska Litteratursällskapets hus, efter fotografi . . .	200.
Polytekniska institutet, efter fotografi	151.	Statsarkivet, efter fotografi	204.
Konnus kanal, efter fotografi, tecknad af V. Blomstedt	152.	I Åbo stads historiska museum, efter fotografi . . .	205.
		D:o d:o d:o	205.
		Åbo slott, träsnitt efter fotografi	206.
		Olofsborg, teckning af A. Edelfelt	207.
		Observatorium i Helsingfors, efter fotografi . . .	246.

	Sid.		Sid.
Nya kirurgiska sjukhuset i Helsingfors, efter foto-		I Runebergs senaste hem i Borgå, efter fotografi	278.
grafi	256.	Runebergs gravvård, efter fotografi	279.
L. Bergholms sjukgymnastik, teckning af S. A.		Vintergatan, teckning af A. Edelfelt	284.
Keinänen	258.	Pohjola-bröllopet, skizz af A. Gallén	300.
Pägnäs därhus vid Kuopio, efter fotografi	259.	Ateneum, efter fotografi	330.
Elgskyttearne, teckning af L. Sparre	268.	Åbo teaterhus, efter fotografi	357.
Runebergs tidigare bostad i Borgå, skizz af A.		Nya teatern i Helsingfors, efter fotografi	358.
Edelfelt	270.	Scen ur Elinan Surma, teckning af L. Sparre, hel-	
Kung Fjalar, teckning af d:o	276.	bild i fotolitografi, vid	360.
Döbeln vid Jutas, teckning af d:o	277.		
Wilhelm von Schwerin, teckning af d:o, helbild			
i autotypi, vid	278.		

VIGNETTERNA

äro tecknade:

till kap. I af Axel Gallén.

till afdelningen Landskapen i kap. I af G. Berndtson.

till kap. II af Axel Gallén.

„ „ III af Emil Wikström.

„ „ IV af G. Berndtson.

„ „ V af Louis Sparre.

„ „ VI af A. Edelfelt.

„ „ VII af Eero Järnefelt.

„ „ VIII A af A. Edelfelt.

„ „ „ B af Louis Sparre.

„ „ IX af Louis Sparre.

„ „ X af A. Edelfelt.

Slutvignetten af Louis Sparre.

Heliogravyren af Joh. Ludv. Runebergs porträtt är utförd hos *F. Tilgmann* i Helsingfors, den af „Mid-dagshvila“, af A. Gallén, hos *R. Paulussen* i Wien, alla öfriga heliogravyrer äro gjorda hos *P. Dujardin* i Paris.

Autotypierna och fototypierna äro utförda hos *F. Tilgmann* i Helsingfors.

Träsnitten äro skurna af *O. Andersen* i Köpenhamn.

Flertalet af de fotografier, som använts vid utförandet af bilder, hafva utgått från *Daniel Nyblins* foto-grafiska atelier i Helsingfors.

PROGRAMMET FÖR TEXTEN:

Kap.	I. Landet.	
	<i>Landets natur; de historiska landskapen</i>	af Z. TOPELIUS.
	II. Folket.	
	<i>Stamfolk; det finska folket; folknäringar; samfärdsel; hemlif; kyrka, skola, vidskepelse; sport och folknöjen</i>	DENSAMME.
	III. Politisk öfversigt.	
	<i>Föreningen med Ryssland; statsförfattningen; regeringsperioderna efter 1809; statsförvaltningen; lagskipningen; lagstiftningen; finanserna; militärväsendet; evang. lutherska kyrkan och öfriga trossamfund</i>	L. MECHELIN.
	IV. Nationalhushållningen.	
	A. <i>Mynt-, bank- och försäkringsväsendet</i>	E. SCHYBERGSON.
	B. <i>Jordbruk, industri och handel:</i> <i>Näringarnas utveckling; Polytekniska institutet; landtbruksläroverk; öfriga yrkesskolor; föreningar för ekonomiska och tekniska syften; yrkesarbetarens ställning m. m.</i>	L. MECHELIN.
	C. <i>Kommunikationerna:</i> <i>Landsvägar; ångbåtslinjer; kanaler; jernvägar</i>	FELIX HEIKEL.
	V. Det allmänna undervisningsväsendet.	
	A. <i>Universitetet</i>	TH. REIN.
	B. <i>Elementarläroverken; Pedagogiska föreningen</i>	AUG. RAMSAY.
	C. <i>Folksholeväsendet; föreningar för folkbildning</i>	G. LÖNNBECK.
	VI. Vetenskapliga och literära samfund.	
	A. <i>Finska Vetenskaps-Societeten</i>	L. LINDELÖF.
	B. <i>Societas pro fauna et flora fennica</i>	F. ELFVING.
	C. <i>Finska Literatursällskapet</i>	E. G. PALMÉN.
	D. <i>Svenska d:o</i>	A. LILLE.
	E. <i>Finsh-Ugriska sällskapet</i>	E. N. SETÄLÄ.
	F. <i>Historiska samfundet, Forminnesföreningen</i>	JOH. RICH. DANIELSON.
	G. <i>Sällskapet för Finlands Geografi och Geografiska föreningen</i>	R. HULT.
	H. <i>Läkaresällskapet</i>	J. V. RONEBERG.
	J. <i>Juridiska föreningen</i>	R. MONTGOMERY.
»	VII. Den vetenskapliga literaturen.	
	A. <i>Historie</i>	M. G. SCHYBERGSON.
	B. <i>Rättsvetenskap, nationalekonomi och statistik</i>	W. CHYDENIUS.
	C. <i>Teologi</i>	H. RÄBERGH.
	D. <i>Filosofi</i>	TH. REIN.
	E. <i>Filologi:</i> a) <i>den finska filologin</i> b) <i>den svenska d:o</i> c) <i>klassisk, orientalistisk och modern filologi</i> }	E. N. SETÄLÄ. I. A. HEIKEL.
	F. <i>Matematik och natur-</i> } <i>vetenskaper</i> }	S. LEMSTRÖM OCH F. ELFVING.
	G. <i>Medicinska vetenskaper</i>	M. V. AF SCHULTÉN.

Kap. VIII. Den sköna literaturen.

- A. *Finlands svenska literatur* af C. G. ESTLANDER.
B. *Finlands finska literatur* » E. ASPELIN.

IX. Den periodiska literaturen V. VASENIUS.

X. Konsten.

- A. *De bildande konsterna* J. J. TIKKANEN.
B. *Musiken* R. F. v. WILLEBRAND.
C. *Den sceniska konsten* W. SÖDERHJELM.

PROGRAMMET FÖR ILLUSTRATIONERNA:

Vyer af landskap, städer, kyrkor och andra publika byggnader, landtgårdar, fabriker, från olika delar af landet.
Folktyper, scener ur folkklivet.

Porträtt af framstående män.
Bilder till en del skaldeverk.
Reproduktioner af taflor och skulpturverk.

Hela antalet illustrationer blir omkring 300; en stor del häraf utgöres af inkom för verket utförda arbeten af G. Berndtson, V. Blomstedt, E. Danielsson, A. Edelfelt, A. Gallén, P. Halonen, E. Järnefelt, Venny Soldan-Brofeldt, L. Sparre, R. Stigell, V. Westerholm, E. Vikström.

Af illustrationerna utföres en mindre del i heliogravyr och träsnitt, större delen i autotypi och fototypi.

De geografiska kartor, som ingå i 1:a häftet, äro enligt Landtmäteri styrelsens generalkarta och andra källor sammanställda under ledning af general Frithiof Neovius.

Anmärkning. De i häftets slut insatta kartor och helbilder hänföra sig till följande ställen i texten:

Finlands karta	till s. 5.
Kartan öfver Ålands och Åbo skärgård	7.
» » Saima vattensystem	» » 13.
Eckerö postbrygga af V. WESTERHOLM	» » 7.
Vinterlandskap af E. JÄRNEFELT	» » 17.
Barrskogsinteriör af B. LINDHOLM	» » 20.
Åbo, sedt från Domkyrkans torn	» » 24.
Helsingfors, vid södra hamnen	» » 27.

Med sista häftet följer titelblad för hela verket, detaljerad innehållsförteckning samt anvisning för inbindningen.

Rättelse i 1:a häftet: s. 5, rad 7 uppiifrån står: SO och SV, läs: SV. och V.

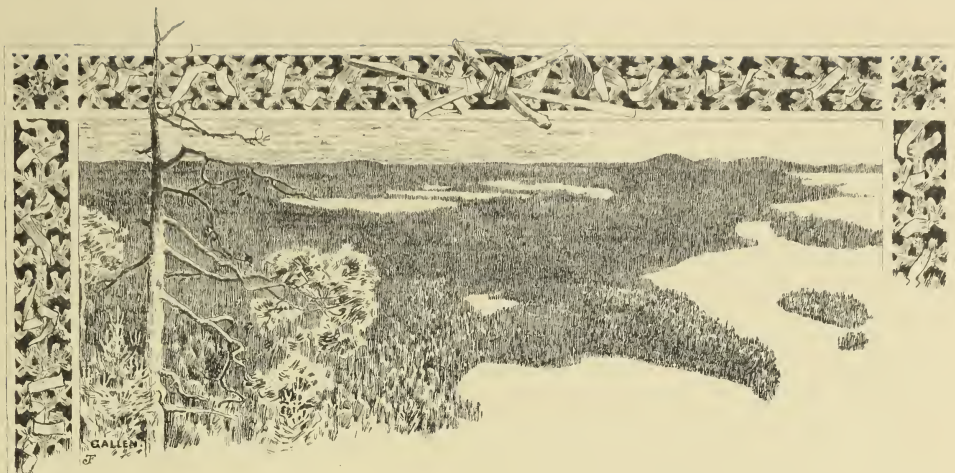
*T*iderna skifta, seklerna droppa bort i historien. Dag, som är, har ärfvt den dag, som förgått, och lemnar sitt arf åt dag, som kommer. Hvarje sekel trycker sitt märke på land och folk. Tidsförhållanden mana att teckna för samtid och eftervärld det nuvarande Finland, sådant det är i nittonde seklet.

Så maktlöst och bortskymdt än detta land framträder vid sidan af rikare länder, begär det, utan anspråk, men utan tvekan, sin andel uti Europas kulturarbete. Det är geografiskt en brygga från vester- till österland och en af de yttersta vaktposterna mot nordpolens isar. Det bär historiskt inom sig den enda igenkänneliga kvarlefvän af en fordom vidt utbredd, nu i sina flesta grenar utdöende folkstam, som uppblomstrar i detta rotskott och riktar kulturen med sin egendomliga lifsåskådning. Det framter i sin odling en af mensklighetens tålmodigaste och mest energiska segrar öfver naturmakterna och i sina historiska öden beviset på hvad ett folk kan bära, utan att förlora sig själf. Detta land kan ej begrafvas i snön, detta folk kan ej utplånas från nationernas antal, utan att en öde fläck uppstår i Europas nord och ett tomrum i reflexerna af dess kultur.

Må det sekel, som står vid portarna, kärleksfullt mottaga det nittonde seklets arf, fylla dess brist och föra det framåt till nya fredliga segrar i den Allsmäktiges hägn!

Z. Topelius.

I. LANDET.

Namn: Suomi, Finland. Båda namnen ha från folket öfverflyttats på landet och i äldre tider betecknat flera grenar af den finska folkstammen.

Geografiskt läge: På nordöstra sluttningen af Atlantens dalbäcken, mellan 59°, 48', 30" och 70°, 6', 30" nordlig bredd samt 37°, 10' och 50°, 27' longitud österom Ferro.

Politisk gräns: Mot Ryssland från Rajajoki (Systerbäck) vid Finska viken öfver midten af Ladoga i oregelbunden sträckning norrut till norska gränsen, 1,496 kilometer. Därifrån i NV., SO. och SV. mot Norge, 662 kilometer. Mot Sverige åt S. längs Muonio och Torneå elfvar, 476 kilometer. Öfriga gränsen mot V. är Bottniska viken och mot S. Finska viken.

Areal, utom Finlands andel i hafven och Ladoga: 6,783 $\frac{2}{3}$ geografiska □ mil, motsvarande 373,604 □ kilometer, hvaraf 41,659 □ kilometer insjöar. Ytvidden motsvarar ungefär England, Skottland, Irland, Nederländerna och Belgien tillsammans. Största längden från norr till söder är 1,054 km. och största bredden från öster till vester 510 km. Sydspetsen är udden Hangö, som med 28 km. utskjuter i Finska viken, och nordligaste punkten Skorajokis utflöde i Tana elf.

Finland är i Europa ensamt stående i sin daning och sin tillväxt, sin geologi och sin hydrografi. Dess läge till omgifvande haf är analogt med Europas. Atlanten, i hvilken nittonde seklets lifsvåg utmynnar, omfamnar halfön Europa med två armar, Medelhafvet och Östersjön, vinkelräta emot hvarandra. Östersjön, den europeiska nordens lifscentrum, omfamnar halfön Finland med två armar, Finska och Bottniska vikarna, vinkelräta mot hvarandra. Nordpolens granne Östersjön kan icke i politisk och kulturhistorisk betydelse mäta sig med tropikernas granne Medelhafvet, men är för Europas nord hvad Medelhafvet är för dess söder.

Östersjön aftecknar på kartan en hafsjungfru, som bär Finland vid sitt bröst och Skandinavien på sin krökta skuldra. Alla Östersjöns friare hafva giljat till Finland, där hafsjungfruns bröst, med ja och armar sammanflyta. Finlands beherskare har varit Östersjöns herre.

Jordens nordliga kontinenter, med undantag af Skandinavien och Finland, slutta alla mot Ishafvet, alltså mot nattsidan, och förfrysas under polarmakternas öfvervalde. Skandinavien och Finlands sluttning mot solsidan är den enda nordliga, som erbjuder lif och odling ett varaktigt fäste. Skandinavien blickar med ena ögat mot Atlanten, Finland med båda mot Östersjön.

Östersjön är ett smalt, grundt och mot norr längsträckt innanhaf, som från 54:de breddgraden till inemot polcirkeln mäter en yta af ungefär 410,000 □ kilometer. Dess största djup i södra bassinen är 427 meter, aftager mot norr och är i Finska viken ställvis 100, i Bottniska viken sällan öfver 80 meter. Utför dess dalslutning, som upptager en femtedel af Europas yta, strömma 250 floder och försöttna så betydligt dess salthalt, att östersjövågen är till en femtedel flodvatten. Denna vag uppröres lätt, tillfrysar lätt och tyckes, jämförd med Nordsjöns, fladdra mot klipporna. Ebb och flod äro knapt märkbara, vattnet stiger och faller med olika vindar. Men emedan floderna äro många och afloppen tranga, står Östersjöns vatten vid Öresund 4 m. 75 cm. högre än Nordsjöns och längst i norr vid Tornea tidtals 6 meter högre än Finska vikens. Här af följa ständiga strömdrag, som, i förening med stormar, dimmor, isar, klippor och grund, ställa sjömannens mod på hårda prof. Men inga faror förma hejla den lifliga samfärdseln. Fyra länders hufvudstäder och mer än 40 betydande handelsplatser befolka Östersjöns kuster; 30,000 större handelsfartyg, utom oräknade mindre, förmedla arligen varubytet mellan dess hamnar.

Hafvet i storm.

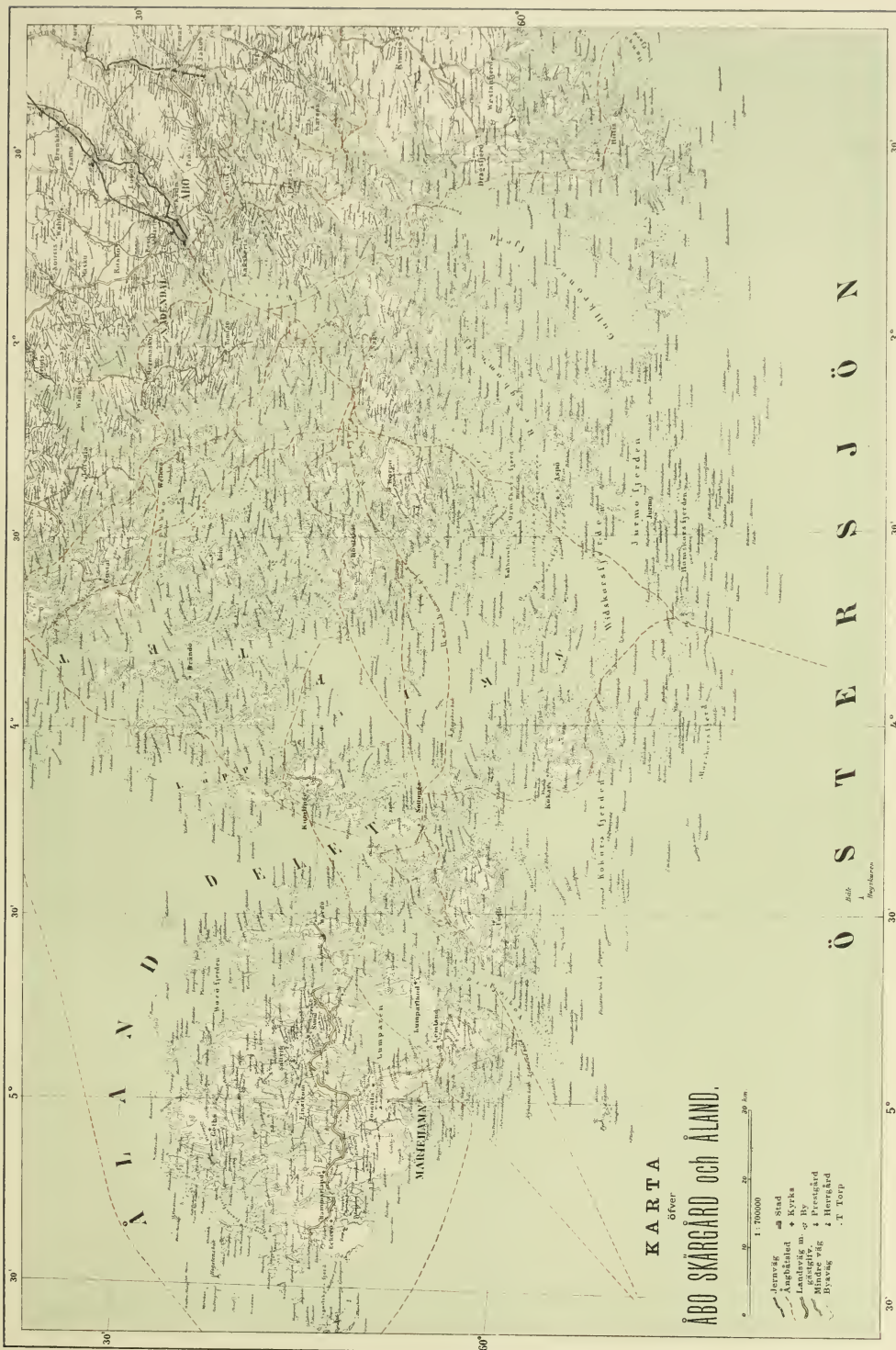
Mot detta stormiga haf utsträcker Finland en kust af, i rak linie, 1,443 km., hvilken, om man följer alla kustens krökningar, upptager en längd af 4,800 km. Finska vikens längd är 427 km.; dess största bredd 75 och smalaste öfverfarten 52 km. Bottniska vikens längd är 640 km., dess största bredd 235 och dess smalaste öfverfart i Qvarken 75 km.

Östersjöns södra kuster äro moränbildningar, öppna, laga, sandiga, omgifna af dyner, där hafvets svallvag bildat egendomliga bankar (Nehrungen). Estlands kust med sina kalkberg antager redan en fastare form. Finska kusten höjer sig på granitgrund, såsom en fästning, hvilken försvaras af två bälten utanverk.

Ytterst mot hafvet ligger ett bälte af kala klippor. Innanför dem utbreda sig skogbevuxna öar, än enstaka, än i stora grupper, som bilda vidsträckt skärgårdar. Innanför skärgårdarna bugtar sig fastlandets kust, som vid Finska viken är inskuren af smala hafsvikar, men vid Bottniska viken jämnare, öppnare. Motliggande svenska kusten framter en liknande, mindre örik strandbildning.

ECKERÖ POSTBRYGGA, EFTER EN TAPLA AF V. WESTERHOLM.

KARTA

Öfver

ÅBO SKÄRGÅRD och ÅLAND.

- Järnväg
- Landväg
- Landväg m. järnväg
- Byväg
- Stad
- Kyrka
- Prästgård
- Herrgård
- T. Torp

Ö S T E R S J Ö N

Skärgården börjar vid Finlands östra gräns och atföljer kusten i hela dess längd, med undantag af två öppnare sträckor på vestkusten. Största ögrupperna äro i söder Ålands, Åbo och Ekenäs arkipelager, i vester Qvarkens. Fyrar och bakar äro här ej tillräckliga. Utan talrika sjöprickar och

Från Brunnsparken vid Helsingfors, efter en tafla af A. EDELFELT.

på klipporna malade landmärken skulle seglaren förvillas i dessa labyrinter af öar, holmar, klippor, uddar, vikar och sund, hvilka beständigt öppna nya utsigter, men äfven med sina plötsliga kastvindar fordra en sjövan hand vid roder och segel. I täflan om naturskönhet gifver mängen priset åt den smala, slingrande farleden vid Barösund i Ekenäs skärgård. Ålands arkipelag är ett ölandskap för sig. Fyra vidt skilda ögrupper, Brändö, Kumlinge, Kökars och Föglö skärgårdar, sluta sig till en centralö, fasta Åland, som mäter 37 km. i längd och 32 km. i bredd. Vestligaste punkten är Eckerö, med Signilskärs klippor, hvarifran postbatarna utsegla på sina äfventyrliga färder till Sverige.

Stundom har en enstaka utpost förirrat sig långt ut i hafvet. En sådan är klippön Hogland, som med syskonön Tytärsaari mäter 30 □ kilometer, midt i Finska viken. Den 17 Juli 1788 utkämpades här en häftig, men oafgjord sjöstrid mellan svenska och ryska flottorna.

Från Helsingfors skärgård.

Landhöjning. Finland har uppstigit och fortfar ännu, drypande af vatten, att uppstiga nr Östersjön.

Under landets och hafvets botten arbetar tyst, men oafsläppligt, den underjordiska elden. Intet Hekla, ingen Geyser, icke ens en varm källa, endast stundom ett lätt jordskalf, förrader hans därvaro. Han förmår icke spränga det tjocka skal, hvarmed polarkölden har kringmurat hans härdar; han förmår endast skrynkla den ofvanliggande jordskorpan, höja ett område, sänka ett annat. Långsamt, sekel efter sekel, upplyfter han den plata, på hvilken Finland och den motliggande kusten af Sverige hvila. Hela östersjödalen synes vara i en vågformig rörelse: höjning i norr, sänkning i söder. Det är en vag, som icke mätes med nutids matt, en urtidshölja, som majestätiskt rullar fram genom artusen.

Barösund.

Fenomenet är länge känt, men dess mätning för ny och för ofullständig för att kunna vara exakt. Af 150-åriga märken, inhuggna i strandklipporna, har man trots sig kunna beräkna, att Bottniska vikens norra kuster höja sig 1,20 till 1,70 meter, men Finska vikens norra kust endast 60 centimeter på 100 ar. Höjningen aftager mot söder, utgör på svenska kusten vid Stockholms breddgrad 0, och öfvergår sydligare, vid Skanes och Pommerns knster, till en långsam sänkning.

Mera märkbara äro följderna af detta, ännu delvis gätlika fenomen. Landet höjes, hafvet rinnet undan, stränderna blottas, slutningen tilltager. Där skepp fordom seglade, flyter numera knapt en båt; där fiskaren fordom utlade sina nät, betar nu hans ko på den gröna strandängen. Grund och klippor uppsta, dem intet sjökort för vetat af; grunden växa till holmar och öar, dessa gro tillsammans med hvarandra och fastlandet. Stränderna utvidgas, hånarna uppgrundas, sjöstäderna tvingas att flytta efter det flyende hafvet. Med hvarje mansålder uppstiger ett nytt odlingsbart land, och hvarje sekel skänker Finland ett furstendöme.

Höjningen ombildar landets yta. Det bortriunande hafsvattuet har kvarstannat i dalarna och gifvit upphof åt sjöar och kärr. I början voro de stora sjöarna hafsvikar och deras mynningar sund. Dessa sund blefvo floder och dessa floder allt stridare. Islossningen ryckte med varfloden stenar från stränderna och fälde dem ater, där strömfåran var grund. Därpå uppstodo forsar, som ej funnos förr och hvilka ständigt förändras. Fa af Finlands floder äro numera segelbara och äfven dessa endast på korta sträckor eller vid mynningarna.

Geologerne säga oss, att denna allt ännu fortgående skapelseakt är här den fjärde i ordningen. Vid den första höjde sig urbergens granit ur planetens sjudande inandöme, och jordbäfningsdanade hafvens rännor. Klimatet var tropiskt med motsvarande vegetation. Vid den andra betäcktes norra Europa ända till Kiev och Rhens delta, sasom nu Grönland, af ofantliga ismassor, bergen nedtyngdes eller sjönko under oceanens nivå. I tredje perioden rullade oceanvägen från nordvest med flytande isberg och oerhörd valdsamhet öfver dessa trakter af norden, splittrade,

Hogland, efter en tafla af TH. WAENERBERG.

refflade och glattslipade bergen, kringströdde rullstenarna, upptornade asar och sandkullar, svarfvade jättetrytorna, aflagrade moarna. I fjärde tidsperioden, som ännu fortfar, begynte med landhöjningen och aflagringen af lösare jordarter de nuvarande arktiska växt- och djurformerna.

Bergen. Man har anmärkt*, att Finlands berg innehålla första och sista kapitlen af jordens historia, men de mellanliggande saknas. Förgäfvos söker forskaren i dessa stenmassor af de äldsta, s. k. kristalliniska formationerna ett spar af växt- eller djurlif. Onedelbart, utan öfvergångar, har lifvet här framträdt på urtids grund.

Finlands nuvarande berg äro endast sköflade rötter af forntida högre fjällmassor. Detta bergsland förvänar icke, det saknar höjd. Än döljer sig dess granit under jordytan, än utbreder han sig i flata hållar, än gar han genom landet i långa, låga vägryggar, afbrutna af dalgångar, moar, kärr. Endast i högsta norden torna sig bergen i fjällens ödsliga majestät. Högsta kända fjälltoppen inom Finlands område, Taivaskero af Maanselkä, uppnår likväl endast en höjd af 858

* Ignatius, Finlands Geografi I: 160.

meter, ett dvärgmatt mot Alpernas. Det relativa höglandet är i nordost, hvarifran höjden smaningom aftager mot söder och vester från 300 till 200 och 100 meter, intill dess att kustdalarna smygga sig under hafvets yta. Vattendelaren mellan Östersjön och Ishafvet utgar vid 69:de breddgraden från den skandinaviska fjällryggen och krängmurar Finland i en lång, slingrande bage. Under sin första, fjällartade, af moar, kärr och rullstenar afbrutna sträckning mot Ö. till Talkumaoivi vid ryska gränsen bär fjällkedjan namnen Suolaselkä, Rautatunturi, Saariselkä, kröker sig därpå mot S. och antager det allmämast kända namnet *Maanselkä*, landets ryggrad. Afvikande än åt Ö. än åt V., följer den politiska gränsen blott delvis naturgränsen. När Maanselkä närmast sig 64:de breddgraden vid Mänankivi, öfvergar han till ryskt område och fortfar där att dela vattnen mellan Finska viken och Hvita hafvet.

Enontekis fjäll vid gränsen mot Norge.

Det är denna stamrygg med sina utgreningar, som afdelar Finlands dalar.

Maanselkä utsänder, börjande längst i norr, följande armar: 2) åt S. Omasselkä; 3) åt V. Kivalo; 4) åt SV. Suomenselkä; 5) åt V. Kainuonselkä; 6) åt SV. och V. Salpausselkä.

Suomenselkä genomlöper midten af landet från 65°, 40' nordlig bredd till 62° vid Bottniska viken. Salpausselkä, en delvis af inlandsisen uppkastad morän, är stängselmuren mot Finska viken och genomlöper södra Finlands hela bredd från 32° till 22° östlig longitud. Dessa två höjdsträckor bilda med stamryggens bas en oregelbunden likbent triangel.

Från Suomenselkä till Salpausselkä utgå åt S. och SO. fyra höjdsträckor: 7) Satakunnonselkä; 8) Hämeonselkä; 9) Savonselkä; 10) Karjalonselkä. Från Salpausselkä, hvars mellersta del förgrenar sig i två parallella höjdarmar, utgå 11) åt SV. Lohjonselkä, som utlöper i Hangöudd; och

Furudunge, efter en teffla af W. HOLMBERG.

12) at SO. Äyräpäänselkä, som går öfver gränsen in pa ryskt område.

Dessa 12 höjdsträckor afdela 14 större dalområden, af hvilka 8 äro kustsluttningar med en sida öppen mot hafvet och 6 inlandsdalar, som instänga vattnen, till dess att de finna en utloppsränna genom kustdalarna.

Vattnen bero af dalarnas gränser och sluttningar. Finlands område är genom politiska gränser mot Norge och Ryssland afstängdt från Ishafvet, men tva af dess nordligaste dalar äro

Wuokatti, berg i Sotkamo.

afskurna stycken af ishafssluttningen och sända till detta haf sina vatten. Norr om Maanselkä utbreder sig kring den 1,421 □ km. stora centralsjön Enare (Inari) den finska andelen af Lappland. Här strömmar i strida forsar grönsfloden Tana (Tenojoki), medan Enares inflöde Ivalojojki och utflöde Paatsjoki föra ödemarkernas vatten till Ishafvet. Österom Maanselkä sänder en sjörik bergdal ett vattensystem af 5,250 □ kilometers omfang till Hvita hafvet.

Till *Bottniska viken* utströmma följande vatten:

Grönsfloden *Tornea* räknar under sitt 481 km. långa lopp 192 forsar. Dess biflod Muonio uppsamlar vattnen från ett område af 11,535 □ kilometer.

Kemi elf omfattar ett flodområde af 53,143 □ km., upptager, bland flera stora bifloder, den 300 km. långa Onnasjoki och genomflyter sjön Kemijärvi.

Ulea elf (Oulujoki) leder en lang rad af sammanflytande sjöar genom Oulujärvi (984 □ km.), Ämmä fall och Niska m. fl. stora forsar till hafvet. Hela den delvis kanaliserade farleden är 320 km. lång och totalsluttningen 200 meter.

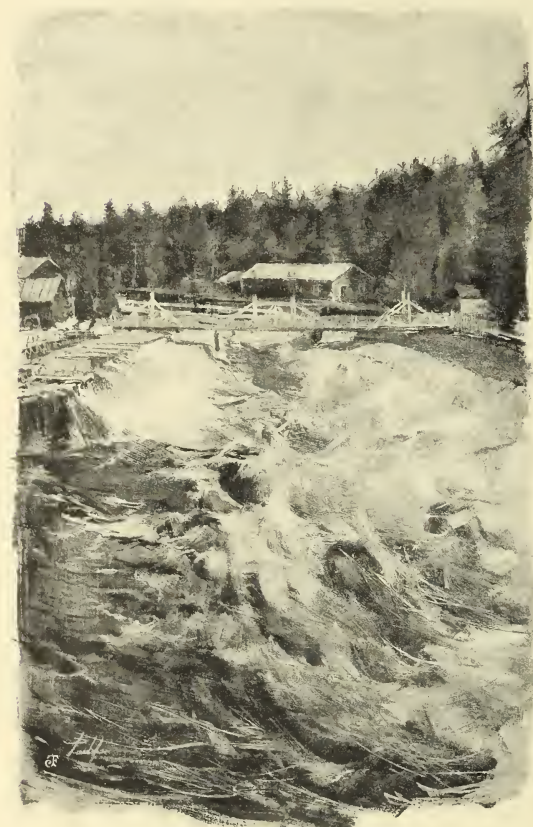
Det vidsträckta österbottniska slättlandet vid norra delen af Bottniska viken räknar fa sjöar, men talrika och betydande floder: utom de redan nämnda, Simo, Ijo, Siikajoki, Pyhäjoki, Lappojoki, Kyrö m. fl.

Kumo elf (Kokemäenjoki) omfattar ett flodområde af 35,759 □ km. Dess 395 km. långa hufvudström är utloppsriännan för vestra Finlands stora sammanbundna sjöar. Den 43 km. långa Näsijärvi forsar genom Tammerkoski in i centralsjön Pyhäjärvi och vidare genom Nokia fors och nya sjöar till elfven Kumo. Totalsluttningen 160 meter.

I vinkeln mellan de bada hafsvikarna ntfalla mindre floder, bland hvilka den i öfrigt oansenliga Aurajoki vunnit ett frejdadt namn i Finlands historia.

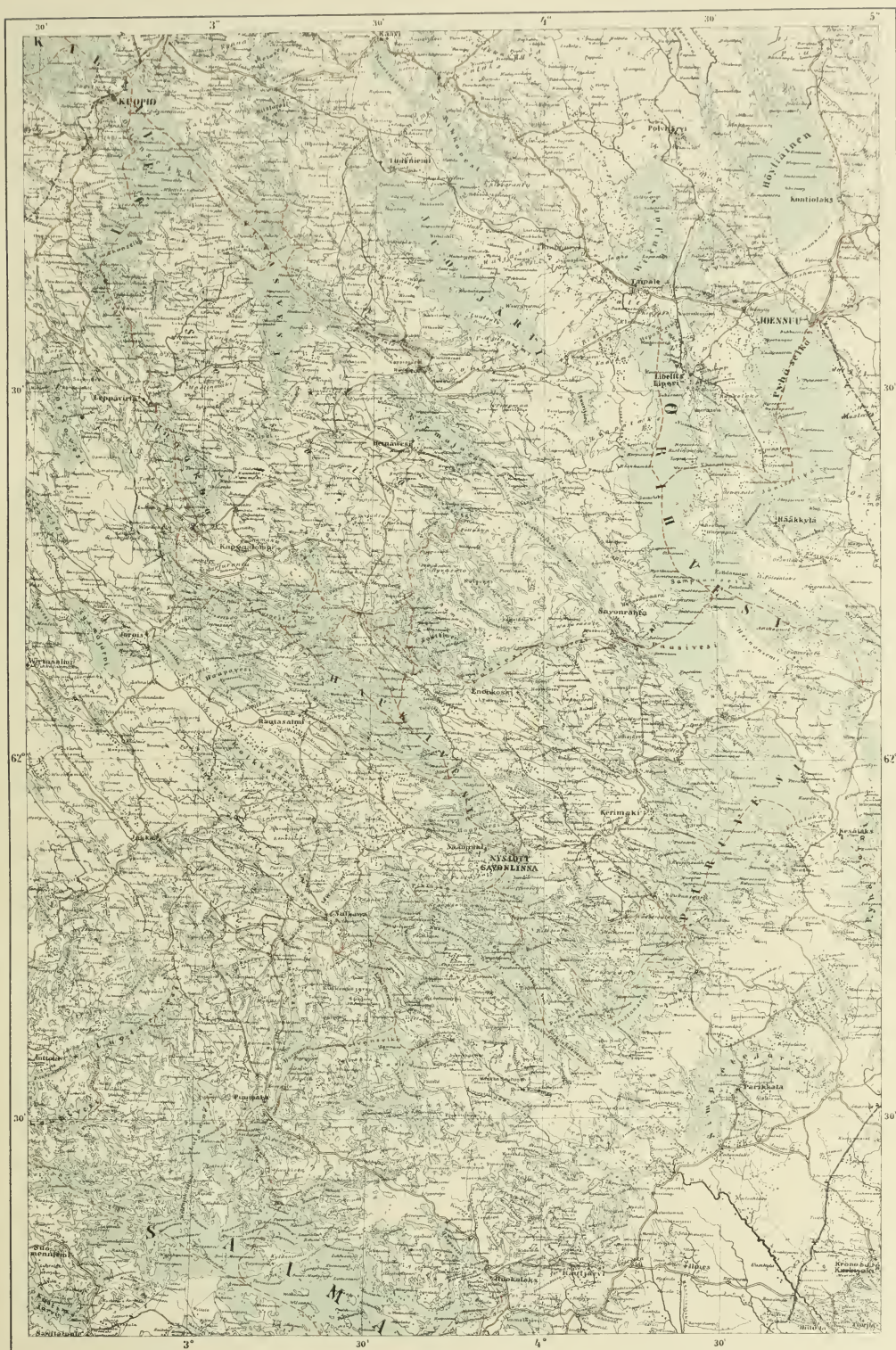
Till *Finska viken* utströmmar i

Kymmene elf, jämte mindre vattendrag, mellersta Finlands vattensystem, som mäter 40,463 □ km. i vidd och 340 km. i längd från norr till söder. Centralsjön är Päijänne, hvars största bredd ej öfverstiger 21 km., men hvars längd är 110 km. och ytvidd 1,142 □ km. Man har till dess område räknat, förutom namnlösa sjöar, 640 namngifna och bland dem så betydande som Poulavesi (493 □ km.) i öster och Keitele (681 □ km.), den största af sjöarna norr om Päijänne. Den delvis kanaliserade segelleden öfverstiger 160 km., men inväntar genomgräfningen af smala näs för att fördubblas. Kymmene elf strömmar i mäktiga forsar och fall (Jyrünkö, Kulkis, Anjala, Högfors) genom fem mynningar ut i hafvet. Totalsluttning 120 m.

Nokia fors.

SAIMA VATTNEN.

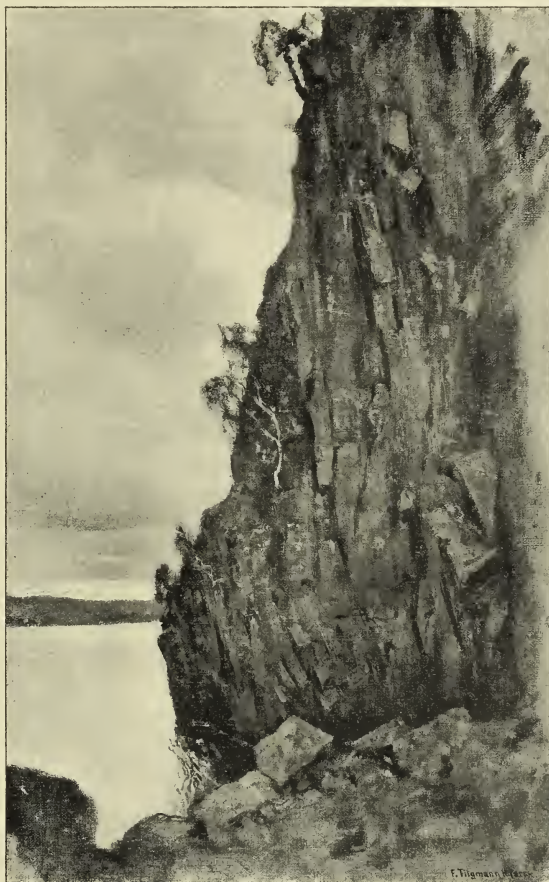

0 10 20 30 km.
1:700000

T. Almqvist & Sö.

Östra Finlands vattensystem, som i vidd upptager 64,172 □ km., eller en sjettedel af Finlands yta, utströmmar genom *Wuoksen* (Wuoksi) i Ladoga. Af dess oräknade många och stora sjöar är *Saima* (76 m. öfver hafvet) den mest kända södra bassinen, hvilken i sig uppsamlar vattnen från en inlandsskärgård af fjärdar, öar och sund utan motsycke i Europa. Om dess vidd får man en föreställning, när man vet, att Soisalo, ett område af 1,685 □ km., är en på alla sidor kringfluten ö. Ångbåtarna gå i sött vatten, delvis genom kanaler och slussar, en sträcka af 370 km. Pielisjärvi, själf centralsjö i ett ostligare system, mäter i vidd 1,095 □ km. och inströmmar i Saima genom den 64 km. långa kanaliserade Pielis elf. Alla dessa vatten bryta sig i Inatra en utloppsränna genom Salpausselkä och forsa i Wuoksi 160 km. åt SO., tilldess att de med två flodarmar ntföda i Ladoga. Totalsluttning 100 m. En genare och bignare väg från Saima till hafvet har människohanden banat i Saima kanal.

Europas största insjö *Ladoga* (Laatokka), hvars norra hälft med dess kuster tillhör Finland, är ett öppet, stormigt innauf af klart, sött vatten, 280 km. i längd, 130 km. i bredd och 1,603 □ km. i ytvidd. Norra Ladoga har vid kusten en större skärgård (Impilaks, Sordavala) några enstaka öar (Walamo) och ett djup till 260 meter. Södra delen är grundare, stränderna kala och sandiga. Sjön mottager 70 tillflöden, hvaribland från ryska sidan Svir och Ilmen-sjöns utlopp Wolchow. Genom Ladoga utflöda hela Saimasystemets vatten i den breda, segelbara, kejserliga *Neva* till Finska viken. Ladogas höjd öfver denna havsvik beräknas till 18 m. 11 cm. under normalt vattenstånd, men detta varierar betydligt under olika år.

Vy från Impilaks skärgård.

Sjöarna äro den finska geografins stolthet, men på samma gång dess förtviflan, emedan ingen lärobok, ingen karta förmår räkna eller namngifva dem. Nästan hvarje dalbotten i Finland är, eller har varit, en sjö. Skaldens matt på de tusen sjöars land uppnår icke en fjärde- eller femtedel af det verkliga antalet. I rikedom på vatten kan Finland jämföras endast med arkipelager och deltaländer. Det bär haf omkring sig, haf inom sig, haf under sig. En del af vattnen har sjunkit in under landets yta och bildat dessa mossar och kärr, hvilka beständigt hota och beständigt

inbjuda odlaren, — i dag frosträsten, om tio år mähända bördiga akerfält. Mätningarna äro af olika datum och arealen icke med säkerhet känd, men man har trott sig kunna beräkna, att kärr och mossar vid början af detta århundrade upptogo 28 procent af landets yta och nu, vid slutet af samma sekel, ej kunna öfverstiga 20 procent. Dikarens spade eröfrar mera land, än det frukostiga hafvet skänker genom att vika tillbaka.

Finlands sjöar äro icke som andra sjöar, dess floder icke som andra floder. Till följd af

Kaukola ås (Tavastland), efter en tafla af A. EDELFELT.

den långsamt tillväxande sluttningen är här en stor och lugn kraft i beständig rörelse mot bestämda mal. Hvad man i andra länder kallar flodsystemer, det är i Finland sjösystemer, stratar. En flod är här endast sista spranget af sjön. Och sjön vandrar, likasom floden. Ett ständigt, sakta, ofta omärkligt strömdrag förräder haus vandringslust. Han förgrenar sig, smalnar, vidgar sig åter och går, än i ett sund, en å, en bäck, än i en brusande fors, att uppsöka sin grannsjö, tilldess att alla förenade finna en ränna, som för dem till hafvet. Stundom stänger en höjdedja, en ås, en sandmo hans väg. Har han druckit sig stark nog af värflödet, genombryter han hindret; förmar han det icke, tager han en omväg eller silar sig fram under jordytan. Tid efter annan göra vattnen revolt och förändra nejdens utseende. Den 3 April 1830 genomskar Länngelmäuvesi en kanaldamm och störtade in i den 2 meter lägre liggande Roine. Den 4 Augusti 1859 genombröt den stora sjön Höytäinen en annan kanaldamm och störtade sig ned

i den 20 meter lägre liggande sjön Pyhäselkä. Memiskolanden är ständigt i verksamhet för att förekomma dessa revolter eller göra dem oskadliga.

Man har beräknat att Finland, i förhållande till sin storlek, har en tredjedel mera inre vatten än Sverige, 3 ½ gånger mer än Norge och Schweiz, 8 gånger mer än europeiska Ryssland, 10 gånger mer än Tyskland och Skottland samt nära 40 gånger mer än Danmark, Österrike-Ungern och Frankrike. Till följd af landhöjningen, skogarnas fällande och kärrrens uttorkande, äro dessa

vattenmassor i långsamt, men fortsatt sjunkande. Hvarje år fällas eller uttappas sjöar och träsk för landvinning eller torrläggning, men icke sällan följer efteråt angern, när odlaren i utbyte mot sin friska bla sjö fatt ett frostbringande kärr. Sjöarnas djup varierar från de grundaste vatten till betydligt djupare dalklyftor, än det utanför kusten svallande hafvets. I folkets föreställning äro en del sjöar bottenlösa. I en del är vattnet grumladt af lera eller mörkt af kärrens utflöde, i andra kristallklart

och genomskinligt på betydliga djup. Likasa vexlande är deras färg, från ett nästan svart vatten till det bjärtaste bla. Det finska landskapet är en omvexling af berg, sjö, skog, as, mosse och mo, hvartill i kustdalarna komma slätten och floden. Den harda, milsvida, med ljung och glesa furor bevuxna sandmon är egendomlig för Finland och återfinnes ingensstädes i samma ensliga storhet. Mon är ej öken, ej stepp, ej prärie, ej dödstynad, ej lifsglädje och likväl något beslängtadt med alla dessa; en inom sig sluten kraft, ett begrundande allvar, en natur, som i sina stämningar kan vara vemodigt vek, men som vill odelad vara sig själf. Sommartid förmörkar, vintertid lifvar barrskogen det finska landskapet. Sjön är dess solsida, dess fönster, dess pulserande blod. Sjön är, sommar och vinter, dess fria utsigt, dess öppna väg, dess maning till lif. Utan sjön vore detta land ett stenröse mellan drifvor.

Tallbacke.

Mineralogi. Med rikedomerna på berg skulle man vänta en rikedom på metaller, men »det äldsta kapitlet af jordens historia» är fattigare, än de efterföljande. Mycket är ännu ej undersökt. Något litet guldsand vaskas i Lapplands floder, enstaka grufvor gifva koppar och tenn. Endast en af metallerna har naturen utstrött med frikostig hand. Järnoxiden ingår i en stor del af

landets jord och källor; han ligger som ett brunt golf på bottnen af östra Finlands sjöar, plundras, renas, förädlas och växer ater om 30 år till ny skörd på bottnen af sjön. Graniten framträder i alla dess former med fältspatens förvittrande afart i Östra Finland, benämnd rapakivi-. Porfyr, sandsten, skifferarter, marmor anträffas; kalk finnes ymnig vid sydkusten; stenkol saknas. Sand och lera i alla variationer omväxla med alluvialslammet af gammal hafsbotten eller den fruktbara myllan af förmultnade skogar och mossar. Om landets mineralogi kan sägas, att massan af material icke för närvarande motsvaras af dess ekonomiska värde, men ligger besparadt för en framtids insigtsfullare användning.

Klimat. Solens stralar falla snedt mellan 60:de och 70:de breddgraden. Högnordiskt, kallt, hardt är förvisst detta land och likväl mera gymnadt, än något annat land under samma polhöjd, Sverige och Norge undantagna. Det ligger icke högt, det sluttar mot solsidan, har stora, djupa vatten omkring sig och i sig, har därtill en, icke omedelbar, men kännbar andel af

Golfströmmens varmluft. Isothermen utvisar i Finland samma värmegrad vid 66° polhöjd, som i norra Asien vid 54° och i Labrador vid 48°. Jämförelsen med det sydligare Europa utfaller mindre gynsam. Arliga medelvärmen är i södra Spanien + 18, i Frankrike + 12, i England och norra Tyskland + 8, i Sverige och Norge + 3 å + 4, i Finland + 2,5, i norra Ryssland + 1.

Inom Finland verkar landets utsträckning från söder till norr betydande skilnader.

Ruskeala marmorbrott.

Vid den tid, när körsbären mogna i Åbo (ärlig medelvärme + 4,61), blomma smultronen i Tammelfors (ärlig medelvärme + 3,86), och lappen fröjdar sig åt godt skäldföre vid midsommar (ärlig medelvärme — 2,68). Olikheten är märklarast om vintern, då medeltemperaturen i Januari varierar mellan — 6,7 i Helsingfors och — 12,9 i Tornea; men medelvärmens i Juli (+ 17) är högst i norr och längst i söder ungefär lika. En annan olikhet följer af landets bredd. Västra Finland är 2 grader varmare, än det östra. Tredje temperaturskilnaden beror af närheten till hafvet. Kontinentalklimatet medför skarpare motsatser mellan köld och värme, torka och nederbörd, hvarför kustens luft är fuktigare och jämnare, svalare sommartid, varmare vintertid. Hafvet kyler om varen och värmer om hösten. I Maj löfvas träden två veckor tidigare i det inre af landet, än vid kusten, men fälla om hösten tidigare sina löf. I allmänhet närmar sig landets klimat, till följd af vattenmassorna, hafsklimatet. Högsta värmegraden öfverstiger sällan + 30; den lägsta med säkerhet kända har nagon sällsynt gång uppgått i det nordliga Finland till — 48. Uppgifter om lägre temperatur äro otillförlitliga.

VINTERLANDSKAP AF EERO JÄRNEFELT.

Vintern utsträcker sitt välde till halva året. November, December höstvintr, Januari, Februari högvinter, Mars, April vårvinter, Maj, Juni vår, Juli, Augusti sommar, September, Oktober höst. Det är en kort grönska, en lång snö. I södra Finland kvarligger snön långt in i April, i det norra långt in i Maj. Sydkustens sjöfart är vanligen 5 månader (December—April), Bottniska vikens norra Qvarken 7 månader (November—Maj) stängd af is. Blokaden är under olika vintrar olika. I stränga vintrar åkes med häst öfver Finska viken till Estland, öfver Ålands haf och Qvarken till Sverige. Sedan en isbrytare numera stänger väldiga murar, har man vid Hangö lyckats bereda en öppen sjöfart året om.

Vinter och sommar inträda stundom plötsligt på få dagar, stundom med långa, ostadiga öfvergångstider. Några tro sig hafva märkt, att dessa obestämda öfvergångar tilltaga i längd. Islossnings-tiden på våren är en lifvets uppståndelse, hvarom ett sydligare klimat ej har en aning. Med den obeskrifliga känslan af vaknande lifskraft förenar sig intrycket af en dag utan natt. Endast vid sydkusten inträder en kort skymning. I fulla tre månader, och nordligast än längre, finnes i största delen af Finland intet mörker mer. Natten strålar, den nordliga himmelen kastar skuggor mot söder, och står där en molnbank i norr, aftecknar sig landskapet utan skuggor. Ingen målarens pensel förmår återgifva det drömlika intrycket af en sådan natt, där alla föremål synas själflysande och ljuset ej utgår från en punkt, utan samtidigt från alla.

I detta beständiga ljus utvecklar sig växtlifvet med en förvanande hastighet. Allt lefvande skyndar att lefva. Mellan fröet, stängeln, blomman och frukten ligger en enda lang dag, och när han är förbi, när den första stjärnan ater begynner tindra på aftonhimmelen, har växten mognat till skörd. Lifvet har genomlat sin korta årscykel, det har fullgjort sitt värf, och förvisningen börjar. En nordan blaser; en frostnatt härjar; den döende växtvärlden ikläder sig till afsked sina praktfullaste färger. Natten mörknar, löfven falla; barrskogen ensam står grön i förgångelsen. Äfven han soffer, men han är en krigare, van att soffa i full rustning. Stundom, i Juni eller Augusti, kastar vintern en härjande skugga in på sommaren. Åkerfälten stå i sin starkaste växt eller i mognadens början. Då kommer en nordanvind, som lugnar

Toriseva, efter en tafla af W. HOLMBERG.

till kvällen. Himlen klarnar och skiftar i grönt. Temperaturen sjunker, kärret utandas sin dödande frost. Vid midnatt angifver termometern fryspunkten, vid solens uppgång 2° eller därunder. Axen öfverdragas med en lätt isskorpa, och denna är ännu oskadlig. Men följer därpå en varm dag, förvandlas axets kärna till en näringslös vätska, olyckan är skedd och odlarens hopp för året förspildt.

Efter höstens förvisning följer i Oktober »Sankt Britas sommar» med klar sol och styrkande höstluft; därefter regn, dimmor, mulen himmel och svart natt. Då faller äntligen den första snön, som lifvar och lysar naturens dödsbädd. Längsta dagen och längsta natten variera med bredd-

Murtaja.

graden från 19 timmar till 2 månader. Norden har alltid ett öfverskott af ljus, till följd af snön, norrskenet och solreflexerna i morgon- och aftonskymningen.

Vintern kommer, men ej som en fiende, mycket mer som en kär och förtrogen vän. Han bygger broar, jämnar vägar och gör de otillgängliga kärren farbara. Växtlifvet är skendödt, djurlifvet ligger till största delen i dvala, menniskolifvet uppvaknar till ny verksamhet. Utan snön vore jordbruket, utan isarna samfärdseln icke möjliga under denna breddgrad. Och högvintern börjar med ett tillväxande ljus, som redan tidigt i sig bär hoppet om våren.

Rådande vindar äro S. och SV., därmäst N., V., SO., NV., O. och NO. Stormarna äro talrika, tidtals uppträdande såsom cykloner. Nederbörden varierar under olika år, i medeltal 600

millimeter. Norrskenen intensiva i nordliga Finland. Åskväder och hagelfall jämförelsevis få och mindre förödande.

Växtlif. Beläget vid norra polcirkeln, på gränsen mellan den kalla och tempererade zonen, inrymmer Finland bådas växtlif och bådas djurlif. Växter och djur äro underkastade alla grader af armod och strid, seger och undergång; men ingestädes är lifvet utdödt, det kämpar ännu vid randen af den eviga snön. Endast arternas antal aftager mot norr. Södra Finland räknar ännu 709 arter kärlväxter; norra Finland endast 329. Ju längre mot norr, desto mer blifva de lägre växtarterna flertal, medan de högre dö ut eller förkrympas. Skogarna upphöra först vid 69:de

Imatra, vinterbild, efter en tafla af A. GALLÉN.

breddgraden, men enskilda träd, såsom björken, lista sig, krypande langs marken, ännu högre mot norr. För icke många sekler tillbaka voro Lapplands nu skoglösa hedar bevuxna med barrskog, hvars kvarblifna rötter vår tids resande uppgräfva till bränsle. Naturen själf har här varit skogs-åverkare, dess lifskraft har försvagats under klimatets tryck. När sol och luft ej fått tillträde till trädens rötter, bilda sig vattensamlingar, hvilka tillfrysa, töa, tillfrysa åter och skada trädets bark. Trädet murknar, stormen kullstörtar det, käret eller mossan inkräktar skogens förra område. Odla- ren skall icke blott eröfra den ödemark, som är; han skall möta äfven den, som hotar att komma.

Finlands skogar bestå nästan uteslutande af tall, gran, björk och delvis al. Landets dyrbaraste träd, *tallen* i sin mognad som fura, behöfver 80 till 100 år för att blifva byggnadstimmer, 140 till 180 år för att blifva sågstock. Ju längre mot norr, desto langsammare tillväxt. Vid

67:de breddgraden har man funnit en furu om 435 år och vid 61:sta en annan om 518 år. *Gransen* behöfver ett föga kortare växtomlopp. Han har inkräktat den bördigare marken, medan furan nöjes med sandjord och berg. Mytens, hemmets och sångfaglarnas älsklingssträd, *björken*, växer i lösare jord och går, som dvärgbjörk, högre än tallen mot norr. *Alen* trives i fuktig jord och kantar i långa sträckor kärrets eller flodens och sjöarnas stränder.

Lappskt landskap, efter en tafla af T. WASASTJERNA.

Spridda, men allmänna i hela landet äro *aspen*, *rönnen*, *häggen* och *sälgen*. *Linden* går vild till 63°, *lön-nen* till 62°, *asken* och *almen* till 61°, men planteras nordligare. *Eken* är, liksom Lapplands furu, en varningssignal. Ännu i början af förra seklet förekom hon högre mot norr och var talrik vid sydkusten. Nu är hon sällsyntare och går sällan högre än 60°, men förekommer planterad ända till 63°.

Allmännaste buskar äro *vide* och *cn*. *Hasseln* går till 61°. Moar och skogsmark betäckas af *ljung* och flera risarter. I utbyte mot söderns frukter har denna höga nord fatt en rikedom af förträffliga bärsorter, bland hvilka akerbär, hjortron, hallon, smultron, blåbär, lingon, tranbär, äro de mest kända och eftersökta. Trädgårdsodlingen har lyckats frambringa äpplen, päron, plommon och körsbär, goda vid sydkusten, ätbara ännu vid 62° och däröfver. Krusbär och vinbär mogna ännu vid 63°; vinrankan, täckt till vintern, odlas ställvis.

Aeklimatiserade förekomma lärkrädet, pilen, syrenen, flädern, spirean, alla slags köksväxter och blomster. *Linet* odlas allmänt till 64°, och mest i mellersta Finland, *hampan* mindre allmänt ända till 66°. *Tobaksplantan* har fatt sin skyddade täppa för bondens husbehof. Af näringsväxterna är *ragen* den mest värderade och allmännast odlade intill 64°. Högre i norr förfrysar han ofta, men mognar i gynsamma somrar ännu vid 67° och försöksvis ända till 69°. *Körnet* är allmänt och norrom 64° det mest odlade, ända till 68°. Medan det på Åland behöfver 116 dagar att mogna, räknar man under de höga breddgraderna endast 63 dagar mellan fröet och skörden. *Hafren* är allmän till 64°, därefter sällsyntare. Europas bröd, *hvetet*, är i Finland desertbröd och odlas i landets södra delar till 62°, men införes mest från Ryssland. Det viktigaste

Berguf med hare, efter en tafla af F. VON WRIGHT.

näringsämnet, näst ragen, äro *potäterna*, hvilka från början af detta århundrade odlas allmänt i hela landet och utträngt de fordom allmänna rofvorna. Af öfriga näringsväxter odlas endast ärtorna mera allmänt, medan rikedomerna på ätbara svampar endast i städerna funnit en användning.

Ända till 69:de breddgraden, hvarhelst en fläck af jorden ligger öppen för solens stralar, frambringa den korta sommaren ängsväxter och blomster af alla arter, som tala nordiskt klimat. Odlade gräsarter äro timotej, klöfver och alopecurus. Vass och 70 arter starrgräs gå till 68°. Östersjöns vattenflora är utbredd ännu vid sydkusten, men aftynar vid västkusten, där äfven floder och insjöar framalstra ett ringare antal arter af sötvattensfloran. Däremot äro mossar och lavvar utomordentligt artrika och sky inga snögräns. Utan rikedomerna på renens förmästa näring, renlavven, skulle Finlands högsta nord vara för människor obeboelig.

Djurlif. Den finska djurvärlden ansluter sig närmast till den skandinaviska, med tillägg af nya arter, som inflyttat från öster. Utom norra Europas vanliga husdjur, bland hvilka den till sitt yttre oansenliga, men utomordentligt ihärdiga finska hästen tillvunnit sig en förtjent uppmärksamhet, räknar landets fauna 450 arter ryggradsdjur.

Jagt och fiske ha varit landets äldsta näringar, men bytet har aftagit i samma mån odlingen tilltagit. År 1888 utbetalades premier för 93 dödade björnar, 48 vargar, 246 lodjur, 3,301 räfvar, 50 järfvar, 253 uttrar, 95 mardar, 1,268 hermeliner och 5,381 roffåglar. Den skada dessa rofdjur förorsaka beräknas till

Järpar, efter en teffla af F. von Wright.

300,000 mark arligen. Björnarnas antal förminskas; på Åland är han utrotad. Vargen är under olika vintrar än talrik och närgången, än sällan synlig. Räfven talrik.

Om gnagarnes talrikhet vittna 100,000 arligen exporterade harskinn och 50,000 ekorrskinn. Bäfvern är utrotad, igelkotten sällsynt. Af 7 arter sälar jagas om varen vid alla kuster gräsälen och ringsälen. Af idislarne är den fordom talrika, redan nästan utrotade elgen fridlyst sedan år 1858 och tilltager i antal. Renen, allmän i Lappland, går vid östra gränsen söderut ända till Ladoga. Af hvaddjuren visar sig stundom tumlaren vid Finlands kuster.

Af 268 antecknade arter fåglar äro 221 i landet inhemska. Af dessa öfvervintra 62; de öfriga flytta om hösten till varmare länder. Till sommargästerna höra svalan, lärkan och de bekantaste sångfåglarna. Näktergalen sjunger om varen vid sydkusten och Ladoga. Mindre tonrik, men med hela det rörande behaget af en nordisk sommarnatt, lifvar talltrasten de ensliga skogarnas tystnad.

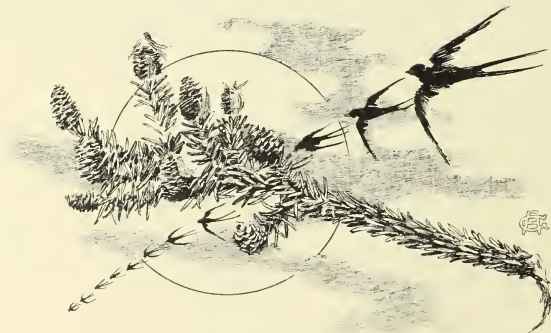
Man tror sig iakttaga en märkbar förminskning af dessa för folket kära och förtrogna sångare till följd af de tilltagande massmorden på nordens flyttfåglar under deras flygt öfver medelhafskusterna.

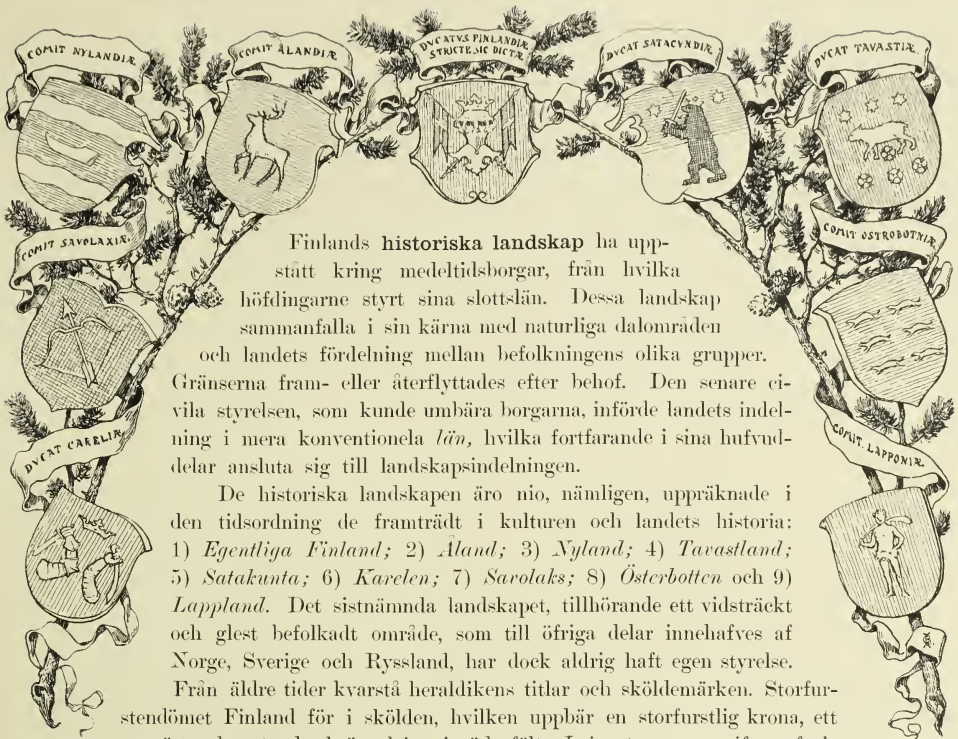
Bland hönsfåglarna äro tjädern, orren och järpen af betydelse för jagten. Vidare räknas 20 arter vadare, 1 art trana och 49 arter simfåglar, bland hvilka svanen, gåsen, ejdern, 14 arter måsar och 2 arter lommar. Kräldjuren äro få, endast 3 arter ormar, 3 ödlor och 3 grodor.

Fiskarna räknas i detta vattenrika land 110 arter, af hvilka 66 lefva i salt, 31 i sött och 13 både i salt och sött vatten. Denna gräns är, med hafsvattnets ringa sälta, obestämd. De allmännaste, mest värderade och mest fångade äro laxen, siken, abborren, gösen, gäddan, siklöjan (mujkan), sillvarieteterna strömming och hvassbuk, laken, iden, braxen, rudan, girsen, alen och nejonögat. Endast i nedra loppet af Kemi elf fångas i medeltal årligen 57,800 kilogram lax och 18,580 kgr. sik, i gynsamma år betydligt däröfver. Uleå elf gifver i medeltal 42,211 kgr. lax; Kumo elf 28,900 kgr. lax och 39,700 kgr. sik; Kymmene elf 45,050 kgr. lax och 39,700 kgr. sik. Samma fiskarter fångas äfven i de större insjöarna, men dessas mest värderade byte är den i hela det inre landet till sofvel begagnade mujkan. Vid Päjänes stränder fångas årligen från 115,000 till 140,000 kilogram mujka. I Keitele sjö lika mycket; andra sjöar oberäknade. Strömmingsfisket vid hafskusterna är af stor ekonomisk betydelse. Fångsten beräknas ända till 10 millioner kgr. årligen. Stören fångas i Ladoga, men är sällsynt vid hafskusten.

Finlands fauna räknar 280 arter blötdjur och 10,000 arter insekter. Kräften är talrik och fångsten lönande intill 62°, hvarefter hon endast förekommer planterad i några mindre vattendrag. Biskötseln idkas numera endast på några orter vid sydkusten. Illa beryktade äro norra Finlands och Lapplands tallösa myggor, hvilka förbittra den korta sommarens ro. Syrsan betraktas i det inre landet nästan som ett husdjur. Den svartgrå musslan döljer sin pärla i åar och sjöar.

Allt detta utvisar ett land i beständig kamp med naturnakterna, ofta slaget, aldrig besegradt, alltid hoppfullt, alltid lefvande äfven under den djupaste snö. Så föga återstår här af söderns sorglösa behag, att i detta land glädjen liknar en flyktig solglimt, rikedomen en saga och naturens ljufvaste fägring en försvinnande dröm. Hårdt allvar, blandadt med vemodig resignation, är det utmärkande draget i Finlands natur. Hemligheten af dess skönhet består i den ständiga, obevekliga vaxlingen af lifvets skendöd och lifvets uppståndelse. Hälften af dess lif är begrafvet i natt, och hälften står i odödeligt ljus. Skalden frågar: »Säg kan man dö för detta land?» Ja, svarar historien. Och lefva!

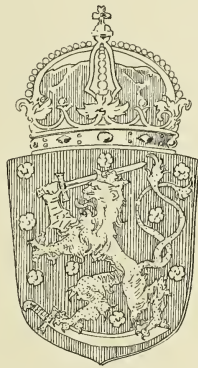

Finlands historiska landskap ha uppstätt kring medeltidsborgar, från hvilka höfdingarne styrt sina slottslän. Dessa landskap sammanfalla i sin kärna med naturliga dalområden och landets fördelning mellan befolkningens olika grupper. Gränserna fram- eller återflyttades efter behof. Den senare civila styrelsen, som kunde umbära borgarna, införde landets indelning i mera konventionella *län*, hvilka fortfarande i sina hufvud-delar ansluta sig till landskapsindelningen.

De historiska landskapen äro nio, nämligen, uppräknade i den tidsordning de framträd i kulturen och landets historia: 1) *Egentliga Finland*; 2) *Åland*; 3) *Nyland*; 4) *Tavastland*; 5) *Satakunta*; 6) *Karelen*; 7) *Savolaks*; 8) *Österbotten* och 9) *Lappland*. Det sistnämnda landskapet, tillhörande ett vidsträckt och glest befolkadt område, som till öfriga delar innehafves af Norge, Sverige och Ryssland, har dock aldrig haft egen styrelse.

Från äldre tider kvarstå heraldikens titlar och sköldemärken. Storfurstendömet Finland för i skölden, hvilken uppbär en storfurstlig krona, ett upprätt och rytande, krönt lejon i rött fält. Lejonet, som omgifves af nio

silfverrosor och trampar på en nedböjd sabel, håller i den harnesksklädda högra framramen ett bart huggande svärd. Landskapet Egentligdöme, framter i sin sköld en krönt, rött fält korsställda glafvenstakar sedda med blå, tvåuddiga flaggor, tigdömet Satakuntas vapen visar i en upprätt gångande krönt björn, huggande svärd mellan två silfverfö i rött fält en kattlo mellan tre Landskapet Karelen, liksom de skölden tvänne armar, den ena harden andra betäckt af ringpansar hvilka kämpa om en gyllene krona, skapen, hvilka samtliga ega rangder: Åland, i blått fält en gyllene Nyland, en gyllene båt mellan två laks, i svart fält en spänd gyllene handbåge med silfversträng och gyllene pil, hvars spets och fan äro af silfver; Österbotten, sex löpande silfver-hermeliner, ställda två i bredd, i blått fält; samt slutligen Lappland, i rött fält en framåtvänd, med eklöfskrans krönt och omgjordad vild man, bärande på axeln en klubba af guld. De äldre städerna bära likaledes enhvar sin vapensköld.

I. EGENTLIGA FINLAND.

Auradalen, landets sydvästra hörn, mellan 60:de och 61:sta breddgraden, bär namn från de tider, när detta område ensamt kallades Finland. Alla öfriga landskap benämndes då skildt, och för hela landet brukades den obestämda benämningen Österland. Namnet Finland behöfde sex århundraden för att i sig indraga landets öfriga delar och angifver därmed den tid, som de skilda folkelementerna behöfde för att igenkänna hvarandra som samma folk.

Större delen af Egentliga Finland är en bördig slätt, som endast vid kusten och längst i nordost afbrytes af berg och åsar. Hafvet inskär djupa vikar, kusterna kantas af vidsträckta skärgårdar. Insjöarna äro få och floderna obetydliga. Aurajoki afdelade fordom landets två lagsagor, »norra» och »södra» Finland med öfriga landskap som biländer. Här, i landets mildaste luftstreck, på det tätbefolkade, väl odlade slättlandet, vid malmförande berg, vid kustens kalkbrott och under skyddet af Åbo fäste, framträdde landets första kulturbygd och skadeplatsen för dess äldsta historiska minnen. Här landsteg den första korshären; här döptes de förste kristne; här bygdes den första kyrkan (Räntämäki), den första borgen (Åbolus); här begynte med den första

Vy af Åbo med domkyrkan i fonden.

militära, andliga och civila styrelsen den första staden, det första ordnade samhället, den första handeln och industrin, den första skolan och akademien, den första vetenskapen, konsten och litteraturen, de tidigast berömda namnen af kyrkofurstar, krigare, statsmän, lärde och skalder. Än i dag, sedan detta landskap förlorat sin centrala betydelse, lever det ej endast på minnen och anor, det fortfar att intaga en framstående plats i landets kultur.

Åbo stad har från 1157 till 1827 bevitnat och beseglat Finlands historia. Staden uppstod i skydd af det lika benämnda fästet som bygdes af den första korshären och sedan utvidgats. Hvilket icke hindrat, att Åbo brändes och plundrades af ryska ströfpartier redan 1198 och 1318. Dess många gånger af eld och fiender härjade domkyrka, som ännu vördnadshjundande kvarstår, fulländades år 1300 och blef icke blott medelpunkten för katolicismens stat, utan äfven som vallfartsort en mötesplats för varubyttet vid messorna. Åbo blef i 14:de och 15:de seklerna rikt genom sin mäktige biskop och sin handel på Tyskland. Sedan nedsatte kriget, reformationen och elden dess välstånd. Hertig Johan, Vasafursten, som residerade i Åbo med sin gemal och sitt hof,

Bohus, Engeström, Paris

ÅBO
SELT FRÅN DOMKYRKANS TORN.

Kuustö slottsruin.

32,000 invånare. Dess restaurerade slott inrymmer ett museum för fornsamlingar. Dess likaså restaurerade, med fresco- och glasmålningar prydda domkyrka bevarar stoffet af Erik XIV:s drottning Katharina Mansdotter och den äldsta adelns familjegravvar. Den allmänna vyn är tagen från domkyrkan på venstra flodstranden. I akademins högt belägna observatorium har Argelander en gång beräknat solsystemets rörelse framåt i världsrymden.

Den med sommarvillor bebyggda ön *Ransala* är berömd för sina ekar och för Chorei källa, minnet af en skald från början af detta arhundrade.

Kuustö (af Kuusisto, granskog) 16 km. SO. om staden var Åbo bisparnes starka borg, som Gustaf Vasa lät nedrifva och hvaraf nu endast ruiner återsta.

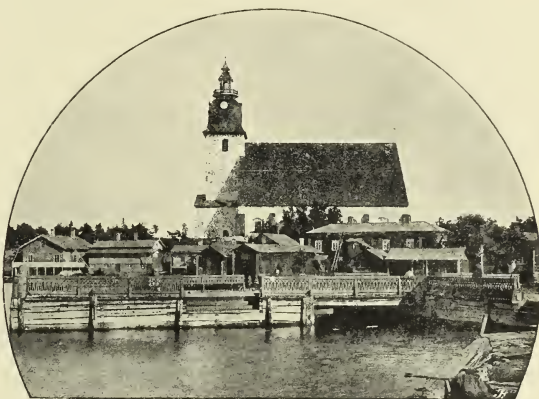
Nädendal (600 inv.), nu en besökt badort 15 km. NV. från Åbo, blomstrade under katolska tiden genom sitt rika brigittinerkloster, det

enda nunneklostret i Finland. Ett återstående minne från denna tid är den gamla klosterkyrkan.

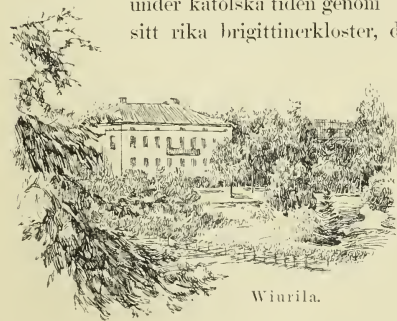
Nystad (3,800 inv.) är en idog sjöstad norr om Åbo, historiskt bekant genom den där afslutade, för nordens maktställning så betydelsefulla freden 1721.

Landskapet räknar många gamla herresäten, bland hvilka Willnäs och Wiurila här i bilder återgifvas. *Salo* köping är en af Åbos gamla marknadsplatser.

Åland (Eyland?, på finska Ahvenanmaa, abborlandet) var tidtals, med titel af grefskap, ett län under höfdingen i Kastelholm. I dess vidsträckta skärgård

Nädendal.

Wiurila.

äro omkring 90 öar bebodda och fördelade i 8 församlingar. Hafvet är dess skördefält, men på fasta Åland idkas äfven jordbruk. In till 1713 voro öns täta skogar konungens yppersta jagtmark för elgar, men nämnda ar lät svenska styrelsen sköfla skogarna och nedskjuta elgarna, af fruktan att ryssarne därifrån kunde hota Stockholm. I åtta ar var ön en obebodd ödemark. Befolkningen återvände med freden, men växt- och djurlif återfingo aldrig sin förra blomstring. Den sista elgen på Åland sköts år 1774.

På en udde i Sunds socken kvarstå ruiner af Ålands fäste *Kastellholm*. Det har bevittnat heta strider om östersjöväldet mellan svenskar, danskar och ryssar, belägrats, sköflats, bränts och efter 1713 fatt förfalla, tilldess

att ruinerna numera skyddas för fullständig ödeläggelse. En yngre ruin äro Bomarsunds befästa kaserner, som 1854 förstördes af en engelsk flotta med franska landstigningstrupper.

2. NYLAND.

Landskapet (Uusimaa) har fått sitt namn af tidigt inflyttade svenska kolonister. Till arealen det minsta, är detta landskap på samma gang det tätast befolkade och omfattar största delen af kustslutningen söderom Salpausselkä. Ehuru i regeln ett slättland med bördlig lergrund, afbruten

Vid Helsingfors hamn. Vinterbild.

HELSINGFORS

SEPT ÖFVER SÖDER HAMNEN.

DANIEL AVATIN, H. TORO & H. NILAND, 1892.

HELSINGFORS, FINLAND.

Kastelholm.

i detta sitt första embryo som obetydlig småstad fick Helsingfors ett politiskt dop genom den där i Gustaf II Adolfs närvaro samlade finska landtdagen 1616. År 1639, när segelleden befanns uppgrundad, flyttades staden 5 km. i SO. till sin nuvarande plats på Esnäs udde och vegeterade ett sekel igenom obemärkt intill sitt andra och tredje politiska dop, när svenska armén kapitulerade här år 1742 och när Augustin Ehrensvärd här uppförde Sveaborg för att ersätta det förlorade Wiborg. Helsingfors växte nu i betydelse som operationsbas för svenska örlogsflottan och bevittnade 1788 Gustaf III:s tedeum öfver sjöslaget vid Hogland samt Sveaborgs kända kapitulation 1808. Därefter kom det fjärde dopet, ett eldsdop, som genom en ödeläggande brand samma år röjde plats för en betydelsefullare framtid. Staden förklarades 1812 vara Finlands hufvudstad och blef detta faktiskt 1819. Men ännu ett halft sekel behöfde Helsingfors för att igenkänna sig själf i sin nya bestämmelse vid landtdagen 1863. Dess befolkning hade då stigit från omkring 8,000 (1812) till omkring 20,000 1863 och räknar nu (1892) inemot 70,000.

J. A. Ehrenström nyreglerade stadens plan, C. L. Engel bygde dess första palatser för generalguvernören, senaten, universitetet m.fl. Kejsaren-Storfursten bebor vid sin härvaro ett senare

af sandmoar, genomkorsas Nyland af laga bergsryggar och egendomliga höjtkullar, motsvarande dem, som under hafsytan bilda dess skärgård. Kusten är insågad, med vikar och uddar, floderna korta, sjöarna sma, men talrika vid landtryggen. Kring de många herregodsen har uppstätt ett välordnad jordbruk, som, i förening med fabriker och bergverk, utbredd ett allmänare välstånd, än i något annat landskap.

Landets nya hufvudstad *Helsingfors* bär sitt namn efter kolonister från Helsingland och uppstod omkring år 1550 vid mynningen af en liten å, Vanda. Redan

Nikolaikyrkan i Helsingfors.

Sörnäs hamn vid Helsingfors.

uppfördt palats. Efterhand har den unga hufvudstaden blifvit prydd med talrika monumentala byggnader för olika allmänna ändamål. Staden har 4 lutherska kyrkor, hvaribland en tysk, 2 grekisk-ortodoxa och 1 katolsk kyrka, utom privata bönehus, synagoga och församlingslokaler, 3 teatrar, 4 militärkaserner, 7 större sjukhus och ett stort

Norra Esplanadgatan i Helsingfors.

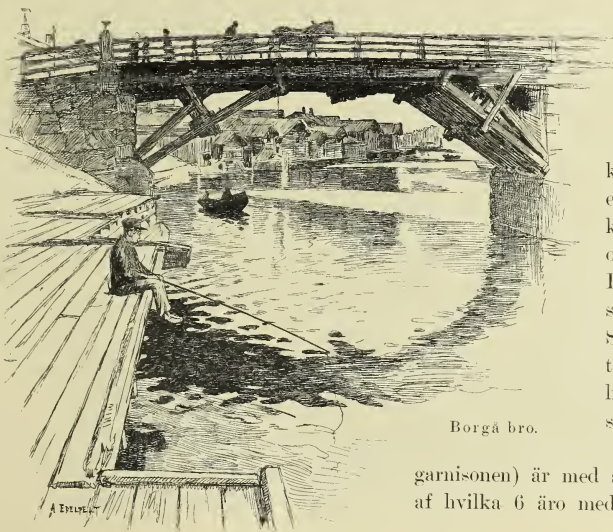
Borgå.

antal läroverksbyggnader. Enskilda monumentala byggnader ha tillkommit under senaste perioden af stadens utveckling. I stadens centrala esplanad restes 1885 en genom bidrag från hela landet

bekostad staty af skalden J. L. Runeberg. Stadens förmämsta parker äro Kajsaniemi från 1839, Brunnsparken från 1840, Tölö park från 1870.

Helsingfors har med jämnade klippor och utfyllda stränder vunnit ett skönt läge på en i Finska viken utspringande bergkransad halfö, omgifven af öar, klippor och sund. Exporthamnen är hufvudsakligen stadens norra hamn intill förstaden Sörnäs. Den regelbundna angbåts- trafikken är koncentrerad i södra hamnen. Tillväxande förstäder uppstå vid näset i norr.

Borgå bro.

Secaborg (1,500 inv. utom garnisonen) är med sina granitmurar anlagd på 7 öar, af hvilka 6 äro med hvarandra förbundna, 4 km. SO.

om staden. Utanverk och batterier på omgifvande höjder komplettera befästningen. Tva helgade platser, den långt synliga ortodoxa katedralen och anläggarens, Ehrensvärds, graf, förblefvo oskadade vid engelska och franska flottornas bombardement af Sveaborg i Augusti 1855.

Gata i Borga.

ran. Ett tredje minne är skalden Runebergs af staten inlösta och i oförändradt skick bevarade hem. En af landsmän bekostad minnesvard betäcker hans graf.

Staden *Lorisa* (1,800 inv.) österom Borga anlades vid Pernå hafsvik 1745, när den flyttade riksgränsen gjorde en stapelort där behöflig. Staden, som först hette Degerby, uppkallades 1752

Borga (4,300 inv.), en sjöstad från 14de seklet och biskopssäte sedan 1721, är beläget vid det segelbara utloppet af en lika benämnd a, 56 km. NO. från Helsingfors. Historiska minnen äro gymnasiihuset, där landtdagen 1809 sammanträdde, och domkyrkan, där ständerna efter svuren trohetsed mottogo Alexander I:s regentförsäkran.

Kotka hamn.

efter drottning Lovisa Ulrika och är nu en badort. Den befästa *Svartholmen* i dess närhet kapitulerade 1808.

Kotka (Wiborgs län), numera stad med 4,000 inv. och belägen på en ö vid Kymmenen elfs nordliga utloppsarm, var efter 1743 en station för ryska örlogsflottan och har blivit en betydande utskippningsort för trävirke, som nedflottas på elfven. I närheten är det genom två blodiga sjöslag 1790 och 1791 bekanta *Srenksund*.

Fredrikshamn (Hamina 2,800 inv., Wiborgs län), var gränsfästning från 1723, brändes 1742 och inrymmer sedan 1819 finska kadettkåren.

Vester om Helsingfors äro kuststäderna Ekenäs och Hangö. *Ekenäs* (2,000 inv.), en sedan 1300-talet känd handelsplats vid Pojo vik, är bekant för sin vackra skärgård, sitt seminarium för folkskolans lärarinnor och sin i handeln eftersökta hvassbuk. *Hangö* (2,500 inv.), en ny stad på udden af samma namn och numera Finlands vinterhamn, är en af landets mest besökta badorter.

Hangöudd (Tulludden).

Langenkoski.

Malmgård i Pernå.

förts en enkel sommarvilla, benämnd *Langenkoski*, med laxfiske vid en af Kymmene elfs utlopps-amar. Bland betydande herresäten atergifvas här Malmgård, Sarvlax, Fagervik och Tjusterby.

Här finnas betydande anläggningar för granitens bearbetning. Udde och hamn voro kända långt tillbaka af sjöfarande. Ej långt från Ekenäs kvarsta ruiner af Raseborgs fordom betydande slott.

Under vackraste sommartiden har Kejsaren med Gemal och familj plägat besöka den sydfinska skärgården. Dessa landligt enkla besök hafva kvarstannat i kärt minne hos kinstbefolkningen. At Hans Majestät har upp-

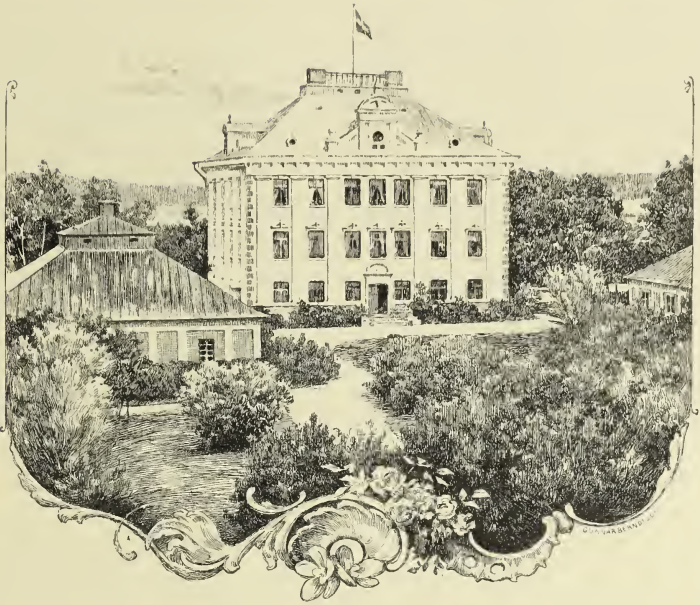
3. TAVASTLAND (HÄMEENMAA).

Landskapet, nu fördeladt på fem län, är det mest centrala och omfattar, i en längd af 480 km. och en bredd af 320 km., hela Päijänne-dalen jämte södra delen af Näsijärvi dalen. Vatten-dragen dela sig mellan dessa sjösystemer, strömmande i långa sträckor ned till bådas utlopps-rännor. En olägenhet för sjötrafiken är, att sjöarnas öfversvämningar föranledt fällningen af en del

Hangö badhus.

vattendrag. Det stora Päljämne sänktes åren 1826 till 1837 ej mindre än 1 m. 19 cm., hvaraf de grundare ängbåtslederna ännu ha kännning. Och likväl älskar folket sina sjöar så högt, att tavastlänningen hellre ror en dubbelt längre väg, än gar eller aker en kortare, hvarför hans kyrkor alla äro bygda vid sjöstränder för att kunna besökas med båt. Landskapet bär de allmänna dragen af berg, sjö och mo, men medan det välodlade södra Tavastland sett skogarna glesna, falla barrskogens skuggor djupa på norra Tavastlands moar.

Savla x (Nyland).

Landskapet har underlydt höfdingen i det af Birger Jarl 1249 uppförda fästet *Tavasthus* (Hämeenlinna, Kronoborg), som kvarstår väl underhållet och numera användes som tukthus för kvinnliga förbryterskor. Under dess skydd uppstod en marknadsplats, som 1650 fick stadsprivilegier,

FAGERVIK

(Nyland.)

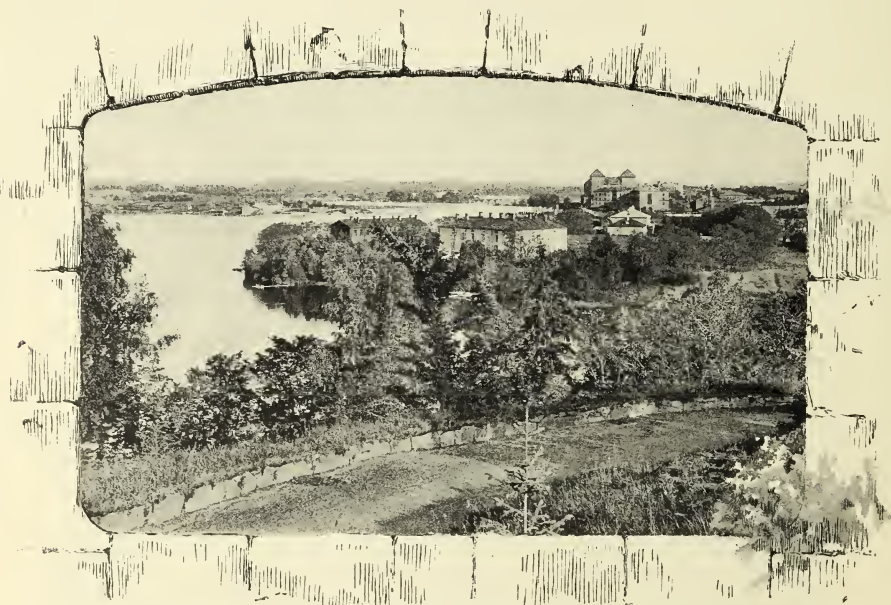
Tjusterby (Nyland).

kallades efter sitt fäste *Tavasthus* och flyttades 1776 till en närbelägen rymligare plats. Staden (5,000 inv.) är läne-residens och naturskönt belägen med sin park vid Wanajavesi. I dess närhet är *Aulanko*, en trang kitteldal, omgiven af brant stupande bergväggar kring den aldrig af stormar nådda sjön på dess grytbotten. De två natursköna punkt underlyder egendomen Karlberg.

Vid stranden af Jyväsjärvi, som står i segelbar förbindelse med Päijänne, är sedan 1837 *Jyräskylä* (2,600 inv., Wasa län), moderstaden för den finska folkskolan 1862. Här är landets första och största seminarium för folkskolans lärare och lärarinnor, kring hvilka Folkupplysningssällskapet sedan 1884 samlat allmänna säng- och musikfester.

Heinola (1,300 inv., S:t Michels län), anlades 1779 på venstra stranden af Jyränkö ström, där Päijännesystemet utflödar i Kymmene, och var en tid residens för det s. k. Kymmenegårds län.

Talrika herregårdar erinra om de tider då södra Tavastland till en stor del underlydde adliga gods.

Tavasthus.

4. SATAKUNTA.

Södra delarna af Satakunta, Tavastland, Savolaks och Karelen voro tidigt befolkade och odlade, medan deras norra delar länge förblefvo obebodda utmarker (*erämaat*), hvilka endast sommartid besöktes för jagt och fiske af de sydligare boende. Satakunta (hundramannabygd, skattelag) omfattar Kumo elfdal och norra delen af Näsijärvis vattensystem i en längd af 214 km. och bredd af 160 km. Börjande från Suomenselkä, strömma stora sjöar — Etseri, Hankavesi,

Toivesi, Keuruselkä, Waskivesi, Rantavesi, Wisuvesi, Tarjannes, Sotkanselkä, Ruovesi, Jäminki, Palovesi m. fl. — genom Murola kanaliserade fors in i Näsijärvi för att senare, i Pyhäjärvi mötande Wanajavesi, Längelhuävesi, Roine, Mallasvesi, Pälkäncenvesi och många andra, utflöda i Kumo. Om Keuruselkä är en folksägen: Hundra öar, tusen ud-dar och ingen utan namn. En bergsklyfta i norra Satakunta (Wirtdois) har gifvit upphof åt tre sammanflytande svarta sjöar, kallade *Torisera*, alla smala som aar, men bottenlöst djupa och skuggade af höga, lodräta, gra klippväggar. Om det bla Mallasvesi skämtar folksägen, att när jätten pustande vadat öfver den djupa sjön, utropade han: se på den, som nästan gick mig öfver stöfvelskatten!

Den 53 km. långa Kyrösjärvi störtar sig i det berömda *Kyrö fall* 25 m. utför branta klippväggar ned i en mindre sjö, Kirkkojärvi. Satakunta är stolt öfver sina sjöar och vidtfröjdadt för sina asar (Kangasala m. fl.) med bländande, vida utsigter öfver vattenspeglarna. I kustens närhet öfverga dess milsvida, ensliga moar till slätter med djup sand.

Kumo elf är segelbar 30 km., från utloppet vid Räfsö hamm till den betydande utskeppningsorten *Ejörneborg* (Pori, 10,400 inv.). Staden var känd i 14de seklet, har många gånger härjats af eld, senast 1852, och tre gånger flyttats. Af Kumo slott i dess närhet återstår numera intet spår. 52 km. från staden bevaras inom en hägnad af sten *S:t Henriks predikohus*, en af ålder

halft förstenad ria, där, enligt folksägen, Finlands förste apostel och skyddshelgon, biskop Henrik, predikat. — *Ika-lis* är en köping vid Kyrösjärvi.

Raumo (4,000 inv.) en gammal sjöstad, var fordom berömdt för sitt franciskamerklöster, Collegium Raumense.

Tammerfors (Tampere, 21,500 inv.) vid Näsijärvis forsande utflöde i Pyhäjärvi, blef stad

Karlberg vid Tavastehus.

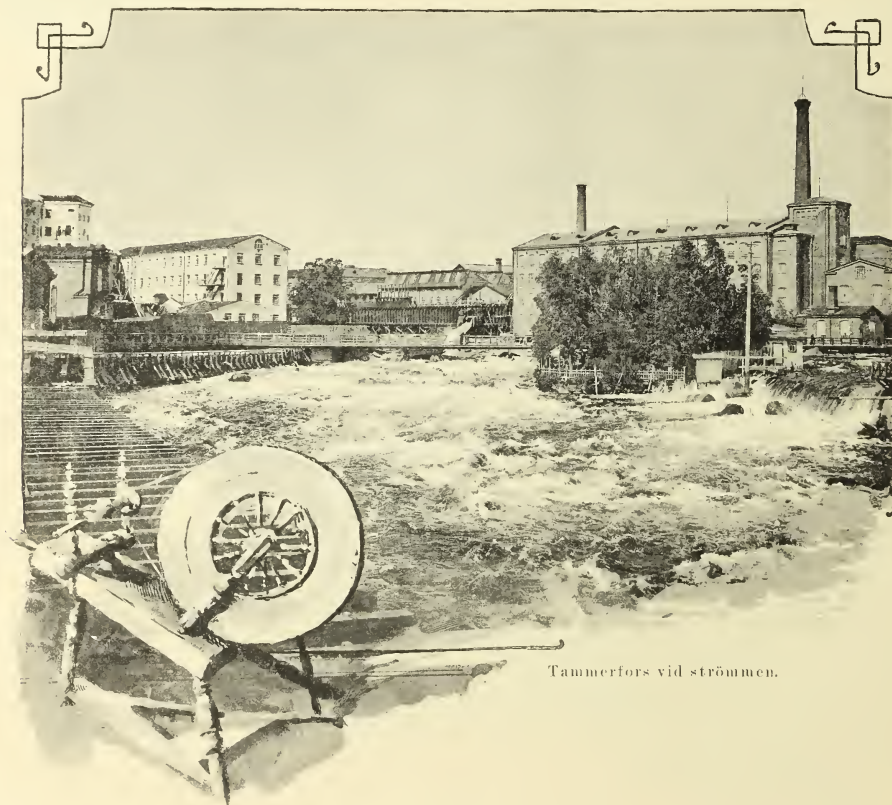

Jyväskylä (Tavastland.)

Björneborg.

1775, fristad 1821 och är nu sitt lands främsta fabriksort för tillverkning af linne och bomullsväfnader, kläden, papper m. m. Vattenkraften, storindustrin och den tullfria införseln af råmaterial ha medfört befolkning och välstånd. Norrom detta »Finlands Manchester» vidga sig från bergshöjden *Pyynikke* utsigterna öfver de stora, glänsande vattentrynaer, som förläna Satakunta ett så egendomligt behag.

Tammerfors vid strömmen.

5. KARELEN.

Den finska sängens hembygd (Karjala, af karja, boskap) omfattar landets östra och sydöstra delar mellan höjdstreckorna Maanselkä, Kivalo och Karjalanselkä, jämte kustdelen sydost om Salpansselkä, det hela ett område af 360 km. i längd från N. till S., men med mycket omväxlande bredd. Ingen del af Finland har upplefvat så många skiftande öden, som denna tummelplats för gränsfejderna mellan det svenska och ryska väldet. Därom vittnar än i dag landskapets vapensköld. Nöteborgs gräns af 1323 klöf karelarnes område i två hälfter; fredsfördraget i Teusina 1595 återgaf åt Ryssland Ladogastranden, det s. k. Kexholms län; freden i Stolbova 1617 gaf det anyo åt Sverige; fredsfördragen i Nystad 1721 och i Åbo 1743 lade största delen af Karelen under Ryssland; Alexander I:s manifest af d. 23 December 1811 återförenade detta fränskilda Gamla Finland med det öfriga Finland. Delar af Karelen underlydde salunda styresmän i Kexholm, Narva, Knopio, Heinola (Kymmenegårds län), men den traditionella hufvudorten förblef alltid Wiborg. Efter 1721 lades stora omraden under donationer åt ryske magnater, hvilka gods nu inköpts af finska statsverket och inlösas af sina åboar. Landskapet har, under dessa lyckans och herradömetns skiften, blifvit efter i odling. Det är ett nytt land, på hvars höjning en ny tid arbetar. Ingångsporten för de finska stamfolkens inflyttning är på samma gång en öfvergångsbrygga från österländsk-rysk till vesterländsk-finsk natur, från slättländer till bergländer, från flodsystemer till sjösystemer, från stepper och fruktbara lerfält till asar, moar, mossar och kärr. Karelen har sandhedar, men få slätter, oftare likasom på hvarandra staplade höjder, märkien mäet, backarnas backar, som folket kallar dem. Dess ensliga norra bygder söka sig luft i Saimavattnen, men hela landskapet graviterar åt Ladoga.

Wiborg (22,000 inv.) har uppstått i skydd af det lika benämnda fäste, som Torkel Knutson uppreste 1293 vid det inre af Wiborgska hafsviken för att betrygga Karelens eröfring. Läget norrom det 12 km. långa och smala inloppet Tringsund samt söderom Saima kanals mynning i vikens innersta fjärd, Suomenvedenpohja, är på samma gång gynsam, betryggadt och skönt. Staden räknar sina privilegier från 1403, sina nu raserade murar från 1477 och har från denna till vår tid som fästning delat öden med slottet. Wiborg, som var biskopssäte från 1554 till 1710, är numera läneresidens och säte för landets tredje hofrätt från 1839. Staden har ärfvt sin betydliga handel af det utanför hafsviken ligande Björkö, som under medeltiden var nederlagsort för handelsstädernas handel på Ryssland. Den 3 Juli

Kangasala (Satakunta).

Monrepos.

1790 var här det s. k. Wiborgska gatloppet. De förenade svenska örlogsfloottorna instängdes vid hafsvikens inlopp af de förenade ryska floottorna och bröto sig under Gustaf III:s eget befäl lyckligt, ehuru med stora förluster, igenom.

I 317 ar var *Wiborgs slott* Finlands portnyckel. Här höll en afsatt konung, Karl VIII Knutson, sitt hof, intill dess att han 1448 afseglade till Stockholm, för att återtaga sin krona. Här timade, 30 November 1495, den ryktbara *Wiborgska smällen*, då riddaren Knut Posse med en krutmina sprängde

i luften stormande fiender. Gang efter gäng motstodo slottets och stadens fasta murar alla den ryska maktens försök att få fast fot i Finland, intill dess att det nedskjutna, uthungrade Wiborg, efter det tappreste försvar, gaf sig at ryska hären under tsar Peters eget befäl den 30 Juni 1710. I var tid restaureras det förfallna, men ännu aktningssjundande slottet, som senast lidit af brand 1834 och 1856.

Norrom Wiborg ligger en landtgård, som i början af seklet donerades at baron Ludv. Nicolay. Han och hans lika naturälskande ättlingar ha omskapat denna plats till en berömd lustgård,

Wiborg.

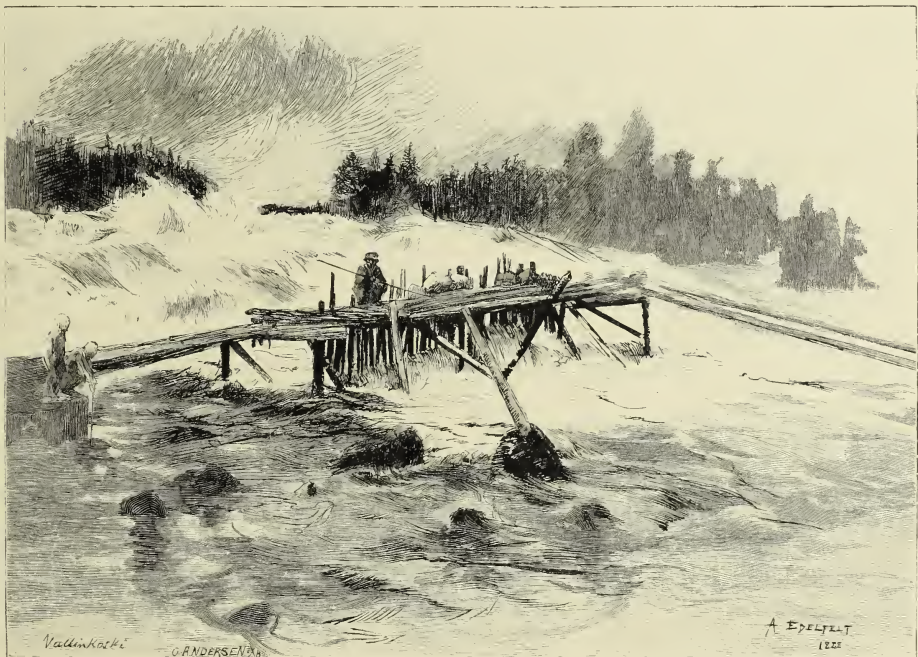
Monrepos, som blifvit kallad ett förädladt Finland och som vittnar om hvad konst och smak, i förening med nödiga tillgångar, kunna göra af ett finskt landskap.

Imatra. Wuoksen utflödar ur södra Saima, bildande ett mindre fall, som snart vidgas till en bred strömfara. Efter en kilometer börjar floden visa oro, strömdraget tilltager, berg möta, Wuoksen sammantränges och störtar i skum utför Tainiokoski, som kallas »lilla Imatra». Efter en mindre fors, Linnakoski, vidgar sig floden ater till den imponerande bredden af 338 meter, da hon plötsligt möter en trång bergsklyfta, där hon pressas in i en ränna af knapt 41 meters bredd. Här har hon framför sig en brant af 19 m. i höjd och 875 m. i längd. Hennes svindlande fall — eller fors, om man vill — utför denna brant är det ryktbara Imatra. Ögat kan ej fatta och tanken ej följa dettaimmel af vagor, som blixtnadt jaga och nedtrampa hvarandra. Vattnet skiftar beständigt färg och stänker i dimmor uppat bergsväggarna. Man kan med lätthet kasta en sten från ena till andra stranden, men det starkaste rop kan icke höras dit öfver.

Europa har högre och bredare fall, än Imatra, men intet, som kan jämföras med detta i vattenmassa. Wuoksen antages under medelbredd och medelhastighet nedföra 475 kubikmeter vatten i sekunden. Trycket af dessa massor i en så smal ränna är enormt, men har ännu ej tagits i

Monrepos.

Wallinkoski

G. ANDERSEN

Wallinkoski.

ansprak af industrin. Ett hotel, en järnväg, en bro öfver Imatra och elektrisk belysning stå till de talrika turisternes disposition. Ännu slösar Imatra sin kraft, om det är ett slöseri att förhär-
liga sitt land. Sydligare erbjuder floden Wallinkoski och andra forsar till industrins tjänst.

Imatra.

Valamo fridlysta kloster är, enligt sägen, anlagdt år 992 på en 8 km. lång klippö i öppna Ladoga, 60 km. SSO. från Sordavala. Dess naturskönhet, dess rikedom och dess gästfrihet sasom vallfartsort äro vida bekanta. Ladogas norra kust med dess branta berg och dess slingrande farleder mellan öarna hör till landets minst besökta, men mest storartade naturscenerier.

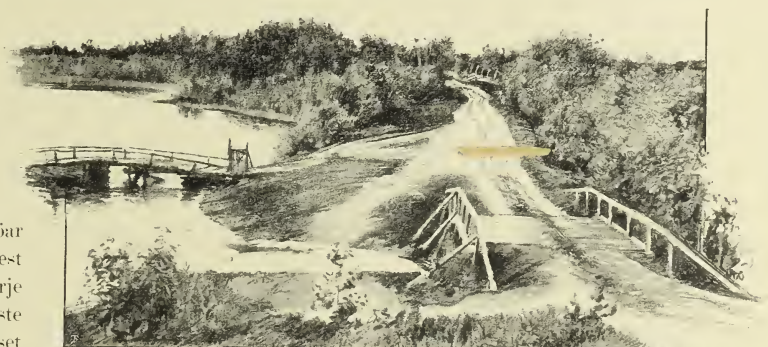
Utom Wiborg räknar Karelen tre städer. *Joenasu* (2,800 inv.), vid Pielis elfs utlopp i Pyhäselkä fjärd af Orivesi, är en marknadsplats, som 1842 fatt stadsprivilegier och raskt tillväxer. Ladoga-hamnen *Sordavala* (1,400 inv.) blef stad 1816 och drifver handel på Petersburg. *Kexholm* (Käkisalmi, 1,200 inv.) har uppstått vid ett fäste af samma namn på tva öar i Wuoksi vid dess numera nordliga utloppsarm, så gammalt, att ingen känner dess ursprung. Sedan Torkel Knutson tog fästet 1293 och åter förlorade det 1295, var det ryskt till 1580, svenskt till 1597, ryskt till 1611, svenskt till 1710, ryskt till 1811 och sedan denna tid finskt område, men med rysk garnison. Stadens välstånd har gatt tillbaka, sedan Wuoksens laxfiske och handel dragit sig till den nya, sydliga utloppsarmen.

Kuopio.

6. SAVOLAKS.

Savo, Savonmaa, 300 km. i längd och 180 km. i bredd, liknar till formen ett päron med stjälken mot norr och omsluter Saimadalen mellan Savonsekä, Karjalanselkä och Salpausselkä. Namnet härledes från Savilahti (St Michel) eller från ryska ordet savolotschie, på andra sidan om vattendelaren. Landskapet, som först underlydt Wiborg, sedan Nyslott, har fått erfara sin dryga andel af gränsskrigens härjningar och delades 1743 genom godtyckliga pennstreck på kartan mellan Ryssland och Sverige. I hela det vattenrika Finland är Savolaks det vattenrikaste landskapet och mera skärgård, än kontinent. Slutningen är lag, men genomkorsad af åsar och höjder, hvilka, i förenig med vatten, öar och sund, erbjuda de mest omvexlande utsigter. Hvarje försök att välja de skönaste möter en täflan om priset med andra.

Porvassalmi.

Pujo berg.

Savolaks räknar fem städer. Läneresidenset är *Kuopio*, på en halfö vid Kallavesi, anlagdt af Gustaf III 1776, nu med 9,000 invanare. Staden är biskopssäte sedan 1851, en af landets mest besökta marknadsplatser, medelpunkt för inlandets sjöfart och östra Finlands kultur. Utsigten från *Pujo* backe i närheten är berömd för sitt vidsträckta sjöperspektiv. — En smal, kanaliserad vattensträt leder norrut till den nya staden *Idensalmi*, handelsplats för en vidsträckt landsbygd.

St. Michel (2,300 inv.) vid en vestlig inre vik af *Saima* var före *Kuopio* Savolaks medelpunkt, blef stad 1838 och läneresidens 1843. Sedan dess segelled genom sunden blifvit fördjupad, stiger dess omsättning.

Nyslott (Savonlinna, 1,600 inv.) uppstod kring fästet *Olofsborg*, som restes af Erik Axelsson Tott år 1475 på en ö i *Kyrönsalmi* sund mellan *Saima*-sjöarna *Haukivesi* i norr och *Pihlajavesi* i söder. Detta fäste, Finlands bäst bibehållna medeltidsborg, Savolaks' nyckel, äfven kalladt *Nyslott*, har alltför sin första tillvaro hejlat okärkomna besök, många gånger belägrats och senast blokerats 1788. År 1723 finnes *Nyslott* upptaget som stad och är nu en besökt

Nyslott.

hamn vid Saimas segelled. Tva timmars angbatsväg i SO. från Nyslott ligger en af Purnvesi kringfluten smal och 6 km. lang ö, *Punkaharju*, hvars hela bredd upptages af en bugtande as, öfver hvilken landsvägen går medelst färjor vid öns ändpunkter. Denna skogbevuxna, sällsamt formade ö, som än liknats vid en simmande ödda, än vid en vattenfågel med utbredda vingar, utbröts till kronopark 1841 och mottager, som en af Saimas främsta prästäflare, talrika främlingar i ett för dem uppfördt hotel.

Vid södra kusten af stora Saima ligger *Willmanstrand* (Lappeenranta, 1900 inv.), fordom lastageplats för Wiborg, sedan befästadt 1723, intaget af ryssarne efter ett blodigt nederlag för de svenska vapnen 1741 och slutligen en fredlig handelsstad från 1784. Finska dragonregementet är förlagdt här och en sommarbostad inredd att emottaga Kejsaren med familj vid de lägermöten, som hvar tredje ar här anställas med landets trupper.

Östra Finland är rikt på tranga pass, där en liten styrka kan bjuda en öfverlägsen motståndare spetsen, och Savolaks var en skadeplats för 1788 ars krig. Vid *Porrassalmi* sund, 8 km. från St. Michel, försvarade sig d. 13 Juni 1789 500 savolaksare med tva kanoner mot en öfverlägsen fientlig styrka, fingo förstärkning och behöllo sin position under oafbruten strid 17 timmar a rad. Bland Savolaks öfriga slagfält ma endast nämnas: 1790 Kärnäkoski och Partakoski, där Kuolima sjö utflödar, samt 1808 Virta bro vid Iijärvis vattendrag i norra Savolaks.

Punkaharju.

Willmanstrand.

Wasa.

1. ÖSTERBOTTEN.

Utan att räkna den finska andelen af Lappland, upptager detta landskap (Pohjanmaa, Nord- eller Bottenlandet) ungefär två femtedelar af Finlands yta eller lika mycket som konungarikena Bayern, Sachsen och Württemberg tillsammans. Längden från N. till S. utgör 705 och den varierande bredden från 170 till 320 km. Österbotten är ett mot Bottniska viken långsamt slutande slättland, genomfaraadt af floder, beströdt med rullstenar, laga kullar och granithällar, men i

NO. vid gränskedjorna antagande karakteren af bergland. Namnet Pohjanmaa får en egendomlig betydelse däraf, att vida områden i verkligheten äro en torrlagd, allt ännu uppstigande hafsbotten. Landet höjes så märkbart, att redan 30, 20, ja 10 år medföra ändringar i kustens utseende. Och emedan finska valen lika långsamt sluttar under hafsytan, blir landvinningen större här, än vid den djupare svenska kusten. Den bördiga lermyllan, som i södra Österbotten skapar en af landets rikaste kornbodar, upphör ett stycke norrom

Mustasaari kyrka, f. d. Wasa hofrättshus.

Uleåborg.

Emedan Österbottens befolkning är tätast vid kusten och glesare inåt landet, hafva här uppstått 9 kuststäder, alla af yngre datum, men endast en uppstad. Äldst är *Wasa*, som 1855 erhöi det officiella namnet Nikolaistad (10,800 inv.). Orten fick sin betydelse genom fästet *Korsholm* från medlet af 14:de seklet, en medeltidsborg, hvaraf blott vallarna kvarstått till vår tid. Wasa stad anlades 1606 af Karl IX med hans ätts namn och vapen till belöning för österbottningarnes bistånd i klubbekriget mot konung Sigismunds anhängare. Stadens då djupa och bekväma hamn tillgrundades efterhand så, att Wasa, efter en ödeläggande brand 1852, flyttades nybyggt 5 km. närmare hafvet till Brändö hamn. Staden är länersidens, säte för landets andra hofrätt sedan 1776 och södra Österbottens främsta exportort. På dess förra plats kvarstår hofrättens på sin tid berömda hus, förvandladt till kyrka.

Söderom Wasa äro städerna *Kristinestad* (2,700 inv.), anlagdt 1652 med namn efter drottning Kristina, och *Kaskö* (800 inv.), anlagdt 1785. Kaskös hamn är den djupaste på västkusten.

Wasa län räknar i norr tre sjöstäder, alla flyttande sina hamnar efter det flyende hafvet: *Nykarleby* (1,100 inv.), anlagdt af Gustaf II Adolf segeråret 1617 vid Lappo elfs mynning, härjadt af elden 1858; *Jakobstad* (Pietarsaari 2,200 inv.), anlagdt 1660 af Jakob Delagardies enka Ebba Brahe, brändt af fienden 1714 och af våld 1835, samt *Gamlakarleby* (Kokkola, 2,400 inv.), anlagdt samtidigt med dess namnfrände, i det från klubbekriget kända Karleby. Dessa städer blomstrade före Saima kanal som exportorter äfven för Savolaks. Nykarleby, känt genom striderna här och vid Jutas 1808, har ett seminarium för landets svenska folkskolelärare. Jakobstad är J. L. Runebergs födelseort. Gamlakarleby tillbakaslog en fientlig engelsk landstigning 1854.

Den öppna kusten af Uleåborgs län räknar 4 sjöstäder. *Brahestad* (3,200 inv.) erhöi grundläggarens namn 1652,

63:de breddgraden och öfvergar i en magrare, sandblandad alluvialjord. Sjösystemerna behålla sin karakter i högländet, men öfvergå på slätten till flodsystemer. Hafvets krökning af NO. gör nordanvindarna kännbara vid den öppna kusten från 64° norrut, medan den mellersta kusten skyddas af vidsträckt skärgårdar. Den administrativa indelningen har ofta förändrats; Korsholm har ansetts som landskapets hufvudort.

Wasa hamn.

Torneå.

härjades af elden 1810 och hade före angfartytgens konkurrens en betydande handelsflotta. *Uleåborg* (Oulu, 13,000 inv.) var en äldre köping, som fick betydelse genom en här anlagd borg 1590 och stadsprivilegier 1610. Staden, F. M. Franzéns födelseort, har plundrats af fiender 1714, ödelagts af brand 1822 och är nu länresidens samt norra Österbottens och Uleå elfs exporthamn. Dess borg antändes af askan 1793 och sprang i luften. *Kemi* (630 inv.) är en nyanlagd stad vid den stora flodens fiskrika utlopp. *Torneå* (1,300 inv.), en östad vid utloppet af den lika benämnda gränselfven,

räknar sin tillvaro från 1621 och tillhörde Vesterbotten intill 1809.

Dess betydelse är att vara gränssort gentemot det på svenska elfstranden liggande Haparanda och att mottaga främlingar, som komma för att se midnattssolen på det 62 km. längre i norr belägna berömda berget *Aarasaksa*.

En lang rad af sjöar ofvanför 64de breddgraden samla sig i den börjande försrännan af Uleå elf och kasta sig i *Ämmä* 5 m. 34 cm. höga fall med dan in i Oulujärvi. Här lät Karl IX år 1607 uppföra ett fäste, *Kajaneborg*, på en ö strax ofvanom fallet, för att beskydda nejden mot infall från ryska sidan. Fästet uppfylde sin bestämmelse intill 1716, da det, en månad försvaradt af 50 invalider mot 3,000 man, nödgades kapitulera för hunger och kort därefter sprängdes i luften. På södra stranden af strömmen hade staden *Kajana* (1,200 inv.) uppstått. Dess marknader voro de mest besökta i norra Finland. Namnet är af *Kainu*, Kainummaa, Kajanien, Kvenernas land, ett folknamn i nordliga Österbotten, hvarför Karl IX införde i konungatiteln de Lappars och Kajaners konung. Ämmä fall kringgicks 1846 med en 14 m. 85 cm. lang sluss, genom hvilken langväga tjärbåtar kuma nedga till sjön för att ater stakas eller dragas från strandvägar uppför forsarna. Hitt ankom Kejsar Alexander I på sin finska rundresa i Augusti 1819, lät ro sig i storm öfver sjön, fortsatte en del af vägen ridande, gaende eller akande på bondkärra genom obanade ödemarker, spåsade i löfprydt stall, fortsatte resan till yttersta gränsen af sitt rike i Torneå och atervände sedan langs kustvägen, öfverallt följd af folkets beundran.

Österbottens slätter ha druckit mycket blod. Här hade vän och fiende utrymme att röras, och här voro de slagfält, som alltifran klubbekrigets tider afgjort landets öde, på isen af Ilmola å 1596, på isen af Kyrö elf 1714, vid Oravais kullar 1808, förutom vexlande segrar och nederlag vid Revolaks, Siikajoki, Lappo, Alavo m. fl. Två bland dessa fält äro här återgifna i bild: Storkyro med dess rullstenar och bördiga åkerfält samt slätten vid Lappo kyrka.

Lappland är i folkets föreställning den obestämda, öde nord, där vägnarna upphöra, där renarna beta, där akern ej mera ger korn och den utdöende skogen kryper langs marken. I verkligheten har Lappland

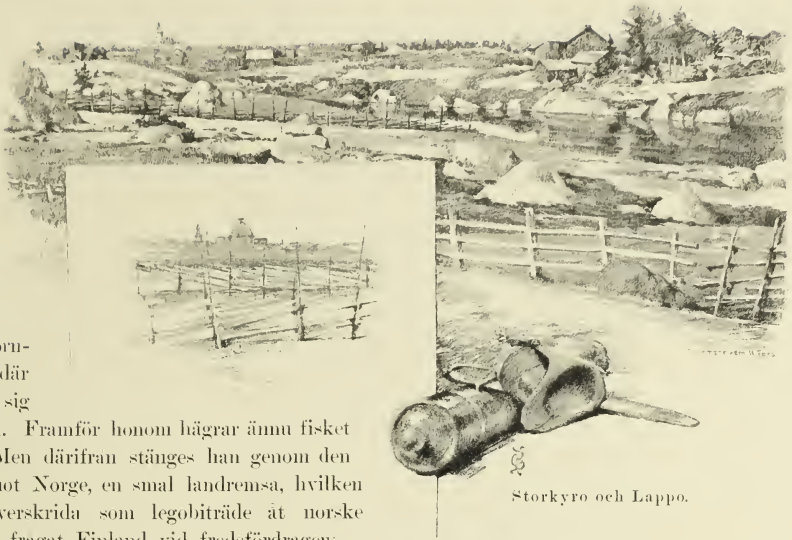

Aarasaksa.

ingen annan naturlig gräns, än Ishafvet. Finland intränger allt högre åt norr. Hästen, körvägen och akern följa den finska nybyggarens in på lappens område, hvarhelst en slutning mot solsidan bereder möjlighet för en kornskörd. Icke ens där skogen upphör, ser sig

nybyggaren tillbaka. Framför honom hägrar ännu fisket vid Ishafskusten. Men därifrån stänges han genom den politiska gränsen mot Norge, en smal landremsa, hvilken han blott kan öfverskrida som legobiträde åt norske fiskare. Ingen har frogat Finland vid fredsfördragen:

En kort tid hägrade ett Kalifornien i denna yttersta nord. Sägner gingo bland folket om guldfynd i Lappmarkerna. Två från Kalifornien återvände finske sjömän begäfvos sig ut på en fotvandring och lyckades finna guld i sanden vid Ivalojojokis stränder mellan 68:de och 69:de breddgraden. Ryktet spriddes, sjömännen fingo många efterföljare, styrelsen reglerade och skattlade denna nya näringsgren. 1870 funno 300 vaskare 19,135 gram guld, hvilket följande året ditförde 475 arbetare. Dessa utvaskade 56,692 gram. Därefter har gulddletningen nedgått med vinsten. 1886 funno 67 arbetare endast 4,761 gram. Guldsanden förekommer i många lappska floder, men i mikroskopiskt fina flisor, som icke löna ett ansträngande arbete, med ödemarkens alla försakelser. Gulddletarnes hufvudstation *Kultala* vid Ivalojojoki är, som skydd och kontroll, uppförd på styrelsens föranstaltande.

Storkyro och Lappo.

Ämmä fors.

Den finska andelen af Lappland underlyder Uleåborgs län och fördelas i ett vestligt område, Tornen Lappmark med Enontekis, samt ett östligt, Kemi lappmark med nordligaste kyrkan Utsjoki, 107 km. söderom Nordkap. Enontekis är en kil in på norskt område, lika onaturlig, som

Ivalo.

norska gränsen mot Finland. Lappmarkens pärla är den stora, djupa, fiskrika, med öar beströdda Enare sjö, som 10 månader af året betäckes med is, men i Juli och Augusti vimlar af fiskare-batar. I öfrigt äro Lapplands storartadt ensliga natur, dess fjällar, dess väglösa hedar, »tundorna», dess strida forsar, dess långa vinter, dess ljusa sommarnatt, dess norrsken, dess luftperspektiver, dess renar och vargar, dess lax och dess mygg, bättre kända genom resande, än många sällan besökta delar af Finland.

Landet indelas i följande 8 län med deras areal i kvadratkilometer:

	LAND.	INSJÖAR.	SUMMA.	% AF HELA LANDETS.
Åbo och Björneborgs län med Åland	23,136	1,035	24,171	6,47
Nylands län	11,131	741	11,872	3,18
Tava-ochus län	17,959	3,625	21,584	5,78
Wiborgs län	31,409	3,632	35,041	9,38
Kuopio län	35,746	6,984	42,730	11,44
St. Michels län	17,275	5,565	22,840	6,11
Wasa län	38,309	3,402	41,711	11,17
Uleåborgs län	156,979	8,662	165,641	44,33
Finlands andel af Ladoga	—	8,014	8,014	2,14
Hela Finland	331,944	41,660	373,604	100

II. FOLKET.

STAMFOLK.

Det folk, som bygger på Finlands granit, tillhör norra och nordöstra Europas äldsta inbyggare. Det fanns där före all historia, före all saga, såsom den dunkla, töckniga bakgrund, där hvarje minne och hvarje synkrets upphöra. Det kallades redan vid början af var tideräkning *Fen* eller *Finnar*, en af grannfolken gifven benämning, men själf har det kallat sig *Suomalaiset*, ett vida spriddt namn af omtvistad härledning. Dessa folknamn hafva slutligen öfverflyttats på landet, det främmande som *Finland*, det genuina som *Suomi*, *Suomenmaa*.

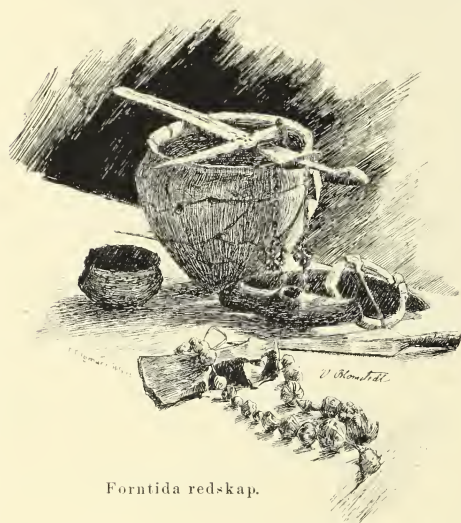
Där historien förlorat alla spar, har språkforskningen lyckats uppleta stamförwandskaper. Språkforskarne säga oss, att finnarne tillhöra en stor folkstam, den *finsk-ugriska*, hvaraf lemningar för närvarande finnas spridda på ett ganska vidsträckt område, från Ob och Ural i öster ända till Donaus stränder i vester och söder, där en ensam stäende förpost, *magyarerne*, anträffas. Magyarnes närmaste stamfränder, åtminstone i språkligt afscende, äro *ostjakerne* vid Ob och Irtyseh och *vogulerne* kring Ural. I det östra europeiska Ryssland bo broderfolken *syryjän* och *rotjaker* samt de med finnarne närmare beslägtade Volga-folken *wordjiner* och *tserchemisser*. Finnarnes närmaste släktingar äro likväl deras grannar i trakterna kring Östersjön: *karclare*, *ecpser*, *rotjer*, *ester*, *liver*, hvilkas språk icke skilja sig från finskan mycket mer, än t. ex. danskan från svenskan. Ännu aterstår att nämna *lapparne*, hvilka antropologiskt icke torde tillhöra den finsk-ugriska folkstammen, men hafva tilllegnat sig ett finsk-ugriskt språk. — Dessa folk, med undantag af magyarerne, utgöra fattiga, försvinnande spillror af fordom lifskraftiga folk, hvilka en gång, under de första århundradena af var tideräkning, nästan uteslutande bebott och beherskat en stor del af det nuvarande Ryssland. Endast vid Finska och Bottniska vikarnas kuster funno denna talrika folkfamiljs längst mot NV. framskjutna grenar en af ödemarkerna skyddad och dock genom hafven öppen fristad för mensklig kultur. Att finnarne lefva, att de bevarat sin folkegendomlighet och lyckats uppnå europeisk civilisation, därför ha de till stor del att tacka sitt på samma gång hårda och solbelysta, slutna och öppna, skyddade och dock för Europas inflytande tillgängliga land.

Bjarnerne vid Dvina, mäktiga ända till 14:de seklet genom handel och rikedomar, äfvensom magyarerne, äro de enda folk af finsk stam, som grundat riket. Alla de öfriga hafva saknat politiskt initiativ. Det märkligaste bevis därpå är, att pluraliteten af de folk, som år 862 kallade Rurik till sin beherskare, var finsk; och likväl grundades icke en finsk stormakt, utan en rysk. Castrén anför en betecknande tseludisk folksägen. Slaver och tseluder stodo rustade till strid mot hvarandra; anförarne öfverenskommo att afgöra striden genom ett vad. En slav och en tselud skulle hvardera kullugga ett träd, och den, som först blef färdig, skulle blifva herre i landet. Tseluden begynte på sitt grundliga sätt att hugga vid roten, men den fyndigare slaven begynte vid toppen, blef först färdig och tog alltså herraväldet. Ryska folksägnen tillägga, att tseluderne, som öfver allt annat älskade friheten, hellre än att blifva trälar ofvan jord, begrofv sig med sina skatter under jorden, och där lefva de än i dag med sina stora boskapshjordar, guld, silfver och sobelskinn.

Med undantag af lapparne ha alla vestfinska folk varit krigiska, men deras styrka har legat i försvaret, icke i anfallet. Där de ej själfve trängts framåt, hafva de aldrig gått ut att eröfra

främmande länder, men ytterst ihärdigt försvarat sitt eget. Bjarnerne försvarade sig mot slaverne i 150 år. Svenskarne behöfde tre kors-tåg och likaledes 150 år för att styckevis eröfra det glest befolkade och af inbördes fejder söndrade Finland. Den förenade ryska makten behöfde inemot tre sekler för att, likaledes styckevis, eröfra detta land.

Ingen skriftlig krönika, ingen urkund, inga hällristningar eller runstenar bevara minnet af dessa hedniska finska folk, som ej kände skrifkonsten. Allt hvad vi veta om dem skulle inskränka sig till fornlemningar från stenåldern och järnåldern, vapen, smycken, spår af befästningar och andra nationers torftiga skildringar, därest icke finnarne själfve bevarat en sällsynt rik och varaktig muntlig tradition. Episka sånger, blandade med lyrik och trollsånger, gingo i arf från slägte till slägte genom många århundraden och begynte upptecknas i slutet af

Förntida redskap.

förra seklet. Elias Lönnrot lyckades i dem återfinna och hopfoga spillrorna af ett stort, med de homeriska sångerna jämfördt nationalepos, som 1835 utgafs i tryck under benämningen *Kalevala*. Af dess 52 sånger (runor) bära de yngsta spår af kristendomens inflytande, medan flertalet vittnar om hög ålder och de äldsta antyda en beröring med Indiens myter. I dessa sånger afspeglar sig en trogen bild af folkets seder, kultur och lifsåskådning under längst förflyttna och förhistoriska århundraden.

Kalevala och sprakforskningen angifva, att de finska folken vid sin inflyttning i Finland stodo vid öfvergången från nomadlivet till fasta boningsplatser. De idkade åkerbruket i dess flyttbara form som svedjebruk i barrskogarna och betade sina boskapshjordar i dalarnas löfskog. Jagt och fiske voro hufvudnäringar, byteshandel vid kusterna binäring. De kände järn, koppar, silfver och guld, smide och ylleväfnad. Familjelivet var intensivt utveckladt och kvinnan som husmoder hällen i ära. Under den frie mannen stod krigsfången, mildt behandlad som träl. Släkter och slägtechefer förenade i fredstid familjerna; husfadern var domare med oinskränkt makt. I krigstid var hären folket och stam- eller slägtechefen anförare till lands eller sjös, men desse frie hedningar erkände ingen konungamakt. Man har spår af folkmöten (ting), men i öfrigt var samhället doldt i familjen, sedvänjan lag och hamnarna bytesplatser, men städer okända.

Finnarne voro sol- och elddyrkare, hos hvilka en rörande kärlek till ljuset omvexlade med intryck af vinternattens mörker. Hos alla kringboende folk ha de ända till nyare tid varit beryktade för sin trolldomskonst, och själfva ha de varit öfvertygade om denna sin hemlighetsfulla makt. Men i den finska magin ligger en upphöjd grundtanke, som mer än någon annan naturreligion närmar sig kristendomen, nämligen den, att *ordet* har skapat världen. Ordet är allting öfvermägtigt. Styrkan är endast ett utflöde af visheten, och vis är blott den, som äger det skapande ordet, ursprungsordet, förutan hvilket ingen besvärjelse äger kraft. Här ligger grundskilnaden mellan de finska och de ariska folkens lifsåskådning. De ariska folken hafva alltid lagt hjältekraften främst i svärdsbragd. Skandinavernes Odin var den visaste hjälte, *emedan* han var härskarornas fader och förebild; finnarnes Väinämöinen var den mäktigaste hjälte, *emedan* han var den visaste.

Finnarnes milda naturreligion fick ej tid att antaga bestämda former, men innebar ett beundransvärdt djup. De tillbådo icke naturföremålet, de sökte den i detta lefvande anden (haltian). Allt var individualiseradt, allt hade sin haltia, men i naturföremålet var anden bunden och framträdde endast i menniskan fri genom ordet. Därigenom beherskade menniskan allt, men icke oinskränkt, ty öfver henne stod ett namnlöst högre väsen, åskans herre, som bodde i molnen och kallades Den gamle (Ukko). Han framför andra var ordets gifvare och styrde i sista hand människornas öden. Mytens öfriga namngifna personligheter — skogskonungen Tapio, vattenkonungen Alti, underjordens beherskare Tuoni, alla försedde med hustrur och barn, luftens, eldens, solens, månens, stjärnans söner och döttrar m. fl., alla dessa voro endast personifierade naturkrafter. Icke ens folkhjältarne Väinämöinen och Ilmarinen, som dock varit med om världens skapelse, hedrades med gudavärdighet. Ett af mytens finaste drag var att förlöjliga dessas och andra hjältars menliga svagheter. Och salunda kände den finska myten i verkligheten ingen annan gud, än denne, i obestämda konturer framträdande Gamle.

Men äfven han dyrkades icke i sinliga former. Bjarnerne hade från svartahafsfolken lånat tempel och gudabilder. Lapparne tillbådo sällsamma naturföremål (sejder). Finnarne kände ingen bilderdynkan, endast heliga träd, källor, sjöar och berg. Intet blod fläckade offren. Husfadren hängde elgens horn i det heliga trädet; husmodren spilde vid dess rot några droppar af boskapens mjölk.

Med detta öfversinliga grunddrag i den hedniska myten, skulle man väntat ett lätt insteg för kristendomen, men så skedde icke. Kristendomen mötte det segaste motstånd. Orsaken var till någon del, att korset påtvangs med svärds makt, men en djupare grund låg i hedendomens obegriplighet att böja sig under ett högre ord, än dess eget mäktiga ursprungsord. När detta styfva motstånd efter sekler var brutet, sammanväxte kristendomen så helt med folkets lifsåskådning, att detta än i dag med ömtalig misstro betraktar allt, ända till den minsta ändring af bokstafven, som synes det afvika från dess nya ursprungsord, Kristi tro.

Runosängerska, efter en tafla af A. EDELFELT.

DET FINSKA FOLKET.

Resultatet af Finlands historia sedan år 1157 är det finska folket. Det har sammanvuxit och fortfar att sammanväxa af ursprungligen skilda och mot hvarandra fientliga folkelementer, två beslägtade och ett främmande. En röd tråd af providentiell uppfostran genomgår hela detta utvecklingsskede. Två vildvuxna asiatiska rotskött af en manggrenig, förvissnande stam förmodade ej utveckla sig utan stöd. De anförtroddes at ett främmande öfvervälde, nog starkt att stöda och lyfta, men icke nog öfverlägset att nedtrampa och uppsluka dem. De uppväxte i en hård skola, men som på samma gång var en uppfostran i frihet och europeisk kultur. När denna skola gifvit hvad hon förmodade, anförtroddes det sammanvuxna och mognade folket at en stormakt för att i dess hägn uppfostras till lyckliga framsteg och nya pröfningar. Finlands största politiska omskiften äro underbart väl afpassade för sin rätta tid. I ständig strid måste Europas gränsvakt härdas; men dess framfarne öden äro en borgen för dess framtid. Ett folk, som öfverlevvat hvad detta öfverlevvat, kan icke dö, så länge det behåller sig själf.

De i hela landet allmänna jättesagorna bevara spåren efter en tidigare, nu försvunnen befolkning af främmande stam. När de nuvarande finuarne inflyttat, kan ej med säkerhet utredas, emedan inflyttningen sannolikt skett under loppet af flera århundraden i början af var tideräkning. Tidigast kommo lapparne, därefter tavasterne, sedan karelarne, sist svenskarne, ehuru flera skäl tala för en mycket tidig svensk kolonisation på västkusten och Åland. Vid tiden för det första svenska korståget 1157 voro likväl stora områden af det inre landet obebodda ödemarker. Fyra folk lägo då i ständig strid med hvarandra om jagtmarker, fiskevatten, betesmarker och svedjeländer. En granne betraktades som en rival, släkten och stamfolk drogo härjande in på hvarandras områden, och kustbefolkningen seglade ut på krigståg till sjös.

Det, som vi nu kalla finska folket, fanns då icke till. Det är en produkt, icke af språk och härkomst, utan af den historiska traditionen. Gemensam tro, styrelse, lagar och samhälle, i förening med den första politiska gränsen af 1323, gifvo dessa åtskilsträfvande folkelementer sammanhållning och solidaritet. Gemensamma vänner, fiender, välfärd och ofärd medförde behof af hvarandras bistånd. Lapparne förblefvo de längst oberörda; de tre öfriga folken begynte växa tillsamman, ehuru så långsamt, att ännu i sextonde seklet tavaster och karelare härjade på hvarandras områden. Och ännu i våra dagar ha olika seder, lynne och språk gifvit upphof at gagnlösa strider om tillvaron af ett eller två folk i Finland.

Det är annärkningsvärdt, att finsk och svensk befolkning i Finland, ehuru flytande som skilda strömmar bredvid hvarandra, utan att blandas, likväl aldrig upprest sig mot hvarandra, fastmera stått i samma led vid hvarandras sida, hvarhelst svärd blef draget inom eller utom landet. Rivalitet har uppstått, icke förtryck. Likaberättigande har varit ett grunddrag i lagstiftningen. En social, icke politisk underlägsenhet har åtskilt folkets finska talande pluralitet från dess svenska talande minoritet, och att utjämna detta traditionela missförhållande har från tredje decenniet af detta århundrade varit den nya tidens sociala problem i Finland.

Sedan Sverige i tre korståg, 1157, 1249 och 1293, eröfrat Finland, likställdes detta land 1362 med Sveriges gamla provinser. Folkfriheten var där gammal lag. Träldomen afskaffades i hela riket 1335, och adelns senare försök att införa lifegenskapen misslyckades. Oregelbundenheter ha i tider af svårt betryck ej kunnat undvikas, men sedan mer än ett halft årtusende är hvarje finsk medborgare en friborn man.

Sveriges lag och samhällsskick infördes utan motstånd i ett land, där lag och samhälle ej funnos förut. Folket inväxte i dessa nya former, tillämpade dem efter sitt lynne och blef förtroget med dem som egna. Landets aflägsna, mer än halfta året afstängda läge medförde en autonomi,

som blef märkbar när den mäktige biskopen i Åbo under unionsstriderna blef landets verkliga styresman. Finland nämndes från denna tid vid sidan af Sverige såsom rikets andra lufvuddel. Men så litet låg åtrån efter politisk själfständighet (separatism) i det finska lynnet, att folket gång efter gång (1520, 1562, 1742, 1788) enhälligt och med ovilja afböjde frestelsen till affall från sin lagliga öfverhet. Det behöfdes en tvingande historisk nödvändighet för att efterhand försvaga och slutligen upplösa sambandet med Sverige.

Eröfringen af Karelen 1293 hade fört svenska vapen till Rysslands portar. Finland och i senare tid östersjöväldet blefvo nu de två makternas ständiga tvisteämne. Följden häraf blefvo de blodiga krig, som, med korta vapenhvilor, ödelade Finland i 500 år. Folket uppväxte i vapen och delade med Sverige segrar och nederlag, men den ena generationen efter den andra bygde i aska och sådde i blod. Hvar tredje vapenför man utskrefs för hären, när faran ej kallade man ur huse. Slutligen, när från 1714 till 1722 största delen af landet låg härjadt ända till svarta mullen, utarmadt, folktomt och öfvergifvet i fiendehand, begynte hoppet, icke troheten, svigta. Från denna tid vaknade sporadiskt öfvertygelsen, att en sådan ställning var ohållbar. Freden kom, läkte såren och befolkade ödemarkerna; ater kom kriget, ater freden, ater kriget och ater freden; men så stark var plikt känslan, så orubblig troheten, att när det afgörande skiftet inträffade 1808, de flesta då lefvande i Finland ansågo allt förloradt. De bedrogo sig. Först nu blef det möjligt att bygga den framtid, på hvilken så många sekler förgäfvos arbetat, så länge Finland var Sveriges blodiga sköld.

Förvånande är den tålmodiga, okufliga tro på framtiden, hvarmed odlingen under krig och armod, ena handen vid plogen, andra handen vid svärdfästet, ständigt eröfrat land i ödemarkerna. Längre hade folkets politiska medvetande slumrat under den oupphörliga hårda kampen för tillvaron, men det hade vaknat i trettioåra kriget och fick, hundra år därefter, ordet vid frihetstidens riksdagar. När då 1809 Finland blef en del af det ryska riket och Alexander I högsint förklarade dess folk upphöjdt bland nationernas antal, hade detta folk i sitt konstitutionella statsskick mognat för nationellt medvetande. Dess historiska och geografiska ställning mellan två makter, af hvilka den ena beherskade traditionen, den andra nutiden, tvang Finlands folk att rikta sin främsta uppmärksamhet på utvecklingen af sin kultur och sitt folkmedvetande. Men i detta utvecklingsarbete låg så litet en politisk separatism, — hvilken för öfrigt landets hela historia förnekar, — att fastmera folket, ej mindre än dess inhemska styrelse, ständigt sökt garantierna för landets framtid i ett troget uppfyllande af pligterna mot monarken, som hägnar äfven Finlands intressen, och mot det mäktiga rike, med hvilket landet är förenadt. Den kris i opinionerna, hvilken alltid åtföljer inträngandet af en ny tradition i den gamla remmor, har i Finland varit oblandadt social och icke berört det politiska området. Ingen sammansvärjning, ingen revolt, icke ens en tendens i parti-striderna har förverkat detta lands år 1809 grundlagda politiska ställning, och Finlands folk förlitar sig därför, med orubbadt förtroende till sin Monark, på de lagars helgd, hvilka, under hans beskydd, åt detsamma bevara en ostörd utveckling.

Natur, öden och traditioner ha påtryckt den finska folktypen en gemensam prägel, som väl varierar betydligt inom landet, men lätt igenkännes af främlingen. De allmänna karaktersdragen äro: hårdad, tålig, passiv kraft; resignation; ihärdighet med dess afviga sida, envishet; en senfärdig, begundande, inåtvänd tankegång; till följd däraf sen vrede, men då utan hejd; lugn i dödsfara, försigtighet efteråt; fåordig tystnad, omvexlande med bredt ordflöde; böjelse att vänta, uppskjuta, lefva för dagen, men därefter icke sällan brädska i otid; vidhållande af det kända gamla med

obenägenhet för nytt; pligttrohet, laglydnad, frihetskärlek, gästfrihet, ärlighet och innerst en förkärlek för andlig begrundning, som röjer sig i en oskrymtad, men vid bokstafven hängande gudsfruktan. Man igenkänner finnen på hans slutna, reserverade, otillgängliga hållning. Han behöver tid att töa och blifva förtrogen, men blir då en pålitlig vän; kommer ofta för sent, står ofta i vägen, utan att märka det; helsar en mötande bekant, när denne redan hunnit ett stycke förbi, och tiger där det vore bättre att tala, men talar stundom, där det vore bättre att tiga. Han är en af världens förste soldater, men siste räknemästare; ser guld framför sina fötter, men kommer sig ej för att taga upp det; förblir fattig, där andra blifva rika. Amiral von Stedingk sade: finnen behöfver en petard i ryggen, för att komma i rörelse. I den yttre gestalten äro endast medellängd och kraftig kroppsbyggnad allmänna. Den intellektuella begåfningen behöfver väckelse.

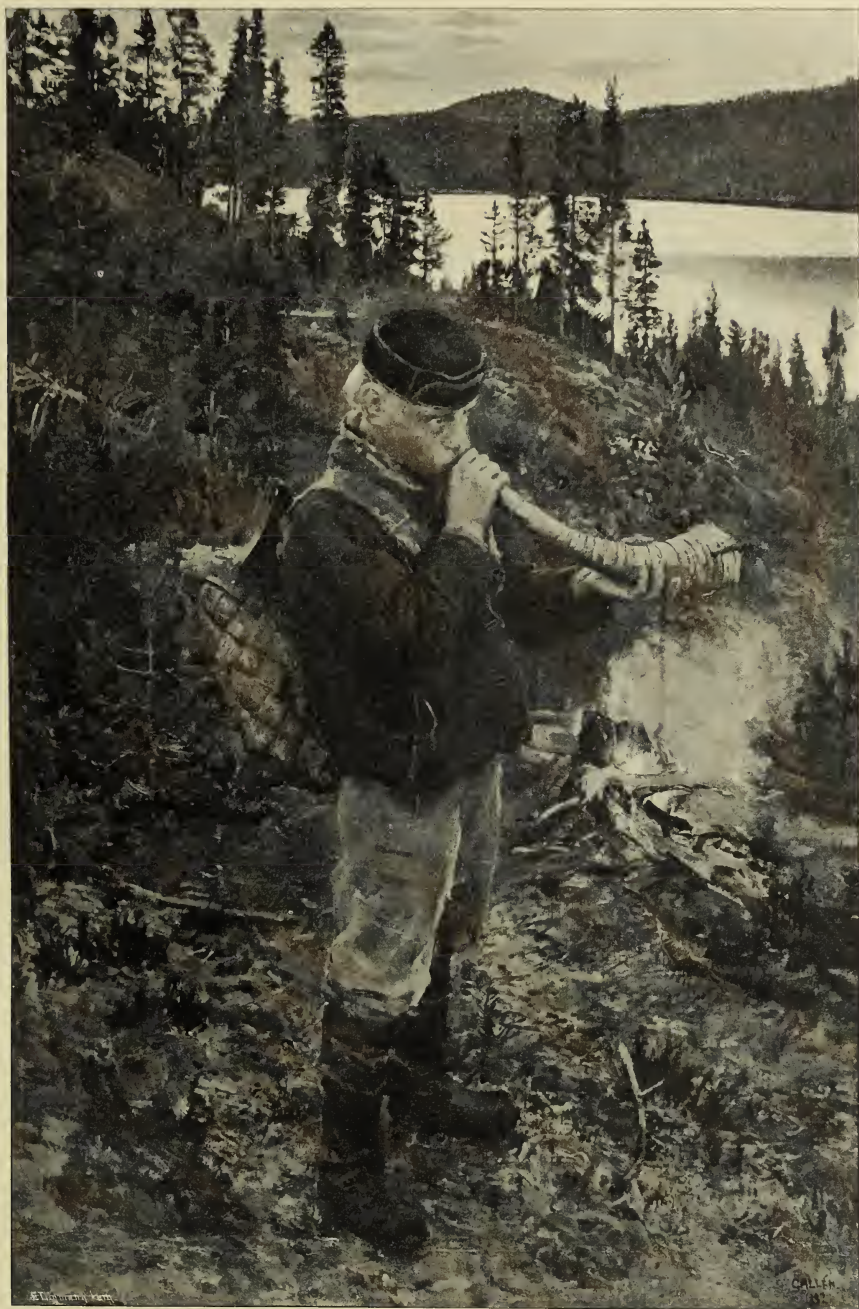

Tavastländsk interiör, efter en teffla af A. GALLÉN.

Man igenkänner ej den drumlige bondpojken, när han gått något ar i skola, eller vallgossen, hvilken ej kunde räkna en takt på sin näfverlur och i dag bläser esskornetten i Tschaikowskys »1812». Vilja och arbetslust bero af impulser. Per Brahe sade om finnarne: »och är till märkande om detta folket, som hemma latas på ugnen, att en af dem arbetar utomlands mer än tre andra». Slutligen höra till de allmänna dragen kärlek till sagor, visor, ordspråk, gåtor och tankeöfningar samt en böjelse för satir, som obehagligt förlöjligar egna och andras dårskaper.

Tavasten (Hämäläinen) bildar kärnan af denna folktyp, som af honom mottagit sina mest utmärkande drag.

Han bebor landskapen Tavastland, Satakunta, norra Nyland och södra Österbotten, utom kuststräckan, samt Egentliga Finland, där en kolonisation af hans nära fränder esterne inblandat sitt blod och sitt stympade språk. Han är groflemmad, stundom storväxt, muskulös, axelbred, med bredt ansigte, inböjd näsa, gra ögon, brunt eller lingult hår. Arbete och försakelser gifva honom ofta ett drag af förtidig ålderdom. Han är bland sina landsmän den hårdigaste, arbetsammaste, tarfligaste och förnöjsammaste, men äfven den mest konservative, mest långtänkte och mest styfsinte. Klädd i sin *mekko*, en grof lärftsbuis, är han sommartid på utarbete från solens uppgång till sena kvällen och

VALLGOSSE FRÅN PAANAJÄRVI (KUSAMO)

EFTER EN TAFEL AF A. GALLÉN.

nöjer sig da med sin *talkkuna*, en mjöbrätt, som han bär i en näfverrensel på ryggen. Sådän har han i århundraden förblifvit, nästan oförändrad i de inre och norra delarna af sitt område, men i ntkanterna har han ljusnat och uppnatt sin samtid. Herretjenst på de adliga godsena har böjt,

men icke utplanat hans styfva, ärliga sinne. Tavasten talar den hårdare, vestfinska munarten och har lånat ord från svenskan. Han saknar karela-rens poetiska begåfning, hvarför den äldre myten hos honom dött ut, men oväntadt talrika nyare folksånger äro äfven på hans område antecknade.

Karelaren (Karjalainen) befolkar landskapen Karelen, Savolaks och norra Österbotten. Jämförd med tavasten, är han smärtare, rörligare, lifligare, känsligare, ostadigare, född skald, född handelsman, håret brunt, ögonen

Karelare.

grå eller bruna, lemmarna spensligare, hela hans yttre öppnare och tillgängligare. Karelaren är ett begåfvadt barn, hvars uppfostran blifvit försummad. Det är han som ända till våra dagar bevarat den gamla finska myten, och han ökar den ständigt med ny lyrik. Han brukar slägtnamn; hans språk är den mjuka, diftongrika ostfinska munarten, hvari han vid Ladogakusten inblandar ord från ryskan. Wiborg är fyrspråkigt: där talas, jämte finska och svenska, äfven ryska och tyska. Ättling och frände till medeltidens ryktbare bjärmer, har karelaren af dem ärfvt böjelsen för resor och köpenskap. Fordom ströfvande kring hafvet på krigståg och byteshandel, ses han nu ständigt på väg med sin forvagn till Petersburg eller sin jala på Ladoga. Betänkliga konkurren-ter ha uppstått med järnvägar och ångbåtar, men karelaren finner nya utvägar; i Petersburg betalar sig allt, till och med gatstenar och myrägg. Hans besparingar äro tvifvelaktiga; han tager lifvet sorglöst, lever godt, när han kan, och delar med sig åt andra. »Har man ej bröd, så äter man hvetebröd». I södra Karelen bakas mjukt bröd alla dagar, medan det fattiga norra Karelen anlitar baken. En stor del af Karelen har, delande gränsmarkens öde, blifvit långt efter det öfriga Finland. Från medlet af detta århundrade höja sig åter jordbruket, slöjden och folkupplysningen, men retarderas af talrika proletärer (inhysingar), som på en del orter uppgå till 37 procent af befolkningen.

Middagsmål i stuga (Savolaks), efter en teffla af VENNY SOLDAN-BROFELDT.

Nyländsk skäribo.

Den ryske karelen österom gränsen har genom religion, lagar och styrelse blifvit främmande för Finland, men bevarar stamtypen i språk, seder och lifsåskådning. Karelske landthandlare från Arkangelnska guvernementet kringvandrade i Finland och fraternisera med befolkningen. Den finske karelen är en brokig blandning af kolonier, dem krig och flyttningar kastat om hvarandra. I Savolaks har han utbildat en egen typ, savolaksaren, som i intelligens och förmögenhet tagit försteget framom sina grammar. Med savolaksaren täflar nordösterbottningen, hvars språk hardnat och hvars kultur antagit vestfinska former. Syd-karelen särskilde sig ännu för femtio år sedan genom brokiga folkdräkter. Af formen på den gifta kvinnans broderade linne, bröstnål och hufvudkläde (huntu) igenkände man hennes hemort. Numera ha smaklösa nya moder fått insteg;

Österbottnisk timmerman.

endast den prydliga, öfver nacken nedhängande långa, hvita hufvudduken i Jääskis är allmännare känd. Männens högtidsdräkt är en hvit eller blå kaftan med bälte. Vintertid brukas hög mössa af illerskinn, sommartid lag hatt med spännen.

Karelen är dagsidan, tavasten nattsidan af den finska folktypen. Badas geografiska ställning, den ene i östern, den andre i vestern af landet, har varit af providentielt inflytande. Den från vester inträngande svenska makten med dess öfverlägsna kultur mötte den styfve tavasten som en mur, hvilken blott långsamt och aldrig fullständigt genombröts. Stäld i vester, skulle den lätt mottaglige karelen löpt fara att denationaliseras, medan han i öster ej haft att frukta kulturrens öfvermakt och därtill behållit ett bredt bälte af stamförvanter mellan sig och slaverne. Finlands framsteg ha genom denna ställning blifvit fördröjda, men dess nationalitet bevarad.

Landets svenska befolkning bebor hela Åland med närliggande skärgård, södra Nyland och kusten af södra Österbotten. I kuststäderna äro de svenska talande talrika, i några öfvervägande.

Emedan svenskan i mer än två århundraden varit bildningens och de högre samhällsklassernas språk, hafva många finska talande utbytt sitt modersmål emot denna, medan andra begagna båda språken. Landsbygdernas svenska talas i ålderdomliga munarter, som bevara spar af den gamla norräna tungan. Stamtypen, ljst har, blå ögon, smärt, reslig växt, varierar, men det rörligare, hetsigare, frimodigare, ostadigare svenska folklynnet är lätt igenkänneligt. Själfkänslan är

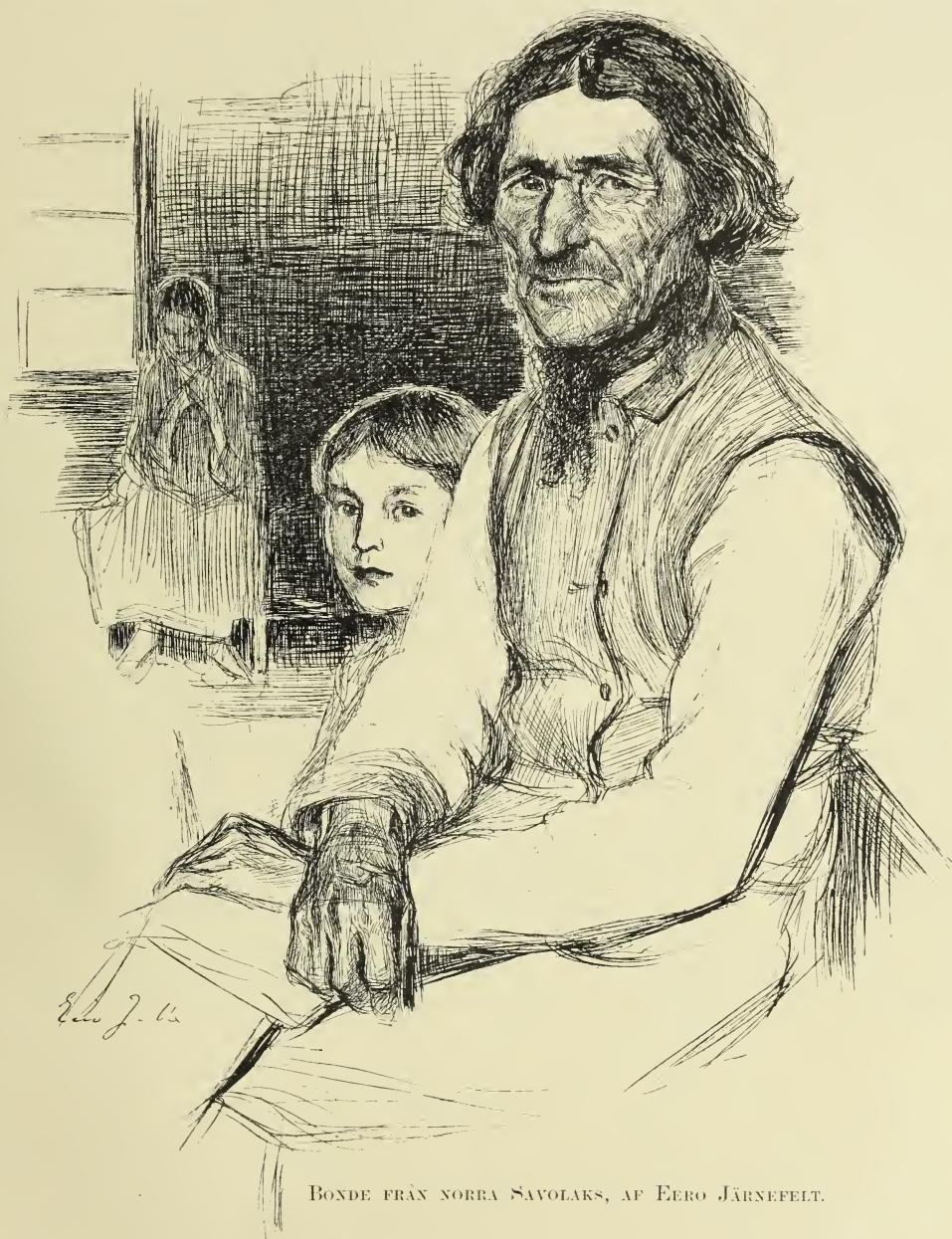
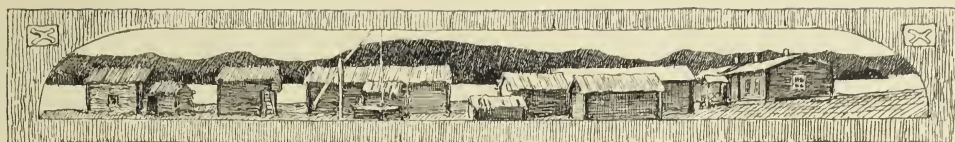

Österbottnisk skäribo.

ömtalig. Fri jordegare så långt han minnes tillbaka, är den svenska österbottningen född demokrat och rädd om sin frihet; därtill

Österbottnisk flicka.

BONDE FRÅN NORRA SAVOLAKS, AF EERO JÄRNEFELT.

— 11 —

PÅ HAFVET EFTER EN TAFEL AF A. EDELFELT.

GUNNAR BERNDTSON

RASTANDE RENKARAVAN.

född träslöjdare, hvarför han anträffas som timmerman langt från hemorten, lemnande jordbruket åt sina handkraftiga kvinnor. Nyländingen, sämre slöjdare, men bättre jordbrukare, har blifvit i herretjenst mera undfallande och förlorat sin spänstighet. Hans lif på vedskutan är en omvexling af hårda mödor och sömrig hvila under väntan på vind. Aländingen är sjöman, skeppsredare och, till följd af ständig beröring med Sverige, närmast förtrogen med detta land. Fiskare, sasom alla kustbor, går han längre till hafs än någon af dessa. I öfrigt är den svenska befolkningen mera anlagd för praktiskt förvärf, än för känslor och tankeöfningar, men äfven på dess område ha antecknats icke få sägner och visor, ofta af en grofkornig naivitet, som saknar sitt motstycke hos den finska befolkningen. I den svenska folkvisan är musiken hufvudsak, ordet bisak; i den finska tvärtom. Den skandinaviska myten fortlevor endast i ortsnamn, vidskepelser och talesätt, sasom "Thoren gar" m. fl.

Ren med pulka.

Lappgosse.

Af de svenska folkdräkterna kvarsta enstaka spar i kvinnornas sommardrägt och atsittande små mössor. I Österbotten predikade pietismen mot alla bjärta färger och lyckades mangelstades förvandla dessa till grå eller svarta, men lyckades ej afskaffa det messingsprydda knifbältet, hvars stal ofta blodar gästabuden och marknaderna. Af obetydlig, stundom af ingen anledning flyger, under rusets inflytande, knifven ur slidan. Då kastar sig kvinnan emellan med dödsföraktande mod, och henne har man att tacka för mångt lifes räddning. Där svensk och finsk befolkning äro grannar utan att blandas, låna de vanligen hvarandras goda egenskaper, men i städernas grannskap och i blandade gränstrakter, där folktypen rakat i upplösning, träda ej sällan bådas skuggsidor fram.

Lappen, som delats emellan fyra folk, står i sitt språk, men icke i sed och lyne, närmast det finska. Han kallar sig *samelads* och räknar sig till ära den finska slägtskapen, som finnen icke vill vidkännas och som är betydligt aflägsnare, än den mellan karelare och tavaster. Lappen är icke en halfbroder, han är knapt en kusin till finnen. Han är kortvuxen, spenslig, vig, mörkhårig, brunögd, än likgiltigt passiv, än hetsig, liflig och nyfiken som ett barn, vekhjärtad, naiv, lätt bedragen och lätt skrämd, ett naturbarn, som både i yttre och inre saknar den finska typens grunddrag och djup. Fjällappen, hvars hela existens beror af hans renhjordar och som flyttar med dem från afbetade marker till ny renmossa, fortfar som sina fäder att vara en beroende nomad och har bäst bevarat sin

Klockbyte, efter en tafla af A. LILJELUND.

ursprungliga typ. Fiskarelappen, hvilken om somrarna flyttar till hafskusten eller Enare sjö, bebor under vintern fasta bostäder och har, genom sitt beroende af andra, mera degenererat. Ett icke ringa antal lappska sägner och sånger har antecknats, vittnande om kärlek till denna stiglösa, högnordiska hembygd, som för andra synes så afskräckande.

Nyare tiders fredliga förbindelse med Ryssland har i städerna och i Wiborgs omgifningar infört en *rysk* kolonisation, mest af köpmän, handtverkare och trädgårdsodlare. Flitiga och sparsamma, förvärfva sig desse snart en förnögenhet, stå i vänskapligt förhållande till befolkningen och assimilera sig vanligen redan i andra generationen med denna. Den i landet förlagda ryska militären ombytes periodiskt. Spridda förekomma inflyttade *tyskar, danskar, norrmän, engelsmän, skottar, fransmän*, hvilkas ättlingar redan i många generationer blifvit landets egne. *Zigenare* kringströfva i landets inre delar. *Judarne* äro genom äldre lagar förbjudna att inflytta; men emedan afskedade ryske soldater af judisk härkomst fått tillåtelse att med sina familjer kvarstanna i landet, har en fåtalig judisk befolkning uppstått i Helsingfors och några andra städer vid sydkusten.

Svedjad mark.

FOLKNÄRINGAR.

Skogens afrodjande var i äldre tider ett vilkor för odlingen; däraf förklaras folkets ärfda föreställning, att växande träd ej är egendom, snarare impediment. Intet folk har så misshushallat med sin skog, som det finska. Sedan 30 år har styrelsen medelst forstväsendet sökt införa en rationel skogshushållning och däri understöds af virkets växande värde vid export. Kronans skogar, som 1887 mätte 14,275,185 geometriska hektarer, äro genom naturenlig afverkning betryggade för sin återväxt, men om förbrukningen af de enskilda skogarna vittna följande näringar:

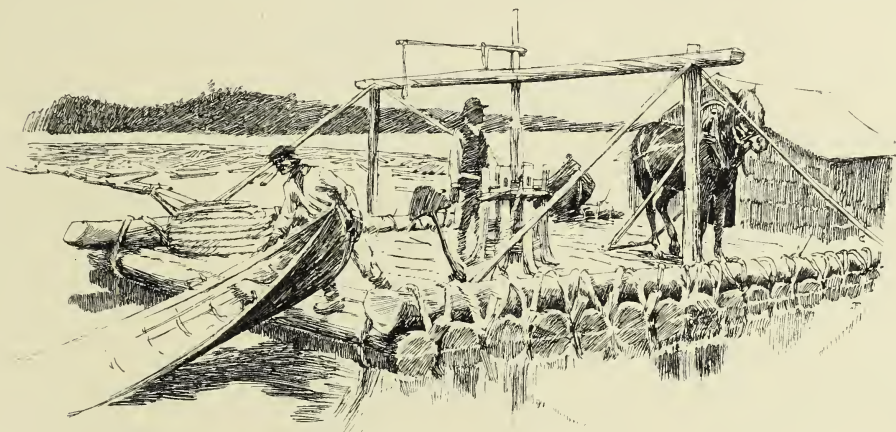
Akerns föregångare *sveden*, som upphört i största delen af vestra Finland, är ännu vanlig i landets östra och inre delar. Träden fällas och blifva liggande öfver en sommar att torka, hvar-efter sveden antändes. Askkan bidrager att gifva en god sädesskörd. Där man skonslöst tager flera skördar, blir jorden utmärglad. Vida sträckor finnas, särskildt i södra Savolaks, som för mansåldrar genom svedjande gjorts ofruktbara. Lagstiftningen har länge bekämpat och slutligen lyckats i någon

SVEDJEFOLK I ARBETE, EFTER EN TAFEL AF EERO JÄRNEFELT.

man lämna svedjebruket. Själftva det regelbundna akerbruket klyfver ärligen millioner unga stammar till gårdesgårdar, medan fritt betande boskap afbiter eller nedtrampar de späda trädplantorna.

Följa så öfriga näringar. Utöfver klimatets, järnverkens, tegelbrukens, gasverkens, järnvägarnes, angbåtarnas och andra behof, exporterar Finland ärligen betydande kvantiteter ved till Petersburg, Stockholm och andra östersjöhamnar. Kusternas vedhuggare afskalas bergens skogsbeckläddad; det tunna jordlagret, århundradens affall, torkas af solen, borttrinner med regnet, bortblåses af stormen, och berget är kalt. Stockhandlaren föraktar dessa småsmulor; mindre än 100,000 stammar lönar icke en ängsäg. Bonden förvånas att plötsligt se sig i besittning af oväntade rikedomar, säljer sin timmerskog för fjärdedelen af verkliga värdet, eller säljer han hemmanet, som, beröfvadt sin skog, blir värdelöst. Stockhuggarens yxa arbetar vintern igenom; stammarna skola före våren till vattendraget. Då är bekvämast att kalhugga skogen, moget och omoget; de små dimensionerna blifva sleepers, pitprops och annat mer. Därefter vidtager stockflötarens mödosamma, ofta lifsfarliga arbete på våt, hal, rullande stock. Stammarna, tusen, tretusen eller flera, sammankedjas till

Stockflotta, af A. GALLÉN.

flottor, som numera framdrifvas med bogserångbåtar på insjöarna; men i elfvar och forsar flyta stockarna lösa med strömmen. Månader igenom bor flötaren i sin provisionela koja på flottan. Än skingras denna af stormen, än törna stockar mot elfvens stenar och stränder. Dessa förvillade måste åter hopsamlas och ledas på rätt kurs, men många stam sjunker och blir, med sin uppstående topp, en fara för sjöfarten. Strandägaren protesterar, fiskaren protesterar; trafiklederna stängas, stränder och vatten orenas af bark. Mellan dessa stridande intressen har lagstiftningen medlat, ej alltid med önskvärd framgång.

Ändtligen, efter årslång färd, har skogens stam hunnit fram till sågverket. Ödemarkens fura går i sin ram mot sågens tänder och aflagras som plankor, bräder och annat mer. Sågverkens vara utskeppas till vestra Europa och Medelhafvet. Kotka firar en fest, när sommarens första million af nedflötade stammar är fulltalig, men dimensionerna minskas med afverkningen. Trädets bearbetning till trämassa, papper och andra dyrbara artiklar hör till fabriksindustrin.

Finlands tjära går till Tyskland, England och södra Europa. Hon tillverkas, enligt nyare metod, i ugnar. Det äldre, ännu brukliga sättet att tillverka tjäran i milor tager tre år i anspråk. Första sommaren afskalas en smal remsa af tallens bark. Kådan utsipprar. Följande sommar afskalas det mesta af barken, så att endast en smal rand häller trädet vid lif. Nästa vinter

nedhugges trädet, klyfves, torkas och uppradas på vären i en rund, trattformig grop (tjärdal), som betäckes med fuktig jord och sedan antändes i dalens periferi. Mycken påpasslighet fordras då natt och dag, för att den i sitt inre glödande milan ej skall upplåmma i lågor. Efter fyra veckor är dess kada förvandlad till tjära, som nedrinner genom trattens öppning i därmeder anbragta tunnor och, allt efter virkets kadhalt och lyckad bränning, gifver 10, 20, 30 tunnor tjära eller däröfver. Priserna vexla efter

Tjärbrännare, af A. GALLÉN.

utlandets noteringar och gifva ofta en knapp daglön, men intet för virket. Äfven beck tillverkas genom kokning af tjäran. En stor del af Österbottens skogar har stupat för tjärdalarna.

Till allt anlitas skogen. Bondkvinnan kommer för att tillverka badkvastar eller nedskära löf till vinterföda åt fåren och finner det ofta bekvämast att nedhugga björken. Efter henne komma man eller barn, som afskala bark till garfverierna eller näfver för eget och andras behöf. Virke behöfves till allt och aspvirke för tändsticksfabrikerna. Skeppsvarfven uppsöka det bästa. Och såsom hade skogen ännu ej användning nog, nedhuggas millioner unga björkar för att vid midsommar pryda hvarje gård i landsbygden, medan ett oräknadt antal unga granar faller för barnens glädje på julaftonen.

Da komma äfven naturmakterna för att begära sin andel i skogen. Skadeinsekter, jordrattor, harar, backspettar härja. När stormen eller cyklonen framfar med sådan vald-

samhet, som den 28 Augusti 1890, faller skogen som för kartescher. Vanligare och mera förhärjande äro de under alla torra somrar talrika skogseldarna, hvilkas rök då, i förening med röken från sveder och kyttländer, aromatiskt omtöcknar hela landskap. Vanvårdade sveder ha sin andel i dessa förödelser, men oftare händer, att vallhjonet eller en vägfärande uppgör eld för att värma sig eller koka potäter och kvarlemnar glöd i askan. En vindfläkt kommer, en gnista upplåmnar och antänder mossor i närheten. Lågan slingrar sig ormlig uppför höjdsnittningen, finner näring i ljungen, uppnår trädens rötter och fattar i granens yfviga skägg. Nu hvirflar hon uppåt och kastar sig i skyar af gnistor från träd till träd. Milslånga sträckor äro snart ett eldhat; lador,

skördar och enstaka torp blifva lagornas rof. Man nr huse går, ofta förgäfvcs, nt att begränsa elden med diken, och när slutligen det barmhertiga regnet förmått hvad människor icke förmå, utbreder sig öfver nejden en svart ödemark, där halfbrända stammar spöklikt utsträcka sina grenar mot den mörkräddle vandraren. På är därefter star ater en ung, ljusgrön löfskog på den nedbrunna barrskogens plats. Så stark är naturens reproduktionskraft äfven i detta hårda klimat, att hon i de flesta fall godtgör hvad hon försyndat. Det är blott människohanden, som skapar nya ödemarker i utbyte mot dem hon bebygger.

Det har tagit tid att i Finland införa det rationela jordbruket, som nu med de nyare redskapen utbreder sig fran kusterna inåt. Fädernes extensiva åker med vanskötta ängar var dock ett framsteg i bredd med sveden. »Kyttländer» äro svedernas arftagare. Det utdikade, torrlagda kärret uppgräftas, torfven antändes och gifver skörd i askan, men uppbränner på samma gång äldre matjord. Säden torkas allmänt i rior och far där ett rökbad, som bevarar dess grobarhet. I öfrigt vexla landskapens olika sed och redskap, men i ett äro alla ense, nämligen att anse jordbruket vara den främsta af alla näringar. Finnsens hela skaplymne gör honom förtrogen med åkern, som lärt honom oförtröttad arbeta, tåligt vänta, alltid hoppas och likväl icke misströsta, om hoppet sviker. Heltre börja på nytt. Fråga honom om lif och helsa; han svarar färdigt. Fråga honom om hans åker, och han blir värtalig.

Skördeåker.

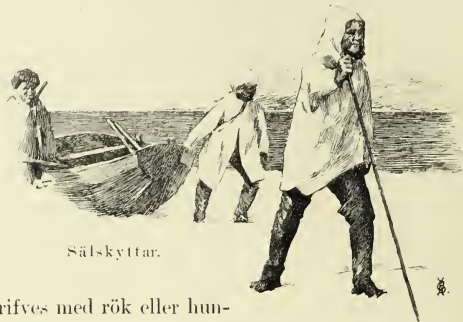

Björnjagt.

Ängen har han ringaktat ända till senaste årtionden, då mejerier och smörpris gifvit boskaps-skötseln en förut okänd betydelse. Förut har han svältfödt sin boskap; detta blifver nu en daglig ekonomi. Styrelsen utsänder agronomer och mejerskor, på samma gång som jordbruket har sina högre och lägre skolor (Mustiala), sina enskilda föreningar och sina arliga utställningar med prisutdelning. Djurskyddsföreningarna kämpa mot rahet och vanvård. Ofta misshandlad, är hästen dock alltid sin ägares stolthet. Nötboskapen börjar nu täfla med honom om företrädet.

Jagten som näring bedrivnes mest med snaror och skytte. Räfven fångas i sax eller förgiftas med stryknin; vargen jagas på skidor i djup snö eller fångas i fallgrop. Björnen ringas i idet, utdrifves med rök eller hundar och mottages af jägaren med spjut eller kulor. Stundom skjutes han från lafve, där han nedgräft en dödad ko, eller på sveden, där han begärligt afbiter mognande korn. Hans fall firas med gästabud; i folksangen tilltalas han med de ömmaste smeknamn. Denna stundom farliga jakt står i högt anseende, och dess mästergyttar beundras som folkhjältar. Märten Kitunen, död 1833, fälde vid 74 års ålder sin 198:de fullvuxna björn, utom oräknade ungar.

Jagtlagar fridlysa matnyttigt villebråd under vissa årstider och elg hela året; jagtföreningar inköpa uteslutande jagträtt på mindre områden. Fågel jagas med hund eller snara. Vid kusterna plundras så tanklöst sjöfågelus ägg, att äfven den dyrbara ejdern årligen minskas. Sälsskytten

Sälsskyttar.

jagar sitt skygga byte om våren vid kusterna. Klädd i en hvit skjorta, dragen öfver hans vinterdräkt, närmar han sig varsamt sitt byte på isen. Än skjuter han sälen, som solar sig på iskanten, än dödar han ungarna med klubba. Om hösten fångas sälen i nät och försvarar sig modigt. Säljagten är ofta grym, alltid lifsfarlig, men vanligen inbringande. Ofta dröjer skytten i månader vid utklippor i hafvet; ofta lossnar den is, där han jagar, och drifver med honom till sjös. Hvarje år försvinna sälsskyttar eller räddas underbart från flytande isstycken.

Fisket bedrivnes så obetänksamt, att dess rika förrädskamrar mångenstädes endast vid lektiden gifva fångst. Vanligaste redskap äro not, ryssjor, krok och nät, dessa senaste stundom ända till 6 å 8 meter djupa för strömming (skötar). Det inläggigaste laxfisket sker med s. k. *pator*. I forsen bygges en rymlig, trekantig kammare med borrhål i botten, basen inböjd i vinkel och spetsen mot strömmen. Laxen går mot strömmen och finner i vinkeln en öppning, genom hvilken han inkommer

Laxfiske.

i den slutna patan. Här återfinner han icke mer sin tränga ingångsport. Patan upplyftes, vattnet rinner ut, laxarne sprattla på bottnen, stundom till hundradetal i en vitjning. Den starka fisken

dödas med ett lätt slag på nosen och uppradas på stranden i ordning efter sin storlek, hvarefter fångsten vanligen säljes på auktion åt väntande uppköpare.

Egendomliga fiskredskap äro kassar af videkvistar, utlagda i forsen för nejonögon, samt fiskgärden (katschor), uppförda af spjälor i sjöarna. Här, som i patan, söker fisken förgäfvres sin ingångsport. Ljustring vid eldbloss har varit ett omtyckt fångstsätt. Båten

franskrider ljudlöst på grunda vatten i mörka höstkvällen och bär på sin stäf ett klart lysande eldbloss. Den på sjöns botten hvilande fisken bländas af eldskenet och öfverraskas af ett dödande hugg med ett spetsigt, gaffelformigt järn. Ljustring under fiskens lektid har af nyare lag förbjudits. Äfven kräftan fångas vid eldbloss; om dagen med haf och bete. Ett komiskt fångstsätt har införts af ryska soldater. En pojke vadar barbent i bäcken, kännande sig för med foten. Den i sitt lugn störda kräftan kniper sig fast i hans tår; foten upplyftes, och bytet är fångadt.

Sälskytt.

Laxpata.

Stakad isväg, af A. GALLÉN.

SAMFÄRDSEL.

Sjön och vinterfrosten bygde i Finland de första vägarna. Efterhand uppstodo de första gang- och ridstigarna, hvilka uppsökte höjdernas friare utsigt. När dessa stigar senare blefvo körvägar, behöllo de sin vana att bestiga höjderna, hvarför många landsvägar ännu besväras af backar, som utan svårighet kunnat kringgås. Branta och krokiga, skulle dessa vägslutningar mången gång vara vådliga, därest icke den finska hästen vore van att hålla emot utför backen, ofta så envist, att han måste manas att påskynda loppet. Vintervägarna gina öfver kärr och isar. Postvägarna, som underhållas af jordägarna, äro i regeln goda, och stationer för hästombyte finnas

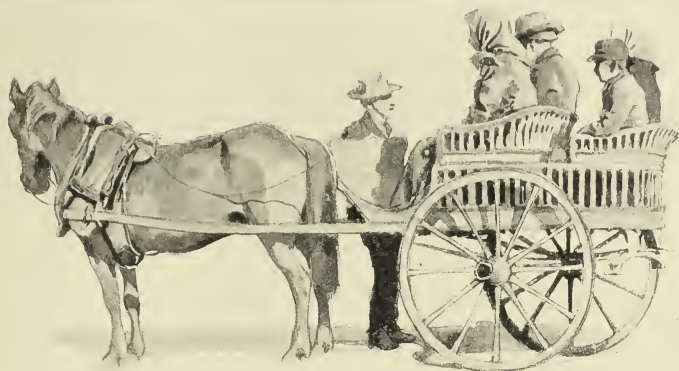
sedan 16:de seklet, i medeltal för hvar 15:de kilometer. Röda stolpar angifva väglängden. Skjutslegan för en häst är för närvarande 16 penni för kilometern, åkdonet inbegripet. Anspraken på bekvämlighet måste då vara små. Vagn må ej påräknas. Landsbygden känner inga andra fyrhjulinga åkdon, än karelärens lätta kärra; städerna betjenas af hyrkuskarnes droskor.

Åkdon på Fredrikshamns torg, af EERO JÄRNEFELT.

HET SOMMARDAG EFTER EN TAPLA AF W. HOLMBERG.

Abo-kärva.

Sommarätkönet är primitivt: den kända tvåhjuliga kärvan, öfver hvars hjulaxel, ofta utan ressorter, är anbragt ett smalt säte för personer med härdade nerver. Unge storfurstar ha funnit detta sätt att resa i Finland pikant. På senare tid har den bekvämare s. k. åbokärvan vunnit allmänare insteg. Släden varierar i form och storlek.

Där vattendragets bredd hindrat brobyggnad, föras ätkönet och resande i färjor öfver sundet. Ett för de finska vägarna egendomligt hinder äro grindarna, som på slättbygderna skulle vålla täta uppehåll, därest ej vid de flesta ett barmlöft barn stode tillreds att förtjena en slant.

Egendomliga äro båt-färderna utför de nordliga elfvarnas strida for-sar. Den långa, smala, vanligen med tjära lastade båten styres af en edsvuren styrman, hvars finska lugn genom ständiga faror fått en nödig tillsats af rask beslutsamhet. En tvär vändning, en sekunds tvekan, och båten vore i sin ilande fart genom strömhvirveln krossad mot klipporna. Han försvinner i skummet, dyker ater upp och gungar i nästa ögonblick trygg på lugnare vatten. Olyckshändelser äro sällsynta, men inträffa stundom vid hög flod, som gör stenarnas märken osynliga.

Före järnvägarna var samfärdseln mellan sär-

Tjärbåt.

Båttakning uppför fors, af A. GALLÉN.

bröd, sprängde aldrig en läst dörr, plundrade aldrig en ensligt belägen gård, rörde icke ett betande får på skogsbacken. Hjälpssamhet mötte dem öfverallt, där något fanns att gifva, men förmäde ej hindra, att en del af dem, som sjuka och resignerade släpade sig framåt, slutligen döende segnade ned vid väggkanten. Senare uppstod en annan emigration, mindre af nöd än af i öfrigt tränga och knappa förhållanden hemma, nämligen den till Amerika och delvis Australien, Sydafrika, Stilla hafvet. Emigrationen tog sin början bland Österbottens rörliga befolkning, svensk och finsk, men har föga utbredd sig till andra delar af landet. Den finska kolonisationen i Amerikas Förenta Stater beräknas för närvarande till omkring 80,000 personer, de flesta bosatta i dem af nordstaterna, hvilkas klimat mest närmar sig Finlands. De skildras som duglige arbetare, hvilka behålla sitt språk jämte engelskan, bygga egna kyrkor och läsa egna, för dem utgifna tidningar. Emigranternas gyllene dröm är att en dag återvända och med sina besparingar inköpa ett skuldfritt hemman i fädernebygden. I verkligheten återvänder måhända hvar 10:de eller 20:de. De öfriga blifva

skilda landskap och med utlandet ringa. Hembygdens band äro här starka och kärleken till ensligt oberoende ett utmärkande drag. Krig och nödar hafva stundom tvingat befolkningen att öfvergifva hemmen. Nödåret 1867 jagade skaror af många tusende ut på landsvägarna. Stugan stängdes, den frusna akern lemnades att förvildas, hela familjen drog ut att betla. Men dessa öfverflödade skaror, som öfverallt utsträckte sin hand efter

Emigranter.

bofasta i det nya landet, i hvars språk och sed deras barn växa in, eller sakna de medel för återresan och ga förlorade i denna reservoar för Europas utflöden.

En annan emigration är den af finske sjömän, hvilka nu, anlitade för sin duglighet, segla på alla nationers handelsflottor. En förening i hemlandet utsänder för dem själasörjare till London, New York och San Francisco. Finske arbetare finnas nu öfverallt, liksom i 17:de seklet finske soldater.

HEMLIF.

Hem och hemlif få i norden en annan och större betydelse, än i sydliga klimat, där den fria naturen året om är tillgänglig och endast natten, regnet, stormen påkalla en tillflykt. Det nordiska hemmet förenar med behovet af skydd äfven behovet af en sammanslutning, som stär-

Lappkäta.

ker familjebanden och fördjupar känsloerna. Ett nordiskt hem är den begränsade ramen för två tredjedelar af ett menniskolif.

Det finska ordet koti, koto betecknade ursprungligen det nomadtält, som ännu brukas af lapparne och som bestod af toppformigt resta stänger, beklädda med renhudar och tätade vid utsidan med tilltrampad snö. Eldstaden af grästenar var inne i tältets midt, och röken fick utlopp i tältets topp. Förrådsrum och sofplatser inreddes vid tältets väggar; öfver golf och bäddar utbreddes renhudar. Utom tältet funnos äfven särskilda förrådsrum, anbragta på höga stänger, för att ej åtkommas af vilddjuren.

Den primitiva bostad hade redan vid finnarnes inflyttning i landet kommit nr bruk och ersatts af den fasta bostaden, *pörtet*, en rymlig stuga af obilad stock. Eldstaden af stenar och senare af tegel stod invid väggen; rököppning fanns i taket. Fönsterna ersattes af väggöppningar, gluggar, som stängdes med draglucka. Fasta sofbänkar, bänkar och uthus vittnade redan om en börjande kultur, som äfven kände sin lyx i kvinno-prydnad, silver och guld.

Österbottensk bondgård.

Nyländsk bondgård.

Numera återfinnes *pörtet* endast i aflägsna skogsbygder och är äfven där sällsynt. Stugan är nu timrad af bilad stock med en eller flera sidokamrar och i några landskap tadelad genom en korridor med utgång åt bada sidor. Herregårdslika hus om två våningar bygger endast storbonden

i Österbotten, malar dem med oljefärg och reserverar den vanligen obebodda öfra våningen för gästabad. Den mest brukliga färgen är röd järnmälla. Fönsternas antal och höjd angifva behovet af ljus och utsigt. I större delen af mellersta, södra och östra Finland äro fönsterna ännu glesa och små, med tendens att växa. I vestra delen af landet antaga de större dimensioner och blifva i Österbotten så täta och höga, att de kyla stugan med luftdrag. Annan ventilation

Tavastländsk bondgård, af EERO JÄRNEFELT.

anses öfvertlödigt. Glasrutor kommo först under förra seklet i allmänare bruk. De voro i början så sällsynta, att en savolaksbonde, som lyckats förskaffa sig denna rara lussprydnad, beständigt satt i fönstret för att tillropa de förbi-gående: de skulle för all del akta sig att sticka handen in genom rutan.

Trogldyter finnas icke i detta land. Äfven den fattiges koja inrymmer de första villkoren för en mensklig tillvaro. I den normala rymliga stugan samlas familjen vid måltiderna och under den mörka delen af dygnet, männen vid trä-

slöjd, kvinnorna vid spänad, ullkardning och andra hemsysslor. Äfven tidningar intränga numera i stugans aftonsamkväm. Inhysingen, tiggaren, rotehjonet, mångenstädes äfven hönsen, sänjas i stugan som gardens egne. I den stora, öppna spisen med dess bakugn sprakar en stockeld. Brinnande torrvedsstickor (pertor) instickas vid behof i väggspringorna eller kringbäras, ofta med

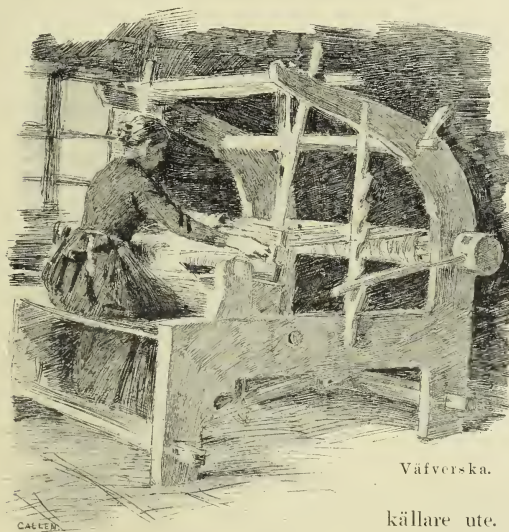
olycklig påföljd, äfven i ladugården. Vid högtider lyser i taket en konstrik spånlykta. Hemstöpta talgljus framställas för gäster. Under taket hänger trävirke att torka, jämte långa stänger, på hvilka runda kakor af ragbröd uppradats genom ett hål i brödet. Bland bohaget märkas det stora malade matbordet, sängarna, vanligen två öfver hvarandra, med deras brokiga, konstfärdigt hemväfda ylleryor för värdsfolket och de gamla, breda bänkar för öfriga; äfven på ugnen söker inhysingen gärna en soflats. Ett litet hörnskap förvarar bibel, psalmbok och penningar. Väggu-ret, med eller utan bjärt maladt skap, får icke saknas, men den lika bjärt malade kläd-kistan förvaras i kammaren eller på vinden.

Väfverska.

En mindre källare, stängd med lucka, är under golfvet; förrådsbodar och potateskällare ute. Öfriga uthus äro stallen, ladugården, rior, lador och den icke minst viktiga badstugan med sin heta

I en tavastländsk by, af A. EDELFELT.

CALLER

vattenänga från stenar på ugnen. På dess lufve under taket piska sig de badande med vata kvastar af björklöf, och dessa bad äro en af folkets mest omtyckta njutningar. I hela landet badas hvar lördagskväll, under skörd och tröskning hvar kväll, och på en del orter bada män

och kvinnor gemensamt, utan att detta anses anstötligt. Några ha för sed att efter badet springa nakna till stugan genom snön.

Körredskap och batar variera i olika landskap.

Det äldsta åkdonet, *purilo*, som bestod af två i ändarna krökta stänger, sammanbundna med vidjor, är numera sällsynt, men ett primitivt rede af krokiga trädrötter, *skacklor*, brukas för arbetsslädar på oländig skogsmark. Seldon och kärror äro föremål för de förmögnares lyx. Kustbons segelbåt är beräknad för Östersjöns stormar, men vid sydkusten och på en del insjöar brukas envist fädernes flatbottniga, grundgående, vanligen läkande ekstock för rodd. I de flesta insjöar föredragas långa, smala, ärtskidformiga och vådliga ranka båtar såsom de mest lättrodda. Tavastlands och Savolaks stora kyrkbåtar, som ros med 16, ända till 26 par årar och stundom kunna inrymma ända till 100 personer under färden till kyrkan, äro föremål för hela byalagets stolthet och täflan. Byns ungdom anser det för sin största ära att med en sådan segra i kapprodd, och för att nå den största möjliga snabbhet, sparas man icke hundraåriga ägg, med hvilka hvita båten strykes hal undertill.

Med sin kärlek till enslighet och oberoende, bygger finnen gärna sin gård på en kulle vid sjöstranden, men i tätt befolkade nejder finner man stora, stadslika byar, försedda med landthandlande,

Interiör af en österbottnisk stuga, af EERO JÄRNEFELT.

Badstuga.

postexpedition, apotek, handverkare, brandkår, torgmarknad, skolor, läsestugor, folkbibliotek. I dessa byar gestaltar sig hemlifvet mera rörligt. I den ensliga gården tränges allt tillsammans kring hemslöjden, som är på samma gång ett behof och ett föreningsband. Kvarnen och smedjan äro folkets

gmustlingar, men deras tillverkningar, och än mer den kvinliga hemslöjden, lida af en allt hopplösare konkurrens med fabriksindustrin. Att den flitiga spinnrocken ännu surrar i folkstugan, att skäktan och borsten bereda linet, att kardan kammar sin ull, att väfstolen, synålen och strumpstickan ännu sörja för hemmets behof, ja att hemväfnader ännu bjudas till salu för låga priser, därför har landets ekonomi att tacka folkets envisa vidhållande af ärfd sed och det öfverflöd af tid, som långa vintrar tillmätt det finska folkhemmet. Hemslöjden är ett lifsvilkor för de nordiska folken. Utan den återstå för mer än hälften af

menniskolifvet endast sömnen, lätjan, häglösheten och fattigdomen.

Enformigt enkelt, men långtifrån tungsint är folkets hemlif. Här är den ute så fåordige, slutne finnen spraksam, öppen, förtrogen bland sina egna. Här kan han, vid sin flammande härd i vinter-

kvällen, glömma sin hårda kamp för tillvaron och fritt öfverlemna sig åt tankarnas spörssmål eller åt den böjelse för skämt och humor, som legat förtyngd under yttre tryck. Här ljusnar hans blick vid en makas kärlek, ett barns joller och ungdomens lekar. Mellan honom och nattens mörker, drifvorna, mödorna, brödsorgerna reser sig den klart upplysta, varma, förtrogna stugans stängda dörr. Huru skulle ej han älska sitt lugna hem!

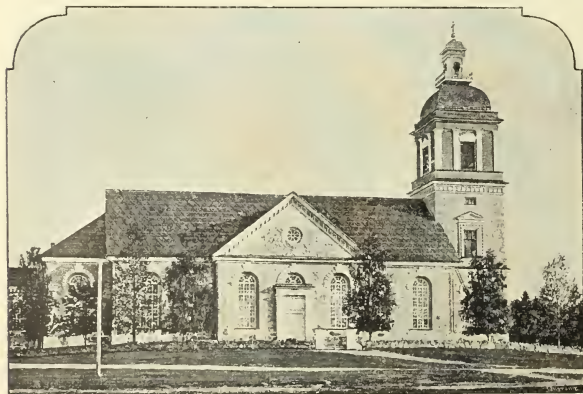
Släddar.

Maksmo kyrka.

KYRKA, SKOLA, VIDSKEPELSE.

Finska folket har invuxit i lutherska kyrkans tro och betraktar denna såsom sin lifsgrund. De schismatiska rörelser, hvilka tid efter annan uppstå och finna näring i folkets håg för inåtvända betraktelser, afsöndra sig icke från kyrkans grundvalar; de äro yttringar af ett behof att ingjuta nytt lif i stehande former. Andliga väckelser utbreda sig med fareldens hastighet, upp-

Leppävirta kyrka.

flamma i nit och lugna sig efterhand. Den tyska, äfven i Sverige utbredda *pietismen* hade redan en tid fått fäste i Savolaks genom folktalaren Paavo Ruotsalainen, när den i början af 1840-talet inträngde i Österbotten, kvarlemnande djupa spår i lifsåskådningen. Desse pietister, hvilka af skörtena på sina tröjor fingo benämningen *körtilläiset*, afsöndrade sig från världslifvet, slöto sig trängt tillsammans och blefvo af motstandarne angifna för konventiklar. Deras stränga fordran på ett lif i helgelse framkallade i

Ruokolaks klockstapel.

en begafvad son, är hans största ärelystnad att en dag se denne i kappa och krage messa vid altaret.

Kyrkan är ortens medelpunkt. För dess nybyggnad, underhall eller prydnad sparas inga uppoffringar, men värmeugnar vintertid höra ännu till undantagen. Utan torn och klockstapel är kyrkan ej kyrka. Klockringningen behåller sin vördnadshjudande klang; orgeln kan umbäras, men blir allt allmänare. Altartaflan, förr ett gesällprof, blir efterhand konstant. I gamla kyrkor betäckes mången mur af adliga vapensköldar, men öfverallt, i nya och gamla, hänger i ram Kejsarens regentförsäkran om ett orubbadt vidmakthållande af landets religion och grundlagar.

I äldre tider begrofvos de döda helst under kyrkans golf.

södra Finland en reaktion, hvilken, under benämningen *evangelism* i främsta rummet uppställde tron som salighetsgrund. En tredje, oberoende väckelse utgick från en predikant i Lappland, LESTADIUS, hvars anhängare fordra syndarnas beklännelse och förlåtelse inför församlingen. En fjärde, *baptisterna*, inträngde från Sverige och fann anhängare i Österbotten; en femte, *metodisterna*, utbredde sig i södra Finland. Slutligen framträdde, i förbund med förenämnda, de *frikyrklige*, med den allmänna fordran på lefvande kristendom. Alla dessa stå på trons grund och afvika endast i mindre väsentliga lärosatser.

Toleransens princip har efterhand vunnit insteg i lagstiftningen, men anhängarne af andra kyrkor än den lutherska äro icke tabrika i Finland.

Den lutherska församlingen väljer och aflönar sin själasörjare. I hvarje landsförsamling äro fri bostad och jordlägenhet honom tillförsäkrade. Förhållandet emellan prest och församling är i regeln godt, ofta förtroendefullt. Presten och hans familj stå folket nära och anlitas ofta som rådgifvare. Har bonden

Begrafning, efter en tafla af FR. AHLSTEDT.

Gudstjänst vid Ivalo guldvaskeri i Lappland.

Numera äro hygieniskt utsedda grafgardar, prydda med träkors för de fattiga och stenvårdar för de förmögna, inhägnade i kyrkans närhet. Begravnin- gar firas af de senare med lakan för fönsterna och rundliga måltider; för fattig och rik sjunges en psalm, förrän den döde bäres på utströdt granris till den sista hvilostaden.

För de långa afstånden ske dopen vanligen i kyrkan eller i prestgården. Mången nyfödd får på en sådan dopfärd, miltal i vinterköld och insvept i färskinnsfäll, göra sin första bekantskap med världen. Dopet firas med kaffe åt faddrar och anförvandter.

I skärgården och andra från kyrka aflägsna trakter hålles sommartid stundom gudstjänst i det fria.

Bröllopssederna variera i olika delar af landet. I några kvarstår den gamla seden att fria med talman. Vanligen äro de unga på förhand ense, och utgången beror af fästmöns föräldrar. Ingen under- handling om hemgiften, intet köp under formen af brudgäfvor, men väl ständs- och förmögenhetsskilnader kunna vålla ett af- slag. Har allt gått efter önskan, afkunnas lysning i kyrkan tre söndagar å rad, och bröllopet firas i förmögnare gardar med tre dagars gästabad. Stugans väggar och tak klädas invändigt med hvita dukar; golvet beströs med enris; gården möjas med björkar sommartid; bruden klädes af en yrkesskicklig person i silkesstrumpor och skor, sidenklädnad med skärp och en konstrik, tornhög, hardt tillvriden har-

Österbottenskt brudpar.

GUDSTJENST I SKÄRGÅRDEN.
 EFTER EN TAFEL AF A. EDELFELT.

Läsförhöret.

pyramid med mycket glitter, krona och slöja, allt för tillfället hyrdt af brudkläderskan. Därefter följer ett tag till vigseln i kyrkan under spelmansens brudmarsch; sedan måltid med prästen i högsätet, slutligen lekar och dans, som fortsättas följande dagar. Objudne brudsiarens gåfvor begagnas af fattiga par som bidrag för bosättningen. Endast storbonden har råd att bekosta denna ståt, som efterhand förenklas. Vid mångt bröllop är kaffet enda undfägnaden, — åter samma dryck, som i ett finskt hem lika förtroget attföljer glädjen och sorgen.

Civiläktenskap är icke infördt i Finland, där kyrkan af alder helgar äfven borgerlig lag, i det att hvarje domstol börjar årets sessioner med gndstjenst. Intill medlet af detta århundrade stod *skolan* under kyrkans moderliga omvårdnad. Numera skilda, beröra de hvarandra blott i religionsundervisningen, som är obligatorisk och öfvervakas af kyrkan. Inmanläsningen börjar i hemmet under ledning af modren eller af ambulatoriske lärare. Därefter följa katekesen, lägre och högre folkskolan. Men kyrkan behåller sin kontroll öfver ungas och gamlas läskunnighet genom årliga *läsförhör*, som äro obligatoriska folkmöten, firas med måltider

Barndopet, efter en tafla af A. V. BECKER.

för presten och klockaren. Sedan 200 år är läskunnigheten så allmän i Finland, att en icke läskunnig öfver 8 eller 10 års ålder hör till sällsynta undantag. Längre var i landsbygden folkets bokförråd begränsadt till abebok, katekes, psalmbok, bibel och almanacka, hvartill kom en eller annan postilla eller andlig ströskrift. Denna tranga sykrets har sedan två eller tre artonden mycket utvidgats. Numera utgå, förutom skolböckerna, historia, helsolära, naturlära, resebeskrifningar, skönlitteratur och en mångfald olika läsning på bada språken i upplagor af många tusen exemplar, beräknade för spridning bland den jordbrukande befolkningen och kroppsarbetarne.

Än en gang ingriper kyrkan obligatoriskt i det enskilda

lifvet genom *skriftskolan*, som bereder ungdomen till dess första nattvardsgång. Skriftskolan be-tecknar inträdet i andelig myndighetsålder, och nattvardens begående är ett vilkor för ingående af äktenskap. Frejdebevis af kyrkoherdeembetet fordras vid många tillfällen.

Om läroverken och folkundervisningen se längre fram. Folkskolan möttes vid sin början 1863 af mycken misstro bland landsbefolkningen. Far, mor och förfäder hade redt sig utan skola; barnen troddes lära sig missakta sina föräldrar och sitt fäderneyrke, blifva öfvermodiga, vänjas vid herreseder, förvillas i sin kristendom och annat mer. Denna ogrundade fruktan har efterhand gifvit vika och kvarstar, jämte tredska mot kostnaden, endast i få, de envisaste bland landskommunerna, men den tid skönjes redan, då äfven dessa anslutit sig till den allmänna rörelsen att inrätta folkskolor, af hvilka i några kommuner räknas ända till 10 och därutöfver. Gryningen af en ljusare framtid dagas i aflägsna, glest befolkade skogsbygder och har senast, på den bildade ungdomens initiativ, funnit en ny ljushärd i folkhögskolorna.

I sjuhundra år har kyrkan, i trehundra år skolan fört ett utrotningskrig mot hedendomens vantro, utan att lyckas upprycka dess rötter. Vidskepseln har numera glesnat med barrskogarnas skuggor och skyr att öppet framträda, men glimmar under askan i folkets föreställningar. Man finner ännu stundom en förvirrad blandning af kristna och hedniska lagkomster, ofta endast som ärfda sägner och talesätt, hvilkas

betydelse nutiden glömt. Tron på ordets makt fortlefver i släktningarna (lurut), som, med eller utan trollkunniges bistånd, brukas mot många sjukdomar, krämpor och sar eller för lycka i kärlek, för god årsväxt, för boskapens trefnad, för smörlycka, väderlycka, fisklycka, jagtlycka, väflycka, skattgräfningsar och annat mer. I dessa besvärjelser anropas om hvarandra Gnd, Frälsaren, jungfru Maria och hemlighetsfulla makter af tvetydigt ursprung. Drakeldar lysa öfver nedgräifda skatter. Kyrkan och kyrkogården besökas nattetid, de dödas ben anlitas och jämte dem vigseldningar,

Vänå kyrka, af A. EDELFELT.

Sunds kyrka.

psalmböcker, stal, askviggas (i jorden funna forutida stenyxor), oruskskallar, spindlar, grodor; mången sjukdom besvärjes i badstugan. Nio slags örter användas; ett hängande sall profeterar. 1600-talets

Sjuk kvinna, efter en taffa af A. VON BECKER.

hexor, som redo om påsknatten på kvastar till Blakulla, ha efterträdts af kloka gummuor, till hvilka man reser långa vägar, eller af trollkarlar, hvilka skaffa tillrätta stulet gods. Bland mycket kvacksalveri ingår äfven användbar folkmedicin; från denna härstammar den nu af läkarekonsten adopterade massagen. De upplyste le, de okunnige frukta, och mest fruktadt i norra Finland är att blifva krossad, det är att af någon ovän hemsökas med oförklarliga krämpor, som kunna gälla lifvet, om de ej göras oskadliga genom andra, motverkande trollmedel.

Ryktet för trollkunnighet tillväxer mot norr. I Sverige är hela Finland misstänkt. I Nyland litar

man icke rätt på tavastlåndingen. I Tavastland fruktar man österbottningen, och i Österbotten anses lapparne vara de fruktansvärdaste. Kastar man stål i en plötslig stormhvirfvel, blir en lappgumma synlig, sopande med sin kvast. Den hedniska »haltian» kvarleffer i tron på rådare eller rån. Berg, sjöar, floder, källor, ja äfven bostäder hafva sitt rå, och mången intygas ha sett dem. Ännu för sextio år sedan offrades småmynt i källorna. Rönnen är helig och spår i elden friarelycka. Grodan och svalan får ingen döda: grodan har förr varit menniska, och svalan ligger om vintern i dvala på sjöbottnen. At spindeln offras affallna tänder. Spinner han nedat, badar han ofärd, uppat lycka. Ormen håller ting med sitt folk, o. s. v.

Hedendomens sol- och eldsdyrkan kvarleffer i midsommarelden (kokko), som på några orter tändes äfven om pingstnatten (helavalkea). Kokkon tändes helst på bergshöjder, men äfven på vattnen, och är ett kärt folknöje. Där genomvakar byns ungdom midsommarnatten under musik, lekar och dans, utan aning om att de fira solgudens fest, baldersbålet, vid den årstid, när dagens drottning står högst på himmelen. På gården eller på fältet står en hög, blomsterprydd stång (fordom majstang). Stugan är löfprydd, trappan eller garden kringgårdad med unga björkar. Ynglingarnes salutskott ljuda i den dagklara natten, och herregårdens unga dötttrar afklippa i hemlighet rågax, omknutna med profetiska färger, som nästa natt angifva sorg eller glädje.

Önningsby (Åland).

Ett kristet motstycke till den hedniske Balder vid midsommar är julen, då världens ljus upprinner i årets mörkaste natt. Så fattig finns ingen koja i Finland, att där ej skulle tändas ett ljus på jultorgonen. Halm är utbredd på stugans golf; sparfvar och boskap få extra förpläging. Julottan börjar tidigt, klockan 5, 6 eller 7; alla, som kunna lemna stugan, äro med klingande bjällror på färd till den klart upplysta kyrkan. Finnas två präster, stå de båda vid altaret. Andedräkten uppstiger som en rök i den frostiga vinterluften. Julen är årets största högtid. Till dess firande sparar värdinnan sina bästa förråder, ungdomen sina lekar och barnen sina förhoppningar. På landsbygden är jultorgonen, i städer och på herrgårdar julaftonen högtidens glanspunkt. Julgranen med dess tända ljus, dess glitter och frukter, dess barnskara och gåfvor saknas i städerna endast där sorgen gästar. Allmännaste högtidsrätter äro lutad fisk och risgrynsgröt, hvartill hos de förmögnare komma skinka och tårta.

Skidlöpare.

U. Blomstedt.

SPORT OCH FOLKNÖJEN.

Den berömda skadespelerskan fru Louise Heiberg yttrade en önskan att resa till Finland »för att se människor, som icke likna alla andra människor». Hon skulle behöft resa långt från hotell och stadslif för att icke igenkänna Europa och samtiden. Kulturströmmarna gå, med snabbare kommunikationer, nivellerande öfver detta, som öfver andra länder; de högre och bildade klassernas lif skiljer sig föga från samtidens allmänna typer. Det egendomliga måste sökas hos massan af landbefolkningen.

Styrka, vighet, snabbhet, säkert öga och säker hand stå, här som annorstädes, högt i pris; men icke mindre, än dessa företräden, aktas tankens skärpa. En skicklig gätcissare, en improvisatör vid folkfesterna, kan paräkna samma bifall, som en skicklig skytt eller en snabb skidlöpare. Sport, i betydelsen af en metodiskt utvecklad färdighet, har först i nyaste tid funnit insteg bland de bildade samhällsklasserna. Massorna betrakta sporten som lek och deltaga endast där de finna ett praktiskt ändamål.

Naturhinder och afstånd ha gjort folket förtroget med skidan, skridskon och segelbåten, långt innan städerna begynte med sina idrottstävlingar. *Skidans* längd och bredd variera obetydligt. Mesta vigten fästes vid smidigt, kvistfritt virke, som dock helst bör ha en kvist under fotens plats. Denna plats beklädes med sälskinn, lon vänd mot hälen. I skidtävling på distans ntgar den vane jägaren nästan alltid som segrare; i höjdsprång kan han öfverträffas af tränad ungdom. Åkning på *skridskor*, framkallad af sjöarnas blanka höstis, har blifvit ungdomens älsklingssport. Vid städerna underhållas snöfria banor vintern om, belysas om kvällarna och förete ett rörligt lif vid tävlingar med musik. Här segrar den tränade ungdomen, manlig och kvinnlig, med sirlig figurakning, medan bygdernas skridskolöpare föraktar behaget, endast han först hinner målet.

Trafästävlingar ha blifvit besökta folknöjen. Styrelsen och enskilda föreningar uppmuntra en god hästskötsel med premieutdelningar. Den elliptiska trafbanan, vanligen om en kilometer, uppmätes i februari eller mars på is, prisdömnarnes sekundur faller utslaget, och segraren hälsas med de tätt packade åskådarnes hurrarop. Den finske trafvaren, känd för sin uthållighet, har öfverträffat förväntan äfven i snabbhet. Högsta kända världsrekordet är 1 kilometer på 1 minut 17 sek. Högsta härtills uppnådda finska rekordet är 1 kilom. på 1 min. 42 sek. Men det senare har presterats på dubbelt så lång bana, som det förra.

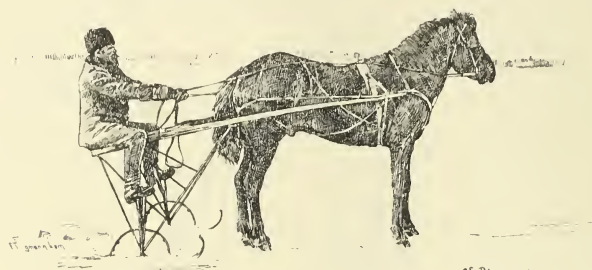
Skidlopare.

GUNNAR BERNDTSON.

Skridskoklubben i Helsingfors.

Prisbelönte *kappseglingar* anordnas, dels för sport, dels för uppmuntran af sjödugliga fiskarebåtar. I frisk bris mellan klippor och skär äro dessa kappseglingar kustbefolkningens lifvade mötesplatser. Segelklubbarna utmana hvarandra till täflan om vandringspokaler, hvilkas vinnande eller förlorande är föremål för allmänt intresse. Äfven roddtäflan, i kanoter och andra båtar, omfattas af allt flera deltagare.

Trafvare med sulki-släde.

V. Blomstedt

har öfverallt bland folket uppföstrat skyttar, hvilkas kula med det lugna sigtet sällan förfelar sitt mål.

Utom sportkretsarna äro kälken, gungan, bollen och trissan allmänna folknöjen. Kälkakning är barndomens mest ömtäckta nöje. Landet har ingen brist på därtill passande höjdslyttningar, men i senare tid ha äfven konstgjorda kälkbanor (*montagnes russes*) kommit i bruk vid städerna. En annan form för samma nöje är slängkälken, som erinrar om karusellen. Fran en fast pale på isen utgå rörliga sidoarmar med vid dem fästa kälkar, som framdrivas med svindlande hastighet i en banad cirkel. Gungan är allmänt sommarnöje, som på några orter varierar med luftiga språng på kringsvängande linor. Bollspelarne och trisskastarne, de förre skolgungdom, de senare byarnas ynglingar, dela sig i krigförande partier. Kägelspelet är sällsynt utom städer och herrgårdar, där äfven nyare europeisk idrott, såsom sparkstötting, och spel, såsom crocket och boccia, kommit i bruk.

Hvar söker icke ungdomen sitt nöje i dansen? Af ursprungliga folkdanser återsta numera endast få, men melodierna äro talrika och lånade motiv egendomligt varierade. Allmänmast dansas jänka och polska, på några orter vid bröllop menuetten, hvare äfven de äldre deltaga. Herrefolks danser uttränga de enklare gamla. Folklekarna äro många, äldre och nyare, mest vid juletid, och kunna ej uppräknas.

Nyländska jaktklubbens paviljong.

Ett egendomligt och allmänt folknöje är *talkkoon*, som består i tillfällig förplägning för att samla arbetare till brädslande sysslor. En åker behöfver skäras, en äng bergas, en ria tröskas, ett gärde stängas, ett fiske påskyndas, en brud utstyras eller annat sådant, hvartill för tillfället saknas behöfliga arbetskrafter. Gramnar och vänner inbjudas då att medverka utan annan ersättning, än extra undfägnad, som rättar sig efter råd och lägenhet. På en dag kan då medhinnas många dagars arbete under muntert samspråk, och den enighet, den grannsämja, som råda vid dessa glada tillfällen, höra till de vackra sidorna af folklivet.

Finnen älskar *musik*, äfven glad musik, hvarom de melodier vittna, dem man öfverallt får höra på dragharmonikor, fioler och kringvandrande italienares positiver. Hvilket icke hindrar naturstämningen i hans lugna sjöar och ensliga barrskogar att vanligast färglägga folkvisan i moll. Där visan saknas, ersättes hon ofta af kyrkans entoniga psalmer, hvilka fatt en reflex i andeliga folkvisor.

De gamla mytiska runorna sjöngos vanligen vaxelvis af två sångare, hvilka, sittande mot hvarandra, höllo hvarandra i händerna, därvid den andre sångaren upprepade strofen, medan den förste nttänkte fortsättningen. De nya sångarne, som i östra Finland äro välkomne vid alla folkfester, improvisera, med eller utan nationalharpan *kantele*, sina ofta satiriska dikter inför beundrande åhörare. Sådana improvisationer behandla vanligen ämnen ur folklivet, men höja sig stundom till patriotisk glöd. Talrika ordspråk gå som gängbart mynt och måla träffande en situation. Gätlekar brukas som prof på skarpsinnighet. Vid skenet af aftonbrasan täfla äldre och yngre om äran att uppfinna och tyda klyftiga gåtor, af hvilka, liksom af ordspråken, flera tusende äro antecknade. Den, som förfelat tydningen af ett visst antal gåtor, förvisas, under skämt och åtlöje, till en mystisk ort, *Hymylä*, där allt är upp- och nedvändt, där trädet hugger yxan, där grytan kokar värdinnan o. s. v., för hvilket allt han vid återkomsten bör redogöra.

Främlingen anar icke, huru mycken naturlig glädtighet dock kan bo under finnens kärfva yta, där han, fri från bekymmer, kan vara sig själf. Under starkt tryck är behöfvet af en reaktion desto kännbarare. Den stränga nordiska naturen har sin korta, men tjugande var. Helt kan den icke glömma sin vinternatt; odeladt kan icke heller nordbon hängifva sig åt gladare intryck, det är alltid ett allvar i själfva löjet, men just detta ger det en djupare färg, än den lätta glädje, som icke vet af en gardag eller en morgondag.

Z. TOPELIUS.

III. POLITISK ÖFVERSIGT.

FINLANDS FÖRENING MED RYSSLAND.

Det nittonde seklet hade icke hunnit långt på sin bana, då ett krig utbröt, hvilket medförde en genomgripande förändring af Finlands politiska ställning.

Grundlagdt i Finland under 12te och 13de århundradena, hade det svenska väldet här ända till tsar Peter den stores tid segerrikt motstått den ryska maktens påträngning. Men det stora nordiska kriget slutade med nederlag för de svenska vapnen: genom fredsslutet i Nystad år 1721 afträdde Finlands sydöstra del till Ryssland. Ytterligare nödgades Sverige enligt fredsfördraget i Åbo 1743 medgifva gränsens framflyttning till Kymmene elf. Gustaf III lyckades ej genom 1788 års krig återvinna någon del af det förlorade.

Då de ryska trupperna i februari 1808 ryckte öfver gränsen, mötte de i början nästan intet motstånd. Inom några veckor hade de framträngt i sydvest till Åbo, i nordvest långt fram i Österbotten, ty den svensk-finska arméns öfverbefälhafvare, Klingspor, kommenderade oafbrutet till återtåg. Den 3 maj kapitulerade den starka fästningen Sveaborg. Krigets utgång syntes redan afgjord. Emellertid hade försvarstrupperna i april omsider gripit till offensiven. Under befäl af ADLERCREUTZ, VON DÖBELN m. fl. i Österbotten och SANDELS i Savolaks vunno de segrarna vid Siikajoki, Revolaks, Lappo, Alavo, Wirta bro och bragte angriparena att vika. Efter erhållna förstärkningar och anförd, äfven den, af skickliga generaler, gjorde den ryska armén dock sin öfvermakt gällande. Innan årets slut nödgades de svenska och finska trupperna utrymma landet och draga öfver Torneå elf till Sverige.

Kejsar ALEXANDER I hade redan i början af kriget förkunnat sin afsigt att eröfra hela det svenska Finland. Af det manifest, som den 20 mars g. st. 1808 utfärdades till det ryska folket, och af ett kort förut afläetat meddelande till främmande makter framgår, att Kejsaren då hade tänkt sig Finlands införlifvande med den ryska staten såsom eröfringens resultat. Under krigets fortgang blef denna plan modifierad. I ett manifest af den 5 juni 1808 till Finlands invånare

förklarade Kejsaren, att landets gamla lagar skulle heligt vidmakthållas. Därefter utfärdades befallning om val af deputerade för de fyra standen för att lenna upplysning om landets tillstånd och yttra sig om medlen att lätta tryckande bördor. Denna befallning väckte öfverallt betänkligheter, dess åtydande blef mågenstüdes afböjdt. Den förnämsta orsaken härtill var, att en sådan deputation, enligt landets lagar, som eröfraren lofvat vidmakthålla, icke kunde ega befogenhet att uttala folkets önskingar och behof. På obenägenheten att skrida till valet verkade utan tvifvel äfven den omständigheten, att kriget ännu fortgick med vexlande framgångar och att eröfraren därför icke ännu kunde betraktas såsom den rättmätige suveränen.

Efter förnyad uppmaning, åtföljd af förklaringen att deputationen ingalunda skulle ega en landtdags uppgift, blefvo valen dock slutförda. Då de deputerade, som af valmännen i särskilda instruktioner erinrats att hålla på iakttagandet af landets lagar, på senhösten begäfvö sig till St. Petersburg, var krigets utgång genom fullbordandet af landets faktiska ockupation afgjord. Den finska deputationens förnämsta åtgärd var att till Kejsaren öfverlämna ett memorial, innehållande en kort redogörelse för de svensk-finska grundlagarnas stadganden angående ständerna såsom folkets representation. Jämte det de deputerade förklarade sig på grund af dessa stadganden icke kunna ingå uti några sådana öfverläggningar, som tillhöra landets ständer, framhöllo de till Hans Majestäts bepröfvande »nödvändigheten af en allmän ständernas sammankomst inom landet, för att inhemta nationens röst i de ämnen, som röra allas väl och gemensamma bästa».

Denna framställning vann Kejsarens godkännande. Deputationen emottog snart det meddelandet, att Hans Majestät beslutit, det »en allmän landtdag hållas skall, så skyndsamt sig göra låter». Sedan deputationen därefter under loppet af några veckor öfverlagt om åtskilliga åtgärder, egnade att lindra krigstillståndets följder, begäfvö sig dess medlemmar i januari 1809 åter till hemlandet. De deputerade hade till sin ordförande utsett friherre CARL MAXNERHEIM (1759—1837). Denne man, som med sann patriotism förenade statsmannas klokhet och världsmannens takt, har såväl genom det sätt, hvarpå han ledde den finska deputationens arbeten och förde de därpå pakallade underhandlingarna med ryska utrikesministerium, som ock genom sin verksamhet vid Borgå landtdag och senare såsom medlem af landets styrelse, gjort sig högt förtjent om fäderneslandet.

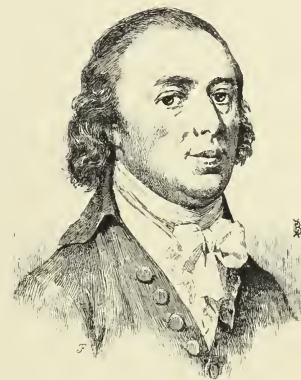
Den 20 januari (1 febr.) 1809 utfärdades nådigt påbud därom, »att liknätigt landets författningar, en allmän Landtdag skall hållas uti Borgå stad den 10 (22) mars detta år». — Kejsar Alexander infann sig personligen i Borgå den 27 mars n. st. och undertecknade samma dag följande:

»Försäkran till samtliga Finlands inbyggare.

VI ALEXANDER I, med Guds nåde, Kejsare och Sjelfherskare öfver hela Ryssland, etc. etc. Storfurste till Finland etc. etc. Göre veterligt:

Att sedan Vi, efter Försynens skickelse, tagit Storfurstendömet Finland i besittning, hafve Vi härmedelst velat bekräfta och stadfästa Landets religion och grundlagar samt de privilegier och rättigheter hvart och ett stånd inom berörde Storfurstendöme isynnerhet och alla dess inbyggare i gemen, så högre som lägre, hittills enligt konstitution åtnjutit. Lofvandes att bibehålla alla dessa förmåner och författningar fasta och oförtryckta i sin fulla kraft. Till yttermera visso hafve Vi tecknat denna Försäkringsakt med Vår egenhändiga underskrift. Gifvet i Borgå den 15 (27) Martii 1809.

ALEXANDER.»

Carl Mannerheim.

Den 28 mars n. st. försiggick landtdagens öppnande enligt sådant ceremoniel, som vid svenska riksdagarna var öfligt. Kejsaren höll från den med Finlands vapen prydda tronen ett tal på franska språket, hvarefter landtmarskalken och talmännen framträdde med tal på standens vägnar till Kejsaren, och tillförordnade justitiekanslern uppläste de propositioner, som till ständernas behandling öfverlemnades. — Följande dag egde den högtidliga hyllningsakten rum uti domkyrkan. Hvarje stand i sin ordning aflade tro- och huldhetsseden, däri de hufvudsakligen förbundo sig »att för sin rätta öfverhet hålla den stormäktigste Fürste Alexander den förste, Kejsare och Sjelfherskare öfver hela Ryssland och Storfurste till Finland, samt öryggligen upprätthålla landets grundlagar och konstitution, sådana de för närvarande äro antagna och gällande». Kejsarens ofvan anförda, den 27 mars undertecknade försäkringsakt blef därefter uppläst och till landtmarskalken öfverlemnad, hvarpå Alexander till ständerna riktade ett sålydande tal:

»Jag emottager med öm rörelse de tro- och huldhetsseder, som Finlands invånare nu gifvit Mig genom deras lagligen valda representanter.

De band, som förena Mig med dem, befestade af detta frivilliga bevis af deras tillgifvenhet och helgade af denna högtidliga akt, blifva därigenom mer dyrbara för Mitt hjärta, mer öfverensstämmande med mina grundsatser.

Då Jag lofvat dem att bibehålla deras Religion och deras grundlagar, har Jag velat ådagalägga det värde Jag sätter på uppriktiga uttryck af kärlek och förtroende.

Jag beder den Allsmäktige Guden gifva Mig styrka och vishet att styra detta aktningsvärda folk efter dess lagar och den eviga rättvisans öryggliga ordning!»

Nu framträdde en adlig härold och utropade Kejsaren såsom Storfurste af Finland, hvarefter akten afslöts med *Te Deum*.

Kejsaren afreste följande dag. Ständernas arbeten vidtogo. De till dem öfverlemnade propositionerna voro ej många, men de inneburo omfattande uppgifter: organiserandet af landets centrala styrelse, ordnandet af dess finanser, dess myntsystem, dess militärväsende. Bland landtdagens medlemmar funnos atskilliga, som vid svenska riksdagar förvärfvat erfarenhet i folkrepresentationens värf. Från embetsverken införskaffades rikligt material för de finansiella frågornas pröfning. Tjenstemän inkallades från olika delar af landet att tillhandaga utskotten med upplysningar. Veten-skapsmän vid Åbo universitet, i främsta rummet *MATHIAS CALONIUS*, nordens största jurist på denna tid, anlätades för en del frågors speciella beredning. Förutom svaren å de kejsarliga propositionerna aflätos från landtdagen flera petitioner angående åtgärder, som till landets fromma borde vidtagas, isynnerhet för att lindra de svåra lidanden kriget i många landsdelar framkallat. — Den nye herskaren nötfvade intet tryck på ständernas öfverläggningar; hans uttryckliga vilja var att landtdagen skulle få arbeta under full frihet och sjelfständighet.

Den 18 juli infann sig Alexander ater i Borgå för landtdagens afslutning, hvilken i högtidlig form egde rum följande dag. Kejsaren höll därvid ett tal, hvari han ater gaf uttryck åt sina högsinnade tänkesätt och sin uppfattning af de grunder, som nu blifvit lagda för Finlands framtida politiska ställning.

Alexander hade icke velat begagna eröfrarens öfvermakt till att, med förintande af Finlands förra samhällsskick och lagar, införlifva landet med den ryska statskroppen. Finland skulle oskiljaktigt förenas med Ryssland, men med starkare band än tvångets, — med tillgifvenhetens. Underlydande samma monark som kejsardömet Ryssland och gentemot främmande makter utgörande en integrerande del af det ryska väldet, skulle Finland dock vara sjelfständigt i sina inre angelägenheter, under åtnjutande af sitt eget lagbundna statsskick. Kejsar Alexander har i särskilda officiella akter framhallit och betonat detta, att storfurstendömet nu hade blifvit en stat, — att det finska folket inträdt bland nationernas tal, — att landets politiska existens var garanterad, — att det skulle styras enligt sin konstitution.

Den rättsliga grunden för denna gestaltning af Finlands förening med Ryssland utgöres hufvudsakligen af Kejsarens redan nämnda försäkringsakt af den ¹⁵/₂₇ mars 1809, genom hvilken han bekräftade och stadfästade landets förra grundlagar. Dessa grundlagar, om hvilkas väsentliga innehåll Kejsaren tidigare tagit kännedom, hade ditills utgjort Sveriges och Finlands gemensamma

ALEXANDER I OCH FINLANDS STÄNDER.
HYLLNINGSAKTEN I BORGÅ DOMKYRKA D. 29 MARS 1809.

statsförfattning, men blefvo nu gällande för Finland särskildt. Hvarje farhaga att landet blefve såsom provins införlifvadt med kejsardömet måste skingras genom grundlagarnas bekräftande, ty dessa lagar utgöra alltigenom författningen för en stat, de skulle alldeles icke kunna tillämpas på förvaltningen af en provins.

Härtill kommer, att anförda försäkringsakt, hvori Kejsaren högtidligen befästade redan förut uttalade löften, icke var en endast passivt, af ett besegradt folk emottagen nådegåfva, hvilken skulle kunna framdeles återkallas. Det bör nämligen märkas, för det första, att i de såhunda bekräftade grundlagarna uttryckligen stadgas, att de icke kunna utan ständernas samtycke upphävas eller ändras, och för det andra, att dessa lagars stadfästelse utgjorde förutsättningen för ständernas den 29 mars å folkets vägnar till den nye monarken afgifna hyllningsed, hvilken, äfven den, innehöll förpligtelse om grundlagarnas upprätthållande.

Med afseende därefter, att Finlands förening med Ryssland blef på oumförmadt sätt ordnad och genomförd, medan krigsoperationer mellan Ryssland och Sverige ännu fortlöro och långt innan Sveriges monark genom fredsfördrag afstått från sin rätt till Finland och fritagit dess invånare från deras trohetsplikt mot honom, framställer sig emellertid den frågan, huruvida icke ständernas hyllningsed i Borgå i själfva verket bör betraktas såsom en tvungen underkastelse, eller, därest den kan såsom frivillig erkännas, bör stämpas såsom ett rättsvidrigt affall från Sveriges konung och den svenska staten.

Svaret på denna fråga måste närmast lyda, att en sådan handling, som valet af landtdagsmän i alla delar af landet, icke skulle kunnat genom vapenmakt framtvängas. Likaså måste de valde och de själfskrifne landtdagsmännens handling, att infinna sig till landtdagen och att där hylla Rysslands Kejsare såsom Finlands Storfurste, tillmätas karaktären af frivillighet. Att Kejsar Alexander betraktade det så, framgår af den till Finlands folk den 4 april 1809 utfärdade kungörelsen om hyllningsakten, hvori säges att Kejsaren ansåg den trohetsed ständerna frivilligt och otvunget aflagt såsom god och förbindande hvarje Finlands inbyggare. Tilläggas bör, att valfriheten mellan olika förfaringssätt här, såsom städse i den besegrades läge, icke var obegränsad. Blott tvenne utvägar stodo till buds: att fasthålla vid föreningen med Sverige och medels folkresningarnas vidare utsträckning fortsätta striden, — eller att antaga de villkor segraren erbjöd. De ledande männen i landet voro öfvertygade därom, att det förra alternativet endast skulle leda till ökade lidanden för landet och en slutlig underkastelse på villkor, som ej kunde beräknas. Medvetna därom, att det senare alternativet, strängt juridiskt bedömdt, innebar ett affall från det politiska sambandet med Sverige, hvilket, om ock genom krigshändelserna rubbadt, icke ännu var formellt upphäfdt, måste dock de män, som i denna brytningens tidpunkt hade att företräda sitt land, fatta det icke blott såsom en rättighet, utan ock såsom sin pligt, att handla så som de det gjorde. Konung Gustaf IV Adolf, som dragit så mycken ofärd öfver sitt rike, hade genom en omdömlig revolution blifvit från tronen afsatt. Den nya regeringen måste koncentrera återstoden af Sveriges försvagade krafter på försvaret af det, som icke ännu gått förlorat; för Finland förnämde den intet mera tillgöra. Nu ville Kejsar Alexander, utan att afvakta fredsslutet med Sverige, genomföra Finlands förening med kejsardömet under bevarande af landets förra samhällsskick och rättsordning. Han påkallade härtill Finlands ständers medverkan. Att efterkomma denna uppmaning var därför en af ontanken om fosterlandets framtid förestäld pligt, inför hvilken alla betänkligheter af nyss antydda formella natur måste vika.

Så har också eftervärlden bedömt de finska män, som deltog i deputationen till St Petersburg år 1808, och dem, som vid landtdagen i Borgå förde nationens talan. De voro på intet vis solidariska med den grupp af gengångare från adelns strid med konungamakten i Sverige och från det förrädiska Anjalaförbundets tid, hvilka flyktat till Ryssland och där på eget initiativ smidde planer för Finlands lösrökande från Sverige. Väl fanns ibland dem en man, som höjde sig öfver de andra genom sin framstående begåfning och stora energi: SPRENGTPORTEN. Det lyckades

honom ock att få spela en rol i 1808 och 1809 års händelser, ända därhän, att han af Alexander utnämndes till Finlands förste generalguvernör. Men det visade sig snart, att denna utnämning, som i Finland gjort ett pinsamt intryck, var ett missgrepp. Hos Sprengtporten var snillet fördunkladt af fäflinga och böjelse för intriger, patriotismen underordnad den personliga äregrigheten och hersklystnaden. Hela hans skaplymne utgjorde en bjärt kontrast mot den finska nationalkaraktären. Redan innan Borgå landtdag afslutats, blef han entledigad från generalguvernörsembetet, och han erhöll aldrig vidare något inflytande på landets angelägenheter.

Innan vi lemna det minnesvärda ständermötet i Borgå, böra här antecknas de män, hvilka ledde förhandlingarna vid detsamma. Sasom landtmarskalk för adeln fungerade friherre R. W. DE GEER, talmän i de ofrälse stånden voro: biskopen JAKOB TENGSTRÖM i preteståndet, handlanden CH. TRAPP i borgareståndet och bonden P. KLOCKARS i bondeståndet. Af dem har Tengström en varaktig plats i Finlands häfder. Utom de förtjenster han inlagt sasom vitter och lärd skriftställare och i sin egenskap af kyrkans främste embetsman, har han gjort sig gällande äfven som politisk personlighet.

Jakob Tengström.

Det var dock icke endast finske män, som omedelbart medverkade till genomförandet af Kejsar Alexanders högsinnade planer för gestaltandet af Finlands politiska framtid. Kejsaren biträdtes härvid med stor skicklighet af sin ryske statssekreterare SPERANSKY, hvilken synes hafva med full öfvertygelse omfattat de idéer hans ädle herskare ville förverkliga för att främja Finlands väl tillika med kejsardömet sanna intressen. Sin åsigt om den politiska innebörden af de statshandlingar, genom hvilka landets förening med Ryssland ordnades, har Speransky uttalat i orden: Finland är en stat, men icke en provins.

Den 17 september 1809 afslöts i Fredrikshamn freden mellan Ryssland och Sverige. Konungen af Sverige afstod för sig och sina efterträdare från alla rättigheter till Finland, lyvars de facto allaredan fullbordade öfvergång under ryske

Kejsarens spira sålunda blef internationellt erkänd. Några bestämmingar angående Finlands ställning i dess förening med Ryssland innehåller fredsfördraget icke, endast en antydning därom, att Alexander I redan tryggt sina nya undersatars rättigheter. För öfrigt kan fördragets 4:de artikel ärospas såsom ett bevis för den uppfattningen, att segraren, om han ock genom försäkringsakten af den ¹⁵/₂₇ mars 1809 tillerkänt Finland inre själfständighet, likväl åsyftat, att detta land gentemot främmande makter skulle utgöra en integrerande del af den ryska rikskomplexen.

De i det föregående framställda hufvuddragen af den betydelsefulla vändpunkt i Finlands öde, hvilken innebäres i 1808—1809 års händelser, erfordra ett belysande tillägg beträffande landets föregående ställning. Inom den svenska staten utgjorde Finland en sammanfattning af landskap, hvilka sedan medlet af 14:de seklet i alla hänseenden voro lika berättigade med de landskap, af hvilka det egentliga Sverige bestod. Mellan svenskar och finnar rådde ej någon åtskillnad i politiska rättigheter. De senare deltog lika som de förre i stiftandet af statens lagar, och dessa lagar voro gemensamma för hela staten, såvidt ej lokala egendomligheter pakallade speciella undantag. Denna politiska enhet och likformighet hade dock icke utplanat den på härstamning och språk beroende olikheten mellan flertalet af Finlands inbyggare och moderlandets, — detta så mycket mindre, som den svenska statsstyrelsen, långt ifrån att förfölja det finska folkelementet, tvärtom fordrade att presterskapet skulle undervisa den finska befolkningen på dess eget språk och tidtals erinrade tjänstemännen om nödvändigheten att begagna detta språk i beröringen med den finska

allmogen. Den befolkning af svenskt ursprung, som bebodde en stor del af Finlands kuststrakter, hade visserligen bibehållit sitt svenska modersmål, men under sekternas lopp antagit ett i någon mån annat skaplymne än dess stamförvänder på andra sidan Bottenhafvet. Dessa omständigheter i förening med det geografiskt afskilda läget hade till resultat, att Finland, oaktadt den politiska enheten, framstod såsom ett land för sig vid sidan af det egentliga Sverige. Detta dualistiska förhållande gaf sig uttryck äfven i offentliga urkunder. Så t. ex. säges i 1626 års riddarhusordning, att all adel i *Sverige och Finland* skall infinna sig till riksdagarna; i 1723 års adliga privilegier utlofvas, att adelsfanerementet aldrig skall brukas utom *Sveriges och Finlands gränser*; kungliga försäkran till bondeståndet af 1789 har till föremål *svenska och finska* allmogens fri- och rättigheter o. s. v.

Nationalitetsidéen hade visserligen vid tiden för Finlands skilsmessa från Sverige icke ännu vunnit den utveckling och styrka, som längre fram gjort den till en af de främsta drifkrafterna i vårt sekels politiska omgestaltningar. Och ehuru inom Finlands folk medvetandet att utgöra en särskild nationalitet redan var vaket, hade samhället ingalunda visat sig mottagligt för den af några oroliga hufvuden omfattade tanken på politisk söndring från det svenska brödrafolket. Men ofvan anförda förhållanden äro dock egnade att förklara, hvarför den ryska politiken ansåg sig kunna hänvända sig till Finlands inbyggare såsom till ett annat folk än det svenska. De förklara jämväl hvarför landets intelligens, sedan krigets utgång var gifven, kunde uppträda med erforderlig nationel sammanhållning, då Alexander äskade ständernas medverkan vid ordnandet af föreningen med Ryssland enligt grunder, som inneburo bevarandet för framtiden af det dyrbaraste Finland under sin förening med Sverige förvärfvt: dess andliga kultur, dess fria institutioner och dess fasta rättssväsende.

STATSFÖRFATTNINGEN.

Den svenska statens grundlagar, hvilka år 1809, enligt Kejsar Alexanders försäkringsakt, förblefvo vid gällande kraft för storfurstendömet Finland, voro: Regeringsformen af den 21 augusti 1772, i atskilliga delar ändrad genom Förenings- och Säkerhets-akten af 1789, äfvensom några till dessa lagar sig anslutande författningar angående speciela ämnen samt ett antal lagar från olika tider, som innehöllo stadganden angående riksdagarna och riksständens sammansättning.

De båda förstämda urkunderna, hvilka vid tillämpningen böra med hvarandra sammanställas och jämföras, utgöra ännu i dag den hufvudsakliga källan för Finlands konstitutionella rätt. Och denna konstitution sträcker i själfva verket sina rötter ännu längre tillbaka i tiden, ty uti grundlagarna från Gustaf III:s tid häntydes på styrelsesättet före år 1680, jämte det Konungabalken i Landslagen af år 1442 ännu såsom rättsskälla åberopas. Lagtolkaren bör således i förekommande fall söka ledning af den äldre tidens statsrättsliga principer och rättsbud.

Då det gäller att här i korthet återgifva de väsentliga dragen af det finska statsskicket, sådant det sedan år 1809 varit och är, bör följande anmärkning förutskickas. Själfva det faktum, att herskarenakten i Finland år 1809 öfvergick till Rysslands Kejsare, innebar ett upphäfvande af grundlagarnas stadganden rörande tronföljdsordningen, monarkens religion och en del andra, endast på det svenska konungahuset tillämpliga bestämmingar, ty i dessa ämnen, som äro föremål för den ryska grundlagens stadganden, kunna, enligt sakens natur, några särskilda bestämmingar i finsk grundlag ej komma i fråga. Vidare är att märkas, att landets nya politiska ställning kräfde organiserandet af nya centrala myndigheter för styrelsen och den högsta lagskipningen. Kejsaren aflät härom proposition till landtdagen i Borgå, och den första lagstiftningsakt, som efter landtdagens afslutande kom till stånd, var reglementet för regeringskanseljen af den 18 augusti

1809, hvars hufvudsakliga bestämmingar trädde i stället för hvad uti grundlagarna af 1772 och 1789 var stadgad om rikets kollegier och högsta domstolen. Denna förändring af styrelseverkets organisation, betingad äfven däraf, att detsamma skulle hafva sitt säte i *Finlands* hufvudstad och således icke på samma ort där monarken själf residerade, innebar dock icke någon ändring af den konstitution, som i de nämnda grundlagarna innehålles.

En af de ledande grundsatserna i denna konstitution är, att regeringsmakten tillhör monarken ensam, att han allena, såsom statens hufvud, är ansvarig Gud och fosterlandet för dess styrelse. De embetsmän, som ega bistå honom med rådslag och verkställighet, äro endast honom ansvariga för sina råd och handlingar, de kunna icke af ständerna rättsligen ställas till ansvar. Och ständernas befogenhet sträcker sig icke till regeringsärenden.

Det regeringssystem, hvilket vanligen betecknas såsom det parlamentariska, är sålunda främmande för Finlands statsförfattning. Men eftertryckligt framhålles i grundlagarna den princip, som utgör den förnämsta hörnstenen i det konstitutionela systemet, nämligen att regeringsmakten skall utöfas i enlighet med lagarna, såväl grundlag som öfrig lag, och att lag icke kan utan ständernas medverkan stiftas, ändras eller upphävas.

Da begreppet lag kan anses omfatta *alla* af statsmakten till efterrättelse utfärdade stadganden och föreskrifter, bör här framhållas, att detta begrepp icke har denna vidsträckt betydelse uti de paragrafer af 1772 års regeringsform, som göra stiftandet och upphäfvandet af lag beroende af monarkens och ständernas öfverensstämmande beslut. I den svenska staten hade nämligen komngen af alder ansetts berättigad att utfärda förordningar, med giltighet af lag, angående sådana, isynnerhet till statsförvaltningen hörande angelägenheter, som ej voro ordnade genom den allmänna lagen. På historiska grunder, och äfven med stöd af särskilda bestämmingar i 1772 års regeringsform, är det tydligt, att denna grundlag icke afsåg att inskränka monarkens s. k. administrativa och ekonomiska lagstiftnings- eller förordningsmakt. Den af ständernas medverkan beroende lagstiftningen, hvilken enligt regeringsformens uttryckssätt utgör *lagstiftningen i egentlig mening*, omfattar grundlagarna, ständsprivilegierna, de rättsomraden, som bilda innehållet af 1734 års lagbok, nämligen civilrätten, straffrätten och vissa delar af den ekonomiska rätten, vidare sjölag, kyrkolag, myntlag, banklag, grunderna för härväsendets organisation och därutöver sådana nya lagfrågor, som kräfva fastställandet af allmänna och varaktiga rättsnormer. Rätt till initiativ i lagstiftningen tillkom dock endast monarken.

På statshushållningens gebit äro de konstitutionela principerna så till vida förverkligade, att nya skatter ej kunna påläggas folket utan ständernas samtycke, samt att ständerna, då bevilhning äskas, ega pröfva statsbehofven och besluta angående de anslag för särskilda ändamål, som skola anvisas, eller de tillskott, som för den ordinarie budgeten erfordras; till följd hvaraf jämväl upptagandet af statslån anses bero af ständernas samtycke. Men oberoende af ständerna bestämmer Kejsaren-Storfursten aflöningsstaterna för embetsverken och öfriga ordinarie utgifter. Dessa bestridas af statsverkets ordinarie inkomster, hvilka, därest öfverskott uppstår, äfven kunna till allmänna arbeten och andra tillfälliga behof af monarken anvisas. Ett betydande undantag från ständernas beskattningsrätt förefinnes dock, enär Kejsaren-Storfursten eger utan ständernas medverkan fastställa landets tulltariff, — ett undantag, som har sin historiska förklaring däri, att tullarna i den svenska staten i äldre tider betraktats mindre såsom en gren af beskattningen, än som ett medel att reglera industrins och handelns intressen. Tullintraderna höra till statsverkets ordinarie inkomster, hvilka för öfrigt utgöras af statsdonänernas afkastning, de skatter, hvilka, såsom förnämligast grundskatterna och de personela utskylderna, af ständerna beviljats utan tidsbegränsning, samt afgifter vid anlitaudet af statsanstalter och diverse poster.

Da härtill kommer, att grundlagarna, jämte det de tillerkänna tronens innehafvare de vanliga monarkiska prerogativen: att hafva öfverbefälet öfver krigsmakten, att utnämna till statens tjänster, att belöna förtjente medborgare med adelskap, att benåda från adömdt straff m. m., inrymma

NIKOLAI I.

ALEXANDER I.

ALEXANDER II.

honom ensam afgöranderätten i frågor rörande utrikespolitiken, så finner man, att Finlands konstitution lagt i monarkens hand alla erforderliga villkor för en stark regeringsmakt.

Hvad åter angår garantierna för folkets rättigheter och medborgarnes frihet, så stadga dessa grundlagar, — utöfver hvad ofvan anförts om regeringens förande enligt lag samt om folkrepresentationens deltagande i lagstiftningen och om dess beskattningsrätt, — att ingen medborgare får kränkas till lif eller lem, ära, välfärd eller egendom, annorlunda än på grund af laglig dom, att ingen får undandragas den domstol, som enligt lag är hans forum, att »skicklighet, förtjenst, erfarenhet och bepröfvad medborgerlig dygd» skola vara enda och rätta grunden för befordran till statens tjänster samt att dessa tjänster skola endast med inhemska män besättas, där ej monarken under vissa i lagen antydda förutsättningar finner nödigt härifrån undantag göra.

En del dylika garantier voro fastställda genom de speciallagar af 1723 och 1789, som innehålla privilegier för de fyra stånden: ridderskapet och adeln, presteståndet, borgareståndet och bondeståndet. Ståndsprivilegierna, hvilkas bestånd bekräftats genom grundlag, hafva visserligen närmast haft till uppgift att genom fasta lagbud ordna de fyra politiska ståndsklassernas rättsliga ställning i samhället och trygga dem vid vissa speciella rättigheter, hvilka delvis inneburo företrädesrättigheter, men de innehålla därjämte stadganden, som haft betydelsen af allmänna garantier för medborgerlig rätt.

Dessa fyra stånd bilda underlaget för folkrepresentationens sammansättning vid *landtdag*. För landtdagens organisation skall senare redogöras.

Angående regeringskansljens organisation och uppgift innehöll 1809 ars reglemente följande hufvudsakliga bestämmingar:

Finlands allmänna styrelse anförtros en regeringskanselj, bestående af två departement. Allt hvad rättvisans och den allmänna hushållningens handhafvande vidkommer öfverlemnas till konsljens åtgärd, med undantag af ärenden, hvilkas afgörande, enligt lagarna, omedelbart tillhör Högsta makten. Justitie departementet är landets högsta domstol och eger den allmänna tillsynen öfver rättsvården. Ekonomie departementet handlägger ärendena rörande landets allmänna hushållning och förvaltning, hvilka under förra styrelsen voro fördelade på särskilda kollegier. I enlighet härmed omfattar detta departement ett antal expeditioner, mostvarande förvaltningens skilda grenar. — Generalguvernören är ordförande i konseljen, hvilken består af fjorton ledamöter. Konseljens prokurator öfvervakar lagarnas efterlefnad. Konseljen kan icke utöfva annan makt, än den Hans Kejsrerliga Majestät konseljen anförtrott; därför skola dess beslut i Kejsarens namn utfärdas.

Efter denna redogörelse för hufvuddragen af den statsförfattning, med hvilken Finland inträdde i föreningen med kejsardömet Ryssland, återstår ännu att omnämna ett grundlagsbud, hvars betänkliga innehåll under de stundande tiderna gjorde sig gällande, nämligen det stadgande i regeringsformen, enligt hvilket bestämmandet af tiden för ständernas sammankallande helt och hållet ankom på monarken.

REGERINGSPERIODERNA EFTER 1809.

Alexander I hade åt ständerna öfverlemnadt att föreslå de män, som skulle bilda den första uppsättningen af regeringskonseljen. I enlighet med ständernas val kallade Kejsaren till ledamöter af justitie departementet: TANDEFELT, v. WILLEBRAND, CARP, WALLERIAN, GYLDENSTOLPE, KROGIUS och ERWAST; till ledamöter af ekonomie departementet: DE GEER, VON TROIL, ROTKIRCH, MANNERHEIM, TULINDBERG, NORDENSVAN och BLADH, samt till prokurator MATHIAS CALONIUS. Statsmannas egenskaper i högre mening torde endast få af dessa män hafva besutit; men embetsmannas skicklighet och fosterländskt nit voro i rikt mått representerade i denna konselj, som nu emottog uppdraget

att handhafva Finlands allmänna styrelse. Den 3 oktober 1809 utfärdades en nådig kungörelse med underrättelse därom, att regeringskanseljen sammanträdde i Åbo stad och börjat sina göromål.

Efter Sprengtporten, som i juni 1809 entledigats, hade först BARCLAY DE TOLLY blifvit utnämnd till Finlands generalguvernör. Han efterträddes dock redan följande år af FABIAN STEINHEIL (1762—1831), som kvarstod till år 1823 samt genom sin aktning för lagarna och sitt human väsende efterlemnade ett ärat minne.

De finska ärendenas föredragning hos Kejsaren hade till en början ombetrotts ryske statssekreteraren Speransky. Elm den här biträddes af en finsk embetsman, hofrättsassessorn friherre ROBERT HENRIK REHBINDER, kunde en dylik anordning blott vara af provisorisk natur, ty Finlands grundlagar fordrade, att endast finska män skulle i landets värf brukas. Med erkännande häraf hade ock Alexander, i anledning af ett framkastadt förslag om de finska ärendenas fördelning på resp. ryska ministrar, själf uttryckligen förklarat att alla frågor rörande storfurstendömet skulle från den finska styrelsens organer riktas omedelbart till Kejsaren. År 1811 inrättades i St Petersburg en af finska män sammansatt komité för finska ärendena jämte ett statssekreterare-embete. Det tillhörde statssekreteraren att i öfvervaro af komiténs ordförande föredraga ärendena hos Kejsaren, sedan de blifvit inom komitén till föredragning beredda. Komiténs förste ordförande blef den namnkunnige friherre GUSTAF MAURITZ ARMFELT (1757—1814), konung Gustaf III:s rikt begäfvade gunstling, som efter denne konungs död haft att utstå många ödet's vexlingar och år 1810 återvändt till sitt finska fosterland. Han hade till en början slagit sig ned på sitt fideikommiss *Aminne* i Halikko, men kallades af Kejsaren till St Petersburg, där hans medverkan togs i anspråk redan för utarbetandet af förslaget till komiténs organisation. Armfelt vann snart Alexanders förtroende och egnade sig med hängifvenhet åt Kejsarens tjänst, främst så vidt angick Finland, men äfven i andra angelägenheter, för hvilka Kejsaren anlätade hans råd och biträde. Till statssekreterare utnämndes REHBINDER (1777—1841), hvars framstående egenskaper gjort sig gällande redan under hans anställning såsom biträde åt Speransky.

Gustaf Mauritz Armfelt.

I 1809 års reglemente för regeringskanseljen voro generalguvernörens funktioner endast i korthet angifna. Såväl hans ställning såsom regeringskanseljens ordförande, som ock hans öfriga alliganden i egenskap af den exekutiva maktens chef, ordnades närmare genom en instruktion af februari 1812. Här stadgades: att generalguvernören skall värda sig därom, att Kejsarens förordnanden noga verkställas samt att landets inbyggare skyddas vid lagen, deras

Aminne gård.

välfångna privilegier, fri- och rättigheter;» att han eger hufvudinscendet öfver de administrativa inrättningarna, genom inspektionsresor bör göra sig förtrogen med tillståndet i landet samt egna omsorg åt näringarnas förkofran m. m. Samtidigt utfärdades instruktion för prokuratorn såsom kontrollant af lagskipningen och ledare af åklagareväsendet. Af politisk betydelse är stadgandet att prokuratorn, ifall generalguvernören eller konseljen afviker från lag, åligger att däremot göra föreställning samt att han är berättigad att, om hans anmärkning icke uppmärksammas, anmäla om saken hos Kejsaren.

Härmed var organisationen af Finlands styrelse fullbordad.

Emellertid hade en ny plan, äfven den välvillig mot Finland, mognat i Kejsarens tankar. De delar af detta land, som enligt fredssluten 1721 och 1743 underlagts Ryssland, hade icke sammanvuxit med kejsardömet. Ryskt förvaltningssystem var infördt, men svenska lagar voro delvis ännu gällande. Karelarne utgöra visserligen en särskild gren af den finska folkstammen. Och en del af dem, förnämligast i trakterna norr om Ladoga, tillhörde den grekisk-ortodoxa kyrkan. Men i allt väsentligt liknade dock det öfvervägande flertalet af befolkningen i det s. k. Gaula Finland fortfarande till seder och språk sina bröder i vester och norr om de gränser politikens hand hade uppdragit. Att kvarhålla denna befolkning under ett annat styrelsesystem, än det öfriga finska folket, framstod såsom omotiveradt, sedan Finland i dess helhet kommit under samma herskares spira. Om storfurstendömet gräns flyttades närmare kejsardömet hufvudstad, kunde däraf ej någon politisk olägenhet uppstå. Alexander beslöt därför att med storfurstendömet införlifva det »finländska guvernementet» under benämningen *Wiborgs län*. Det skedde genom manifest af den 23 december 1811, hvilket den 31 i samma månad åtföljdes af en förordning om det som skulle iakttagas med afseende å Wiborgs läns förening med Finland. Såsom ett bland de många bevisen på den omsorg och följdriktighet, hvarmed Alexander I genomförde hvad han i sin försäkringsakt af den ¹⁵/₂₇ mars 1809 utlofvat, må här anföras, att Kejsaren egenhändigt redigerat följande stadgande i nämnda förordning: »Ständernas representationsrätt vid storfurstendömet Finlands landtdagar ordnas i Wiborgs län enligt de allmänna grundsatserna i landets konstitution».

Ej ringa svarigheter voro förknippade med verkställandet af denna förening, som af lätt insedda skäl var missaglig för många af dem, hvilkas personliga intressen icke främjades af sakernas nya ordning. At en särskild, af regeringskonseljen tillförordnad komité uppdrogs att utarbета förslag till de skilda förvaltningsgrenarnas omdaning till öfverensstämmelse med storfurstendömet öfriga län. Dessa organisationsåtgärder hade ett kraftigt stöd i Armfelt, hvars förtjenst det ock var, att en så klok och energisk man, som KARL JOHAN STJERNVALL (1764—1815), blef Wiborgs läns förste landshöfding. Det förtjenar härjämte framhållas, att organisationskomitén, med landshöfding Stjernvall såsom ordförande, utförde sitt uppdrag med den ihärdighet, att komitén redan vid utgången af år 1813 hade afslutat sina arbeten. De af densamma uppgjorda förslagen blefvo därpå granskade af regeringskonseljen och efterhand understödda Kejsarens stadfästelse samt såsom författningar för Wiborgs län utfärdade.

Äfven för landet i dess helhet vidtogos under de första åren af föreningen med kejsardömet, isynnerhet 1811 och förra delen af 1812, en mängd åtgärder, genom hvilka statsförvaltningen utvecklades enligt de nya förhållandenas kraf. Alexander I egnade dessa angelägenheter ett intresse och en uppmärksamhet, som med varm beundran omtalats af de män, Armfelt och Rehbinder, hvilka däri voro Kejsarens personliga medarbetare.

I denna verksamhet inträdde nödvändigtvis ett afbrott, då Napoleon öppnade sitt stora fälttåg mot Ryssland. Kejsaren lemnade St Petersburg och begaf sig till armén. Sedan den ryska nationen i patriotisk hänförelse visat sig kunna bringa de största offer åt fäderneslandets försvar och Napoleons väldiga härar blifvit förintade i detta fälttåg med dess oerhörda vedermödor, var det naturligt, att ledningen af de europeiska makternas gemensamma krigsföretag för Napoleons slutliga störtande skulle tillfalla Alexander I.

Ett af de första momenten i bildandet af koalitionen mot Napoleon utgjordes af den öfverenskomme, som i augusti 1812 träffades mellan Alexander och Sveriges nyss utkorade kronprins Karl Johan. De båda furstarnes mötesplats var Finlands dåvarande hufvudstad Åbo. I Sverige saknades ej de, som vid detta möte anknöto förhoppningar om Finlands återförening med Sverige. Men uppgörelsen gick ej i denna riktning. Den ersättning Sverige skulle få för att med sin härsmakt, under kronprinsens befäl, medverka i de blifvande operationerna mot Napoleon, var — Norge. Kombinationen var likartad med den, som gjorts af Napoleon, då han, inledande sin vänskapspolitik mot Ryssland, år 1807 i Tilsit föreslog Alexander att taga Finland från Sverige. Sättet, hvarpå dessa landvinningar realiserades, blef dock hvarken i det ena eller i det andra fallet det, som vid territoriala utvidgningar är det vanliga. Finlands eröfrare beaktade den djupa principiela betydelsen af en egen statsorganisation för ett folk, som uppnått en erforderlig grad af kultur och nationel individualitet. Samma princip gjorde sig gällande, då icke heller Norge såsom ett krigsbyte, utan såsom en själfständig stat, år 1814 förenades med Sverige. Historiens vittnesbörd besannar här, att byggandet på rättens grundval är villkoret för politiska skapelsers varaktighet. Snart sagdt otaliga voro de politiska kombinationer, som sågo dagen under det Napoleonska tidehvarfet med Wienerkongressen såsom slutpunkt: förskjutningar af statsgränser, styckningar och hopfogningar af länder och folk, nedbrytningar och uppresningar af troner och dynastier. Men oförändrade kvarstå af sagda tids politiska skapelser endast dessa två, vid hvilkas ordnande och upprätthållande folkens rätt har aktats: Finlands förening med Ryssland och Norges med Sverige.

Att den politik Alexander år 1809 omfattat med hänsigt till Finland var gynsam äfven för Rysslands intressen, visade sig i själfva verket under den skickelsedigna tid, hvarom nu är fråga. Finlands pacifikation hade ernåtts så omedelbart efter Borgå landtdag, nationen hade redan så tydligt ådagalagt sin tillgifvenhet för den nye herskaren och tillförlitligheten af sin lojalitet, att Alexander år 1812 kunde från Finland bortdraga alla de ryska trupper, hvilka sedan krigsåren kvarhållits där, och sända dem att såsom en särskild kår, under chefskap af Finlands generalguvernör Steinheil, deltaga i operationerna emot franska armén; och nybildade finska trupper gjorde garnisonstjänst i St Petersburg. G. M. Armfelt förordnades att, jämte sin egen befattning, förestå generalguvernörsembetet under Steinheils frånvaro.

Från det världshistoriska fälttåget till Frankrike återvände Alexander i juli 1814 till sin ryska hufvudstad. Armfelt var då af sjukdom fjättrad vid sin bostad. Kejsaren besökte honom två gånger i veckan för de finska ärendenas behandling — en yttring af ej mindre bevägenhet mot den sjuke, än intresse för det land han företrädde. Efter Armfelts död, den 19 augusti 1814, blef friherre KNUT VON TROIL (1760—1825) kallad till ordförande i komitén för finska ärendena.

Någon tid efter Wiener-kongressens afslutande fick Finland emottaga ett kejsarligt uttalande, som ytterligare bekräftade varaktigheten af den år 1809 lagda grunden för landets politiska ställning, nämligen manifestet af den $\frac{9}{21}$ februari 1816. Den genom detta manifest meddelade bestämning, att regeringskonseljen hädanefter skulle benämnas *Kejsarliga Senaten för Finland*, var väl icke, i och för sig, särskildt betydelsefull, men af vikt var det härför framhållna motivet, att Kejsaren ville utmärka den finska styrelsens omedelbara förhållande till Kejsarens person genom att gifva den enahanda benämning, som de högsta styrelseverken i kejsardömet och det därmed nyligen förenade konungariket Polen egde. Och genom sin inledande framställning utgör manifestet ett af de aktstycken, som gifvit autentiskt uttryck åt Alexander I:s konstitutionela politik gentemot Finland, såsom framgår af följande utdrag:

— — — — — Öfvertygade att den författning och de lagar, som, öfverensstämmande med finska folkets lynne, seder och bildning, under en lång följd af år utgjort grundvalen för dess borgerliga frihet och lugn, icke kunde utan våda för dessa inskränkas eller rubbas, hafve Vi, från första stunden af Vår regering öfver detta land, icke allenast på det högtidligaste bekräftat samma författning och lagar, med de hvarje finsk medborgare i följd däraf tillkommande friheter och rättigheter, utan ock, efter föregången öfverläggning med landets församlade Ständer, tillförordnat en särskild styrelse, som, under namn af Vår Regerings-

konselj, sammansatt af finske män, hittills i Vårt namn besörjt landets civila förvaltning och rättvisans skipande i sista instans, oberoende af all annan makt, än lagarnes, och den Vi, såsom Regent, i följd af dem, själva utöfva. Det är på sådant sätt Vi veht både ådagalägga de tänkesätt, som ledt och frägent skola leda Oss i hänsende till Våra finske undersåtar, och tillika, för evärdeliga tider, befästa den försäkran de af Oss emottagit, angående bibehållandet af deras särskilda författning under Vår och Våre Efterträdares spira.

Redan år 1812 hade genom en kejsarlig kungörelse blifvit bestämdt, att staden *Helsingfors* skulle vara storfurstendömet hufvudstad. Här uppfördes nu de nödiga publika byggnaderna, bland hvilka senatshuset framstår genom sin monumentala skönhet, och till den 1 oktober 1819 verkställdes senatens och de därunder lydande centrala embetsverkens flyttning från Åbo till Helsingfors.

Mer än en gång efter 1809 uppstod frågan om ständernas sammankallande. År 1812, då flere ärenden redan erkänts fordra landtdagens medverkan, afbröts planen genom det stora krigets utbrott. Under åren 1818 och 1819 var saken åter å bane. Finska komitén öfverlemnade till

Senaatshuset.

Kejsaren ett memorial härom, hvori äfven behöfligheten af vissa konstitutionela reformer (bl. a. fastställandet af periodicitet för landtdagarna) påvisades. Förslaget blef af Kejsaren icke afböjdt, men uppskjutet; och ehuru Kejsaren angående åtskilliga ärenden uttryckligen förordnat, att de skulle till ständerna hänskjutas, förgingo hans återstående regeringsår utan landtdagsplanens förverkligande.

Grefve Steinheil efterträddes år 1823 i generalguvernörsemetet af grefve A. ZAKREWSKY (1783—1865). Fullkomligt främmande för Finlands statsskick, var denne i början böjd att öfverskatta den personliga myndighet, som lagligen kunde tillkomma honom såsom generalguvernör. Det lyckades honom att kort efter sin utnämning utverka ett antal kejsarliga förordnanden utan ärendenas föregående beredning i senaten och finska komitén. Men senaten lät icke därvid bero, utan aflät till Kejsaren en skrifvelse, hvori framhölls generalguvernörens »glömska af fastställda former» äfvensom det lagstridiga i en del af de ifrågakvarande förordnandena. »Emotseende Eders Kejsarliga Majestäts högsta afgörande — — — —», måste senaten afhålla sig att gifva någon verkställighet åt generalguvernörens fem skrifvelser äfvensom åt hvarje *sådan*, som

denne general ännu kan tillstålla senaten i samma form och med samma tendens.» Denna vädjan till monarken var icke fäfäng. Ärendenas behandling bragtes åter i rätt spår, om ock hvarje-handa svårigheter, så länge Zakrewsky var generalguvernör, ännu uppstodo.

År 1819 företog Kejsar Alexander en vidsträckt resa genom Finland. Kommande från Archangel, anlände han den 25 augusti till Sordavala, besökte Kuopio, gjorde en med stora besvärigheter förenad afvikning till Kajana, reste öfver Uleåborg ända till gränsestaden Tornå, stälde sedan färd genom västkustens städer till Åbo, därifrån senaten ännu icke afflyttat och där universitetet bragte honom sin hyllning, beskådade det mäktiga vattenfallet vid Tammerfors, där han kort därefter genom fristadsprivilegier väckte till lifs en betydande industri, mönstrade de finska trupperna a Luolais läger vid Tavastehus, tog med tillfredsställelse kännedom om nybyggnads- och planeringsarbetena i Helsingfors samt återvände den 14 september till St Petersburg. Märkligare, än resans yttre drag, var dess betydelse för känslornas band mellan furste och folk. Öfverallt möttes Kejsaren med oförstörd hänförelse och tillgifvenhet. Öfverallt uppträdde han med hjärtevinmande blidhet och vänlighet. Hade redan därförinnan den för folkets rättigheter och väl ömmande monarken utplånat intrycken af eröfringskriget, som slet sekelgamla band, så inpräglades under denna resa hos folkets djupaste led den personliga bilden af Kejsaren-Storfursten såsom en symbol af ädla herskaredygder.

Så mycket större och allmännare blef sorgen, då Finlands bygder nåddes af budskapet om Kejsarens död i staden Taganrog den 1 december 1825.

KEJSAR NIKOLAI förkunnade genom ett manifest den $\frac{12}{24}$ december 1825 sin äldre broder Storfursten Konstantins afsägelse af regeringen och sitt eget uppstigande på Ryska tronen samt tsardömet Polens och Storfurstendömet Finlands därifrån oskiljaktiga troner. Samma dag utfärdade den nye Kejsaren-Storfursten en regentförsäkran till Finlands inbyggare af enahanda innehåll som Alexander I:s försäkran af den $\frac{15}{27}$ mars 1809.

En bland de första regeringsåtgärderna af större betydelse var indragningen af den år 1811 för finska ärendena inrättade komitén i St Petersburg och organisationen därstädes af Statssekretariatet för Finland. Det kan anses utredt, att Rehbinder tillstyrkt denna åtgärd, hufvudsakligen för undanröjdandet af ett missförhållande, som röjt sig däri, att komitén begynt få karaktären af en instans öfver senaten, hvilken dock skulle vara det egentliga styrelseverket och den egentliga rådschamman. I manifestet angående denna förändring, af den 17 mars 1826, uttalar Kejsaren uttryckligen, att han ville hafva föredragningen hos sig af de finska ärendena ordnad i enlighet med Finlands grundlagar och därför bibehållit statssekreterare-embetet. I själfva verket stadgar 1772 års regeringsform i detta ämne endast att ärendena skola föredragas af en statssekreterare, som ansvarar för den riktiga expeditionen af monarkens beslut; grundlagen fordrar ej, om än den icke hindrar, en förstärkning af ärendenas beredning medels en komité eller på annat sätt.

I konsekvens med anförda åtgärd öfverläts genom förordningen den 2 juni 1826 åt senaten afgöranderätten i åtskilliga ärenden, som förut varit monarkens pröfning förbehållna. Tillika stadgades, att några till Kejsaren ställda ansökningar icke vidare finge hos statssekretariatet ingifvas, utan borde alla sådana ansökningar inlemnas till senaten.

Enligt grundlag voro bekännare af annan troslära, än den lutherska, uteslutna från statens tjänst. Detta innebar en obillighet, sedan Wiborgs län, där några tiotusental invånare voro grekisk-ryska trosbekännare, blifvit med det öfriga Finland återförenadt, och sedan det visat sig, att icke så få ryssar genom naturalisation förvärfvade finsk medborgarerätt. För upphäfvande af denna obillighet hade en med ständernas samtycke vidtagen grundlagsändring varit erforderlig. Det

skedde dock, år 1827, genom en administrativ förordning. Men Kejsaren lät i förordningens ingress införa en hänsynsfull motivering af åtgärdens nödvändighet, som icke medgäfvade dess uppskjutande till den tid, då landets ständer åter kunde sammankallas.

Frågan om landtdags hållande synes för öfrigt allt mera ha trätt i bakgrunden. Det är nogsamtidigt förklarligt, att den furste, som mer än någon af hans samtida hade sin allmänna politik riktad på upprätthållandet af den absoluta monarkins princip, ville undvika att i en af sina egna stater taga folkrepresentationens medverkan i anspråk. Och bestämmandet af tidpunkten för landtdag berodde ju enligt § 38 regeringsformen — på sätt här tidigare påpekats — uteslutande af monarken.

Det vore dock orätt att förmena, att Finlands konstitution under denna regeringsperiod varit helt och hållet skjuten åsido. Visserligen begagnades den administrativa lagstiftningsmakten ända till sina yttersta gränser, men endast i få undantagsfall, utom det nyss nämnda af 1827, blefvo dessa gränser öfverskridna. I vissa angelägenheter, t. ex. censurväsendet, utfärdades förordningar med tillkännagifvet syfte att åstadkomma likhet med hvad i kejsardömet var gällande. Men detta syfte gick aldrig ut på någon hoppgjutning af Finlands angelägenheter med Rysslands eller deras subordinerande under ryska myndigheter: storfurstendömet styrdes, såsom dess grundlagar fordrade, särskildt för sig, vid sidan af kejsardömet. Och administrationens verksamhet fortför att vara en förvaltning *enligt lagarna*, den nedsjönk icke till ett konstitutionsvidrigt embetsmannagodycke. Att Kejsaren erkände de grundlagsenliga gränserna för sin lagstiftnings makt i Finland, visade sig särskildt under arbetet på en kodifikation af landets samtliga lagar. Sedan ett dylikt arbete i Ryssland blifvit fullbordadt, tillsatte Nikolai år 1835 en finsk lagkommission med enahanda uppdrag. Kommissionens första förslag granskades af en särskild komité, hvilken i sitt utlåtande till Kejsaren anmärkte, att 1734 års allmänna lag icke ens i sin formella uppställning, än mindre till någon del af sitt innehåll, kunde ändras utan ständernas medverkan. Kejsaren beaktade detta utlåtande och föreskref, att den allmänna lagen skulle lemnas orubbad och endast de administrativa förordningarna systematiskt omarbetas. Rättvisan fordrar antecknandet äfven af sådana drag från ett tidevarf, nog mycket beskuggadt af reaktionens anda.

Efter Zakrevskys afgång år 1831 blef furst ALEXANDER MENSCHIKOFF (1787—1869) generalguvernör öfver Finland. Emedan furst Menschikoff tillika kvarstod vid ledningen af ryska marinväsendet och till följd häraf förblef bosatt i St Petersburg, tillförordnades år 1833, generalguvernören till biträde, en adjoint, på hvilken de af generalguvernörens funktioner, som särskildt fordrade vistelse i Helsingfors eller resor inom landet, blefvo öfverflyttade. Den af Menschikoff själf bibehållna viktiga befogenheten att med sitt utlåtande beledsaga senatens framställningar till Kejsaren torde erhållit ökad betydelse, då Menschikoff befann sig i tronens närhet och sålunda ofta var i tillfälle att personligen för Kejsaren utlägga sin mening. I hvilken grad därigenom intrång skett på statssekreterarens ställning såsom föredragande, må här lemnas osagdt. Menschikoff, en man af hög begåfning, trädde ej gärna tillbaka för någon annan. I allmänhet torde han dock icke hafva motverkat senaten. För öfrigt omfattade den finska styrelsens verksamhet under hans tid sällan annat än förvaltningsuppgifter af mätlig härvidd.

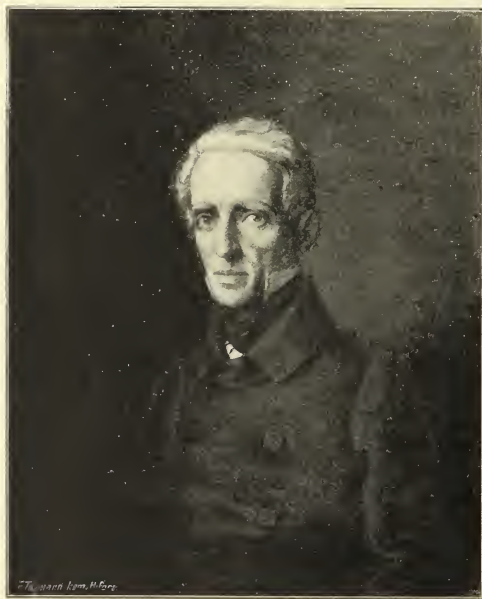

Robert Henrik Reh binder.

I trettio år hade greve Rehlander handhaft statssekreterare (från år 1834 benämndt ministerstatssekreterare) embetet, då döden år 1841 kallade honom bort. Djup var saknaden vid hans graf. Samtid och eftervärld ha enhälligt bedömt honom såsom en man med fasta grundsatser och manlig karaktär, fosterländskt tänkesätt och säker blick — den rätte mannen på sådan ansvarsdryg plats. Hans efterträdare blef G. M. Armfeldts son, greve ALEXANDER ARMFELT (1794—1876), hvars betydande statsmannas skicklighet under den följande perioden fick rikligare tillfälle att göra sig gällande.

Antalet af senatens ledamöter, som ursprungligen var 14, hade år 1820 blifvit ökad till 20, och år 1822 förordnades en af de tio i hvardera departementet till viceordförande. De förste viceordförandene blefvo: i justitie departementet friherre Gyldenstolpe, i ekonomie departementet greve Mannerheim, båda redan år 1809 inkallade i regeringskanseljen. Efter Gyldenstolpe be-

kläddes viceordförande embetet i justitie departementet 1831—1854 af friherre A. G. MELLIN (1775—1856). Han hade vid Borgå landtdag gjort sig bemärkt såsom sekreterare hos adeln och redan 1816 inkallats i senaten. Bland ledamöter i justitie departementet, hvilka under långvarig embetsutöfning därstädes vunnit anseende, böra från detta tidehvarf nämnas: A. F. R. DE LA CHAPPELLE, friherre G. VON KOTHEX, A. LOHMAN, J. V. FORSMAN, P. J. TÖRNQUIST. Inom ekonomie departementet utöfvades betydande inflytande af A. H. FALCK (1772—1851), finanschef från 1820 samt 1828—1833 därjämte viceordförande. Representanter för solid embetsduglighet voro, bland länge kvarstående ledamöter, isymerhet L. SACKLEEN, B. U. AF BJÖRKSTÉN, F. W. PIPPING, K. V. TRAPP. Det är för öfrigt en naturlig följd af den strängt kollegiala organisationen, att enskilda medlemmar af styrelsen enligt regeln icke inför offentligheten framstå i högre grad än deras kolleger. Det förnämsta undantaget i detta hänseende var friherre L. G. VON HAARTMAN (1789—1859), hvilken efter mång-

L. G. von Haartman.

sidig användning i statens värf — bland annat såsom ledamot i finska komitén i St Petersburg och senast som landshöfding i Åbo län — år 1840 blef utnämnd till finanschef och året därpå tillika till viceordförande i ekonomie departementet. Under de aderton år von Haartman tillhörde senaten intog han där en obestridd ledande ställning. Myntväsendets ordnande, reform af Finlands Bank, byggandet af Saima kanal, tullverkets förbättring, statshushållningens skickliga ledning, med det resultat, att betydliga öfverskott samlades i statskassan, se där de hufvudsakliga vittnesbörden om von Haartmans verksamhet. Enligt tidens skaplynnne en högdragen byråkrat, var han därjämte mån om den finska styrelsens anseende samt om landets fortgående förkofran. — Prokuratorsembetet, från hvilket den frejdade Calenius afgått 1816, innehades 1822—1854 af friherre CARL WALLEEN (1781—1867), som torde ha åtnjutit stort förtroende hos Kejsar Nikolai och hvilken ombetroddes en mängd särskilda uppdrag, bland hvilka det mest betydande var ordförandeskapet i ofvan nämnda, år 1835 tillsatta lagkommission.

Landtdagarnas langvariga suspension, som fjärmade medborgarne från statslivet, kunde ej undgå att verka hämmande på allmänandans utveckling, isynnerhet så länge tidningspressen icke ännu höjt sig till någon politisk betydelse. Den byråkratiska regimen, som höljert statsmyndigheternas verksamhet i hemlighetens slöja och vidgar klyftan mellan styrande och styrda, vann under detta tidevarf allt mera insteg. Men utanför administrationens sfärer begynte efterhand krafter af annat slag att verka, de krafter, som representera idéernas makt i det menckliga samfundslivet. Hvad JOHAN LUDVIG RUNEBERG, ELIAS LÖNNROT, JOHAN WILHELM SNELLMAN, JOHAN JAKOB NORDSTRÖM, FREDRIK CYGNAEUS och andra deras samtida betydt för höjandet af nationalandan, danandet af friare tänkesätt och stärkandet af tron på det finska folkets framtid, — det skall närmare framgå af senare afdelningar i detta verk. Här vare det nog att erinra om dessa friska och ädla väckelser, som från idéernas män gingo ut till folket och i medborgarnes sinnen motverkade inflytelsen af det politiska livets dvala. Och dessa väckelser voro stödde af ädlaste halt: inga omstörtningsfantasier, blott den lagbundna frihetens och samhällsordningens läror, inga utopiska chimärer, endast den rena fosterlandskärlekens och den lojala furstetrohetens grundsatser.

Men ju längre åren skredo fram, desto tyngre kändes trycket af det fortfarande stillastående i lagstiftningen och alla de öfriga angelägenheter, där någon reform icke var möjlig utan ständernas medverkan.

Så utbröt kriget med vestmakterna. Krimkriget benämndt, sträckte det sig dock ända upp till Finska och Bottniska vikarnas kuster.

I mars 1854 besökte Kejsar Nikolai Helsingfors, åtföljd af alla sina söner. Jämte anordnandet af åtgärder för landets försvar torde Kejsaren afsett att personligen förvissa sig om sinnesstämningen i landet. Hvad han i detta afseende inhemtade var utan tvifvel egnadt att befästa hans tillit till Finlands folk. Det var tydligt, att pligtens bud här ej skulle åsidosättas under kriget. — Till försvarsåtgärderna hörde återuppsättandet af en del af den *indelta armén*, som sedan 1810 varit upplöst.

Kejsar Nikolai borttrycktes af döden den 2 mars 1855, och ALEXANDER II tillträdde regeringen, mottagande den svåra uppgiften att fullfölja försvaret mot Englands, Frankrikes och deras allierades förenade arméer och flottor. Blokaden af Finlands hamnar, som vidtagit 1854, under hvilket år fästningen Bomarsund på Åland blifvit intagen och förstörd, fortsattes år 1855. Från den engelska eskadern i Bottniska viken gjordes 1854 tillfälliga landstigningar, hvarvid upplag af trävaror och annan privat egendom brändes. En svår förlust drabbade landet därigenom, att större delen af dess handelsflotta blef fiendens byte. Det största af de anfall, som under detta krig riktades mot finska kustorter, var bombardementet af Sveaborg den 9—11 augusti 1855. På senhösten detta år afstannade krigsoperationerna.

I mars 1856, medan fredskongressen var församlad i Paris, gjorde Alexander II sin första resa i Finland såsom monark. Under tidigare besök härstädes såsom tronföljare och universitetets kansler hade han redan vunnit varma sympatier, med hvilka nu förenade sig hoppet om en ny tids ljusning. Dessa sympatier strömmade Kejsaren tillmötes öfverallt på hans färd. Från hans vistelse i Helsingfors framstår såsom en särskildt minnesvärd tilldragelse den session Kejsaren den 24 mars höll med senaten. Främst uttalade han i hjärtliga ord sin tacksamhet för senatens och invånarnes nitiska medverkan till åtgärderna för landets försvar och sin förhoppning att Finland, efter de lidanden och förluster kriget medfört, åter skulle höja sig till välstånd. Sedan uppläste Kejsaren en not, innefattande uppdrag åt senaten att utarbete eller förbereda förslag angående upphjäljande af handeln och sjöfarten, utvecklande af landets industri, befordrande af folkskolors inrättande i

landskommunerna, förbättrande af kommunikationsväsendet medels kanaler och järnvägar samt om ökande af de lägre statstjenstemännens aflöningar.

Reformernas väg skulle således nu beträddas, därom behöfde ej mer något tvifvel råda. Men var det väl möjligt att häri ernå tillfredsställande resultat utan medverkan af landets ständer? Det var ej i regeringens rådslag, som nödvändigheten af folkrepresentationens inkallande främst blef erkänd. Behovet af landtdag och nationens längtan att se denna institution åter frammanad i verkligheten framhölls därförinnan på annat håll: af professor G. REIX i hans inbjudningsskrift till den fest, som universitetet firade i anledning af Kejsarens kröning i september 1856, och af professor F. L. SCHAUAMAN i det högstämda tal, som af honom hölls vid denna fest och hvars genljud gick öfver hela landet. Ordet *landtdag*, så länge bannlyst, blef från denna stund brännpunkten för tidens patriotiska sträfvan.

Finlands dåvarande generalguvernör, greve F. W. R. BERG (1794—1874), som tillträdtt detta embete i början af år 1855, torde icke ha lyst något särskildt intresse för landtdagsplanerna. Med sitt rörliga sinne och sin verksamhetsifver ville han visserligen befordra framsteg, åtminstone på det ekonomiska området. Men hans förebild i statskloket var Metternich. Han sökte därför i det längsta förbehålla sig ställningen af den, från hvilken alla initiativ utgingo och på hvars omsorg eller inflytande allt framåtskridande måste bero. Något offentligt bedömande af styrelsens verksamhet borde ej tillåtas; censurans tyglar blefvo af Berg hårdt tilldragna. Det saknades ej rifningar emellan generalguvernören och senaten. Ministerstatssekreteraren, å sin sida, fann nödigt stärka sin ställning genom att år 1857 utverka inrättandet af en komité vid statssekretariatet, som egde afge utlåtanden i de ärenden Kejsaren till komitén hänsköt.

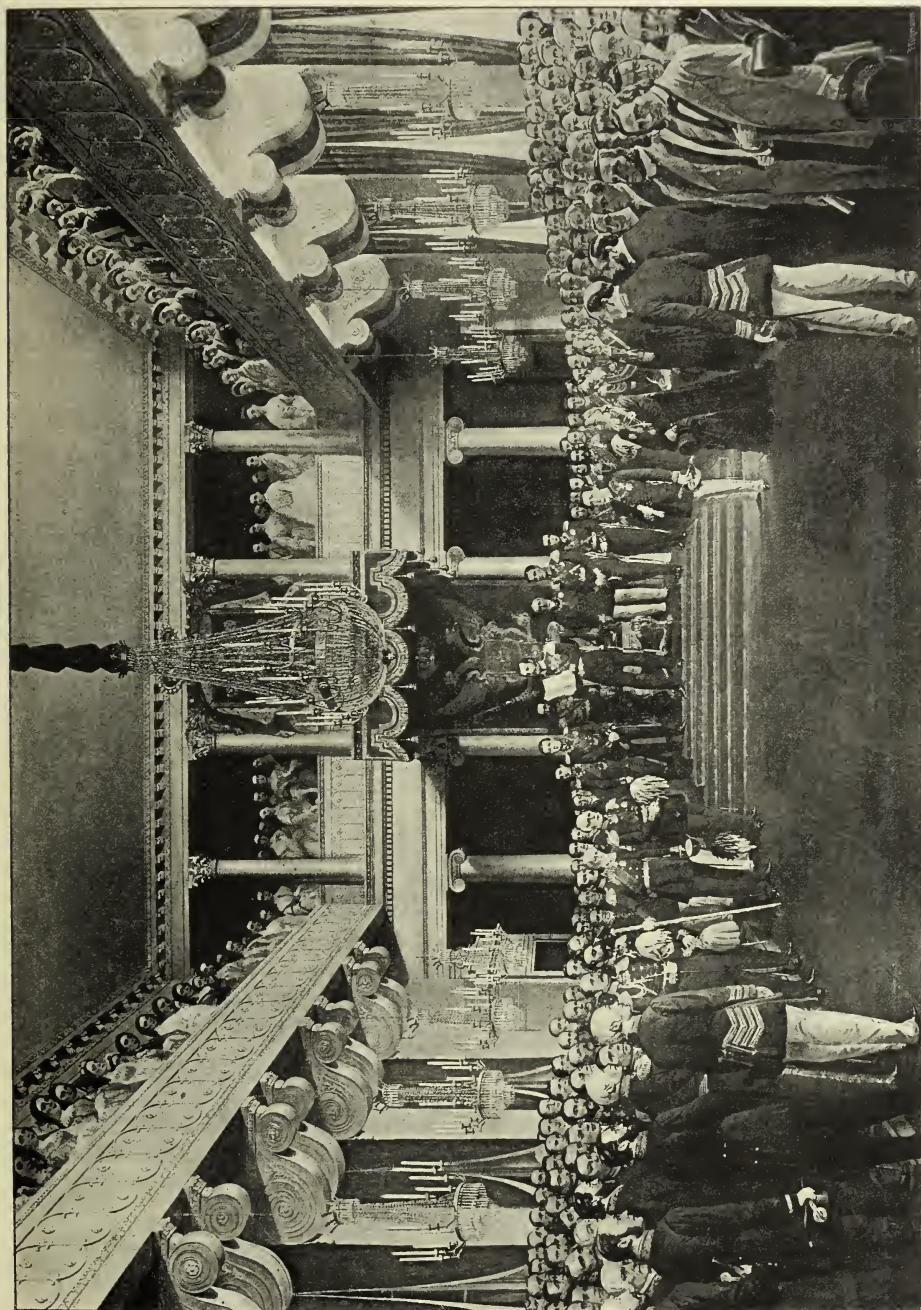
Emellertid nödgades greve Berg dock efter hand inse, att åtskilliga viktiga lagstiftnings- och finansfrågor icke kunde utau grundlagarnas kräkning vinna sin lösning på administrativ väg. Sedan han härom gjort anmälan hos Kejsaren, meddelades senaten i maj 1859 en kejsarlig befallning att inkomma med uppgift å de ärenden, som främst påkallade landtdagens medverkan. Mängden af sådana ärenden var naturligtvis högst betydlig, fördelningen i viktiga och mindre viktiga svår nog. Först i början af 1861 ingick senatens framställning till Kejsaren.

Men traditionens makt gjorde sig gällande. Betänkligheter mot de finska ständernas sammankallande hade hos Kejsaren uppstått. I stället för landtdagen inkallades genom nådigt manifest af den 10 april 1861 »ett utskott af män bland Finlands fyra stånd till sammanträde i Helsingfors den 20 januari 1862».

Detta manifest väckte en smärtsam känsla af missträkning, förenad med farhågor för framtiden. Ty ett dylikt utskott af tolf representanter för hvarje stånd var en för landets grundlagar främmande representationsform, det saknade därför helt och hållet den befogenhet, som tillkom ständerna, och likväl skulle utskottets utlåtanden och förslag läggas till grund för utfärdandet af lagar. Om ock dessa lagar komme att »gälla endast intill förstinfallande landtdag», blefve dock sålunda ständernas rätt eliderad.

Inom få dagar efter manifestets utfärdande hade i Helsingfors församlats ansedda medborgare från olika delar af landet. Det beslöts att i en underdånig adress anhålla hos Kejsaren om ett återkallande af det grundlagsvidriga påbudet.

Men innan detta beslut hunnit utföras, trädde saken i ett förändradt skede. Redan då manifestet delgivits senaten, hade senatorerna TÖRNQVIST, C. CRONSTEDT, B. FEDERLEY, H. V. FURUHJELM och A. F. MUXCK samt prokuratorn K. E. GADD framhållit det ur grundlagens synpunkt betänkliga i dess innehåll. Varskodda häraf och af den opinion, som från allmänheten förspordes, hade upphovsmännen till manifestet — deras namn må lemnas åsido, emedan fullständig utredning om initiativet och delaktigheten icke ännu står till buds — skyndat att söka godtgöra sitt betänkliga felsteg. De hade hos Kejsaren utverkat en *förklaring* af manifestets syftemål. Denna förklaring, som i själfva verket var en förändring, meddelades i ett reskript den 24 april 1861 till senatorn S. GRIPENBERG,

LANDDAGENS ÖPPNANDE DEN 18 SEPTEMBER 1863.

designerad ordförande i utskottet, och innehöll, att utskottet egde i sådana ärenden, som enligt grundlag erfordrade ständernas medverkan, endast afgifva förslag till landtdagspropositioner, men i öfriga frågor göra framställningar, som komme att i den administrativa lagstiftningens väg slutföras. — Utskottets betydelse begränsades därigenom till den af en förberedande komité. Och i en kungörelse, hvilken i augusti s. å. utfärdades angående de femtiotvå ärenden, som skulle utskottet föreläggas, blef denna begränsning ytterligare inskräpt.

Den allmänna opinionens oro vardt sålunda lugnad. Det s. k. Januari-utskottet, hvars arbeten icke voro utan gagn såsom ledning vid utarbetandet af landtdagspropositioner, betecknar blott en tillfällig episod i Finlands statslif. Men denna episod har sin märkliga plats i historien, såsom ett bevis på den vaksamma kärlek till grundlagarna, som förblifvit rådande i landet, oaktadt den långvariga politiska dvalan, och därjämte på den ädla rätträdigheten hos den monark, som utan tvekan samtyckte att rätta en i manifestets högtidliga form vidtagen, men af skefva, om ock i grunden välment, rådslag föranledd åtgärd. Alexander II torde härvid hafva senterat, att *den* opposition, som endast fordrar respekt för gällande lag, är en bundsförvandt, ej en fiende till en på sunda principer bygd regeringsmakt.

Den 18 juni 1863 utfärdades kejsrerligt påbud om en allmän landtdag med Finlands ständer i Helsingfors den 15 september 1863. Ljusare, mera hoppgivande än förr, strålade nu midsommarsolen öfver Finlands bygder.

Under de senaste åren hade åtskilliga förändringar i styrelsepersonalen egt rum. L. G. von Haartman afgick från senaten år 1858 och efterträddes på viceordförandens plats af den energiske J. M. NORDESTAM (1802—1882) samt såsom chef för finansexpeditionen af FABIAN LANGENSKIÖLD (1810—1863). Till generalguvernör efter grefve Berg utnämndes hösten 1861 friherre P. ROKASSOWSKY, hvilken åren 1848—1854 varit generalguvernörsadjoint och därunder lärt sig känna och förstå detta land samt blifvit värderad för sin opartiskhet och sin sansade karaktär.

I juli 1863 fick landet emottaga ett besök af sin monark. Detta besök, som torde föranledts af den spända situationen i utrikespolitiken, hade närmast till ändamål mönstrandet af de finska trupperna, församlade i läger invid Tavastehus. Såväl där som i Helsingfors egnades Kejsaren den varmaste hyllning af hög och låg, gammal och ung. Särskilda deputationer från landskommunerna i de närmaste länen uppvaktade honom med uttalanden af tacksamhet för landtdagskallelsen.

Så stundade landtdagen. Smyckad till högtid, hälsade Finlands hufvudstad Alexander II välkommen, då han, konstitutionens återupprättare, anlände för att i egen person öppna det finska ständermötet. I Kejsarens följe befunno sig flere af kejsardömets ministrar. Finlands ministerstatssekreterare hade redan tidigare infunnit sig. Efter sin ankomst kallade Kejsaren hit sina söner, storfurstarne Alexander, Wladimir och Alexej. De första dagarna upptogs af förberedande åtgärder, såsom utnämning af landtmarskalk och talmän, deras edgång m. m. Den 18 september, efter det gudstjänst hållits i Nikolaikyrkan, försiggick landtdagens högtidliga öppnande i kejsrerliga palatsets tronsal. Härvid höll Alexander II på franska språket följande tal:

Representanter för Storfurstendömet Finland!

Då Jag ser Eder härstädes församlade, känner Jag Mig lycklig att hafva kunnat uppfylla Edra förhoppningar och Mina önsksningar.

Länge har Min uppmärksamhet varit fästad vid ett antal i landets väl djupt ingripande frågor, hvilka efter hand blifvit väckta, men icke kunnat afgöras, emedan deras lösning beror af ständernas medverkan. Viktiga statskäl, dem Jag ensam egt att bedöma, hafva under Mina första regeringsår hindrat Mig att sammankalla Storfurstendömets ständer. Men Jag har dock så tidigt låtit vidtagna förberedande åtgärder härtill, att Jag numera, då ingen tvingande anledning till uppskof förefinnes, kunnat församla Eder, för att, efter det Jag hört Min Senat för Finland, förelägga Eder de lagförslag och öfriga ärenden, hvilka skola utgöra föremål för Edra öfverläggningar under denna landtdag.

Med afseende fästadt på dessa frågors stora vikt, har Jag låtit dem på förhand granskas af män, därtill utsedda af landets förtroende. Den offentlighet, som gifvits åt denna församlings förhandlingar, har beredt Eder tillfälle att på förhand lära känna ämnena för Edra öfverläggningar och att öfvertänka dem, rådförande Eder med nationens åsiter och behov. I följd häraf bör det blifva Eder möjligt att, oaktadt frågornas omfattning och betydhet, afsluta Edra arbeten inom den af grundlagen för ständernas sammanvaro föreskrifna tid.

Af de redogörelser rörande landets drätsel, Jag vill låta åt Eder öfverlemnna, skolen I finna, att statsverkets inkomster alltid varit tillräckliga för de löpande statsutgifternas betäckande, samt att en betydlig tillväxt i de indirekta skatterna, som förmånligt vittnar om landets stigande välbstånd, tillåtit allt större anslag användas till främjande af dess andliga och materiella intressen.

Endast till bestridande af krigskostnaderna åren 1855 och 1856 samt till bekostande af järnvägen emellan Helsingfors och Tavastehus har Jag tillåtit Storfurstendömet styrelse att upptaga statslån. Äfven rörande dessa skall en redogörelse Eder föreläggas, som utvisar att ränta och amortement för desamma kunna af statsverkets närvarande tillgångar bestridas. Min vilja är dock, att framdeles intet statslån må utan Storfurstendömet ständers medverkan upptagas, så framt icke plössligt fiendtligt anfall eller annan oförutsedd allmän olycka skulle göra sådant oundgängligen nödvändigt.

De nya anslag, Jag vid denna landtdag af Eder begär, afse också endast nya åtgärder för den allmänna bildningens och välbståndets höjande. Att Eder öfverlemnna Jag att fritt afgöra öfver dessa åtgärders lämplighet och omfång.

Flere stadganden i Storfurstendömet grundlagar äro icke mera tillämpliga på de förhållanden, som genom dess förenig med Kejsarriket inträdd; andra sakna nödig tydlighet och bestämdhet. Då Jag önskar se dessa brister afhjälpta, skall Jag låta uppgöra förslag till särskilda förklaringar och tillägg till desamma, att ständernas pröfning föreläggas vid nästa landtdag, hvilken Jag har för afsigt att sammankalla efter tre år. Fasthållande de konstitutionelt monarkiska grundsatser, som upphåras af Finska folkets öfvertygelser samt äro sammanvuxna med landets lagar och institutioner, vill Jag genom sagde förslag ytterligare utsträcka den rätt till själfbeskattning, ständerna nu grundlagsenligt ega, äfvensom återgifva ständerna den motionsrätt, dem af ålder tillhör, förbehållande Mig likväl initiativet i grundlagsfrågor.

I kännen Mina tänkesätt och Mina välönskningar för de folks lycka och välgång, som Försynen förtrott åt Min omsorg. Ingen handling från Min sida bör hafva kunnat störa det förtroende, som måste ega rum emellan Regent och folk. Mätte detta förtroende emellan Mig och det redbara och trogna Finska folket, framdeles såsom hitintill, utgöra den säkra föreningslänken Oss emellan. Den skall då kraftigt bidraga att beförda detta folks lycka, som för Mitt hjärta alltid förblir dyrbart, samt gifva Mig en ytterligare anledning att sammankalla Eder till periodiskt återkommande landtdagar.

Det tillhör Eder, representanter för Storfurstendömet, att genom värdighet, hofsamhet och lugn i Edra öfverläggningar ådagalägga, att fria institutioner, långt ifrån att vara vådliga, utgöra en borgen för ordning och trefnad hos det folk, som i samråd med sin Regent och med praktiskt förstånd arbetar på utvecklingen af sin välfärd.

Jag förklarar den utlysta landtdagen härmed öppnad.

Detta tal, som strax blef uppläst och i tryck utdeladt både på svenska och finska språken, står tecknad i häfderna såsom ett af de lyckligaste moment i Finlands nyare historia. Den förflutna tidens långa pinsamma ovissheet om statsförfattningens fulla bestånd var skingrad. Vägen var öppnad till konstitutionel utveckling och gagneligt framåtskridande under förtroendefull samverkan mellan monark och folk. — Då Kejsaren följande dag afreste, följd till stranden af landtdagens medlemmar och en oöfverskådlig folkmassa, var det med djup rörelse han bjöd farväl och emottog sina tacksamma finska undersåtars afskedshelsning.

Ej mindre än 48 propositioner hade Kejsaren aflåtit till ständerna. De berörde snart sagdt alla grenar af lagstiftningen och därjämte betydande finansåtgärder, bl. a. anslag till folkskolor, kanaler, järnvägar och fyrbåkar. Det dröjde någon tid, innan nödig vana vid de från förra seklet härstammande formerna för ståndens och utsköttens arbeten var vunnin. Men sedan framskred landtdagens verksamhet med stor intensitet. Och uti intet af stånden saknades män med insigt och förmåga till debattens uppbärande och de olikartade frågornas lösning. Det visade sig, att det femtioåra afbrottet i det representativa systemets tillämpning icke utplånat de inom det finska samhället af gammalt rotfästa egenskaper, som utgöra förutsättningarna för detta system. — Inom den normala tiden af fyra månader var det dock icke möjligt att slutföra det omfattande programmet. Landtdagen afslutades först den 15 april 1864.

Åt samtliga stånden hade lokaler beredts uti *riddarhuset*, en egentligen blott för ridderskapet och adeln afsedd byggnad, hvilken några år förut blifvit uppförd för detta stånds räkning, med bidrag af statsmedel. — Någon fördelning af landtdagsmännen i skilda partier egde vid denna första landtdag icke rum. Vål kunde hos en mindre del representanter skönjas ett något konservativt skaplynne och hos andra, särskildt inom adeln, en mera utpräglat liberal standpunkt, än flertalets var. Men några skarpt mot hvarandra afsöndrade grupper uppstodo härigenom ej. När senare en verklig partibildning kom till stånd, skedde det på grundvalen af *språkfrågan*, d. ä. frågan om att i det offentliga lifvet inrymma åt det finska språket en ställning, motsvarande befolkningens sammansättning i nationelt hänseende.

Af de båda nationalspråken hade svenskan efter 1809 fortfarit att såsom förut vara landets officiella språk och den högre kulturens organ. Till en början förspordes knapt något missnöje härmed i de djupare samhällslagren. Skrifkunnigheten var då föga utbredd bland allmogén, hvilken

därför var van att anlita biträde för rättegångsskrifters uppsättning och emottagna handlingars tydning. I den unnlitiga förhandlingen inför domstol var det aldrig parterna förmenadt att uttrycka sig på finska, och undantag voro de domare, som endast genom tolk kunde meddela sig med de rättsökande. I själfva verket hade just bondeståndet vid 1809 års landtdag bland sina petitioner upptagit äfven den »om rättighet att allt framgent i alla äfven till högsta ort gående publika akter, suppliker och rättegångsmål, få betjena sig af det förnt brukliga svenska språket». Om ock denna petition dikterats, ej af likgiltighet för finskan, men af farhåga för förändring i annan riktning, förklarar den dock i sin mån, hvarför språkfrågan ej tidigare kommit på dagordningen. Och visserligen har det varit af gagn, ej endast i formelt hänseende, att man i det unga finska statslivet till en början fick betjena sig af ett redan stadgadt kurialspråk och ej alltför snart behöfde taga ihop med den svåra uppgiften att dana och använda ett andra kurialspråk.

Men i den mån den finska literaturen och folkbildningen utvecklades samt nationalmedvetandet höjdes, framstod det finska språkets uteslutning från officiell användning alltmera såsom ett missförhållande, hvilket förr eller senare måste aflägnas. Under Kejsar Nikolais regering hade, på tillskyndan af ett fåtal särdeles ljusskygga och kortsynta styrelsemedlemmar, ett försök att hämma den finska literaturens utveckling blifvit gjordt genom föreskrift till censuren den 8 april 1850 att icke tillåta tryckning af andra finska skrifter, än sådana som afsågo »religiös uppbyggelse eller ekonomisk nytta». Denna onaturliga föreskrift kunde ej upprätthållas. Och det politiska livets återuppväckelse gaf sedermera ökad fart äfven åt literaturen på finska, jämte det frågan om språkens ställning i det offentliga lifvet nu ädrog sig en annan uppmärksamhet än förr.

Riddarhuset.

Det var under sådana förhållanden, som JOHAN WILHELM SNELLMAN (1806—1881), den framstående publicisten och filosofen, hvilken på våren 1863 kallats till ledamot af senaten och kort därpå, efter Langenskiöld, öfvertagit finansportföljen, utverkade Kejsarens godkännande af en grundläggande förordning i språkfrågan. Detta skedde under Kejsarens ofvan omtalade inspektionsresa till lägret vid Tavastehus, och redan den 1 augusti 1863 utfärdades denna förordning, hvars hufvudsakliga stadganden lydde: »Ehuru svenska språket fortfarande förblifver landets officiella språk, förklaras det finska tungomålet likväl vara med det förra lika berättigadt uti allt sådant, som omedelbarligen berör den egentligen finska befolkningen i landet; i följd hvaraf skrifter och handlingar på finska hädanefter skola vid alla domstolar och embetsverk i Finland utan hinder emottagas.»

Angående riktigheten af den princip, som härigenom erkändes, torde meningarna icke varit delade. Men det har i senare tid anmärkts, att en sådan förordning icke bort utverkas utan beredning i senaten och att språkfrågan bort lösas under medverkan af ständerna. För öfrigt skulle denna förordning endast utgöra det första steget. En stor del af den följande tidens partistrider

har rört sig kring frågan om ett snabbare eller långsammare uttagande af de vidare stegen till ernående af finska språkets fullständiga likställighet med svenskan i officiellt hänseende. Vid landtdagarna gjorde sig allt ifrån 1863 de båda språkens jämbördighet gällande, med tolkning såsom förmedling, där sådan erfordrades.

Kejsaren nedsatte år 1864 en komité under Nordenstams presidium för utarbetande af förslag till ny regeringsform och ny landtdagsordning. Det förra af dessa förslag lemnades tills vidare beroende, men angående landtdagsordning blef proposition aflämnad till ständerna år 1867. Antagen af ständerna, promulgerades denna nya grundlag den 15 april 1869. Den viktigaste af de reformer 1869 års landtdagsordning innebar var landtdagarnes periodicitet: åtminstone hvar femte år skola ständerna enligt denna lag sammankomma. Representationssättet blef, utan öfvergifvande af den häfdvunna indelningen i fyra stånd, väsentligen förbättradt genom utvidgning af valrätt och valbarhet till de ofrälse stånden och genom införandet af en ny institution, de s. k. förstärkta utskotten eller 60-manna delegationerna, hvilka i de fall, då erforderlig öfverensstämmelse i ståndens beslut eller lagenlig pluralitet icke kommit till stånd, med ständernas rätt verkställa afgörande votering i anslags- och bevilningsfrågor äfvensom i andra frågor, hvilka ej få förfalla. Af principiel vigt är landtdagsordningens stadgande, att Finlands ständer representera det finska folket; landtdagens skilda stånd ega således ej rätt att enligt äldre tiders uppfattning betrakta sig såsom målsmän för korporativa ständsintressen, de skola arbeta för hela folkets väl. Denna princip blef genomförd äfven med hänsigt till utskotten, där omröstningen förut skett ståndvis, men numera sker per capita. Genom stadgandena angående statsutskottet har ständernas befogenhet i finansfrågor blifvit tydligare ordnad. Bland de reformer, som i ridderskapets och adelns sammansättning och arbetsordning vidtagits genom den samtidigt med landtdagsordningen utfärdade riddarhusordningen, bör framhållas upphäfvandet af den föräldrade indelningen i tre skildt för sig voterande klasser: herre-, riddare- och svenneklässerna.

I Wiborgs län kvarstod den abnormiteten, att åboarne å donationsgodsen (de egendomar, som under förra seklet blifvit förlänade åt ryske adelsmän och embetsmän) icke voro i sin jordbesittning och öfriga rättsliga ställning lika tryggade, som deras vederlikar i öfriga delar af landet. Kejsaren erkände vigten af att fullfölja Alexander I:s plan, och 1867 års ständer biföllo till förslaget om upptagande af statslån för att för finska kronans räkning inköpa donationsgodsen i den mån frivilliga aftal härom kunde med donatorierna träffas, hvarefter godsen skulle behörigen skiftas och till landboarna å desamma försälgas. Det må redan i sammanhang härmed anföras, att donationsgodsens inlösen numera blifvit i det närmaste slutförd. Statsverket har utgifvit omkring 17 millioner mark, hvaraf största delen efter hand amorteras af bönderna. En befolkning af 80,000 personer har genom själfständig jordeganderätt vunnit möjlighet till ekonomisk och sedlig förkofran.

Ett af de många ärenden 1867 års landtdag hade att handlägga bildade en kontrast till den politiska riktningen i de öfriga. Det gälde frågan, huruvida den med föregående landtdags samtycke utfärdade temporära tryckfrihetslagen skulle få förlängd giltighet. Såsom vilkor härför föreslogos nu restriktiva ändringar, hvilka ständerna funno så betänkliga, att de afböjde deras införande. Resultatet blef, att tryckfriheten upphörde och systemet af preventivt öfvervakande af det tryckta ordet åter blef påbudet. Initiativet till propositionen i detta ämne hade utgått från den år 1866 utnämnde generalguvernören greve N. ADLERBERG (1818—1893), som i början af sin härvaro var mycket ömtalig för tidningskritik.

I gagnelig riktning gjorde Adlerberg samtidigt sitt inflytande gällande, i det han kort före landtdagens afslutning utverkade proposition om byggandet af en järnväg från Riihimäki station å Helsingfors—Tavastehus banan till St Petersburg. Han hade jämväl utverkat ryska statsverkets deltagande i detta företag med en tredjedel af kostnaderna (hvilken andel senare blifvit af finska statsverket inlöst). De ekonomiska förhållandena i landet voro vid denna tid ganska bekymp-

samma. Skörden hade under flere af de föregående åren slagit fel i vidsträckta landsdelar, och den vinterlika våren 1867 lät befara en ytterligare missväxt. Men ständerna sågo med rätta i den föreslagna järnvägen ett medel att befördra landets industriella utveckling. De tyckade därför icke att, oaktadt tidens finansiella trångmål, bifalla till förslaget och garantera ett statslån för ändamålet.

Snellmans förnämsta verk såsom finanschef var genomförandet af myntreformen år 1865, genom hvilken metalliskt mynt blef det enda lagligt gällande mynt i landet. Tung var den börda han hade att bära vid ledningen af styrelsens verksamhet för lindrande af den nöd, som framkallats af missväxterna. Han vidhöll härvid ständaktigt principen att statens mellankomst ej bör utsträckas ända därhän, att de enskildes omtanke och arbetslag förslappas.

Af välvillig hänsyn för landets finansiella ställning samtyckte Kejsaren i oktober 1867 till en åtgärd, hvilken af mången samtida betraktades såsom i politiskt hänseende nog betänklig: de finska indelta truppernas upplösning.

Snellman lemnade sin plats i senaten i juli 1868.

Då ständerna år 1872 åter sammanträdde, hade landet repat sig efter missväxtperioden. Med de goda åren, hvilka från år 1869 forforo under hela 1870-talet, vaknade ökad företagsamhet i alla affärgrenar. Statsverkets inkomster stego och lemnade utan svårighet medel till successiv utveckling af sådana allmänna inrättningar, på hvilka en stigande kultur stälde ökade anspråk, såsom undervisningsväsendet, medicinalverket, fyrväsendet m. m. — Regeringens talrika propositioner till 1872 års landtdag gälde nästan uteslutande civilrättsliga eller ekonomiska och finansiella frågor. Endast från ständernas sida beträddes det politiska gebitet genom en del petitioner, bland hvilka särskildt är att märkas den enhälligt framställda anhållan, att Kejsaren måtte förelägga ständerna förslag till tryckfrihetslag. Denna anhållan lyckades icke vinna monarkens bifall. Men ständernas uttalande har måhända dock bidragit därtill, att en större liberalitet efter hand blef radande från pressmyndigheternas sida. Under en lång följd af år, ända till slutet af 1880-talet, såg tidningspressen sig i tillfälle att utan nämnvärda inskränkningar diskutera landets allmänna angelägenheter.

Alexander Armfelt.

Den 8 januari 1876 afled greve Alexander Armfelt. I nära 35 års tid hade han innehaft ministerstatssekreterarembetet. Genom sitt ridderliga väsende och sin fina takt vann han monarkernas bevägenhet och de ryske statsmännens sympati. I Finland lärde man sig, ju längre det led, allt bättre inse, att Armfelt i sin embetsutöfning var besjälad af sann patriotism. Hans efterträdare blef friherre K. E. STJERNVALL-WALLEEN (1806—1890), hvilken redan i 20 år såsom adjoint stått vid Armfelts sida. Då han nu vid 70 års ålder öfvertog statssekreterarembetet, lände det honom till lättnad, att han sedan längre tid med personlig vänskap omfattats af Alexander II, hvars intimare sällskapskrets han, jämte sin för skönhet och själsadel berömda syster, fru Aurora Karamsin, tillhörde. Adjoint blef den habile, fint bildade C. PALMROTH (1826—1880).

En allmän finsk industri- och konstutställning var under sommarn 1876 föranstaltad i Helsingfors. Kejsaren ville taga kännedom om densamma. Han anlände den 14 juli jämte Kejsarinnan, Tronföljaren och dess gemål samt hertiginnan af Edinburg. De höga gästerna dröjde tre dagar, tronföljareparet ännu en fjärde. Tretton år hade förgått sedan Kejsarens förra besök. Att Finland och dess hufvudstad gatt framåt under denna tid, det tedde sig nu för hans blick. Att

hans finska folk betraktade honom sasom sin vän och välgörare, det skönjdes i den festliga glädje, hvarmed de kejsarliga gästerna helsades vid alla tillfällen under detta besök. Själf uttalade Kejsaren i det trontal, som af generalguvernören upplästes vid öppnandet af landtdagen i januari 1877, sin erkänsla för emottagandet i Finlands hufvudstad och sin tillfredsställelse öfver de framsteg han vid utställningen bevittnat.

De ärenden, som förelades ständerna år 1877, voro så talrika och betydande, att de icke kunde inom vanlig tid slutbehandlas. Efter ett afbrott för sommarens fortsattes landtdagen på hösten och avslutades i januari 1878. Den viktigaste af regeringens propositioner var den angående införande af allmän värnepligt. Regeringens förslag var uppgjort enligt förebilden af den någon tid fört i kejsardömet utfärdade värnepligtslagen. Ständernas utskott föreslog en omarbetning i vissa delar, hufvudsakligen för att ur synpunkten af medborgarnes jämlikhet inför lagen aflägsna det missförhållande, att värnepligtens verkliga fullgörande skulle drabba blott den minoritet, som på grund af lotningen inkallades till aktiv tjänst, medan flertalet värnepligtige endast blefve inskrifne i reservens rullor, utan någon öfningskyldighet i fredstid. Detta ändrades sålunda, att reservisterna skulle tre år å rad kallas till öfningsmöten, sammanlagdt 90 dagar. För att i själfva lagen gifva uttryck åt den jämförelsevis begränsade uppgift, som, i motsvarighet till naturen af landets politiska ställning, borde tillhöra den finska, på värnepligt grundade armén, tillades följande stadgande: »Finlands krigsmakt har till ändamål att värna tronen och fäderneslandet, samt därigenom äfven bidraga till kejsardömet försvar.»

Debatten inom stånden angående denna fråga fortgick i flera dagars tid och hade, såväl i försvaret för värnepligtsidén, som i angreppen mot densamma, en alltigenom upphöjd karaktär. I hufvudsaklig öfverensstämmelse med utskottets förslag blef värnepligtslagen af samtliga stånd antagen med ungefär $\frac{2}{3}$ af de afgifna rösterna.

I hela denna angelägenhet visade det sig, att Alexander II hyste förtroende till Finlands folk. Ryске krigsministern Miljutin hade afstyrkt propositionens framställande, under tydligen uttalad misstänksamhet mot det politiska tänkesättet i Finland. Men Kejsaren följde ej härri hans råd. Och då det utreddes, att de af ständerna vidtagna ganska väsentliga ändringarna i lagförslaget afsågo att bättre lämpa den nya institutionen till Finlands förhållanden, vägrade Alexander ej att stadfästa lagen, sådan den af ständerna antagits. Han biföll jämväl till ständernas hemställan att, i anledning af värnepligtens införande, invånarnes skyldighet att prestera kvarter åt militären i fredstid blefve begränsad till de fall, då trupper äro stadda på genomtag eller tillfälliga kommanderingar.

Meningsbrytningen i värnepligtsfragan var oberoende af den partigruppering, som i öfrigt vid denna landtdag framträdde, hufvudsakligen vid behandlingen af atskilliga petitionsförslag beträffande finska språkets ställning såväl i lagskipningen och förvaltningen som i undervisningsväsendet. Striderna voro stundom rätt skarpa. Men det saknades icke representanter för ett moderat och objektivt bedömande af behoven. Och sålunda ernäddes pluralitet för framställningar till regeringen, hvilka haft ett betydande inflytande på skolväsendets organisation i de följande tiderna.

Ett framstående rum bland regeringens propositioner intog den angående guldmyntfotens införande, hvarom närmare i kap. IV. Af öfriga minnesvärda drag från detta ständermöte bör budgetfragornas behandling här ej förbigås. Den i landtdagsordningen, § 36, uttalade konstitutionella grundsatsen, att beviljandet af nya medel till fyllande af statens behof förutsätter, att statsverkets ordinarie tillgångar härtill icke förslå, framstod till sin praktiska betydelse, sedan de ordinarie statsinkomsterna begynt stiga i större progression än de ordinarie utgifterna. Statsutskottet uppgjorde nu en budgetkalkyl för den kommande finansperioden för att utreda, huru stora bevilningsanslag för särskilda ändamål verkligen vore af nöden. Detta förfarande, hvarigenom statsregleringen blifvit mera planmessig, än förr, och extraordinarie beskattningen tillbörligen begränsad, har iakttagits vid alla de följande landtdagarna.

Den godtyckliga behandling, för hvilken den kristna befolkningen i Turkiet i strid med gällande fördrag varit utsatt, hade föranlett Ryssland och andra makter att söka förmå Porten till nödiga reformer. Då alla föreställningar på diplomatisk väg voro fruktlösa, fann Alexander II nödvändigt att vädja till vapnets makt. Genom ett uti Ryssland och Finland utfärdadt manifest af den ¹²/₂₄ april 1877 förkunnade Kejsaren, att han befalt sina trupper öfverskrida Turkiets gräns. — Finska gardet blef i likhet med de ryska gardestrupperna kommenderadt till krigsskådeplatsen, där det med utmärkelse deltog i åtskilliga strider och i tåget öfver Balkan-bergen. — Enligt ett inom preteståndet väckt förslag anvisade Finlands ständer en million mark för värden af sjuka och sårade i kriget samt anhöllo att få ställa denna summa till Kejsarinnans förfogande. I öfrigt blef storfurstendömet icke berört af detta krig, hvilket, som bekant, afbröts genom preliminärfreden i San Stefano och definitivt afslutades genom fredsfördraget i Berlin den 13 juli 1878.

Mången sorg och mångt tungt bekymmer kastade sina skuggor öfver den väg, på hvilken Alexander II framgick för att föra sitt ryska folk till en allt ljusare framtid. Tsaren-befriaren, han, som genom lifegenskapens upphäfvande aflägsnat det tyngsta hindret för utvecklingen af en friare samhällsordning, angreps gång efter gång af mördarehänder, utsända från nihilisternes hemliga förbund, som förvrängt frihetsidealen till en förstörande anarkism. De reformer Kejsaren ville genomföra mötte svårigheter af många slag och kunde delvis icke bringas till en harmonisk afslutning. Upproret i Polen kunde ej kväfvas utan stränghetsåtgärder, föga öfverensstämmande med Alexander II:s sinnelag. Resultaten af Turkiets besegrande, hvilket kräft så stora offer, syntes ej bereda den ryska nationalkänslan all den tillfredsställelse, som däraf förväntats.

Men om den ädle furstens lifsgärning ej kunde utan personliga lidanden utföras, framstar dock hans tidchvarf med öfvervägande ljusa drag uti Rysslands häfder såsom en tid af mångsidiga väckelser och storartade framsteg. Och på den anspråklösa tafla, där historien tecknar Finlands öden, finnes ej någon annan period, som vore jämförlig med Alexander II:s regeringstid i kraftig och upplyst samverkan mellan monarken och folket till institutionernas utveckling och till höjande af landets såväl andliga som materiella kultur.

Sorg och fasa väckte öfverallt i Finland den hemska underrättelsen om kejsarmordet den 13 mars 1881. — Vid landtdagen påföljande år beslöto ständerna, att åt minnet af Kejsaren-Storfursten Alexander II skulle i Finlands hufvudstad uppresas en monumental staty samt för ändamålet en nationalsubskription föranstaltas. I denna subskription hafva äfven de ringaste i samhället med sina små skärfvar frivilligt deltagit.

Kejsar ALEXANDER III utfärdade vid sin tronbestigning en försäkran till Finlands invånare, hvilken i samma form som enahanda försäkringar af 1809, 1825 och 1855 uttalar en bekräftelse af landets religion, grundlagar och privilegier. Tillika aflät Hans Majestät ett nådigt reskript till generalguvernören, af följande lydelse:

»Då Vi, genom nådigt manifest af denna dag, bekräftat den Författning, Hans Majestät Kejsar Alexander Paulovitch, Glorvördigst i äminnelse, förlänat Storfurstendömet Finland, och hvilken Vår nu hädangångna Högtskade Fader, Hans Majestät Kejsar Alexander Nikolajevitch, med Finlands Ständers samtycke utvecklat, hafve Vi gjort detta med innerlig tillfredsställelse, enär vi därvid haft i nådig åtanke de mångfaldiga bevis af orubblig tillgifvenhet och tacksamhet för Sin Monark och Vålgörare, detta Lands inbyggare ådagalagt, och hvarigenom de för Vår oförgätliga och för deras väl alltid ömmande Fader förljufvat Hans regering.»

Redan i maj samma år utgaf Kejsaren påbud, att landets ständer egde sammankomma den 19 januari 1882. Vid landtdagens högtidliga öppnande den 24 januari 1882 representerades Kejsaren af generalguvernören, som uppläste trontalet, hvars början lydde:

»Då jag på grund af Landtdagsordningen kallat Eder att öfverlägga om många för landet viktiga frågor, har Jag ledd af den fasta föresatsen att orubbligt följa Min i Gud hädangångne högtäskade och oförgätlige Faders föredöme, som oafslättligt vårdade sig om Finlands väl och därigenom förvärfvade sig dess uppriktiga kärlek och tacksamhet. Jag beder den Högste, att Han måtte bistå Mig i Mina benödanden att trygga Mitt trogna finska folks lycka, om hvars redbara egenskaper Jag särskildt öfvertygat Mig under Mina besök i detta land jämte Min familj, i det Jag tillika bevarar det mest angenäma minne af de känslor, som därunder blifvit för Oss uttryckta.»

Detta den nye monarkens första trontal, som äfven i sina öfriga delar andades välvillig omsorg om storfurstendömet intressen och sålunda bådade godt för framtiden, emottogs med varm erkänsla af ständerna och hela landet.

Tronskiftet medförde i själfva verket ej något afbrott i det reformarbete, som vidtagit 1863. I yttre hänseende blef detsamma till och med underlättadt genom tätare landtdagar. Sedan militärväsendets ordnande och järnvägsnätets utveckling stegrat statsbudgeten, visade det sig vanskligt att reglera densamma för så långa perioder som fem år. På senatens framställning härom har Kejsaren städse på förhand bestämt, att påföljande landtdag skall hållas efter tre år. En del viktiga frågor, väckta redan år 1863, erhöles nu sin lösning. Bland dem bör främst nämnas en konstitutionel reformåtgärd: i enlighet med en af ständerna vid 1885 års landtdag antagen proposition blefvo genom manifest af den 25 juni 1886 stadganden om motionsrätt för ständerna införda i landtdagsordningen; vidare den länge och moget förberedda frågan om ny strafflag, som slutbehandlades vid landtdagen 1888. För öfrigt hade alla dessa landtdagar, dels genom regeringens propositioner, dels genom petitionsförslag och år 1888 äfven motioner af landtdagsmän, rika och mångsidiga program för sin verksamhet.

Det har ej heller saknats personlig beröring mellan Alexander III och hans finska undersåtar. Sommaren 1885 mönstrade Hans Majestät de finska trupperna, för första gången efter värnepligtens införande sammandragna till allmänt lägermöte vid Villmanstrand. Resan utsträcktes därifrån till Helsingfors. Kejsaren och Kejsarinnan beledsagades af sina söner, de unge Storfurstarne, äfvensom af några andra medlemmar af Kejsarhuset. Vid presentationen af senatens ledamöter uttalade Kejsaren sitt erkännande af det sätt, hvarpå värnepligtssystemets införande blifvit fullbordadt, samt framhöll några viktiga angelägenheter, som komme att till senatens rådplägnings öfverlemnas. En oskrymtad tillgifvenhet för Kejsarparet lades i dagen från befolkningens sida.

Vid den kejserliga eskadern.

KEJSAR ALEXANDER III.

KEJSARINNAN MARIA FEODOROVNA.

TRONFÖLJAREN, STORFURSTEN
NIKOLAI ALEXANDROVITSCH.

Utom detta officiella besök och ett annat år 1891, i truppläget vid Villmanstrand, har Kejsaren med sin familj ofta under den vackra sommartiden sökt vederkvickelse genom resor i Finlands vidsträckta skärgård. Mängestädes, där den kejsarliga eskadern kastat ankar, har den plötsligt sett sig omringad af otaliga båtar och slupar. Enkelt och hjärtligt har traktens ungdom bringat Kejsaren och Kejsarinnan sin blomsterhyllning och sin singarhyllning. Enkelt och vänligt har denna hyllning emottagits. Intet höfveremoniel har föreskrifvit ordningen, hvori känslorna finge ge sig uttryck

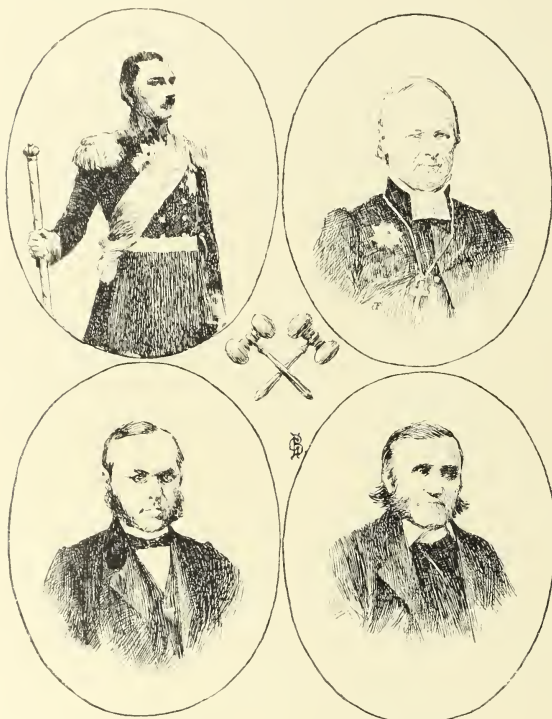
Af landtdagarnas verksamhet ha i det föregående blott enstaka drag kunnat framhållas. Frkterna af denna verksamhet skola närmare framgå af nedan följande öfversigt af lagstiftningen. Men därförrinnan torde en kort återblick på ständens sammansättning vara pakallad.

Representationsrätt vid landtdag tillhör inom *ridderskapet och adeln* hvarje på riddarhuset introducerad ätt och utöfvas antingen af hufvudmannen för ätten eller, om han nteblir, af annan medlem af ätten, med företrädesrätt för den, som enligt blodbandet är hufvudmannen närmast, eller ock genom någon af hufvudmannen befullmäktigad medlem af annan ätt. Antalet af de introducerade ätter, som icke utslocknat, är för närvarande 237, hvaraf 7 grefliga och 50 friherrliga. Vid landtdagarna, sedan år 1863, hafva i medeltal ungefär 140 ätter varit representerade. Medan adelsmännen i äldre tider hörde till de tre kategorierna: jordegare, krigare och embetsmän, finner man numera bland dem äfven vetenskapsmän, publicister, affärsmän, pedagoger, artister, m. m. Landtmarskalksplatsen har innehafits vid landtdagarna 1863—64, 1867 och 1872 af viceordföranden i senaten friherre NÖRDENSTAM, 1877—78 af friherre J. A. VON BORX (1815—1878, framtående embetsman, senator och chef för jordbruksexpeditionen 1865—1873), vid landtdagarna 1882 och 1885 af friherre S. W. VON TROIL (f. 1833, jurist, bankman, godsegare och 1885—1891 viceordförande i senatens ekonomie departement) samt vid landtdagarna 1888 och 1891 af V. VON HAARTMAN (f. 1830, senator 1870—1888 och från 1882 därjämte ledamot af finska komitén vid statssekreteriatet).

Preteståndet, sådant det enligt 1869 års landtdagsordning är organiseradt, består af erkebiskopen såsom själfskrifven talman och de öfriga biskoparna såsom själfskrifna medlemmar samt 28 representer, valda stiftsvis af den lutherska kyrkans ordinarie prester, äfvensom 1 à 2 deputerade för universitetet och 3 à 6 för elementarläroverkens lärare. Sålunda har, genom de två sistnämnda kategorierna, äfven den världsliga bildningen vunnit insteg i detta stånd. Erkebiskopen E. BERGENHEIM (1798—1884) var preteståndets talman vid de fyra första landtdagarna, biskopen A. J. HORNBERG (1821—1883) förordnad härtill vid landtdagen år 1882; åren 1885, 1888 och 1891 har erkebiskopen T. T. RENVALL (f. 1817) varit talman.

Numera är *borgareståndet* icke, hvad dess bibehållna gamla namn angäfve, en från städernas borgare i egentlig mening, d. ä. köpmän och handverkare, utgången församling. Valrätt och valbarhet i stad tillhör hvarje skattskyldig medlem af stadskommun, som icke är adelsman eller har valrätt i preteståndet; undantagna äro för öfrigt sjömän, soldater, enskilda tjänare, daglönare. Antalet landtdagsmän i borgareståndet, hvilket står i visst förhållande till resp. städers folkmängd och därför efterhand stigit, utgjorde vid 1891 års landtdag 57. Vid de fem landtdagarna t. o. m. den år 1882 voro till talmän utsedde: borgmästaren R. I. ÖRN (1824—1885, vice ordförande i senatens justitie departement 1874—1877), fabrikssegaren, kommerserådet F. W. FRENCKELL (1821—1878), borgmästaren W. ZILLIACUS (1823—1887, senator från 1875), borgmästaren A. FREY (1825—1877) och efter hans död läkaren, professor GEORG WALLGREN (1814—1889) samt öfverdirektören i skolstyrelsen L. LINDELÖF (f. 1827). Vid landtdagarna 1885, 1888 och 1891 har talmansplatsen innehafits af kommerserådet J. KURTÉN (f. 1836).

Landtdagsmännen i *bondestandet* utses genom indirekta val, en för en hvar af landets 62 domsagor. Valrätt tillhör jordegare samt innehafvare af kronohemman och arrendatorer af kronans domänlängheter, såframt de ej tillhöra annat stånd eller äro i statens tjänst. Det sociala begreppet bonde är numera icke nödvändigtvis förbundet med representantskapet i detta stånd. Man finner där bland bönder i egentlig mening äfven sådana jordegare, som förvärfvat akademiska lärdomsgrader eller förut varit civila eller militära statstjenstemän. Vid de tre första landtdagarna från år 1863 var bonden A. MÄKIPEKA (1812—1887) ståndets talman. Därefter har bonden C. J. SLOTTÉ (f. 1827) vid fem landtdagar å rad ledt ståndets förhandlingar. Enligt landtdagsordningen skall en af Kejsaren förordnad lagfaren sekreterare »biträda talmannen med råd och tillhandgå ståndets medlemmar med upplysningar om en hvars lagliga rättigheter och skyldigheter».

J. M. Nordenstam.
R. I. Örn.

E. Bergenheim.
A. Mäkipeska.

verkan af klass- eller ståndsintressen, patriotiskt fylla sin uppgift, torde dess omdanande i modernare former ej framstå såsom ett oafvisligt behof.

Efter att länge ha varit hänvisade till provisoriska lokaler hafva de tre valda stånden numera sina prydliga sessionssalar i det nya *ständerhuset*, hvilket, ehuru adeln fortfar att begagna sitt riddarhus, med skäl blifvit så benämndt, enär det omsluter lokaler för samtliga utskott och landtdagens gemensamma arkiv och bibliotek.*

Många äro sedan år 1863 de landtdagsmän, som genom sin fasta hållning, sitt oförtrutna arbete och sin betydande insats i debatterna förvärfvat en aktad plats i fäderneslandets politiska

Representationens fördelning i fyra skilda grupper saknar ej olägenheter. Det kan inträffa, att all erforderlig sakkännedom i vissa frågor ej står till buds i hvarje stånd. Sådan brist suppleras dock genom den beredning ärendena undergått i de gemensamma utskotten. Det tillhör äfven utskotten att genom förslag till sammanjämkning af skiljaktiga beslut i resp. stånd åvägabringa ständerbeslut, där sådant är möjligt. I vissa fall ernås detta resultat genom de s. k. förstärkta utskotten (se ofvan s. 102). Landtdagsordningen medger äfven gemensamt sammanträde af alla stånd; men detta har icke visat sig vara någon praktisk arbetsform och har därför föga anlitats. Såsom en fördel kan det anses, att debatten inom stånden ytterst sällan gestaltar sig till sådana talarekonstens tornéspel, som i stora representantförsamlingar ofta inkräkta på ärendenas sakliga behandling. Förhandlingarna vid den finska landtdagen hafva i öfvervägande grad karakteren af en praktisk, på sak gäende diskussion, där värtalighetens pris ej vinnes genom vidlyftighet eller vackra fraser. Så länge den finska landtdagen fortfar att, utan någon på-

* Vignetten till detta kap. återger skulptören E. Vikströms prisbelönta förslag till fris öfver ständerhusets hufvudingång.

historia. Att här framhålla desse män underlåtes endast af det skäl, att utrymmet ej tillåter göra det med tillbörlig fullständighet.

Tronskiftet år 1881 åtföljdes af personalförändring i landets bada högsta embeten. Generalguvernören greve Adlerberg afgick på våren 1881. Han hade efter hand intagit af aktning för Finlands institutioner samt lärt sig inse, att generalguvernören bör stöda sig på senaten och koncentrera sin uppmärksamhet på de viktigaste angelägenheterna, de som underställas Kejsarens eget afgörande. Adlerberg synes jämväl hafva senterat, att Finlands främste embetsman, hvars åligganden äro endast genom finsk lag utstakade, bäst fyller sin pligt och motsvarar monarkens förtroende, om han söker sin ära i att verka för *detta* lands sanna intressen, hvilka, rätt fattade, aldrig kunna korsa kejsardömet. — Adlerbergs efterträdare blef greve F. HEIDEN, hvilken ännu kvarstår såsom generalguvernör. — Förtroendeuppdraget att under ordinarie generalguvernörens franvaro förestå hans embete har under 1860- och 1870-talen tilldelats dels friherre Nordenstam, dels generalen friherre B. INDRENIUS (1812—1882), senator från 1866 och därjämte från 1873 generalguvernörsadjoint. Till denna adjointsplats kallades år 1885 senatorn och generalen, friherre E. AF FORSELLES (1817—1891).

Äfven Stjernvall-Walleen drog sig år 1881 tillbaka, för sin höga ålders skuld. Till ministerstatssekreterare utnämndes da TH. BRUN (1821—1888). Långvarig verksamhet i rysk statstjänst hade ej hos Brun utplånat intresset för hans finska fosterland, men han saknade dock den närmare förtrogenhet med det finska statslivets faktorer, som för ministerstatssekreteraren är behöflig. Sedan general C. EHRNROOTH i par års tid beklädt detta em-

Ständerhuset.

bete, öfvergick detsamma år 1891 till general W. v. DAEHN (f. 1838, efter militärisk bana guvernör i Wiborgs län 1881, senator 1885, statssekreterare-adjoint 1889). Till adjoint utnämndes senatorn V. PROCOPÉ. Samma år blef den vid statssekretariatet inrättade komitén för finska ärenden indragen.

Förändringar i senatens organisation och arbetsordning hafva tid efter annan blifvit vidtagna, dock utan rubbning af de år 1809 fastställda grunderna. Dels har senatens rätt att utan hemställa till monarken slutligen afgöra ärenden blifvit något utvidgad, dels antalet af ekonomie departementets expeditioner efterhand ökat. De äro numera följande nio: justitie-, civil-, finans-, kammar-, militie-, ecklesiastik-, jordbruks-, kommunikations- samt handels- och industri-expeditionerna. Då det tillhör expeditionerna att öfvervaka de till resp. förvaltningsgrenar hörande myndigheter och inrättningar samt taga initiativ till lagstiftnings- och styrelseåtgärder, innehafva expeditionerna en ställning, analog med fackministeriernas i andra länder. I stor konselj af båda departementen behandlades förr samtliga landtdagsfrågor, men handläggas numera endast de ärenden, som Kejsaren särskildt hänskjuter till sådan beredning.

Bland redan aflidna senatorer, som under tiden efter 1855 tillhört justitie departementet, hafva följande ansetts böra här särskildt framhållas: J. E. BERGBOM (1796—1869), hvilken såsom

ordförande i särskilda lagkomitéer ledt utarbetandet af en mängd landtdagspropositioner; E. VON KNORRING (1812—1874), en tid äfven prokurator; J. D. DAHL (1816—1892), framstående kriminalist; A. BRUNO (1821—1887), senator från 1872, därförinnan mångsidigt använd i lagberedningsarbeten, en af de skickligaste jurister och skarpsinnigaste statsmän Finland föstrat, själfständig i sina åsikter, fast till karakteren; C. G. EHRSTRÖM (1822—1886), hvars namn är med ära fästadt vid strafflagsreformen. — I ekonomie departementet uppbars viceordförandens kall i tjugufyra års tid med värdighet och kraft af NORDENSTAM (se ofvan ss. 99 och 107). C. O. CRONSTEDT (1800—1883), senator 1845—70, förenade med erfarenhet från den förra regimen en öppen blick för den nya tidens kraf. B. FEDERLEY förvaltade kanmar-expeditionen 1857—62 med erkänd sakkunskap. Langenskiöld's och Snellmans verksamhet som finanschefer skall i nästa kap. ytterligare beröras. S. H. ANTELL (1810—1874) medförde till chefskapet för civil-expeditionen en i olikartade uppdrag öfverd administrativ förmåga och smidighet. H. V. FURCHJELM (1810—1872) ledde sasom chef för ecklesiastik-expeditionen 1857—68 den slutliga bearbetningen af folkskoleväsendets organisation. F. O. AF BRUNÉR

A. Bruno.

(1807—1874), i sjutton år ledamot af finska komitén i St Petersburg, blef där en intim medarbetare åt grefve A. Armfelt. R. VON TRAPP (1802—1875), väl förfaren i finansväsendets detaljer, blef finanschef efter Snellmans afgang. K. FURCHJELM, chef för militie-expeditionen 1862—82, handlade de administrativa åtgärderna för värnpliktssystemets genomförande. O. NORRMÉN (1822—1889), som efterträdde von Born i chefskapet för jordbruksexpeditionen år 1873, har inlagt betydande förtjänst vid ledningen af statsjärnvägarnas förvaltning och kraftigt verkat för åtgärder till jordbrukets förkofran.

Senaten har i regeln rekryterats bland högre civila embetsmän, i enstaka fall från vetenskapsmännens led. Men år 1882 inkallades nästan samtidigt tre personer i anledning af den ställning de genom sin verksamhet vid landtdagarna intogo i det offentliga lifvet, nämligen L. MECHELIN och G. Z. FORSMAN (hvilken sedermera, då han blef adlad, antog namnet YRÖ-KOSKINEN) till senatorer i ekonomie departementet och R. MONTGOMERY till prokurator. Dessa utnämningar tillmättes, väl icke utan skäl, en viss politisk betydelse. Mechelin demissionerade i juni 1890, snart därpå äfven Montgomery från den plats i finska komitén i St Petersburg, hvilken han dämera innehade. Samma år afgick äfven davarande prokuratören A. VON WEISSENBERG. — Af de nuvarande senatorerna hafva viceordföranden i justitie departementet, friherre J. PH. PALMÉN (f. 1811), och finanschefen friherre H. MOLANDER (f. 1817) längsta tid tillhört senaten, den förre sedan 1867, den senare från 1869.

Frågan om de båda nationalsprakens likställdhet vid statsmyndigheterna, hvars tidigare faser i det föregående berörts, har under loppet af 1880-talet blifvit löst genom förordningar, hvilka i fullt mått tillgodosett anspråket på finska språkets höjande till jämbördighet med det äldre kurlspråket. Senatens pluralitet hade på juridiska och principiella skäl yrkat ärendets hänskjutande till ständerna. Men i enlighet med minoritetens af generalguvernören understödda åsigt blef frågan afgjord på den administrativa lagstiftningens väg. — I den mån de äldre statstjenstemännen ersättas af yngre, hvilka, enligt hvad lagen numera fordrar, tillbörligen känna landets båda språk, kan sprakreformen äfven i den praktiska tillämpningen varda fullständigt genomförd. Solidariteten mellan de högre bildade och folkets djupare led, hvilken i öfrigt uppbäres af de sociala förhållandenas beskaffenhet, har redan

C. G. Ehrström.

vunnit i styrka, sedan de bildade alluännare vinnlagt sig om att kunna använda båda national-språken. Den politiska betydelsen häraf är ej ringa i ett land, som har högsta behof af fast nationel sammanhållning och där partistrider på den ömtaliga grundvalen af olikhet i språk kunnat leda till förderflig splittring. Äfven yttre förhållanden hafva numera medverkat till att utbreda det tänkesätt, att broderligt samarbete bör äga rum mellan de båda element, af hvilka Finlands folk utgöres, och att olägenheterna af språkdualismen väga mindre, än den våda det innebure att bryta med kulturens traditioner.

Tänkesättet och sinnesstämningen med hänsigt till Ryssland och den ryska nationen har genomgått olika stadier. De farhågor för framtiden, som under de första tiderna efter 1809 bland allmänheten förspordes, blefvo snart skingrade genom Alexander I:s upprepade förklaringar angående fastheten af den grund, som lagts för Finlands inre själfständighet, och genom statsledningens faktiska motsvarighet till dessa förklaringar. Från det ryska samhället förnummos ej heller några röster i motsatt anda. På mångens uppfattning verkade särskildt den trygghet Finland vunnit mot de forna ständiga krigsfarornas förnyande. Salunda var vägen banad för vänskapliga relationer mellan finnar och ryssar. Under loppet af den följande perioden alstrades dock, genom stagnationen i det offentliga lifvet, en känsla af misströstan, som naturligtvis icke var egnad att befordra närmandet mellan de båda ländernas invånare. Men häri inträdde en märkbar förändring, sedan det finska folket år 1863 återfått visshet om en normal tillämpning af landets grundlagar och genom Kejsarens egna ord erfarit, att kejsardömet's politik icke vidare skulle hindra de konstitutionelt monarkiska grundsatsernas iakttagande inom storfurstendömet. Nu, då folkets vitala krafter fingo göra sig gällande i fruktbart arbete för fosterlandets utveckling, nu framstod äfven föreningen med Ryssland i en ljusare dager. Detta gaf en prägel af vänskaplighet åt den personliga beröringen mellan ryssar och finnar, hvilken begynt tilltaga i liflighet, sedan ett förbättradt system för handelsrelationerna ökat de ömsesidiga affärsförbindelserna, och isynnerhet sedan jämvägen till St Petersburg stegrat samfärdseln.

Fortgåendet i denna riktning har dock numera blifvit utsatt för betänkliga störingar. Sedan början af 1880-talet har Finlands rättsliga ställning varit föremål för ständiga angrepp i den ryska tidningspressen. Dylika angrepp förekommo visserligen äfven under den föregående perioden, men endast enstaka och utan att vinna genljud i det ryska samhället. Men det sista decenniet har haft att bevittna ett ihärdigt och hatfullt pennkrig mot Finlands institutioner. Än har man yrkat på ett upphäfvande af det statsskick och den inre själfständighet Alexander I tillförsäkrat Finland, än ater sökt bevisa, att nagon sådan tillförsäkran alldeles icke egt rum, att Alexander I velat förumna det eröfrade landet endast en viss administrativ autonomi, ehuru finnarne genom djärfva ränker tillskansat sig mera vidtgående privilegier. Den kärlek till fäderneslandet och dess institutioner, som besjalar Finlands invånare, har man betecknat såsom »separatism», — ett slagord, egnadt att väcka misstänksamhet mot det finska folkets lojalitet.

Detta är hufvuddragen af hvad ett fanatiskt parti i kejsardömet sedan tio år idkeligen upprepat i tidningar, tidskrifter och böcker, för att dana en kompakt opinion mot Finland och åt denna opinion bereda insteg i de ledande sfererna.

Försvar från finsk sida mot angreppen har naturligtvis icke underlåtit. De grundlösa politiska beskyllningarna ha blifvit tillbakavisade, de oriktiga statsrättsliga påståendena fullständigt vederlagda. Det har skett såväl i den dagliga pressen som i böcker och broskyrer af J. R. DANIELSON, L. MECHELIX, R. HERMANSON, A. MEURMAN. Men försvaret har icke kunnat tränga fram till någon större del af den ryska allmänheten. Vål hafva äfven ryske publicister i denna polenik ställt sig på Finlands sida och bidragit till att ådagalägga, huru föga ett rättskränkande förfarande mot Finland vore förenligt med Rysslands intresse och värdighet. Men det aggressiva partiet har icke låtit sig därpå hejdas.

Man hade redan tyckt sig i en del regeringsåtgärder finna en reflex af berörda partis program. Den oro, som här af framkallats i Finland, gaf sig särskildt uttryck i landtmarskalkens och talmännens tal inför tronen vid öppnandet af landtdagen den 24 januari 1891. Kejsaren utfärdade i anledning här af den 28 februari (12 mars) ett reskript, hvori uttalas, att Hans Majestäts afsigter gå ut på befästandet af riksbandet mellan storfurstendömet och kejsardömet, men därjämte framhållas, att Finlands rättigheter skola oförändrade bevaras och att någon ändring af principerna för landets inre styrelse icke är afsedd.

Sedermera har en konferens af ryska och finska styrelsemedlemmar blifvit nedsatt för att afgifva utlåtande om ett af Finlands senat uppgjortt förslag till kodifikation af landets grundlagar och ett därifrån väsentligen afvikande förslag af generalguvernören.

Betydelsefulla frågor stå sålunda på dagordningen vid det 19de seklets slutskede. Den väg, på hvilken dessa frågor kunna vinna sin lösning, är i Finlands grundlagar utstakad. Oförtydbara äro landtdagsordningens ord i dess § 71: Grundlag kan stiftas, ändras, förklaras eller upphävas endast på framställning af Kejsaren och Storfursten och med alla ständens bifall.

STAT OCH KYRKA.

År 1817 firades i Finland den lutherska kyrkoreformationens trehundra års jubileum. I sammanhang härmed gjordes hos Kejsar Alexander I framställning om behovet af tidsenliga förändringar i den redan år 1686 stiftade *kyrkolag*, som gälde för den *evangelisk-lutherska kyrkan* i landet. Kejsaren tillförordnade för detta ändamal en komité under ordförandeskap af erkebiskopen Tengström. Under sina sista lefnadsår förnämde Tengström ej fullfölja detta arbete. Senare, då erkebiskopen Melartin var komiténs ordförande, anlätades jur. professorn J. J. Nordströms medverkan, och år 1845 aflemnade komitén sitt förslag till kyrkolag. Förslaget underställdes domkapitlens, hofrätternas och andra myndigheters granskning, hvarefter en ny komité under presidium af erkebiskopen Bergenheim omarbetade detsamma. Detta nya förslag, redigeradt hufvudsakligen af teologie professorn F. L. Schauman, förelades landets ständer 1863, dock icke till slutligt antagande, utan till preliminärt bedömande. Vid 1867 års landtdag slutfördes detta lagstiftningsverk, som kräfft så långvariga förberedelser, och den 6 december 1869 utfärdades nu gällande kyrkolag för den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland.

I den gamla kyrkolagen var en principiell åtskilnad icke iakttagen mellan kyrkans och statens lagstiftningsföremål. Däri ingingo, bland annat, äfven sådana stadganden, som stödde sig på statens tvångsmakt och därför rätteligen hörde till den världsliga lagens gebit. Den nya kyrkolagen har tagit till rättesnöre att studga om det, som angår kyrkan i och för sig, samt, i fråga om kyrkans förhållande till staten, hufvudsakligen blott bestämma kyrkans pligter emot staten.

De väsentliga dragen af den evangelisk-lutherska kyrkans nuvarande författning äro följande. Hvarje församling har sitt bestämda territoriala område (hvarmed den borgerliga kommunens vanligen sammanfaller) och eger rätt att själf förvalta sina angelägenheter. Denna förvaltning utöfas dels vid allmän kyrkostämman, dels genom ett af stämman valdt kyrkoråd och en för skötsel af kyrkans egendom utsedd kyrkovärd. Kyrkostämmas beslut skall underställas senatens stadfästelse, om det afser föryttring af någon församlingen tillhörig fastighet eller upptagande af lån på längre tid. Religionsvärden handhafves i hvarje församling af en eller flere präster. Kyrkostyrelsen utöfas af en biskop och ett domkapitel för hvart och ett af de tre stift, i hvilka landet är indeladt. Hvarje stift är deladt i prostier. Prosten har det närmare insendet öfver församlingarna. — Den högsta styrelsen öfver kyrkan tillkommer landets regering.

Presternas åligganden äro i kyrkolagen noggrant utstakade; likaså villkoren för kompetens till presterlig tjänst. Kyrkoherde- och kapellanstjänst ansökas hos domkapitlet, som uppför de tre mest förtjente sökandena på förslag. Dessa förrätta profgudstjänster i församlingen, hvilken ock är berättigad att inkalla en fjärde profpredikant. Sedan anställer församlingen val. Domkapitlet utfärdar fullmakt åt den af kandidaterna, som vid valet erhållit de flesta rösterna. För ett icke ringa antal pastorat är dock kyrkoherdens utnämning förbehållen Kejsaren. Utnämningen sker då på grundvalen af domkapitlets förslag, valresultatet och senatens uttalande.

Biskop väljes af presterne i stiftet. Domkapitlet uppför på förslag de tre, som erhållit högsta röstetalen. Kejsaren utser en af dessa till biskop. Domkapitlet består af biskop, såsom ordförande, samt domprosten i stiftsstaden, två assessorer, valda af och bland stiftets prester, och en juridiskt bildad sekreterare.

Prestmöten hållas stiftsvis hvar femte år, eller oftare, om så nödigt är. Deras ändamål är att diskutera teologiska och kyrkliga frågor samt förbereda ärenden för kyrkomötet.

Allmänt kyrkomöte eger rum åtminstone hvart tionde år. Det består af biskoparne, trettio stiftsvis valda prester, en lekman från hvarje prosteri (f. n. 45) samt en senator, en ledamot från hvarje hofrätt och en professor från hvardera af universitetets teologiska och juridiska fakulteter. Erkebiskopen är själfskrifven ordförande vid kyrkomötet.

Kyrkomötet tillkommer initiativrätt till stiftande af ny eller ändring af gällande kyrkolag samt afgöranderätt i fråga om antagande af ny psalmbok, kyrkohandbok, katekes och bibelöfversättning. I lagstiftningsfrågor beträffande den lutherska kyrkans förhållande till staten och till andra religionssamfund i landet skall kyrkomötets uttalande af regeringen inhemtas.

Såsom synes, är själfva *stiftandet* af kyrkolag icke öfverlemnadt åt kyrkomöten. Dess förslag skola underställa statens lagstiftande organ: Kejsaren-Storfursten och ständerna. Det är att märkas, att *endast* den evangelisk-lutherska kyrkan i landet får sin kyrkolag fastställd genom statens lagstiftningsmakt. Redan på grund häraf kan denna kyrka sägas innehafva ställningen af en *stats-kyrka*. Detta framgår dessutom af andra omständigheter: det lutherska presterskapets rättsliga och ekonomiska ställning, sådan den är ordnad och tryggad genom 1723 års privilegier, 1869 års landtdagsordning och andra speciella lagar, samt universitetets uppgift att vid en särskild teologisk fakultet dana prester åt de lutherska församlingarna.

I seklets början var landet deladt i två biskopsstift, *Abo* och *Borgå* stift. År 1850 bildades af de nordliga landsdelarna ett tredje stift, hvars styrelse förlades till *Kuopio*. Den främste af

Åbo domkyrka.

biskoparne är erkebiskopen i Åbo, såsom själfskrifven ordförande vid kyrkomötet och talman i prestandet vid landtdag.

Erkebiskoparne under detta århundrade till och med Bergenheim, hvilken innehade embetet åren 1850—1884, hafva i det föregående blifvit nämnda. Af biskoparne i Borgå hade F. L. SCHAUMAN (1810—1877) redan från sin verksamhet vid universitetet medfört ett frejdadt namn såsom vetenskapsman, predikant och patriot. Förste biskop i Kuopio stift blef den fint bildade R. V. FROSTERUS (1795—1884), som i 33 års tid beklädde detta embete.

I föregående kap. har redan framhallits, huru djupt rotad den lutherska läran är i folkets medvetande och världsaskadning. Det för protestantismen öfverhufvud karakteristiska draget, att

mana en hvar till egen forskning i de heliga skrifterna samt åt det kristna troslivet bereda sedlighetens grundval, har uppburits af det finska folklynnet, med dess böjelse för ensliga betraktelser och dess ringa mottaglighet för de yttre formernas symbolik.

Då den svenska staten på 1700-talet öppnade porten för den religiösa toleransen genom stadganden om tillåtelse för *främmande trosföranter* att, under vissa villkor, fritt utöfva sin religion, bibehölls likväl lagens stränga förbud mot affall från den lutherska läran. Denna exklusiva ståndpunkt förblef i Finland gällande, till dess ständernas medverkan i lagstiftningen åter togs i anspråk. Numera är i 1869 års kyrkolag uttryckligen stadgadt, att den, som vill öfvergå till annat kyrkosamfund, ej skall af den lutherska kyrkan därifrån hindras. Genom detta lagbud och den i landtdagsordningen af samma år införda rättssatsen, att valrätten till landtdag är oberoende af trosbekännelse och att endast icke-kristna äro från valbarhet uteslutna, har trosfrihetens princip blifvit i den finska lagstiftningen upptagen.

Interiör af Åbo domkyrka.

Långt innan denna utveckling inom landets allmänna lagstiftning egt rum, hade regeringen ordnat den *grekisk-ortodoxa* kyrkans ställning i landet. Da Kejsar Alexander I återförenade Wiborgs län med det öfriga Finland, bestämde han tillika, att den högsta andliga myndigheten i kejsardömet, den heliga synoden, fortfarande skulle leda de grekisk-ortodoxa församlingarnas i nämnda län rent kyrkliga angelägenheter. Men dessa församlingars ställning till staten i administrativt och ekonomiskt hänseende reglerades genom förordningar af Finlands regering. Efter hand uppstodo smärre grekisk-ryska församlingar äfven i andra delar af landet, än Wiborgs län. Samma system, nämligen att de i kyrkligt afseende underlyda synoden i St Petersburg, men i öfrigt emottaga sina rättsnormer af den finska regeringen, gäller likformigt för dem alla. Af finska statsmedel utgifvas bidrag till aflönande af de

små stadsförsamlingarnas prester samt bekostas dessutom några s. k. reseprester, som med religionsvård tillhandagå spridt boende bekännare af den grekisk-ortodoxa läran. Tillsynen öfver ifrågasvarande församlingar har handhåfts af »Andliga styrelsen» i Wiborg, nyligen ersatt medels ett biskopsenbete. Tvenne ryska kloster finnas inom Finlands område, på öarna Valamo och Konevits i Ladoga sjö. Valamo kloster, en af ryssar mycket besökt vallfartsort, är berömt för sina rikedomar och sitt natursköna läge. — Missälligheter af religiös anledning hafva veterligen aldrig uppstått mellan de blandvis boende lutheranerna och grekerna i landets östra gränsmarker.

Genomförandet af trosfrihetens princip, sådan den år 1869 blifvit af lagstiftaren erkänd, påkallade vidare åtgärder från statsmaktens sida. Såväl vid kyrkomöte, som vid landtdag, framträdde olika meningar om vidden af den religionsfrihet lagen borde medgifva. Svårigheter vid frågans lösning bereddtes äfven däraf, att rättigheten till öfvergång från ett trossamfund till ett annat ej kunde såsom allmängiltig grundsats genomföras, enär den grekisk-ortodoxa kyrkan vidhåller förbudet mot utträde ur dess sköte. Omsider har år 1889 en lag kommit till stånd, genom hvilken anhängarne af annan *protestantisk* troslära, än den evangelisk-lutherska, tillerkännts rättighet att bilda kyrkosamfund, under iakttagande af de bestämmingar sagda lag innehåller beträffande dylika dissenterförsamlingars rättsliga organisation. — Romersk-katolska kyrkosamfund kunna däremot icke i Finland bildas. Katolikerna åtnjuta här endast den rätt till utöfning af sin religion, som är dem inrymd genom stadgandena af 1779 och 1781. Men i världsligt hänseende ega kristna af alla läror lika rättigheter i den finska staten, sedan en författning af 1889, med ändring af äldre grundlagsbud, förklarat tillträdet till finsk statstjänst öppet för finska medborgare af annan kristen troslära än den evangelisk-lutherska och såsom en allmän rättsregel uttalat, att skiljaktighet i kristen trosbekännelse icke skall medföra någon olikhet i finska medborgares rättigheter och skyldigheter. — Att omfatta någon icke-kristlig religionslära är däremot oförenligt med finsk medborgarerätt.

Med stöd af 1889 års dissenterlag har ett mindre antal baptist- och metodistförsamlingar i landet uppstått. I den senast afslutade befolkningsstatistiken, den för år 1890, voro dessa dissenter, hvilka ännu knapt torde uppgå till tiotusende, inbegripna bland lutheranerna. Af landets hela befolkning vid 1890 års slut, 2,380,140 personer, hörde 2,334,547 till den lutherska, 45,132 till den grekisk-ortodoxa och 461 till den romersk-katolska kyrkan.

Till den lutherska kyrkans verksamhet ansluta sig enskilda förenings sträfvanden. *Finska Bibelsällskapet*, stiftadt år 1812, har, delvis under medverkan af det berömda »Britiska och utländska bibelsällskapet» i London, kraftigt befordrat de heliga skrifternas spridning bland folket. Sällskapet, som omfattar flere auxiliärsällskap i olika delar af landet, står under Kejsarens beskydd. Erkebiskopen är ordförande i sällskapets verkställande komité. — *Lutherska Evangelii-föreningen*, stiftad 1873, arbetar jämväl för bibelns spridning och utsänder dessutom annan religiös litteratur.

Nya grekisk-ortodoxa kyrkan i Helsingfors.

Finska missionssällskapet bildades år 1859 med uppgift att verka för lutherska lärans utbredande bland hedningar. Sällskapet har ett eget missionsfält i sydvästra Afrika. Dess på frivilliga gifvor grundade inkomster ha uppgått till 70- å 90,000 mark årligen. År 1875 stiftades *Finska sjömansmissionssällskapet*, hvars ändamål är att bereda själavård åt finska sjömän i utländska hamnar. Denna förening underhåller finska präster å särskilda orter i England och Nordamerika samt uppbär härför bidrag af statsmedel.

LAGSTIFTNING, LAGSKIPNING, FÖRVALTNING.

Till reformerua på grundlagens område, af hvilka de viktigaste i det föregående berörts, ansluta sig de lagstiftningsåtgärder, som i väsentliga delar upphäft ståndens privilegier. De i socialt hänseende mest betydande af adelns privilegier voro: den uteslutande rättigheten att ega säterier, d. ä. jordegendomar med skattefrihet, och adelns rätt att för gröfre brott dömas af hofrätt, hvilken domstol jämväl var forum för civila tvistemål mellan adelsmän. Genom lag af 1864 är förklaradt, att hvarje finsk medborgare, utan åtskilnad till stånd och olika samhällsklasser, skall vara berättigad att förvärfva jord äfven af säterinatur. En annan lag, af 1867, har upphäft adelns nyss nämnda undantagsställning med hänsigt till domstolarna. Rättigheten att idka handel och handverk var, enligt skråsystemet, ett privilegium för dem, som på grund af burskap voro borgare i stad. Men 1879 års näringslag har tillerkänt hvarje finsk medborgare, man eller kvinna, lika frihet att utöfva det näringsyrke han eller hon för godt finner. Och numera är rättigheten att deltaga i förvaltningen af städernas angelägenheter äfvensom representationsrätten vid landtdag från de forna borgarnes slutna korporation utsträckt till samtliga medlemmar af stadskommunen. En ändring af gammalt privilegium är det jämväl, att bondeståndets led vid landtdag öppnats för jordegare, som icke äro bönder i egentlig mening (jfr ofvan s. 108). Minst hafva preteståndets privilegier berörts af den nyare lagstiftningen. Dessa privilegier hafva till ändamål att bereda en tryggad ställning åt den lutherska kyrkan och dess tjänare; de kunna därför vidmakthållas, utan att detta innebär något afsteg från den år 1863 af lagstiftningen beträdda vägen att upphäfva ståndsprivilegier, så vidt de strida mot de enskilda medborgarnes rättsliga jämlikhet.

En oskattbar lycka för Finland var, att 1734 års lag, som efter år 1809 fortfor att i landet gälla, är ett af de yppersta lagverk någon tid eller något land haft att uppvisa. Lagstiftningsens stillestånd i mer än femtio år skulle annars haft vida svårare följder. Tidens gång medför dock ovilkorligen en utveckling af rättsåsigterna och ställer anspråk på motsvarande omdaning af lagarna. Mångfaldiga voro därför de reformbehof, som hopat sig till tiden för det representativa statsskickets aterupplifvande.

Mer än andra grenar af den allmänna lagen var den straffrättsliga delen föråldrad. Sedan den tid, då missgärnings- och straffbalkarna i 1734 års lag utarbetats, hade ett humanare tänkesätt och en djupare psykologisk utredning gjort nya principer gällande i fråga om brottens rätta natur och ändamålsenliga bestraffning. Motsatsen mellan dessa principer och de gällande rättsbuden hade visserligen i någon mån utjännats genom en vidsträckt användning af monarkens benädningsrätt: såhunda har det i lagen för en mängd brott stadgade dödsstraffet sedan år 1826 icke blifvit tillämpadt. Men det straff, hvartill dödsdomen vanligen förvandlades, nämligen förvisning till Sibirien, stod utom ramen för Finlands rättsskipning. Och verkställandet af kropsstraff af olika slag jämte andra sådana straffarter, som äro främmande för krafvet på förbrytarens bättring, kunde ej alltid genom leuteration undvikas. Med öppen blick för nödvändigheten af ett förändradt system härutinnan aflät regeringen till ständerna år 1863 en proposition angående *grunderna* för en ny strafflag. Dessa grunder blefvo i allt väsentligt af ständerna godkända. Härmed var det system

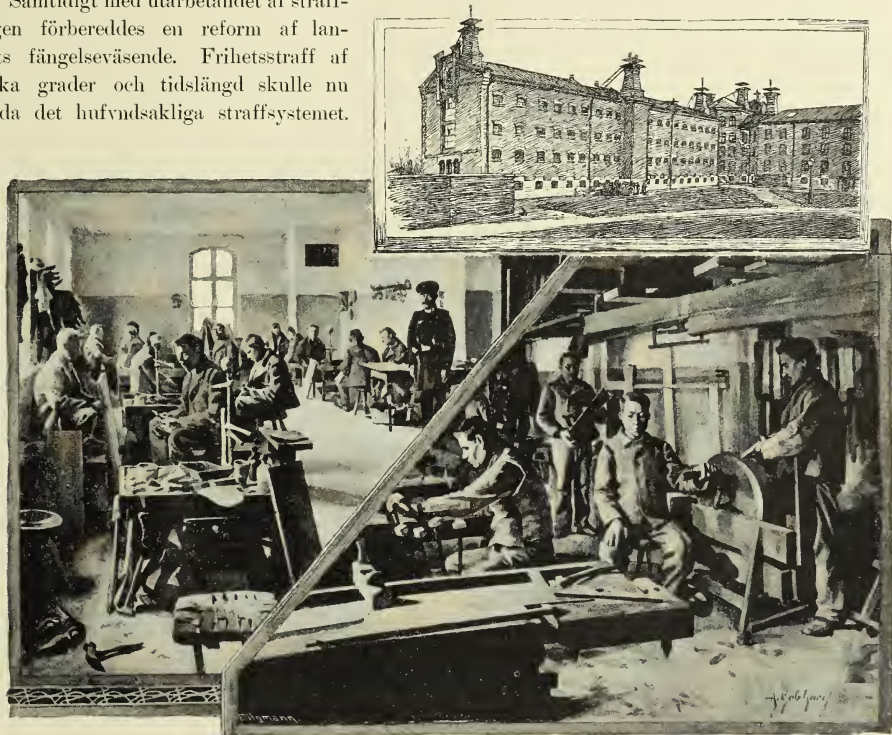

LAGEN.

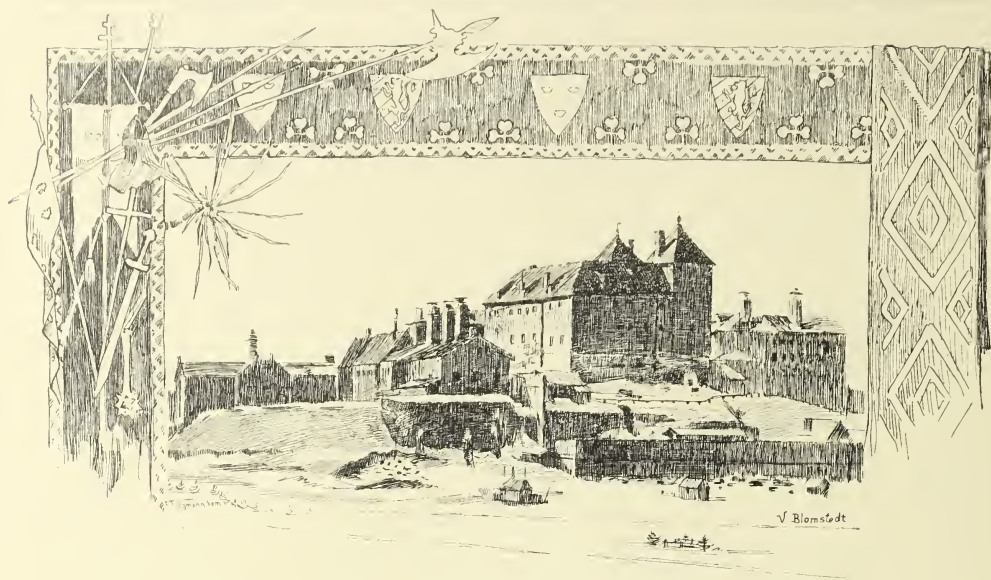
EFTER EN STATY AF W. RUNEBERG.

gifvet, enligt hvilket lagförslaget skulle utarbetas. Då ett sådant omfattande arbete måste erfordra mycken tid, utfärdades emellertid år 1866, med ständernas bifall, ett antal förordningar, som i särskilda delar reformerade lagens förenämnda balkar. — Här är ej tillfälle att närmare följa gången af det långvariga och grundliga beredningsarbete, först af speciella komitéer och därefter inom senaten, hvilket egnades astadkommandet af en tidsenlig strafflag. År 1885 blef lagförslaget förelagdt ständerna. Ärendets behandling kunde dock icke slutföras förrän vid 1888 års landtdag. Efter erhållen kejsarlig sanktion blef Finlands nya strafflag den 19 december 1889 utfärdad att träda i gällande kraft den 1 januari 1891. Men denna tidsbestämning blef återkallad genom ett manifest af den $\frac{1}{13}$ december 1890, hvori förklarades, att till ständerna skulle aflämnas proposition angående sådana ändringar i den nya strafflagen, som befunnits nödiga för undanröjande af olägenheter och svårigheter, hvilka genom denna lags införande komme att uppstå, samt att lagen icke skulle träda i kraft, innan berörda ändringsförslag ledt till resultat. Med största omsorg behandlade ständerna år 1891 den grannliga uppgift, som genom antydda proposition var dem förelagd. Förslaget kunde ej utan modifikation af ständerna antagas. Men den lagtext ständerna å sin sida godkänt vann icke monarkens sanktion. Vid nästa landtdag torde ärendet ånyo förekomma. Emellertid bidar man, ej utan bekymmer, på den tid, då hindren för den betydelsefulla strafflagsreformen upphört. Det tillhör en framtida oväldig pröfning af samtliga till saken hörande urkunder att afgöra, huruvida den intervention, genom hvilken ryske statsmän lyckades framkalla en hämsko på den redan stadfästade finska strafflagens införande, varit grundad å giltiga och oafvisliga skäl, eller om den framgått ur politiska biasigter.

Samtidigt med utarbetandet af strafflagen förbereddes en reform af landets fängelseväsende. Frihetsstraff af olika grader och tidslängd skulle nu bilda det hufvudsakliga straffsystemet.

Sörnäs fängelse.

Tavastehus slott.

Och straffen skulle anordnas på sådant sätt, att förbrytarens onda böjelser kunde bekämpas, att han genom undervisning och vana vid strängt arbete blefve återförd på det rätta väg. För tillämpningen af ett sådant system voro de gamla fängelserna odugliga. Nya byggnader måste uppföras. Det första cellfängelset, invid Tavastehus stad, fullbordades 1871. På hemställan af ständerna tillsattes år 1873 en komité för att uppgöra ett noggrant förslag till vidare byggnader. Enligt detta förslag fortsattes nybyggnads- och ombyggnadsarbetena. År 1890 var programmet genomfördt. Landet har nu 4 centrala fängelser, nämligen straffängelserna invid Helsingfors (Sörnäs) och i Åbo, för manliga förbrytare, straff- och arbetsfängelset i Tavastehus, bestående af cellbyggnader och det gamla slottets lokaler, för kvinnliga fångar, samt arbetsfängelset i Willmanstrand, för lösdrivare af mankön. Vidare finnes i hvarje läneresidensstad ett länsfängelse, med cellflyglar, där det s. k. enkla fängelsestraffet afsittes samt häktade, men icke ännu dömda personer förvaras. Smärre distriktsfängelser och kommunala häkten kunna här lemnas åsido. För minderåriga förbrytarens korrigerig har nyligen en anstalt, å Koivula i Thusby, blifvit fullbordad. Statens utgifter för dessa fängelsebyggnader ha uppgått till närmare 8 millioner mark. — Det var dock ej nog, att de nödiga byggnaderna anskaffades. Hela förvaltningen måste organiseras, bevakningspersonalen inöfvas, fångarnas arbete ordnas, det hela ledas i den anda af allvarlig stränghet, paradt med människovänlighet, som det nya systemet fordrade. Främsta förtjensten härom tillhör ADOLF GROTEFELT (1828—1893), som år 1867 utsågs till inspektör för fängelserna och sedermera till öfverdirektör i den år 1881 inrättade fängelsestyrelsen. Framstående fackman på kriminalens område, egde han tillika den outröttliga hängifvenhet för sin sak, som ett banbrytande reformarbete tar i anspråk. Han har i detta arbete verksamast blifvit biträdd af P. BROFELDT, numera direktör för straffängelset i Tavastehus.

Adolf Grotenfelt.

Då man öfverblickar reformerna på civilrättens område, finner man med tillfredsställelse, att kvinnans rättsliga ställning blifvit väsentligen förbättrad. Ogift kvinna var förut omyndig hela lifvet igenom; enligt en lag af 1864 är hon myndig vid 25 års ålder, men kan blifva det redan vid 21 år, om hon det åstundar och sådant för domstolen anmäler. Samma lag stadgar, att mö vid 21 års ålder eger rätt att utan giftomans samtycke ingå äktenskap. Den gamla regeln, att son skulle hafva dubbel lott mot dotter i arf efter adelsman och bonde, har fått vika för lika arfsrätt för båda könen, på sätt redan förut var gällande i städerna och inom preteståndet. Efter samma grundsats har giftorätten, d. ä. mannens och hustruns andelsrätt i deras gemensamma egendom, reformerats. Lagen om makars egendomsförhållanden af 1889 har ordnat denna angelägenhet i syfte att bättre skydda hustruns rätt mot missbruk af mannens målsmanskap. Äfven i andra grenar af lagstiftningen har början blifvit gjord till förverkligande af kvinnans rättsliga likställdhet med mannen, i det nämligen myndig kvinna tillerkänts rösträtt i kommunen och rättighet att själfständigt idka näringsyrke efter eget val.

Den gamla lagen kände ej till något annat slag af affärsbolag, än de, i hvilka bolagsmännen gemensamt och ömsesides ansvara för bolagets förbindelser. Af stor betydelse för landets ekonomiska utveckling var därför lagen om aktiebolag af 1864. Nu, när bolagsmans ansvarighet kunde begränsas till den summa han i företaget insatt, blef det möjligt att mot aktier hopsamla kapital från olika håll till industriella och andra företag. Aktiebolagets form har i själfva verket erhållit en mycket vidsträckt och mångsidig användning i Finland. Samtidigt med nyss nämnda lag utfärdades lag äfven om kommanditbolag. Ej långt därefter, år 1868, följde ett antal förordningar, hvilka på ett tidsenligt sätt ordnade de rättsförhållanden, som hänföra sig till konkurs, boskilnad under äktenskap, urarfvagörelse, inteckning i fast egendom och borgenärs inbördes förmånsrätt. — Till framstående reformer på det civilrättsliga området hör äfven lagen af 1864 om förmyndarevärd. — En betänklig brist i rättssystemet blef afhjälpt genom lagen af 1880 angående författarens och konstnärs rätt till alster af sin verksamhet.

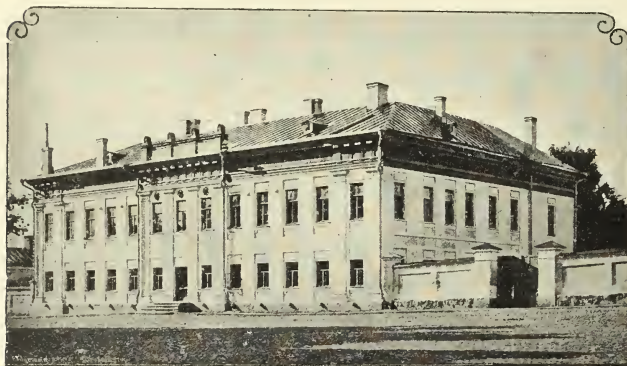
I äldre tid ansågs det nödvändigt att, till betryggande af grundskattens utgörande, strängt begränsa delningen af jordlägenheter och hindra afsöndring af mark från densamma. År 1864 beträdde lagstiftningen en annan väg. Efter hand har allt större frihet medgifvits såväl till styckning af hemman som till bildande af små parceller. Genom särskilda lagar hafva de legala formerna, villkoren och iakttagelserna vid fastighetsköp blifvit väsentligen reformerade. Jordegarnes skyldighet att bygga och underhålla landsvägarna samt upprätthålla hållskjutsningen har blifvit kännbart lindrad genom lagarna af 1883. Jordbrukets gamla binärningar fisket och jagten ha genom nya lagar af 1865 och 1868 befrämjats. Den svårlösta frågan, huru sköfving och vanvård af skog skall hindras utan upphäfvande af jordegarens fria förfoganderätt öfver sina skogsmarker, har lagstiftaren sökt lösa genom skogslagen af 1886. Lagarna af 1868 om vattenledningar och vattenverk och af 1875 om flottning af skogsalster hafva, utom annat, till uppgift att jämka mellan jordegarnes och industrins stundom stridiga intressen.

Sjölagen af 1873 bragte rättsnormerna för rederiet och sjöfarten till öfverensstämmelse med nutidens fordringar. Vigtiga tillägg häril befunnos dock senare af nöden och gjordes genom speciella lagar år 1889. — Stadganden om införande af det metrisk systemet för mått och vikt utfärdades 1886. — Den frisinade näringslagen af 1879 är redan tidigare omnämnd. Hvad däri stadgats i ändamål att trygga arbetarnes rätt och intressen har vidare utvecklats genom lagen af 1889 angående skydd för arbetare i de industriella yrkena.

Rättsförhållandet mellan husbönder och tjenstehjon hörde till de tidigast upptagna reformfrågorna. Utgående från ett patriarkaliskt åskådningsätt, hade den äldre lagen ej tillräckligt begränsat husbondens makt. 1865 års legostadga har velat gifva de myndiga tjenstehjonen det mått af rättslig trygghet och själfständighet, som är förenligt med ett personligt tjensteförhållande. Denna lag har i vida kretsar beredt insteg åt de humana idéer, ur hvilka den framgätt. I human riktning reformerades

samtidigt författningarna angående försvarslösa personer och deras behandling. En genomgripande förbättring af fattigvården i landet har fått sitt upphof genom lagen i detta ämne af 1879.

Redan vid landtdagen 1863—64 samtyckte ständerna till upphäfvande af det system, som sedan år 1800 varit gällande i fråga om brännvinsbränning. Detta system bestod däri, att hvarje jordegare egde rätt att såsom en binäring vid sin landthushållning tillverka brännvin. Lägenhetens kamerala storlek eller skattemått (mantal) var bestämmande för den omfattning, hvari sagda tillverkning fick bedrivas, och för beloppet af den afgift, hvilken under namn af brännvinsbrännings-arrende därför till kronan erlades. Redan länge hade man insett, att de moraliska vådorna af denna s. k. husbehofsbränning, som gynnade ett omätligt förtärande af rusdrycker, icke uppvägsdes af de ekonomiska fördelar den förståndige jordegaren kunde bereda sig af en dylik handtering. Den nya lagen i ämnet, utfärdad den 2 mars 1865, stadgade, att brännvin finge tillverkas endast i fabriker, under behörig kontroll, och föreskref tillika stränga gränser för handeln med denna vara. Dessa gränser hafva genom senare författningar gjorts ännu trängre. Lagens generela förbud mot minthandel och utskänkning af brännvin i landskommunerna har utgjort ett kraftigt stöd för filantropiska föreningsars ihärdiga sträfvanden att från befolkningens lefnadsvanor aflägsna bruket af rusdrycker. Äfven ölhandeln har, i enahanda syfte, blifvit af lagstiftningen reglementerad.

Wiborgs hofrättshus.

Rättegångsväsendet är i sina hufvuddrag fortfarande sådant detsamma, på sekelgammal grund, blef utstakadt genom rättegångsbalken i 1734 års lag. Fragan om domstolsreform har visserligen varit på den legislativa dagordningen upptagen, och för närvarande är en särskild komité nedsatt för utarbetande af förslag till den processuella lagstiftningens utveckling. Men de ändringar, som hittills kommit till stand, förnämligast genom lagen af den 27 april 1868, ha icke

rubbat, endast modifierat, det gamla systemet. Den viktigaste ändring, som genom denna lag vidtog, var instansordningens förenkling genom indragning af kämmersrätten (första domstolen i stad) och lagmansrätten (andra instansen på landet).

För lagskipningen i första instans är städernas jurisdiktion skild från landsbygdens. Häradsrätten är underrätt på landet; dess område benämnes domsaga. Rättens ordförande, häradshöfdingen, utnämnes af Kejsaren, men det folkeliga elementet i lagskipningen är här representeradt genom nämnden, bestående af minst fem bland ortens invånare utsedda män. Om nämnden enhälligt omfattar en aman mening, än häradshöfdingen, blir nämndens röst gällande. I alla andra fall sker afgörandet enligt häradshöfdingens mening. En hvar af landets 62 domsagor omfattar två eller flere tingslag; rätten sammanträder i regel två gånger om året uti hvarje tingslag. — Underrätt i stad är rådstufvurätten, bestående af borgmästare och rådmän. Rådsmännen väljas af stadskommunens medlemmar, borgmästaren utnämnes af Kejsaren bland tre på samma sätt valda kandidater. — Öfver dessa domstolar står hofrätten, sammansatt af president jämte hofrättsråd och assessorer. Landet har tre hofrätter. Åbo hofrätt inrättades år 1623, Wasa hofrätt år 1775 och Wiborgs hofrätt år 1839. Rättsväsendet i östra Finland, hvars omdaning vidtog efter 1811, har i hög grad befrämjats genom stiftandet af en särskild hofrätt för denna del af landet. — Lagskipningsmakten

i högsta instans tillhör i princip Kejsaren-Storfursten själf. Men utöfningen af denna makt är anförtrordt åt senatens justitie departement, som dömer i Hans Majestäts namn; endast dödsdomar hemställas till monarkens eget skärskådande.

Anlitandet af advokat för rättegångars förande är icke obligatoriskt: en hvar är berättigad att själf inför domstol sin talan föra. Advokaterna ega därför här i landet icke någon officiell karaktär.

Själfständig och oberoende är i Finland domarens ställning, såväl i underrätt som i hofrätt: grundlagen stadgar, att domare icke får utan laga ransakning och dom från sitt embete skiljas. Inamovibilitetsprincipen är dock icke tillämpad å senatens justitie departement, hvars ledamöter i likhet med de öfriga senatorerna innehafva ställningen af monarkens förtroendemän.

Många äro de finska domare, hvilkas lifsgerning är förtjent att i häfderna bevaras. Med den erinran, att nästan alla de i en föregående afdelning af detta kap. omnämnda ledamöter af justitie departementet tidigare verkat såsom domare i underrätt eller hofrätt, nödgas vi här inskränka oss till att, jämte födelse- och dödsår, anteckna de mest framstående bland de jurister, som under detta århundrade beklädt presidentembete i hofrätt, nämligen i Åbo: ERIK WALLENSKÖLD (1779—1846), K. F. RICHTER (1782—1858), G. F. ROTKIRCH (1815—1884); i Wasa: K. A.

Finska gardets kasern i Helsingfors (hör till texten s. 125.)

ADLERSTJERNA (1776—1857), E. F. BRANDER (1788—1860), J. W. FORSMAN (1788—1883), S. EKBOM (1807—1886), i Wiborg: K. E. GADD (1800—1883), E. LÖNNBLAD 1823—1887).

Statsförvaltningens allmänna ledning tillhör senatens ekonomie departement. Men för det speciella handhafvandet af förvaltningen i dess olika grenar äro centrala embetsverk inrättade. Hvarje sådant embetsverk står under inseende af någon utaf ekonomie departementets expeditioner (se ofvan s. 109). Så snart regeringskansliet (senaten) år 1809 trädte i verksamhet och hunnit utarbete nödiga reglementen, blefvo centrala embetsverk eller styrelser organiserade för medicinalväsendet, postverket, tullverket, publika byggnaderna, landtmäteriet, väg- och vattenbyggnaderna, lots- och fyrväsendet. Författningarna angående dessa verk äro utfärdade åren 1811—1816. Under Alexander I:s regering tillkommo ytterligare bergsstyrelsen och allmänna revisionsrätten med revisionskontoret. Under Kejsar Nikolais tid inrättades en censurstyrelse och manufakturdirektionen. Efter 1860 hafva följande embetsverk organiserats: forststyrelsen, statistiska centralbyrån, öfverstyrelsen för skolväsendet, jernvägsstyrelsen, statskontoret, fängvårdsstyrelsen, industristyrelsen. Slutligen har, år 1892, en landbruksstyrelse trädte i verksamhet. Behovet af speciell insigt för värden om statsförvaltningens olikartade uppgifter har genom denna, icke utan dryga kostnader genomförda, utveckling af administrationen blifvit ganska fullständigt tillgodosedt. — Af de framstående läkare, som varit generaldirektörer i medicinalstyrelsen, skola några i ett senare

kap. omnämnas. Kap. om konsten skall ej förbise de utmärkta arkitekter, som stätt i spetsen för byggnadsstyrelsen. Landtmäteriets angelägenheter leddes länge och med synnerlig skicklighet af C. W. GYLDEŖ (1802—1872), som äfven genom utgifna skrifter adagialagt sina gedigna kunskaper. I nära trettio år var friherre C. VON ROSENKAMPFF (1793—1846) chef för väg- och vattenbyggnadskåren. Af hans efterträdare har den högt begafvade friherre K. STJERNVALL (f. 1819) varit en af banbrytarna för järnvägsbyggandet i Finland; han kallades senare till inspektör för järnvägarna i kejsardömet. G. STRÖMBERG (f. 1823) kvarstar, allmänt aktad, sasom generaldirektör för statsjärnvägarna alltsedan detta embetes inrättande. Bearbetningen af landets statistik leddes med framstående insikt af byråns förste chef G. REIN och hans efterträdare K. E. F. IGNATIUS (f. 1837, senator 1885). Efter det HJ. LAGERBERG (f. 1842) utnämmts till generaldirektör för postverket, år 1887, beträddes med stor energi reformernas väg i denna förvaltningsgren. Fullföljandet häraf har dock blifvit försäkrat genom de omgångar, som det finska postväsendets genom manifestet den 12 juni 1890 påbjudna subordinerande under inrikesministern i kejsardömet medför. Denna åtgärd föranledde 1891 års landtdag att i en petition till monarken framställa, huruledes det icke öfverensstämde med landets grundlagar, att en finsk förvaltningsgren gjordes beroende af myndighet, som icke underlyder finsk lag.

I spetsen för hvar af de 8 län, uti hvilka Finland i administrativt hänseende är indeladt, står en länestyrelse. Denna utgöres af guvernören (ända till 1834 benämnd landshöfding), hvilken ensam eger beslutanderätten, samt landssekreterare och landskamrerare, som hos guvernören föredraga ärendena och kontrahera besluten äfvensom i hans frånvaro ega gemensamt utöfva hans beslutanderätt. Guvernörernas, hufvudsakligen genom landshöfdingeinstruktionen af 1734 utskade verksamhet är af mångsidigaste slag: inseedet öfver polisväsendet och skatteuppbörden, ekonomiska angelägenheter, exekutionsverket, utförandet af senatens beslut, handräckning åt öfriga centrala myndigheter m. m. Länens administrativa underafdelningar äro härad och länsmansdistrikt. — Flere af de s. 110 framhållna senatorer i ekonomie departementet hade tidigare varit guvernörer. Af öfriga landshöfdingar och guvernörer, som genom förtjänstfull verksamhet kvarlemnats varaktigare minne, böra nämnas: O. WIBELIUS (1752—1823) landshöfding i Kuopio län 1803—1809, F. G. STJERNVALL (1767—1815) i Nylands och Tavastehus då ännu förenade län, R. W. LAGERBERG (1796—1849) i Uleåborgs län, greve C. M. CREUTZ (1820—1893) i Åbo och Björneborgs län, friherre G. v. ALFTHAN (f. 1828, senator sedan 1888) i Uleåborgs och därefter i Nylands län, CHR. OKER-BLOM (f. 1821, senator 1882—1892) i Wiborgs län.

Viktiga reformer på förvaltningens område egde rum genom lagen om kommunalförvaltningen på landet af 1865 och lagen af 1873 angående kommunalförvaltning i stad. Genom frisinnad och ändamålsenlig tillämpning af den medborgerliga själfstyrelsens princip hafva dessa lagar gifvit kraftiga impulser till samfundsandans stärkande. Sagda princip var visserligen icke ny för det finska samhällslifvet. Men på landsbygden, där både kyrkliga och borgerliga angelägenheter behandlades under kyrkoherdens ledning vid sockenstämma, var organisationen alltför bristfällig och obeständ; och i städerna egde endast borgerskapet, och i vissa frågor gårdsegarna, någon talan, medan beslutanderätten i regeln tillhörde magistraten. Nu däremot eger hvarje välfrejdad och beskattad medlem af kommunen utöfva rösträtt i dess angelägenheter. I landskommunerna utöfvas beslutanderätten vid kommunalstämma; endast få kommuner ha föredragit att, på sätt lagen medger, öfverlata denna rätt åt valda fullmäktige. För städerna åter, med undantag af dem hvilkas invånartal icke öfverstiger 2,000, har lagen föreskrifvit det representativa systemet eller beslutanderättens utöfning genom stadsfullmäktige, hvilkas antal är fastställt i visst förhållande till stadens folkmängd. Taxeringsnämnder påföra arligen hvarje kommunalmedlem det antal skattören, enligt hvilket han skall deltaga i utgörandet af det för året erforderliga tillskott till betäckande af kommunernas utgifter. Såväl lands- som stadskommunen voterar själfständigt sin budget för året. Endast i vissa fragor aligger det kommunen att underställa sitt beslut senatens resp. guvernörens

godkännande; sadana frågor äro: försäljning af kommunal fastighet, upptagande af lån på längre tid, utfärdande af stadgar rörande hälsovården, ordningen, sedligheten. Verkställigheten handhafves på landet af kommunalnämnden, i stad af drätselkammaren under inseeende af magistraten; dessutom tillsättas efter behof särskilda nämnder eller direktioner för folkskoleväsendet, fattigvården och andra förvaltningsgrenar. — Vid jämförelse af tillståndet i kommunerna före och efter denna förvaltningsreform måste det obetingadt erkännas, att självstyrelsens utveckling varit af stor och gagnelig betydelse.

Af denna öfversikt torde, oakadt dess knapphändighet, framgå, att tidsskedet från 1863 i Finlands offentliga lif varit en mångsidigt fruktbarande reformperiod. Sedan 1880-talets slut måste såsom den förnämsta uppgiften för Finlands statsmän och folkrepresentanter anses försvarandet och bevarandet af den rätt som gäller, af de framsteg som genom fosterländskt arbete vunnits. Denna uppgift är förestafvad af den heliga plikten att åt kommande släkten trygga villkoren för det finska folkets tillvaro. En sådan på konservering riktad politik bör så mycket mindre få svikta eller vackla, som de gångna årtiondenas reformer, långt ifrån att skatta att nyhetsjaktan eller omstörtningsbegär, utgjort en nödvändig utveckling på historiskt gifna grunder eller en varsam tillämpning af något pröfvade rättsprinciper samt på det politiska området aldrig överskridit måttet af de anspråk Finlands folk i sin undanskymda ställning är berättigadt att hysa och upprätthålla.

MILITÄREN.

Det militära indelningsverket bestod däri, att samtliga jordlägenheter genom landskapsvis ingångna kontrakt med kronan förbundo sig att uppställa det antal soldater, som belöpte sig på landskapet enligt rotering, hvarjämte regeringen anvisade kronolägenheter till boställen och lönebidrag åt officerare och underbefäl. Genom roteringen bestämdes huru många och hvilka hemman gemensamt skulle underhålla en infanterisoldat. Härvid undantogs de största hemmanen, hvilka under benämningen rusthåll indelades att anskaffa och underhålla häst och karl för kavalleriet.

Indelningsverkets statskloke ordnare Carl XI leddes af tvenne hufvudsyften: nationalförsvarets styrka skulle genom all jordegendoms omedelbara ansvarighet därför göras oberoende af växlingarna i finansläget; och då den mest betydande samhällsklassen, jordegarna, hyste soldaterna i sin midt såsom brukare af soldattorpen, skulle en i politiskt hänseende gagnelig solidaritet mellan armén och folket uppstå.

I det 19:de seklets början utgjorde numerären af Finlands indelta trupper något öfver 11,000 man, oberäknadt reserven eller vargeringen, äfven den på indelt grund.

En af de propositioner Alexander I förelade ständerna i Borgå 1809 gälde inrättningen af landets militär. Med högsinnad uppfattning af det grannliga i denna fråga under de radande förhållandena uttalade Kejsaren, att Finlands »national militär» väl borde bibehållas, men att en upplösning af den dåvarande indelta armén dock var nödvändig. Äfven ständerna ansågo önskvärdt att denna armé, efter dess sista blodiga strid i vapenbrödraskap med Sveriges, ej förrän i en aflägsnare framtid åter skulle kallas under fanorna. Vid landtdagen utarbetades förslag till de vakansafgifter, som skulle erläggas till statskassan från jordlägenheterna såsom vederlag för befrielsen från uppställandet af soldater. Härom utfärdades en förordning år 1810. Officerarne vid den upplösta indelta armén bibehöllos dock för lifstiden vid sina förra boställen, hvilka därefter utarrenderades för statskassans räkning.

Nu följde i det finska militärväsendets historia en lång period, under hvilken något bestämdt system icke kom till stånd. 1812 uppsattes tre värfvade jägarregimenten, 1818 Helsingfors undervisningsbataljon, hvilken 1829 blef lifgardets finska skarpskyttbataljon. Af jägarregimentena

På rekognoscering, efter en tafla af G. BERNDTSON.

icke motstå engelsmännens och fransmännens öfvermakt. Fiendens landstignings-försök voro för öfrigt icke af någon betydelse. Finska gardet blef i början af år 1854 jämte den ryska gardeskåren afkommenderadt till gränsen mot Preussen och Österrike. Dock hade äfven de indelta trupperna, oaktadt den korta tid hvarunder de varit i öfning, redan ådagalagt en duglighet och sant militärisk anda, som af Kejsaren med erkännande framhölls i ett manifest 1857.

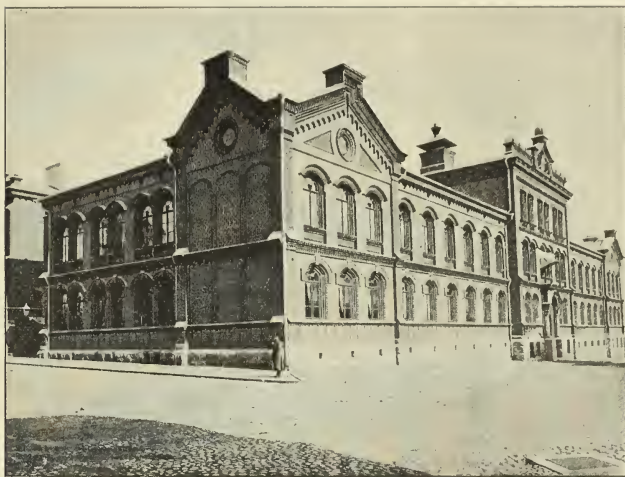
Efter fredsslutet minskades bataljonernas numerär. Men åtgärder vidtogos för den kvalitativa utvecklingen. En finsk skarpskytteskola med ett undervisningskompani inrättades temporärt år 1858, under ledning af öfverstelöjtnanten R. COSTIANDER, som varit af Kejsaren beordrad till Berlin för att studera det preussiska skarpskytteväsendet. Resultaten af den härigenom spridda utbildningen framstodo fördelaktigt, då Alexander II år 1863 mönstrade de finska trupperna å Parola-Luolais lägerfält. Såsom redan är nämnt (s. 103), blefvo dock de indelta trupperna, enligt kungörelse af 1867, upplösta år 1868. Utom finansiella skäl torde härtill hafva medverkat den i ledande militära kretsar efter hand omfattade åsigt, att indelta trupper, som endast en kortare tid af året kunde hållas i öfning och hvilkas manskap åldrades på rotan samt saknade reserver, ej skulle motsvara den moderna krigskonstens fordringar i ett allvarligt krig. — Inspektörer för indelta militären voro: i början friherre A. E. RAMSAY, som senare beklädde höga militärplatser i kejsardömet, därefter senatorm friherre C. VON KOTHEN, använd i mångahanda värf, greve A. AMINOFF, och slutligen friherre ERNST V. WILLEBRAND (1820—1887), en oförvägen, martialisk personlighet.

formerades 1827 sex skarpskyttebataljoner, men dessa blefvo upplösta redan år 1830. Samma år vidtog uppsättandet af en värfvad marinkår, som bildade »Första finska sjöekipaget». Denna flottafdelning och gardet utgjorde länge landets hela militärstyrka. 1846 bildades därjämte en grenadierskarpskyttebataljon. — I spetsen för de finska truppernas befäl under perioden 1812—1830 följde på hvarandra generalerna PALMFELT, REUTERSKJÖLD, G. EHNRÖOTH och STEVEN-STEINHEIL.

Det orientaliska krigets utbrott 1853 pakallade förstärkning af Finlands försvarskrafter. Till en början formerades ett andra sjöekipage. Och 1854 vidtog återuppsättandet af *indelta* trupper. Vid tiden för Krimkrigets afslutning utgjordes dessa trupper af 9 bataljoner skarpskyttar. Numerären af de indelta och de förutnämnda värfvade trupperna uppgick nu till 10,700 man.

Detta krig hade ej erbjudit den finska militären något nämnvärdt tillfälle till förvärfvande af krigiska lagrar. Fästningen Bomarsund, med blandad finsk och rysk besättning, kunde i sitt isolerade läge, utan understöd af flotta,

Gardesbataljonen — jämte återstoden af den redan 1862 till ett kaderekipage reducerade marinen — var allt hvad Finland hade af militär efter 1868. Det finska gardet deltog jämte ryska gardeskåren med utmärkelse i turkiska kriget 1877. Slaget vid Gorny Dubniak och Balkanbergens öfvergång i vinterkölden äro de märkligaste minnen bataljonen medfört från detta fälttag. Den kommenderades därunder först af friherre G. RAMSAY, sedan af V. PROCOPÉ (numera ministerstatssekreterare-adjoint).

Nylands bataljons kasern.

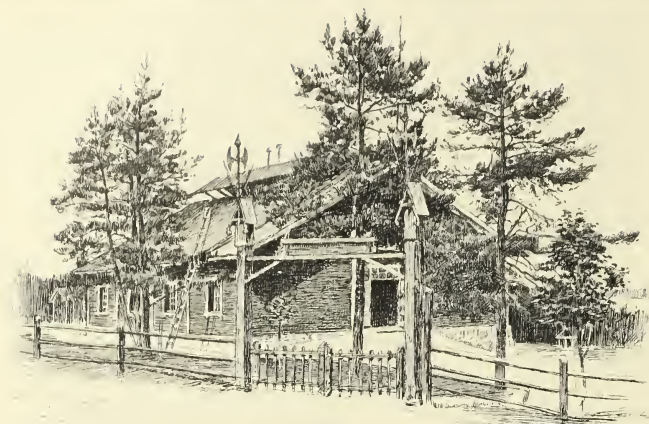
Emellertid hade förberedelser vidtagits till värnepligts-systemets införande. Sedan värnepligtslagen, hvars antagande af ständerna är omtalad s. 104, den 27 december 1878 blifvit utfärdad, skred regeringen med energi till uppförandet af kaserner och anskaffandet af utrustning. De sedan 1868 uppburna vakansafgifterna från roterade hemman och ruthåll hade besparats och bildat en betydande fond, som nu användes till uppsättningskostnader.

Den 1 november 1881 inträdde det första uppbådet värnepligtige i tjänstgöring, och formerades 9 skarpskyttebataljoner, inberäknadt gardet. Sommaren 1883 höllos de första öfningsmötena med reserven, hvilken för detta ändamål är fördelad i 32 kompanier, hvart med sin byggnadskomplex och sitt öfningsfält på skilda punkter inom samtliga län. Senare har ett dragonregimente blifvit uppställt.

Fördelningen på olika vapenslag, hvarom Kejsaren och Storfursten ensam besluter, är sålunda icke ännu genomförd. Bestämmandet af den aktiva truppstyrkans numerär i fredstid sker genom lagstiftningsåtgärd, som beror af ständernas samtycke. Denna fredsnumerär är för närvarande 5,600

Dragoner.

Reservbarack i Willmanstrand.

Med den nuvarande aktiva fredsstyrkan sasom utgångspunkt, kan reservens numerär uppskattas till inemot 27,000 man, af hvilka ungefär 3,000 genomgått aktiv tjänst, de öfriga endast öfningsmöten. Landtvärnets numerär har beräknats skola uppgå till inemot 60,000 man, af hvilka vidpass 16,000 tjenat i aktiva trupper, de öfriga blott i reserven.

Krigskommissarier jämte uppådsnämnder föra registren öfver de värnepligtige och verkställa deras inkallande, under insecende af länenämnderna, i hvilka guvernörerna äro ordförande.

Generalguvernören är chef för finska armén, i utöfningen af denna funktion biträdd af en stab, hvars chef sedan 1888 är generalen W. SCHAUMAN.

Den närmare centrala ledningen af truppernas angelägenheter tillhör befälhafvarestyrelsen, bestående af befälhafvaren för finska militären och dennes adjoint jämte stab. Befälhafvarens plats har alltsedan värnepligtens införande innehaft af generalen friherre G. RAMSAY (f. 1834).

Enligt värnepligtslagen tillkommer det krigsministern i kejsardömet att, i enahanda egenskap för den finska militären, handlägga och hos Hans Majestät föredraga sådana de finska trupperna rörande ärenden, som icke hänföra sig till lagstiftningen eller den ekonomiska förvaltningen. Till biträde häri är en högre finsk officerare anställd hos krigsministern.

Hvart tredje år sammändragas trupperna till gemensamma lägermöten vid Willmanstrand. Här har Kejsaren redan tvenne gånger mönstrat den finska militären, som därvid af monarken hugnats med nådiga loford.

Åt ordnandet af sanitetsväsendet vid trupperna har mycken omsorg blifvit egnad.

En särskild öfverkrigsdomstol i Helsingfors utgör andra instans öfver truppernas krigsrätter.

Officerarnes utbildning sker i *Finska kadettkåren*. Den på Sprengtportens initiativ år 1780 inrättade krigsskolan på Haapaniemi i Savolaks blef återupprättad 1812 och flyttad till Fredrikshamn år 1819 under anförda, nuvarande benämning. Kadetterna, hvilkas normala antal är 120, undervisas i 4 allmänna och 3 specialklasser.

man. Hvarje reservist öfvas i 90 dagar, fördelade på tre sommarmöten. Efter 5 års tjänst i reserven äro de värnepligtige intill fylda 40 år inskrifna vid landtvärnet, hvilket endast vid fiendtligt infall i landet får till dess försvar uppådas. Det har blifvit sagdt, att Finlands militärsystem har karaktären af en milis med kadrar. Grundtanken har varit den, att staten bör sörja för att en hvar, som är förpligtad att i fall af krig träda i ledet, erhållit åtminstone något mått af militärisk öfning.

Lägerbild: Soldater vid thé.

Inrättningen är internat. Säsom externer emottagas dock numera, frivilliga från trupperna, d. ä. sådana som på grund af högre bildning äro berättigade att oberoende af lottniug och redan före 21 års alder genom ett års aktiv tjänst fullgöra sin värnepligt.

Finska kadettkåren har utnjutit anseende såväl för sin undervisning, som för god kamratanda och alvarlig disciplin. På direktorsplatsen var generalen friherre J. R. MURCK (1796—1865, från 1855 vice kansler vid universitetet) för sitt ridderliga väsende uppburen af ungdomen. Åtskilliga

lärare med hög vetenskaplig bildning, såsom E. BERGENHEIM, FREDRIK CYGNAEUS, G. J. MECHELIN, E. NEOVIUS, ha gifvit lyftning åt studierna.

Under en lang följd af år kunde endast få af de utdimitterade kadetterna finna plats vid finsk trupp. De öfriga blefvo officerare i Ryssland, där de städse rönt ett välvilligt emottagande och i allmänhet gjort heder åt det finska namnet. Med värne-

pligtens införande togs kadettkårens verksamhet i anspråk hufvudsakligen för Finlands behof.

Ryska rikets försvar kan, i händelse anfallen riktas mot

Finland, erfordra större härsmakt därstädes, än de finska trupperna utgöra. Därför äro äfven ryska trupper i Finland förlagda. Dessa trupper stå enligt den finska värnepligtslagen under befäl af Finlands generalguvernör.

Kadettkåren.

FINANSERNA.

Noggrant arbete gjordes af »Civill- och ekonomiutskottet» vid Borgå landtdag för att bringa utredning om de statsutgifter, som förestodo Finland i dess nya ställning, och de statsinkomster, som till deras betäckande kunde påräknas. De förslag och den budgetkalkyl, ständerna med stöd därpå öfverlemnade till monarken, tjänade sedan i långa tider såsom norm för finansregleringen, om och siffrorna efterhand tillväxte. Lagarna angående beskattningen samt räknings- och uppbördsverket kvarstodo för det mesta oförändrade från tiden då landet var förenadt med Sverige.

Anspräkslös var till en början storfurstendömet's budget. Med förbigående af de aldra första åren, då icke allt ännu hade kommit i normal gång, finna vi att statsutgifterna för år 1815 uppgått till en total summa af 5,732,000 mark.* Tio år därpå, det sista året af Alexander I:s regering, hade denna summa stigit till 7,566,000 mark. Sedan höllo utgifterna sig så stabila, att de efter ytterligare tio år, 1835, uppgingo till 7,623,000 mk. Att den finska regeringen iakttog sträng sparsamhet, framgår tydligt af dessa siffror. Det gälde att slå sig ut med statsverkets ordinarie tillgångar, ty ovisst var, när ständerna blefve sammankallade och extra tillgångar med deras samtycke kunde beredas. Statsbrist skulle kunnat hafva vådliga följder. Därför hushållade man så noga, att nästan årligen ett icke ringa öfverskott uppstod: för de anförda tre åren 1815,

* För att underlätta jämförelsen med senare tid äro beloppen omförla från rubel silver till mark.

1825 och 1835 utgjorde i själfva verket statens inkomster resp. 6,707,000, 8,888,000 och 9,183,000 mark.

En betydligare tillväxt visade statsinkomsterna under det påföljande decenniet, i det de år 1845 stego till 11,261,000 mark. Till stegringen bidrogo hufvudsakligen tullinkomsterna, tack vare L. G. von Haartmans reformer i tullförvaltningen. Utgifterna hade ej ökat i samma förhållande, de uppgingo sagda år till 8,655,000 mark. Nu inträdde dock en raskare stegring i statsutgifterna. År 1853 — vi sträcka ej jämförelsen till decenniets slut, emedan året 1855, till följd af kriget, icke föredode normala siffror — uppgingo utgifterna till 12,110,000 och inkomsterna till 12,930,000 mark. Märkas bör dock att byggandet af Saima kanal och utfärdandet af obligationer för detta ändamål bidrog till stegringen af båda dessa poster.

Låtom oss än vidare begagna siffrornas språk, hvars värtalighet i finansfrågor är obestriddlig.

År 1864 — det sista året af de många, för hvilka statsregleringen egde rum utan ständernas medverkan — stego statsutgifterna till 18,033,000 och inkomsterna till 17,743,000 mark; tullinkomsterna hade nu, från 4,425,000 mk år 1853, höjt sig till 7,050,000. Under det första decenniet af det representativa statsskickets tillämpning ökades budgeten icke obetydligt, om ock 1867 års svara missväxt delvis rubbade beräkningarna. Utgifterna uppgingo 1874, afsedt från anslagen för pågående järnvägsbyggnad, till 26,455,000 och inkomsterna till 28,378,000 mk, oberäknadt statsverkets behållning och afkastningen af ett järnvägs-lån. Den reformerade brännvinskatten (se s. 120) hade gifvit ett tillskott af 3,500,000, särskilda andra af ständerna beviljade temporära skatter 1,200,000 mk. Ordinarie inkomster af olika slag hade ökat efter 1870 i följd af stigande affärsverksamhet och välförstånd i landet. Enahanda omständigheter utförde fortfarande sitt inflytande så att statsboks-lutet för 1884 utvisade en summa af 41,406,000 mk inkomster och 38,669,000 mk utgifter, oberäknadt behållning från föregående år å ena och järnvägsanläggningar å andra sidan.*

Det sålunda ernådda gynsamma finansläget motiverade nedsättning af skatterna. Den temporärt beviljade inkomstskatten, som inbragt omkr. 1 miljon, förnyades ej vidare af 1885 års landtdag. Vakansafgifterna från roterade hemmanen, inemot 900,000 mark, upphäufdes. Den ordinarie jordskatten lindrades, genom förändradt beräkningssätt, med 15 å 20 procent. Exportafgiften på trävaror har efterhand nedsatts med mer än hälften. Åtgärd i motsatt riktning har visserligen äfven egt rum, men blott i mindre omfattning, genom stegring af importtullen för en del artiklar.

Enligt den budgetkalkyl, som af statsutskottet vid 1891 års landtdag uppgjorts för finansperioden 1892—94 skulle *statsinkomsterna* i årligt medeltal under denna period uppgå till 53,753,000 mk. Här af belöper sig något öfver 30 milj. på beskattningen, däraf största delen eller 23 $\frac{1}{3}$ milj. på tullen och annan indirekt skatt; af domäner och förräntadt kapital räknas 3 $\frac{3}{4}$ milj., af järnvägarna netto 3,200,000, från Finlands Banks vinst 1,200,000, af posten, kanalerna och andra statsanstalter brutto 3,100,000. Återstoden, 11 $\frac{1}{2}$ milj., står till buds genom öferskott från föregående period, hvori inbegripes odisponerad del af ett upptaget järnvägs-lån. — *Statsutgifterna* äro beräknade till 47,396,000 mark. Håri ingå 7,832,000 mk till järnvägsanläggningar. Af de ordinarie utgifterna belöper sig på regeringen 1,881,000, på domstolarna 1,310,000, på den civila administrationens olika grenar 8,360,000; sistnämnda post omfattar dock äfven postverket med 1,760,000 och lotsverket med 1,090,000 mk. Anslaget för militären är 6,374,000, för universitetet, polytekniska institutet och det öfriga undervisningsväsendet jämte vetenskap och konst 6,150,000 mk. Statsskulden kostar i räntor och amortering 4,377,000.

Utgifternas raska stegring under reformperioden kunde synas betänkelig, därest ej inkomsternas ökning fortgått i samma proportion och detta utan anlitande af ansträngande beskattningsåtgärder.

* På senaste tid har budgeten icke upptagit statsjärnvägaras bruttointkomst och exploitationskostnad, utan endast nettoinkomsten. Öfvan meddelade siffror äro i enlighet härmed reducerade för att undvika oegentlighet vid jämförelsen med näst-följande siffror.

Vid jämförelse med 1864 års budget finner man, att den relativt starkaste ökning af utgifter egt rum under följande rubriker:

	1864.	Finansperioden 1892—94 i årligt medeltal.
Elementarläroverken, folkskoleväsendet, abnormskolor, läroanstalter för jord- bruket, handeln, industrin och sjöfarten	1,179,000	5,277,000.
Helsovården	885,000	2,235,000.
Postverket	438,800	1,760,000.
Lots- och fyrväsendet	229,000	1,090,000.

Att dylika, för landets andliga och materiella utveckling så viktiga intressen nu kunna så mycket rikligare än förr tillgodoses, utgör onekligen ett tillfredsställande resultat af finansernas förkofran.

Landets järnvägsnät skulle naturligtvis ej kunnat åstadkommas utan anlitande af krediten. Statsskuldens totalbelopp är för närvarande ungefär 77 $\frac{1}{2}$ million mark. Häraf belöper sig närmare 70 millioner på järnvägslånen. Största delen af lånen har emitterats genom förmedling af Finlands Bank i förening med utländska, mest tyska bankirer. Huset M. A. von Rothschild et Söhne i Frankfurt a. Main är den firma, som först införde finska statspapper i utlandet. Sedan konverteringar egt rum, är lånens räntefot numera dels 4 dels 3 $\frac{1}{2}$ procent. Statens järnvägsnät, inberäknadt utgiften för de under byggnad varande banorna, representerar en kostnad af ungefär 155 millioner mk. Skulden utgör således mindre än hälften af denna kostnad.

FOLKMÄNGDEN. SOCIALA FÖRHÅLLANDEN.

Folkökningens gamla fiender, krig, missväxt och farsot, hafva under innevarande sekel ej ofta vunnit något större öfversteg. Minskning af folkmängden har egt rum under krigsåren 1808 och 1809, farsotsåren 1833 och 1836, missväxtåren 1866 och 1867 samt isynnerhet 1868, då tyfus härjade i missväxtens spår. Men i årligt medeltal beräknad, har folkökningsprocenten i Finland varit högre, än i flertalet af Europas öfriga länder.

Under de 25 åren 1815 till 1840 tillväxte folkmängden från 1,096,000 till 1,446,000; den hade 25 år senare, år 1865, ökats till 1,843,000. Nu följde ogynsamma år; befolkningssiffran var 1870 endast 1,769,000. Men därefter har tillväxten varit stark och oafbruten. Vid 1891 års slut steg invånartalet till 2,412,135. Om ej abnorma förhållanden inträffa, bör Finland vid århundradets utgång räkna omkring 2,700,000 invånare. — Närmast efter Finland i folkmängd stå af Europas stater konungarikena Grekland, Danmark, Serbien, Würtemberg och Norge.

Antalet lefvande födda barn var under senaste årtionde minst 72,436, högst 81,724; antalet dödsfall 42,875 å 51,744. Folkökningen, som för decenniet 1881—90 i årligt medeltal utgjorde 30,903, påverkades blott obetydligt af skilnaden mellan in- och utflyttade. På senaste tid är dock emigrationen stadd i tillväxt.

Enligt 1890 års statistik hade 2,048,500 af landets invånare finska språket, 322,600 svenskan till modersmål. Af öfriga 9,000 hade ungefär hälften ryskan till modersmål.

Stadsbefolkningen uppgår numera till något mer än 10 % af hela folkmängden. Af alla Europas stater företer endast Ungern ett ännu större procenttal, än Finland, för landtbefolkningen. Också upptager yrkesstatistiken 77 % af Finlands invånare under kategorin jordbruket och dess binärningar, men icke fullt 10 % under öfriga ekonomiska yrken: industri, handel, kommunikationer.

Dessa siffror förklara i sin mån hvarför den *sociala frågan*, hvilken i flere länder står såsom ett oroande problem på dagordningen i det offentliga lifvet, här icke antagit någon hotande gestalt. Proletärerna på landsbygden äro nog så talrika i vissa trakter, och deras belägenhet lemnar mycket öfrigt att önska. Men resignerade, som de äro, och kringspridda bland jordegarna,

hos hvilka de genom arbete vanligen finna sin utkomst, utgöra de icke ett sådant proletariat, som skulle höja en hotande röst mot samhällsordningen. Åtgärder af olika slag ha ock från statens sida dels vidtagits, dels blifvit förberedda i ändan att bana väg för denna folkklass till förbättrade lefnadsvillkor. — I den mån lagreformerna angående underlättad jorddelning fullföljas, så att de själfsegande jordbrukarnes klass kan ökas i bredd med folknumerären, torde ytterligare garantier vinnas för fortbeståndet af den lugna sociala ordning, som sedan århundraden varit rådande bland Finlands landtbefolkning.

Den skefva läran om antagonismen mellan arbetet och kapitalet har icke vunnit insteg hos arbetarne i Finlands fabriksindustri. Förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare har i allmänhet varit tillfredsställande. Ytterst sällsynta äro här de fall, då industrielt företag hastigt ledt till rikedom. Att tala om arbetarens utsugande till förmån för kapitalismen skulle här sakna faktisk grund. Också hafva arbetareföreningarnas sträfvanden hittills varit riktade, ej på utopier, men på nära liggande praktiska intressen och på höjandet af bildningsnivån. Att denna sunda och lojala anda skall fortleva, därtill finnes så mycket mera utsigt, som äfven regering och ständer haft och hafva uppmärksamheten allvarligt egnad åt främjandet af arbetarnes väl.

Man kunde tro, att ståndsskildnaden vore nog så utpräglad i detta land, som nästan ensamt i Europa bibehållit folkrepresentationens indelning i ståndsklasser. Så är dock icke fallet. Under seklets förra hälft fortfor börsadeln ännu att i den sociala sammanlefnaden upprätthålla vissa anspråk på företräde. Men de friska vindarna under reformperioden från 60-talet hafva fullständigt bortblåst hvad ännu fanns kvar af aristokratisk kastanda.

Och tilläggas bör, att ståndsskildnadens utjämning icke efterträds af någon sådan skarp söndring i »öfverklass» och »underklass», som i en del andra länder gjort sig gällande. De stora förmögenheternas antal är här jämförelsevis ringa; en utmanande lyx i lefnadssättet ytterst sällspord. Af stor betydelse i socialt hänseende har äfven varit, att finska språket vunnit allmänna insteg i de högre samhällslagren. I sin förtgående tillämpning af den *rättsliga jämnlighetens* grundsats, hvars innebörd ej må förblandas med den *sociala nivellerings* hjärnspöke, hafva lagarna stått i vexelverkan med det allmänna tänkesättet. Hårtill kommer att det nutida samfundslivet i Finland kännetecknas af mångsidig verksamhet af sådant slag, som utöfvas af fria associationer och hvilken i såväl ekonomiska som andliga angelägenheter närmar de olika samhällslagren till hvarandra.

Filantropin fortfar i sin sträfvan att lindra armodets lidanden, men har efterhand uppstått för sig äfven andra mål. Den mest framstående platsen bland samtidens filantropiska företag i vårt land tillhör de talrika föreningar, hvilka med lära och föredöme arbeta för befordrandet af nykterhet i lefnadssättet. Fängelseföreningen skall, sedan strafflagsreformen definitivt blifvit en verklighet, se sig böra i större omfattning än hittills fullfölja sina bemödanden för frigifna fångars återförening med samhället. De uppgifter, åt hvilka föreningarna »De blindas väner» och »För lyttas bistånd» egnat sig, omfatta danandet af arbetsskicklighet till själf försörjning. — Men vår lista måste begränsas.

Kvinnans höga kall att såsom hemmets vestal vårda nationens sedliga kraft och uppfostra medborgare med allvarlig pliktänsla utesluter ej hemes deltagande i den filantropiska samhällsverksamheten. Och därutöfver hafva kvinnorna i vårt land, isynnerhet de som icke fästats vid det nämnda kallet, efter hand vunnit allt flere arbetsfält. I affärslivet, inom administrationens byråer, i litteratur och konst, och framförallt på undervisningens gebit verkar kvinnan i täflan med mannen. Meningarna kunna vara delade angående vissa af de åsikter, som inom kvinnoaksföreningarna framträdt i fråga om kvinnans ställning. Men för hvarje fördomsfri betraktare måste det sätt, hvarpå kvinnans emancipation från förra tiders tränga bundenhet egt rum i detta land, framstå såsom en glädjande företeelse i det sociala lifvet och såsom en löftesrik förstärkning af vårt folks intelligenta arbetskrafter.

IV. NATIONALHUSHÅLLNINGEN.

A. MYNT-, BANK- OCH FÖRSÄKRINGSVÄSENDET.

1. Myntväsendet. På penningeväsendets område företedde Finland i början af innevarande århundrade en brokig och föga tilltalande bild. Svenska sedlar och svenskt skiljemynt cirkulerade jämsides med ryska bankoassignationer. Köpslut gjordes ömsom i svenskt, ömsom i ryskt mynt. Skuldebref och köpeafhandlingar ställes att lyda än å den ena, än å den andra myntsorten. Dessa tvenne slag af bytesmedel hade endast det gemensamt, att de begge gingo med tvångskurs och fluktuerade i värde.

I Sverige hade man visserligen vid 1800 års riksdag beslutit att, med upphäfvande af tvångskurssystemet, bringa ordning i penningeväsendet. Men frukterna af denna, liksom af tidigare åtgärder i samma syfte, blefvo af ringa varaktighet. År 1810 befanns det ånyo nödigt att tillägga sedlarna tvångskurs och det töfvade till år 1834, innan inlösen af sedlarna åter vidtog. De ryska sedlarna hade redan år 1808 nedgått till hälften af sitt nominela värde (rubel silfver) och sjönko år 1811 yttermera till en tredjedel samt slutligen till två sjundedelar däraf.

Med öppen blick för bristerna i penningeväsendet såväl i Sverige som i det land, med hvilket Finland nu blef förenadt, uttalade sig ständerna vid Borgå landtdag för ett eget mynt, prägladt i ett till Åbo förlagdt mynthus och bärande storfurstendömiets vapen, men lydande å rubel specie samt till skrot och korn öfverensstämmande med det ryska silfvermyntet. Dock borde såväl vid skatteuppbörden som i enskilda likvider äfven fullhaltigt svenskt silfvermynt emottagas, enligt dettas värde i förhållande till silfverrubeln. De svenska och ryska sedlarna och kopparmyntet skulle däremot gälla såsom betalningsmedel endast efter kurs. Ständernas önskan att få landets penningeväsende baserad på metalliskt mynt såsom värdemätare kunde emellertid ingenting förmå gentemot trycket af det såväl i Sverige som i Ryssland rådande tvångskurssystemet. Hvad åter beträffar det svenska myntets fortfarande giltighet, förklarades visserligen i det manifest, som den 29 december 1809, på grundvalen af ständernas beslut, utfärdades angående myntväsendet, att alla kronans inkomster skulle från påföljande års början betalas endast i ryskt silfvermynt eller i sedlar, lydande å rubel banko; och längre fram fann sig styrelsen föranlåten att vid straff af konfiskation förbjuda införseln af svenska sedlar å lägre valör. Men dessa påbud hade icke åsyftad påföljd. I östra delarna af landet, där handelsförbindelserna med kejsardömet redan hunnit blifva lifligare, hade de svenska sedlarna visserligen till någon del utträngts ur rörelsen. Men i Österbotten samt i Åbo län äfvensom i västra delarne af Nylands och Tavastehus län voro de ännu mot

slutet af 1830-talet det hufvudsakliga bytesmedlet, och ryskt mynt användes förnämligast blott för likviderande af kronontskylderna.

Det visade sig härvid, att det ekonomiska lifvet följer en viss ihärdighetslag, mer eller mindre oberördt af politiska omgestaltningar. Den finska handeln fortgick i gamla traditionella banor. Till Sverige, främst Stockholm, fördes isynnerhet landtmannavaror, och därifrån hentades liksom förut ett flertal af landets förnödenheter. Det var därför så mycket naturligare att de svenska sedlarna icke förlorade sin gångbarhet i Finland, som varuutbytet med kejsardömet endast småningom, hand i hand med förbättrade kommunikationer, kom att spela en jämförelsevis betydande roll i det finska folkets ekonomi.

I Sverige hade emellertid, som nämnt, tvångskurssystemet upphört och silfverutvexling åter vidtagit år 1834. Fem år senare, år 1839, genomfördes en motsvarande reform i Ryssland, och möjlighet förelåg nu att äfven i Finland öfvergå till metallcirkulation.

Detta skedde genom den s. k. myntrealisationen. De svenska sedlarna invexlades till en för allmänheten förnämlig kurs mot silfverrubel och öfversändes i den mån invexlingen fortgick till Sverige för att där utbytas mot metall eller vexas ut å utländskt metalliskt mynt, som användes till att i St Petersburg inköpa silfverrublar. Myntrealisationen påbörjades år 1840 och fortsattes under de två påföljande åren. Summan af de invexlade svenska sedlarna motsvarade i nu gällande mynt ungefär tio millioner finska mark.

Henrik Borgström d. ä.
(Hör till sid. II.)

Myntrealisationen var Lars Gabriel von Haartmans verk. Han var ordförande såväl i en förberedande komité, hvilken år 1839 utsågs för uppgörande af förslag i ämnet, som i en år 1840 tillsatt temporär afdelning af senatens ekonomie departement, åt hvilken reformens genomförande öfverlemnades. Svårigheter af många slag mötte vid fullgörandet af detta uppdrag, men tack vare von Haartmans energi kunde det slutföras inom jämförelsevis kort tid och utan förlust för det allmänna.

Såvidt myntrealisationen afsåg att med utträngande af de svenska sedlarna genomföra enhet i landets myntväsende, blef dess verk bestående. Men reformens andra, för Finlands ekonomiska utveckling väsentligare syftemål, nämligen åstadkommandet af stabilitet i bytesmedlets värde, ernåddes endast ofullständigt. Landets enda penninginstitut, det år 1811 inrättade »vexel-, låne- och depositionskontoret», sedermera Finlands Bank, hvars sedlar allt sedan myntrealisationen blefvo det hufvudsakliga bytesmedlet, ålades visserligen att vid anfordran med metall inlösa dessa sedlar, och andra åtgärder vidtogos för att säkerställa bankens förmåga att fullgöra detta sitt åliggande. Men samtidigt tillades äfven de i kejsardömet emitterade sedlarna gångbarhet inom Finland och det ålåg banken att emottaga dessa sedlar lika med sina egna. Då silfverutvexlingen i kejsardömet emellertid under orientaliska kriget (1854—1856) upphörde och då Finlands Banks metalliska fond, om ock tillfyllesgörande för inlösen af dess egna sedlar, där emot icke kunde motstå en ökad tillströmning af ryska sedlar, återstod för banken icke annat än att äfvenledes upphöra med silfverutvexlingen. Efter en period af endast halft annat årtionde, hvarunder landet åtnjutit fördelarna af ett bytesmedel med stabilt värde, inställdes därför sedlarnas inlösen och vidtogo ånyo de ekonomiska olägenheter, som tvångskurssystemet för med sig.

En ny reform på detta område blef af nöden; en reform egnad att varaktigt ordna landets myntväsende. Mot slutet af 1850- och i början af 1860-talet gafs såväl i tidningspressen som i broskyrer uttryck åt tanken, att ett bytesmedel med stabilt värde utgjorde ett oeftergifligt vilkor för att landet skulle kunna räddas ur det bekymmersamma ekonomiska tillstånd, hvori det befann sig. Äfven inom styrelsen insåg man, att en sådan reform mer än andra kunde säkerställa landets

ekonomiska utveckling; och då det sedan gälde att vidtaga de nödiga åtgärderna för reformens genomförande, lade de ledande statsmännen i dagen en fosterlandskärlek och energi, väl värda att ihågkommas.

Hvilka svårigheter de därvid hade att öfvervinna, framgår i sin mån jämväl af den långa tid som erfordrades för reformens genomförande. Den 4 april 1860 utfärdades den första förordningen i ämnet, genom hvilken Finland erhöll sin skilda myntenhet, benämd »mark» (= en fjärdedels rubel) och indelad i 100 »penni». Men silfverntvexlingen vidtog icke förr än fem år därefter, då metalliskt mynt genom förordningen af den 8 november 1865 förklarades för enda lagligt betalningsmedel.

Emellertid hade Finlands Banks sedlar i likhet med de ryska efterhand nedgått i värde med ungefär tjugu procent. Men detta sjunkna värde lades icke till grund för sedlarnas inlösen, utan de invexlades till sitt nominalbelopp i silfver. Äfven den enskilde var nödsakad att efter samma norm inlösa sina förbindelser. Reformen kunde därför icke undgå att medföra rubbningar i affärs- och värdeförhållandena. Men offren äro glömda, och 1865 års myntreform framstår numera såsom en af de vackraste ljuspunkterna i Finlands ekonomiska historia.

Myntreformen påbörjades medan Fabian Langenskiöld var chef för finansexpeditionen i Finlands senat. Han afled dock redan år 1863 eller sålunda två år innan reformen kom till stånd. Dess lyckliga utförande var förumnadt hans efterträdare Johan Wilhelm Snellman, och det erfordrades hela dennes uthållighet och varma patriotism för att bringa reformen till förverkligande.

J. F. Hackman.
(Hör t. afd. B.)

Hangö hamn.
(Hör till afd. B.)

Själft tillskref han emellertid icke sig ensam förtjänsten däraf, utan erkände öppet den andel äfven andra haft i den betydelsefulla frågans lösning. Jämväl de ryske statsmän, som haft att utlåta sig angående reformen, hade slutligen erkänt dess berättigande.

Sedan myntreformens genomförande har Finland varit i anjutan af ett ordnadt myntsystem, grundadt på metalliskt mynt såsom enda lagligt betalningsmedel. Men utan förändringar hafva dock myntförhållandena, sådana de då ordnades, icke kunnat fortbestå till närvarande tid. Flere af de länder, med hvilka Finland står i liflig affärsförbindelse, hade sitt myntväsende baserad på guld såsom värdemätare. Då silfret på 1870-talet var underkastadt starka prisfluktuationer, återverkade dessa på värdeförhållandet mellan sagde länders mynt, präglade af guld, och det finska silfvermyntet. För att undvika olägenheterna af sådana värdefluktuationer vidtog styrelsen åtgärder för att äfven i Finland öfvergå till guldmynthet. Proposition därom förelades landtdagen

Billnäs.

Svartå.

Fiskars.

(Hör till afdelning B.)

år 1877, och den 9 augusti samma år utfärdades landets nu gällande myntlag, enligt hvilken metalliskt mynt, grundadt på guld såsom värdemätare, är enda lagligt betalningsmedel, jämte det myntenheten, marken, är fastställd till samma vikt fint guld, som i Frankrike och öfriga länder, hvilka anslutit sig till det franska myntsystemet. Silfvermyntet är numera endast skiljemynt.

Guldmynthet, som präglas i tio och tjugu marks valörer, förekommer endast i ringa mängd i den allmänna rörelsen, hvars behof af bytesmedel nästan uteslutande tillgodoses genom Finlands Banks sedlar. — En förordning af år 1866 tillerkände äfven privatbanker under vissa förbehåll rätt att emittera sedlar. Men denna sedelutgifningsrätt har ej i någon större utsträckning kommit till användning och upphäfdes helt och hållet genom en år 1886 utfärdad ny lag angående enskilda bankföretag.

Präglingen af landets mynt verkställes sedan år 1864 vid finska statens myntverk, hvars direktör i mer än tjugu år var den skicklige ingenjören A. F. SOLDAN.

2. Bankväsendet. Det första penninginstitutet i Finland var en »diskont» för utlåning mot vaxlar, aktier och borgen. Det inrättades i Åbo år 1803 med ett aktiekapital af 150,000 riksdaler banko, men upphörde till följd af kriget redan år 1808.

Tre år senare, den 12 december 1811, utfärdades reglemente för »Vexel-, lane- och depositionscontoiret i Finland», numera »Finlands Bank». Banken, som förlades till Åbo, skulle enligt reglementet hafva ett grundkapital af en million rubel silfver eller två millioner rubel bankoassignationer, men mer än hälften däraf kom icke banken till del, och äfven denna summa inflöt endast efterhand under en tid af fem år. Bankens närmaste uppgift var att utgifva lån åt personer, som stodo i skuld till bankinrättningar m. m. i Sverige. Lånen beviljades mot inteckning i fast egendom på landet samt mot hypotek af fabriks- och brukstillverkningar, men äfven mot borgen. I bankens program ingick därjämte sedelemission, ehuru i ringa utsträckning. Sedlarna skulle nämligen lyda endast å små valörer: 20, 50 och 75 kopek samt 1, 2 och 4 rubel bankoassignationer. Denna sedelutgifning var högst år 1821 med 2,139,000 rubel, nedgick år 1833 till 828,000 rubel, men steg åter under de närmast följande åren till 1 å 1½ million rubel bankoassignationer.

Större betydelse fick bankens sedelemission från år 1840. Sedlarna utfärdades dämera äfven å högre valörer och blefvo till följd af myntrealisationen och därmed sammanhängande åtgärder det hufvudsakliga bytesmedlet i landet. År 1841 uppgick bankens sedelemission till 2,329,000 rubel silfver, året därpå till 3,675,000 rubel samt varierade under den närmast följande tiden mellan fyra och sex millioner rubel.

Till följd af de resurser, som den ökade sedelemissionen tillförde banken, utvidgades dess rörelse, jämte det bankens verksamhet äfven i öfrigt omorganiserades. År 1859 tillkommo ytterligare nya verksamhetsgrenar. Men sin nuvarande gestaltning erhöi banken icke förr än år 1868, då den öfverlemnades till landets ständer.

Redan vid Borgå landtdag hade ständerna hemställt om inrättande af en bank, som skulle styras och förvaltas af ständerna eller deras fullmäktige och benämnas: »Finlands Ständers Bank». Äfven på detta område sökte ständerna sölunda ordna förhållandena efter samma grunder, som därförinnan varit gällande. Statsbanken i Sverige, benämnd »Rikens ständers bank», hade nämligen allt sedan dess grundläggning varit under ständernas »egen garanti och vård», och detta förhållande blef uttryckligen fastställt i 55 § af 1772 års regeringsform. Under en följd af år iaktogs detta stadgande i Finland endast såtillvida, att bankens revision försiggick i närvaro af representanter för de skilda stånden. Men då landtdagarnas sammankallande på 1860-talet åter vidtog, blef det vid Borgå landtdag framställda förslaget genom regeringens initiativ ånyo upptaget. Dock kunde ännu vid 1863—1864 års landtdag enhet icke vinnas mellan regering och representation angående frågans detaljer, och reformen kom därför icke till stånd förr än vid följande ständermöte 1867.

Finlands Bank.

Men sedan dess eller från och med år 1868 befinner sig banken under ständernas garanti och vård. Öfverinseendet öfver banken handhafves af bankfullmäktige, valde till lika antal från hvarje stånd; och ständerna utse likaledes efter samma grund revisorer för granskning af bankens förvaltning. Däremot tillsättes bankens verkställande direktör omedelbart af regeringen, hvilken äfven utnämmer öfriga medlemmar i direktionen äfvensom föreståndarne för bankens filialkontor bland personer, som till ett antal af tre i sådant afseende föreslås af bankfullmäktige.

Intill år 1876 handlade banken förvaltningen af statsverkets medel, men nämnda år inrättades för sådant ändamål ett särskildt embetsverk, statskontoret.

Reglementen för bankens förvaltning antagas af ständerna, men blifva ej gällande utan Kejseren och Storfurstens stadfästelse. Bankens vinst anvisas af ständerna dels till bankens stärkande, dels till budgetsbehof.

Vid utgången af år 1892 uppgick bankens grundfond till 10 millioner, reservfonden till 8 $\frac{3}{4}$ millioner mark. Summan af utlöpande sedlar utgjorde 46 millioner mark; häremot svarade guldbehållningen i bankens hvalf, 22 millioner, samt fordringar i utlandet och statspapper å utländskt mynt, 24 millioner. Bankens placeringar uti inhemska vexas, lån och kreditiv uppgingo till 39 millioner. Nettovinsten för året var 2,536,694 mark 10 penni. Banken, hvars hufvudkontor jämte öfriga centrala embetsverk år 1819 förflyttades till Helsingfors, har filialer i St Petersburg samt i tolf städer inom landet.

År 1883 flyttades banken, som hittills varit inrymd i senatshusets sydöstra flygel, till eget hus. Senare har ett eget sedeltryckeri för banken inrättats.

Privatbankerna i Finland datera sig från 1860-talet. Gagnet af privatbanker hade visserligen redan tidigare framhållits, men det dröjde till senare hälften af 1850-talet, innan dessa önskningar togo en bestämd form. Då publicerade HENRIK BORGSTRÖM d. y. (1830—1865) några broskyrer, i hvilka han jämte det han ifrade för den sedermera år 1865 genomförda myntreformen, med värme och sakkännedom föreslog grundläggandet af en privatbank samt en hypoteksförening, den sistnämnda för förmedlande af jordbrukarnes behof af stående lån. En kreditanstalt för jordbrukare, baserad på de inteknade egendomarnas ömsesidiga ansvarighet och benämnd »Finlands hypoteksförening», grundlades år 1860. Dess utlåning uppgår för närvarande till ungefär 25 millioner mark. Upplåningen sker genom emission hufvudsakligen i utlandet af obligationer, af hvilka en del löper med 4, en annan del med 4 $\frac{1}{2}$ procents ränta. Föreningen har en reservfond, uppgående till 500,000 mark.

Den första privatbanken, benämnd Föreningsbanken i Finland, grundlades år 1862 med ett aktiekapital af 3 millioner mark, och Henrik Borgström blef dess förste verkställande direktör. Därefter förgick mer än ett årtionde, innan någon ny bank kom till stånd. Men på 1870-talet öktrojerades tvenne privatbanker, nämligen Nordiska Aktiebanken för handel och industri år 1873 och Wasa Aktiebank år 1879. Sedermera hafva tillkommit Nylands Aktiebank år 1887 samt Helsingfors Folkbank och Kansallis Osakepankki år 1889.

Följande siffersammanställning, omfattande såväl Finlands Bank som privatbankerna, åskådliggör bankväsendets utveckling i landet under de senaste decennierna:

	1872.	1882.	1892.
Bankernas egna fonder (grundkapital och reserver)	17,354,000	42,613,000	51,007,000
Depositioner	30,078,000	51,620,000	118,230,000
Inrikes vexas	14,257,000	36,696,000	75,570,000
Lån	16,681,000	26,806,000	67,765,000
Nettovinst	1,677,000	3,361,000	4,558,000
Antal kontor	26	51	82

Henrik Borgström d. y.

Sparbankerna voro vid 1890 års utgång 136 till antalet. Af dem voro 30 belägna i stad med en depositionssiffra af 34 millioner mark, 106 på landsbygden med 7 millioner mark i depositioner.

År 1887 inrättades en postsparbank, hvilken dock icke vunnit någon större anslutning.

3. Försäkringsväsendet. Den äldsta försäkringsanstalten i Finland är »Städernas allmänna brandstodsbolag», som år 1833 trädde i stället för ett tidigare bestående »Brandförsäkringskontor». Städernas allmänna brandstodsbolag är grundadt på ömsesidig ansvarighet, men för försäkrad egendom uppbäres de fem första åren inträdesafgift. Bolaget har efter hand hopsamlat en reservfond, som numera uppgår till 4,415,000 mark. Endast fast egendom, främst fastighet i stad, emottages till försäkring. Försäkringssumman, som år 1872 uppgick till endast 83 millioner mark, hade vid utgången af år 1892 stigit till 242 millioner mark.

För brandförsäkring af såväl fast som lös egendom på landet bildades år 1857 »Finska brandstodsbolaget för landet». Därförinnan var härskadet, på grund af ett stadgande i 1734 års lag, förpligtadt att ersätta brandskada inom dess område; och denna skyldighet kvarstår fortfarande för lägenheter, som icke ingått i något brandstodsbolag. Vid sidan af brandstodsbolaget för landet hafva på senare tid flerstädes uppstått andra brandstods-föreningar, hvilkas verksamhet dock endast hänför sig till en viss landsbygd.

Emedan städernas allmänna brandstodsbolag icke, i likhet med brandstodsbolaget för landet, till försäkring emottager lös egendom, uppstod år 1871 i Åbo »Städernas i Finland brandstodsbolag för lös egendom», äfvenledes grundadt på ömsesidig ansvarighet mellan försäkringstagarne. Sedermera hafva grundats tvänne aktiebolag för brandförsäkring, Fennia år 1881 och Pohjola år 1891.

Det första sjöförsäkringsbolaget, »Finska sjöassuransföreningen», stiftades år 1850 i Åbo såsom en ömsesidighetsförening. Äfven de sjöassuransföreningar, som senare uppstått och af hvilka några omfatta endast en mindre del af landet, äro grundade på ömsesidig ansvarighet. Men år 1889 bildades ett aktiebolag för sjöförsäkring, benämndt Triton.

I liförsäkringsbranschen arbeta tvenne inhemska aktiebolag, nämligen Kaleva, grundadt år 1874, och Suomi, grundadt år 1889.

Äfven ett inhemskt olycksfallsförsäkringsbolag finnes sedan 1888, aktiebolaget »Patria».

Vid sidan af de inhemska bolagen opererar i Finland ett flertal utländska försäkringsbolag, hvilkas verksamhet är normerad genom en förordning af 1891.

Kalevas hus.

N. Gripenberg.

B. LANDTBRUK, INDUSTRI OCH HANDEL.

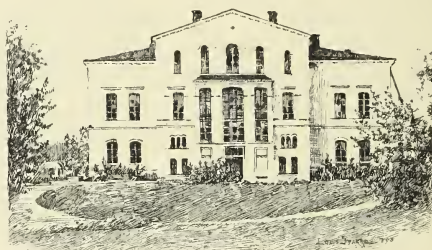
Landtbruket. På Finlands vidsträckta område idkas jordbruket i en mångfald af olika former, från förfädrens primitiva odlingssätt, svedjebuket, till det intensiva mångskiftesbruket. Nyodling fortgår i grannskapet af gammal kultur. Denna underkastas efter hand förändrade metoder. Och klimatet medger ej vid polargränsen samma alstring, som vid Finska vikens kuster: i norden är framtidsmalet en systematisk gräsodling, i södern inhöstas rika sädes-skördar vid sidan af foderväxterna och trivas frukträden under odlarens vård.

I alla tider hafva jordens odlare genom erfarenhetsrön sökt bilda sig något begrepp om de lagar, som betinga företedelserna i naturen. Så uppkom förfädrens brukningssätt och gick i arf från släkte till släkte utan andra förändringar än de, som af nya erfarenhetsrön oafvisligen påbjöd-
dos. Bristfällig var dock den kunskap, på hvilken jordbruket bygde, så länge vetenskapens ledning saknades. Mot slutet af 1700-talet gjordes i Finland de första ansatserna att genom naturforskningen inverka på landthushållningen. Men denna inverkan sträckte sig ej långt, ty den agronomiska vetenskapen gjorde själf ännu sina första lärospan. I det 19:de seklets början utgjorde den från förfädren ärfda rutinen de finska jordbrukarnes allmänna läromästare.

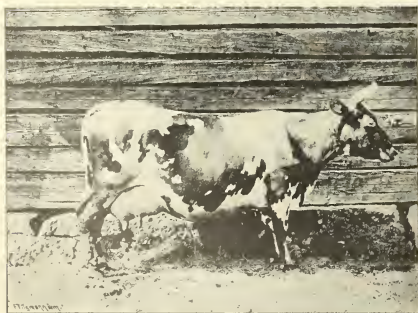
Så fortgick det ännu i årtionden. Åkern brnkades i två eller tre skiften. Rågen upptog ensam lika areal, som korn, hafre och ärter tillsammans. Foderväxter odlades icke. De naturliga ängarna gäfvu hvad de förmådde till foder åt kreaturen, hvilka för öfrigt, under en mindre del af året, erhöilo dränk från gårdens bränneri. Sådant var det vanliga systemet. Där ängen var god och i förhållande till åkern vidsträckt samt icke led inkräktning genom hafreodling, där kunde bolakerns kraft någorlunda vidmakthållas. Sådana gårdar voro ej alldeles sällsynta. Förfogade de därjämte öfver en riklig mängd dagsverken från underlydande torp, så kunde egaren stå sig bra och lemna en verklig förmögenhet i arf. Men annars tärdes efter hand jordens kapitalvärde genom försvagande af dess alstringskraft. På de små lägenheterna var förhållandet ungefär enahanda.

Åtgärder för jordbrukets höjande hörde till en början ej till den finska regeringens program.

Men det fanns ett samfund af icke uteslutande enskild karaktär, som härät egnade sin omtanke, nämligen Finska Hushållningssällskapet. Stiftadt den 1 november 1797 af framstående finske män, har detta sällskap alltifrån sin begynnelse utöfvat en mångsidig verksamhet för näringarnas befrämjande. Dess första betydelsefulla åtgärd för landets jordbruk var potatisodlingens spridande. Efter 1809 blef Kejsar Alexander I sällskapets beskyddare. Dess verksamhet stöddes genom rikliga donationer af enskilda personer. Ett viktigt initiativ togs af Hushållningssällskapet, då det hos regeringen hemställde om inrättandet af ett landtbruksinstitut. Denna hemställan

Erkkylä gård.

Ayreshire-ko från Sippola.

bifölls genom kejserligt förordnande af den 24 aug. 1836. *Mustiala* stora öfverstelöjtnantsboställe, en egendom om 6,000 hektarer i Tammela socken, anslogs för institutet. Härmed var början gjord att tillföra landets jordbruk vetenskapens vägledning. Åren 1838—47 leddes institutets arbete af S. GRIPENBERG (1795—1869, senator 1861) hvilken ådagalade en anmärkningsvärd framsynthet särskildt i fråga om mjölkboskapens förädling.

Väckelser utgingo från *Mustiala* institut och från Finska Hushållningssällskapet, hvilket bl. a. föranstaltade allmänna landbruksmöten, det första år 1847. Åtskilliga jordegare hade i utlandet studerat agronomi och införde nya metoder på sina gods. På 1850-talet var ett rationellt vaxel- och koppelbruk redan tillämpadt på en mängd herrgårdar. Bland banbrytarna från denna tid äro att märkas: W. BAECKMAN (f. 1818) på Harjus i Wiborgs län, A. v. DAHN (f. 1823), som på sitt stora gods Sippola i samma län uppdragit en af landets yppersta ayreshire-stammar, JULIUS FREY på Kaislaks nära Wiborg, C. WETTERHOFF på Hongola i Tavastehus län, greve AUG. ARMFELT (f. 1826) till Wiurila i Åbo län (se pl. s. 32), G. J. SILFVERSVAN (1819—1887), hvilken under omskapandet af landbruket å Vestankärr i Åbo län ådagalagt, att rationella metoder böra leda till välstånd, ej till ruin, P. ÖSTRING, (1819—1872), som ledde reformerna å frih. Muncks egendom Erkkylä i Tavastland och därefter verkade såsom agronomisk skriftställare.

Det talrikta besökta 5te allmänna landbruksmötet i Fredrikshamn år 1860 vittnade genom sina diskussioner om det lifliga intresse, hvarmed landthushållningens utveckling numera omfattades, och blef af särskild betydelse genom sin behandling af förslag till jordbrukskreditens organiserande.

Snart därpå inrättades Finlands Hypoteksförening (se ofvan s. 136). Dess utlåning togs raskt i anspråk, men nu följde upprepade missväxtar, som gjorde det svårt för en del jordegare att uppbära den erhållna krediten. Det rationella jordbruket fick ej sällan bära skulden för misräkningarna. Och visserligen har mången jordbrukare lidit förluster genom de förändringar han med ifver infört i sin hushållning, ty ifvern understöddes ej alltid af tillräcklig insigt. Klart är för öfrigt, att de agronomiska lärorna måste modifieras enligt detta lands klimat och att en ändamålsenlig

tillämpning af de nya metoderna på den finska jordens skötsel ej kunde ernås utan missgrepp och läropengar.

Bönderna tvekade till en början att ansluta sig till reformrörelsen i landthushållningen. Deras ståndpunkt gaf sig uttryck i frågan: »hvarifrån skall man taga bröd, om man odlar gräs i sin åker?» Småningom vunno dock andra åsikter insteg. År 1858 vidtog inrättandet af jordbrukskolor i olika delar af landet. Genom dem spriddes elementerna af kunskapen om rationell jordkultur. En af de första jordbruksskolelärarna var A. MANNINEN (1831—1866), själf en allmogeman från Savolaks. I sina populärt hållna skrifter utlade han med öfverlägsen klarhet det teoretiska vetandets betydelse för landmannen. I slutet af 1850-talet och under loppet af 60-talet anställde regeringen statsagronomer och läneagronomer att tillhandagå jordbrukarna med upplysningar och råd. Föredömet från välskötta större egendomar utförde ock sin inverkan. Och själfva

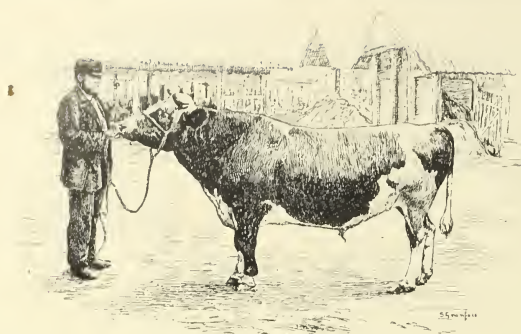
G. J. SILFVERSVAN.

A. MANNINEN.

Ayreshire-tjur från Sippola.

Finsk tjur från Järvikylä.

verksamhet varit af omfattande betydelse. Finska Hushållningssällskapet kunde ej räcka till för alla delar af landet, ej heller nog speciellt egna sig åt landbrukets angelägenheter. Redan 1828 bildades ett särskildt hushållningssällskap för Uleåborgs län, och år 1847 grundades Viborgs läns landbrukssällskap. Nylands och Tavastehus läns landbrukssällskap stiftades 1856, St Michels läns 1858, Kuopio läns 1861, Satakunta landbrukssällskap 1862, Wasa läns 1863. Organiserade såsom privata föreningar, hafva dessa sällskap dock tillika haft en plats i det offentliga lifvet, i det de bistatt regeringen i dess omvårdnad om landthushållningens intressen. Sällskapens direktioner hafva nämligen öfvervakat en del jordbruksskolor och de sedan början af 60-talet till allt

den svara missväxten 1867 vardt en måning att icke vidare ensidigt outhulda sädesodlingen. Nödvändigheten att köpa säd, då frosten förstört den egna skörden, framkallade en plötslig stegring af landets snör-export. Detta gaf bekräftelse åt reformvännernas sats: att ladugården är en säker inkomstkälla äfven då säden drabbas af missväxt, och att det därför är god ekonomi att genom odling öka den fodertillgång, hvaraf ladugårdens afkastning beror.

I denna riktning har den finska landthushållningen sedan dess gått stadigt framåt. Härvid har *landtbrukssällskapens*

A. Borgströms mejeri i Hangö.

Finsk ko från Järvikylä.

Stora ansträngningar hafva erfordrats för att höja ladugårdsskötselns ståndpunkt. Kreatursrasens förbättring befanns nödvändig. I södra delen af landet har detta skett hufvudsakligen genom import af ayreshire-djur från Skottland och deras korsning med landrasen; på ett mindre antal gods har företräde gifvits åt holländska och angler-raserna. I de nordligaste landsdelarna vidmakthålles den goda ras, som där i de gräsrika dalarna danats. I Savolaks, särdeles i Kiuruvesi socken, finnes inhemsk boskap, som på senare tid genom urval och vård utvecklats till en utmärkt mjölkkras. Sträfvandena i sistnämnda riktning ha blifvit ledda förnämligast af N. GROTEFELT (f. 1846, blef 1892 öfverdirektör i Landtbruksstyrelsen), hvilken äfven intager ett af de främsta rummen i arbetet för mejeriindustrins utveckling. Denna utveckling har på mångsidigt sätt främjats af landets regering. Ett högre mejeriläroverk, anlagdt i samband med Mustiala landbruksinstitut, sörjer främst för utbildningen af lärare och lärarinnor i mejerifacket, och 17 praktiska mejeriskolor utdimittera årligen omkring 70 kvinnliga elever med kunnighet i mjölkhushållning och kreatursskötsel. Statsmejerister stå till buds med råd i alla till facket hörande frågor. För anläggning af distriktsmejerier utgifvas amorteringslån af statsmedel — till utgången af 1892 hade närmare 300 sådana lån, å 2,000 å 5,000 mark, blifvit beviljade. Transporten af exportsmör å statsjärnvägarna underlättas ej blott genom billiga fraktsatser, utan ock genom vagnarnas afkylning under sommaren och uppvärmning i vinterkölden. — Karakteristisk för Finland är den stora spridning handseparatorn erhållit, jämte det stationer för uppsamling af grädde från glest belägna gårdar blifvit anlagda. — Landets smörexport uppgick 1871—1875 i årligt medeltal till 4,740,000 kilogram;

större antal inrättade mejeriskolorna, utfört äfven andra uppdrag af regeringen samt afgifvit utlåtanden i en mängd ärenden rörande jordbruket. Sällskapens själfständiga verksamhet har åter förnämligast bestått i föranstaltandet af landtbruksmöten och utställningar samt utsändandet af läuedejor, trädgårdsmästare och slöjdlärare för meddelande af undervisning och råd bland länets allmoge. Sällskapen åtnjuta årliga bidrag af statsmedel, omkring 8,000 mk för hvarje län. — På en del orter hafva äfven trängre föreningar för landbrukets befrämjande bildat sig, under namn af landmannasällskap eller landbruksgillen.

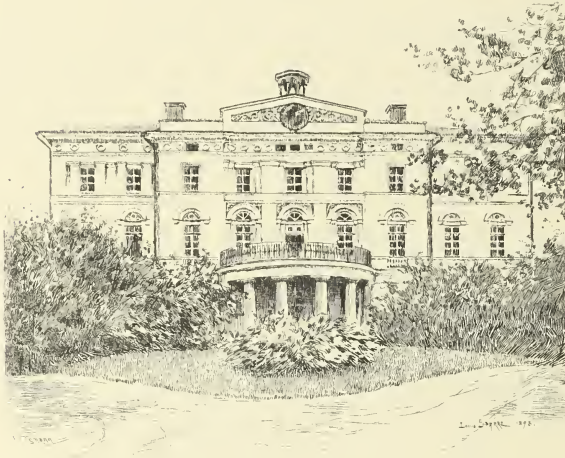

Från Åland.

de senaste åren har densamma öfverstigit 8 mill. kilogr., hvarjämte kvaliteten fortfarande förbättrats. Statistiken öfver hornboskapen upptager för år 1881 — 65,089 tjurar och oxar, 753,111 kor och 211,196 st. ugboskap; 1890 hade dessa siffror ökats till resp. 81,652, — 928,276 — och 295,259. Farens antal visar för samma tid en tillväxt från 885,000 till 1,054,000.

Jordkulturen har utvecklats jämsides med ladugårdsskötseln: erfarenhetens vittnesbörd, att dessa båda hufvudgrenar af landthushållningen ömsesides måste stöda hvarandra, kan icke mera bestridas. Undantag äro numera de större gods, där mångskiftesbruk och artificiell gräsodling icke vore införda, och talrika äro redan de mindre lägenheter, hvilka åtminstone delvis tillämpat de nya metoderna.* Användningen af mekaniska tröskverk, slättermaskiner, skördemaskiner och annan förbättrad redskap har äfven i allmogens hushållning tagit en utsträckning, som i sin mån visar, att jordbrukarne icke misströsta om möjligheten att erhålla afkastning af det kapital, hvilket egnas åt den finska jordens rationella skötsel.

Mnstiala landbruksinstitut är fortfarande organiseradt enligt systemet, att eleverna jämte teoretisk nudervisning skola erhålla öfning i praktiska landbruksarbeten. År 1874 inrättades ett andra landbruksinstitut på Kronoborg, ett staten tillhörigt gods vid Ladogas strand, men lärokursen vid detta institut är tillsvidare ej mycket större än vid de vanliga jordbruks-skolorna. Af dessa äro nu 11 i verksamhet. Utom de redan omnämnda stats- och läneagronomerna, bland hvilka isynnerhet statsagronomen K. J. FORSBERG (f. 1828, numera öfveringenjör i Landbruksstyrelsen) utöfvat ett stort och gagneligt inflytande på jordbruksreformens genomförande i olika delar af landet, hafva landbruksingenjörer blifvit anställda, jordbrukarne till bistånd, särskildt i fråga om uttorkning af sankmarker. Åt denna fråga har regeringen på senaste tid egnat mycken uppmärksamhet. Kärrodling har vis-

Vuojoki gård.

serligen i alla tider bedrivits. Men många af de otaliga kärren och mossarna hafva en ofantlig utsträckning och kunna icke torrläggas utan kostsamma flodrensnings- och kanaliseringsarbeten. Dessa arbeten bekostas till en del af statsmedel. Sålunda kunna tusende och åter tusende hektarer fruktbar mark vinnas åt odlingen, isynnerhet i Wasa och Uleåborgs län. Bland öfriga regeringsatgärder märkes anvisandet af 2 mill. mk besparade statsmedel till odlingslån åt mindre jordbrukare.

Bland stora gods, hvilka gjort sig bemärkta för omfattande odlingsarbeten och hög kultur samt såsom föredömen bidragit till landbrukets framsteg i olika delar af landet, må nämnas: Vuojoki med Lavila invid Raumo, där A. BJÖRKENHEIM fortsatt sin faders i stort planlagda arbeten, *Kjuloholms* fideikommiss, som eges af friherre A. CEDERCREUTZ, *Wiksborg* och *Kojo* i Taumela, upparbetade af den i jordbruk och industri lika verksamme A. W. WAHREN (1814—1885), *Notsjö* i Urdiala, tillhörigt guvernör T. COSTANDER, *Brödtorp* i Pojo, med systematisk noggrannhet upparbetadt af friherre E. HISINGER (f. 1832), *Haga* i Jauakkala, tillhörigt friherre H. G. BOLJE och känt äfven såsom plats för en af landets tidigaste mejerikolor, *Kinttula* i Artsjö, som eges af E. DUNCKER (f. 1836), en bland landets främste fackmän i landthushållningens olika grenar, *Moisio* med underlydande gårdar i Elinä, väl skötta redan af sina föregående egare, bröderna AF FORSELLES, och numera tillhöriga greve F. BERG, *Ykspää* nära Wiborg, till stor intensitet utveckladt af numera aflidne köpmannen V. ROTHE, som nordligare i landet *Järvikylä* i Jorois, som disponeras af N. GROTFELT, *Sinananniemi* i Libelits, tillhörigt J. E. HÄLLSTRÖM och där landets äldsta mejeriskola samt äfven en jordbrukskola äro förlagda, *Orisberg* i grannskapet af Wasa, tillhörigt E. BJÖRKENHEIM.

Hästmarknad.

nen representeras hufvudsakligen af *Biet*, red. af J. JERNSTRÖM, och *Maanviljelys-lehti* (= Jordbruksbladet), red. af TH. FORSSELL.

Mycket har under de senaste årtiondena gjorts för förbättrandet af hästen, den finska jordbrukarens trogna och outhärliga medarbetare. Man har föranstaltat årliga traftäflingar i alla delar af landet, premiering af väl skötta unga hästar, spridning af goda afvelshingstar. Hästkötare- och hofbeslagsskolor ha blifvit inrättade. Dessa åtgärder hafva vidtagits dels af regeringen, dels af hästvänsföreningar. Mer än någon annan har härvid E. DUNCKER för sina framstående insigter i hästkulturen blifvit anlitad. Försöken att korsa den finska hästen med utländska rasdjur hafva icke manat till efterföljd. Det har befunnits mera ändamålsenligt att genom urval af afvelsdjur och förbättrad ans utbildta den inhemska hästrasens för landets förhållanden lämpade och delvis utmärkta egenskaper. År 1890 var antalet hästar och föl i landet 293,400.

Insigten, att skogen bör vårdas och icke plömlöst förbrukas, vinner blott lång-

Samman har fördelats på de kommuner, som velat på sin ansvarighet öfvertaga länens utgifvande.

Angående vidden af landets odlade jord har statistiken icke ännu kommit till säkra resultat. Den brukade jordviddens *arlige* ökning genom nyodlingar har enligt approximativa uppgifter sedan 1881 utgjort från 5,000 till 10,000 hektarer. År 1890, som var ett medelgodt år, skördades af råg, korn och hafre sammanlagt 11,348,000 hektoliter. Da skörden af dessa sädeslag under den synnerligen gynnsamma femårsperioden 1871—75 uppgått i årligt medeltal till endast 8,427,000 hektol., skönjes häraf, att den finska jordens alstringsförmåga genom jordbrukarnes bemödanden blifvit stegrad.

Sveriges landbruksliteratur, afsedd för nära likartade kulturförhållanden, har dels omedelbart, dels genom öfersättning till finskan, kommit Finlands landtmän till godo. Bland de föga talrika originala arbeten, som här utkommit, märkas E. BONDORFFS åren 1870 och 1871 utgifna verk *Fysiken tillämpad på det rationella jordbruket i Finland* och *Orsakerna till missväxten* samt från senaste tid N. GROTEFELTS läroböcker i mjölkhus-hållning och kreatursskötsel, flere publikationer af friherre R. GRIPENBERG rörande mejeriväsendet äfvensom A. RIXDELLS och G. GROTEFELTS vetenskapliga monografier på agrikulturkemins och bakteriologins områden. Vetenskapliga inlägg äro jämväl S. LEMSTRÖMS undersökningar angående nattfroster och medlen att förekomma deras härjningar. Den periodiska literaturen i agronomiska äm-

Järvikylä gård.

samt insteg hos befolkningen. Odlingsarbetet på Finlands jord har varit och är i de aflägsnare bygderna ännu i dag en kamp med yxa och eld mot den öfvermäktiga skogen. En inkomstkälla för egaren blef hans skog endast i den mån städernas och industrins behof af ved eller sågarnes behof af timmer kunde från hans marker tillfredsställas. Med egen erfarenhet om skogens värde upphör man att sköfla densamma, så vidt det icke sker genom oförståndig bortslumpning till stockspekulanter. Öfverdrifna äro dock farhågorna, att skogsbrist skall uppstå i detta land. Klimatet är gynnsamt för skogens återväxt. Sålunda underhjälpes de enskildas skogshushållning. Och staten, som eger ej mindre än 14 mill. hektarer skogsmark, lærer ej frångå det sedan slutet af 1850-talet smärningom införda systemet af rationel forstförvaltning. Fackmän för denna hushållsgren danas vid *forstinstitutet i Erois*, hvars direktor A. BLOMQVIST (f. 1836) genom undervisning och utgifna skrifter hållit den rationella skogsvårdens fana högt. *Finska forstföreningen*, stiftad år 1877, verkar lifaktigt för dessa intressen genom möten och tryckta »Meddelanden».

I århundradets början stod *trädgårdskulturen* på en jämförelsevis hög ståndpunkt i sydvästra delen af landet, särdeles Åbo stads omnejd. Härmed gick det sedermera något tillbaka. Såsom en framstående representant för den tidigare radande nitälskan för hortikulturen kvarstod i seklets

Hästhandel.

midt professor J. R. SALLBERG, hvars stora fruktgård *Huutus* i Yläne öfverträffat allt, som i fruktodling blifvit försökt i detta land. Bland odlare af blommor och prydnadsväxter har främsta rummet intagits af friherre F. M. HISINGER (1803—1884) på Fagervik i Nyland (se pl. s. 33). På Svartå hos friherre F. LINDER äro alla grenar af hortikulturen väl representerade. Bland fackmän, som utvecklat trädgårdsycket till själfständig och betydande affär samt bidragit till hortikulturens nya framsteg på senaste tid, äro att märkas G. NILANDER i Wiborg, M. G. STENIC i Helsingfors. *Finska Trädgårdsföreningen*, stiftad år 1881 i hufvudstaden, på hvars

egor dess plantskolor och växthus äro anlagda, ställer som sitt mål att i vida kretsar verka för trädgårdsskötselns höjande. Dess sträfvanden ledas energiskt af generalen J. AF LINDFORS (f. 1831). Föreningen underhåller ock, med bidrag af statsmedel, en trädgårdsskola; en aman sådan skola finnes å Kuppis vid Åbo. — Landets städer hafva begynt alltmera värda sig om sina offentliga trädgårdar och parker.

Vida sträckor af Finlands odlingsbara jord vänta ännu på gräftan och plogen. Mycket arbete och kapital kräfves för fullföljandet af uppgiften att bringa den redan brukade jorden i högre kultur. De framsteg, som gjorts under det 19:de seklet, berättiga dock till den förhoppning, att landets modernäring fortfarande skall förkofras och bidraga att höja nationens välstand.

Industrin. Af de tre former, i hvilka industrielt arbete bedrivs — hemslöjd, handverk, fabrik — var utan tvifvel hemslöjden eller husfliten i Finland den mest producerande, ännu ett godt stycke in på 19:de seklet. Hvarje gods och hemman, ja hvarje jordtorp, var, så att säga, ett särskildt ekonomiskt område, hvilket i möjligaste grad genom egna hjälpmedel tillgodosåg sina behof.

Gårdens kvinnor spunno ullen från de egna fåren samt linet och hampan från den egna akern, väfde läfter, drällar, bolstervarstyg, vadmal och andra ylletyger, mattor, ryor m. m. samt förfärdigade

sina och oftast äfven männens klädesplagg. Männen timrade husen och sagade plankor, slöjdade åkerredskap och husgeråd, tillverkade slädar och kärror, båtar och fiskredskap. Talgljusen stöptes hemma, hembrygdt var ölet, i egen pauna var brännvinet beredt.

J. von Julin.

Penningen var tunnslädd och svar att åtkomma, man sökte göra sig så litet som möjligt beroende af den. Tjenstefolket aflönades hufvudsakligen med kost och persedlar, och ju mera husfliten sörjde för de egna behoven, desto mindre kommo inköp i fråga. Salunda kunde äfven en jämförelsevis ringa försäljning af produkter lemna nödigt öfverskott af penningar till betalning af skatt och af enskild skuld, ifall sådan åsamkats.

Sammanställas dessa korta antydningar med de tidigare gifna konturerna af jordbrukets äldre ståndpunkt, så framstår totalbilden af de gångna tidernas landthushållning. Och verkligheten erbjuder, ännu i den dag som är, tillfälle att se denna bild: i glest bebyggda trakter, fjärran från järnvägarna och de stora sträckvägarna, sörjer husfliten fortfarande för tillverkningen af de enkla föremål, som behöfvas i hemmet och vid gårdens skötsel. Ja, äfven där liflig trafik eger rum samt behovens mangfald vuxit och billiga fabriksvaror stå till buds i när-

belägen handelsbod, är hemslöjden af vikt för hushållningens gång, ty icke ens på det intensiva jordbruket kunna arbetstimmar under den långa vinterns mörka kvällar användas. Och huru skulle väl kvinnornas från öfriga sysslor lediga tid bättre tillgodogöras, än vid spinnrock och väfstol?

Handverk och handel skulle få idkas endast i stad, så stadgade lag sedan medeltiden för att genom näringarnes koncentrerung befördra städernas uppkomst. Allmogens hemslöjd var dock, såsom synes, häri icke inbegripen. Äfven några andra undantag från stadsmanna näringarnas stränga afgränsning hade befunnits nödvändiga: sockarna berättigades antaga handverkare för yrken, som i landsbygdens ekonomi ej kunde undvaras och för hvilka hemslöjdens skicklighet ej räckte till. Garfware, skomakare och smeder voro de allmännast förekommande socknehandverkare. Kvarnar, sägar och järnbruk måste få anläggas vid vattenfall och forsar. Lagen tillät redan på 1700-talet, att fabriksindustrin stälde sig utanför skrävandesendets rāmärken.

Finlands berg äro fattiga på malmer; blott ett fatal järngrufvor har bearbetats. Men från Sverige kunna malmer lätt hemtas till de sydvästra kusttrakterna. Här anlades åtskilliga masugnar, andra ater i det inre af landet, där myrmalmer och sjömalmer

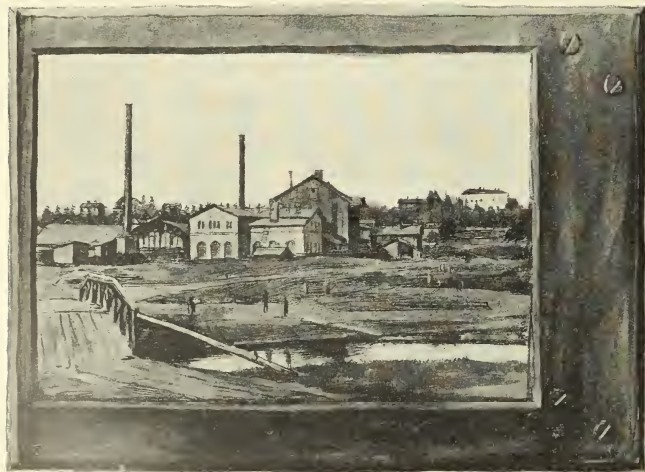

Strömsdals bruk.

förefinnas. De äldre järnbruken äro nästan alla anlagda af egare till stora gods, som förfogade öfver egen skog till kolning och egna underhållvandes ökedagar till nödiga forslingar. Stångjärn, svartsmide och gjutgods var i långa tider nästan allt hvad bruken utsände i marknaden. En mångsidigare produktion inleddes af J. VOX JULIX (1787—1853), som med sällspord energi och omtänksamhet reformerade *Fiskars* järnverk i vestra Nyland. En annan banbrytare var N. L. ARPE (1803—1861), som danade *Wärtsilä* järnbruk till ett industriellt centrum för norra Karelen och slutligen där äfven inrättade ett modernt valsverk. Hvad desse män grundlade, har sedermera vidare utvecklats. *Fiskars'* finsniden samt dess plogar och öfriga jordbruksredskap intaga jämte brukets valsade järn en obestridd hög rang såväl på den finska som på den ryska marknaden. Vid *Wärtsilä* beredes numera äfven stal af sjömaln enligt en ny metod. *Strömsdal* i Nilsjö, ett af de äldsta bruk i Savolaks, tillhörigt ett ryskt bolag, har utvecklats enligt tidens fordringar. Det största valsverk i landet finnes på *Dahlsbruk* i Kimito. En mängd *mekaniska verkstäder* har under de senaste årtiondena uppstått, dels i samband med stångjärnsverk på landet, dels skildt för sig i städerna. Af de verkstäder, som företrädesvis egnat sig åt byggandet af ångfartyg, intagas främsta rummen af *Crichton et C^{is}* etablissement i Åbo, *Warkaus* järnverk i Leppävirta, tillhörigt PAUL WAHL ET Cⁱ, som i tre årtionden försett Saima-vattnen med ångbatar, samt *Björneborgs* mek. verkstad, hvilken utvidgats af W. ROSENLEW ET Cⁱ. En betydande inrättning, hufvudsakligen för fartygsreparationer, är *Helsingfors skeppsdocka* med verkstäder, egare O. EKLUND. Mångsidig tillverkning af landbruksmaskiner eger rum vid *Mathildedals* bruk i Bjerno; efter amerikanska modeller tillverkas slattermaskiner och hästräfsor af *Åbo järnmanufaktur aktiebolag* samt handredskap vid *Billnäs*, tillhörigt frih. F. L. HISINGER. Jämbroar till landets järnvägar utföras numera hos

N. L. Arppe.

Wärtsilä järnbruk.

Brobyggnads aktiebolaget i Helsingfors. Tillverkningen af kraftmaskiner och fabriksmaskiner af olika slag har, äfven den, gjort betydliga framsteg, sedan de mekaniska verkstäderna, hvilkas arbetsprogram ursprungligen var alltför vidsträckt, begynt egna sig åt olika specialiteter, i den mån utvecklingen inom öfriga industrigrenar och jordbruket beredt den mekaniska industrins alster en ökad afsättning.

Pitkäranta kopparbruk på norra kusten af Ladoga sjö har af sin egare, bankirfirman E. M. MEYER ET Cⁱ i St Petersburg, blifvit ut-

vidgad till ett anseeligt och mångsidigt etablissement. Såsom biprodukt vid koppars rening erhålles silfver. Uti Ivalo elfdal utvaskas guld (se s. 47). Någon nämnvärd betydelse hafva dessa metaller dock ej i Finlands produktion.

Ynnigast af alla industriella råämnen står träet den finska näringsfliten till buds, om ock dyrbarare träslag saknas. Det är därför naturligt, att sågverken till både antal och produktionsvärde intaga det främsta rummet bland landets industrigrenar. Angkraftens tillämpning medförde genomgripande förändringar i sågrörelsens gestaltning. Förr voro alla sågar anlagda vid vattenfall. Under de senaste årtiondena har man företrädesvis byggt ångsågverk, som erhålla bränslet till ångmaskinen gratis genom affallet vid sågningen, och placerat dem vid elflynnningar eller andra sådana trafikpunkter, dit timret kan framflottas. Salunda hafva städerna Björneborg och Kotka till följd af sitt läge vid utloppen af Kumo och Kymmene elfvar, langs hvilka virket från skogarna kring de vidsträckt sjösystemen i vestra och mellersta Finland nedflottas, blifvit den finska sågindustrins hufvudorter. Här meddelade bild af ett bland de stora sågverken invid Björneborg kan betraktas såsom representativ för andra dylika anläggningar. Af landets inemot 350 sågverk utgöres dock flertalet af små anläggningar, afsedda att försåga timret från närmaste

Björneborgs ångsåg.

skogar, isynnerhet i trakter där flottleder saknas. Bräderna föras då på järnväg till exporthamnen. Mycket har gjorts, men mycket återstår ännu att göra för att i tekniskt hänseende utveckla vår sågindustri därhän, att dess alster till kvaliteten må varða så goda som möjligt. Äfven handsågning idkas ännu i de flesta landsdelar. Arbetsförtjensten härvid under vintermånaderna saknar ej sin ekonomiska betydelse, och produkten finner marknad jämväl i utlandet.

Tillverkningen af möbler samt af fönster, dörrar och andra byggnadsdelar, hvilken förr idkades endast såsom handverk, bedrifves numera äfven fabriksmässigt, vid ångsnickerier. En del af dessa leverera fullständiga hus. Landets främsta möbelfabrikant är N. BOMAN i Åbo.

En annan gren af träförädling, tillverkningen af trådrullor, har på senare tid vunnit insteg. Aktiebolagen *Kaukas* och *Tornator* hafva brutit väg för denna löfresrika exportaffär, genom hvilken björkskogarnes värde stegras.

Granens och aspens mekaniska slipning till pappersmassa var dock den för Finlands ekonomi mest betydelsefulla utvecklingen på träförädlingsområde. De mäktiga vattenfall och riklig tillgång på virke äro de väsentliga villkoren för denna industri, är densamma väl egnad för vårt land. I medlet af 1860-talet vidtog inrättandet af träsliperier. En del af massan bereddes till papp. Men några år senare begynte man anlägga pappersbruk i sammanhang med träsliperi. Tillverkningen af träpapper omfattar numera äfven finare papperssorter, sedan beredning af cellulosa, d. ä. på kemisk väg vunnin pappersmassa af trä, blifvit införd. Främst i ledet bland dem, som gifvit Finlands industri denna utveckling, står F. IDESTAM (f. 1838), chef för *Nokia aktiebolags* pappersbruk och sliperier. Betydande etablissement af samma slag äro: *Kymmene*, *Kuusankoski* och *Wälcköskoski*, tillhörande aktiebolag med dessa af forsarne lånade namn, och *Mänttå* pappersbruk, anlagdt af G. A. SERLACHIUS. Den största träsliperifabrik är *Enso* aktiebolags vid Wuoksen. — Finlands pappersfabrikation har dock äldre anor. Redan i seklets början funnos några mindre pappersbruk. Det äldsta i större skala anlagda är det firman J. C. FRENCKELL et Sox tillhöriga pappersbruket i Tammerfors, där såväl lump som trämassa och halm massa användas och hvilket därför har att uppvisa den mångsidigaste produktion af papper. Främsta

Nokia pappersbruk.

angen i tillverkningen af fina papperssorter, utslutande af lump, intages af *Terrakoski* bruk i Janakkala, hvars disponent sedan årtionden är A. F. WASENIUS (f. 1828). — 1890 var antalet pappersbruk, träsliperier, cellulosa- och pappfabriker 42. Största delen af tillverkningen exporteras till Ryssland och främmande, äfven transatlantiska länder.

Klädesfabrikationen, af gammalt bofast i landet, har gjort vackra ansatser till en högre utveckling. *Littois* och

Tammerfors klädesfabriker äro de främsta. — Linnfabriken i Tammerfors, anlagd af A. TÖRNGREN och G. WASASTJERNA och öfverlåtten till det af dem stiftade *Tammerfors linne- och järnmanufaktur aktiebolag*, är en bland storindustrins förnämsta representanter i Finland med nära 1,000 arbetare (se pl. s. 36). Dubbelt så talrik är dock arbetspersonalen vid den på andra stranden af samma fors belägna bomullsfabriken, anlagd år 1835 af engelsmannen FINLAYSON och fortfarande förkofrad enligt tidens kraf. Af landets öfriga bomullsfabriker är *Forssa aktiebolags* etablissement i Tammela det största, med 1,100 å 1,200 arbetare. Detta bolags stiftare och mångåriga ledare voro H. BORGSTRÖM d. ä. (1799—1884, se pl. s. 132), hvars verksamhet egnades icke blott åt industrin och handeln, utan särskildt äfven at hufvudstadens försköning genom parkanläggningar, samt A. W. WAHREN (se noten s. 142).

I Uleåborg hafva bröderna ÅSTRÖM skapat ett industrielt verk, som i sin branch, läderfabrikationen, med ett arligt tillverkningsvärde af bortåt 2½ mill. mk, står utan like i Norden. De öfriga omkring 590 garfverierna och läderfabrikerna i Finland arbeta alla i jämförelsevis liten skala.

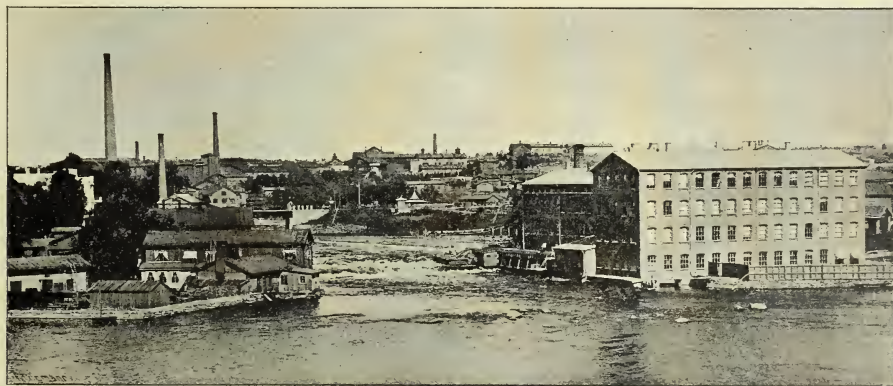
Glasbruk finnas i de flesta län. Den vanliga produktionen är fönsterglas och buteljer. Endast få af bruken, i främsta rummet *Notsjö* glasbruk i Urdiala, tillverka äfven slipadt bordsglas. Inom den keramiska industrin representeras den högre konstfärdigheten af *Arabia* porslinsfabrik vid Helsingfors, ursprungligen en filial af Rörstrands berömda fabrik i Stockholm. W. ANDSRÉNS kakelfabrik i Helsingfors och några andra dylika hafva jämväl vinnlagt sig om iakttagande af smakens fordringar. Dessa göra sig äfven gällande vid granitens bearbetning till gravvårdar och för byggnadsbehof. Den finska stenrikedomens tillgodogörande genom export i större skala har inledts af *aktiebolaget Granit* med hufvudstation i Hangö.

Talrika äro mjölkvarnarna. Af de till omkr. 1,200 st. uppgående kvarnar med vattendrifikraft äro dock de flesta gamla och små. Framstegen i denna industri hafva kännetecknats genom anläggningen af stora ångkvarnar. Den största bland dem är *Wasa ångkvarn*, försedd jämväl med en väldig elevator (se pl. s. 45). Tvenne ansehlige sockerbruk finnas i landet, men de bero af importerad råvara, emedan hvitbetsodlingen här ej lönar sig. Till storindustrins område höra åtskilliga af de omkr. 30 tobaksfabrikerna och af de omkr. 90 öl- och porterbryggerierna.

Gränsen mellan storindustri och mindre industri är för öfrigt vansklig att uppdraga, sedan de legala gränserna mellan fabrik och handverk bortfallit och äfven den mindre industrin begynt använda kraft- och arbetsmaskiner. Landets industriella utveckling står i själfva verket icke att ses endast i de stora fabriksanläggningarna; den har icke heller varit ensidigt riktad åt vissa

Pitkäranta kopparbruk.

Tammerfors klädesfabrik.

industrigrenar, som kunna arbeta för export, den röjer sig i en växande mångfald af industriella företag, i ett mångsidigare tillgodoseende af landets egna behof. Dessa behof hafva naturligtvis ökat i kapp med välståndets och bildningens framsteg. Så t. ex. förete livsmedels- och beklädnadsindustrierna i sina olika förgreningar en helt annan ståndpunkt nu än förr. Anspråken på bättre byggnader och komfortablare bostäder hafva framkallat en hel serie industrier, som ännu för par decennier tillbaka knapt funnos till.* Literaturens raska tillväxt har motsvarats af en anmärkningsvärd utveckling af boktryckeriindustrin, såväl hvad tryckeriernas antal, som hvad deras tekniska utrustning vidkommer. Den äldsta tryckerifirman är J. C. FRENCHELL ET SON; bland nya firmor har aktiebolaget WEILIN ET GÖÖS inrättat sig i största skala. I stentryck och kemiskt konsttryck står F. TILGMANN främst. Den betydliga användning telefonen och den elektriska belysningen erhållit i vårt land har gifvit upphof åt härtill erforderliga industriella anläggningar.

Importen af andra länders industrialster är emellertid fortfarande ganska ansenlig. Omotiveradt vore det dock att häri se en olycka eller en ekonomisk svaghet, ty denna import betäckes

genom landets export, och den ökning af den industriella produktionen, som kapitalets och arbetskraftens successiva stegring medger, bör väl äfven framgent afse såväl exporten som den inhemska marknaden.

I den officiella industristatistiken är totalvärdet af den finska industrins produktion för år 1890 uppgifvet till 167 mill. mk. För 1885 var detta värde beräknadt till 127 $\frac{1}{3}$ mill.

Längre tillbaka i tiden

kan jämförelsen ej sträckas, emedan denna gren af landets statistik var föga tillförlitlig, innan densamma af den år 1884 inrättade industristyrelsen blifvit planmässigt ordnad och bearbetad. Svårigheten att erhålla fullständiga primäruppgifter vållar dock, att äfven ofvan anförda siffror äro endast approximativt riktiga. De vittna emellertid om beaktansvärda framsteg i landets industriella produktion.

Utrymmet medger ej att här ingå på den vidtomfattande frågan, huru statens tullpolitik inverkat på industrin. Endast det må här antecknas, att de äldre tulltaxorna voro strängt protektionistiska, delvis prohibitiva, men icke framkallade någon snabbare stegring af industrin, samt att enligt 1869 års tulltariff, som något minskade tullskyddet, de för industrin behöfliga utländska råämnen, materialier och maskiner hafva fått tullfritt eller mot lindriga tullafgifter inhemtas. — Sedan 1890 står på den politiska dagordningen ett förslag, åsyftande genomgripande förändrin-

* Äfven på landsbygden är byggnadskonsten stadd i utveckling. De af A. W. SJÖSTRÖM utgifna ritningar till landtmannabyggnader lemna härvid en förtjenstfull vägledning.

Kymmene pappersbruk.

gar af tullsystemet. Farhagorna, att sådana förändringar skola skadligt inverka på landets näringslif, gäfvö sig uttryck i en petition till monarken af 1891 års landtdag.

År 1847 utfärdades förordning om inrättandet af *tekniska realskolor* i Helsingfors, Åbo och Wasa. Skolan i Helsingfors utvidgades 1872 till en polyteknisk skola och ytterligare år 1879 till ett polytekniskt institut. De andra båda realskolorna omdanades år 1885 till *industriskolor*, och dylika industriskolor inrättades i Helsingfors, Kuopio och Tammerfors. Dessa skolors uppgift är att meddela de kunskaper och färdigheter, som äro af nöden för arbetsledare och verkmästare vid fabriker och byggnadsföretag samt för maskinister. Samma år, 1885, utstakades grunderna för *handtverksskolor*, hvilka trädde i stället för söndags- och aftonskolorna. I handtverksskolorna utgöra teckning och ritning de främsta undervisningsämnen, därefter bokföring, praktisk matematik m. m. Dessa skolor äro af två slag, högre och lägre. De inrättas af städerna med bidrag af statsmedel. Undervisningsspråket är i handtverks-, likasom i industriskolorna, lämpadt efter ortens språkförhållanden. I Helsingfors finnes, i stället för högre handtverksskola, en *centralskola för konstfliten*, hvars hufvudmål kan sägas vara att verka för handtverkets höjande till konstindustri i alla de brancher, där det skönas fordringar kunna förenas med det nyttigas. Denna skola, som jämväl utbildar lärare för de vanliga handtverksskolorna, har tillkommit på initiativ af professor C. G. ESTLANDER och står under ledning af *Föreningens för konstfliten* styrelse. Skolan är inrymd i den till konstindustrins fromma med statsmedel uppförda byggnaden *Ateneum*, hvarom mera i annat sammanhang. Elevantalet har de senare åren utgjort 300 å 400 af båda könen.

Polytekniska institutet.

I sammanhang härmed bör i korthet erinras, att äfven hemslöjden blifvit föremål för omvårdnad från statens sida. Ambulatoriska slöjdlärare undervisa allmogen i landets östra delar, där slöjdekunskaper stå lägst. Fasta skolor i väfnadskonst och annan slöjd äro inrättade i olika delar af landet. Dessa åtgärder förmedlas af landbrukssällskapen och Finska Hushållningssällskapet, hvars driftige sekreterare E. RÖNNBÄCK (f. 1838) särskildt vinnlagt sig om folkslöjdens intressen.

Polytekniska institutet är Finlands högskola för de tekniska vetenskapernas studium. Utvecklad ur den forna tekniska realskolan i Helsingfors, blef institutet till sin nuvarande omfattning organiseradt genom de af regeringen den 16 januari 1879 utfärdade stadgar.

Institutet är förgrenadt i fem fackskolor: för arkitektur, ingenjörväsende, maskinbyggnad, kemisk teknologi och landtmäteri. Lärokursen är fyraårig, utom i fackskolan för landtmäteri, som genomgås på två år. Det första året undervisas eleverna gemensamt i de allmänna läroämnena, som läggas till grnd för de speciella studierna. Fordringarna på kunskaper voro i början ej

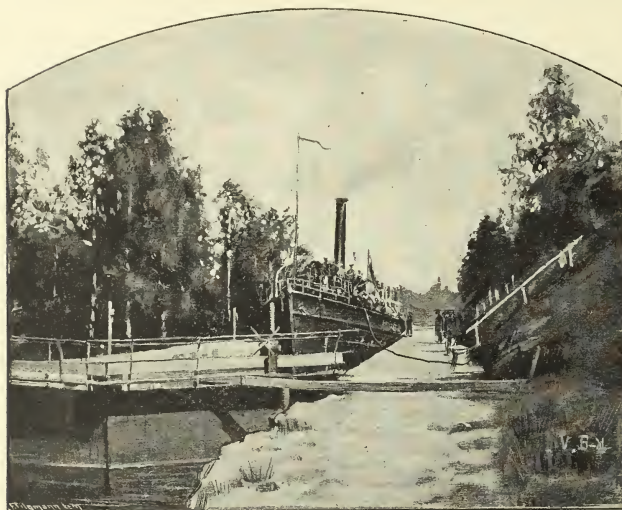
tillräckligt höga; de stegrades genom en förordning af 1886 och äro nu analoga med inträdesförrättningarna vid universitetet. 9 äldre och 4 yngre ordinarie lärare handhafva undervisningen i följande ämnen: allmän kemi, kemisk teknologi, allmän och tillämpad fysik, mekanik och matematik, deskriptiv och projektivisk geometri, grafisk statik och ingenjörvetenskap, bro-, väg- och vattenbyggnad, mekanisk teknologi, maskinbyggnad, arkitektur, byggnadskonstruktionslära. För öfriga ämnen, såsom metallurgi, elektroteknik, konsthistoria, nationalekonomi och industriell lagstiftning, agronomi, inhemska och utländska språk m. m., äro extra lärare anställda.

Institutets förvaltning handhafves närmast af dess direktor, hvilken jämte prodirektor utses af senatens ekonomie departement bland tre af lärarekollegiet föreslagna lärare. Lärarekollegiet behandlar frågor rörande undervisningen och disciplinen. Öfverinscendet öfver institutet utfövas af senatens handels- och industri-expedition; förmedlande organ är Industristyrelsen, hvars öfverintendent fungerar såsom institutets inspektor.

Polytekniska institutets elevantal har de senare åren utgjort omkring 150. Undervisningen

förfogar öfver god materiel och ett rikhaltigt bibliotek samt bedrifves med stor intensitet.

Institutets uppgift är ej endast den, att ställa teknisk insigt till den enskilda industrins förfogande. Institutet fyller äfven statens behof af ingenjörer, arkitekter och landtmätare. Sålunda har polytekniska institutet en vidtgående betydelse för nationalhushållningen. Äfven förr hade såväl staten för sina ekonomiska företag, som ock den privata industrin, behof af teknik. De införskrefvos från utlandet, eller ock anlidades finnar, som studerat vid utländska tekniska läroanstalter. Men alla dessa fackmän hade vunnit sina insigter

Konnus kanal.

utan att Finlands säregna förhållanden därvid kommit i betraktande. Nu förbindes de tekniska vetenskapernas kosmopolitiska element med det observationsmaterial, som fäderneslandets industri och kommunikationsanstalter erbjuda. Först genom vårt polytekniska institut har det tekniska vetandet blifvit bofast i Finland.

Ett vittnesbörd om det lifaktiga intresse, hvarmed landets tekniskt bildade män omfatta de uppgifter, åt hvilka de egnat sig, är den år 1888 stiftade *Tekniska föreningen*, som håller diskussionsmöten dels i Helsingfors, dels på andra orter, samt publicerar sina *Förhandlingar*, hvilka jämte tidskrifterna *Suomen teollisuuslehti* (Finska industribladet) och *Teknikern* utgöra de periodiska organen för tekniska fackfrågor af olika slag.

Industrins framsteg väcka så mycket mera tillfredsställelse, ju mera de visa sig gynnsamma äfven för arbetarnes ekonomiska ställning. Vid en mängd af de större industriella inrättningarna i Finland hafva egarne redan länge egnat prisvärd omsorg åt arbetarnes väl. Det skönjes isynnerhet vid industribärdar på landsbygden, hvilka med sina arbetare bilda likasom ett gemensamt helt. I städerna, där fabriksarbetarne vanligen bo spridda bland den öfriga befolkningen, är en dylik

sammanslutning svarare att åstadkomma, men på mångahanda sätt hafva dock äfven fabriksegare i städer haft outhägnad om sina arbetares intressen. Hvad arbetslönerna vidkommer, så kunna de naturligtvis icke bestämmas endast ur filantropisk synpunkt. I allmänhet äro arbetslönerna i den finska industrin icke oskäligt låga och icke underkastade så täta och starka växlingar, som i de stora industriländerna är fallet. Strejker hafva därför knappast försports bland Finlands fabriksarbetare.

Industristyrelsen har begynt insamla noggranna upplysningar angående arbetslöner, arbetstid, sanitära förhållanden, bildningsståndpunkt m. fl. omständigheter, af hvilka industriarbetarnes ställning kan bedömas. Färdiga resultat af denna enquête föreligga dock icke ännu. — De yrkesinspektörer, som blifvit tillsatta för att öfvervaka efterlefnaden af 1889 års lag om skydd för arbetarne i de industriella yrkena, hafva redan verkat för aflägsnande af sanitära missförhållanden i fabrikslokaler, där sådana förekommit.

Den moderna idén att genom ett omfattande försäkringssystem ersätta bristen på själfständig förtänsamhet hos den arbetande klassen har äfven i Finland vunnit förespråkare. En komité under ordförandeskap af den mångsidigt verksamme ledamoten i industristyrelsen L. GRIPENBERG (f. 1852) har afgifvit betänkande och förslag i detta ämne.* Inom komitén hafva meningarna varit delade i frågan, huruvida obligatorisk försäkring bör införas, eller icke. Det skall i en snar framtid visa sig, hvilken princip lagstiftningen kommer att omfatta i detta hänseende.

Handeln. I likhet med industrin var handeln i äldre tid underkastad hvarjehanda reglementering. Långt in i 19de seklet kvarstod skilnaden mellan stapelstad och uppstad, mellan grosshandel och krämarehandel. Lagen bestämde de rättigheter, som tillhörde den ena och den andra af dessa kategorier; den stadgade ock, att ingen köpenskap fick idkas på landet.

1879 års näringslag har slutligen upphäft all denna reglementering, från hvilken särskilda undantag redan därförinnan blifvit medgifna. En hvar är nu berättigad att, efter en enkel anmälan hos vederbörande myndighet, öppna handel, i stad eller på landet, i parti eller minut eller bådadera.

Det är dock ej endast de legala villkoren för handelsyrket, som förändrats. Kreditväsendets och kommunikationernas utveckling har medfört ännu större omgestaltning.

Kreditväsendets utveckling genom bankerna har haft till följd, att grundläggandet och utvidgandet af handelsaffär icke i samma grad, som förr, beror af tillgången på eget kapital. Äfven utan kapital kan den personliga dugligheten göra sig gällande, särdeles i de numera så vanliga agentur- och kommissionsaffärerna.

Få voro förr de handelshus i sjöstäderna, som ej tillika idkade skeppsrederi för att med egna fartyg bedriva såväl utförseln som införseln af sina varor. Man ansåg sig sålunda hafva konkurrenten bättre i sin hand, än om man berodde af fraktslut med andra redare. Nu däremot är skeppsrederiet vanligen en affär för sig; såväl exportörer som importörer kunna med visshet påräkna, att fraktlägenheter, vare sig med seglare eller med ångare, skola stå till buds för deras varusändningar, om de ock själfva ej ega något fartyg.

De österbottniska sjöstädernas inre handelsområde sträckte sig intill 1850-talet långt in i Savolaks. Efter Saima kanals öppnande blef Wiborg den naturliga afsättningsorten för nämnda landshaps produkter och importorten för dess behof af utländska varor. Senare har Kuopio begynt täfla med Wiborg i denna handel, och en ytterligare fördelning däraf framkallas af den savolakska järnvägen. Det finska smöret, för hvilket Stockholm länge varit den förnämsta afskeppningsorten, vann senare sin bästa afsättning i St Petersburg, men sändes numera därjämte till Köpenhamn, England och Tyskland. Helsingfors, som ännu för några årtionden sedan låg efter i grosshandeln,

* En rikhaltig statistisk undersökning om de på enskildes initiativ härintills inrättade sjuk-, begravnings- och pensionskassor för arbetare och handverkare i Finland har på ofvan nämnda komiténs uppdrag år 1891 blifvit utgifven af AUG. HJELT.

har tagit försteget framför Åbo och Wiborg, sedan järnvägsnätets utsträckning och kapitalstyrkans större koncentring i hufvudstaden gifvit utväg härtill.

Marknaderna i landets städer hafva, till följd af landthandelns utbredning och kommunikationernas förbättrande, förlorat största delen af sin förra betydelse för inrikes varu-utbytet. Af ekonomisk vikt äro dock ännu de marknader i en del sjöstäder, där skärgårdsboarna sälja den saltade strömmingen, denna allmänna nödvändighetsvara äfven för inlandets befolkning, äfven-

som några hästmarknader och kreatursmarknader. På de större städernas torg råder dagligen en liflig trafik med landtmannavaror.

Flera af landets större handelshus hafva varit verksamma äfven på industrins olika områden. Det är isynnerhet en industrigen, hvilken städse dragit till sig köpmännens uppmärksamhet, nämligen sågindustrin, inom hvilken tekniken är jämförelsevis enkel, men de kommersiella operationerna af öfvervägande betydelse.

Efter hand har inom handeln en fördelning på olika förrättningar vunnit insteg. I de större städernas butiker finner man ej numera alla möjliga varuslag sammanförda. Grosshandeln såväl för export som för import har begynt specialisera sig efter hufvudartiklar. Dock fortfara åtskilliga handelshus att, enligt sina traditioner, idka en mycket mångsidig rörelse.

Ytterst få af de nuvarande affärshusen räkna sin uppkomst från äldre tider. Ett af de äldsta är firman J. C. FRECKELL ET SOX, hvars stiftare år 1761 öfvertog bok-

Marknadsbild från Helsingfors.

tryckeri i Åbo; numera omfattar firmans verksamhet grosshandel och boktryckeri i Helsingfors samt pappersbruk i Tammerfors m. m. Sedan 19:de seklets början har firman HACKMAN ET C:o i Wiborg utvecklat sig till östra Finlands, om ej hela landets, främsta affärshus. Det leddes länge af enkefru M. E. HACKMAN och hennes son J. F. HACKMAN (1801—1879, se pl. s. 133), hvars klokhets och varsamhet gjorde sig gällande ej blott i firmans vidsträckt sågrörelse och importaffär, utan ock i allmänna värf. Landets största skeppsredare under århundradets mellersta del var C. G. WOLFF

F. W. Rosenlew.

i utlandet har dess ledare F. W. ROSENLEW (1831—1892) varit högt värderad för sina gedigna affärsmannaegenskaper.

Den teoretiska utbildningen för köpmannayrket söktes vanligen vid handelsskolor i utlandet, förnämligast Tyskland. Jämförelsevis få voro dock de ynglingar, som kunde bekosta så dyra studier; flertalet fick åtnöja sig med inhemtandet af rutin vid inhemska handelskontor. År 1839 inrättades af dåvarande handelssocieteten i Åbo en handelsskola, som ännu är i verksamhet; 1864 tillkom på enahanda sätt en handelsskola i Uleåborg. Dessa skolor och det år 1882 af enskild man grundlagda handelsinstitutet i Helsingfors understödas numera med statsmedel. Med räntorna på en frikostig donation af bröderna B. FELLMAN († 1862) och J. FELLMAN († 1870) underhålles sedan år 1882 ett handelsinstitut i Brahestad. År 1887 skred regeringen till inrättande af handelskolor i Kuopio och Wiborg; senare hafva sådana läroverk kommit till stånd äfven i Tammerfors och Björneborg. Undervisningen i handelsskolorna, hvilkas kurser äro af olika omfattning, meddelas efter ortens förhållanden antingen på svenska eller på finska eller ock parallelt på hvaradera språket.

Redan tidigt egnade regeringen omsorg åt danandet af fartygsbefäl. År 1812 påbjöds inrättandet af navigationskolor i Åbo, Helsingfors och Wasa. Numera finnas sådana skolor äfven i Uleåborg, Mariehamn, Wiborg och Raumo. Navigationskolan i Åbo har vanligen varit den mest besökta. Det goda anseende de finska sjökaptenerna i allmänhet åtnjuta bär i sin mån vittne om den nautiska undervisningens duglighet.

Handelssjöfarten var under seklets förra hälft af relativt större betydelse i landets ekonomi,

(1800—1868) i Wasa; näst honom PETER MALM (1800—1868) i Jakobstad, JOHAN LANG m. fl. i Brahestad samt G. ET C. BERGBOM i Uleåborg, hvilken sist nämnda firma jämväl idkat betydlig såggrörelse. I Åbo upparbetade C. M. DAHLSTRÖM sin firma, som idkade både handel, rederi och industri, till den främsta på orten. Mångsidig affär bedrefs därstädes äfven af GUST. A. LINDBLOM (1828—1889), hvilken därjämte såsom landtdagsman och kommunalman kvarlemnade ett aktadt minne. Beträffande grundläggaren af den ansedda firman H. BORGSTRÖM ET C:o i Helsingfors hänvisas till s. 148. Firman W. ROSENLEW ET C:o i Björneborg intager numera det främsta rummet bland landets exportörer af trävaror. Äfven

Gust. A. Lindblom.

Torg i Tammerfors.

än numera är fallet. De till fraktfart på världshafven utsända segelfartygen gäfvö sina rederier en god inkomst. Under Krimkriget blef större delen af fartygen tagen af fienden, uppbänd i hamnarna eller i lyckligaste fall såld till utlandet. Slaget träffade hårdt. Men efter kriget skred man med energi till handelsflottans återuppbyggande. Inom mindre än tio år voro luckorna fyllda. Ännu in på 1870-talet rådde goda fraktkonjunkturer. Men ångbåtarna, som tidigare blifvit använda mest för passagerarebefordran, hade begynt konkurrera äfven på den allmänna fraktmarknaden. Segelfartygen förmådde på åtskilliga fraktvägar ej uthärda denna konkurrens. Flere af vara rederier inskränkte sin verksamhet. De finska segelfartygens tonnage, som år 1878 utgjort 294,088, hade år 1891 nedgått till 225,639. Och detta nedgående har isynnerhet egt rum inom de större fartygens grupp. Däremot har ångfartygens antal på samma tid vuxit från 161 med 8,710 tons dräktighet till 386, mätande 25,743 tons. Möjligt är dock, att landets rederirörelse, som på senare tider hufvudsakligen haft i sigte de regelbundna kommunikationsliniernas trygghet, (hvarom mera i nästa afdelning), åter höjer sig till större allmän aktivitet, sedan säkrare erfarenhet

vunnits angående de fartygsslag, som med bästa fördel kunna användas i nutidens fraktfart. Tusendetal finska sjömän, som nu segla på främmande nationers fartyg, kunna då återvända i eget lands tjänst.

Emedan varuvärdenas beräkning i handelsstatistiken från 1885 sker efter andra grunder, än förr, äro jämförelser med tidigare perioder vanskliga. 1886—91 har totalvärdet af in- och utförseln utgjort lägst 176 millioner, högst 251 millioner mark. Störst är varuomsättningen med Ryssland, dit Finland utför varor för i medeltal 35 millioner och därifrån importen stiger till inemot 50 millioner mark. Exporten är därefter störst till Storbritannien, Danmark, Frankrike, importen störst från Tyskland, Storbritannien, Sverige.

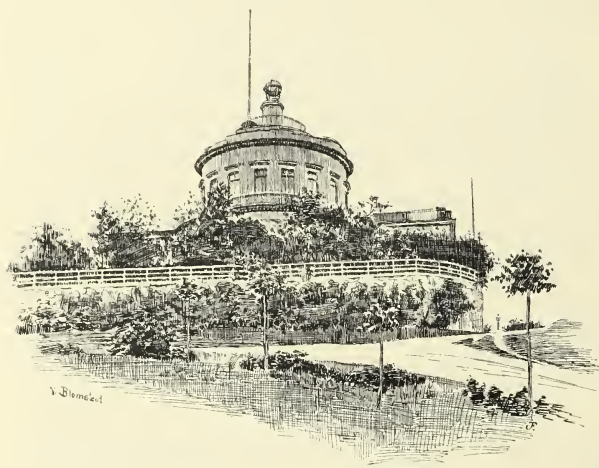
Antalet fartyg, som år 1891 inlöpte i Finlands samtliga hamnar, var 11,633, mätande 1,991,539 tons. De afgångna fartygens antal var 12,010 om 2,043,465 tons. Ångfartygen representerade ungefär 60 procent af tonnage.

Börsinstitutionen är främmande för Finlands affärslif. Detta är en följd af handels decentralisation, hvilken åter betingas af den själfständiga utrikeshandels naturliga fördelning på ett flertal handelsstäder. Värdepapper säljas visserligen på s. k. fondbörsauktioner, men dessa egna sig icke för större spekulationer, vare sig af sund eller osund natur.

I myntväsendets stadga, bankernas soliditet och kommunikationernas fortfarande utveckling har den finska handelns goda bundsförvanter. Hvad ofvan, s. 150, är sagdt om tullpolitikens betydelse för industrin, har sin tillämpning äfven på handeln.

De numera regelbundet hållna köpmannamötena, med deras centrala handelsdelegation, hafva, liksom äfven skeppsbefälhafvareföreningarna, tagit initiativ till åtskilliga gagneliga åtgärder. År 1891 stiftades *Finlands Exportförening*, hvilken, på ständernas förord, tilldelats ett årligt statsanslag af 25,000 mk till understödande af dess sträfvanen att isynnerhet för nya artiklar bana väg till afsättningsorter i utlandet.

L. MECHELIN.

Navigationsskolan i Åbo.

C. KOMMUNIKATIONERNA.

Under de första decennierna af det 19:de seklet voro gängstigar, byvägar, allmänna landsvägar, sjöar och vattendrag de enda förmedlare af samfärdseln i vårt land.

Stigen, som genom skogar och kärr leder till nybyggarens ensliga stuga i ödemarken, byvägen, som förbinder aflägsna gårdar och byar med de större sträckvägarna, äro de finaste grenarna i det ådersystem, som sprider ekonomiskt välstånd, nya tankar och en känsla af samhörighet äfven till de mest undanskymda bygder af fosterlandet.

De allmänna landsvägarna, byggda och underhållna på grund af gammal lag af jordegarene, förena städer och andra mer betydande orter i olika riktningar med hvarandra. Med häst och kärra forslar upplandsbon längs dem sin tjära, sitt smör och andra produkter till närmaste sjöstad och hemtar därifrån i utbyte järn, salt, kaffe, socker och andra förnödenheter. Häst och kärra eller vagn äro ock det enda fortskaffningsmedlet för resande och för posten. Redan i medlet af 1600-talet infördes den

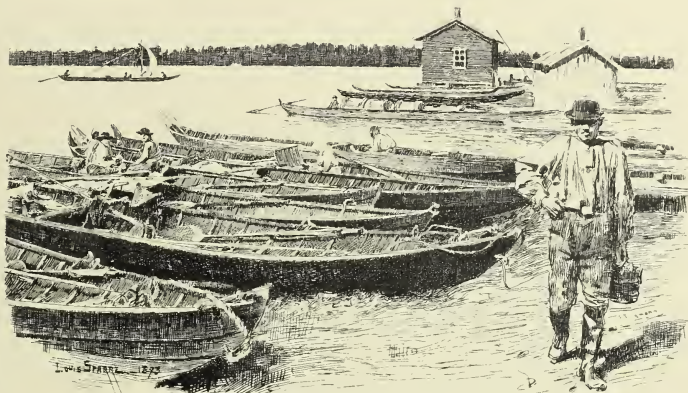
s. k. skjutshållningen, bestående däri, att fastighetsegarne förpliktades att för frambefordran af post och resande hålla hästar vid gästgifverierna eller hästombytesplatserna, där äfven nattlogis och enkel kost kunde erhållas. Då den fastställda skjutslegan varit låg och farhastigheten jämförelsevis hög, har denna anordning väsentligen underlättat den personliga samfärdseln och gjort, att det i andra

länder allmänna diligensväsendet hos oss ej vunnit insteg. — Landsvägarnas totala längd utgör omkring 44,000 (i Sverige omkr. 60,000) kilometer.

Men redan innan ordentliga vägar blifvit banade, bildade Finska och Bottniska vikarna samt de otaliga sjöarna och vattendragen naturliga trafikleder.

Emellan kustorterna underhölls i början af århundradet förbindelsen uteslutande medels större och mindre segelfarkoster. Öfver insjöarna färdades man i långa, smala roddbåtar eller med segelskutor. Vattendragen tjänade ock som flötdleder för landets skogsprodukter, och deras betydelse har i detta afseende på senare tider hellre ökats än minskats, då till följd af den stegrade trävaruexporten millional trädstammar årligen nedflottas från det inre af landet till kusten. Af särskild betydelse äro i landets nordligaste del de stora, vattenrika elfvarne. De äro väl uppfyllda af forsar, som göra en färd uppför desamma lika mödosam, som nedfärden vågsam och lockande för turisten, men de utgöra dock i vida trakter den förnämsta eller enda trafikleden. Samfärdseln med utlandet gick hufvudsakligen öfver hafvet.

Posten till utlandet fördes med rodd- eller segelbåt genom den vidsträckta skärgården och öfver Ålands haf till Stockholm. Resande följde med postbåten eller begagnade sig af privata

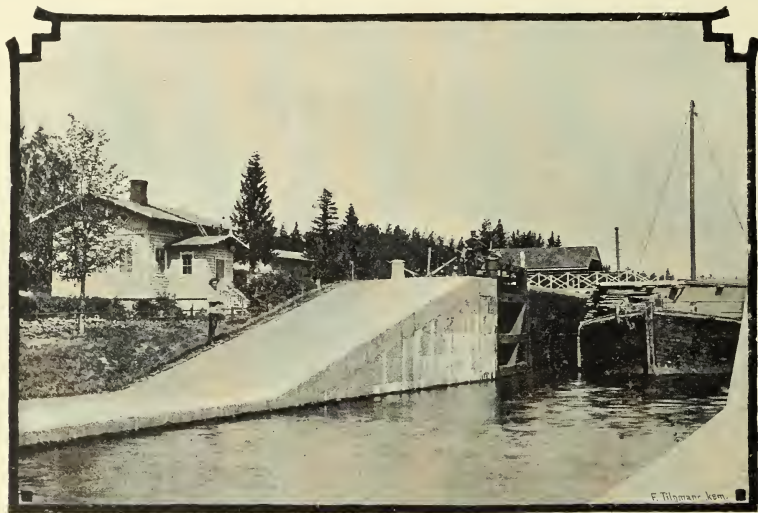
Vaala hamn
vid Uleå elfs utflöde ur Uleå träsk.

segeljakter eller s. k. pakettbåtar. I hyartdera fallet var framkomsten beroende af väder och vind, och resans långvarighet omöjlig att på förhand beräkna. Den gyllene regeln: tid är pengar, hade ännu ej tryckt sin prägel på samfärdsmedlen.

Med år 1836 ingick en ny aera för landets kommunikationsväsen. Till de tidigare samfärdsmedlen kom då vårt århundrades stora uppfinning — ångbåten.

Det var söndagen den 5 juni 1836, nu en helgdag i dubbel bemärkelse, som det svenska ångfartyget »Solide» ankom till Åbo på sin första ordinarie tur från Stockholm. Det medförde 24 passagerare, och öfverfärden hade varat 30 timmar. Följande afton anträdde återfärden med 29 passagerare. Båten gjorde därefter turer en gång i veckan mellan Åbo och Stockholm. Priset i salong eller hytt var 15 Rdr banko (Fmk 31,50).

»Solide» fick snart medtäflare. I Åbo hade bildats Finska Ångfartygsbolaget, som på Åbo varf lät bygga ångbåten »Furst Menschikoff», 8 fot djupgående och 120 fot lang. Båten utsköts på vatten redan i juni 1836, men blef färdig först på hösten s. å. Den 26 oktober gjorde båten

Saima kanal: Juustila sluss.

sin profitur, som, enligt ortens blad, gestaltade sig till en högtid för stadens innevånare, hvilka talrikt hade församlat sig för att vänligt och gladt helsa det första finska ångfartyget. Båten gjorde ock vid profresan den aktningssvärda farten af 10 $\frac{1}{2}$ eng. sjömil i timmen.

För samma bolags räkning bygdes samtidigt i England, af ek och kopparförhydt, ett ångfartyg, som levererades på varen 1837 och under namnet »Storfursten» de följande åren, alternerande med »Furst Menschikoff», gjorde reguliera turer tre gånger i månaden emellan Stockholm, Åbo, Helsingfors, Reval och S:t Petersburg, medan »Solide» fortfarande trafikerade linien Åbo—Stockholm.

Längs landets södra kust var sålunda ångbåtsfarten tryggad. Under följande årtionde tillkommo på denna linie ett par nya batar. Äfven Wiborg och andra kuststäder anlöpdes.

Emellertid hade man äfven i den höga norden varit betänkt på att bereda sig fördelen af ångbåtsförbindelse med södra delen af landet. I Uleåborg hade bildats ett ångfartygsbolag. Och den 16 juni 1839 firades i Åbo en högstämd fest med anledning af öppnad ångbåtsfart längs

landets hela kuststräcka ända upp till Torneå. Den nya ångbåten »Uleåborg» hade anländt och gjort sin proftur för att följande dag anträda sin första resa till Torneå med anlöpande af de flesta kuststäder. Den lilla ångskonerten, som mätte endast 20 ton och var 5 $\frac{1}{2}$ fot djupgående, fortsatte sina turer till och med år 1843, men sedan inträffade ett afbrott i ångbåtsfarten på Österbotten ända till år 1857.

I annan riktning väm däremot ångbåtstrafiken före Krimkriget en väsentlig utveckling, i det regelbunden ångbåtsförbindelse inleddes emellan sydfinska hamnar och Lybeck. Det var den tyska propellerångaren »Hengist», som i oktober 1852 öppnade denna trade och under hela seglationsåret 1853 gjorde resor emellan Lybeck och Helsingfors eller Åbo.

Samtidigt med det ångbåtar infördes på de längre linierna, vidtog äfven den lilla ångslupsfarten, som så mycket bidrager till sommarlivets behag och underlättar den lokala samfärdseln i städernas närhet. Redan 1838 började i Helsingfors lilla »Lentäjä» och följande år i Åbo »Aura» göra turer i dessa städers omnejder.

Den stilla, fredliga utvecklingen af vår sjöfart led på 1850-talet ett svårt afbräck genom Krimkriget (se ofvan s. 156). Men med freden i Paris och Alexander II:s uppstigande på Rysslands och Finlands förenade troner ingick en ny tid äfven för landets kommunikationer.

Fredsåret 1856 var ock i detta hänseende lyckosamt. Då fullbordades och invogs under hela landets lifliga deltagande Saima kanal, hvilken förbinder Saimas vidsträckta vatten med hafvet vid Wiborg. Kanalen, som är 59 kilometer lång, däraf 36 km. gräfd, och räknar 28 slussar, är det största och vackraste arbete af detta slag, som i vårt land utförts. Behaget af en färd utmed densamma förhöjes genom den omgifvande naturens skönhet. Genom den direkta förbindelsen med det fria hafvet öppnades en ny framtid för hela östra delen af landet, isynnerhet sedan sund och strömdrag mellan de skilda till Saima vattensystem hörande sjöarna gjorts farbara. Äfven inom Päijänne och Näsijärvi vattensystem hafva större och mindre kanaliseringsarbeten efter hand kommit till utförande.

Ångbåtsfartens utvidgande blef efter fredsslutet 1856 en angelägenhet, at hvilken särskild omsorg egnades.

För linien St Petersburg—Helsingfors—Åbo—Stockholm anskaffades nya bättre ångfartyg, och därjämte började mindre ångbåtar gå längs kusten mellan närliggande städer. — De österbottniska städernas trafikbehof blef jämväl från 1857 tillgodosedt. Den regelbundna ångbåtsfarten på Lybeck blef åter upptagen och vidare utvecklad.

Redan 1856 förekom direkt ångbåtsfart emellan finska hamnar samt Köpenhamn och England. Men denna trade sköttes länge af utländska fartyg och lemnade i afseende å regelbundenhet mycket öfrigt att önska. De första finska båtarna insattes på denna linie af Wasa Nordsjö aktiebolag, hvilket med ångaren Fennia år 1873 började regelbunden trafik emellan England och Åbo samt kuststäderna vid Bottniska viken. Detta bolag tillkommer ock förtjensten att först hafva låtit finska ångare gå på fraktfart emellan utländska hamnar. Wasabolaget har dock numera blifvit öfverflygladt

Saima kanal vid Lauritsala.

af Finska Ångfartygsaktiebolaget i Helsingfors, hvilket 1884 började sin verksamhet på linien södra Finland—Köpenhamn—England, och delvis med understöd af staten hastigt utvecklat sig. Dess stora första klassens ångbåtar underhålla nu regelbunden trafik mellan de sydfinska kuststäderna samt svenska, tyska, danska, engelska, belgiska, franska och spanska hamnar, jämte det de, isynnerhet under vinternånaderna, idka utländsk fraktfart. Stiftare af detta bolag var L. KROGIUS (1832—1890), som förvärfvat ett aktadt namn både såsom skicklig navigatör och genom annan verksamhet för den finska sjöfartens främjande.

L. Krogius.

En mängd båkars och fyrars vägleda seglaren mellan de skär och undervattensgrund, som så talrikt förekomma vid våra kuster. Antalet fyrbåkar och fyrfartyg, som ännu år 1880 var endast 19, uppgick år 1892 till 46. Dessutom har sedan 1883 belysning af inlopp till hamnar och tranga ställen i skärgården anordnats, enligt ett billigt, i Sverige uppfunnet system, medels små gasoljefyrar, af hvilka redan 1892 icke mindre än 99 voro uppställda. Bland de stora fyrarna bör särskildt nämnas Finlands Eddystone, Bogskärs fyr, bygd på en af hafvet öfversköljd klippa långt ute i Östersjön, söder om Åland.

Samtidigt med ångbåtsfartens utveckling utåt och längs kusterna har ett för samfärdseln inom landet icke mindre väsentligt framsteg gjorts på de inre vattendragen. År för år ha nya insjöbåtar tillkommit och nya linier öppnats i olika delar af landet. Snart sagdt alla större sjöar och sammanhängande vattendrag befaras nu af regelbundet gående ångbåtar.

Om de finska ångbåtarna, isynnerhet dem som trafikera hafvet, kan sägas, att de äro väl utrustade, komfortabelt inredda och föras af dugligt befäl.

Tanken att bygga järnvägar i vårt land upptogs till allvarlig diskussion strax efter Pariserfreden.

Bogskärs fyr.

I enlighet med ett redan några år tidigare uppgjort förslag beslöt regeringen att med finska statsmedel till en början utföra en 107 km. lång bana från Helsingfors norrut till Tavastehus. Arbetet påbörjades 1858. Den 17 mars 1862 kunde banan högtidligen invigas och öppnas för trafik. Denna tilldragelse helsades öfveralt i landet med odelad glädje såsom gryningen af en ny framtidsdag för det finska folket.

Missväxt och en svår ekonomisk kris hindrade under de närmast följande åren järnvägsarbetets fortsättning. Men vid 1867 års landtdag beslöto ständerna på regeringens framställning byggandet af en bana, som från Riihimäki station vid Helsingfors—Tavastehus järnväg med

berörande af Päijänne vattensystem skulle gå genom Wiborg till St Petersburg. Denna järnväg fullbordades 1870, då densamma Alexandersdagen, den 11 september, uppläts för trafik. I anläggningen däraf deltog ryska riksskattkammaren med 2 $\frac{1}{2}$ millioner metallrubel, men sedan denna anpart år 1882 blifvit inlöst, tillhör banan uteslutande finska statsverket.

Därnäst byggdes under åren 1871—73 af ett privatbolag en järnväg ifrån Hyvinge station till Finlands sydligaste, långt i hafvet utskjutande udde Hangö. Då bolaget emellertid snart kom på obestånd, inlöstes banan år 1875 af staten.

Vid samma tid utfördes, jämväl af ett privatbolag, med subvention af Borgå stad en bana ifrån nämnda stad till Kervo station. Denna endast 33 km. långa bibana är tillsvidare den enda privata järnväg, som finnes i landet.

För statens räkning byggdes vidare åren 1874—76 en järnväg från Tavastehus till landets forna hufvudstad Åbo och till fabriksstaden Tammerfors vid södra ändan af Näsijärvi.

Sedan 1878 har arbetet på järnvägarnes utsträckning med af ständerna anslagna medel fortgått utan afbrott, med en stående kår af ingenjörer och arbetsledare.

Järnvägsbron vid Uleåborg.

Främst ville man draga en bana norrut, för att närmare förena de aflägsna nordliga bygderna med södra Finland. 1883 fullbordades Wasabanan, som från Tammerfors i en östlig båge leder upp till Wasa stad. De följande åren drogs järnvägsspåret allt längre norrut genom det österbottniska slättlandet, öfver dess många åar och elfvar. 1885 nåddes Gamla Karleby och 1886 Uleåborg, som ligger på 65° N. bredd och är den nordligaste stad i världen, som eger järnvägsförbindelse. Till den österbottniska järnvägen fogades ett par år senare en bibana till Jakobstad.

Nu följde i ordningen den Savolakska banan, som från Kouvola station vid Helsingfors—St Petersburgs järnväg sträcker sig emellan Päijänne och Saimavattnen upp till St Michel och Kuopio. Den blef färdig 1889 och fortsattes följande år söderut till den betydande export- och sågverksstaden Kotka vid Finska viken.

Samma år vidtog arbetet a tvänne nya betydelsefulla bansträckningar: den ena från Wiborgs stad genom Karelen till Sordavala vid Ladoga och vidare norrut till Joensuu; den andra från Tammerfors genom Satakunta till Björneborg vid Bottniska viken. Från karelska banan går en bibana till Imatra vattenfall, dit trafiken från Wiborg öppnades hösten 1892.

Sedan de under byggnad varande banorna samt den af ständerna redan beslutna, men ej ännu med arbete belagda banan från Jyväskylä stad till Keuru station på Wasa järnväg blifvit slutförda, är, kan man säga, järnvägarnas stamträd färdigt och omfattar alla de skilda landskapen, utom Lappmarken. Den närmaste framtiden tillhör det att lata de långa hufvudgrenarna skjuta kraftiga sidoskott samt att norr om Bottniska viken sammanknyta det finska järnvägsnätet med det svenska.

De finska järnvägarna äro alla bredspåriga, enkelt, men solidt utförda. Farhastigheten är modererad; för persontagen på de äldre banorna 38, på de sedan 1878 byggda 27 km. i timmen. Passagerarevagnarna äro inredda efter genomgångssystemet, dels med 2, dels med 3 klasser.

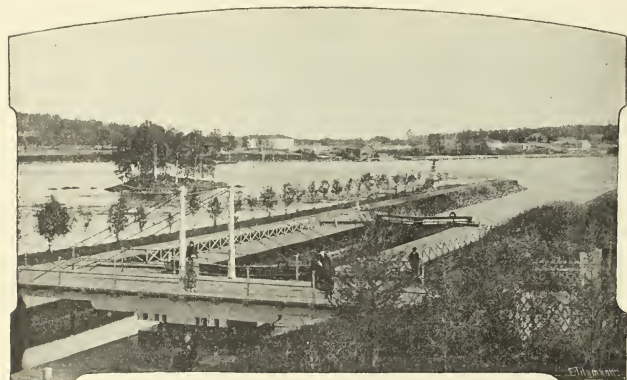
Byggnadskostnaden var för de sydliga banorna jämförelsevis hög, ungefär 100,000 mark per kilometer. Sedan 1878 har man följt ett billigare byggnadssätt och lyckats nedbringa kostnaden till 50,000 å 70,000 mark per kilometer.

Längden af samtliga trafikerade banor i landet uppgår f. n., år 1893, till 1,982 km. eller, om de under byggnad varande, snart färdiga banorna medräknas, till 2,401 km.

Finlands ingenjörkår har genom sitt arbete vid såväl kanal- som järnvägsanläggningar gjort sig väl förtjent om fäderneslandet. Den fränsta platsen bland järnvägsingenjörerna tillkommer

TH. TALLQVIST (f. 1839), hvilken såsom öfveringenjör haft ledningen af alla under åren 1880—1892 utförda järnvägsanläggningar.

Angkraftens införande i samfärdselns tjänst har själfallet i hög grad underlättat postförbindelserna i landet. Kraftiga ansträngningar hafva äfven i öfrigt under senare år gjorts för postväsendets tidsenliga utveckling. Till belysande häraf må anföras, att antalet postanstalter år 1862 var 42, år 1882 uppgick till 120 och vid utgången af 1892

Pielis kanal vid Joensuu.

hade ökats till 520, samt att antalet postförsändelser af alla slag från 9,211,346 år 1882 vuxit till 20,265,565 år 1891.

Elektrisk telegrafledning infördes i landet under Krimkriget, närmast för militära ändamål. Det skedde på föranstaltande af ryska regeringen, och telegrafen i Finland är fortfarande en ryska statens tillhörighet. Endast järnvägarnas telegrafledningar tillhöra finska staten och skötas af dess tjänstemän.

Telefonen har vunnit stor utbredning, såväl i städerna, som på landsbygden. Till slutet af år 1892 hade ej mindre än 244 koncessioner å anläggning och exploitation af telefonledningar blifvit af senaten meddelade åt bolag och enskilda personer. En del koncessioner omfatta betydande trådnät. I södra delen af landet är telefonförbindelse upprättad mellan de flesta städer.

Salunda ha kanaler, ångbåtar, järnvägar och elektriska ledningar blifvit byggda, och vårt land har kommit i anjutan af det 19:de seklets yppersta kommunikationsmedel. Men därmed var i ett nordligt, hafomslutet land ej allt gjort, som måste göras för att betrygga samfärdseln och det

produktiva arbetets däraf beroende utveckling. Ett mäktigt hinder återstod ännu att öfvervinna: vinterkölden och isen, som under flere månader hvarje år fullständigt blockerar våra kuster. Att bryta denna blockad och bereda oss obehindrad tillträde året om till den stora världsmarknaden blef ett livsvilkor för handelns och näringarnas vidare förkofran. Vägen med bantag öfver St Petersburg stod väl öppen, men den var för lang och för dyr. Ingen annan utväg fanns än att söka trotsa vinterstormarna, mörkret och isen på Östersjön. Att åstadkomma en regelbunden vintertrafik öfver ett isuppfyllt haf, därpå riktades nu alla bemödanden. Företaget såg väl omöjligt ut, men det måste vedervägas.

Först gälde det att få till stånd en vinterkommunikation mellan vår naturliga vinterhamn Hangö och Stockholm.

För detta ändamål bygdes af finska staten år 1877 en vältrusad vinterångare och isbrytare, benämnd »Express». Första vintern gick lyckligt, och Express fullföljde sina turer en gång i veckan.

1878 öfvertogs båten af enskild person, kaptenen C. KORSMAN, som med subvention af finska staten och delvis understödd af svenska kronan med synnerlig energi arbetat för vintertrafikens upprätthållande. Befälhafvaren å Express A. A. GRANROTH († 1892) fylde med utmärkt skicklighet sitt ansvarsdryga kall.

Under de första tio åren af sin verksamhet, eller t. o. m. vintern 1887, kunde Express fem år utan afbrott göra sina regelbundna turer, två år behöfde endast tvenne veckoturer på grund af ishinder inställas, men de tre återstående vintrarna var trafiken en längre tid afbruten. Den järnhårda vintern 1881 var isblockaden fullständig, under fyra hela månader; vintern 1883 infrös Express den 18 februari uti Finska viken och lyckades först den 30 mars uppnå Stockholm. 1886 låg båten likaledes infrusen från den 18 februari till den 2 april.

Framgången hade väl sålunda varit långtifrån fullständig, och ofta hade Express och dess passagerare varit utsatta för öfverhängande fara, men möjligheten af en vintertrafik på Östersjön hade dock blifvit ådagalagd, och detta manade till förnyade ansträngningar och mer vidtgående planer.

Redan under de nämnda åren hade privata ångare, vid behof assisterade af Express, sökt och delvis lyckats att under vintern upprätthålla trafik på Lybeck. Nu blef det nödigt att öfver Östersjön öppna direkt vinterförbindelse med Köpenhamn och England. Mejeriväsendet i landet hade nått den utveckling, att för dess alster en snabbare och mindre kostsam väg, än den öfver Sverige, måste banas till den engelska marknaden. Och Ryssland hade genom högre tullar försvårat afsättningen af våra industrialster åt öster, hvarför nya marknader för dem måste sökas i vester.

På uppmaning från finskt håll insatte det »Forenede Dampskibsselskab» i Köpenhamn år 1887 tvenne ångbåtar för regelbunden veckotrafik, så vidt möjligt året om, på linien Hangö—Köpenhamn, och följande år började äfven Finska Ångfartygsaktiebolaget vintertrafik på linien Hangö—Hull. Tyvärr voro dock vintrarna 1888 och 1889 så stränga, att ishinder hämmade all trafik från Hangö från början af februari till slutet af april.

Denna vinterns öfvermakt under två på hvarandra följande år lät landet djupt känna afbrottet i den påbörjade och af affärsvärlden redan paräknade vintertrafiken, och gaf därför anledning till nya kraftansträngningar för att för framtiden besegra hvarje hinder.

Efter det fackmän varit utskickade för att studera konstruktionen af de bästa kända isbrytare, lät finska regeringen år 1889 för en kostnad af 700,000 mk bygga ett kraftfullt isbrytarefartyg »Murtaja» (se pl. s. 18), afsedt att under vintern halla Hangö hamn öppen samt vid utgående och inkommande assistera vinterångarne. Och något år senare anskaffade Finska Ångfartygsbolaget tvenne större, för vintertrafik särskildt utrustade starka ångbåtar för linien Hangö—Köpenhamn—Hull.

Dessa bemödanden hafva ej gjorts förgäfvcs. Redan första vintern var »Murtaja» i tillfälle att häfda sitt rykte som nordens starkaste isbrytare, och trafiken fortgick utan afbrott. 1891 var vintern jämförelsevis mild, men 1892 voro isförhållandena mycket svåra. Tack vare Murtajas energiska verksamhet, blef dock isblokaden ständigt bruten, och den regelbundna ångbåtsfarten kunde upprätthållas.

Ännu svarare naturhinder uppreste sig mot trafiken under den exempellöst kalla vintern 1893, som betäckte hela Östersjön med is. Med Murtajas bistånd begränsades dock sjöfartens afbrott till 6 å 7 veckor. Emellertid var detta afbrott en maning till nya åtgärder för att krossa vinterns välde och hålla kommunikationen till det fria vesterhafvet öppen.

Lyckas dessa bemödanden, och de måste göra det, har en ny farväg öppnats för landets framåtskridande, och en fredlig seger vunnits, hvaröfver äfven större nationer kunde känna sig stolta.

FELIX HEIKEL.

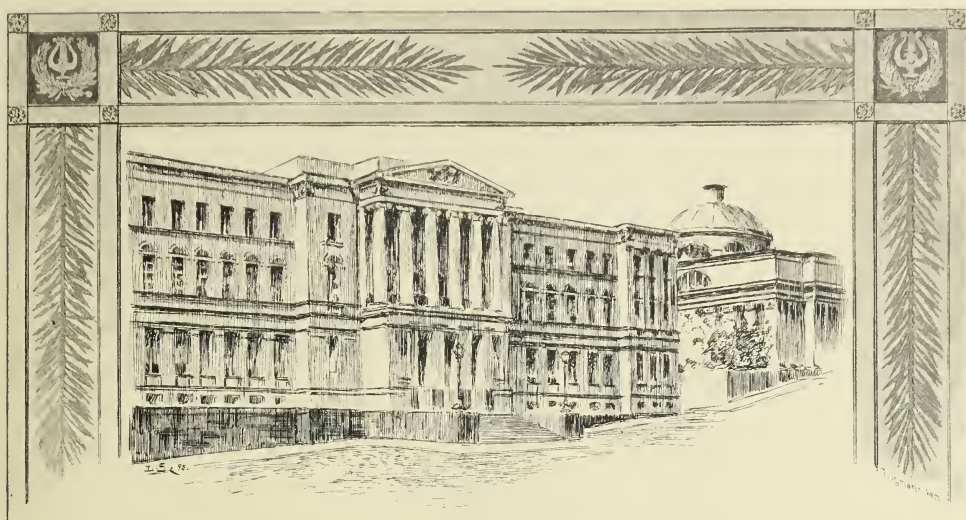

Gunnar Sundberg.

I HANGÖ HAMN.

APRIL 1893.

V. DET ALLMÄNNA UNDERVISNINGSVÄSENDET.

A. UNIVERSITETET.

Finlands *Universitet*, grundadt år 1640 i Åbo på bedrifvande af landets dåvarande generalguvernör, greve PER BRAHE, men sedermera förlagdt till Helsingfors, har för Finlands hela kulturutveckling haft en betydelse, som svårigen kan öfverskattas, och som med skäl förvärfvat detsamma benämningen »landets hjärta». Det har alltsedan sin stiftelse utgjort den egentliga brännpunkten för allt intellektuelt lif i landet. Man bör, för att förstå denna universitetets betydelse, erinra sig, att intet annat tongifvande bildningscentrum här funnits, att ett hof här lika litet haft någon varaktig stad, som en mäktig och rik börsadel med själfskrifna anspråk på att få bestämma tänkesätt och sed. Äfven den på affärsverksamhet grundade förmögenheten med däraf följande inflytande har intill senare tid varit jämförelsevis mindre betydande. Finland har ej egt några Mediceer. Den egentligen ledande klassen har utgjorts af de civila embetsmännen, till hvilka då böra räknas äfven prester och skolmän. Hvad de militära tjänsterna vidkommer, har deras antal åtminstone efter 1809 varit ringa i jämförelse med de civilas. För erhållandet af alla mera betydande civila befattningar hafva åter akademiska studier utgjort ett nödvändigt villkor, hvarför nästan alla, som eftersträfvat en samhällsställning utöfver den stora massans, strömmat till universitetet, där de mottagit sin andliga prägel. Det bör vid sådant förhållande icke förvåna, att universitetet öfvat ett så stort inflytande på opinionerna och att det stått i medelpunkten för den allmänna uppmärksamheten i långt högre grad och inom vidsträcktare kretsar, än sådant plägat vara fallet annorstädes.

Universitetets vikt såsom centrum för det intellektuella lifvet blef efter skilsmässan från Sverige till en början, relativt taget, snarare större än mindre, då ju nationen nu öfverhufvud befann sig mera isolerad, mera hänvisad uteslutande till sig själf. Så godt som alla de företag, föreningar och samfund, hvilka under de första decennierna efter denna tidpunkt uppstodo med syfte att befrämja den högre andliga odlingen, uppväxte inom universitetets moderliga sköte eller till följd af impulser från högskolan. Dessa förhållanden vållade, att man äfven i de högsta

regeringskretsarna var benägna att betrakta lifsyttningarna vid högskolan och bland dess ungdom sasom ett slags barometer på de politiska tänkesätten i landet, hvarvid man stundom målhända öfverskattade dessa lifsyttningars verkliga betydelse.

Emellertid hafva nämnda förhållanden under senare tider i någon mån förändrat sig. Efter det konstitutionella statskicket återupplifvande och den kommunala själfstyrelsens införande hafva allmänna intressen trädt i förgrunden, hvilka för sitt offentliga dryftande funnit mera egnade organer i folkrepresentationen och i pressen. Universitetet har sedan dess begynt intaga en något mindre uppmärksammas, men i själfva verket kanhända naturligare och för dess egentliga uppgift,

att vara den vetenskapliga forskningens och undervisningens vårdarinna, gynnsammare ställning.

Universitetet, förut vanligen kalladt Academien i Åbo, var från början inrättadt efter mönstret af högskolan i Upsala. Det finska universitetet erhöi sålunda en ganska vidsträckt själfstyrelserätt och en jurisdiktion öfver sina egna medlemmar, som i början t. o. m. innefattade rätt att döma till döden. Den högste styresmannen kallades kansler, hvartill plögade utses någon af Sveriges magnater. Däremot voro under den svenska tiden akademins materiella tillgångar, mätta med nutidens måttstock, ganska knappa. Till hennes underhåll voro anvisade räntor från en mängd under kronan skattskyldiga hemman, men hon fick själf draga försorg om dessa räntors uppbörd, och mycket ofta, isynnerhet under krigstider, voro de skattskyldiga oförmögna att betala. Den här af vållade bristen på medel hämmade i hög grad akademins verksamhet. Själf var hon länge inrymd i en trång och oansenlig byggnad. Först år 1802 lades i närvaro af konung Gustaf IV Adolf grundvalen till ett nytt och rymligare universitetshus, hvars byggande dock endast långsamt fortskred. Likväl kunde dessa

yttre svårigheter icke kväfva det vetenskapliga och litterära lifvets uppblossning, och vid 1700-talets slut samt in på början af detta sekel hade Åbo universitet lyckan att bland sina lärare räkna flere framstående män, sasom den finska historiens fader H. G. PORTHAN, den utmärkte juristen M. CALONIUS, skalden F. M. FRANZÉN m. fl., hvilka förstodo att med framgång häfda dess anseende i den lärda världen.

Efter Finlands förening med Ryssland sökte den nye regenten, Kejsar Alexander I, lika ädelsinnadt som statsklokt, att befästa sin eröfring genom att göra landets invånare belåtna med sin nya ställning. Universitetet fick särskildt erfara prof på hans höga ynnest. Det bibehölls i hufvudsak vid samma inre organisation som dittills, samma principer af själfstyrelse samt

Per Brahes staty i Åbo.

läro- och studiefrihet forforo att vara gällande, på samma gång dess materiella tillgångar blefvo väsentligen förstärkta. Finlands universitet har för sin rättsliga ställning att trygga sig vid privilegier, hvilkas giltighet är genom grundlag bekräftad. Själfva det konstitutionella fundamentet för dess tillvaro står nämligen att finna i de gamla, men fortfarande giltiga prestaprivilegierna af 1723, hvilkas § 2 stadgar, att *«Ecclesiae och Reipublicae seminaria, nämligen Academier, Gymnasier och Scholar . . . skola blifva vid macht haldna och beförade»*. Då år 1809 det nya reglementet för regeringskonseljen (sedermera kejsarl. senaten) utfärdades, undantogs däri uttryckligen universitetet från de anstalter, hvilka ställdes under konseljens vård, och tillerkändes detsamma en egen jurisdiktion *«enligt de academiska constitutionerna»*. Och har universitetet sedermera genom landtdagsordningen af 1869 fatt sig den vigtiga rättigheten tillförsäkrad att till landtdag välja tvänne representanter, hvilka hafva säte i pretestandet.

Kejsar Alexanders högtbetrodde man, rikssekreteraren MIKAEL SPERANSKY, blef akademins kansler år 1809.

Under hans förvaltnings-tid utfärdades för densamma 1811 en ny stat, hvarigenom lärarnes löner förbättrades, professorernas antal ökades från 14 till 20 och anslagen för samlingar och inrättningar betydligt höjdes. Jämväl anvisades medel till fullbordande af det 1802 påbegynta nya universitetshuset, som blef färdigt 1816. Till utverkande af dessa förmåner åt

Universitetets hufvudbyggnad i Helsingfors.

akademien bidrog verksamt dess dåvarande nitiske prokansler, den redan på annat ställe, kap. III, omtalade Åbo biskopen J. TENGSTROM, som synes hafva i hög grad förvärfvat Kejsar Alexanders förtroende.

Efter Speranskys fall 1812 bekläddes kanslersembetet en tid af en finsk man, den bekante greve GUSTAF MAURITZ ARMFELT. Men efter hans död vederfors universitetet den utmärkelsen, att till dess kansler år 1816 utnämndes Kejsarens egen broder, Storfursten NIKOLAI PAVLOVITSCH, som innehade befattningen ända till dess han år 1825 besteg tronen. Förmånen att sålunda ega sin högste målsman i tronens närmaste grannskap har universitetet äfven därefter åtnjutit, i det kanslerskapet innehafts af Tronföljarna Storfursten ALEXANDER NIKOLAJEWITSCH, sedermera Kejsar Alexander II 1826—1855; Storfursten NIKOLAI ALEXANDROWITSCH 1855—65; Storfursten ALEXANDER ALEXANDROWITSCH, numera H. M:t Kejsar Alexander III, 1865—81; Storfursten NIKOLAI ALEXANDROWITSCH sedan år 1881. Finlands ministerstatssekreterare har vanligen varit förordnad kansler till biträde.

Den brand, som 1827 lade Åbo i aska, förstörde det nya universitetshuset äfvensom största delen af de vetenskapliga samlingarna. Fruktarna af seklers trägna mödor gifvo sålunda inom

några timmar förlorade. Bland det förlorade var bibliotekets boksamling, utgörande omkring 50,000 band, oberäknadt en mängd handskrifter af ett för kämmedomen om landets äldre historia och litteratur delvis oersättligt värde. Denna brand hade till följd universitetets flyttning till den nya hufvudstaden Helsingfors, på det, såsom i manifestet härom sades, ett närmare samband skulle ernas mellan universitetet samt landets öfverstyrelse och högre auktoriteter. På samma gång bestämdes, att detsamma till minne af Finlands välgörare Kejsar Alexander I framdeles skulle bära namnet *Alexanders Universitetet i Finland*. I Helsingfors öppnade högskolan sin verksamhet redan hösten 1828 i provisionella lokaler, hvilka dock snart kunde utbyttas mot en ny hufvudbyggnad, som, uppförd efter ritningar af C. L. ENGEL i en enkel, men värdig och prydlig renässansstil, med stor högtidlighet invigdes den 19 juni 1832. Den för finska förhållanden storartade byggnaden med sin rymliga, af doriska kolonner prydda vestibyl, sin halfcirkelformiga aula eller »solenmitessal» med amfiteatraliskt uppstigande bänkkrader, imponerade på allmänheten, som småningom begynte försona sig med universitetsflyttningen, hvilken till en början mottagits med en viss oro.

Universitetets bibliotek.

Sedernera hafva efter hand jämväl öfriga för högskolan nödiga byggnader kunnat uppföras. Så t. ex. det på en höjd belägna astronomiska observatoriet med sin vidsträckt utsigt öfver land och haf; det ut- och invändigt lika smakfulla biblioteket, äfven af Engel; den anatomisk-fysiologiska inrättningen; den stora »laboratoriibyggnaden», numera inredd för särskilda museer och samlingar samt tillökad med en ny flygel för kemiska laboratoriets behof; patologisk-anatomiska inrättningen; bota-

niska trädgårdens orangerier, bland hvilka märkes ett nyligen uppfördt större palmhus m. m. Medel till dessa betydliga byggnadsföretag hafva erhållits dels genom särskildt beviljade statsanslag, dels genom en inkom till universitetets förmån påbjuden exporttull på trävaror samt den universitetet för en tid förumade rättigheten att få uppbära inkomsten af lediga pastorat. Den viktigaste samlingen är allmänna biblioteket, hvars tillväxt tagit rask fart, isynnerhet sedan, på framställning af ständerna, dess årliga anslag år 1883 ökat från 6,000 till 18,000 mark. Antalet volymer utgör för närvarande vidpass 200,000, oberäknadt diverse småskrifter. Utom allmänna biblioteket finnes ett särskildt ryskt bibliotek med ett volymtal af öfver 40,000.

Flyttningen till Helsingfors blef en vändpunkt i universitetets historia äfven därigenom, att dess gamla stadgar eller »constitutioner» då ersattes genom nya och förändrade »statuter» (1828). Dessa utbyttes i sin tur mot statuten af 1852, hvilka fortfarande gälla, om än i flere punkter ändrade genom senare stadganden.

Enligt dessa statuter utöfvas högsta styrelsen öfver universitetet af kansler, som omedelbart för Kejsaren föredrager de ärenden, hvilka bero på monarkens afgörande. Å själfva universitetsorten står en vicekansler i spetsen för förvaltningen, hvilken närmast handhafves af rektor och

konsistorium. Rektor, som utnämnes på tre år, är ordförande i konsistorium, hvori, i vanliga fall, 12 professorer jämte honom innehafva säte; i en del ärenden deltaga dock samtliga ordinarie professorer. Ett mindre utskott inom konsistorium med rektor i spetsen handhar värden om detaljerna af universitetets ekonomi.

Med hänsyn till vetenskaperna är högskolan indelad i fyra fakulteter: den teologiska, den juridiska, den medicinska och den filosofiska, af hvilka den sistnämnda består af tvenne sektioner: den historisk-filologiska och den fysisk-matematiska. Den teologiska fakulteten eger 4 ordinarie professioner och 2 adjunkture; den juridiska likaledes 4 ordinarie professioner och 2 adjunkture; den medicinska 7 ordinarie och 4 extra ordinarie professioner samt en lärareplats i tandläkarekonst; historisk-filologiska sektionen 11 ordinarie och 1 extra ordinarie profession; fysisk-matematiska sektionen 7 ordinarie professioner. Samman af ordinarie professioner är således 33. Till de nämnda, på ordinarie stat uppförda 5 extra professionerna komma ytterligare personellt anställda extra ordinarie professorer, hvilkas antal för närvarande (våren 1893) är 10. Vidare finnas docenter, hvilka för närvarande äro till antalet 38, äfvensom lektorer för undervisningen i nyare språk samt exercitiemästare. Hela antalet lärareplatser utgör för närvarande 107, hvartill ytterligare komma tjänstemän för värden om biblioteket och samlingarna samt för kansliet och ränteriet.

Hvarje fakultet är berättigad att utdela lärda grader. Magister- och doktorsvärdighet meddelas antingen enskildt, eller offentligt vid s. k. solenna promotioner, hvilka med mycken ålderdomlig ståt firas, vanligen hvar 4:de år. De

Interiör från universitetets bibliotek.

solenna promotionerna, hvilka dock under senare tider egt rum blott inom filosofiska fakulteten, firas i universitetets aula, som vid tillfället är fylld af en inbjuden, festligt klädd publik. Den af fakultetens professorer, som för gången fungerar som promotor, håller ett för tillfället lämpadt tal och bekläder därpå promovenderna med insignierna på deras nyvunna lärda värdighet: en krans af lager och en gyllene ring för magistrarne, en sidenklädd hatt för doktorerna. Festmusik och kanonsalut beledsaga denna ceremoni. Till seden hör, att vid hvarje promotion magistrarne bland stadens unga damer utse en s. k. »kransbinderska». En middag med tal och skålar samt på kvällen en af de nyss promoverade magistrarne gifven bal afsluta festligheten, till hvilken resande från alla landets delar pläga infinna sig. Till inemot senare tider hafva dessa promotioner nära nog haft karakteren af nationallhögtider för den bildade klassen af landets befolkning.

För rättigheten att varla inskrifven såsom studerande vid universitetet utgör i regeln afläggandet af en dels skriftlig, dels muntlig »studentexamen» ett nödvändigt villkor. Men engång inskrifven, har studenten en ganska stor frihet att bestämma ordningen och sättet för sina studier, hvilka i allmänhet icke hafva formen af kurser, de där inom bestämd tid borde genomgås. De akademiska föreläsningarna äro till största delen publika, så att åhörarne för dem icke erlägga någon särskild afgift. Ända till inemot medlet af detta sekel klädde universitetslärarne sitt vetenskapliga skriftställer för det mesta i formen af akademiska dissertationer, vanligen på latinska språket. Ventilationen, eller den offentliga granskningen, vid hvilken författaren borde försvara sin afhandling mot opponentens anmärkningar, försiggick på en med alla en klassisk värtalighets superlativer späckad latin, och bar äfven eljest, med de många därvid uppträdande funktionärerna, praeses, custos, respondenter, opponenter, en fornäldrig prägel. Genom statutförändringen af 1852 förenklades delvis formen för disputationakterna. Afhandlingarna skrivas numera vanligen på svenska eller, efter det år 1858 den första dissertation på finska utkom, äfven på detta språk; stundom dock äfven på latin eller något främmande modernt språk. Antalet utgifna akademiska afhandlingar utgjorde under de tre läsåren 1890—1893 tillsammans 55.

En högskola sådan som Finlands, aflägsen från civilisationens stora hufvudstråtar, måste hafva sin förnämsta betydelse uti att förmedla sin egen nations delaktighet i den högre vetenskapliga bildningen. Hon har icke samma betingelser, som åtskilliga af hennes medsystrar i Europa, för att kunna verka banbrytande på den rena forskningens område. Att hon dock ej underlåtit att i sin mån bidraga till det vetenskapliga forskningsarbetet, därom vittna namnen på åtskilliga bland de män, hvilka såsom lärare tillhört henne, om det också är sant, att forskningen hos oss, då ämnets natur sadant tillät, med förkärlek vändt sig till föremål, hvilka haft sammanhang med det egna landet, dess natur och folk. Vi uppräknä här icke namnen på de forskningens malsmän, hvilka lyckats göra sig förtjente om vetenskapen, utan hänvisa i detta afseende läsaren till de afdelningar af föreliggande verk, som handla om den vetenskapliga litteraturen. Anmärkas kan dock, att åtskillige vetenskapsmän, hvilka vunnit rykte i den lärda världen, ursprungligen erhållit sin bildning vid detta universitet, om de än icke varit fästade vid detsamma såsom lärare; så sprakforskaren A. J. SJÖGREN, astronomen H. GYLÉN och Asiens kringseglare N. A. E. NORDENSKIÖLD.

Under den närmaste tiden efter 1809 radde, trots de förökade materiella resurserna, en viss domning i det intellektuella lifvet vid universitetet. Porthan var död, Calonius tagen i anspråk för andra värf, och Franzén hade öfverflyttat till Sverige. Endast spridda lifstecken röjde sig under den tid universitetet ännu befann sig i Åbo. Tidskriften *Mnemosyne*, 1819—1823, redigerad af professorn i romerska litteraturen J. G. LIXÉN, yrkade på arbete för finskt språk och finsk nationalitet, och docenten i historia A. L. ARVIDSSON uppträdde såsom förkämpe för liknande idéer, jämte det han med ungdomlig hänsynslöshet angrep allehanda bestående förhållanden. Tidpunkten var dock icke gynnsam för dylika sträfvan; Arvidsson, som till *Mnemosyne* skrifvit en uppsats, hvari bland annat klandrades förhållandena vid den dåvarande finska militären, och som därigenom väckt vicekanslerns, grefve J. F. Aminoffs, vrede, blef med åsidosättande af lagliga former skild från sin docentur och nödgades, utan utsigt till bergning i hemlandet, öfverflytta till Sverige 1823.

Men kort efter flyttningen till Helsingfors bildade sig vid högskolan en krets af yngre, högt begåfvade män, varmt lifvade af litterära, vetenskapliga och fosterländska intressen: det s. k. *lördagssällskapet*, hvarom det närmare i ett följande kapitel. Från denna krets utgick en ideel lyftning, som efterhand spridde sig till allt vidsträcktare lager af nationen. Runebergs skaldskap, där grekisk formlarhet harmoniskt sammansmälte med nordiskt känslodjup; Lönnrots framgångsrika arbete att i ljuset framdraga skatterna af det finska folkets forntida sang och visdom; Snellmans energiska sträfvan att hit införa den mäktiga idéströmning, som då, i den idealistiska filosofins skepnad, från Tyskland bredde sig öfver en stor del af Europa — detta allt kunde icke förblifva utan verkan. Närmast berördes häraf naturligtvis universitetet och dess ungdom.

Lifvet inom denna senare hade dittills ännu bibehållit mycket af äldre tiders rahet och själfsväld. Dryckenskap och slagsmål voro långt ifrån sällsynta. Men dessa oseder aftogo i samma mån de ideella intressena vunno insteg. Åtskilliga tilldragelser bidrogo särskildt till att rikta sinnena mot högre mål; så t. ex. den jubelfest, som 1840 firades till minne af universitetets 200-åriga tillvaro. Vid detta tillfälle anställdes promotioner i alla fyra fakulteterna, och till dem hade infunnit sig talrikare gäster än vanligt, såväl från eget land, som från främmande länder. Från Sverige hade bland andra anländt den gamle skalden biskop FRANZÉN, som nu återsåg sitt fädernesland och dess högskola under helt andra förhållanden, än de, hvarunder han 30 år tidigare lemnat dem. Helsad med jubel af ungdomen, som mangrant tågat ut från staden den ankommande till mötes, var han föremål för allas hyllning och vördnad. Bland gäster från Ryssland märktes, jämte några andra kände vetenskapsmän och litteratörer, den framstående skriftställaren J. GROF, sedermera anställd såsom professor i ryska språket vid Helsingfors universitet, där han kvarlemnade ett aktadt minne. Åtskilliga vetenskapliga och skönlitterära arbeten blefvo utgifna i anledning af jubelfesten, hvilken därigenom, liksom genom den nationela lyftning den gaf sinnena, fick en betydelse långt öfver stundens.

Studentkåren hade af gammalt haft för sed att fira s. k. »majfester», till hvilka talrika gäster af båda könen inbjödos. En särskild märkvärdighet fick majfesten år 1848, hvilken för alla därvid närvarande blef oförgätlig. Då sjöngs första gången offentligen Runebergs »Vårt land» med Pacii enkom för detta tillfälle komponerade melodi, hvilken sång från denna stund blef landets nationalsång. Vid samma tillfälle höll Finlands bäste talare FREDRIK CYGNAEUS, känd äfven som skald och historiker, ett tal, hvilket väckte till klar låga patriotismens glöd i de ungas sinnen.

Den finskt nationela rörelsen, som asyftade att höja det stora flertalets af landets invånare språk, det finska, till kulturspråk, hade på 1840-talet vunnit stor anslutning inom de yngre akademiska kretsarne. Men man hade lyckats ingifva ej blott landets generalguvernör, furst MENSCHIKOFF, utan äfven Kejsar NIKOLAI den tanken, att under dessa sträfvanen dolde sig revolutionära tendenser och att den finska högskolan icke förblifvit oberörd af tidens politiska omstörtningsbegär. Några beklagliga excesser, till hvilka ett antal studenter gjort sig skyldiga, tycktes gifva denna tanke ytterligare bekräftelse. Särskilda åtgärder blefvo därför vidtagna för att ställa ungdomen under en noggrannare tillsyn, och dåvarande vicekansler, general J. M. NORDENSTAM, fick order att strängt undertrycka hvarje yttring af oppositionslust. De studerande hade af ålder varit indelade i s. k. »nationer», eller, såsom de efter 1828 kallades, afdelningar, efter de särskilda landskap, från hvilka de härstammade, men denna institution betraktades af de maktägande såsom härden för en revolutionär propaganda, hvarför afdelningarna i statuterna af 1852 upphäfdes och ersattes genom en indelning efter fakulteter. En annan förändring, som skedde genom dessa statuter, var att den filosofiska professionen upphäfdes. Kejsar Nikolai tillskref, såsom bekant, filosofin en stor andel i den omstörtningsanda, som vid denna tid upprörde hela vår världsdel.

En oskattbar lycka för det finska universitetet under dessa brydsamma förhållanden var, att det till förespråkare hos monarken hade dåvarande Storfursten-tronföljaren ALEXANDER NIKOLAJEWITSCH.

Alexander Nikolajewitsch såsom tronföljare.

Denne unge furste hade 1812 första gången besökt Helsingfors och det universitet, hvars kansler han var, samt redan då genom sitt lika ädla som humana väsende vunnit allmänna sympatier. Han använde sedermera vid kritiska tillfällen sitt inflytande till universitetets bästa. I början af år 1851 hade ett antal studenter gifvit uttryck åt det då rådande missnöjet med vicekanslern general Nordenstam genom att, djuru inbjudne, uteblifva från en bal, den vicekansler gaf till firande af Storfursten-tronföljarens 25-åriga kanslerskap. Kejsar Nikolais vrede öfver denna sidvördnad mot en hans förtroendeman hotade universitetet med omedelbart tillslutande. Men det lyckades tronföljaren att blidka sin fader och utverka de skyldiges tillgift, hvilken han vid ett personligt besök i Helsingfors meddelade universitetets i dess solennitetssal församlade medlemmar. Vid samma tillfälle bivistade han en session af det akademiska konsistoriet, därvid han öfverlemnade den första fullmakten af en profession i finska språket åt den nyss från sina forskningsfärder återvändande MATHIAS ALEXANDER CASTRÉN. Att den frälsinnade och människovänlige fursten skulle tillvinna sig en omätlig popularitet i Finland, faller af sig själf.

Bland de första åtgärder han efter uppstigandet på tronen vidtog var att till vicekansler i general Nordenstams ställe utnämna generalen friherre MUXCK, med hvilken en liberalare riktning i universitetets styrelse begynte göra sig gällande. Äfven återställdes den indragna professionen i filosofi, om än till en början under annat namn (profession i sedelära och vetenskapernas system), och till dess innehafvare utnämndes den af opinionen högt uppburne J. V. SNELLMAN. År 1868 återinfördes den för ungdomen kära afdelningsinstitutionen, hvilken sedan dess egt bestånd, utan att besanna de farhagor, för hvilka den en tid varit föremål. De studerande äro numera indelade i sex afdelningar, den nyländska, savolaks-karelska, tavastländska, vestfinska, viborgska och österbottniska. Hvarje afdelning står under tillsyn af en *inspektör*, utsedd bland professorerna, och en *kurator*, hvartill efter af afdelningen anställt val i regeln förordnas någon docent eller licentiat. Afdelningarna sammankomma till veckomöten, där, under inspektörs ordförandeskap, litterära frågor och afdelningens angelägenheter afhandlas. Den disciplinära uppsigten öfver de studerande tillhör rektor och den s. k. »disciplinskommissionen», hvilken består, jämte rektor, af de 5 fakultets- och sektionsekanerna. Men därjämte ega studentafdelningarna att öfvervaka sina medlemmars sedliga förhållande och vid behof tilldela dem bestraffningar. Denna ungdomens själfkontroll har visat sig vara ett verksamt medel att upprätthålla ordning och sedlighet. Slutligen hafva studenterna äfven rättighet att å allmänna möten af hela kåren besluta om vissa dem gemensamt rörande frågor.

De vid universitetet närvarande studenternas antal utgjorde höstterminen 1828 enligt tryckt förteckning 339. Under de därpå följande 30 åren förblef antalet tämligen stationärt, i det att detsamma höstterminen 1858 var 369, men det har sedan dess betydligt stigit, så att det höstterminen 1888 utgjorde 1,002. Höstterminen 1892 var det 1,043. Dessa siffror utvisa dock ej hela antalet inskrifne studenter, emedan, till följd af fattigdom och andra orsaker, för hvarje termin många af dem nödgas uteblifva från universitets-staden. Så steg t. ex. höstterminen 1888 totalsumman inskrifne till 1,773 och höstterminen 1892 till 1,852. Af de höstterminen 1892 inskrifne tillhörde 224 teologiska fakulteten, 553 juridiska, 178 medicinska, 449 historisk-filologiska sektionen och 448 fysisk-matematiska sektionen. Orsaken till den under de 3 sista decennierna så betydligt ökade frekvensen ligger dels i det stora antal nya läroverk med dimissionsrätt till universitetet, som här uppstått, bland andra alla de med finskt undervisningsspråk, af hvilka det äldsta inrättades 1858, dels däri, att landets intensiva utveckling under de senaste årtiondena i hög grad stegrat behovet af intelligenta krafter.

I summan af studerande ingå äfven de vid universitetet inskrifna *krinliga studenterna*. Den första af dessa immatrikulerades 1870, den andra 1873; sedan har antalet vuxit, så att detsamma höstterminen 1892 uppgick till 31 närvarande och 55 inalles inskrifna. Af dessa studerade 3 juridik, 4 medicin, 23 historisk-filologiska och 25 fysisk-matematiska vetenskaper.

FÖRSTA MAJ.

BILD UR STUDENTLIFVET.

Ett gemensamt föreningsband ega studenterna i det s. k. studenthuset, uppbyggt medelst frivilliga gåvor från hela landet och af studenterna själfva genom soiréer, konserter m. m. insamlade medel. Inskriften på husets frontespis *spei suae patria dedit* antyder sättet för dess tillkomst. Uppfördt efter ritning af A. H. DALSTRÖM, invigdes det den 26 november 1870. Det innehåller en större festsal, rum för afdelningarna, studentfakulteterna och åtskilliga bland studenterna bildade vetenskapliga föreningar, en musikal, läsesalar med ut- och inländska tidningar samt restauration. Studentkårens bibliotek, som innehåller nära 50,000 volymer och tidigare äfven haft sin plats i studenthuset, har numera flyttats till en särskild, af karen uppförd byggnad.

Några uppgifter om universitetets *finansiella* förhållanden torde slutligen här försvara sin plats. Universitetets inkomster bestå dels i ett på statsbudgeten uppfördt årligt anslag, uppgående för nästlidet år till omkring 742,000 mark, dels i intressen å förräntade kapitaler, omkr. 319,000 mark, dels i diverse inkomster, såsom för utarrenderade rättigheter att utgifva almanackor och halla apotek, privata donationer samt afgifter för begagnande af de vetenskapliga samlingarna, för af universitetet upplåtta lokaler, för examina m. m., omkr. 100,000 mark, eller tillsammans vid pass 1,161,000 f. mark årligen. Behållningen i samtliga fonder var vid utgången af 1891 omkr. 6,190,000 mark. Värdet af universitetets fastigheter kan approximativt anslås till 2,850,000 mk.

De ordinarie professorernas och bibliotekariens löneförmåner utgöra 8,000 mark, som efter 5 och 10 år ökas med 1,000 mark hvardera gången. Extra ordinarie professorerna åtnjuta en lön af 5,000 mark, som med förhöjningar stiger till 6,500 mark. För docenterna finnas anslagna 12 understöd, 6 till belopp af 3,500 och lika många till belopp af 2,500 mark, hvilka bortgifvas åt däråf förtjente docenter för 3 år i sender.

Finland är fattigt, och detta har bland annat till följd, att ett mycket stort antal — man antager $\frac{3}{4}$ — af samtliga studerande nödgas, för att kunna idka studier vid universitetet, skuldsätta sig i större eller mindre grad; detta så mycket mer, som det har varit och är mycket vanligt, att söner af mindre bemedlade föräldrar, almoge, mindre handverkare och arbetare sträffa fram den »lärda vägen». För att i någon mån afljälpa det ekonomiska trångmål, hvori en stor del af de studerande befinna sig, finnas inrättade stipendier, tillkomna dels genom enskilda donationer, dels genom anslag af allmänna medel. Sammanlagda summan af de stipendier, som terminligen kunna till fattiga studerande utdelas, stiger för närvarande till 36,000 mark. Utom dessa stipendier finnas anslag af statsmedel för att sätta längre hundra vetenskapsidkare och universitetslärare i tillfälle att företaga utländska resor i vetenskapligt syfte. Äfven några privata donationer äro anslagna till uppmuntrande af vetenskapliga resor och forskningar. Under allra senaste tid har

Studenthuset.

universitetet blifvit ihagkommet med tvänne donationer, hvilka till beloppet vida öfverträffa alla tidigare gåfvor af samma slag. Den ena är en af f. d. professorn i barnförlossningskonst J. A. J. PIPPINGSKÖLD († 1892) testamenterad summa af 200,000 mk till inrättande af en profession i tillämpad fysik. Den andra, ännu mera storartade gåfvan består i en testamentarisk disposition, hvarigenom medicine licentiaten H. F. AXTELL, född i Wasa och afliden innevarande år 1893 i Paris, till det universitet, där han i tiden idkat sina studier, öfverlemnade en summa af 800,000 mk med villkor att ärliga räknt fördelas till reseunderstöd i vetenskapligt syfte, sålunda att hvarje stipendiat ärligen skall uppbära 8,000 mk under tre års tid.

Oaktadt dessa betydande tillskott, är dock sammanlagda beloppet af de donationer, som genom enskilda gifvare kommit universitetet till godo, icke stort, jämfördt med hvad rikare länder i detta afseende hafva att uppvisa. Men dessa gåfvor utgöra i alla händelser aktuingsvärda bevis på patriotiska och människovänliga tänkesätt samt vittna i sin mån om den kärlek, hvarmed Finlands folk omfattar sitt bildningscentrum, sitt skötebarn, sitt universitet.

TH. REIN.

B. ELEMENTARLÄROVERKEN.

En omdaning af Sveriges och Finlands undervisningsverk var i görningen vid det mittonde seklets ingång. Skolordningen af 1724 motsvarade icke mera tidens kraf; den allmänna kulturutvecklingen ställde nya anspråk på skolan, och på pedagogikens eget område bröto nya, lifgifvande ideer fram; det i tidens fann sjunkande seklet hade lemnat kraftigt groende frön och redan spirande plantor i arf åt det, som grydde. Såsom en frukt af reformsträfvandena framträdde år 1807 en ny skolordning med tendens att tillgodose det reala bildningsbehovet, jämte det ansatser gjordes till att stärka den fåtaliga lärarekåren och att höja dess bildning. I Finland hann emellertid denna nya ordning icke bringas till efterlemnad, innan kriget 1808 utbröt, och efter fredsslutet återgick skolan i gammalt spår. Visserligen hade redan vid landtdagen i Borgå ständerna uttalat sig för åtgärder till undervisningsväsendets förbättrande, och på grund af regeringskanseljens år 1813 afgifna betänkande angående skolorganisationen i Wiborgs län hade äfven Monarken erkänt nödvändigheten af »att den redan under landets förra regering påtänkta samt efter tidehvarfvets förändrade lärometod lämpade förbättring och reglering af allmänna undervisningsverket i Finland blefve till verkställighet befördrad». Men de förberedande arbetena för reformen drogo ut på tiden, så att den af behovet påkallade genomgripande omdaningen först år 1841 blef en verklighet.

Under berörda tidskifte bibehölls sålunda den från 1600-talet härrörande indelningen af skolorna i pedagogier, trivialskolor och gymnasier. De förstnämnda voro barnskolor för meddelande af den första undervisningen och förberedde till inträde i trivialskolorna. Dessa, med sexårig kurs på fyra klasser, utgjorde de egentliga elementarläroverken, ehuru väl med ett läroprogram, som till öfvervägande del upptog de klassiska spraken och hebreiska; deras ursprungliga syfte var äfven att gifva sina alumner nödig förbildning för befordran på preste- och lärarebanan. Med trivialskolan var förenad en s. k. apologist- eller skrivareklass, afsedd för de elever, som icke ville fortgå på den lärda banan. Eleverna gingo härifrån direkt ut till handeln och handtverkerierna. De högsta och mest ansedda läroanstalterna voro gymnasierna, äfven de med ensidigt klassisk riktning, men med mera omfattande kurser, än trivialskolorna, och uteslutande afsedda att förbereda till akademiska studier. Skolornas yttre förhållanden voro icke lysande. Skollösen voro å en del orter så föga afpassade för sitt ändamål, att flere klasser arbetade i samma rum. Lärarue voro få till antalet, med ringa eller ingen fackutbildning och illa aflönade. Kroppsaga användes ofta med stränghet. Enskilde lärare funnos dock äfven under denna tid, hvilka utmärkte sig

genom främstående skicklighet och lärareförmåga och gifvo anseende åt det läroverk, där de voro anställda. Skollärarne hade den tiden vissa företrädesrättigheter vid ansökan om pastorat. Utsigten att erhålla ett sådant bildade ett vederlag för de knappa lönevilkoren på skolbanan och tillförde denna personer med högre akademisk bildning. Vid seklets början funnos i landet, förutom pedagogierna, följande elementarläroverk: katedralskolan i Åbo, år 1830 efter universitetets flyttning till Helsingfors ombildad till gymnasium, gymnasiet i Borgå samt 7 trivialskolor.

En annan bild tedde undervisningsväsendet i Gamla Finland eller Wiborgs län. Detta hade erhållit sin organisation genom en skolordning af 1804. Den första undervisningen meddelades i elementarskolor. Från dessa läroverk mottogos eleverna i någon af länets 7 kretsskolor med dels två-, dels treårig kurs. Spetsen af organisationen utgjorde det treklassiga gymnasiet i Wiborg. Läroplanerna lemnade vid sidan af de klassiska spraken ett betydande rum jämväl för moderna språk, matematik och naturvetenskaper samt öfrigt medborgerlig kunskap. Förbindelser med pedagogikens hemland, Tyskland, delvis förmedlade genom universitetet i Dorpat, hade banat väg för anförda organisation. Dessa förbindelser sträckte sig ända därhän, att den högre bildningen kläddes i det tyska språkets dräkt och till icke ringa del meddelades af tyske män — ett förhållande, som visserligen icke var gymnsamt för undervisningen, då en stor del elever vid inträdet i skolan ej kände tyska språket. I detta skoldistrikt uppmärksammades från det allmännas sida äfven behovet af anstalter för kvinnobildning. År 1812 funnos här icke mindre än 6 publika läroverk för flickor. — Denna organisation undergick i hufvudsak ingen förändring, då länet år 1811 förenades med det öfriga Finland.

Såsom ljuspunkter på den pedagogiska horisonten och behådande ny dag för undervisning och uppfostran framträdde under detta tidsskede särskilda, på enskildt initiativ tillkomna privata bildningsanstalter. En arbetare i Pestalozzis anda blef den store mästarens lärjunge och beundrare f. d. löjtnanten ODERT GRIPENBERG (1788—1848), som år 1812 öppnade en privat skola för att förverkliga sina pedagogiska principer. Märkelig på sin tid var denna skola främst genom de gamla språkens fullständiga uteslutning från läroplanen och de moderna kulturspråkens upptagande i deras ställe. Med vexlande framgång upprätthölls detta Finlands första realläroverk till år 1822, då det, efter att tvenne ganger hafva flyttat bopålar, slutligen indrogs. Senare, år 1835, öppnade Gripenberg dock en ny skola i Helsingfors. — Större varaktighet fick ett år 1831 i Helsingfors grundadt privat skolföretag, Helsingfors lyceum. Planen till detta hade uppgjorts inom en krets af yngre universitetslärare, bland hvilka må nämnas docenten, sedermera professorn i dogmatik A. A. LAURELL, som blef lyceets förstandare, J. L. RUXEBERG, J. J. NERVANDER och B. O. LILLE. Under insigtsfull ledning, först af Laurell, sedermera, från år 1845, af den energiske K. BACKMAN (1805—1856), och med förmanen af utmärkta lärarekrafter, vann det nya företaget inom kort berättigadt anseende såsom landets yppersta läroverk. Det innehöll icke blott gymnasialklasser, utan jämväl bottenkola. Programmet bröt med den äldre skolan, i det att vid sidan af de klassiska språken behörig plats anvisades åt de moderna språken. Äfven andan inom skolan och metoden voro andra, än i de föräldrade publika läroverken. Helsingfors lyceum, som upprätthållits intill år 1891, blef salunda af epokgörande betydelse såsom en förelöpare till en kommande nydaning af Finlands skolväsende. — En tredje enskild läroanstalt med utprägladt realistisk tendens grundlades år 1840 i Åbo af gymnasiilektorn, sedermera erkebiskopen E. BERGENHEIM, men egde ej långvarigt bestånd.

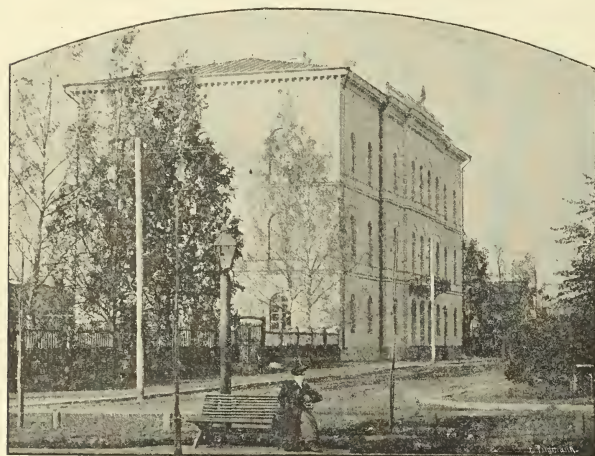
Året 1841 betecknar en vändpunkt i den finska skolans lif. Sanningom hade förarbetena för den redan kort efter landets förening med Ryssland nödig befumna reformen af undervisningsväsendet slutförts. Nämda år emanerade äntligen särskilda förordningar angående läroverkens fullständiga omdaning, efterföljda 1843 af en detaljerad gymnasii- och skolordning. Det stadgades nu, att elementarundervisningen skulle meddelas i lägre elementarskolor med en eller två klasser, högre elementarskolor med fyra klasser samt gymnasier med två, senare tre klasser, i hvilka

elementarundervisningen afslutades, till grund för vetenskapliga studier vid universitetet. Gymnasier af detta slag organiserades i Åbo, Borgå, Kuopio och Wasa; i Wiborg bildades ett gymnasium med 6 klasser genom sammandragning af en kretsskola och det äldre gymnasiet. Högre elementarskolor upprättades, förutom på gymnasiorter; i sex af landets städer; antalet lägre elementarskolor blef 30. Det förut i ekonomiskt afseende illa ställda lärareståndet erhöll nya, en anständig bergning tryggande förmåner; dessutom förstärktes lärarekrafterna vid skolorna genom arbetets fördelning på flere tjänster. I läroprogrammet bibehölls allt fortsättningsvis de klassiska spraken, främst latin, en predominerande ställning, men jämförd med den äldre undervisningsplanen, betecknade dock den nya ett framsteg i allmänt humanistisk och real riktning. Undervisningsspråket förblef svenskan, utom att i skolorna i Wiborgs län vissa ämnen skulle föredragas på ryska, hvilket språk, såsom tillföre (från 1812), var obligatoriskt undervisningsämne i alla skolor.

För första gången i en skolordning för Finland bestämdes, att i elementarläroverken undervisning skulle meddelas i finska språket. Ny tid hade randats, det finska språket hade höjts från folkspråkets obeaktade plats, det hade blifvit föremål för vetenskaplig forskning, det var bä-

rare af en ursprunglig folkpoesi, och en finsk litteratur hade begynt uppspira. År 1857 påbjöds öppnandet i Jyväskylä af Finlands första högre elementarskola med finskan såsom undervisningsspråk, och, successivt utvidgad med gymnasiaklasser, dimitterade denna skola 1865 de första studenter, som på finska bestodo sin examen för inträde vid universitetet.

Reformerna år 1841 sträckte sig äfven till området för kvinnobildningen. Medan den unga flickans undervisning tidigare varit en sak för hemmets enskilda omsorg, upptogs denna nu i statens hägn. Offentliga läroverk för kvinnobildning organiserades i Helsing-

Gymnasium, numera lyceum, i Wasa.

fors och Åbo, jämte det den sedan äldre tid i Wiborg existerande högre »Töchtererschule» bibehölls, utom att det tyska undervisningsspråket byttes till svenska. Detta utvecklingssteg blef af betydelse långt utöfver de nya skolornas egentliga verksamhetssfer. Ty ehuru ännu lång tid framåt en stor del af det uppväxande kvinnliga släktet erhöll sin utbildning uteslutande i hemmet eller i inhemska eller utländska privata pensionat, bidrogo statens fruntimmersskolor i väsentlig mån till att fastställa vissa allmänna fordringar på innehållet af kvinnobildningens elementarkurser.

Dessa nydaningsåtgärder hade gifvit undervisningsverket en till det yttre ny organisation och äfven reformerat läroplanen såtillvida, att från skolans fjärde klass och genom gymnasium en fördelning i tvenne linier blef införd: en klassisk, som förberedde till »läroståndet», och en för öfriga lefnadsyrken afsedd linie, där moderna språk och teckning för det mesta trädde i de klassiska språkens ställe.

Tidens kraf på en vidare utveckling, särskildt i real riktning, medförde de partiella reformer, som vidtogos genom skolordningen af år 1856. Denna hade dock ej länge egt bestånd, innan åter nya problem uppstodo.

Det efter hand ökade antalet läroämnen och däraf vållad splittring i undervisningen stegrade fordringarna på den pedagogiska metoden, för att goda resultat måtte vinnas. Det var icke mera nog, att läraren hade teoretiska insigter i sitt vetenskapliga fack; han måste äfven danas i sitt kall att utöfva undervisning, och detta kunde endast ske under direkt ledning vid ett läroverk. För att tillgodose dessa oafvisliga anspråk upprättades år 1864 i Helsingfors en normalskola med ändamål att vara en centralanstalt för lärarekandidaters utbildning. Vid denna skola, som står under inseeende af professorn i pedagogik och didaktik vid universitetet, mottages den blifvande läraren efter aflagda universitetsexamina såsom auskultant under ett års tid, egnad att praktiska öfningar och prof, hvilka ledas och bedömas af ett kollegium, bestående af skolans fyra öfverlärare. — Omfattande både elementar- och gymnasialklasser, blef normalskolan ett fullständigt läroverk. Ursprungligen voro svenska och finska parallellklasser organiserade vid anstalten, men den finska afdelningen flyttades år 1873 till Tavastehus, för att dock år 1887 åter förläggas till hufvudstaden, såsom en fristående skola för sig.

Skolans ledning, ända från medeltiden i kyrkans vård och efter reformationen bibehållen hos stiftsstyrelserna, var fortsättningsvis anförtrord af domkapitlen. Småningom länkades dock uppmärksamheten på behovet af en enhetlig centralförvaltning af hela skolverket. Landets ständer tillstyrkte äfven skolans skiljande från den kyrkliga förvaltningen. På grund af en år 1869 emanerad författning inrättades i sådant syfte öfverstyrelsen för skolväsendet. Detta embetsverk erhöll år 1874 sin nuvarande organisation. Chefsplatsen i detsamma har sedan dess innehaft af L. LINDELÖF, förut professor i matematik vid universitetet.

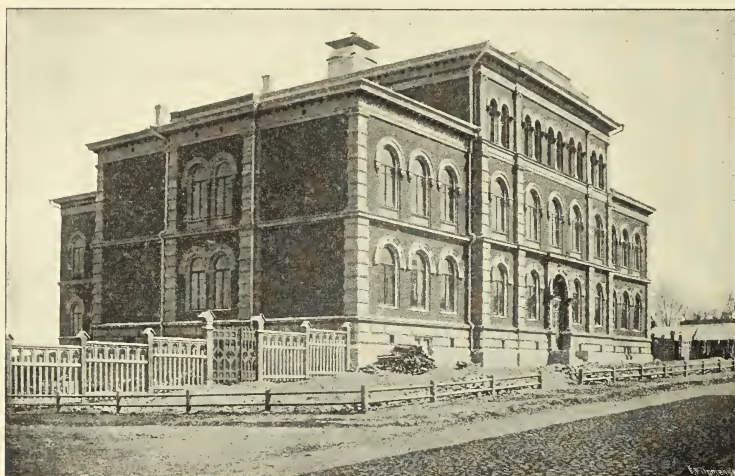
Svenska normallyceum i Helsingfors.

En tidrymd af täta och omfattande reformer hade nu inträdd. En ny skolordning utfärdades 1872, i vissa hänseenden kännetecknad af en mera humanistisk anda, än de föregående, och af ett sträfvande att tillgodogöra en nyare tids pedagogiska erfarenhet. Normalskolan blef typen för de högre undervisningsanstalterna, och de allmänna elementarläroverken i Finland skulle utgöras af lyceer för grundläggandet af den vetenskapliga bildningen samt realskolor med ändamål att fortsätta och utvidga folkskolans kurser äfvensom att förbereda till inträde i fackskolor. Efter hand sammandrogos nu elementarskolor och gymnasier till lyceer med åtta års kurser, samt inrättades nya sådana. Ur lyceernas program utmönstrades hebreiskan helt och hållet, jämte det utrymmet för de klassiska språken något reducerades till förmån för de båda inhemska språken. I Helsingfors organiserades dessutom ett svenskt reallyceum med språkundervisning i uteslutande modern riktning. — Af de 11 fullständiga lyceerna blefvo 8 svenskspråkiga, medan i 3 undervisning meddelades på finska. Realskolornas antal blef 19, af hvilka 10 med undervisning på finska. Äfven flickskolorna ökades med trenne nya, alla svenskspråkiga.

Oaktadt de obestriddliga framsteg de inneburo, fingo de år 1872 tillskapade förhållandena icke lång varaktighet. Den s. k. språkfrågan hade till väsentlig del blifvit en skolfråga. Sträfvandena för det finska språkets höjande stälde som sitt mål, att det stora flertalets af nationen språk

blefve fullständigt likställt med det äldre kulturspråket svenskan. För att nå detta mål vore det nödvändigt, att de högre bildningsanstalterna i vidsträcktaste mån blefve tillgängliga för barn, utgångna ur rent finska hem. De tre finskspråkiga lyceerna vore icke nog för att tillfredsställa dessa fordringar, hvarför nya borde inrättas. Visserligen funnos finska realskolor spridda öfver hela landet, men deras program tillvann sig icke förtroende, utan stämpades fastmera såsom en hämsko på de finska sträfvandena, då dessa skolors elever icke förbereddes för den högsta vetenskapliga undervisningen, den vid universitetet. En med entusiasm uppburen, men delvis äfven agitatoriskt uppdrifven liflig företagsamhet att på enskild väg grundlägga finska lyceer gjorde sig gällande. Förutom det redan 1871 i Helsingfors öppnade tillkommo under åren 1874—79 icke mindre än 6 privata klassiska lyceer med finskt undervisningsspråk, de flesta i städer med förut existerande svenska statslyceer.

Vid landtdagen 1877—78 framlades en mängd petitionsförslag angående skolväsendet, framför allt i syfte att bereda finska språket större insteg. De olika önskningsmålen granskades omsorgsfullt. Ständerna be-

Finska lyceum i Tavastehus.

slöto en gemensam petition till monarken, hvari såsom ledande tanke framhölls, att hvarje bildad person i Finland borde känna landets båda språk. Därför yrkades af ständerna på sådan förändring i elementarläroverkens läseordning, att eleverna i lyceer med svenskt undervisningsspråk skulle grundligt inhemta det finska språket, och i lyceer, där undervisnings-

språket var finskan, bibringas grundlig kännedom af svenska språket. Tillika framhöllos vissa normer för bestämmande af läroverkens undervisningsspråk, hemställdes att statsunderstöd måtte gifvas åt privata lyceer, som fylde ett verkligt behof, och uttalades den demokratiska grundsatsen, att ingen för fattigdoms skull måtte från statens läroverk uteslängas, hvarför friplatsernas antal ej borde strängt begränsas. Slutligen anhöllo ständerna, att i åtskilliga angifna städer lyceer med finskt undervisningsspråk måtte af staten inrättas.

Med beaktande af denna petition skred regeringen snart till reorganisationsåtgärder. Redan år 1883 gäfvos nya former åt det finska skolväsendet. Realskolorna indrogos nu, och lyceerna blefvo dels klassiska, dels reala, de förra upptagande latin och grekiska i läroplanen, de senare med ett program, i hvilket nämnda ämnen ersattes af moderna språk, jämte det större utrymme bereddes för naturvetenskaperna, matematik och teckning. Dessutom ökades i alla lyceer antalet lektioner i de inhemska språken. Vid sidan af de fullständiga lyceerna med åtta årsklasser organiserades i några städer elementarskolor med två, tre och fyra årskurser. Efter denna indelning har landet för närvarande (1893), förutom de två normallyceerna i Helsingfors, såväl det svenska som det finska med klassisk bildningslinje, 14 klassiska lyceer, af hvilka 8 med finskan

och 5 med svenskan som undervisningsspråk samt 1, i hvilket båda språken användas jämsides. Reallyceerna äro 7 till antalet, 5 finska och 2 svenska. Af de 15 elementarskolorna äro 8 svenska, 6 finska och 1 tvåspråkig. En del af de tvåklassiga elementarläroverken äro dock som bäst stadda i omorganisation till real- eller borgareskolor med afslutade kurser i praktisk riktning, hvilken reform genomföres i den mån kommunerna förklara sig villiga att, under tillförsäkran af rundlig statssubvention, öfvertaga dessa anstalter.

Rörelsen för det finska språkets höjande har icke ensidigt berört endast gosskolan, utan har äfven sträckt sina verkningar till området för kvinnobildningen. På enskildt initiativ öppnades redan år 1864 i Jyväskylä den första finskspråkiga flickskolan, år 1869 trädde en likartad anstalt i verksamhet i Helsingfors, och efter hand ökades antalet. År 1885 upptog staten omsider detta bildningssträfvande genom grundläggandet af 6 finskspråkiga flickskolor i olika delar af landet. — Antalet af staten underhållna s. k. fruntimmersskolor stiger för det närvarande till 11. Dessa läroverk afse att bereda den vid 16 års ålder från dem utgående mognande kvinnan en afslutad elementarbildning, som i hufvudsak är likartad med den vid lyceerna meddelade, ehuru kurserna äro mera begränsade. Redan tidigt hade till fruntimmersskolan i Helsingfors såsom privata företag organiserats fortsättningsklasser, förnämligast i syfte att bereda alumnerna till lärarinnekallet. År 1885 öfvertagna af staten, ha dessa klasser erhållit en fast organisation såsom lärarinneseminarier.

Svenska fruntimmersskolan i Helsingfors.

Ett beaktansvärdt rum vid sidan af de offentliga läroverken intaga de privata skolorna. Den första barnundervisningen, hvilken föregår inträdet i de högre skolorna, är, där den icke bedrivs i hemmen, föremål för en vidsträckt småskoleverksamhet af enskild natur. Likaså erbjuder kvinnobildningens främjande, oaktadt inrättandet af ett icke ringa antal statsläroverk för detta ändamål, allt fortsättningsvis, såsom i äldre tider, ett fält för en betydande, vanligen medels statsanslag understödd enskild företagsamhet, särskildt i städer, i hvilka det lokala skolbehovet icke fylles af offentliga läroverk. Förutom dessa anstalter, med i hufvudsak samma undervisningsplan som statens fruntimmersskolor, har under det senaste decenniet grundats ett antal till universitetet ledande privata elementarläroverk såväl för gossar som för flickor. Bland dessa intages en framskjuten plats af de s. k. samskolorna, i hvilka gossar och flickor från det lägsta stadiet till det högsta samfäldt åtnjuta undervisning, och från hvilka elever af båda könen sedan några år allredan dimitterats till universitetet.

Utvecklingen af den inre arbetsplanen för Finlands högre skolor har, i den mån det praktiska behovet af undervisning i de moderna kulturspråken tillgodosatts, fört till en långt gående splittning af lektionsprogrammet. Vid sidan af de i elementarläroverken vanliga vetenskapliga facken har rum beredts åt minst trene språk, förutom de två inhemska. De pedagogiska svårigheter, som häraf vallats, pakalla en ständig omtanke om kursernas metodiska behandling och framförallt förbyggnaden af öfveransträngning genom lämplig fördelning af arbete och hvila samt beaktande af kroppslig rekreation. Den dagliga arbetstiden i skolan öfverstiger icke fem timmar. Gymnastiken, obligatorisk i alla skolor, har synnerligen uppmärksamats, och af en för sin betydelsefulla uppgift varuit intresserad gymnastiklärare har häg för kroppsliga öfningar och idrott med framgång väckts hos det uppväxande släktet. Ferierna äro rundligt tillmätta, sommarlofvet från 1 juni till 1 september, juledigheten från 20 december till 14 januari, och lemna sålunda rikligt

I en samskola.

tillfälle för den från när och fjärran till skolstäderna samlade ungdomen att njuta hemmets uppfostrande inflytande vid sidan af skolans.

Karakteristisk för det finska skolväsendet är dess demokratiska tendens. Intet samhällsstånd är uteslängt från tillträde till de högre bildningsanstalterna, hvilkas terminsavgifter därtill äro ytterst låga. Man finner i dessa torparens och handverkarens söner och döttrar sida vid sida med den rike godsegarens, kapitalistens eller den högre embetsmannens. Ur den officiella statistiken för läroåret 1891—92 framgår, att af statslyceernas elever 18 % voro söner till torpare, handverkare och lägre borgare i städer; för flickskolorna utgjorde denna kategori 14 %. Tillströmningen till elementarläroverken är äfven, i förhållande till landets folkmängd och bosättningsförhållanden, ausenlig. Under nämnda läseår utgjorde antalet elever i samtliga till universitetet förande skolor 5,212, hvaraf 588 flickor i samskolorna. I fruntimmersskolorna var elevnumrären 2,049. Statsverkets

utgifter för detta skolväsende hafva varit i raskt stigande; medan skolbudgeten år 1863 för de offentliga skolorna uppgick till endast 678,000 mk, hade den tio år senare, år 1873, stigit till 890,000, hvarefter denna utgiftspost fortfarande svält ut, så att den nu, för år 1893, utgör 2,300,000 mark, i hvilket tal den till 300,000 mk uppgående subventionen för enskilda skolföretag icke inbegripes. — Med frikostighet ha vidare nya, tidsenliga skolhus uppförts för de flesta lyceer och fruntimmersskolor.

De genomgripande reformer af det finska skolväsendet, hvilka inleddes på 1860-talet och sedermera fortgått, hafva, framför allt genom skoladministrationens skiljande från den kyrkliga, bidragit till att gifva lärareståndet en mera själfständig och framskjuten plats. Lärarekallet är icke vidare, såsom i äldre tider, företrädesvis en genomgångsstation till kyrkligt embete, utan har blifvit en lifsuppgift för en fackmannakår. De impulser, som fingo uttryck i upprättandet af normal-skoleinstitutionen samt professuren i pedagogik och didaktik, verkade äfven lifgifvande inom denna kår och gäfvö upphof åt en allmän *pedagogisk förening*, hvilken, organiserad år 1863, har sin centralafdelning i Helsingfors och filialer i flere af landets städer. Denna förening har till mål att väcka och underhålla intresset för uppfostrans och undervisningens sak. Vid diskussionsmöten behandlas pedagogiska principfrågor jämte skolfrågor för dagen, och genom *Tidskrift utgifven af Pedagogiska Föreningen i Finland*, som regelbundet utkommit sedan 1864, har behöfvat af ett eget publicistiskt organ på detta område blifvit på ett förtjenstfullt sätt tillgodosedt. — Sammanslutningen inom lärarekåren har vidare främjats genom allmänna läraremöten, hvilka, ånyo upplifvade genom en författning af år 1889, gifvit skolans män tillfälle att frambära erfarenhetens önskningsmål till behjärtande vid skolverkets ledning. — Skollärarena ega numera äfven representationsrätt vid landtdag, genom minst tre, högst sex, ombud i preteståndet.

En ny tid med nya riktningar för den intellektuella och materiella utvecklingen har efter hand undanträngt de gamla institutioner, som mottagits i arf från förgångna sekel, och på deras grund uppfört en ny byggnad för bildningens och vetandets förmedlande. Portarna ha öppnats för Finlands hela ungdom, oberoende af språk och samhällsställning. I vidare kretsar, än förr, sprides nu den högre bildningens ljus. Domen öfver det 19:de seklets arbete i detta syfte tillhör den tid, som randas.

AUGUST RAMSAY.

C. FOLKSKOLEVÄSENDET. SÄLLSKAP FÖR FOLKBILDNING.

Finlands mångsidiga utveckling under det 19:de seklet har omfattat äfven folkundervisningen och därigenom stärkt och stadgat nationens lifskraft för framtiden.

Folkbildningen, i detta ords vidsträcktare mening, har dock i Finland sina rötter långt i det förflutna. Såsom allmän läskunnighet har densamma här trenne seklers anor, ledande, likasom i öfriga protestantiska länder och af samma orsak som i dem, sitt upphof tillbaka till reformationen. Den allmänna folkundervisning, som reformationen framkallade, var visserligen till sitt syftemål uteslutande religiös och kyrklig och omfattar ju ej annat, än den nödvändigaste religionskunskap och färdighet i innanläsning. Men äfven med denna inskränkning bör den omständigheten ej underskattas, att menige man i allmänhet varit och är läskunnig.

Senast publicerade statistik i ämnet, angifvande förhållandet den 1 maj 1891, upplyser, att af de 461,000 barn i åldern mellan sju och sexton år, som då funnos i landets evangelisk-lutherska församlingar, omkring 17,000 saknade all undervisning, antingen till följd af naturfel eller af andra orsaker. Resten, eller 444,000 barn, inhemtade åtminstone ofvan antydda minsta mått af boklig kunskap och färdighet. Af de icke undervisade sjutton tusen befann sig dock mer än hälften ännu i åldern under tio år. Af de grekisk-ryska församlingarnas 8,827 barn i ofvan nämnda ålder voro 4,370 i saknad af all undervisning.

Likasom i andra protestantiska länder, var här i äldre tider klockaren församlingens egentliga barnalärare. Men nästa steg i utvecklingen, eller införandet af särskilda »skolmästare», blef i Finland endast delvis uttaget. Både lag och sed fordrade tidigt, att föräldrarna, antingen själfva eller genom andra, i hemmet skulle undervisa sina barn, och detta förhållande har i hufvudsak fortfarande sin giltighet. Kyrkolagen af 1869 förutsätter lika litet, som dess föregångare, i regel några särskilda skolanstalter för den allmänna religiösa folkundervisningen, och af ofvan nämnda 444,000 barn undervisades nära hälften, eller 207,000, antingen endast i hemmen eller därjämte i söndagsskolor o. d. Klart är, att denna hemundervisning skall från pedagogisk-teknisk synpunkt hafva sina stora brister, men förbises får ej heller — allraminst i en brytningstid som vår — den moraliska betydelsen af denna folksed. Med skäl ha därför äfven vännerna och befordrarne af en högre folkbildning i Finland fäst stor vikt vid att, så vidt möjligt, den traditionela hemundervisningen upprätthålles och yttermera förkofras.

I städerna, där hemlifvet gestaltar sig annorlunda, än på landet, har den första undervisningen dock mestadels öfvergått till lägre folkskolor och småbarnsskolor. På landsbygden kompletteras den primära hemundervisningen mångenstädes genom en skolmästare, som flyttar från by till by inom sitt distrikt, uppehåller sig på hvarje ställe ett visst antal veckor och där samlar omkring sig traktens barn i skolåldern. Huru ofullkomlig denna s. k. ambulatoriska skola än är, har den dock i ett glest befolkadt land haft att utföra ett civilisatoriskt arbete af betydelse och viker därför endast långsamt och motvilligt för framträngande nya och bättre former. Vid den tidpunkt, som ofvan citerade statistiska siffror afse, undervisades icke mindre än 175,000 barn i ambulatoriska skolor på landet. Dessa skolor inrättas och underhållas af de kyrkliga församlingarna.

Till en fullständig bild af den kyrkliga folkundervisningen i Finland hör vidare en framställning af skriftskolan samt läsförhören, om hvilka redan i kap. II är taladt.

Tänker man sig läsförhören något och skriftskolorna betydligt mindre allmänna, än nu för tiden, de senare därjämte långt mera summariska, de ambulande lärarne långt fåtaligare, hemundervisningen däremot allmännare, men läskunnigheten ojämnare än nu, — så har man ungefär en föreställning om den folkundervisning, som förekom i Finland vid det 19:de seklets ingång. Men vid nämnda tidpunkt är det ock man skönjer de första begynnelseerna till den rörelse, som skulle bana väg för verkliga folkskolor. Uttalanden framkomma då, hvilka, om också svagt, afspegla filantropisternas nya syn på uppfostran och undervisning, Pestalozzis epokgörande sträfvan den samt Bells och Lancasters massundervisningsidé och därigenom bland de bildade sprida nya vyer i frågan om folkundervisningen. Andliga strömningar af flere slag gå på djupet af det finska samhället och bilda, i förening med nämnda utifrån kommande impulser, en opinion för inrättande af stående folkskolor, som tager sig ett lifligt uttryck i tidningslitteraturen redan på 1840-talet.

Här, som på andra områden, blir orientaliska kriget gränsstenen mellan det gamla och det nya. I den not, som Kejsar Alexander II den 24 mars 1856 uppläste i Finlands senat och som innefattade det närmaste reformprogrammet för Finland (se ofvan s. 97), innehöll punkt 3 det uppdrag åt senaten »att afgifva förslag, huruledes organisation af skolor för folkbildningen inom kommunerna på landet må underlättas». Denna punkt motsvarade, såsom vi i föregående öfverblick sett, den upplystare opinionens inom landet redan medvetna och uttalade önskan. Härmed var kejsarordet gifvet, och från nämnda dag kan Finlands nya folkskoleväsende räkna sin begynnelse.

Domkapitlen fingo först uppdraget att uttala sig i saken, men den »folkskola», som de föreslog, var endast en förberedelseanstalt till skriftskolan. Öfver denna ståndpunkt hade dock den allmänna meningen redan höjt sig. En bland de strängaste kritikerna af domkapitlens förslag utgick från den man, som senare blifvit kallad den »finska folkskolans fader».

UNO CYGNAEUS, född i Tavastehus den 12 oktober 1810, blef genom sin utvecklingsgång mångsidigt förberedd för sin blifvande uppgift. Efter afslutade studier hvarvid till en början

naturvetenskaperna och läkareyrket föresväfvat honom som mål, egnade sig Uno Cygnaeus åt prestakallet. Utöfningen af detta kall förde honom för en tid långt från hemlandet till ön Sitka, där han såsom själasörjare för landsmän i rysk-amerikanska kompaniets tjänst under fem år (1840—45) hade att befatta sig med personer af högeligen olika bildningsgrader och härkomst. Återkommen härifrån, vann han anställning såsom inspektor för finska församlingens i S:t Petersburg kyrkoskola. Den finska kolonin i kejsarstaden, mest rekryterad bland arbetarebefolkningen i olika delar af Finland, lemnade honom åter ett rikhaltigt material för inträngande i hemlandets folkbildningsförhållanden; hans befattning utbildade honom till organisatör och ledare af en större skolkomplex; och genom tyska pedagoger, som vistades i Petersburg, gjordes han bekant med den tyska pedagogiken och fann häri, och isynnerhet i Pestalozzis, Diesterwegs och Fröbels skrifter, svaren på de frågor han tidigare på egen hand begrundat. Han var för öfrigt en ideelt anlagd personlighet, med förmåga att se förhållandena i stort, och hade, vid sidan af mycken subjektiv känslighet, en seg, kolerisk viljekraft, som, jämte hans städse orubbliga tro på sin sak, gaf honom styrka att utföra det icke ringa nydaningsarbete, hvartill han nu blef kallad.

Då anmärkningsskrifterna öfver domkapitlens förslag inkommit till senaten, fäste Cygnaei skrift genast den främsta uppmärksamheten vid sig. Och i nära öfverensstämmelse med hvad däri föreslagits vidtog nu regeringen de första afgörande åtgärderna. Betydande förtjenst inlades härvid och i folkskolefrågans vidare fullföljande af dåvarande ekklesiastikchefen, senatorn H. V. FURUHJELM. En kungörelse utfärdades den 19 april 1858, hvari den nya folkundervisningens grunder i korthet fastställdes, och Cygnaeus fick i uppdrag att genom resor i eget land och i utlandet närmare studera folkbildningsförhållandena. Resan i utlandet, som räckte ett år, omfattade hufvudsakligen de skandinaviska och tyska länderna samt Schweiz och bestyrkte för Cygnaeus riktigheten af de pedagogiska principer, till hvilka hans föregående studier redan fört honom. För-

gäfvos sökte han dock förverkligad sin original- och älsklingsidé: handarbetets användande såsom ett formelt bildningsmedel i skolorna. Med intryck förnämligast af de schweiziska folkskoleförhållandena nedskref han efter återkomsten, på regeringens uppdrag, ett fullständigt förslag till finska folkskolans organisation och blef, ännu innan något beslut i afseende härå var fattadt, utnämnd till öfverinspektor för folkskolorna. Såväl i en af regeringen tillsatt komité, bland hvars medlemmar funnos flere af landets mest framstående män, som i tidningspressen och i särskilda broskyrer samt slutligen inom själfva regeringen genomgick Cygnaei förslag nu under flere år kritikens skärseid, hvarur det till slut i allt hufvudsakligt utgick med seger. Den första frukten häraf var inrättandet hösten 1863 af folkskollärare- och lärarinneseminariet i Jyväskylä, organiseradt enligt Cygnaei principer och hvars första direktor han jämväl blef. Det andra resultatet var utfärdandet af en folkskoleförordning, som hemtat sina hufvuddrag ur hans förslag, om ock äfven andras utlåtanden därvid tillgodogjorts. Tio år efter den historiskt minnesvärda sessionen i senaten kunde Alexander II nu stadfästa denna förordning, som utfärdades den 11 maj 1866.

I det följande skall här redogöras för hufvuddragen af den genom denna förordning och senare författningar skapade folkskoleorganisationen. Cygnaeus hade lyckan att ännu under mer än två decennier kunna ordna och leda den finska folkskolans angelägenheter och att härunder

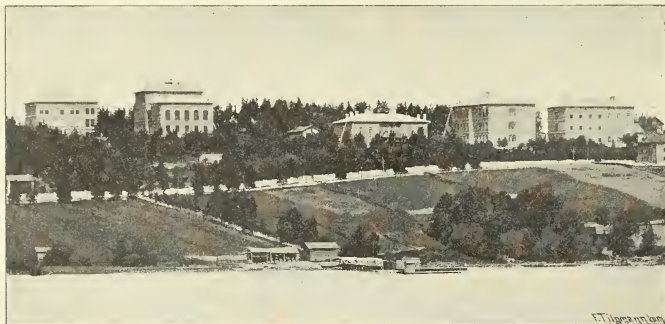
Uno Cygnaeus.

se sitt lifsarbete allt mera erkänt och med värme omfattadt. Han bortgick, ärad af sitt land, den 2 januari 1888. Folkskolans lärare och lärarinnor ha upprest ett monument på hans graf.

Läraren gör skolan, var utgångs- och kärnpunkten i Cygnaei hela folkskoleorganisation, och seminarierna inrättades därför enligt de bästa förebilder, som då funnos i Europa. Kurserna voro, och äro, 4-åriga, och med hvarje seminarium äro öfnings- eller normal-skolor förbundna. Internat är jämväl infördt i alla seminarier i en efter finska förhållanden modifierad form. Handarbets- och slöjdundervisningen ger vidare de finska seminarierna en säregen prägel; slöjden representeras i hvarje seminarium af sin särskilda lektor och betjenas genom verkstäder med sina verkmästare. Egendomligt för de finska seminarierna är slutligen sammanförandet af ett lärare- och lärarinneseminarium på samma ort, under samma ledning och med till största delen gemensam lärarepersonal m. m., genom hvilken koncentration af krafter många fördelar vunnits. Enligt denna princip organiserade äro seminarierna i Jyväskylä och Sordavala, det senare öppnadt hösten 1880, båda afsedda för den finska talande befolkningen. Ett sådant »sammansatt» seminarium med dess öfnings-skolor har, utom direktor och föreståndarinna, en lärarepersonal af 10 à 11 lärare och 6 lärarinnor. Relevantalet i själfva seminariet var läsåret 1889—90 i Jyväskylä 195, i Sordavala 157. För den svenska befolkningen finnes ett lärarinneseminarium i Ekenäs, öppnadt 1871, och ett lärareseminarium i

Nykarleby, öppnadt 1873; denna befolknings geografiska splittring i tvenne större grupper föranledde här afvikelsen från nämnda princip. Elevernas antal i dessa seminarier 1889—90 var 107.

Den emancipation från kyrkan, som mångenstädes ännu utgör ett önskemål för folkskolan, fastställdes i Finland i princip genom 1858 års kungörelse och tillämpades i 1866 års folk-

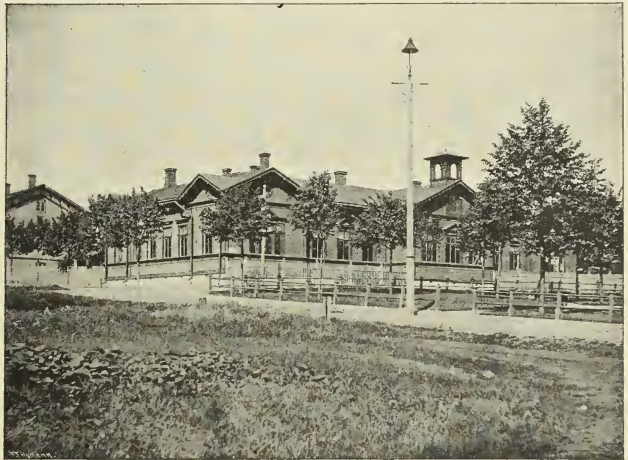
Folkhögskoleseminariet i Jyväskylä.

skoleförordning. Då en särskild centralstyrelse för landets hela skolväsende inrättades 1869, ingick därför överinspektorn för folkskolorna häri såsom en själfskrifven medlem. Hvarje stad har såsom sin lokala auktoritet en folkskoleledning och en särskild folkskoleinspektör. Samtliga folkskolor på landet äro numera fördelade i tolf inspektionsdistrikt med hvar sin, uteslutande för detta ändamål anställda, inspektör, som bör hafva insigt och erfarenhet i folkskoleväsendet. Hvarje folkskola har sin af kommunen eller skoldistriktet valda ledning, hvari äfven en folkskollärare eller lärarinna bör ingå. Pastor i församlingen är icke själfskrifven medlem i ledningen, ehuru han däri kan inväljas, men prestskapet såsom sådant tillkommer att öfvervaka religionsundervisningen äfven i folkskolorna.

Folkskoleförordningen innehåller för städerna den förpligtelse, »att folkskolor till det antal och i sådan utsträckning inrätta och underhålla, att alla de barn, som icke i hemmen eller andra skolor erhålla motsvarande eller mera omfattande bildning, blifva undervisade från och med åttonde till och med fjortonde åldersåret». Detta är den enda form af skoltvång, som finnes, och något annat lärotvång, än det allmänna kyrkliga, finnes icke. Emellertid framgår af statistiken, att allmän folkskolegång är något så när genomförd i Finlands städer. På landet funnos däremot under läsåret 1891—92 ännu blott 953 egentliga eller, såsom de i lagen kallas, högre folkskolor, i hvilka 38,000 barn undervisades. Om alla barn i folkskoleåldern besökte folkskolan i fyra år,

såsom meningen är, borde det nuvarande antalet folkskolor på landet åtminstone fyrdubblas. För att icke jämförelsen med andra länder skall ställa sig ofördelaktigare för Finland, än rättvist är, må här dock erinras om hvad i det föregående är sagdt om den allmänna läskunnigheten. För öfrigt har äfven frivillighetens princip sin mycket beaktansvärda sida: folkskolans framsteg hafva ej vunnits genom yttre maktspråk och böter, utan genom bildningens egen inre makt. Läsåret 1891—92 voro ännu 57 af Finlands omkring 470 landskommuner i saknad af folkskola, men dessa befunno sig mest i sådana delar af landet, där själfva natur- och befolkningsförhållandena ställa stora svårigheter i vägen för en stående folkskola. För öfrigt vinner denna tvångfria folkskola årligen allt större utbredning. Äfven införandet af skoltväg, i meningen af förpligtelse för kommunerna att inrätta skolor i skäligt förhållande till folknúmerären, har emellertid flere gånger föreslagits vid landtdagarna, men ännu icke lyckats vinna tillräcklig opinion för sig.

Folkskollärarens och -lärarinns ekonomiska ställning är här, som annorstädes, anspråkslös, men i allmänhet icke dålig. Till de sedvanliga förmånerna in natura af kommunen eller skoldistriktet på landet, hvartill i de flesta fall kommer kontant lön, lägger staten ett lönebidrag af 800 mark för hvarje lärare och 600 mark för hvarje lärarinna, och denna grundlön ökas småningom till respektive 1,200 och 900 mark. Städerna, som åtnjuta bidrag af staten i ett visst förhållande till sin folkskolebudget, omkr. 25 procent däraf, underhålla sin lärarepersonal hufvudsakligen med kontant aflöning. Statspension efter 30 tjensteår, tillfälligt understöd eller pension vid sjuklighet samt pension för aflidne lärares enkor och minderåriga barn trygga yttermera folkskollärarepersonalens materiella ställning.

Folkskolehus i Tammerfors.

I socialt afseende torde Finlands folkskollärarekår icke ha samma skäl till klagan, som förefinnas i flere af Europas kulturländer. Aktning och sympati komma densamma öfver hufvud till del, och mången medlem af kåren användes i allmänna förtroendevärf. Detta beror dels på vissa sociala förhållanden i Finland, dels antagligen äfven på den större omsorg, som strax från början egnades folkskollärarepersonalens bildning. Mången, isynnerhet bland lärarinnorna, är dessutom själf utgången ur ett bildadt hem. Att skolan och läraren icke blifvit folket påtvungna, är slutligen icke den minst viktiga faktorn i denna stämning.

Uppförandet af folkskolehus har för kommunerna medfört icke ringa kostnader. I mången landskommun har den eljes så sparsamma allmogen härvid ådagalagt stor frikostighet. I en del städer utmärka sig folkskolebyggnaderna för en hög grad af prydlighet. Numera har regeringen dragit försorg om utarbetandet af normalritningar för skolhus på landet.

Den europeiska nutidsfolkskolan har, och måste hafva, öfverallt ungefär enahanda program, hvad beträffar undervisningsämnenas antal, art samt till och med omfång. Detta ligger i dessa ämnens oundgänglighet såsom grund för all mensklig bildning och deras behöflighet för det praktiska lifvet. Det yttre i undervisningsprogrammet är således ej det, som bestämmer folkskolans

typ i ett land, utan beror detta på inre förhållanden. Hvad den finska folkskolan beträffar, är den till sin princip och riktning pestalozzisk; icke omfånget af de pensa, som inhämtas, utan den själfverksamhet, hvarmed barnet tillgärnar sig dem, och den därpå betingade harmoniska utvecklingen af dess psykiska och fysiska egenskaper äro hvad denna folkskola — principiellt åtminstone — betraktar såsom viktigast. En annan typisk egenhet hos den finska folkskolan är dess mål att vara eller blifva en för alla folkklassers barn gemensam »bottenskola». I följande yttrande af Cygnaeus sammanfattas korteligen båda dessa principer: »Uppfattar man folkskolan ur tidsenlig synpunkt såsom samhällets bottenskola, . . . så måste man nödvändigt yrka på en fast skola, som icke är en blott lexläsningsanstalt, där ett knapphändigt mått af vissa utanlexor samt mekanisk färdighet i tanklös innanläsning bibringas eleverna, utan en *uppfostringsanstalt*.» Härmed sammanhänger den stora betydelse den finska folkskolan fäster vid de praktiska öfningarna i handarbeten och slöjd. I detta afseende ha som känt Cygnaei idéer, konsekvent fullföljande Pestalozzis och Fröbels tankegång, varit af banbrytande betydelse.

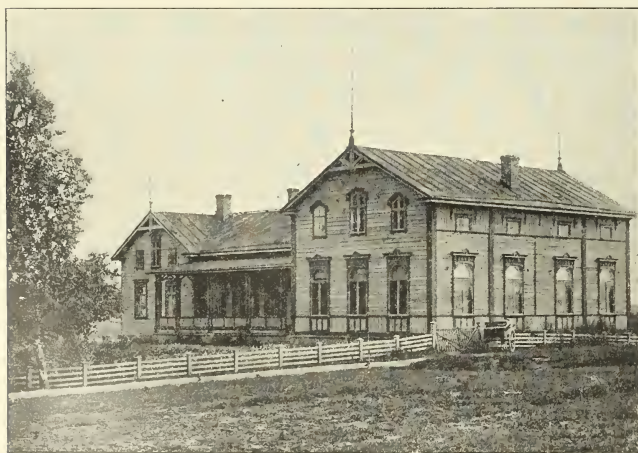
Det praktiska utförandet af den finska folkskolans program lemnar ännu mycket öfrigt att önska, men det bästa, som kan sägas härom, är, att folkskolan själf säkerligen ej heller är omed-

veten om sina brister. Att Finlands folkskola i både yttre och inre afseende befinner sig i en period af utveckling, hindrar ej, att densamma redan af alla samhällsklasser uppfattas såsom en af de kraftigaste häfstängerna för nationens vidare förkofran i själfständig kultur och samfundsanda.

Abnormskolorna böra äfven omnämnas här, ty deras uppgift är ju likartad med folkskolans. Undervisning för döfstumma infördes tidigast genom enskildt initiativ. Först år 1858 inrättades af staten en döfstummskola i Åbo. År

Folkskolehus i Wiborg.

Folkskola i Janakkala.

1866 öppnades ett blindinstitut i Helsingfors. Några andra dylika anstalter hafva senare tillkommit, slutligen äfven skolor för andesvaga barn. På regeringens föranstaltande har nyligen förslag blifvit uppgjordt till en fullt tidsenlig organisation af abnormskoleväsendet. Det kan

emotes att den utveckling detta förslag innebär varder genomförd, innan det 19:de seklet gått till ända.

Den senaste tiden har haft att glädja sig åt nya ansatser till folkbildningens höjande. Sedan

Folkhögskolan i Kronoby.

ett par decennier voro de i Danmark uppkomna *folkhögskolorna* kända i Finland, och då och då hade äfven förslag dykt upp att här söka åstadkomma likartade inrättningar. Men härtill behöfdes entusiasm, och denna tändes i slutet af 80-talet af askmolnen på den politiska horisonten. Enskilda personer och kommuner, allmog och herremän, särskilda sällskap och framför allt studentafdelningarna togo sig med ensaken an för att bringa den till verkställighet. Ensamt af och genom studenterna samlades från våren 1889 till

våren 1890 omkring 85,000 mark till fonder för särskilda folkhögskolor. Den första folkhögskolan i Finland med finskt undervisningsspråk uppstod i Kangasala, den första med svenskt språk i Borgå. I Kronoby har det första folkhögskolehuset uppförts under ifrigt och aktivt deltagande från allmogens sida. I Limingo och Ilmola (Österbotten), i Jorois (Savolaks), i Hvitits (Satakunta), i Esbo (Nyland) äro likaså folkhögskolor redan öppnade, och på Åland, i Tavastland och östra Finland äro andra beslutade eller planerade. Rörelsen är för ny för att dess historia ännu skulle kunna skrivas, men början loftar det bästa, och det icke minst glädjande tecknet är, att folkhögskolans program är sansadt och praktiskt samt att det icke är något politiskt eller religiöst parti, icke någon särskild samhällsklass, som ensidigt uppbär den nya anstalten. I detta nya sträfvande för folkbildningen ha alla krafter, alla riktningar endrägtigt mötts.

Men det är få, som kunna begagna sig af folkhögskolan i ett land, där befolkningens gleshet försvårar äfven den vanliga folkskolans besökande. Så mycket viktigare är det då, att åtminstone böcker spridas så vidsträckt som möjligt. Från medlet af detta sekel börjar en allmänare rörelse för inrättande af *folkbibliotek*, och denna rörelse har sedan vuxit i bredd med folkskolerörelsen. Sålunda kände man

Nordsjö-Bothy folkskola i Helsinge.

1888 i landskommunerna 522 och i städerna 84 folkbibliotek med inalles omkring 224 tusen volymer, representerande ett penningvärde af $\frac{1}{2}$ million mark. Likasom folkskolorna, voro biblioteken ojämnt fördelade; medan 68 landskommuner ännu helt och hållet saknade sådana, funnos

i andra ända till 6 à 7 bibliotek. Det största i landet är Helsingfors folkbibliotek, som nämnda år innehöll omkring 2,000 finska och 6,000 svenska band till ett värde af omkring 20,000 mark. Boklänens antal utgjorde samma år omkr. 34,000. För detta bibliotek har staden erhållit ett vackert hus med rymliga läsesalar.

Omsorgen om folkets bildande måste helt naturligt äfven föra tanken på åstadkommandet af god och lämplig folklitteratur samt dess spridande, och för detta ändamål ha flere sällskap stiftats. Det förnämsta af dem är »Folkupplysningssällskapet», som började sin verksamhet 1874. Detta sällskap, som har sin styrelse i Helsingfors, med förgreningar på flere andra orter, har hittills utgifvit inemot 80 populära skrifter, berörande de flesta områden af menskligt vetande. Skrifterna utkomma på landets båda språk; åtskilliga äro försedda med bilder. Sedan 1881 utgifves årligen en illustrerad folkkalender. Årsafgifterna af sällskapets medlemmar, hvilkas antal har utgjort 4 à 5,000, göra det möjligt att till billigt pris sprida publikationerna. Hvert tredje år föranstaltar folkupplysningssällskapet en allmän säng- och musikfest, hvarvid fosterländska föredrag hållas och täflan mellan olika orters folkeliga säng- och musikföreningar anställles. Sekreterarebefattningen i sällskapet har allt sedan 1878 bestridits af medicine licentiaten A. A. GRANFELT (f. 1846).

Folkbiblioteket i Helsingfors.

För kunskapens spridande bland Finlands svenska allmoge stiftades år 1882 ett sällskap, »Svenska folkskolans vänner», hvilket delvis arbetar i samma syfte som Folkupplysningssällskapet, men därjämte understöder folkskolor i svenska kommuner. Sällskapet har äfven understödt folkbibliotek och läsestugor, utsändt stipendiater att hålla folkliga föredrag samt föranstaltat säng- och musikfester i svenska trakter af landet. Dess publikationer omfattade under decenniet 1882—92 27 häften »Skrifter» samt dessutom julkalendrar m. m. Antalet betalande medlemmar

har i medeltal årligen varit 2,200. Intresset för sällskapet har bl. a. visat sig däri, att detsamma i gåfvor och testamenten redan fått emottaga omkring 44,000 mark.

I det speciela syftet att befrämja folkbildningen i trakter, där den finska talande befolkningen till följd af sin fåtalighet, medellöshet eller andra ogynnsamma omständigheter behöver hjälp, grundlades 1889 ett sällskap »Finska folkskolans vänner». Under den korta tid detta sällskap verkat, har det i främsta rummet sökt göra sig noggrant bekant med sitt arbetsfält, men därjämte äfven börjat understödja folkskolor samt grundlägga och understödja folkbibliotek m. m.

Lokala mindre sällskap, hvilka arbeta i likartade syften, som de nämnda, finnas ännu. Alla, större som mindre, hafva de framgått ur samma tanke, som under senare hälften af det 19:de seklet och icke minst under dess sista decennium med hela styrkan af en lifligt känd sanning genomtränger det finska samhället — den tanken, att bildningen är de små folkens styrka, att det är den, och endast den, som tillförsäkrar dem en varaktig plats bland nationernas antal.

G. LÖNNBECK.

VETENSKAPEN OCH KONSTEN.

EFTER ETT SKULPTURVERK AF W. RNEBERG.

VI. VETENSKAPLIGA OCH LITTERÄRA SAMFUND.

A. FINSKA VETENSKAPS-SOCIETETEN.

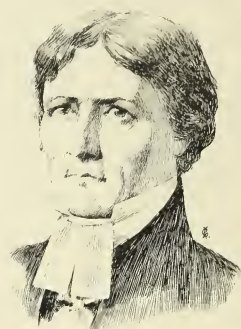
I samtidens kulturlif intaga de vetenskapliga och litterära föreningarna ett viktigt rum. Sedan Finland, afskildt från det forna moderlandet, begynt lefva sitt eget nationela lif, måste behovet af dylika föreningar i mån af kulturens utveckling äfven här göra sig gällande. Universitetet, som utgjort den enda högre bildningshärden och vid sidan där af hade sitt statsändamål, kunde icke i längden ensamt tillfredsställa den fria vetenskapliga forskningens växande anspråk. Detta föranledde under våren 1838 ett antal vetenskapsmän i Helsingfors, bland hvilka må nämnas professorerna Hällström, W. G. Lagus, Linsén, Nervander, Nordström, G. Rein och N. G. af Schultén samt öfverintendenten N. G. Nordenskiöld, att sammansluta sig till bildande af ett samfund under benämning »Finska Vetenskaps-Societeten», hvars ändamål skulle blifva »dels att framkalla själfständiga vetenskapliga forskningar, dels att genom lemnadt tillfälle till ömsesidiga meddelanden af de framsteg vetenskaperna å andra orter gjort, i allmänhet lifva och befordra vetenskaplig verksamhet».

Sedan förslag till stadgar för den tillämnade föreningen uppgjorts och underställts regeringens godkännande, utfärdades den 21 maj sagda år stadfästelsebref för densamma, hvari societeten tillika försäkrades om Hans Kejsrliga Majestäts »nådiga hägn». Kort därefter, den 28 maj, höll Vetenskaps-Societeten sitt första konstituerande sammanträde, och utsågos därvid till ordförande professorn i fysik G. G. HÄLLSTRÖM samt till sekreterare professorn i matematik N. G. AF SCHULTÉN.

Enligt berörda stadgar, hvilka, ehuru de betecknades såsom provisoriska, ännu gälla oförändrade, utgöres Vetenskaps-Societeten af tre sektioner, en matematisk-fysisk, en naturhistorisk och en historisk-filologisk. Societeten består af ett bestämdt antal ordinarie medlemmar, ursprungligen 10, men sedan 1888 15 inom hvarje sektion, hvarförutom till hedersledamöter kunna inbjudas män,

utmärkte sasom vetenskapernas idkare och gymnare. Ordinarie medlemmarne utvälja bland sig årligen turvis inom de skilda sektionerna viceordförande, hvilken den nästföljande året utan vidare öfvertager ordförandeskapet. Sekreteraren är däremot ständigt och utses likaledes bland ordinarie ledamöterna. Societeten sammanträder en gång i hvarje månad, utom under sommarferierna. Dess års- och högtidsdag bestämdes till den 29 april, som var den dåvarande tronföljarens, sedermera Kejsaren Alexander II:s födelsedag.

Sin i stadgarna antydda uppgift har societeten närmast sökt främja genom en publicistisk verksamhet, hvilken, i den mån tillgångarne medgifvit, ökats i omfång och betydelse. Dess äldsta och förnämsta publikation bär titeln: *Acta Societatis Scientiarum Fennicae*; den utgifves i digra tomer om 600 ä 1,000 sidor i kvart format. Det första häftet af dessa akter, omfattande omkring 26 ark, utkom i juli 1840 och utdelades vid en den 20 i samma månad hållen offentlig sammankomst till de många vetenskapens gynnare och vänner, som med anledning af universitetets 200 års jubelfest då voro samlade i Finlands hufvudstad. Första tomen af *Acta*

G. G. Hällström.

afslutades dock ej i sin helhet förr än år 1842. Genom minister-statssekreteraren grefve ARMFELT var societeten i tillfälle att öfverlemna exemplar af detta sitt förstlingsarbete åt såväl Kejsaren som tronföljaren och fick i gengäld mottaga nådigt erkännande för »den gäneliga verksamhet societeten ådagalagt till vetenskapernas fromma och fäderneslandets heder». Liknande uttryck af erkännande och välvilja kommo societeten äfven senare till del, då dess publikationer öfverlemnades till samma höga personer. Man skönjer häre, huruledes grefve Armfelt vinnlade sig om att införa monarken framhålla betydelsen af de vetenskapliga sträfvarandena i landet.

Under det första kvartseket af sin tillvaro medhann societeten utgifvandet af endast 6 tomer af sina akter. Sedermera ha 12 nya tomer tillkommit, så att denna publikationsserie numera omfattar 18 tomer. De afhandlingar, som där ingå, äro afsedda för en vetenskapligt bildad läsarekrets, hufvudsakligen i utlandet, hvarför en stor del af dem är författad på främmande språk, tyska, franska eller latin. Vid sidan här af begynte societeten 1857 utgifvandet af en samling uppsatser in 8:o under titel: *Bidrag till Finlands naturkänedom, etnografi och statistik*, hvilken förmodades komma att lemna »en tämligen trogen bild af den vetenskapliga

verksamheten i landet inom ifrågavarande riktning». Sedan 10 delar af denna samling utkommit, upphörde den 1864 och utbyttes mot en ny serie under den allmänna titeln: *Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk*, hvartill början gjorts redan 1858. Denna har sedermera fortgått i oafbruten följd. Hittills hafva 52 häften däraf utkommit. Språket i denna serie är i allmänhet dels svenska, dels finska; undantagsvis är dock något främmande språk, tyska, franska eller latin, användt.

Utom de två nämnda publikationsserierna »Acta» och »Bidragen», af hvilka den förra representerar den allmänt vetenskapliga och den senare den speciellt fosterländska sidan af societetens program, utges årligen en *Öfversigt af Finska Vetenskaps-Societetens förhandlingar*, hvori intagas jämväl smärre uppsatser och referat af vetenskapligt innehåll. För öfrigt har societeten ännu bekostat utgifvandet af några enstaka publikationer, hvilka ej ingå i förenämnda serier.

N. G. af Schultén.

En särskild omsorg har societeten sedan lång tid tillbaka egnat åt utredningen af eget lands klimatologiska förhållanden. Planen härtill framställdes först af Hällström 1844 och bragtes efter hans död till utförande af Nervander. På dennes förslag trycktes under vintern 1845 formulär eller observationsböcker för enklare naturalhistoriska och fysiska iakttagelser rörande vissa periodiska företeelser i djur- och växtlifvet samt äfven andra i klimatologiskt hänseende vigtiga fenomen, såsom floders och sjöars isläggnings- och islossningstider, vindar, nederbörd m. m. Dessa formulär utdelades till hugade observatörer i alla delar af landet. Samtidigt härmed anordnades termometer- och barometerobservationer å ett mindre antal stationer i olika delar af landet, hvilka för ändamålet genom societetens försorg försågos med nödiga instrumenter. Dessa observationer ha sedan dess med större eller mindre regelbundenhet fortgått intill närvarande tid. De klimatologiska anteckningarna ha blifvit sammanställda och utgifna i societetens »Bidrag» af hr A. MOBERG. De meteorologiska observationerna ha däremot endast till en mindre del hitills blifvit bearbetade, emedan nödiga medel för deras beräkning och utgifvande saknats. Sedan 1852 ha på societetens föranstaltande dessutom dagliga mätningar af hafsyttans höjd fortgått vid särskilda punkter af landets kuster, företrädesvis vid vissa lotsstationer. Ändamålet med dem har varit att lemna bidrag till utredningen dels af landets sekulära höjning, dels af det sammanhang, hvori hafsyttans tillfälliga växlingar kunna stå till vindarne och lufttrycket, hvilket resultat man hoppades vinna genom samverkan med Svenska Vetenskapsakademien, som hade anordnat enahanda observationer längs de svenska kusterna i hela deras utsträckning. Å finsk sida leddes dessa mätningar till en början af statsrådet NORDENSKIÖLD. En själfregistrerande apparat för dylika observationer, eller en s. k. limnigraf, inrättades med allmänna medel i Hangö 1885 samt ställdes under Vetenskaps-Societetens vård och inseende. Medels denna har man kunnat konstatera tydliga spår af ebb och flod därstädes, förorsakande en variation af omkring 1 decimeter i hafsyttans höjd. Slutligen må omnämnas, att under de senaste åren jämväl undersökningar öfver åskvädersförhållandena i olika trakter af Finland medelst frivilliga observationer varit af societeten anordnade.

Redan under de första tiderna af sin tillvaro rönte societeten flerfaldiga prof på styrelsens välvilja och tillmötesgående. Ett årligt anslag af 1,500 rub. bankoassignmenter ställdes till dess förfogande från den 1 januari 1840. Anslaget har efter hand ökat och uppgår för närvarande till 15,000 mk. Äfven landets ständer visade sitt intresse för henne genom en vid 1872 års landtdag aflåten petition af innehåll, att det anslag societeten då åtnjöt måtte höjas till 27,000 mk för att vid densamma måtte kunna anställas en meteorolog, en geolog och en mineralog. Petitionen åsyftade en väsentlig utveckling af societetens organisation i riktning att ombilda henne till en af staten underhållen centralinstitution för fri vetenskaplig forskning. Det afsedda målet ernåddes likväl endast till en mindre del, i det regeringen med anledning af nämnda ständerpension fann godt förordna, att det på Nervanders initiativ vid universitetet inrättade magnetiska och meteorologiska observatorium efter dåvarande innehafvarens afgang skulle ställas under Vetenskaps-societetens inseende. I följd häraf öfvertog societeten den 1 juli 1880 värden om berörda inrättning, hvilken därefter, enligt nådigt bref af den 27 oktober 1881, ombildades till en centralanstalt för den meteorologiska forskningen i landet under benämning »Finska Vetenskaps-Societetens meteorologiska centralanstalt».

Genom denna åtgärd har societeten fått sig tilldeladt ett viktigt officiellt åliggande såsom främsta vårdarinna af den meteorologiska forskningen i landet. Den närmare tillsynen öfver anstalten utföras af ett särskildt meteorologiskt utskott, bestående af 3 ledamöter och 2 suppleanter, hvilka utses för ett år i sender. Societetens sträfvan har varit att bringa denna anstalt i jämhöjd med motsvarande inrättningar i andra länder, ehuru ekonomiska svårigheter vållat, att detta hitills endast delvis kunnat ernås. Till de nya uppgifter, som betingats af meteorologins framsteg, höra bl. a. jämförande undersökningar af väderleksförhållandena på skilda orter i ändamål att utreda gången och utredningen af de atmosfäriska rörelserna. Dylika undersökningar och på dem

grundade väderleksprognoser samt utarbetandet af synoptiska väderlekskartor ingå sedan någon tid i anstaltens program, ehuru det område, från hvilket hithörande observationer telegrafiskt insamlas, ännu är relativt inskränkt. För öfrigt ha de för ett halft sekel tillbaka påbörjade magnetiska och meteorologiska observationerna sedan dess fortgått utan afbrott, ehuru det sålunda insamlade materialet endast till en mindre del hithills blifvit bearbetadt. Öfver anstaltens verksamhet afger direktor årligen en berättelse, som offentliggöres i Öfersigten af societetens förhandlingar.

Meteorologiska anstaltens stat uppgår sedan 1891 till 32,500 mk. Dessutom har ett årligt anslag af 13,400 mk i fyra års tid af regeringen blifvit stäldt till societetens förfogande för att därmed besörja bearbetningen och utgifvandet af de under senaste årtionde dels vid meteorologiska centralanstalten, dels å landsortsstationerna anställda meteorologiska observationer, hvilka ej härfrömmän publicerats. Det finnes sålunda numera säker utsigt för att en väsentlig lucka i hithörande publikationer snart skall blifva fylld.

Bland vetenskapliga företag af större omfattning, i hvilka societeten haft tillfälle att medverka, förtjenar omnämnas den internationela polarforskning, som egde rum under tiden från den 1 augusti 1882 till den 1 september 1883 och hvartill planen uppgjorts vid särskilda förberedande meteorologiska kongresser. För den finska polarexpeditionen inrättades i Sodankylä kyrkoby en station, som försågs med erforderliga byggnader och instrumenter.

De af regeringen för ändamålet beviljade medlen ställdes till societetens förfogande, som jämväl hade att utöfva inseende öfver expeditionen och som till ledare för densamma utsåg professor S. LEMSTRÖM. Till expeditionens uppgift hörde, utom anställande af meteorologiska och magnetiska iakttagelser, särskildt äfven forskningar angående de elektriska strömmarne från atmo-

sferen till jorden i ändamål att utreda norrskenets natur. Dessa forskningar fortsattes ytterligare under åren 1883—1884, dels i Sodankylä, dels i Kittilä, och deras resultat synes specielt hafva tillvunnit sig utländska vetenskapsmäns uppmärksamhet. Kostnaderna för expeditionen samt för bearbetningen och publikationen af dess arbeten hafva uppgått till inalles 130,000 mk, hvaraf ständerna anvisat 10,000 mk ur Längmanska fonden och resten utgått ur allmänna statsmedel.

Men äfven forskningar af annat slag har societeten vid särskilda tillfällen i mån af sina tillgångar understödt. Sålunda har hon beviljat reseanslag för geologiska och naturhistoriska undersökningar samt äfven lemnat bidrag till några i arkeologiskt och etnografiskt syfte företagna större expeditioner.

Polarstationen i Sodankylä.

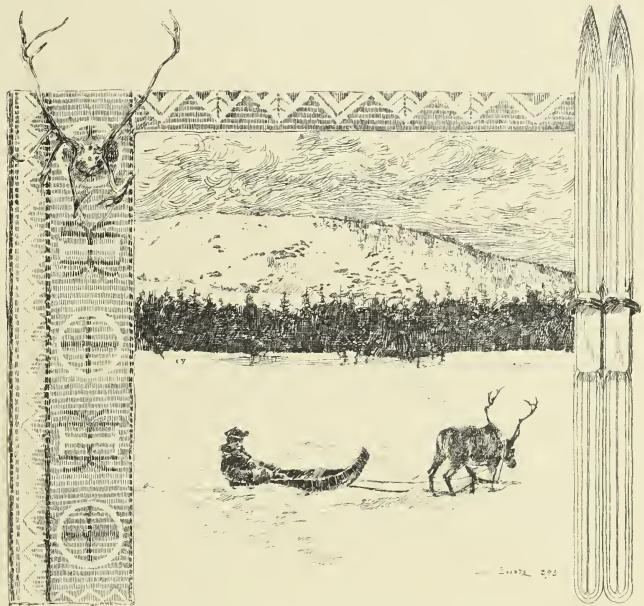
Norrskén.

Societeten står i förbindelse med en stor mängd vetenskapliga samfund och inrättningar i andra länder. För närvarande underhåller hon skriftbyte med inalles 166 utländska institutioner, däraf 138 i Europa, 20 i Amerika, 5 i Asien och 3 i Australien.

Betydelsen af den uppgift Finska Vetenskaps-Societeten har sig förelagd, arten och omfattningen af dess sträfvanden, ha själfmant ledd tanken på möjligheten af en vidare utveckling af denna institution. Redan på societetens 25:te årsdag uttalade den då afgående ordföranden i sitt hetsningstal den förhoppning, att det andra fjärdedelsseklet af societetens verksamhet ej skulle slutas utan att se denna förening omgestaltad till en vetenskapsakademi under en eller annan anspråkslösare form. Samma tanke har sedan dess mer än en gång sökt sig uttryck, ehuru dess förverkligande allt ännu är en from önskan. Ett steg i den antydda riktningen har visserligen skett genom meteorologiska centralanstaltens ställande under societetens inscende. Men tillsvidare är meteorologin den enda forskningsgren, hvars systematiska bearbetning salunda är genom statsåtgärd öfverläten åt Vetenskaps-Societeten. På andra områden saknas ännu fast anställda arbetare, hvilka kunde egna odelad tid åt den vetenskapliga forskningen. Detta förhållande måste väsentligen reducera de anspråk, som kunna ställas på societetens verksamhet.

Vetenskaps-Societeten, som i likhet med de flesta andra vetenskapliga och litterära samfund i Helsingfors haft landets högskola att tacka för sitt upphof och fortfarande till hufvudsaklig del rekryterats ur dess lärarekar, har äfven i yttre måtto stått universitetet nära. I mer än fyra decennier åtnjöt societeten gästfrihet inom dess murar, icke blott för sina sammanträden och årsfester, utan äfven för sitt bibliotek, arkiv och boklager. Då detta förhållande, i följd af ett å ömse sidor ökad behof af utrymme, icke längre kunde fortbestå, beviljades år 1881 ett skildt hyresanslag »tillsvidare och intill dess lämplig lokal kan hyresfritt, vare sig i kronans hus eller på annat sätt, societeten beredas». Frågan om eget hus är, framför allt med hänsigt till uppställningen och värden af hennes värdefulla, hastigt växande bibliotek, uppgående till 10,000 volymer, af särskild betydelse för societeten, såsom ett vilkor för hennes trefnad och vidare utveckling.

Societeten firade den 29 april 1888 sitt 50 års jubileum och fick vid detta tillfälle mottaga varma lyckönskningar jämte uttryck af sympati och erkännande, icke blott från vetenskapliga inrättningar i eget land, utan äfven från en stor mängd utländska akademier och andra lärda samfund, hvilka därmed visade sitt deltagande för hennes sträfvanden. Vid samma tillfälle utdelades tre vetenskapliga pris, hvarje om 2,000 mark, hvilka landets styrelse, till illustrerande af denna högtid, välvilligt ställt till societetens förfogande. Vid senaste landtdag ihågkommo åter

Från finska polarexpeditionen.

landets ständer societeten genom ett anslag af 3,000 mark ur Längmanska medlen att användas till prisbelönande af något vetenskapligt arbete under nästföljande tre år.

Societeten's förste sekreterare, kanslirådet af Schultén, afgick från denna befattning, som han innehaft i nära 17 år, den 29 april 1855, sedan han kort förut lemnat universitetet såsom professor emeritus. Efter honom innehades sekreterarebefattningen af professorn i kemi, numera senatorn, A. E. ARPE, intill den 29 april 1867, från hvilken tid undertecknad varit behedd med detta uppdrag.

Såsom af denna korta historik torde framgå, har den verksamhet Finska Vetenskaps-Societeten under sin 55-åriga tillvaro utvecklat, varit ganska mångsidig och omfattande. Det har ej hört till vår uppgift att ingå i redogörelse för eller bedömande af hvad enskilda af dess medlemmar genom sina specialarbeten i vetenskapens tjänst uträttat. Vi våga tro, att det äfven utan en sådan detaljgranskning skall kunna medgifvas, att societeten ej blott genom de i dess skrifter framlagda frukterna af sin verksamhet, utan äfven genom de mångfaldiga väckelser till vetenskaplig forskning och produktivitet, som ur dess krets utgatt, fyllt en icke oväsentlig uppgift i 19:de seklets kulturarbete i Finland, samt att dess sträfvanden i sin mån tjena att förmedla den andliga gemenskapen mellan finska nationen och Europas öfriga kulturfolk.

L. LINDELÖF.

B. SOCIETAS PRO FAUNA ET FLORA FENNICA.

Det var icke en tillfällighet, att Finlands första vetenskapliga samfund var *Societas pro fauna et flora fennica*, ty det finnes väl intet område för forskning, där sammanslutning under insigtsfull ledning så lätt kan komma gagneliga resultat å stad, som naturalhistoriens i dess första utvecklingsstadium. Erfarne vetenskapsmän var det icke, som grundlade detta sällskap. Det var till största delen unge studenter, som den 1 november 1821 sammankommo hos professorn C. R. SAHLBERG och med sina lärare öfverenskommo om stiftandet af ett Sällskap för finsk zoologi och botanik för att »medelst samlande af Finlands djur och växter göra en närmare bekantskap med landets Fauna och Flora». Med raskt mod grep man verket an. Den unga föreningens tillgångar voro ytterst begränsade — de utgjordes hufvudsakligen af medlemmarnes små inträdesafgifter — men oegennyttan samt det vetenskapliga och patriotiska intresset desto större, och inom några år hade man hopbragt rätt betydande samlingar af inhemska naturalster. För deras uppställande beredde universitetet plats. Vid Åbo brand 1827 förstördes allt, men efter universitetets flyttning till Helsingfors organiserade sig sällskapet ånyo i denna stad och återtog sin verksamhet. Enligt de nya stadgarne af år 1829 var sällskapets ändamål »att anlägga och bilda ett finskt museum naturale och att sammanbringa nödiga materialier till en i möjligaste mätte fullständig Fauna et Flora Fennica», till hvilket ändamål's vinnande sällskapet skulle »insamla och förvara 1:o) de inom Finlands område befintliga organiska naturalster; samt 2:o) uppgifter och underrättelser rörande dem; vidare skulle, till försäkrande af samlingarnas fortfarande bestånd, en ständige penningefond bildas. Till ledamöter skulle inbjudas »alla för fosterländsk naturkännedom nitälskande män». År 1838 kunde sällskapet för första gången utsända en stipendiat, denna gång till Lappland, och honom följde med längre eller kortare mellanskof andra exkurrenter, hvilkas skördar kommo museet att allt mer tillväxa.

Hade det, tack vare enskilda medlemmars uppoffringar, tidigare varit möjligt för sällskapet att ordna och beherska dessa samlingar i den lokal universitetet för dem upplåtit, blef detta nu allt svarare, och det var endast en naturlig utveckling af förhållandena, att sällskapet år 1858 afstod alla sina dåvarande och blifvande samlingar till universitetet, för att i dess ägo och under

vard af dess tjenstemän ett finskt naturhistoriskt museum måtte komma till stånd. Några egna samlingar eger sällskapet sålunda icke. Ärligen utsänder det exkurrenter, men dessas skördar införlifvas omedelbart med universitetets finska museum, hvilket helt och hållet antagit den karakter af ett nationalmuseum, som föresväfvade sällskapets stiftare.

Vid medlet af seklet, då behovet af samlingarnas vetenskapliga bearbetning blef kännbart, framstod ock för sällskapet allt mer nödvändigheten af ett eget litterärt organ, där för dess arbeten skulle redogöras. I brist på tillräckliga medel för ett dylikt vände sig sällskapet för planens realiserande till Finska Vetenskaps-Societeten, och detta samfund bekostade de första häften af vårt sällskaps publikationer, hvilka under titeln »Notiser ur Sällskapets pro fauna et flora fennica förhandlingar» utdelades såsom bihang till Societetens akter. År 1858 öfvertog sällskapet sjelft utgifvandet, och från 1876, då inalles 14 häften »Notiser» utkommit, fördelades publikationerna på tvenne serier: »Meddelanden från Societas pro fauna et flora fennica», afsedda för förhandlingarna och kortare afhandlingar, samt »Acta» för längre arbeten. Af de förra hafva under åren 1876—93 18 häften utkommit, af de senare åtta tomer. Till största delen upptagas dessa publikationer af uppsatser om den inhemska faunan och floran, men äfven arbeten af mer allmänt vetenskapligt innehåll hafva däri ingått. Genom dessa sina skrifter har sällskapet blifvit känt och aktadt i utlandet, och med icke färre än 225 utländska samfund står det nu i skriftbyte.

Ordförandeplatsen intogs under lång tid (1866—89) af professorn i botanik S. O. LINDBERG. Tidigare var hans företrädare W. NYLANDER den ledande personligheten inom sällskapet.

Sällskapets hedrande verksamhet förmådde regeringen att år 1861 bevilja det ett årligt statsanslag af 800 mark, hvilket sedermera efter hand blifvit förhöjdt och sedan år 1884 utgör 3,000 mk. Sällskapets stående fond uppgick år 1892 till inemot 28,000 mk.

Palmluset i Botaniska trädgården i Helsingfors.

FREDR. ELFVING.

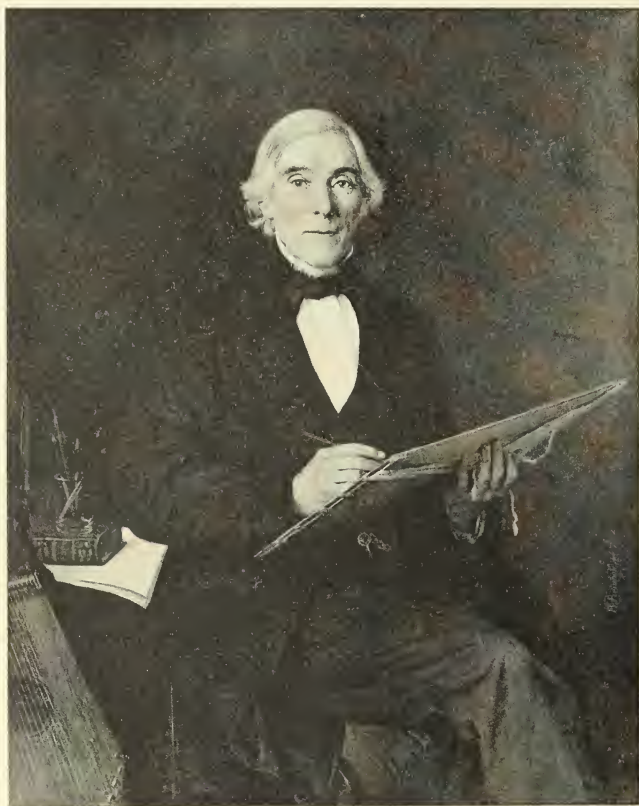
C. FINSKA LITTERATURSÄLLSKAPET.

Tre och ett halft arhundrade hafva förflutit, sedan den första bok utgafs på finska språket, och ändock hör uppkomsten af en finsk litteratur i modern mening det nittonde seklet till. Att man under ett par mansåldrar hunnit taga igen hvad sekler försummat, är i främsta rummet att tillskrifva det *Finska Litteratursällskapets* hängifna och fruktbringande arbete i den fosterländska kulturens tjänst. Litteratursällskapet har sålunda i den finska nationens lif tillvunnit sig en betydelse, hvilken i hvarje lands historia skulle betecknas såsom ensamstående.

Ringa var detta sällskaps begynnelse.

Ringa var detta sällskaps begynnelse.

Under ett samtal med GABRIEL REIN, den redbare historieforskaren, som sedan blef en af litteratursällskapets förste stödjeplare, föreslog dåvarande medicine licentiaten MÅRTEN JOHAN LINDFORS i början af år 1831 grundandet af ett sällskap för befordrande af den finska litteraturen. Idén vann anklång, och den 16 februari 1831 på aftonen sammanträdde tolf yngre och äldre akademici för att öfverlägga om saken. Sammanträdet hölls hos lektorn i finska språket KARL NIKLAS KECKMAN, det korta protokollet fördes af ELIAS LÖNNROT, sedermera sällskapets verksamaste ledamot. Såsom öfverläggningens resultat nämnes i det på finska affattade protokollet, att »huru än saken bedrefves, vore den lättare för flere än för en att främja», hvadan man beslöt att samla krafterna genom att

Elias Lönnrot.

grunda en förening. Nästa sammanträde hölls den 23 februari, då man öfverenskom om att sällskapet skulle benämnas *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura* samt att dess uppgift blefve att främja finska litteraturens och i synnerhet finska språkets utveckling.

Till det nya företaget anslö sig inom kort 21 andre medborgare; samtliga desse 33 hafva räknats som sällskapets stiftare. Vi finna bland dem flere af vår nationela odlings mest frejdade män. Professorn, sedermera erkebiskopen E. G. MELARTIN blef sällskapets förste, J. G. LINSÉN, romarspråkets öfverträffade tolk, dess andre ordförande. Vice ordförande var under flere år J. J.

TENGSTRÖM, den samvetsgranne filosofen och häfdaforskaren. Sällskapets första stadgar uppsattes af J. J. NORDSTRÖM, rättsvetenskapens skarpsinnige och oböjlige kämp. »Vårt lands» skald J. L. RUXEBERG, häfdaforskaren M. AKIANDER, läkarne I. ILMONI och E. A. INGMAN m. fl. tillhörde äfven den lilla flock, som närmast gaf det nya företaget sitt stöd.

Bland de tusende, hvilka sedermera anslutit sig till sällskapet, märkas filosofen och statsmannen J. V. SNELLMAN, länge sällskapets ordförande och upphöfsmän till flere af dess betydelsefulla företag, språkforskaren M. A. CASTRÉN och AUG. AHLQVIST, hvardera en kortare tid sekreterare i sällskapet samt banbrytare på språkforskningens område, häfdateknaren YRJÖ-KOSKINEN, sällskapets ordförande under aderton för dess utveckling ytterst viktiga år, språkforskaren JULIUS KROHN, F. W. ROTHSTEN, ARVID GENETZ m. fl.

Finska litteratursällskapets verksamhet kan lämpligen fördelas i fyra tydligt från hvarandra skilda perioder. Åren 1850, 1865 och 1881 äro gränseår.

Den första perioden, räknad till år 1850, var väckelsernas och förhoppningarnas tid. Ingen kunde ännu bedöma de öfvertagna uppgifternas vidd; ibland hoppades man det omöjliga, oftare underskattades de vunna resultaten. Sällskapet tycktes under denna tid vara till främst för att trycka en enda mans arbeten, men denne man var ELIAS LÖNNROT, den finska folkpoesins samlare, skaparen af det moderna finska skriftspråket. Periodens viktigaste insatser i arbetet för den finska litteraturen äro *Kalevala* och *Kanteletar*.

Finska litteratursällskapet, lifligt öfvertygadt om vigten af Lönnrots sträfvanden, beslöt redan den 8 juni 1831 att med ett anslag »understödja kandidaten Lönnrots af berömligt nit företagna vetenskapliga resa, hvilken står i nära sammanhang med sällskapets ändamål». År 1833 erbjöd sig sällskapet att utgifva Lönnrots »ännu otryckta samlingar af finska runor». Anbudet emottogs med nöje, men Lönnrot ansåg samlingarna böra »ordnas till ett helt sammanhängande verk, för att därigenom uti finska mytologin kunna åstadkomma något motsvarande den isländska Eddan». Han hade då ungefär 5,000 runoverser sammanställda till 16 sånger, men ville ytterligare göra insamlingar, hvartill sällskapet äfven gaf understöd. Tjenstegöromål vållade uppskof, men den 1 april 1835 förelåg omsider ett manuskript med titel »*Kalevala eli Karjalaisten Runoja Suomen vanhoista ajoista*» (Kalevala eller Karelska sånger om Finlands forna tider), omfattande 12,078 verser och 32 sånger, och beslöt sällskapet att utan granskning trycka samlingen, hvilken äfven utkom vid årets slut.

Allmänheten fattade icke genast denna publikations betydelse, men Finska litteratursällskapets lilla krets gjorde det så mycket bättre. Lönnrot tillspordes, om han ej ville fortsätta sina forskningar. Han svarade, att fornsångens skatter ingalunda ännu föreläge samlade. Dessutom borde ordspråk, gåtor, sagor och forntraditioner tillvaratagas, hvarjämte mycket återstod i lexikografiskt och grammatikaliskt afseende att göra. Rätta tiden för dessa undersökningar och skriftspråkets ombildning var inne. Tviflande på sin förmåga, skulle Lönnrot icke åtagit sig arbetet, »därest icke en nästan oemotståndlig inre längtan drefve mig att i detta hänseende bjuda till att åstadkomma hvad jag möjligtvis förmår». Han framlade en plan, och sällskapet anslag 1,000 rubel banko till resemedel.

Paikkari torp, där Lönnrot föddes.

I början af år 1838 fick sällskapet redogörelse för resultaten af resan. Utom lyriska sånger hade 5,000 ordspråk, 1,200 gåtor, sagor m. m. insamlats, grundvalen för alla framtida publikationer på detta håll. Följande år emottog litteratursällskapet manuskriptet till *Kanteletar taikka Suomen kansan vanhoja lauluja ja viisii* (Kanteletar eller finska folkets forna sånger och kväden), i allt 21,007 verser (tryckt 1840). Därpå utgaf Lönnrot samlingen *Suomen kansan sananlaskuja* (Finska folkets ordspråk) år 1842, samt *Suomen kansan arvoituksia* (Finska folkets gåtor) år 1844.

Lönnrots segrar väckte entusiasm i det unga släktets sinnen. Flere yngre forskare beträdde folkdiktsforskningens fält, alla arbetande under Finska litteratursällskapets egid. J. F. CAJAN, M. A. CASTRÉN, D. E. D. EUROPEUS, AUG. AHLQVIST, Z. SIRELIUS, F. POLEN och H. A. REINHOLM egnade sina krafter åt denna uppgift med en hängifvenhet och oegennyttja utan like, räddande sähmda åt eftervärlden ovansklit sköna runosänger. Märkligast bland dem är Kullervocykeln, hvars upptecknande är Europæus förtjenst. Med begagnande af dessa nya källor kunde Lönnrot, då första upplagan blifvit slutsäld, år 1849 utgifva Kalevala i den redaktion, hvilken fått sitt rum i världslitteraturen bredvid de största epopéer historien känner. Denna upplaga, som omfattar 50 sånger och 22,805 verser, har sedermera blifvit flere gånger omtryckt. På litteratursällskapets initiativ hade förra upplagan blifvit öfversatt till svenskan af M. A. Castrén 1841; den senare finnes fullständigt återgifven äfven på svenska af K. Collan 1864—65, på tyska, franska, engelska, ungerska, estniska och ryska.

Af litteratursällskapets verksamhet på andra områden under denna period förtjenar framhållas, att några goda folkskrifter utgäfvos, jämte det finska tidningar erhöilo mindre understöd, att en samlad upplaga af folkskalden PAAVO KORHONENS sånger föranstaltades, samt att sällskapet sökte främja skönlitteraturens uppblomstring på finska, med syfte särskildt att få Runebergs dikter mönstergilt öfversatta.

Därjämte sträfvade sällskapet att åstadkomma en vetenskaplig litteratur. Från år 1841 utgafs sålunda tidskriften *Suomi* med en volym årligen. Dess uppsatser i fosterländska, företrädesvis historiska och lingvistiska ämnen voro visserligen under denna tiderymd nästan samtliga skrifna på svenska, men finskan gjorde framsteg på andra håll. För att bereda densamma rum i den lärda skolan ombesörjde litteratursällskapet finska läroböcker i historia, geografi och matematiska ämnen. Snellmans i Saima påbörjade kamp för en nationel kultur, Runebergs fosterländska diktning, Castréns epokgörande forskningar i språkvetenskap och etnografi gäfvö mäktig väckelse åt nationalmedvetandet. År 1846 grundades ett annat litteratursällskap, *Suomalainen Kirjallisuus-Seura Viipurissa*, hvilket, om ock i trängre omfattning, förtjenstfullt verkat för sin uppgift. Allt syntes lofva ett snabt förverkligande af tanken att bereda det finska språket dess tillbörliga plats inom nationens kulturlif.

Men *andra skedet* af Finska litteratursällskapets historia, eller perioden 1850—65, ingick under förhållanden, föga egnade att förverkliga de vackra ansatserna. Februarirevolutionen kom Europas samhällen att vackla i sina grundvalar. Knapt en svallväg af stormen nådde Finland, men äfven här sattes alla demokratiska sträfvanden under sträng bevakning. Tidningspressen, föreningsverksamheten och finskhetarbetet fingo emottaga hårda slag; litteratursällskapet drabbades mähända allra tyngst af reaktionens hand.

Sällskapet fick den 25 mars 1850 tillstånd att existera, dock på svåra vilkor. Studerande ungdom, handverkare och allmogé uteslötos från rätt till medlemskap; sammanträdena fingo på intet sätt tillkännagifvas; sällskapet ålades på det nogaste tillse, att intet mot censurförfattningarna stridande måtte i dess publikationer ingä, o. s. v. Strax därpå utfärdades det redan tidigare (s. 101) omnämnda censureskriptet, enligt hvilket endast skrifter åsyftande religiös uppbyggelse eller ekonomisk nytta finge tryckas på finska.

Men ej ens under dessa förhållanden lät Finska litteratursällskapet modet falla. Dess förlagsverksamhet led visserligen svårt afbräck; särskilda publikationer måste inställas. Men äldre

arbeten fingo omtryckas, och med den af EERO SALMELAINEN (Rudbeck) redigerade samlingen *Suomen kansan satuja ja tarinoita* (Finska folkets sagor och berättelser) I—IV (1852—1866) gafs ett nytt bidrag till kännedom af den finska folkpoesin.

Tillika fortfor arbetet för den vetenskapliga litteraturen. EUROPEUS för sin tid utmärkte svensk-finska lexikon, F. W. PIPINGS utomordentligt noggranna Förteckning öfver i tryck utgifna skrifter på finska samt första delarne af PORTHANS *Opera selecta* höra till den tid, da tryckning af finska skrifter var förbjuden. Men redan 1852 innehöll Suomi en af YRJÖ-KOSKINEN författad beskrifning öfver Tavastkyro socken, hvilken efter många omgångar fick tryckas på finska, utgörande det första beviset på ohållbarheten af 1850 års censureskript. Efter hand råkade detta äfven i glömska, och år 1860 blef det upphäfdt.

Med fördubblad ifver tog Finska litteratursällskapet igen den förlorade tiden, användande sina resurser samtidigt på olika håll. ROTISTENS latinsk-finska och AHLMANS svensk-finska Ordbok, särskilda språklärar samt läro- och läseböcker blefvo för undervisningen, J. PH. PALMÉNS af LÖNNROT öfversatta juridiska handbok och den nya lagöfversättningen af G. CANNELIN för det medborgerliga lifvet ovärderliga hjälpredor samt grundval för framtida arbeten i samma riktning.

Äfven den populära litteraturen blef ihågkommen. Med folkskrifters utgifvande behöfde sällskapet icke vidare taga befattning, men Z. TOPELIUS' *Naturens bok*, den oöfverträffade läseboken, hvartill sällskapet erhållit förlagsrätten som gäfvat af dess författare, blef en icke sinande inkomstkälla (nio upplagor och 70,000 exemplar trycktes 1860—89). Öfversättningslitteraturen främjades med pris, och väg banades för finskans användning på scenen genom utgifvandet af samlingen *Näytelmistö* I—IV.

Medel till denna utsträckta verksamhet erhöi litteratursällskapet förmåligast genom frivilliga gåfvor (hvaribland genom testamenten af bagaren Blomberg och kammarrådet Rabbe tillsammans 165,385 mark). Från år 1858 fick sällskapet årligen 1,200 mark från Hans Majestäts finska handkassa, samt för särskilda såsom viktiga ansedda företag statsanslag. Det nyvaknade konstitutionella lifvet samt 1863 och 1865 års språkförordningar gäfvat mångfaldt ökad bärvidd åt litteratursällskapets verksamhet. Under medverkan från nationens sida uppreste sällskapet år 1864 en staty åt Porthan, de nationella sträfvandenas banbrytare.

Tredje skedet i litteratursällskapets historia begynner med 1860-talets svåra nödar, hvilka återverkade på alla nationella sträfvanden. Vid samma tid blef frågan om finska och svenska språkens rätta inbördes ställning föremål för lifliga partistrider. Men Finska litteratursällskapet, till hvars uppgift det ej hörde att taga del i striderna, fullföljde stadigt sitt program, gifvande detsamma allt större utsträckning.

Arbetet på folkpoesins utforskande har för denna tid att uppvisa en nyodling af vikt: Lönnrot utgaf år 1880 samlingen *Suomen kansan muinaisia laulusrunoja* (Finska folkets forna trollsånger), hvartill materialet insamlats under årtionden. Genast därpå vidtog han med en ny upplaga af Kanteletar, hvilken det dock icke förunnades åttioåringen att slutföra. Samtidigt förbereddes nya forskningar, hvilka snart skulle bära rik frukt.

Tillika hade betydande resultat vunnits på andra områden. Finska språkets ljud- och formlära utreddes genom en mängd i *Suomi* tryckta uppsatser; språkets ordresurser blefvo med exemplarisk fullständighet förtecknade och tolkade i LÖNNROTS Finsk-Svenska lexikon, omfattande 2,200 sidor i stor oktav (tryckt 1866—80); för praktiska behof utgäfvos GODENIELEMS tyskt-finska och MEURMANS franskt-finska lexika, förutom mindre ordböcker samt undervisnings- och skönlitteratur. För den historiska forskningen, tidigare tillgodosedd genom Suomi, grundades *Historiallinen Arkisto* (Historiskt arkiv), hvars utgifvande sedan öfvertagits af Historiska samfundet; finska litteraturen förtecknades i V. VASENIUS alfabetiska och systematiska litteraturkatalog. Utgifvandet af 1734 års lag jämte däri gjorda tillägg och förändringar på finska (1877) rönt sådan framgång, att en ny upplaga redan 1885 blef nödig.

Kostnaderna för denna vidtgående verksamhet kunde endast delvis betäckas genom enskild offervillighet, tillfälliga anslag och den numera till circa 10,000 mark uppgående årsinkomsten från boklagret. Enligt Finlands ständers enhälliga petition erhöll äfven sällskapet år 1878 för tio år framåt ett årsanslag af 10,000 mark för att allt framgent kunna verka för nationallitteraturens främjande. Med stor högtidlighet begick sällskapet den 30 juni—2 juli 1881 minnet af sin femtioåriga existens, och utgafs därvid på finska (sedan äfven på franska) en af E. G. PALMÉN författad framställning af dess verksamhet och finskhetens framsteg 1831—81. Vetenskapliga föredrag och diskussioner höllas tillika i olika sektioner rörande språkvetenskap, historia, etnografi och arkeologi; dessa förhandlingar äro tryckta i *Suomi*, II 15.

Slutligen några upplysningar om *fjärde skedet* i litteratursällskapets historia.

Folkpoesins utforskande, som redan syntes slutfördt, har med inträdet af tredje generationen arbetare fått ny omfattning och karakter. Runosånger, folkmelodier, sagor, ordspråk, gåtor, besvärjelser och magiska konster hafva insamlats öfver hela det finska språkområdet efter vida noggrannare metod än förr och med oväntad framgång. Folkets djupa leder hafva verksamt deltagit

i arbetet: smeden HEIKKI MERILÄINEN i Kajana må särskildt nämnas för sin oegennyttiga och fruktbringande verksamhet. År 1889 hade litteratursällskapet samlade ungefär 22,000 episka, lyriska och magiska sånger, 13,000 sagor, 40,000 ordspråk, 10,000 gåtor, 2,000 folkmelodier samt 20,000 besvärjelser och lekar, ett folkloristiskt material, hvars like i vidd och värde intet annat folk torde kunna uppvisa.

Forskningen har tillgodgjort dessa samlingar genom publikationer, för hvilka i nästföljande kap. af detta

Finska Litteratursällskapets hus.

verk redogöres i sammanhang med de delvis under sällskapets egid utförda arbetena i finsk språkvetenskap.

Icke mindre rastlöst är det arbete, som afser att åstadkomma en allt starkare förbindelse med kulturutvecklingen i det öfriga Europa. Nya och mycket förökade lexika hafva utgifvits eller äro under utarbetning för latinska, tyska, franska, engelska och ryska språken. Den sköna litteraturen har sällskapet befrämjat genom att utgifva öfversättningar af framstående verk. Införandet af finskan såsom parallellt undervisningsspråk vid Mustiala landtbruksinstitut gjorde särskilda läroböcker på detta område nödiga, hvilka litteratursällskapet enligt uppdrag af senaten ombesörjde. Därtill komma nya upplagor af äldre arbeten, prisbelöningar m. m.

Ökade tillgångar hafva gjort detta forcerade arbete möjligt: boklagret lemnar numera en årsinkomst af 18,000 mark; testamenten af handlanden G. F. Ahlgrén m. fl. hafva ställt till sällskapets disposition 225,000 mark; det fasta statsunderstödet af 10,000 mark blef 1888 förnyadt på tio år, hvarjämte betydande extra anslag beviljats för särskilda tillfälliga uppdrag. Då sällskapet på förslag af Yrjö-Koskinen beslutit anskaffa åt sig en egen lokal, gaf staten en därtill lämplig tomt, och enskilda medborgare tecknade i frivilliga bidrag 56,000 mark.

För att kunna bättre bryta nya banor för den fosterländska odlingen har litteratursällskapet gång efter annan lenuat tidigare inledda företag åt enskilda förläggare samt öfverlåtit vigtiga områden åt nya föreningar. Folkupplysningssällskapet, Fornminnesföreningen, Historiska samfundet, Kotikielen seura (Föreningen för hemlandets språk), Finsk-Ugriska sällskapet hafva sålunda trädt i dess spår, delvis ersättande litteratursällskapets tidigare inrättade sektioner; föreningen Muurahaiset (Myrorna) arbetar såsom en afdelning af litteratursällskapet. Emellertid är arbetsfältet i ständig tillväxt, äfvenså de andliga och materiela resurser Finska litteratursällskapet använder i den finska litteraturens och den nationela odlingens tjänst. Huru än den finska nationallitteraturen framdeles må utveckla sig, skall hon städse i Finska litteratursällskapet se sin *alma mater*, sin första fostrarinna.

E. G. PALMÉN.

D. SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND.

I medvetandet om den stora betydelse det svenska språket haft och fortfarande har i Finlands odlingshistorie, utfärdade år 1885 ett antal för saken intresserade vetenskapsmän, skriftställare och landtdagsrepresentanter en inbjudning till den svenska bildningens vänner i landet att grundlägga ett svenskt litteratursällskap i Finland.

»Den svenska bildningen i Finland», säges det i denna inbjudning, »har en lång och sällsynt vacker historie. Den har sina stora och kända namn, sin Gezelier, sin Porthan, sin Franzén och Runeberg. Men därjämte tallösa mindre, redan förgätne arbetare, hvilkas tysta lifsgärning är den bildningsgrund, som den närvarande tiden har att bygga på. Den har haft sina strömningar, den kyrkliga under Karolinernas spira, den upplysta rationalismens i förra århundradet, den känslofulla spekulations och offervilliga nationalkänslans i detta sekel. Ur dessa rörelser har den fosterländska anda framgått, som utvecklat och ännu uppehåller våra fria institutioner samt uppmuntrat vid den svenska bildningens sida ett ungt och verksamt finskt bildningssträfvande.

Vittnesbörden om detta sekellånga arbete hafva blott till ringa del blifvit samlade eller bearbetade. I synnerhet gäller detta om litteraturen i nästan hela dess utsträckning. Men äfven beträffande bildningsanstalternas uppkomst och utveckling återstår mycket för forskningen. I afseende å de svenska folkdialekterna samt dithörande folksång och saga är visserligen arbetet påbörjadt, men ännu på långt när icke afslutadt. Det är denna uppgift, som i främsta rummet bör tillkomma Svenska litteratursällskapet i Finland.»

Inbjudningen möttes med stort deltagande från allmänhetens sida. Vid sällskapets konstituerande möte den 7 maj 1885 kunde ordföranden meddela, att såsom medlemmar af sällskapet tecknat sig 1,066 personer, hvilkas bidrag, under olika rubriker, stego till 144,950 mark. — Senare ökades sällskapets tillgångar genom att en af dess ledamöter, kamreraren Viktor Höckert, åt det samma testamenterade hela sin förmögenhet, uppgående till 81,500 mk. Vid konstituerande mötet antogs äfven förslag till stadgar för »Svenska litteratursällskapet i Finland», stiftadt till äminnelse af Johan Ludvig Runeberg.

Enligt dessa stadgar har sällskapet till uppgift att samla vittnesbörden om den svenska kulturens uppkomst och utveckling i Finland, sådana som icke offentliggjorda eller sällsyntare litterära alster, svensk folksång och saga, upplysningar om äldre litterära föreningar och företag, historiska handlingar, särskildt rörande undervisningsväsendet, biografiska underrättelser, bref af litterärt eller kulturhistoriskt intresse, samt att bearbeta och offentliggöra det sålunda samlade materialet; att främja svenska språkets studium genom undersökning af folkdialekterna och utgifvande af lämpliga läro- och läseböcker, samt att främja litterär verksamhet på svenska språket genom prisbelöningar och understöd.

Sällskapet ledes af en bestyrelse af 12 personer, hvilken inom sig årligen utser ordförande, vice ordförande, sekreterare, arkivarie och skattmästare. Af ledamöterna i bestyrelsen underkastas fyra hvarje år omval.

Dess publikationer utgifvas under den gemensamma titeln »Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet i Finland» och tillhandahållas medlemmarna gratis. Sällskapet håller sitt årsmöte den 5 februari, J. L. Runebergs födelsedag.

Hvilken liflig verksamhet sällskapet under sin åttaåriga tillvaro utvecklat framgår däraf, att detsamma redan utgifvit icke mindre än 23 tomer skrifter, alla af betydelse för vår odlingshistoria, flere af ett högt värde för densamma. Här må blott nämnas *H. G. Porthans bref till M. Calonius* och *Abo akademis studentmatrikel*, redigerade af den inom sällskapet synnerligen verksamme forskaren W. LAGUS, vidare *Ordbok öfver estländsk-svenska dialekterna* af A. O. FREUDENTHAL och H. A. VENDELL, *De finska klostrens historia* af K. G. LEINBERG samt *Abo universitets lärdomshistoria*, af hvilket arbete, omfattande de vid nämnda universitet representerade vetenskaperna, fyra delar utkommit i tryck.

Sällskapets litterära verksamhet har dessutom sökt sig uttryck i den regelbundet återkommande publikationen med rubrik *Förhandlingar och uppsatser*. Denna publikation är afsedd att gifva en bild af det inre arbetet inom sällskapet samt att tillika innehålla kortare uppsatser af intresse för landets odlingshistoria.

Slutligen bör nämnas, att sällskapet eger, utom en värdefull manuskriptsamling, ganska omfattande samlingar af svenska folksånger och sagor, hopbragta bland Finlands svensktalande befolkning af personer, som årligen för detta ändamål utsändas med understöd af sällskapets medel.

Svenska litteratursällskapets tillgångar stego vid ingången af år 1893 till 162,000 mark, hvarföretom 1891 års landtdag ur Längmanska fonden tilldelat detsamma ett anslag af 10,000 mark. Sällskapet har sålunda beredts utväg att till uppmuntran af den litterära produktionen utgifva ett årligt pris, alternerande mellan historiska och språkvetenskapliga skrifter samt skönlitterära alster.

För tidigt är det ännu att bedöma, hvilka frukter det Svenska litteratursällskapets verksamhet skall bära. Såsom en säker vinst af densamma framstår dock redan nu, att förgångna tiders svenska odlingsarbete i Finland erhållit en fullständigare belysning.

Allt sedan sällskapets stiftelse har, på grund af val och återval, ordförandeplatsen beklädts af professorn C. G. ESTLANDER och sekreterarebefattningen af öfverinspektorn i skolstyrelsen C. SYNNERBERG.

AXEL LILLE.

E. FINSK-UGRISKA SÄLLSKAPET.

Vid tidpunkten för Finska Litteratursällskapets femtionde årsdag leddes uppmärksamheten mer än vanligt på de utmärkta resultat, som sammanslutning och samverkan här ernått, och då föddes också den första tanken på att grunda ett särskildt sällskap, hvars uppgift skulle vara att undersöka de finsk-ugriska folkens språk och seder, gudatro och sagor o. s. v. Arbeta fanns på detta fält till öfverflöd. De förr gjorda undersökningarna voro alldeles otillräckliga, och på samma gång kunde hvarje år, som gick, för alltid från forskningen undandraga en mängd oersättligt material, då de finsk-ugriska folken på många håll endast såsom små öar stieka upp ur den stora slaviska oceanen, hvilken måhända inom kort fullständigt sköljer bort dem med sina vågor.

För att åt forskningen rädda dessa material och för att utbreda kännedomen om de finsk-ugriska folken äfven bland en större allmänhet stiftades *Suomen heimokansojen seura* (Föreningen för de finska folkstammarna). Detta sällskap, som icke sträckte sig utom en liten krets af

sakkunnige, upphörde emellertid tämligen snart med sin verksamhet. Då började professor OTTO DONNER ifrigt arbeta för bildandet af ett allmänt sällskap, hvilket skulle ha ett uteslutande vetenskapligt syftemål och till stor del skulle genom medlemsafgifter anskaffa de för undersökningarna nödiga penningmedlen. Hans ansträngningar medförde också ett vackert resultat. Snart hade en mängd personer lofvat blifva stiftande medlemmar i det *Finsk-ugriska sällskapet*, så att den 15 november 1883 det konstituerande sammanträdet kunde hållas. Stiftarne betalade i medlemsafgift 200 mark, många ännu mera, och sålunda hade redan vid tiden för det konstituerande sammanträdet penningeförbindelserna stigit till omkring 35,000 mark.

Sällskapets ändamål är »att befordra kännedomen om de finsk-ugriska folken genom vetenskaplig undersökning af deras språk, arkeologi, fornhistoria och etnografi». Till förverkligande af detta ändamål har sällskapet arbetat på flera sätt.

En af dess viktigaste uppgifter har varit att anställa undersökningar på själfva de af de finsk-ugriska folken bebodda områdena. Sällskapet har under de nio års förlopp, under hvilka det egt bestånd, utsändt flere stipendiater för att undersöka finsk-ugriska språk och folk. Den alltför tidigt bortgångne V. PORKKA besökte tscheremisserna, H. PAASONEN mordvinerna, votjakerernas språk undersöktes af Y. WICHMANN och det lapska språket af svensken K. B. WIKLUND — många andra att förtiga.

En lika vigtig del af sällskapets verksamhet har varit offentliggörandet af resultaten af de verkställda undersökningarna. Den förnämsta publikationen har hittills varit *Suomalais-ugrilaisen seuran aikakauskirja* — *Journal de la Société Finno-Ougrienne*, af hvilken redan tio häften utkommit (1886—1892). Denna tidskrift har innehållit artiklar från den finsk-ugriska forskningsens olika områden: språkvetenskapliga undersökningar, folkloristiska och etnografiska uppsatser, och såsom språkprof ha värdefulla samlingar af olika finsk-ugriska folks sagor och poesi offentliggjorts.

Förutom sin tidskrift påbörjade sällskapet år 1890 en andra serie: *Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia* — *Mémoires de la Société Finno-Ougrienne*, hvilken innehåller längre undersökningar eller materialsamlingar; af denna serie ha fyra häften utkommit (1890—92).

Hösten 1892 utgaf sällskapet en dyrbar publikation vid namn *Inscriptions de l'Orkhon*, hvilken innehåller resultaten af dr A. O. HEIKELS resa till Central-Asien äfvensom undersökningar af de inskriptioner, som Heikel på denna resa kopierat. Jämte honom har O. DONNER deltagit i detta arbete. Med förklaringen af de kinesiska inskriptionerna ha två utländska vetenskapsmän, professorerna G. DEVÉRIA och GEORG VON DER GABELENTZ, äfvensom senare i en särskild uppsats professorn i Leiden G. SCHLEGEL varit behjälpliga. För fortsättning och publicering af dessa undersökningar har sällskapet fått sig anvisade penningeunderstöd af Finlands regering och ständer.

Dessutom har sällskapet velat lifva det vetenskapliga intresset medels föredrag i ämnen, hörande till dess område, och ha sådana hållits vid alla månadssammanträden, hvilka stundom bivistats af en ganska talrik åhörarkrets.

Sällskapets förhandlingar ha alltsedan dess grundande ledts af senatoren friherre H. MOLANDER såsom ordförande. Vice ordförande var i början professor AUG. AHLQVIST och sekreterare O. DONNER. Efter Ahlqvists död valdes till vice ordförande DONNER och till sekreterare docenten E. N. SETÄLÄ.

Finsk-ugriska sällskapet har förstått att omkring sin fana samla en trupp unga, entusiastmedrade arbetare i vetenskapens tjänst, med hvilkas hjälp sällskapet säkerligen äfven framdeles skall kunna med lika stor framgång som hittills arbeta till fromma för den forskning, hvars banérförare det är.

E. N. SETÄLÄ.

F. FINSKA HISTORISKA SAMFUNDET OCH FINSKA FORNMINNESFÖRENINGEN.

Än mera direkt, än Finsk-ugriska Sällskapet, leder Finska Historiska Samfundet sitt upphof från Finska Litteratursällskapet. År 1864 bildades nämligen inom sistnämnda sällskap en historisk sektion, som tvenne år senare vidtog med utgifvandet af en egen tidskrift, »Historiallinen Arkisto» (Historiskt arkiv). Bland de personer, hvilka upprätthöllo arbetet inom sektionen och hvilkas namn oftast återkomma i tidskriften, må framför andra ihågkommas F. J. RABBE, YRJÖ KOSKINEN, K. E. F. IGNATIUS, K. A. BOMANSSON och S. G. ELMGREN. Emellertid gjorde sig behovet af en fullt själfständig förening äfven på detta område småningom gällande, hvarför nyssnämnde forskare år 1875 utverkade regeringens stadfästelse af stadgar för ett »Finskt Historiskt Samfund». Enligt dessa stadgar utgöras samfundets samtliga ledamöter af personer, »hvilka

genom utgifna skrifter visat prof på förmåga af vetenskaplig forskning i finska historien». Också fick antalet ursprungligen icke öfverskrida 15, men då denna siffra visat sig alltför låg, är den numera sedan år 1889 höjd till 24.

Af sin föregångare mottog Historiska Samfundet i arf Historiallinen Arkisto, hvaraf 12 delar hitintills utkommit. Förutom samfundets protokoll med däri ingående kortare meddelanden, innehåller detta »arkiv» afhandlingar, uppsatser och jämväl urkunder från alla den fosterländska hufvudsakliga forsknings olika områden.

Statsarkivet.

Brist på tillgångar utgjorde länge en svår hämsko på samfundets verksamhet. Dock vidtog det år 1882 med utgifvandet af en samling »Todistuskappaleita Suomen historiaan» (urkunder till upplysande af Finlands historia), och då det samtidigt kom i åtnjutande af ett anslag ur Längmanska fonden, hvilket jämväl därefter med varierande belopp utfallit, har i fråga varande publikation, om ock under afbrott, kunnat fortgå. De serier, hvilka härintills utkommit, innehålla urkunder angående skatte- och förmögenhetsförhållandena på 1500-talet, Consistorii academici Aboensis äldre protokoll (utgifna för åren 1640—1664) samt handlingar belysande förvaltningen i Finland under de minnesvärda åren 1808 och 1809. Med sistnämnda samling är början gjord till utgifvande i vidsträckt skala af vigtigare förut icke offentliggjorda aktstycken rörande den finska statens grundläggning och första öden. Emellertid har en betydande del af lathörande källmaterial intill senaste tid varit spridd i familjearkiv eller stått att söka i samlingar utom landets gränser. Därför har Historiska Samfundet i förening med vederbörande arkivarie arbetat på att — i

original eller afskrift — sammanföra dessa aktstycken inom de murar, där de hafva sin rätta plats, nämligen Finlands nya, ändamålsenligt uppförda och i sitt slag t. o. m. storartade statsarkiv.

Bland arbeten, utgifna af Finska Historiska Samfundet, bör vidare nämnas Biografien Nimikirja (Biografiskt lexikon. Helsingfors 1879—83, med ett tilläggsbäfte år 1889). Detta digra arbete innehåller lefnadsteckningar öfver de män och kvinnor, som gjort sig bemärkta i fäderneslandets häfder. De flesta af de i allmänhet kortfattade biografierna hvila på studium af otryckta källor.

I detta sammanhang må några ord jämväl egnas den lokala historiska förening, som bildat sig och verkar i den gamla hufvudstaden vid Auras minnesrika stränder.

År 1881 uppdrogo stadsfullmäktige i Åbo åt en bestyrelse af fem personer inrättandet af ett *historiskt museum*, afsedt att upptaga föremål, som kunde belysa stadens äldre och nyare historia. Bestyrelsen konstituerade sig under ordförandeskap af kommerserådet FREDRIC RETTIG, som fortfarande kvarstår i nämnda befattning. Museet inrymdes i Åbo slott, först i ett af slottspredikanten uthyrdt rum, sedan i en af staten upplåten större våning. Efter någon tid utvidgade museibestyrelsen sin verksamhet genom att år 1884 under titeln »Bidrag till Åbo stads historia» påbörja utgifvandet af handlingar och aktstycken. För erhållande af härtill nödiga medel

bildades följande år, på initiativ af museibestyrelsen, »Sällskapet, för utgifvande af bidrag till Åbo stads historia». De publikationer detta sällskap — ofta dock med särskildt understöd af herr Rettig — bekostat, äro sedan 1889 fördelade i tvenne serier, den första upptagande urkundssamlingar, den andra innehållande originalafhandlingar och bearbetningar af källorna. Af sistnämnda serie hafva två häften utkommit, omfattande Åbo stads historia under sjuttonde seklet af CARL VON BONSDORFF, afdelningarna I—IV. Af hvad

I Åbo stads historiska museum.

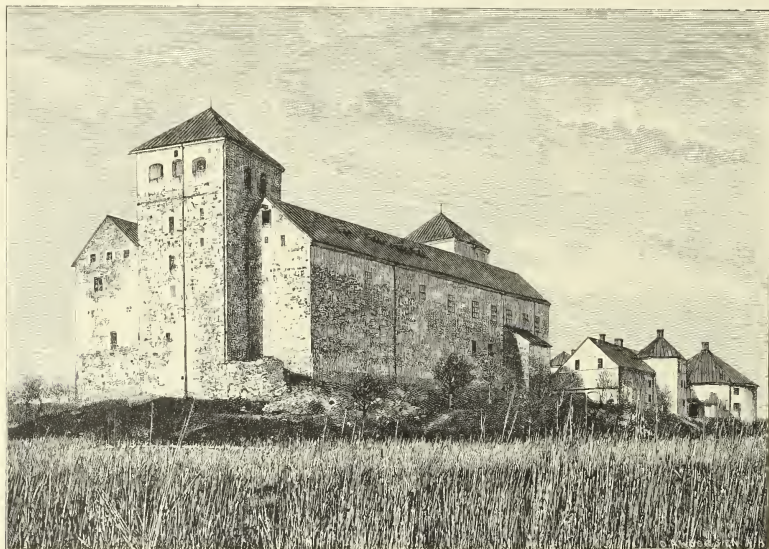

I Åbo stads historiska museum.

redan föreligger framgår, att arbetet i afseende å vetenskaplig noggrannhet och öfversigtlig uppställning kan tjena såsom mönster för de historiska monografier öfver andra finska städer, hvilka för närvarande äro under utarbetning.

Den jämförande arkeologins utveckling i de skandinaviska länderna väckte i Finland insigten därom, att äfven de finska folken kvarlemnat i jordens sköte vittnesbörd om den kamp mot is och frost de sedan urnimmes tider haft att utstå för nordens odling. Att så var fallet, därom vittnade redan de fornyfynd från landets förhistoriska perioder, hvilka, efter tidigare samlingars förstöring genom Åbo brand 1827, uppsamlats i Universitetets historisk-etnografiska museum.

På initiativ af J. R. ASPELIN (f. 1842) skred ett antal yngre män 1870 till bildande af en Finsk *Fornminnesförening*, med syfte att väcka folkets intresse för uppsamlande af arkeologiska

Åbo slott.

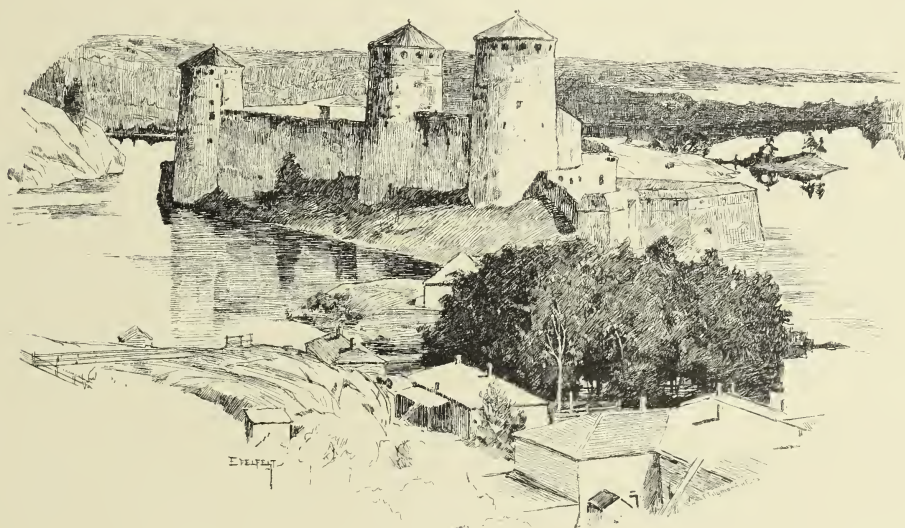
föremål. Ett inledande program, i korthet berörande fornforskningens olika grenar och material, spriddes i en första upplaga af 2,000 exemplar och framkallade ett lifligt deltagande från allmänhetens sida. Detta har sedan dess visat sig i en fortgående ström af föräringar och meddelanden, hvilka vid föreningens höstsammanträden, efter jordarbetenas afslutande, stundom uppgått till ett halft tusental.

Allmänhetens och den jordbrukande befolkningens intresse har föreningen vidare sökt väcka och underhålla genom utsända stipendiater. Dessa hafva häradsvis genomvandrat landet för att uppsöka, beskrifva och kartlägga fasta fornlemningar och uppsamla dels fornyfynd, dels kolonisations- och andra traditioner. Finlands 51 härad äro numera, med undantag af ett halft tiotal, af föreningens stipendiater genomforscade.

För att likaledes systematiskt uppsamla resterna af den historiska tidens kulturformer har föreningen utrustat fem konsthistoriska expeditioner, hvilka, för det mesta under ledning af litteratören

EMIL NERVANDER, härtills genomströfvat landets äldsta kulturbygder för beskrifning, afteckning, kalkering och fotografering af hithörande material i kyrkor och på egendomar. De sålunda sammanbragta samlingarna erbjuda ett rikt material till detaljerad utredning af den ställning Finland efter kristendomens införande intagit till den vestenropeiska konstens fornutveckling.

Såsom en följd af det genom Fornminnesföreningen väckta intresset för landets fornlemningar får äfven anses, att desamma genom en af monark och ständer antagen förordning af den 2 april 1883 blifvit ställda under lagens hägn. För värden af landets fornminnen och öfvervakandet af nämnda förordnings efterlefnad inrättades år 1884 ett skildt embetsverk, den arkeologiska kommissionen, bestående af en statsarkeolog såsom ständig ledamot och sex af särskilda vetenskapliga samfund för tre år i sänder valda ledamöter. Forn tidens minnesmärken i vårt land äro sålunda numera skyddade för det fortsatta förfall, som beklagligtvis länge varit deras lott. Bland åldriga borgar, som redan blifvit restaurerade, är *Olofsborg*, vid Nyslott, den förnämsta.

Olofsborg.

Sedan nuvarande statsarkeologen J. R. Aspelin genom komparativ undersökning af det förhistoriska materialet i den finsk-ugriska norden framvisat den arkeologiska betydelsen af den sibiriska bronskulturens utredande, särskildt vid öfre Jenisei, där grafstenarne stundom äro försedda med odechiffrerade inskrifter, tog föreningen år 1887 initiativ till en numera liflig vorden forskning på detta område. I sådant syfte har Föreningen med inom landet sammanskjutna medel utrustat tvenne expeditioner till Central-Asien med uppdrag att uppsöka och genom mekanisk kopiering och fotografering uppsamla förenämnda inskrifter dels vid öfra Jenisei på norra och södra sidan af Sajanska bergen, dels på Altai, samt genom arkeologisk undersökning fastställa deras samband med grafvarnas innebörd. Också lyckades det föreningen att genom en förberedande publikation, *Inscriptions de l'Éniseï*, Helsingfors 1889, rikta äfven utländska lärdes uppmärksamhet på detta nya, i flera hänseenden viktiga forskningsområde. Fortsättningen af arbetet har i vårt land öfvertagits af Finsk-ugriska sällskapet (se ofvan s. 203).

Vådjande till allmänhetens medverkan, har Fornminnesföreningen vidare föranstaltat en insamling af ortsnamn, hvilka dels äro för det nu brukliga språket oförklarliga, dels hafva mytologisk,

historisk eller antikvarisk, stundom af folktraditionen förklarad betydelse, äfvensom anlagt en omfattande genealogisk samling för landets ofrälse släkter; publikation af härpå grundade genealogier har redan vidtagit.

Af föreningens ordinarie publikation, dess tidskrift, hafva 13 häften utkommit.

JOEL RICH. DANIELSON.

G. SÄLLSKAPET FÖR FINLANDS GEOGRAFI OCH GEOGRAFISKA FÖRENINGEN.

Betydande bidrag till utredningen af Finlands geografi hafva under arens lopp sandats hos åtskilliga af statens embetsverk. Men dessa samlingar hafva tidigare endast till en ringa del blifvit bearbetade, och bearbetningen har vanligen skett blott för vissa praktiska syften. Behofvet af en systematisk undersökning af Finlands geografi blef efter hand allt mera kännbart. År 1881 började K. E. F. IGXARIUS (då direktor för statistiska centralbyrån, år 1885 senator) utgifvandet af sitt stort anlagda verk »Finlands geografi, handbok för medborgare» (publicerad både på svenska och på finska). Kort därpå uppstod tanken att till ett vetenskapligt samfund förena vännerna af den geografiska vetenskapen. Resultatet af förberedande öfverläggningar härom, hvarunder olika meningar i vissa afseenden gjort sig gällande, var, att år 1888 icke ett, utan tvenne sådana samfund kommo till stånd.

Sällskapet för Finlands geografi stiftades på initiativ af professorn friherre J. A. PALMÉN, hvilken fortfarande såsom detta sällskaps sekreterare egnat dess angelägenheter en synnerlig omtanke.

Sällskapet har gjort till sin uppgift »att befordra undersökningar inom matematiska och fysiska geografin samt af geografiska frågor rörande Finlands naturförhållanden, kultur och befolkning». Det räknar bland sina medlemmar flere universitetsprofessorer samt embetsmän inom sådana förvaltningsgrenar, för hvilka geografiska förhållanden af olika slag ega betydelse. Genom samverkan af dessa krafter, och rikligt understödt af regeringen och ständerna, har sällskapet under den korta tid det existerat redan hopbringat en betydande samling material, vetenskapligt bearbetadt och offentliggjordt i sällskapets bulletin, benämnd *Fennia*, hvaraf hittills åtta volymer utkommit.

Särskildt har sällskapet bemödat sig att lägga säker grund för ett framtida kartverk öfver landet genom att uppsöka de äldre astronomiskt och trigonometriskt bestämda fixpunkterna samt fastställa nya sådana. I detta maktpåliggande arbete hafva främst herrar A. DONNER och A. PETRELIUS varit verksamma. Kännedomen af landets geologiska förhållanden, isynnerhet af istidens egendomliga bildningar, moränerna och åsarna, samt af landhöjningen, har riktats genom åtskilliga uppsatser i *Fennia*, bland hvilka de af W. RAMSAY och J. J. SEDERHOLM på detta gebit äro de mest betydande. Studium har därjämte egnats insjöarna och vattendragen, Finlands måhända största egendomlighet, samt äfven andra grenar af fosterlandskunskapen, såsom befolkningsstatistiken, etnografin och geografins historia.

Naturförhållandena i ryska Karelen och ryska Lappmarken öfverensstämma så nära med Finlands, att den finska forskningen måste omfatta äfven dem, om dess resultat icke skola blifva halfva. Hvad forskningsfärderna till nämnda trakter ävägbragt i naturhistoriskt afseende har publicerats af Societas pro fauna et flora fennica. Men dessa expeditioners geografiska, geologiska och etnografiska iakttagelser hafva kommit Sällskapet för Finlands geografi till godo och finnas nedlagda i särskilda afhandlingar uti *Fennia*.

Bland öfriga föremål för sällskapets arbeten böra nämnas förberedandet af ett nytt kartverk öfver Finland i stor skala och anordnandet af observationer öfver vinterns snötäcke på närmare tvåhundra orter i olika delar af landet.

Denma intensiva verksamhet för den fosterländska vetenskapens förkofran har tillvunnit sig ett välförtjent erkännande, och den vackra begynnelsen låter emotse betydande resultat i framtiden.

Sällskapet har för närvarande 55 ordinarie ledamöter, fördelade på tre sektioner, samt ett mindre antal korresponderande eller hedersledamöter. Ordförande och vice ordförande väljas årligen.

Geografiska föreningen i Finland, hvars stadgar stadfästades år 1888, har framgått nr en fri geografisk klubb, som bildades, då en regelbunden undervisning i geografi vid universitetet år 1886 för första gången blef införd af docenten R. HULT. Föreningens ändamål är »att främja intresset för geografi och närslägtade vetenskaper samt att befordra geografisk forskning, främst inom eget land». Medlemskapet står mot en ringa årsavgift öppet för alla intresserade; antalet medlemmar är f. n. inemot 300, förutom korresponderande och hedersledamöter.

Föreningens månatligen återkommande möten, med föredrag och utställningar af kartor, fotografier, etnografiska och naturhistoriska kollektioner, hafva utgjort ett viktigt medel för nående af det utstakade målet. Därjämte har föreningen lagt grunden till ett framtida geografiskt museum, ämnadt att belysa olika länders natur, kulturståndpunkt och produktion. Hennes samlingar och bibliotek, som erhållit plats i universitetet, användas för den akademiska undervisningen och besökas äfven af skolornas lärare och elever.

Geografiska föreningens *tidskrift*, påbörjad 1888 under redaktion af R. Hult, har sedermera utkommit med sex nummer om året. Afsedd att utgöra ett organ för alla föreningens sträfvanden, har den till år 1892 innehållit såväl populära artiklar, behandlande geografiska resor, undervisningsfrågor och ekonomiska ämnen, som ock vetenskapliga afhandlingar. Då föreningens vetenskapliga verksamhet, som företrädesvis varit riktad på fosterlandets fysiska geografi, efter hand nått en större utveckling, har det befunnits nödigt att utgifva en särskild serie *Vetenskapliga meddelanden*. Räntorna på en donation af 12,000 mark hafva användts till att utsända yngre vetenskapsidkare till olika delar af landet, hvarje gång med en begränsad uppgift att lösa. Salunda har J. E. ROSBERG undersökt de sekundära orsakerna till landökningen vid Finska vikens kuster samt deltabildningen i södra Österbottens elfvar. Andra stipendiater hafva gjort hydrografiska undersökningar, studerat istidens moräner och åsar m. m.

Regeringen och ständerna hafva genom anslag understödt äfven Geografiska föreningens arbete.
R. HULT.

H. FINSKA LÄKARESÄLLSKAPET

räknar sin tillvaro från den 11 oktober 1835.

Redan tidigare hade visserligen vid universitetet i Åbo under inverkan af Isr. Hvasser bildats ett sällskap för diskuterande af medicinska frågor och för vetenskapliga öfningar. Det bestod till största delen af studerande. Vid Åbo brand gingo sällskapets bibliotek och arkiv upp i lågor, och sällskapet upphörde att finnas till.

År 1834 hade landets läkare, på uppmaning af dåvarande t. f. generaldirektören CARL DANIEL VON HAARTMAN (1792—1877), bildat en förening för uppköp af nyare medicinsk litteratur, hvilken skulle kringsändas mellan föreningens medlemmar. Men det var först ofvannämnda dag, den 11 oktober 1835, vid ett sammanträde, till hvilket von Haartman kallat alla i hufvudstaden varande läkare, som beslut fattades om stiftandet af ett alla Finlands läkare omfattande sällskap, hvars ändamål var att vid regelbundna sammanträden meddela vetenskapliga iakttagelser och diskutera

C. D. von Haartman.

medicinska frågor äfvensom att befordra de medicinska intressena i landet genom anläggandet af ett medicinskt bibliotek och genom kring-sändande af nyare medicinsk litteratur till sällskapets medlemmar.

De krafter, öfver hvilka sällskapet förfogade, voro icke stora: landets hela läkarekår räknade ej mer än 64 medlemmar, det vill säga icke fullt så många, som nu finnas ensamt i hufvudstaden. Och de medlemmar, som aktivt kunde deltaga i sällskapets arbeten, voro ett ringa fåtal. Ordförande valdes för hvarje år, men ända till 1847 voro endast tre personer omväxlande föremål för detta val. Dessa trenne sällskapets stödjelare voro von Haartman, I. ILMONT och L. H. TÖRNROTH. Äfven sekreterare valdes för hvarje år, men under hela denna tid blef F. J. RABBE ständigt återvald. Och utom dessa fyra uppträdde endast tvänne, nämligen E. J. Bonsdorff och E. J. A. Wirzén, såsom föredragare vid mötena.

Om arbetarne voro få, lemnade de dock ej ur sigte sällskapets mål, den medicinska bildnins- höjande och vetenskapens befordran i fäderneslandet. Så kunde den från början hysta planen att utgifva en egen vetenskaplig tidskrift sättas i verket år 1841, då första häftet af Finska Läkaresällskapets handlingar såg dagen. »Handlingarne» utkommo de första åren icke mycket ofta, icke heller i digra häften, men innehållet i tidskriften, likasom i föredragen vid mötena, var godt och mångsidigt, om också den vetenskapliga uppfattningen i mycket måste förefalla vår tid främmande, präglad som den var af dåtidens naturhistoriska och naturfilosofiska betraktelsesätt.

Mot slutet af 1840-talet inträffade en brytningstid i sällskapet. E. A. INGMAN, K. F. VON WILLEBRAND och J. W. PIPPING hade återvänt till hemlandet, fulla af lefvande intresse att verka för utbredande af det nya åskådningssätt och de läror de under långvarig vistelse vid vetenskapernas stora centra inhämtat i beröring med de ledande andarne för den nya exakta riktningen i den medicinska vetenskapen.

På deras initiativ började Läkaresällskapet år 1848 jämte »Handlingarne» utgifva i månatliga häften en publikation benämnd »Notisblad för läkare och farmaceuter», hvilken till jämförelsevis ringa del innehöll originaluppsatser, men hufvudsaligen redogörelser för vetenskapens framsteg och referat af hvad annars kunde vara beaktansvärdt i den medicinska litteraturen utomlands. Sällskapets möten lifvades af tahrka och intressanta meddelanden och föredrag af den nya skolans män, dels angående egna iakttagelser, men främst redogörelser för det vetenskapliga lifvets företeelser i de stora kulturländerna.

Brytningar mellan representanterna för det gamla och det nya åskådningssättet kunde icke undvikas. De gamle ledarne drogo sig snart tillbaka, och den nya generationen öfvertog ledningen af sällskapets arbeten.

Tyvärr vållade dock en tidig och oväntad död svåra luckor i ledet bland dem, som främst förde sällskapets fanor. År 1858 dogo Pipping och Ingman. (Äfven Crusell, den snillrikt anlagde, men halft utvecklade forskaren, som, churu bosatt utom landet, lifligt intresserade sig för sällskapet, afled samma år). Men K. F. v. Willebrand (1814—1893, från 1874 generaldirektör för medicinalverket) fortfor länge att genom sin älskvärda personlighet och sina liffulla andraganden intaga en framstående plats inom läkaresällskapet, och snart trädde betydande arbetskrafter i de

K. F. von Willebrand.

J. A. J. Pippingsköld.

bortgångnes ställe. O. E. A. HJELT, F. J. VON BECKER, K. S. SIRELIUS, J. A. J. PIIPPINGSKÖLD och J. A. ESTLANDER egnade sitt arbete och sin vetenskapliga förmåga åt befordrandet af sällskapets sträfvanden, och ett allt större antal yngre medlemmar började verksamt deltaga i desamma. Såsom redan tidigare antydts, var det mera den reproduktiva, än den själfständigt forskande vetenskapens talan, som vid sällskapets möten och i dess publikationer förts af dem, hvilka stodo i spetsen för den nya tidens genombrott. Det yngre slägte, som uppväxte vid deras sida, kände alltmåra behöfvet af eget forskningsarbete. Detta medförde äfven en omgestaltning af läkaresällskapets publikationer. Sedan Estlander år 1860 i elfte bandet af sällskapets »handlingar» offentliggjort en framstående afhandling om Chorioiditis i följd af febris typhosa recurrens, fattades beslutet, att »handlingarne» skulle utgifvas fyra gånger om året i form af en själfständig vetenskaplig tidskrift och notisbladet icke vidare utkomma.

Likasom Estlander varit den, hvilken närmast gifvit uppslag härtill, så var det äfven han, som fortfarande genom sina meddelanden vid sällskapets möten, genom sina många betydelsefulla afhandlingar och uppsatser samt genom sin personlighet främst väckte hos ett yngre slägte håg och mod att själf iakttaga och forska samt meddela resultaten i den form, att de kunde uppträda på vetenskapens stora vädjobana.

En vidare utveckling af sällskapets tidskrift egde rum år 1880, då häftenas antal ökades till sex om året, och från och med år 1887 hafva finska läkaresällskapets handlingar regelbundet utkommit med ett häfte hvarje månad.

Vid sällskapets femtioåra minnesfest 1885 utgafs en festskrift i tvenne band, det ena innehållande vetenskapliga afhandlingar, det andra sällskapets femtioårs historia, skildrad af O. E. A. Hjelt.

Det är dock icke allenast i sällskapets publikationer, som man bör söka ett uttryck för dess betydelse för vårt lands odling på den medicinska vetenskapens område. I samma mån, som tidskriften visar en tillväxt i omfånget och intensiteten af det vetenskapliga lifvet inom sällskapet, har detta äfven förkofrats vid sällskapets möten, där en allt mera talrik mängd själfständiga iakttagelser och undersökningar meddelats af sällskapets medlemmar, jämte det frågor af större betydelse utförligare diskuterats.

Finska läkaresällskapet, hvars medlemmars antal sedan de första åren af dess tillvaro mer än fyrdubblats, har väsentligen medverkat till den medicinska vetenskapens förkofran i vårt land. Men äfven i andra afseenden har detsamma utöfvat ett betydande inflytande på utvecklingen af våra medicinalförhållanden. Vid de allmänna läkaremöten, hvilka sällskapet sedan år 1866 föranstaltat, till en början hvar tredje, sedermera hvar annat år, hafva många för läkarekåren och för landets medicinalväsende betydelsefulla frågor behandlats och vunnit en sakkunnig belysning. Dessa möten hafva dessutom utgjort ett viktigt föreningsband mellan läkarne i olika delar af landet och bidragit att höja allmänandans inom landets läkarekår.

Äfven det af sällskapet grundlagda och allt vidare förkofrade biblioteket, hvilket är det enda större specialbibliotek, som på läkarevetenskapens område finnes i landet, har haft och har sin stora betydelse.

Af staten hafva sällskapets sträfvanden befordrats genom ett anslag, hvilket efter hand förhöjts och numera utgör 3,000 mark årligen. För öfrigt hafva utgifterna bestridits genom medlemmarnas årsafgifter och lösen för sällskapets publikationer. Finska Läkaresällskapet är numera icke det enda allmännare samfund af läkare i landet. År 1882 stiftades af medlemmar i sällskapet jämte yngre medlemmar af medicinska fakulteten föreningen *Duodecim*, hvars syfte i främsta rummet varit att verka för finska språkets utbildning och användning på det medicinska området. Genom utarbetandet af en finsk medicinsk terminologi och mallsamling, genom sina möten och diskussionerna vid dem samt genom sin med föreningens namn benämnda tidskrift har föreningen ifrigt och med framgång arbetat för detta sitt mål, jämte det tidskriftens innehåll äfven alltmåra antagit en vetenskaplig prägel.

J. W. RYNEBERG.

1. JURIDISKA FÖRENINGEN.

Denna förening leder sitt upphof från medlet af 1850-talet, då under inflytelse af det liffullare intresse för allmänna angelägenheter, som vid denna brytningstid i Finlands nyare historia framträdde inom alla samhällskretsar, ett antal jurister i hufvudstaden sammanslöt sig för att vid enskilda samkväm utbyta åsikter i lagtolkningsfrågor och andra juridiska ämnen.

Snart uppstod tanken att utvidga denna privata krets till en offentligt diskuterande förening. Vid ett talrikt besökt sammanträde den 15 december 1856 beslöts att bilda en juridisk förening i Helsingfors. Till en början lyckades det dock ej att vinna regeringens tillstånd till föreningens stiftande. Men planen öfvergafs icke. År 1861 förnyades ansökningen om stadfästelse af de stadgar, som emellertid blifvit för föreningen uppgjorda. Numera gjorde sig ej några betänkligheter på högsta ort gällande. Den 11 februari 1862 blef senaten i tillfälle att utfärda tillståndsresolution för Juridiska föreningen i Finland.

Enligt stadgarna är föreningens ändamål »att bereda idkare af lagfarenhet och öfriga för rättsvetenskap intresserade medborgare tillfälle att offentligen utbyta åsikter och erfarenhet i hithörande ämnen».

Till föreningens säte bestämdes Helsingfors, med lemnad rättighet att bilda filialafdelningar, dock endast i de städer, där hofrätter finnas inrättade.

Såsom ett verksamt medel för befrämjande af föreningens ändamål upptaga stadgarna utgifvandet af en juridisk tidskrift, innehållande protokoll öfver föreningens förhandlingar och beslut, upplysande rättsfall och uppsatser i rättsvetenskapen samt därmed sammanhängande ämnen.

Föreningen konstituerade sig vid allmänt sammanträde i Helsingfors den 30 och 31 maj 1862. Som medlemmar af densamma hade då antecknat sig 262 personer. Till centralbestyrelsens förste ordförande utsågs professorn (numera vice ordföranden i senatens justitie departement) J. P. PALMÉN. Några månader senare vidtogs äfven filialafdelningarna i Åbo, Wasa och Wiborg nödiga konstituerande åtgärder, så att föreningens samtliga afdelningar före årets slut kunde begynda sina förhandlingar. Dessa hafva intill närvarande tid fortgått enligt gemensamma, för hvarje år inom centralbestyrelsen uppgjorda diskussionsprogram.

Till en början inskränkte sig föreningens verksamhet till diskussion af de i årsprogrammet upptagna frågorna från lagfarenhetens olika områden, åsyftande dels att utbilda en *communis opinio* vid tolkning och tillämpning af gällande lag, särskildt uti ämnen, däri lagstiftningen icke följt med de faktiska samhällsförhållandenas utveckling, dels att låta åsiktterna angående de principer, som borde läggas till grund för lagarnas ombildande och förbättrande, uttala sig och bryta sig mot hvarandra. Sist berörda syftemål var så mycket betydelsefullare, som just vid denna tid beredelsearbeten i landet pågingo för folkrepresentationens inkallande efter mer än femtioårigt stillastående i det lagstiftningsarbete, hvilket enligt grundlagarna påkallar landtdagens medverkan.

Emellertid hade redan vid föreningens första årsmöte 1863 beslut fattats om förverkligande af det andra i stadgarna förutsedda sättet att befrämja föreningens syften, nämligen utgifvandet af en tidskrift. År 1865 begynte *Tidskrift utgifven af Juridiska föreningen i Finland* att utkomma, redigerad af PALMÉN med biträde af C. G. EHRESTRÖM och A. GROTEFELT.

Tidskriften upplefver för närvarande sin tjuguoåttonde årgång. Den har enligt regel utkommit i fyra häften om året. Redaktionen har fortfarande handhafts af härtill utsedda medlemmar af centralbestyrelsen eller under dennas inseeende af andra författare, jämte det tillfälliga bidrag lemnats af ett stort antal äldre och yngre jurister samt äfven af personer ur andra samhällsklasser. Af de personer, som handhaft hufvudredaktionen af tidskriften, hafva Ehrström och R. HERMANSON under den längsta tid därå nedlagt möda.

Tidskriftens innehåll har fördelat sig på vetenskapliga afhandlingar, redogörelser för discussionsfrågorna och dessas behandling samt rättsfall, mest från domstolarnas, men äfven från administrativa myndigheters rättsskipningsområde. — Tidskriften utgår f. n. i 700 exemplar.

Utan att öfverskatta Juridiska föreningens verksamhet torde det böra erkännas, att densamma icke varit utan gagneligt inflytande på rättsåsigternas bestämmande samt därigenom på lagtillämpningen och äfven på lagstiftningens utveckling i vårt land. I åtskilliga ämnen hafva lagreformerna gått i den riktning, för hvilken föreningen, på framställd motivering, uttalat sig. Icke så sällan har tolkningen af gällande lag tagit varaktigt intryck af sättet, hvarpå inom föreningen frågor i årsprogrammet blifvit utredda och besvarade. Och af de lagförbättringar, som ännu stå på dagordningen, hafva de viktigaste, t. ex. de angående exekutionsväsendet, om domstolarnas och rättegångssättets ombildning, om sakförareståndets höjande, flercaldiga gånger utgjort föremål för öfverläggning och belysning vid föreningens möten och i dess tidskrift. Såväl för rättsskipningen som för rättsteorin har det varit af vigt att genom de i tidskriften meddelade rättsfallen vinna inblick i domstolarnas åtgärder. — Till föreningens meritlista kan ock läggas, att från dess krets inbjudning utgick till bildande af den *Fängelselförening*, som år 1870 kom till stånd, och hvilken genom sina asyler och inrättningar sökt verka till fallna medmenniskors upprättande.

Tvenne gånger — 1879 och 1889 — hafva på föranstaltande af föreningen allmänna finska juristmöten blifvit hållna.

År 1892 var antalet af föreningens medlemmar 362. Efter Palmén intogs ordförandeplatsen år 1865 af Ehrström, hvilken år 1876 efterträddes af R. MONTGOMERY. 1882—1890 var J. FORSMAN och sedan sist nämnda år är H. BORENUS föreningens ordförande.

R. MONTGOMERY.

VII. DEN VETENSKAPLIGA LITTERATUREN.

A. HISTORIEN.

Under hårda yttre förhållanden bröt det finska folket bygd i ödemarken. Ett ordnadt samhällsskick grundlades i dessa nordliga bygder, och sträfvandet för utbredandet af bildningens ljus vann där tidigt insteg. Att följa detta mödosamma arbete från dess början och teckna de förhållanden, under hvilka det fortgått, blef den finska historieskrifningens hufvuduppgift.

Den förste, som banade väg i denna riktning, var HENRIK GABRIEL PORTHAN (1739—1804), som därför blifvit kallad »den finska historiens fader». Född i Saarijärvi i norra Tavastland, blef Porthan student 1754 och utnämndes 1777 till eloquentieprofessor vid Åbo universitet. Jämte det han nitiskt handlade denna befattning, egnade han sig åt att samla, ordna och bearbeta materialet till Finlands häfder. Han saknade icke helt och hållet föregångare. Professorerna vid Åbo universitet Algot Scarin (1684—1771) och Johan Bilmark (1728—1801) hade redan tidigare författat afhandlingar om enskilda punkter ur Finlands häfder. Men Porthan var den förste, för hvilken Finlands historia tedde sig såsom ett själfständigt forskningsområde, hvilket för dess egen skull borde bearbetas. Porthan hade i sin tavastländska hembygd blifvit bekant med den finska allmogens språk, folkpoesi och traditioner samt under tjänstgöring vid universitetsbiblioteket gjort sig förtrogen med manuskriptsamlingar och äldre tryckta skrifter, berörande Finlands förgångna öden. Stödd på sådana förutsättningar, belyste han Finlands hednatid, medeltid och lärdomshistoria i en mängd till största delen på latin författade afhandlingar, hvilka utmärka sig genom skarp-sinnig kritisk granskning. Det mest betydande bland Porthans verk är *Pauli Juusten Chronicon episcoporum finlandensium, annotationibus et sylloge monumentorum illustratum* (1784—1800), en utläggning af en äldre latinsk krönika öfver Finlands biskopar. Materialet till detta verk hemtade

Porthan till väsentlig del från en samling af Åbo domkyrkas egohandlingar, som blifvit benämnd »Åbo domkyrkas svartbok». Erinras må, att biskoparnes verksamhet i Finland under medeltiden och äfven senare var af den omfattande betydelse, att en skildring af densamma ej är begränsad till kyrkohistoriens område, utan lennar upplysning om de flesta sidor af samhällslifvet.

Under Porthans ledning egnade sig Erik Lencqvist, Kristfried Ganander m. fl. åt historiska forskningar, men den främste af hans lärjungar var JAKOB TENGSTRÖM (1755—1832), som studerade vid Åbo universitet, blef teologieprofessor 1790, biskop i Åbo stift 1803 samt 1817 Finlands erkebiskop (se pl. s. 86). Han egnade sig tidigt med förkärlek åt historiska studier, hvilka hufvudsakligen rörde sig kring den finska kyrkans och det finska undervisningsväsendets historia under medlet af sjuttonde seklet. Hans *Minne öfver Johannes Elai Terserus* (1795) är utmärkt ej mindre genom undersökningens grundlighet, än genom den anslående framställningen, ur hvilken förf:s intresse för sin hjälte, den snillrike, men stridslystne biskopen i Åbo, senare i Linköping, Johannes Terserus, framlyser. Mindre framstående från litterär synpunkt är hans biografi öfver en af Terserus företrädare på Åbo biskopsstol, som utkom i en cykel latinska afhandlingar 1796—1813 med titeln *Vita et merita Isaaci Rothorii*, men äfven detta verk är rikt på upplysningar om Finlands kyrka och undervisningsverk under Sveriges storhetstid. Genom mångfaldiga värf drogs Tengström senare bort från de historiska forskningarna, men hans kärlek till den inhemska historien gaf sig dock fortfarande till känna genom publikationer af historiskt värde.

Då Finland genom kriget 1808—09 skildes från Sverige, hade således grundvalen blifvit lagd, på hvilken den finska historiska litteraturen skulle byggas. Allmänhetens intresse hade blifvit väckt, och till och med hade den tyska historieskrifvaren Fredrik Rühls genom sitt i Leipzig 1809 utgifna arbete »Finland und seine Bewohner» sökt göra resultaten af de finska forskarenas arbeten kända i Europa. Men kriget och den förändring i Finlands politiska ställning det medförde verkade här, liksom på många andra omraden, hämmande. Den porthanska periodens lifaktighet efterföljdes af märkbar afmattnig, och under ett decennium framträdde icke något betydande historiskt arbete.

Först på 1820-talet begynte nya, friskare fläktar blåsa. Från universitetet i Åbo utgick maningsropet att arbeta på grundläggandet af en själfständig fosterländsk bildning. Fosterlandets forntid och historiska minnen måste själfallet blifva en hufvudkälla, ur hvilken denna rörelse hemtade sin näring, och nästan alla, som anslöto sig till densamma, hade därför blickarna riktade på det förgångna, äfven om de icke voro historiker i egentlig mening. En sådan national riktning har, där den gjort sig gällande inom historieskrifningen, ofta ledt till ensidigt uppskattande af det ursprungligt inhemska, med förbiseende af utifrån komna bildningselements betydelse. Den finska historieskrifningen undgick dock tills vidare denna stötesten, ty ännu beherskades hon af Porthans ande, och de yngre forskare, som framträdde, anslöto sig med pietet till hans objektiva uppfattningssätt.

Såsom en af denna tids grundligaste forskare bör nämnas F. W. PIPPING (1783—1868), som länge var universitetsbibliotekarie och därvid gjorde sig förtrogen med Finlands litterära häfder. Särskildt egnade han sig åt att samla och förteckna den finskspråkiga litteraturens äldre,

Porthans staty i Åbo.

oftast obetydliga, men sällsynta och för lärdomshistorien värdefulla alster. Resultaten af hans långvariga mödor framträdde, bl. a., i en 1856—57 publicerad, högt skattad *Förteckning öfver i tryck utgifna skrifter på finska språket* och i *Historiska bidrag till Finlands Calendariografi*.

En framstående bearbetare af Finlands lärdomshistoria var äfven filosofieprofessorn JOHAN JAKOB TENGSTRÖM (1787—1858). Hans verk *Kronologiska förteckningar och anteckningar* öfver prokanslerer och lärare vid universitetet (1838) utgöres af en rad biografier öfver de män, som uppburit det finska universitetets verksamhet. Arbetet är icke en universitetshistoria i egentlig mening, men innehåller viktiga element till en sådan. I särskilda verk skildrade J. J. Tengström de bägge Gezelierna, hvilka såsom biskopar och prokanslerer så mäktigt inverkade på det finska bildningslivet, att slutet af 17:de seklet efter dem i vår andliga odlings historia fått namnet »Gezeliernas tidevarf». *Johan Gezeli d. ä:s minne* (1825) och *Gezeli den yngres minne* (1833) intaga såväl genom undersökningens fullständighet, som genom den klara och afrundade formen ett utmärkt rum i Finlands historiska litteratur.

Jurisprofessor VILHELM GABRIEL LAGUS var likaså en flitig historisk forskare. Hans *Åbo hofrätts historia* (del I, 1834) innehåller noggrant utarbetade biografier öfver de män, hvilka sedan Åbo hofrätts grundläggning haft säte i denna domstol. I arbetet *Finska adelns gods och ätter* (1858) har han meddelat rikhaltigt material till den finska adelns historia. Professorn i ryska språket M. AKIANDER (1802—1871), hvars kyrkohistoriska arbeten längre fram omförmälas, gaf i skriften *Om Donationerna i Wiborgs län* upplysningar angående de förläningar af jordagods, som egt rum i östra Finland.

Johan Jakob Tengström.

Medan desse, oberoende af sin embetsmannaställning, egnade sig åt den inhemska häfdaforskningen, var GABRIEL REIN (1800—1867) under en lång följd af år historiens officiella representant vid universitetet, där han verkade såsom docent i historia och åren 1834—61 såsom professor i samma ämne. Han återgick till de frågor inom Finlands medeltidshistoria, hvilka redan Porthan upptagit till bearbetning. Hans första akademiska arbete, *De vetere Carelia ante occupationem sreccanam* (1825—30), blef icke slutfördt, men gaf dock anledning till förhoppningar

om att den unge författaren skulle blifva en värdig fullföljare af Porthans verk. Sedermera behandlade han tiden för kristendomens införande i Finland i flere afhandlingar, bland hvilka *Biskop Thomas och hans tid* (1838—39) är den märkligaste. Den lärda, på omfattande litteraturstudium byggda undersökningen är ett af de mest upplysande äldre bidragen till Finlands medeltidshistoria. Såsom universitetslärare verkade Rein för höjandet af intresset för fäderneslandets historia genom att han gång efter annan behandlade densamma i sina föreläsningskurser. För en större allmänhet blef denna hans lärareverksamhet fruktbringande genom att dessa kurser efter hans död utgäfvos under titeln *Föreläsningar i Finlands historia* (2 delar, 1870—71), hvilket verk i ganska stor omfattning meddelar Finlands öden från äldsta tider till 1809. Arbetet är en opartisk och i fosterländsk ton hållen sammanställning af de resultat, som den finska historie-skrifningen på 1840-talet uppnått, men bär till såväl innehåll som form talrika spår af att förf. icke slutligt öfverarbetat detsamma. Af hans senare arbeten må nämnas *Kriget i Finland, 1788, 1789 och 1790* (del I, 1860, bland Finska vetenskaps-societetens Bidrag). Rein var van att ur biblioteken hemta upplysningar om det förgångna, medan den moderna arkivforskningen förblef honom främmande. Hans historiska metod motsvarade därför på slutet af hans bana icke mera de fordringar, som uppställes. På ett för sin tid förtjenstfullt sätt har han bearbetat Finlands statistik.

En särskild plats vid sidan af den objektiva forskningens män intager en skriftställare, hvars originela subjektivitet ej mindre i historiska, än i poetiska och kritiska skrifter gjorde sig gällande:

FREDRIK CYGNAEUS. Hans lefnadsdata återfinnas i en annan del af detta arbete. Säsom föreläsare och minnestalare väckte han kärlek till historiens stora gestalter, och hvad han i tryckta skrifter meddelade allmänheten bar prägeln af storslagen lifsaskadning samt hängifven fosterlandskärlek, men var nästan alltid fragmentariskt och ofullständigt. Den värdefullaste af hans historiska skrifter är *Joakim Zakris Duncker och hans omgivning* (1858), däri han skildrar en af de redbaraste hjältarne från 1808—09 års krig med stöd af dennes egna bref, en bok, som på ett vackert sätt ansluter sig till den fosterländska riktning, hvilken i Runebergs dikter fick sitt mäktigaste uttryck.

Med de historiska skriftställare, som på 1840-talet framträdde, begynner ett i viss mening nytt skede i Finlands historiska litteratur. Arkivforskningen vinner från denna tid ökad betydelse. De flesta forskare vistades numera för längre eller kortare tid i utlandet för att ur arkivens gömmor framleta material, med stöd hvaraf nya upplysningar kunde vinnas eller gamla uppgifter rättas och förfullständigas. Tillika stegrades anspråken på uttömmande behandling af de föreliggande ämnena. Den uppfattning af historiens metod, som redan tidigare gjort sig gällande vid den historiska forskningens hufvudhändar, trängde sålunda fram också till vårt land.

Bland dem, hvilka såsom utgifvare af arkivaliska aktstycken belyste Finlands häfder, bör nämnas bibliotekarien vid kungl. biblioteket i Stockholm ADOLF IVAR ARWIDSSON (1791—1858), som, tvungen af politiska förhållanden, år 1823 hade lemnat Finland. Han utgaf i Stockholm *Handlingar rörande Finlands historia* (10 delar, 1846—58), en omfattande och värderik publikation, till hvilken han hemtade materialet ur riksarkivet i Stockholm. En förtjenstfull arkivforskare var jämväl docenten J. E. A. GRÖNBLAD (1814—1864), hvars förnämsta publikationer voro: *Urkunder upplysande Finlands öden och tillstånd i slutet af 16:e och början af 17:e århundradet* samt *Nya källor till Finlands medeltidshistoria*, de sistnämnda till största delen hemtade ur danska Geheimearkivet.

FABIAN COLLAN (1817—1851) behandlade i en följd uppsatser och afhandlingar, Om reformationens grundläggning i Finland, Erik Fleming m. fl., ämnen ur Finlands historia på Gustaf Vasas tid. En förtjenstfull skildring af Anjalaförbundet utgafs af greve C. M. Creutz (pseudonymen Maunni Mahanen).

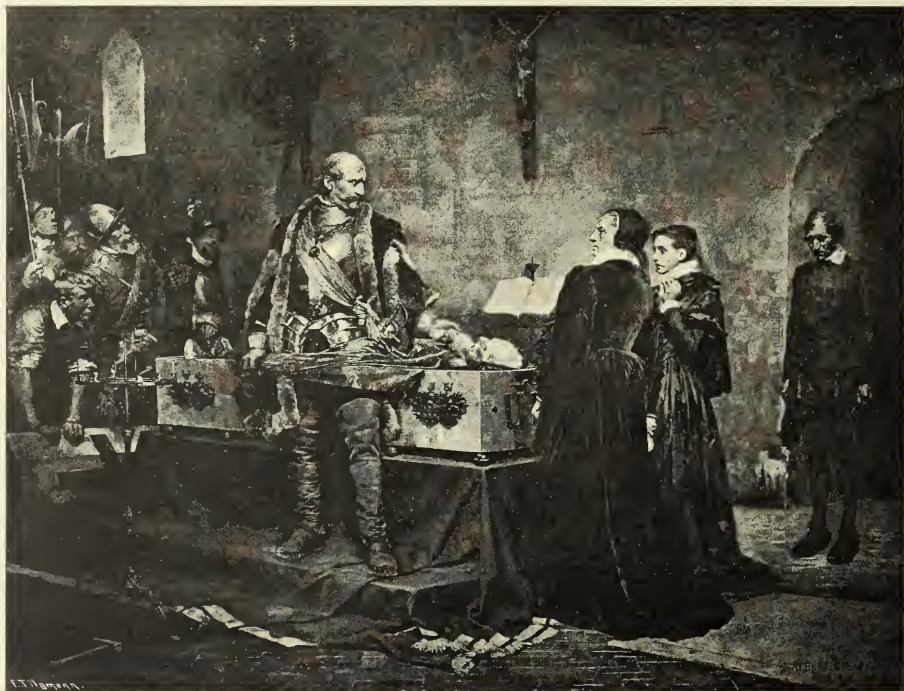
KARL KONSTANTIN TIGERSTEDT (f. 1822, lektor vid Åbo gymnasium) valde drottning Kristinas tid till sitt speciella forskningsområde och egnade särskild uppmärksamhet åt Per Brahe d. y:s verksamhet såsom Finlands generalguvernör under hennes regering. Resultaten af sina forskningar har han icke samlat till ett större helt, utan meddelat i smärre publikationer, bland hvilka må nämnas: två akademiska afhandlingar om Per Brahes förvaltning i Finland, *Handlingar rörande Finlands historia kring medlet af 17:de seklet* äfvensom *Bidrag till Kerholms läns historia under drottning Kristinas regering*. I sin helhet gifva hans uppsatser en mångsidig bild af de inre förhållandena i Finland på den tid, då Sverige ännu fröjdade sig öfver glansen af nyvunnen storhet.

GEORG ZAKARIAS FORSMAN, såsom författare känd under pseudonymen Yrjö KOSKINEN (f. 1830, professor 1863—1882, senator 1882, adlad med namnet Yrjö-Koskinen) egnade sig åt forskningar

Gabriel Rein.

rörande det händelserika tidskifte, då Finland, under kampen mellan konung Sigismund och hertig Karl, intog en i viss mån själfständig politisk ställning. Hans *Nuijasota, seu syyt ja tapaukset* (1857—59), som 1864—65 utgafs i svensk öfversättning med titeln »Klubbekriget och Finlands sociala tillstånd vid slutet af 16:e århundradet» och 1877 utkom i en omarbetad finsk upplaga, är en på omfattande material stödd teckning af Finlands öden 1592—1600, hvori den bonderörelse, som är känd under namnet Klubbekriget, utgör centralpunkten. Inledningsvis redogör förf. för den äldre utvecklingen allt från Gustaf Vasas tid. Under titeln *Tiedot Suomen surun mainaisuudesta* (Upplysningar om den finska stammens forutid) publicerade Forsman 1862 en akademisk afhandling, däri han sökte utreda finnarnas släktskapsförhållanden till särskilda af antikens och

Hertig Karl vid Clas Flemings lik.

medeltidens författare nämnda folk. Hans arbeten voro de första historiska specialarbeten, som utgäfvo på finska språket.

K. A. BOMANSSON (f. 1827, statsarkivarie) behandlade i en akademisk afhandling, *Hertig Johan och hans tid* (1862), Finlands öden under början af Erik XIV:s regering och författade monografier öfver ämnen ur Finlands medeltidshistoria. — Docenten J. E. WAARANEN (1834—68) belyste i akademiska afhandlingar och urkundssamlingar Finlands inre tillstånd från början af 17:de seklet in på Gustaf II Adolfs regering. — K. E. F. IGNATIUS (se ofvan s. 208) skref *Finlands historia under Karl X Gustafs regering* (1865).

Medan landets politiska öden och offentliga lif på olika tidpunkter blefvo närmare utredda genom ofvannämnda författares arbeten, egnade andra skriftställare sig åt bearbetningen af de

litterära häfderna och lärdomshistorien. SVEN GABRIEL ELMGREN (f. 1817, vicebibliotekarie) publicerade en *Öfversigt af Finlands litteratur* (två delar, 1861, 1865) och författade litteraturhistoriska specialundersökningar äfvensom lefnadsteckningar. Verket *Finlands minnesvärda män*, som utgafs af flere författare i syfte att i biografisk form popularisera Finlands historia (två delar, 1853—57), innehåller monografier af hans hand öfver flere af Finlands biskopar. Språkforskaren J. J. WILHELM LAGUS (f. 1821, professor) belyste i *Skalden J. H. Kellgrens finska lefnadsminnen* (1884) förhållandena vid Åbo universitet mot slutet af 18de seklet. Bland hans biografiska arbeten förtjena äfven biografierna öfver Erik Laxman och Johan Jakob Nordström att särskildt nämnas. — Den produktive finskspråkige skriftställaren JULIUS KRONH, för hvars öfriga litterära verksamhet redogöres i senare afdelningar af detta verk, bearbetade den finska folkpoesins och den finskspråkiga litteraturens historia.

Med undantag af G. REINS föreläsningar och en af A. I. ARWIDSSON utarbetad »Lärobok i Finlands historia och geografi» äfvensom ett populärt kompendium på finska af J. F. KAJAANI hade ännu intet blifvit gjort för att i en öfversigtlig framställning sammanfatta de resultat, som sedan Porthans tid vunnits genom de finska häfdaforskarens arbeten, hvarför G. Z. FORSMANS *Oppikirja Suomen kansan historiassa* (Lärobok i finska folkets historia, 1869—72) gick ett ganska allmänt känt behof till mötes. Detta arbete, som stöder sig på delvis genom själfständig forskning sammanbragt material, utkom i en tysk upplaga 1873, en svensk upplaga 1874 samt en andra finsk upplaga 1881—82. Författaren hade numera vunnit en ställning i det politiska lifvet såsom en af de främsta ledarna af det finska språkpartiet och kunde icke undgå att i sin historiska skriftställareverksamhet röna inflytande af sitt förhållande till dagens strider.

Den finska folkstammens öden och dess daning till en särskild nationalitet utgöra hufvudämnet för den nämnda lärobokens framsättning. Häraf betingas ett betraktelsesätt, som icke sällan låter den svenska rättsordningens och kulturens införande i Finland samt detta lands intima deltagande i det svenska statslifvet framstå snarare såsom ett hinder för den specifikt finska nationalitetens utbildning, än såsom en förmånlig faktor i det finska folkets utvecklingsgång. Åtskilliga granskare af arbetet hafva betecknat detta uppfattningssätt såsom ensidigt, medan boken å andra sidan ifrigt togs i försvar af politiska meningsfränder till författaren. Forsmans ståndpunkt rörde sig ännu tydligare, än i Suomen kansan historia, i hans år 1870 publicerade biografiska studie *Vijö Maunun Sprengtportenista ja Suomen itsenäisyydestä* (Om G. M. Sprengtporten och Finlands själfständighet), däri förf. af sympati för det mål, som föresväfvade Sprengtporten, Finlands själfständighet, föranledes att uppsöka möjligast ädla motiv för dennes handlingssätt. Bland granskare af denna skrift bör särskildt framhållas den ofvannämnde K. K. TIGERSTEDT, hvilken uti en på forskning stödd artikelserie i Finsk tidskrift belyst det själfviska i Sprengtportens bevekelsegrunder.

Den af G. Z. FORSMANS nyss nämnda skrifter framkallade meningsstriden, den enda, som söndrat finska historieskrifvare i olika grupper, upphörde småningom, isynnerhet som Forsman själf allt mera drogs från den historiska skriftställareverksamheten till politiska och administrativa värf. Huruvida han bildat en historisk skola i egentlig mening, synes vara tvifvelaktigt.

Medan denna polemik fortgick, framträdde ett antal yngre forskare, hvilkas skriftställareverksamhet här endast antydningssvis kan beröras. Med liflig håg egnade sig publicisten R. CASTRÉN (1851—1883) åt undersökningar om de händelser, som föregingo och efterföljde landtagen i Borgå 1809, i syfte att utreda, huru Finlands nuvarande statskick grundlades. Han bortrycktes i förtid från sina arbeten, men hann dock utgifva en serie *Skildringar ur Finlands nyare historia* (1881—82), som för första gången på ett ingående sätt utredde särskilda sidor af detta ämne. — Prof. E. G. PALMÉN återväckte minnet af en af frihetstidens mest betydande ekonomiska och politiska författare genom arbetet *Politiska skrifter af Anders Chydenius med en historisk inledning* (1877—80). — Prof. JOH. RICH. DANIELSON undersökte i *Die Nordische Frage in den Jahren 1746—51* (1888) de nordiska staternas politiska relationer under medlet af 18de seklet

med särskildt afseende på den betydelse de diplomatiska förvecklingarna hade för Finland. — Förf. till dessa rader utgaf en *Finlands historia* (två delar, 1887—89), hvori den inre, kulturhistoriska utvecklingen i jämförelsevis stor omfattning behandlas. — Statsarkivarien R. HAUSEN redigerade en god edition af den redan af Porthan begagnade medeltida urkundsamlingen *Abo domkyrkas Svarbok* (1890). — Prof. K. G. LEINBERG författade *De finska klostrens historia* (1890; utgör en del af Svenska litteratursällskapets i Finland publikationer). — Prof. ELIEL ASPELIN behandlade i särskilda arbeten den finska konstens historia.

Ett drag, som äfven bör framhållas, är det stigande intresse, hvarmed lokalhistorien under det senaste årtiondet blifvit omfattad. Flere unga författare hafva i en noggrann och detaljerad undersökning af de enskilda landskapens och städernas historia sökt den fasta grund, på hvilken en allt säkrare kunskap om fäderneslandets öden borde byggas. Särskildt förtjenstfullt har ett historiskt samfund i Åbo verkat i denna riktning (se ofvan s. 205).

Medan de finska forskarna främst egnat sina krafter åt bearbetningen af den inhemska historien, har dock andra länders historia icke blifvit helt och hållet obeaktad. Icke sällan utkommo monografier, grundade på ingående studium af de vesteuropeiska folkens historia. Några skriftställare voro äfven i tillfälle att i utlandet anställa källforskningar i sådana ämnen. Sålunda samlade prof. J. G. FROSTERUS (f. 1826) i Frankrike material till de franska protestanternas historia på Ludvig XIV:s tid och utgaf under titeln *Les insurgés protestants sous Louis XIV* (Paris 1868) ett upplysande bidrag till camisardernas historia. Huguenoternas kamp mot Richelieu tecknades af undertecknad i *Le Duc de Rohan et la chute du parti protestant en France* (Paris 1880). Den vesteuropeiska och nordiska konsthistorien under förra hälften af vårt århundrade skildrades af prof. CARL GUSTAF ESTLANDER (f. 1834) i *De bildande konsternas historia från slutet af förra århundradet intill våra dagar* (Stockholm 1867), hvilket framstående arbete isynnerhet egnar uppmärksamhet åt kampen mellan klassiska och romantiska smakriktningar i konstens hufvudorter och i Norden.

Finlands historiska litteratur kan icke i glänsande framställningskonst täfla med andra, större länders. Men hennes flesta alster utmärka sig genom flärdfri sanningskärlek och allvarlig forskning; jämte det hon sålunda fullföljt sin vetenskapliga uppgift, har denna litteratur bidragit att stärka nationalandan och att bereda det finska statslifvet det behöfliga stödet af en allt rikare inblick i de historiska föregående, på hvilka det nuvarande samhällsskicket hvilat. Och kommande skriftställare hafva goda förarbeten att bygga på, då de fortsätta den häfdateckning, hvars hufvuddrag här blifvit angifna.

M. G. SCHYBERGSON.

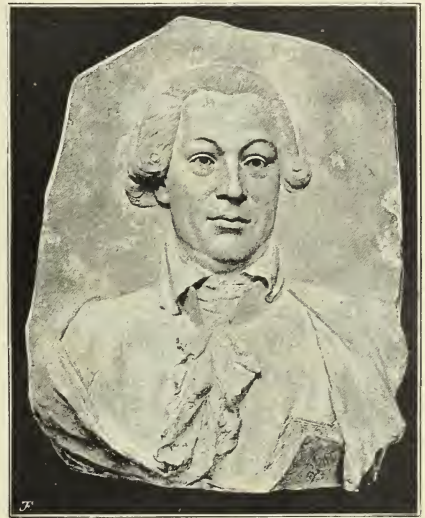
B. RÄTTSVETENSKAP, NATIONALEKONOMI OCH STATISTIK.

Då Finland år 1809 efter skilsmässan från Sverige började en egen tillvaro såsom stat, egnade landets främste jurist, professorn vid Åbo akademi MATHIAS CALONIUS (1738—1817), sin erfarenhet och sitt arbete åt de statsmannavärf, som kräfdes för ordnandet af Storfurstendömet styrelse och öfvervakandet af dess gamla lagars tillämpning under de nya förhållandena. Detta hindrade honom dock ej att fortfarande handhafva sitt lärarekall: jämte det han såsom prokurator i Regerings Conseillen tillsåg att de embetsmän, hvilka han såsom professor utbildat, uppfylde sin skyldighet, förberedde han allt fortfarande för landets tjänst nya led af den studerande ungdomen.

Calonii tolkning af Finlands rätt har, ehvad den meddelats före eller efter år 1809, allt framgent varit af den största betydelse såsom grundval för deras arbete, hvilka efter Calonius innehafvt hans lärostol.

Calonii i tryck utgifna skrifter, de flesta affattade på latin, behandla företrädesvis ämnen af privaträttsligt och straffrättsligt innehåll, såsom: trälldomen enligt Sveriges forna rätt, straffet för försök till drap, äktenskapsförord, brott rörande förtroddt gods, rätten till fynd och hittegods, läran om preskription i brottmål, hypotek, skamstraff, frammnanande af brottslings eget erkännande inför rätta m. fl. Universitetsbiblioteket i Helsingfors förvarar ett antal digra band, innehållande i handskrift Calonii föreläsningar i civilrätt, straffrätt, kyrkorätt, civilprocess och straffprocess. Calonii *Opera omnia* utgafvos genom A. I. Arwidssons försorg i fem band, i Stockholm 1829—36, hvarförmot ett tilläggsband utgifvits år 1870 af d. v. prokuratorsadjointen Th. Sederholm. Dessa editioner innehålla dock icke de nyss nämnda föreläsningarna, men väl, förutom de vetenskapliga publikationerna, en mängd för lagtolkningen betydelsefulla utlåtanden af Caloni i Sveriges Högste Domstol, hvaraf han 1798—1800 var ledamot, äfvensom aktstycken, tillkomna under hans verksamhet såsom Finlands prokurator 1809—16.

Calonii framställning är enkel och klar: uttryckssättets elegans röjer, att stilen bildats under inflytande af antikens och upplysningstidhelvarfvets litteratur. Men den formens adel och uttryckets kraft, som äro Calonius egna, bero af hans tankes skärpa och hans herravälde öfver ämnet. Calonius, hvilken flerstädes uttalat sitt förakt för den oförmåga, som skyler sig genom vidlyftig dryftning af betydelselösa skolteser, fattar såsom sin uppgift att framställa satser, hvilka kunna tjena såsom rättssnöre vid lagens tillämpning. Skälen för dessa satser gifvas korta och bindande. Utländsk rätt och rättsvetenskap förbises icke, men författaren sätter ej någon ära i att upprepa hvad andra sagt: för de lärdes strider redogöres med få ord, som träffa hufvudsaken. Till ledning för sin lagtolkning tager Calonius naturrätten, det sunda förnuftet: enligt dess kraf löser han de särskilda rättsfrågorna, utan anspråk att framställa något system uti modern mening. Men hans rättsuppfattning är nationel: den har grundats på en genom omfattande historiska studier vunnen kunskap om den tidigare rättsutvecklingen och dess förhållande till samhällsväsendets danning.

Mathias Calonius.

Privaträttens och straffrättens målsmän vid universitetet voro efter Caloni W. G. LAGUS (1786—1859) och K. E. EKELOUND (1791—1843). Lagus har endast med smärre afhandlingar riktat den juridiska literaturen; hans förnämsta skrifter höra till historieforskningens område (se ofvan s. 216). Ekelunds mest betydande verk äro hans *Föreläsningar öfver romerska privaträtten*, som utgafvos efter hans död (3 delar, 1850—51). Författaren återger i en klar och sakrik framställning de läror, som samtidens doktrin uppbyggt på grundvalen af v. Savignys system.

J. PH. PALMÉN (f. 1811, jurisprofessor 1844, senator 1867) afsåg vid sin akademiska undervisning främst utbildandet af praktiska jurister. Bland Palméns vetenskapliga skrifter uppskattas isynnerhet *Rättshistoriska bidrag till tolkningen af 1734 års lag*, en serie smärre afhandlingar, utgifna 1849—52. Genom *Juridisk handbok för medborgertlig bildning*, 1859, har Palmén gjort den inhemska lagfarenhetens hufvudsakliga innehåll tillgängligt för den större allmänheten; hans klara skriftsätt gjorde honom särskildt egnad för en sådan uppgift. Af bestående vetenskapligt värde äro flere af de uppsatser, som han i den periodiska litteraturen offentliggjort.

Döden bortryckte tidigt bröderna KNUT LAGUS (1824—1859) och ROBERT LAGUS (1827—1863). Den förres afhandlingar om *återfall i brott* och om *dödsstraffet* samt den senares framställning af läran om *oäkta barns rättsförhållanden* voro löftesrika begynnelse till vetenskaplig produktion. Robert Lagus inlade beaktansvärd förtjänst äfven genom utgifvandet (1861—62) af tidskriften *Juridiskt Album*.

C. G. EHRSTRÖM har redan tidigare i detta verk blifvit nämnd (s. 110 och 111). Med hans tillträde till professionen i kriminallagfarenhet och rättshistoria, år 1860, blef den moderna straffrättsvetenskapen införd vid Finlands högskola. Hans föreläsningar utmärkte sig genom grundlighet och sant vetenskaplig anda. Samma egenskaper känneteckna också hans utgifna afhandlingar, bland hvilka den förnämsta är den om *principen för fängelsestraffets ordnande*. Den viktigaste uppgift Ehrström utfört är emellertid redaktionen af det första förslaget till ny strafflag för Finland, ett

arbete, som mera än något annat lagberedningsföretag kräfft teoretiska insigter. Ehrström, som 1877 kallats till ledamot af senatens justitiedepartement, deltog äfven i den slutliga utarbetningen af detta lagförslag. 1889 års strafflag (se ofvan s. 117) innebär sålunda en väsentlig del af hans lifsgärning.

Ehrströms efterträdare såsom professor i straffrätt, JAAKKO FORSMAN (f. 1839), har jämväl tagit en betydande del uti förarbetena för strafflagen. Bland de vetenskapliga arbeten, som Forsman utgivit, må framför andra nämnas hans afhandlingar om *nödtillståndet*, om *delaktighet i brott* och om *skadestånd i brottmal*, i hvilken sistnämnda en af den nya strafflagens viktigaste delar tolkas.

Den civilrättsliga litteraturen från senare årtionden har främst att uppvisa R. MONTGOMERYS afhandlingar om *afträdesförmön och ackord i den utländska konkurslagstiftningen* samt om *bolagskontraktet i 1734 års lag*. Utnämnd till professor i civillagfarenhet och romersk rätt år 1870, har Montgomery, genom att vid den akademiska undervisningen, med tillgodogörande af den moderna rättsvetenskapens metod, meddela en systematiserad kunskap om den inhemska privaträtten, åt dess studium gifvit en märkbar lyftning. Bland smärre publikationer af honom bör framhållas en *Notice sur les*

Johan Jakob Nordström.

travaux législatifs de la Diète du Grand-Duché de Finlande i »Annuaire de la Société de législation comparée» (Paris 1880). Montgomery, som åren 1882—1890 varit prokurator, hofrättspresident och slutligen senator, har förblifvit sin vetenskapliga kallelse trogen; därom vittnar hans *Handbok i Finlands allmänna privaträtt*, hvaraf första afdelningen utkom 1889.

Den inhemska civilrätten och civilprocessen hafva vidare tolkats af R. A. WREDE och JULIAN SERLACHIUS. Wrede (f. 1851), som sedan år 1885 varit professor i civillagfarenhet och romersk rätt, har förutom smärre uppsatser utgivit afhandlingar om *kvitning*, om *processinrättningarna* och om *herisrätten*. Serlachius har, jämte flere mindre uppsatser uti sakrätt och familjerätt, offentliggjort afhandlingar om *återriining till konkursbo* samt om *klander i jordafang enligt de srenska lönslagslagarna*. W. CHYDENIUS har bl. a. behandlat läran om *leveransafuulet* enligt finsk rätt.

Statsrätten och förvaltningsrätten blefvo under århundradets första decennier föga odlade. Men på 1830-talet erhöilo de vid universitetet en representant, som i lärdom och snille står jämsides med Calonius, JOHAN JAKOB NORDSTRÖM (1801—1874). För tolkningen af Finlands offentliga rätt har Nordströms vetenskapliga verksamhet samma betydelse, som Calonii för tolkningen af landets privaträtt och straffrätt. Då rättsnormerna i Finlands gällande statsförfattning leda sina rötter långt tillbaka i tiden, var en grundlig forskning i Sveriges gamla rättskällor den nödvändiga förberedelsen för en framställning af den nyare statsrätten. Fältet var icke alldeles obearbetadt; några delar däraf hade redan blifvit af svenska historiker och rättslärde utredda. Men Nordström är den förste och tillsvidare den ende, som systematiskt och fullständigt framställt Sveriges äldre rättshistoria. Hans under åren 1839 och 1840 utgifna stora verk: *Bidrag till Svenska samhällsförfattningens historia*, innehåller jämte stats- och förvaltningsrättens utveckling äfven straffrättens och privaträttens. Nordströms framställning fångslar, likasom Calonii, genom stilens adel och tankens skärpa; den inger vid hvarje rad förtroende genom sitt allvar och sin sakenlighet. Hvad än senare forskning, med rikare tillgång på hjälpmedel, kunnat finna i arbetet tariffva rättelse, så kvarstår detsamma i sin helhet öfverträffadt, allt fortfarande en grundval för lagfarenhetsstudiet i Sverige och Finland. — Till Svenska samhällsförfattningens historia ansluter sig en systematisk framställning af Finlands offentliga rätt, hvilken, meddelad vid akademiska föreläsningar och i lärarens egen handskrift bevarad uti universitetsbiblioteket i Helsingfors, beklagligtvis icke blifvit i tryck utgifven. Orsaken härtill är den, att Nordström, hvilken år 1846 öfverflyttade till Sverige, därstädes, såsom riksarkivarie upptagen af dryga embetsgöromål, icke kunnat vidare egna sig åt tolkningen af Finlands rätt. De arbeten han utgaf efter 1846 böra, såsom tillhörande Sveriges litteratur, i denna öfversigt lemnas åsido. Efter Nordström blef J. W. ROSENBORG (1822—1871) år 1857 professor i statsrätt. Sedan han under 1850-talet utgifvit särskilda afhandlingar, bland hvilka den förtjenstfulla skriften *Om fattigdomen och allmänna fattigvården i Finland* må framhållas, utgaf Rosenberg år 1863 ett icke omfångsrikt, men gediget arbete *Om riksdagar*, en fortsättning af Nordströms författningshistoria. Denna Rosenborgs bok erhöi en särskild betydelse äfven för det politiska lifvet, då ständernas verksamhet efter långvarigt afbrott åter vidtog samma år boken offentliggjordes. Rosenberg har ock deltagit i utarbetandet af Landtdagsordningen, den grundlag, genom hvilken så betydelsefulla reformer i afseende a folkrepresentationen blefvo införda (se ofvan s. 102).

Rosenborgs lärostol intogs år 1874 af L. MECHELIN (f. 1839), hvars verksamhet vid högskolan varade till år 1882, då han kallades till ledamot af senatens ekonomidepartement. Under det utvecklingsskede, som tog sin början år 1863, hade ett praktiskt behof af en systematisk framställning af Finlands statsrätt gjort sig allt mera gällande. Särskilda förhållanden läto det på 1880-talet framstå såsom nödvändigt, att äfven de, som icke kände landets språk och för hvilka dess juridiska litteratur därför var otillgänglig, skulle sättas i tillfälle att erhålla säker upplysning om Finlands offentliga rätt. År 1886 utgaf Mechelin på franska språket under titeln *Précis du droit public du Grand duché de Finlande* en kortfattad redogörelse för de finska grundlagarnas innehåll och statsförvaltningens organisation. Denna till ryska och engelska språken öfversatta skrift efterföljdes år 1889 af en uti Marqvardsens monumentala »Handbuch des Oeffentlichen Rechts» införd framställning af *Finlands statsrätt*, hvari Mechelin enligt den moderna statsrättsvetenskapens metod utvecklade författningsurkundernas innehåll. På 1870-talet hade Mechelin framställt det *svenska riksrådets statsrättsliga ställning* i äldre tider samt utgifvit ett bidrag till läran om *statsförbund och statsunioner*.

Till tolkningen af Finlands statsrätt har ROBERT HERMANSON (f. 1846), sedan 1884 professor i offentlig rätt, genom en afhandling *Om Finlands ständer* gifvit ett bidrag, förberedt genom forskningar i allmän rättslära, hvilkas resultat tidigare offentliggjorts uti en afhandling *Om lagstiftningen*. I ett år 1892 utgifvet arbete *Finlands statsrättsliga ställning* har Hermanson med stor

grundlighet behandlat de rättsvetenskapliga frågor, af hvilkas besvarande karakteriseringen af storfurstendömet's rättsliga förhållande till kejsardömet beror, och med ledning af därvid vunna slutsatser framställt den rätt, hvilken tillkommer Finland såsom stat.

De historiska mkrunder, hvilka tjena till belysning af sist nämnda rättsfrågor, blefvo sammanställda och på ett öfvertygande sätt analyserade af JOH. RICH. DANIELSON i arbetet *Finlands förening med ryska riket*, utgifvet 1890 (äfvén på finska, ryska och tyska språken). Bland öfriga skrifter, som icke egentligen höra till den juridiska litteraturen, men dock nära beröra dess område, intages ett framstående rum af EDV. BERGHS åren 1884—88 i 2 delar utgifna arbete *Vår styrelse och våra landtdagar, återblick på Finlands konstitutionella utveckling under de senaste tjugu åren*. Här förefinnes ett rikhaltigt material för bedömande af lagstiftningens verksamhet under reformperioden.

För studiet af Finlands finansrätt och särskildt den något invecklade jordbeskattningen har det år 1833 utgifna omfattande verket *Storfurstendömet Finlands kamerallagfarenhet* af J. G. VOX BOXSORFF (1795—1873) varit af stor betydelse. Därefter hafva finansrättsliga ämnen behandlats i åtskilliga monografier, bl. a. äfvén af ROSENBERG. — På den ekonomiska rättens område har professor A. LILJENSTRAND (f. 1821) varit den mest produktiva författaren. Bland hans skrifter böra afhandlingen *Om skifte af jord* och den år 1881 utgifna boken *De nordiska byggningshalkarna* särskildt framhållas. Professor J. N. LANG har bearbetat sina föreläsningar om *Finlands sjöföret* till ett verk, hvaraf första delen utkommit 1890.

Nödvändiga hjälpredor vid lagfarenhetens studium äro sådana lageditioner, i hvilka rättskällorna från olika tider finnas efter sitt innehåll systematiskt sammanställda. 1734 års lag har blifvit med tillägg, förändringar och förklaringar, gällande i Finland utgifven af K. K. SÖÖROS och K. W. SULIN. Af detta förtjenstfulla arbete hafva flera upplagor utkommit. J. Ph. PALMÉN utgaf 1861 *Finlands grundlagar jämte till dem hörande statshandlingar*. Enligt en något förändrad plan har L. MECHELIN 1877 och 1891 publicerat grundlagarna jämte öfriga statsrättsliga urkunder. Äfvén för olika administrativa rättsområden hafva dylika samlingar blifvit utgifna. Alla publikationer af detta slag hafva skett på landets båda språk.

Att Finlands juridiska litteratur är jämförelsevis fattig på större verk har sin förklaring dels i fataligheten af de krafter, åt hvilka rättsvetenskapernas vård varit anförtrodd, dels i den omständigheten, att detta fåtal ofta tagits i anspråk äfvén för statslivets uppgifter. Nordström, Ekelund, Palmén, Liljenstrand, ROSENBERG, Ehrström, Montgomery, MECHELIN, FÖRSMAN hafva varit anlitade vid utarbetandet af mer eller mindre omfattande förslag till lagreformer. En stor del lagkomitéers utlåtanden ansluta sig genom sitt innehåll till den rättsvetenskapliga litteraturen.

På nationalekonomins område funnos goda traditioner från 18de seklet: den finska presten och riksdagsmannen ANDERS CHYDENIUS framställde samtidigt med ADAM SMITH en ekonomisk lära af väsentligen likartadt innehåll som den brittiske tänkarens. Man kan säga, att Finlands nationalekonomer blifvit dessa traditioner trogna; den socialpolitiska riktningen är, tillsvidare, i var litteratur föga representerad — våra ekonomiska skriftställare hafva i allmänhet omfattat den frisinnaade nationalekonomins läror. Men till någon större vetenskaplig betydighet har denna gren af litteraturen icke höjt sig. Den har behandlat sina ämnen dels i syfte att bland den större allmänheten popularisera nationalekonomins läror, dels för att vetenskapligt belysa vissa för tiden särskildt viktiga frågor. HENRIK BORGSTRÖM d. y. (se s. 136) banade genom sina broskyrer väg för en utveckling af mynt- och kreditväsendet; R. FRENCKELL tecknade *Det industriella arbetet i dess förhållande till nationalförmögenheten*; den alltför tidigt bortgångne ERNST LINDER (1838—1868) hann ej utgifva mer än första delen af sina *Afhandlingar i nationalekonomiska ämnen*, som ådagalade hans framstående begåfning för den ekonomiska vetenskapen; FELIX HEIKEL (f. 1844) har med stöd af statistiken skildrat det finska bankväsendets utveckling. Med skäl bör här äfvén erinras om den periodiska litteraturens bidrag till utredningen af statshushållningens spörsmål.

J. V. SNELLMAN egnade ofta uppsatser åt dessa ämnen; och ett betydande inflytande på tänkesättet i nationalekonomiska frågor utövades från 1860-talet intill 1880-talet af tidningen Helsingfors Dagblad, där dessa frågor med vetenskaplig insigt behandlades af A. H. CHYDENIUS (f. 1833).

Inom Finlands statistiska litteratur intages det främsta rummet af de rikhaltiga officiella publikationer, som utgifvits af Statistiska Centralbyrån. Tidigast bearbetades landets statistik af G. REIN. Det mest betydande verket i senaste tid är *Jämförande befolkningsstatistik, med särskildt afseende å förhållandena i Finland*, utgifvet 1891 af A. BOXSTRÖM (f. 1846, Statistiska centralbyråns n. v. direktor). Åtskilliga statistiska ämnen ha med framgång behandlats af AUG. HJELT och J. V. TALLQVIST. Generalen F. NEOVIUS (f. 1830) har genom en skrift om handelsrelationerna mellan Finland och Ryssland gjort ett godt inlägg på handelsstatistikens område.

WILHELM CHYDENIUS.

C. TEOLOGIN.

Den teologiska vetenskapen i Finland i 19:de seklet har företrädesvis fullföljt det fosterländska syftet att stöda landets lutherska kyrka i hennes livsverksamhet, som städe varit af den djupaste betydelse för det finska folkets andliga lif. Sin säregna karakter har teologin därför erhållit genom de historiska förhållanden, som påverkat den finska kyrkan. Redan vid seklets början röjer sig inom kyrkan en sträfvän efter utveckling med hänsyn till gudstjenstordning, kyrkorätt och religiös folkundervisning. Härjämte utöfva de inom kyrkan framträdande religiösa lifsrörelserna, hvilka i sin uppkomst leddes af H. RENQVIST, PAAVO RUOTSALAINEN och F. G. HEDBERG, ett inflytande äfven på den teologiska vetenskapen och framför allt på den religiösa litteraturen. Men äfven det 19:de århundradets allmänna skaplynne har i någon mån påverkat den finska teologin. Icke så, som skulle hon smittats af tidens böjelse för tvifvelsjuka; den finska teologin har fortfarande förblifvit stående på den uppenbarade lärans grund; men gentemot förnekelsen och skepticismen har äfven hon sett sig manad att uppträda till försvar för den kristna lifsåskådningen.

Den *exegetiska teologin* representerades under århundradets första decennier af JAKOB BONSDORFF (1763—1831), som jämte litterär verksamhet äfven på området af öfriga teologiska discipliner företrädesvis sysselsatte sig med gamla testamentets exegetik, samt H. H. FATTENBERG (1769—1849), hvilken gjorde sig känd såsom utgivare af ett grekiskt handlexikon öfver nya testamentets heliga skrifter. Bland senare målsmän för den exegetiska vetenskapen framstod isynnerhet GABRIEL GEITLIN (1804—1872). Grundlärar kännare af de semitiska språken, befodrade han kraftigt studiet af hebreiskan vid det finska universitetet och banade väg för förbättrandet af den finska bibelöfversättningen. Hans hebreiska grammatik, tryckt år 1856, är en af de yppersta i sitt slag och har därför åtnjutit anseende äfven utom Finlands gränser. — Med ANDERS WILHELM INGMAN (1819—1877) inträdde det exegetiska studiet i ett nytt skede af utveckling. Redan före sin befordran till professor i exegetik vid universitetet gjorde sig Ingman känd såsom utgivare af en förtjenstfullt reviderad öfversättning af bibeln på finska. Senare har han i sitt förnämsta exegetiska arbete, *Raamatun selityksiä* (Förklaringar till den Heliga skrift), på ett själfständigt sätt framställt den nyare bibeltrogna exegetikens resultat med afseende å bibelns utläggning. Ingman är den förste af de finska teologerna, som på ett mera omfattande sätt begagnat det finska språket i vetenskapliga arbeten och eger därför särskild förtjenst såsom grundläggare af en teologisk vetenskaplig terminologi på finskt tungomål. I hela sin omfångsrika skriftställareverksamhet, som hänför sig äfven till andra teologiska discipliner, än den exegetiska, framstår Ingman såsom en trogen anhängare af den s. k. Württembergska bibliskt-teologiska riktningen. På det i närvarande tid fortgående arbetet med den finska bibeltextens förbättrande har Ingman öfvat ett väsentligt inflytande.

Likasom den exegetiska, så har äfven den *kyrkohistoriska* vetenskapen i Finland i 19:de seklet framför allt sökt fullfölja ett fosterländskt syfte. Vid århundradets början är biskopen, sedermera erkebiskopen JAKOB TENGSTRÖM (se ofvan s. 86, 215) kyrkans och den teologiska vetenskapens mest framstående personlighet. Mångsidigt ingripande och ledande på det kyrkliga och vetenskapliga, likasom på det politiska lifvets olika områden, har han såsom vetenskapsman isynnerhet gjort sig förtjent om den fosterländska odlingens historia. Utom de verk, hvilka i en föregående uppsats blifvit omnämnda, har han utgifvit *Handlingar till upplysning af Finlands kyrkohistoria* samt *Den prästerliga tjänstgöringen i Åbo stift*, i hvilka arbeten han med kritiskt omdöme samlat källskrifter af bestående värde för den finska kyrkans historia. Borgåbiskopen M. J. ALOPEUS och hans son, domprosten M. ALOPEUS, hafva äfven inlagt stora förtjenster i den af Tengström representerade riktningen; den förre såsom författare af *Borgå Gymnasii historia* 1804—1817, den senare isynnerhet genom specialforskningar angående Borgå stifts inre historia, hvilka väl icke blifvit offentliggjorda, utan förvaras i handskrift i Borgå domkapitels arkiv, men af flere forskare blifvit använda. Särskild betydelse för den fosterländska kyrkohistoriska forskningen ega C. H. STRANDBERG, författare af *Åbo stifts herdaminne*, ett på detaljforskning synnerligt rikt arbete, och M. AKIANDER. Den sistnämndes verk *Historiska upplysningar om religiösa rörelser i Finland* innehåller en rikhaltig källsamling och därpå grundad framställning af de religiösa lifsrörelser, som genomgått den finska kyrkan och lemnat djupa spår uti folkets tänkesätt. Hans *Herdaminne öfver forna Wiborgs och nuvarande Borgå Stift* samt *Skolverket inom forna Wiborgs och nuvarande Borgå Stift* äro jämte flere kyrkohistoriska monografier äfvenledes af bestående värde. Tillgodogörande den speciela forskningens resultat, utgaf G. F. HELSINGIUS (1815—1856) år 1855 *Försök till framställning af Finlands kyrkohistoria*. Enskilda delar af den kyrkliga utvecklingen på olika tider hafva behandlats i monografier af H. RABERGH (f. 1838), professor i kyrkohistoria 1872—92, numera biskop i Borgå stift.

Axel Fredrik Granfelt.

Dogmatiken idkades under århundradets förra hälft med föga själfständighet. Representanterna för denna vetenskap stödde sig företrädesvis på den evangeliska teologin i Tyskland. Med AXEL FREDRIK GRANFELT (1815—1892, professor 1854) erhöll den dogmatiska vetenskapen en bärare af största betydelse. Skarpsinnig och utmärkt af mångsidig beläsenhet på de flesta områden af menskligt vetande, var han själf ett lefvande bevis därpå, att ödmjuk tro på Kristi evangelium väl kan stå tillsammans med klarsynt intelligens och de mångsidigaste insigter. Hans verksamhet såsom vetenskaplig skriftställare är af lika gedigen som omfattande art, den är en spegelbild af alla de religiösa och sociala lifsfrågor, som under det 19:de seklets senare del framträdt inom Finland och inom kulturutvecklingen öfverhufvud. Alla dessa spörsmål söker han betrakta i den kristna sanningens ljus. I sina skrifter *Det kristliga lifvets vilkor och väsende*, *Om nådens ordning* samt *Om den kristliga trons väsende* uttalar han sin förmedlande uppfattning af de frågor, med afseende å hvilka de samtida religiösa rörelserna afvika från hvarandra. Hans förnämsta arbete, *Kristlig Dogmatik*, som upplefvat 3 upplagor, framställer den kristna sanningen systematiskt ordnad enligt dess egen grundprincip i motsats till sådana riktningar i nutiden, som från densamma afvika. I det mest omfattande af sina verk, *Den kristliga sedeläran*, söker Granfelt visa huru kristendomen kan och bör genomtränga och helga hela det menskliga samfundet och det enskilda lifvets förhållanden och salunda alstra sam sedlighet. Den i Sverige framträdande nya riktning, som efter sin upphofsman benämnts valdenströmianismen, föranledde Granfelt att i flere smärre skrifter uttala sig angående läran om försoningen. Hans skrift *Om de yttersta tingens* utför vidlyftigare

de i hans dogmatik uttalade tankar i detta ämne. Dessa, likasom hans öfriga talrika skrifter, genomgås af ett apologetiskt grunddrag. Hans teologiska ståndpunkt är den ursprungliga kristendomens, spekulativt framställd i anslutning till samtidens vetenskapliga insigt. — G. JOHANSSON (f. 1844, professor i dogmatik och moral 1877, biskop i Kuopio stift 1884) har bl. a. framställt *Det kristliga samvetsbegreppet och dess historia*. — I jämbredd med den af Graufelt företrädde dogmatiska riktningen har under de senaste decennierna framträdtt en annan, kallad den bibliskt teologiska. Dess grunddrag är sträfvandet att dogmatiskt sammanställa bibelns lifsåskådning såsom sådan, oberoende både af den kyrkligt dogmatiska spekulationen och af den evangeliska kyrkans bekännelse.

Praktisk teologi. Äfven på detta område intager vid seklets början Jakob Tengström ett inflytelserikt rum; väl ej såsom skriftställare, men såsom ordnare af kyrkans praktiska verksamhet och dess kyrkorättsliga förhållanden samt den teologiska undervisningen vid universitetet. Såsom skriftställare på detta område har den förut nämnde Jakob Bousdorff inlagt förtjänst genom sin framställning af *Pastoralteologin* för det akademiska seminariets behof och sina predikoutkast. Den mest framstående och inflytelserike representanten för den praktiska teologin är professorn, sedermera biskopen FRANS LUDVIG SCHAUMAN (se ofvan s. 98, 112 och 114). Den första innehafvaren af professuren i denna vetenskap (1847—1865), har han utöfvat ett mångsidigt inflytande på den finska kyrkans lifsverksamhet. Hans förnämsta verk äro *Handbok i Finlands kyrkorätt*, 1853, hvilken dock ej blifvit afslutad, och *Den praktiska teologin*, 1875—76. Med fullt skäl bör till Schaumans verk äfven hänföras det af honom utarbetade *Förslag till Kyrkolag för Storfurstendömet Finland*, 1863, ty om ock detta förslag, innan det stadfästes såsom lag, undergick åtskilliga modifikationer, blefvo dock de af Schauman omfattade kyrkorättsliga principerna, särskildt med hänsyn till frågan om förhållandet mellan staten och kyrkan, normgivande för den finska kyrkans nya ordning. — Äfven såsom homilet har Schauman utöfvat ett viktigt inflytande på predikoverksamheten inom kyrkan. Tre delar *Predikningar hallna på sön- och högtidsdagar* höra till de mest framstående af de i Finland under 19de seklet utgifna predikosamlingar.

Dels såsom själfständig utgifvare af teologiska och kyrkliga tidskrifter, dels sasom medarbetare i af andra utgifna, har Schauman därjämte mångsidigt uttalat sig i tidens frågor på det teologiska och kyrkliga området. Åt studiet af den praktiska teologin vid universitetet har han gifvit ett nytt, lifskraftigt innehåll.

Såsom organer för det teologiskt vetenskapliga lifvet hafva under 19de seklet åtskilliga tidskrifter framträdtt. De mest anmärkningsvärda äro: *Ecclesiastiskt intelligensblad* 1839; *Ecclesiastiskt litteraturblad* 1840—45, utgifvet af E. Rancken; *Väktaren*, tidskrift för lärostandet, utgifven med biträde af B. O. Lille och F. L. Schauman, af A. A. LAURELL 1847—49; *Tidskrift för finska*

Frans Ludvig Schauman.

kyrkan af F. L. Schauman, 1857—59; *Sanningsvitnet*, teologisk och kyrklig månadsskrift af F. L. Schauman 1869—79; *Tidskrift för Teologi och Kyrka* af H. Råbergh 1877—82, samt *Vartija*, sedan år 1888 utgifven af E. Bergroth m. fl.

Den religiösa uppbyggelselitteraturen, som omfattar en mängd större och mindre arbeten, har rönt ett genomgående inflytande af de religiösa rörelserna. Den till H. Renqvist sig anslutande väckelsen egde i sin upphofsman och ledare äfven sin förnämste skriftställare. Bland andra af honom författade och bearbetade skrifter torde särskildt böra nämnas tvenne, som äro uttryck af ifrågavarande riktningens egendomlighet: *Lyhykäinen ilse kohtelemus ja parannuksen neuvo*, 1827 (Kort undervisning om själfpröfning och bättring) samt *Lyhykäinen tutkinto rukouksen tarpeellisuudesta*, 1835 (Kort undersökning om bönens nödvändighet). Den pietistiska riktningen, som först utbreddes i Savolaks, hade uti J. F. BERGH sin litterära ledare. Motsatserna mellan pietismens religiösa lifsåskådning och den s. k. evangeliska riktningen, hvilken främst uppbars af F. G. HEDBERG, hafva tecknats i åtskilliga delvis polemiska skrifter. Hedberg utgaf icke blott särskilda tidskrifter såsom organ för den evangeliska rörelsen, han har dessutom framställt de för denna riktning egendomliga läror i arbeten, af hvilka de förnämsta äro *Verklärans vederläggning och Evangelii försvar*, 1847—51, samt *Trons lära till saligheten*, 1853. Tilläggas må, att ifrågavarande religiösa rörelser icke gått ut på bildandet af några från den lutherska kyrkan afskilda sekter.

Denna fragmentariska öfverblick gifver blott en svag bild af det i finska folkets lif djupt ingripande arbete, som den finska teologin öfvat. Ljuset i det finska folkets lif har varit Guds ord. I detta ljus ha vuxit upp dess sedliga kraft, dess tålmod, dess förtröstan i lidande och arbete, dess lydnad för lag, dess ödmjuka hopp äfven i tider af mörker och nöd, dessa tilltalande drag, som så akttningsbjudande känneteckna vårt folk.

Den kyrka, som i det 19de seklet fostrat och vägledt det finska folket att förstå och fylla sin uppgift, har erhållit sin insigt ur den verksamhet vi här skildrat. Detta har varit och är ännu den finska teologins mål — det har varit och skall förblifva dess fröjd och ära att få öfva sitt arbete i fosterlandets tjänst.

HERMAN RÅBERGH.

D. FILOSOFIN.

Äfven vid Åbo universitet herskade under en lång tid det slags filosofi, som efter reformationen genom Melanchtons inflytande blef rådande vid de lutherska högskolorna. Den utgjorde en i någon mån förenklad samt från en del tomma härklyfverier renad skolastik, som dock i mycket var beslägtad med medeltidens, om än den ortodoxi den förra hyllade ej mera var den katolska, utan den evangelisk-lutherska. Med all ifver sökte man äfven hos oss utestänga nya filosofiska riktningar, isynnerhet den såsom kättersk utropade Cartesianska, hvilken, gynnad af naturforskarna, tog en och annan ansats att intränga äfven i Åbo. Ej förrän under det adertonde seklet lyckades det sådana system, som uppvuxit ur den nyare tidens jordmån, att vinna fast fot vid det finska universitetet: först det Leibnitz-Wolfiska, senare äfven det Lockeska.

H. G. PORTHAN, mannen med den omfattande lärdomen och den sällsynta lärareförmågan, hvars namn redan flere gånger nämnts i detta verk, sträckte sin omsorg om ungdomens bildning äfven till den filosofiska undervisningen, i det han höll föreläsningar bland annat i logik, psykologi, estetik, naturrätt och pedagogik. Hans ståndpunkt var visserligen mindre den stränga systematikerns, än den populariserande eklektikerns. Närmast var det dock Lockes erfarenhetsfilosofi han hyllade, utan att af densamma draga de materialistiska slutsatser, som en del franska tänkare däraf dragit. Porthan upplefde den omhjälfning, som KANT mot slutet af 1700-talet åstadkom

Original Christian stone

KRISTUSHUVUD.

EFTER ETT SKULPTURVERK AF W. WALLGREN.

genom sin »kritiska» filosofi, men var ingen vän af densamma, och så länge han lefde, vållade hans kolossala auktoritet, att Kants lära ej kunde göra sig gällande i Åbo.

Emellertid framträdde kort efter Porthans död ett sällsamt och i Finlands litterära häfder hittills enstaka fenomen: försöket att framställa ett nytt, af alla föregångare oberoende filosofiskt system. Dess upphofsman var GABRIEL ISRAEL HARTMAN, f. 1776, prestson från Åland, hvilken blef docent i filosofin och akademins bibliotekarie, men dog redan 1809, blott 33 år gammal. En af Hartman utgifven lärobok i geografi har i tio upplagor varit mycket använd vid undervisningen både i Sveriges och i Finlands skolor. Han idkade äfven annan litterär verksamhet, men hans egentliga kallelse låg afgjordt åt filosofin. Oafsedt några akademiska afhandlingar, utgaf han ett större filosofiskt arbete, *Kunskapslära*, hvaraf 2 delar utkommo 1807—08. Den tredje delen, som skulle afsluta verket, såg aldrig dagen, till följd af författarens död.

Sj själf försäkrar Hartman, att han haft hufvuddragen till sin kunskapslära färdiga redan innan han, i den enslighet hvori han lefde, hört talas om Kant eller läst någonting i filosofi, »utom något litet kompendium i litterära historien». Man har betviflat detta påstående och beskylt Hartman för att af fåfänga hafva velat dölja sitt beroende af andra tänkare. En närmare undersökning visar dock, att systemet — så långt man i dess ofullbordade skick kan bedöma det — i det väsentliga är hans eget, om än det närmare utförandet bevisar, att han lärt af andra. Hartman är empiriker, han förnekar giltigheten af alla s. k. begrepp a priori. Vårt medvetande intygar, säger han, ovedersägligt tillvaron såväl af vårt eget jag såsom ett ting i sig själf, som äfven af ting utom medvetandet, hvilka genom de intryck de göra på våra sinnen blifva till för oss. Ur jagets natur söker Hartman deducera dess olika yttringssätt. Denna empiriskt psykologiska deduktion skall bilda grundvalen för den egentliga kunskapsläran, som borde utreda frågan om kunskapens ursprung, grunder, innehåll och värde, och hvilken var afsedd att ingå i den ej utkomna tredje delen af arbetet. På kunskapsläran skulle åter hela det öfriga systemet byggas.

Framställningen är hos Hartman utmärkt af stor klarhet och logisk skärpa, stilen är liflig och varm, om än stundom något deklamatorisk. Han erinrar i flere afscenden om vissa senare uppträdande filosofer, såsom en J. Fries, en F. E. Beneke, hvilka i Tyskland bekämpade idealismen. Det lider föga tvifvel, att Hartman, om han uppträdt i något annat land, där de yttre förhållandena varit gynnsammare, skulle ådragit sig en långt större uppmärksamhet.

Blott en egentlig lärjunge har Hartman uppföstrat: KARL SEDERHOLM, f. 1789, som i Åbo studerade filosofi under hans ledning. Sederholm flyttade sedan till Ryssland, där han såsom prest vid särskilda lutherska församlingar tillbragte återstoden af ett oroligt lif och dog 1867. Han utgaf på tyska språket flera arbeten af dels filosofiskt, dels teologiskt innehåll. Det mest omfattande bär titeln *Der geistige Kosmos, eine Weltanschauung der Versöhnung*, Leipzig 1859, där förf. sträfvat att åstadkomma en försoning mellan kristendom och filosofi.

Vid universitetet föredrogos Kants och Fichtes systemer, det senare af professorn FREDRIK BERGBOM (1785—1830); Schellings däremot vann i Finland, i motsats till förhållandet i Sverige, endast en ringa uppmärksamhet. Ingen af dessa läror vann dock här varaktigare insteg, hvilket däremot blef fallet med Hegels. Detta system representerades sedan medlet af 1830-talet af JOHAN JAKOB TENGSTROM (se ofvan s. 216), professor i filosofi 1828—48, och öfvade äfven inflytande på några samtida teologer. En ojämförligt mera energisk och framgångsrik målsman erhöi dock den hegelska filosofin i Finland uti JOHAN VILHELM SNEELMAN (1806—1881). Ehuru Tengströms lärjunge, var det hufvudsakligen på egen hand han gjorde sig förtrogen med detta svårtillgängliga system, hvilket han med sig införlifvade på ett sätt, som icke gjorde inträng på hans egen skarpt utpräglade individualitet. Docent i filosofin 1833, begynte han en lärareverksamhet, som genast ställde honom i främsta ledet af universitetets yngre förmågor. Äfven utgaf han 1837 en bearbetning af den hegelska s. k. »objektiva» logiken, den första af annan hand än Hegels egen, äfvensom första häftet af en »filosofisk elementarkurs», innehållande psykologi. Men

till följd af en konflikt med universitetsmyndigheterna lemnade Snellman för en tid fäderneslandet 1839 och begaf sig till Sverige. Vid sidan af flitig publicistisk och skönlitterär verksamhet fullbordade han här den filosofiska elementarkursen, hvars tvenne senare häften upptaga (subjektiv) logik och rättslära, samt utgaf en med rätta prisad afhandling *om det akademiska studium*. Hösten 1840 begaf han sig till Tyskland, där han knöt personlig bekantskap med flere af den där pågående filosofiska rörelsens målsmän, såsom D. F. Strauss, C. L. Michelet, A. Ruge. Under vintern 1840—41 skref han i Tübingen ett arbete på tyska språket, *Die Idee der Persönlichkeit*, hvilket utgjorde ett inlägg i den då rådande striden om Guds personlighet, och förhållande till den menskliga personligheten. Snellman tog här sin ståndpunkt inom den Hegelska skolans s. k. venstra flygel, d. v. s. den, som panteistiskt låter det absolutas medvetande om sig sammanfalla med den ändligen andens medvetande om det absoluta. Denna skrift, som särdeles förmånligt

bedömdes i den Hegelska skolans organ, *Berliner Jahrbücher*, tillvann Snellman i Tyskland anseende af att vara en af samma skolas skarpsinnigaste och grundligaste tänkare. Återkommen från Tyskland, vistades han ännu ett år i Sverige, där han bland annat deltog i en häftig tidningsfejd rörande Strauss' åsikter om evangelierna, samt utgaf sin förnämsta filosofiska skrift, *Läran om staten*, på hvars stilistiska form han nedlade mycken omsorg. Denna skrift — hvars ledande tanke är att nationalandan utgör allt statslifs rätta grundval — har utöfvat ett stort inflytande på tänkesättet i förfis fädernesland.

Återkommen dit, egnade sig Snellman under flera år åt publicistisk verksamhet. Den efter Tengström lediga filosofie professionen sökte han 1848, men utan framgång till följd af den ogunst han ådragit sig hos de maktbärande. Det är förut (s. 171, 172) ontaladt, huruledes hela professionen indrogs, men återställdes efter regentombytet 1855. Ändtligen vorden professor, utvecklade Snellman en intensiv och inflytelserik lärareverksamhet, hvilken dock ej blef långvarig, emedan han redan 1863 utbytte katedern mot

Johan Vilhelm Snellman.

finanschefs-taburetten. Planer till filosofiska arbeten, däribland en ny bearbetning af läran om staten, hvilka sysselsatte Snellman under hans senare år, kommo ej till utförande. En upplaga af hans samlade arbeten i 12 band är som bäst under utgifning.

Bland filosofins senare målsmän kunna nämnas: WILHELM BOLIN, f. 1835, universitetsbibliotekarie sedan 1873, hvilken utgifvit bland annat: *Familjen*, studier, 1864; *Europas statslif och filosofins politiska läror*, 2 delar, 1868, 71, innehållande en historisk-kritisk framställning af de förnämsta statsfilosofiska teorier sedan nyare tidens början. Personligen bekant med och varm beundrare af Ludvig Feuerbach, den ryktbare författaren till »Das Wesen des Christenthums», har Bolin, med begagnande af förut otryckt material, utgifvit en monografi, *L. Feuerbach, sein Wirken und seine Zeitgenossen*, Stuttgart 1891. Därjämte har Bolin i häftevis utkommande »Studier och föredrag» samt i särskilda tyska och svenska tidskrifter behandlat jämväl filosofiska ämnen. — THIODOLF REIN, f. 1838, professor i filosofi sedan 1869, ursprungligen hegelian, men sedan anslutande sig närmast till H. Lotzes idealrealism, har utom ett par läroböcker i logik och

psykologi samt några filosofiska uppsatser i svenska och finska tidskrifter, utgifvit ett utförligare arbete, *Försök till en framställning af psykologin*, 1 del. 1876, 2 del. 1 afd. 1891, däri han sökt tillgodogöra resultaten af senare tiders empiriska forskning på psykologins område.

Den moderna forskningsgren man benämmer »psykofysik», och som vill genom noggrann observation exakt bestämma förhållandet i afseende å styrka och varaktighet mellan själsakterna och de dem motsvarande fysiska tillstånden, har hos oss haft en bearbetare. HJALMAR NEIGLICK, f. 1860, utgaf på grund af experimenter, dem han anställt å prof. W. Wundts psykofysiska laboratorium i Leipzig, en undersökning *Zur Psychophysik des Lichtsinns*, 1887, hvilken af sakkännare blef fördelaktigt bedömd och förvärfvade sin författare docentur i experimental psykologi vid Finlands universitet. Till förlust för vetenskapen afled han redan 1889. EDVARD WESTERMARCK, f. 1862, docent i sociologi, har på engelska språket utgifvit ett större arbete, *The history of human marriage*, 1891, hvilket af den engelska kritiken blifvit lofordadt och som öfversatts till svenska, tyska och franska.

En vetenskap, hvilken står filosofin nära, nämligen *pedagogiken*, har jämväl i Finland haft representanter. Bland författare på detta område kan, utom J. V. Snellman, hvilken i sina blad »Saima» och »Litteraturbladet» skref flere förträffliga uppsatser i uppfostrings- och skolfrågor, anföras den redan nämnde A. A. LAURELL (1801—1852), hvilken sökte befrämja vårt skolväsendes utveckling äfven såsom skriftställare genom *Afhandlingar i uppfostringsläran*, 1831, 33. Den förste docenten i pedagogik, K. A. ALCENIUS, väckte genom arbeten öfver det inhemska skolväsendets historia förhoppningar, hvilka dock svekos genom hans förtidiga död 1853. Behovet af en lärostol i den pedagogiska vetenskapen hade emellertid uppmärksamrats. Den finska högskolan har varit en af de första i hela världen, där pedagogiken för sin räkning erhållit en särskild ordinarie profession; den inrättades 1852 vid teologiska fakulteten, men flyttades senare till den filosofiska. Bland dess innehafvare bör nämnas Z. J. CLEVE, f. 1820, hvilken författat, i hegelsk anda, utom en lärobok i psykologi, ett större arbete, *skolpedagogik*, 1884, utgifvet äfven på finska. Hans efterträdare, F. PERANDER, bekämpade, ur hegelsk synpunkt, den Herbartska pedagogiken, hvaremot professionens nuvarande innehafvare, W. REIN, är en anhängare af sistnämnda lära. O. WALLIN, folkskoleinspektör, har utgifvit ett närmast för folkskollärare afsedt arbete: *Kansakoulun kasvatus- ja opetusoppi* (Uppfostrings- och undervisningslära för folkskolan), 1883.

TH. REIN.

E. FILOLOGIN.

A. Den finska filologin. Den finska filologins egentliga grundläggare var professorn vid Åbo universitet, den förut nämnde, mångsidige HENRIK GABRIEL PORTHAN. Då han begynte sitt lifsarbete, var visserligen den första början redan gjord: tre finska språkläror hade utkommit, af hvilka den sista var jämförelsevis användbar, några ordlistor och ett försök till en större finsk ordbok hade publicerats, och äfven några fragment af finsk poesi hade blifvit samlade och till och med offentliggjorda. Men före Porthan hade ingen fullt uppfattat dessa ämnens betydelse, ingen hade förstätt, att det här stode den finska vetenskapen till buds ett arbetsfält, hvilket borde betraktas som i första rummet det finska folkets lott vid den menskliga vetenskapens arbetsfördelning. Porthan sysselsatte sig med alla grenar af den finska filologin: undersökning af det finska språkets och dess dialekters grammatik och ordförråd, finskans jämförande med andra finsk-ugriska språk, den finska kulturhistoriens undersökning medels språkliga hjälpmedel äfvensom den finska folkpoesin, mytologin, vidskepelsen, med ett ord: det finska språket och den finska folkloren» i hela dess omfång.

Porthans lifsgärning hör hufvudsakligen till det föregående århundradet; af de män, som i början af vårt århundrade mottogo hans arf, fanns det ingen, som idkade forskningar på så vidsträckt

grund, som han. Undersökningen af det finska språket fick en hufvudsakligen *praktisk* riktning. Dess ändamål blef fastställandet af ett gemensamt skriftspråk genom användning af material från olika dialekter, alltså det finska språkets upphöjande till ett kulturspråk. Denna forskningens praktiska riktning var en naturlig följd af Finlands förändrade politiska ställning, hvilken nödvändigt bragte tankarna på höjandet och utvecklandet af det språk, som den stora majoriteten i landet talade.

De två män, som voro de egentliga representanterna för detta arbete, voro vestfinnen GUSTAF RENVALL (1781—1841, docent i finska språket vid Åbo universitet, kyrkoherde i Uskela 1819) och östfinnen REINHOLD VON BECKER (1788—1858, adjunkt i historia vid Åbo universitet 1816), hvilka i någon mån utgjorde en motvigt mot hvarandra i striden mellan de olika dialekterna. Jämte dem verkade, hufvudsakligen i praktisk riktning, JAKOB JUDÉN eller JUTEINI (1781—1855, magistratssekreterare i Wiborg 1813).

Renvall offentliggjorde åren 1810 och 1811 afhandlingar om det rätta talandet och skrifvandet af finska språket (*De orthoëpia et orthographia linguae fennicae*). Den i detta arbete försvarade finska rättstafningen var i hufvudsak just den, som sedan vunnit burskap i det nuvarande skriftspråket.

Vid denna tidpunkt fingo de, som beflitade sig om undersökningen af det finska språket, en kraftig väckelse utifrån. Den berömda danske lingvisten RASMUS RASK besökte år 1818 på genomresa Åbo och meddelade äfven finnarne sitt läggande nit och sitt intresse för språkvetenskapen. Han uppmanade Renvall att utarbета en finsk ordbok och förmådde greve Rumjantsoff, den rike ryske mecenaten, att skänka de för tryckningen nödiga penningarna. Efter flere års arbete utkom så år 1826 Renvalls förträffliga *Suomalainen Sana-Kirja, Lexicon linguae finnicae*, som till stor del grundar sig på Porthaus och Chr. Gananders förarbeten och hvari ordförklaringarna med hänsyn till de utländske lärdes behof gäfvos på latin och tyska.

Under tiden hade icke heller de öfriga för det finska språket nitälskande männen varit sysslolösa. Under en tidrymd af endast åtta år hade hela tre finska språklärar utkommit, alltså lika många, som tidigare under halftannat århundrade. STRAHLMANNS (STRÅHLMANS) *Finnische Sprachlehre*, som länge utgjorde utlänningarnas enda källa för studiet af finskan, äfvensom JUDÉNS *Försök till utredande af finska språkets grammatik* voro visserligen båda af föga värde, men däremot var Reinhold von Beckers *Finsk grammatik* (Åbo 1824) ett synnerligen märkligt arbete, med hvilket, såsom Lönnrot säger, undersökningen af finskan tog ett »sumilasteg» framåt. Såsom förtjenster hos denna språklära bör särskildt nämnas, att däri uppenbarar sig en synnerligen klar uppfattning af språkföreteelserna, att i densamma äfven regelbundet tagits hänsyn till östfinskans egendomligheter och att den innehåller den första finska syntaxen. Samtidigt hade äfven Renvall skrifvit en finsk språklära, med hvars offentliggörande han likväl, förekommen af Becker, lät tillsvidare anstå. Först år 1840 utkom Renvalls *Finsk språklära enligt den rena vestfinska dialekten*; afsigten med detta verk var att försvara den vestfinska dialektens historiska berättigande i jämbredd med den östfinska, hvilken senare hade börjat få många anhängare.

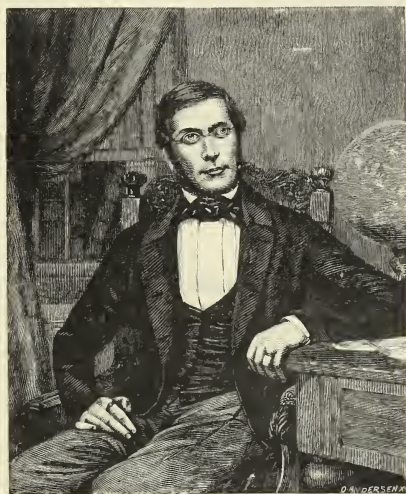
Äfven samlandet och publicerandet af *folkpoesi* tog vid denna tid god fart. CARL AXEL GOTTLUND och tysken H. R. VON SCHRÖTER offentliggjorde (åren 1818 och 1819) ett par mindre samlingar, och läkaren ZACHARIAS TOPELIUS (1781—1831) publicerade fem häften *Suomen kansan vanhoja runoja ynnä myös nykyisempiä lauluja* (Finska folkets gamla runor jämte nyare sånger). Judén och Renvall undersökte de finska runornas byggnad, och Becker försökte å sin sida i »Turni viikkosanomat» (Åbo veckotidningar, 1820) att ur olika runor sammanställa ett slags biografisk bild af hufvudhjälten i de finska episka runorna, Väinämöinen — ett företag, från hvilket Lönnrot enligt egen uppgift fått den första tanken på att förena de finska episka runorna till ett helt.

Vid denna tid började från finskt håll äfven undersökningen af *de med finskan beslägtade språken* ibland själfva de folk, som talade dessa språk. Åt detta arbete egnade ANDERS JOHAN

SJÖGREN (1794—1855) sitt lif. Han var till börden finne, skomakareson från littis socken, men förvärfvade sitt lifsarbete utom fosterlandets gränser. Äfven Sjögren fick, till en början endast indirekt, men senare äfven direkt genom brevexling, mottaga uppmuntran af Rasmus Rask. För att förbereda sig till undersökningen af de i Ryssland boende finska folken begaf han sig år 1820 till St Petersburg, där han studerade Rysslands språk och historia. Här offentliggjorde han sin afhandling *Über die finnische Sprache und ihre Litteratur* (1821), hvilken, i likhet med en senare, af orientalisten H. KELLGREN utgifven afhandling, *Die Grundzüge der Finnischen Sprache* (1847), var afsedd att gifva utlänningen en öfversigt af finska språkets egenheter. Åren 1824—1828 reste Sjögren på finska statens bekostnad bland de finska folken i norra och nordöstra delarna af det europeiska Ryssland och samlade angående dessa trakter en mängd etnografiskt, språkligt, geografiskt och historiskt material, hvilket han offentliggjorde i talrika afhandlingar. Återkommen från sina resor, valdes Sjögren till adjunkt vid vetenskapsakademien i St Petersburg, i hvars tjänst han för hela sitt återstående lif kvarstod; till ordinarie akademiker utnämndes han år 1844. Sina sista forskningsresor gjorde han till liverna i Lifland och Kurland (1846 och 1852). I *Johan Andreas Sjögren's gesammelte Schriften* offentliggjordes år 1861 största delen af Sjögrens undersökningar angående de finsk-ugriska folken.

Sjögren kan på visst sätt betraktas såsom en förelöpare till den man, som bör anses såsom den nyare finska språkforskningens och etnografins grundläggare. MATTHIAS ALEXANDER CASTRÉN var prestson från Österbotten och föddes den 2 december 1813. Redan mycket tidigt fattade han, såsom han själf säger, »beslutet att egna sin lefnadsverksamhet åt undersökningen af den finska och andra därmed beslägtade folkstammars språk, religion, seder, lefnadssätt och öfriga etnografiska förhållanden». Vid samma tid som Castrén avslutade sina universitetsstudier (1836), hade ELIAS LÖNNROT samlat det finska folkets episka runor till ett helt, till folkeposet *Kalevala*, hvilket utgifvits af det nyligen grundade Finska Litteratursällskapet. Läsandet af detta epos väckte hos Castrén en brinnande lust att undersöka den finska mytologin och att öfversätta *Kalevala* till svenska, så att dikten blefve känd äfven utom den lilla kretsen af finska språket mäktiga personer. På sina första forskningsresor, hvilka han åren 1838 och 1839 gjorde till Lappland och ryska Karelen, ville han därför hufvudsakligen samla mytiska sagor och runor äfvensom förklaringar till *Kalevala*. Dessa förklararingar var han sedermera i tillfälle att använda vid utarbetandet af den svenska öfversättningen af *Kalevala*, hvilken på ett enkelt och noggrant, men på samma gång poetiskt sätt återgifver andan i det finska originalet.

De första frukterna af sina språkvetenskapliga forskningar offentliggjorde Castrén i en afhandling *De affinitate declinationum in lingua fennica, esthonica et lapponica* (1839). Han kunde emellertid icke nöja sig med de i litteraturen tillgängliga underrättelserna, utan hans håg låg allt fortfarande åt resor för anskaffande af ett mera tillförlitligt material för den jämförande språkforskningen. År 1841 begaf han sig i sällskap med Elias Lönnrot på resa till Lappland och det Arkangeliska guvernementet. Efter att ha skilts från Lönnrot reste Castrén på bekostnad af finska staten österut från Arkangel och undersökte samojedernas, delvis äfven syrjänernas språk. Då han i november 1843 efter ofantliga mödor och strapatser anlände till Obdorsk för att såsom

Matthias Alexander Castrén.

etnograf och lingvist ansluta sig till en af vetenskapsakademien i St Petersburg utsänd forsknings-expedition, måste han emellertid i följd af sjukdom afbryta sin resa och återvända till hemlandet. Under sin hemnavares utgaf han små syrjänska och tscheremissiska språkläror på latin.

Efter en kort mellantid begaf sig Castrén i februari 1845 på en ny, mödosam Sibiriefärd, hvilken räckte hela fyra år, och undersökte nu en mängd olika språk och dialekter: samojediska, mongoliska, tungusiska, tatariska, jenisej-ostjakiska, kottiska och ostjakiska.

Efter sin hemkomst erhöll Castrén år 1851 professuren i finska språket och litteraturen, hvilket embete nyligen blifvit inrättadt. I sin professorsafhandling *De affixis personalibus linguarum altaicarum* (1850), söker han uppvisa den altaiska språkfamiljens, d. v. s. de finsk-ugriska, samojediska, turkiska, mongoliska och tungusiska språkens, inbördes öfverensstämmelse vid bildandet af personaländelser. Ett år tidigare hade Castrén såsom den första frukten af sin resa offentliggjort en kort ostjakisk språklära och ordbok. De föreläsningar, hvilka han såsom professor var skyldig att hålla, omfattade synnerligen vidsträckta områden, och utarbetandet af desamma tog en stor del af hans krafter i anspråk. Hela den tid, som blef öfrig, använde han till arbete på en samojedisk grammatik. Men hans arbetsdag blef icke lång. Redan den 7 maj 1852 dukade han under för en på hans mödosamma resor adragen lungsjukdom.

Castréns efterlemnade skrifter och material offentliggjordes, slutredigerade till största delen af andra personer, både på tyska och svenska i serierna *Nordische Reisen und Forschungen* I—XII och *Nordiska resor och forskningar* I—VI. Den svenska serien omfattade endast de arbeten, som ansågos kunna intressera en större allmänhet: reseminnen och resebref, etnologiska och mytologiska föreläsningar äfvensom en del smärre skrifter. Den tyska serien omfattade dessutom en samojedisk grammatik och ordbok äfvensom ostjakiska, tungusiska, burjätiska, koibaliska och karagassiska samt jenisej-ostjakiska och kottiska språkläror.

På det finsk-ugriska området är Castréns hufvudarbete en *finsk mytologi*, i hvilken han utvidgat den finska mytologin till en finsk-ugrisk och gifvit en i sina hufvuddrag riktig bild af densamma. Om man tar hänsyn till den korta tid, på hvilken detta arbete utfördes, måste man rentaf förvåna sig öfver detsamma. Såsom språkman bidrog Castrén förnämligast till de samojediska, mindre till de finsk-ugriska språkens utredning. Hans snillrika, allt uppofterande personlighet skall i den vetenskapliga forskningens historia alltid stå såsom en af de skönaste och mest upplyftande företeelser.

På den akademiska lärostolen för finska språket efterträddes Castrén af ELIAS LÖNNROT, om hvars mångsidiga verksamhet redan i detta arbete varit fråga och längre fram i sammanhang med den finska litteraturhistorien vidlyftigare skall talas. Vi behöfva därför icke här nämna, huru Lönnrot publicerade Kalevala, Kanteletar, finska folkets ordspråk, gåtor och besvärjelser. Han offentliggjorde dessa folkpoesiers alster såsom en »bild af forna tiders lif, seder, sinnelag och öfriga beskaffenhet, liksom äfven till vägvisare för Finlands framtida sång och sångare». Lönnrots publikationer hade alltså icke ett egentligen vetenskapligt ändamål, hvilket äfven framgår däraf, att han icke offentliggjorde runorna sådana de ur folkets mun upptecknats, utan hopsmälte olika varianter till ett helt. Han ville emellertid härvid icke anse sig återuppygga, rekonstruera runornas ursprungliga form, utan han ville gå till väga på samma sätt, som runosångarne själfva. Liksom sångarne förde tillsammans material från olika runor, likaså ansåg sig äfven Lönnrot, som kände flera runor än någon annan finsk sångare, vara berättigad att smälta tillsammans olika varianter. Han bevarade emellertid alltid samvetsgrant sina ursprungliga samlingar, hvilka nu äro en af den finska folkloreforskningens värdefullaste källor.

Denna folkpoesi, genom hvars samlande och publicerande Lönnrot gjort sitt namn odödligt, inverkade i hög grad på det under utbildning varande finska skriftspråket. Dittills hufvudsakligen baserad på vestfinskan skyndade det att tillgodogöra sig de rikligare ordskatter, böjningsformer och talesätt, som det östfinska runospråket erbjöd, och Lönnrot var en af de första och

förnämsta odlarne af detta reformerade skriftspråk. Äfven på annat sätt verkade Lönnrot för reformeringen af det finska skriftspråket, nämligen genom att med oförlikneligt mästerskap bilda en stor mängd nya termer, behöfliga för olika ändamål, på botanikens, juridikens och andra vetenskapliga och samhällseliga områden, hvilka den finska litteraturen vid denna tid började att omfatta.

Sin på talrika resor förvärfvade vidsträckta kännedom om finskan begagnade Lönnrot emellertid icke endast till språkets uppodlande i praktisk riktning, utan äfven för vetenskaplig forskning. I den af honom redigerade tidskriften *Mehiläinen* offentliggjorde han en afhandling om verbläran i finskan och i tidskriften *Suomi* för åren 1841 och 1842 en artikelserie, *Bidrag till finska språkets grammatik*, som innehåller en mängd för denna tid rentaf utmärkta iakttagelser angående finska språkets både ljud- och formlära. De resultat af sina undersökningar, som Lönnrot i dessa artiklar offentliggjort eller tecknat sig till minnes i sina anteckningar, tillgodogjorde sig också snart FAB. COLLAN och G. E. EURÉN för den praktiska grammatiken. Under sin vistelse i Lappland i början af år 1842 gjorde Lönnrot anteckningar angående den lappska dialekten i Enare, hvilka han flera år senare publicerade på tyska med titel *Ueber den Enare-lappischen Dialekt*. Samma år, 1842, besökte Lönnrot vepserna i Olonetsiska guvernementet och samlade här materialen till sin professorsdisputation, *Om det nordtschudiska språket*.

Den vidlyftigaste af Lönnrots alla publikationer var hans *finsk-svenska ordbok*, som utkom åren 1866—1880. Denna mer än tvåtusén sidor omfattande ordbok innehåller vidlyftigt material; man saknar likväl i densamma uppgifter om, hvilka ord äro verkliga folkspråksord och hvilka äro nybildade, äfvensom till hvilken dialekt de olika orden höra.

Redan innan Lönnrot påbörjade utgifvandet af sin stora ordbok, hade han afgått från professuren i finska språket. Hans efterträdare blef AUGUST AHLQVIST (1826—1889). Berörd af den gryende nationela väckelsen, begynte Ahlqvist redan som yngling publicera poem och små läroböcker på finska. Det litterära arbetet under denna det inhemska skriftspråkets reformationstid ledde den unge, lofvande skalden in på studiet af det finska språket, och snart hade han beslutit att helt och hållet hängifva sig åt vetenskapen. Redan som ung student samlade han efter Lönnrots exempel runor och undersökte dialekter både i Finland och i Arkangeliska guvernementet, och sedan han år 1854 aflagt sina universitetsexamina, anträdde han sin stora resa, som med ett enda, kort uppehåll räckte till början af år 1859. Till först besökte han finnarnas närmaste stamförvanter, voterna i Ingermanland, esterna i Estland och Lifland samt vepserna i Olonetsiska guvernementet. Efter denna förberedelse reste han till de finsk-ugriska folken vid Volga, mordvinerna och tscheremiserna, och besökte äfven de därstädes boende turkisk-tatariska folken. Resan utsträcktes

August Ahlqvist.

ända till Sibirien, där han undersökte vogulernas och ostjakernas språk. Äfven senare, efter en lång mellantid, begaf sig Ahlqvist två särskilda gånger (åren 1877 och 1880) ut på resa för att förfullständiga dessa sina undersökningar. Sina på resorna gjorda observationer har han på ett tilldragande sätt framställt i arbetena *Muistelmia matkoilla Venäjällä* (Minnen från resor i Ryssland) och *Unter den Vogulen und Ostjaken*.

De närmaste vetenskapliga frukterna af Ahlqvists forskning voro: *Fotisk grammatik jemté språkprof och ordförteckning* (1856), *Viron nykyisenmüstä kirjallisuudesta* (Om den nyare estniska litteraturen, Suomi 1855), *Anteckningar i nordtschudiskan* (1861), hvilka sistnämnda utgjorde komplement till Lönnrots publikationer om samma språk, samt slutligen hans *Versuch einer mokscha-mordvinischen Grammatik nebst Texten und Wörterverzeichnis* (1861). Först efter ett par tiotal år kunde Ahlqvist åter börja publicera resultaten af sina resor. År 1880 utkom *Ueber die Sprache der Nord-Ostjaken I* (texter och ordbok) och först efter hans död en *Vogulisches Wörterverzeichnis*, hvilken han under sin lifstid hunnit få färdig i manuskript.

Orsaken därtill, att Ahlqvist under så lång tid icke sysselsatte sig med sina undersökningar angående de aflägsnare släktens språken, voro de pligter, som åtföljde professuren i finska språket och som fordrade, att Ahlqvist närmast använde sin tid till undersökning och uppodling af detta språk. Hans professorsafhandling, *Suomalainen runous-oppi kielelliseltä kannalta* (Finsk verslära från språklig ståndpunkt, 1863), var den första fullständiga framställningen af de gamla finska runornas versmått och alliteration och berörde äfven den nyare eller konstpoesins regler. I sina föreläsningar började han föredraga en systematisk finsk språklära, hvaraf första delen utkom i tryck år 1877 med titel *Suomen kielen rakennus* (Finska språkets byggnad). I detta arbete var framställningen icke begränsad endast till finskan, utan förklaring af språkföreteelserna söktes genom jämförelse med de beslägtade språken. För undersökning och uppodling af finskan grundade Ahlqvist år 1871 en särskild tidskrift *Kieletär* (Språkets genius), som har haft stor betydelse såväl i praktiskt-språkligt som i vetenskapligt afseende.

Med särskildt intresse hängaf sig Ahlqvist åt undersökning af finska språkets *kulturoid*, hvilka han använde som kulturhistoriska bevismedel. Den grundtanke, på hvilken han stödde sig, var den, att om *namnet* på ett föremål blifvit lånadt, äfven själfva *föremålet* lånats, d. v. s. att namnet följt föremålet. Ahlqvists undersökningar på detta område publicerades år 1871 under titeln *De vestfinska språkens kulturoid* (på tyska 1875). Detta verk är i många afseenden särdeles snillrikt; man finner dock däri äfven många alltför djärfva hypoteser.

Äfven innehållet i *Kalevala* var ett af Ahlqvists alltid återkommande föreläsningssämen. Sin uppfattning häraf började han likväl publicera först efter Lönnrots död och sedan Julius Krohn framträdte. I sin afhandling *Tutkimuksia Kalevalan tekstissä ja tämän tarkastusta* (Studier angående Kalevas text och granskning af densamma, 1886) gjorde han några anmärkningar mot den af Lönnrot fastställda Kalevalatexten. Följande år utkom *Kalevalan karjalaisuus* (Kalevalas karelska ursprung), hvori författaren söker besvara frågorna, hvilken finsk folkstam diktat Kalevala och hvar detta skett. Beklagligtvis tog likväl Ahlqvist vid dessa undersökningar icke hänsyn till det ursprungliga material, hvaraf Kalevala sammanstälts, eller de s. k. varianterna, hvilka ensamma kunna hafva betydelse för den vetenskapliga forskningen.

Ahlqvist äsyftade med sina undersökningar af finskan på vist sätt alltid den praktiska nyttan. För honom var icke det finska språkets historiska utveckling hufvudsak, utan han ville alltid klargöra, hvilka former enligt de i språket rådande lagarna borde anses vara *riktiga* och alltså användas i skriftspråket. I sin språkvetenskapliga metod hade Ahlqvist icke höjt sig från en blott jämförelse till en verklig språkhistorisk ståndpunkt.

I bredd med Ahlqvist verkade vid universitetet, i synnerhet på 1880-talet, JULIUS KROHN (1835—1888, docent i finska språket och litteraturen år 1862, lektor i finska språket vid universitetet 1875, extra ordinarie professor 1885), om hvars flitiga verksamhet som finsk skriftställare

äfven på annat ställe talas. Sin vetenskapliga verksamhet begynte Krohn såsom forskare i den finska litteraturens historia. Hans afhandling *Suomenkielinen runollisuus Ruotsinvallan aikana* (Den finskspråkiga poesin under det svenska väldets tid, 1862) belyser på ett förtjenstfullt sätt denna för den finska litteraturen föga fruktbringande period. Till detta område hör äfven *Suomalaisen virsikirjan historia* (Den finska psalmbokens historia), som utkom år 1880, då åstadkommandet af en ny finsk psalmbok var en af dagens frågor. I sina universitetsföreläsningar, hvilka framdeles komma att offentliggöras, har han behandlat den finska litteraturens historia från Agricola till nyare tider.

Från området för den skrifna litteraturens historia utvidgade Julius Krohn sina undersökningar till den oskrifna litteratur, som lefver på folkets läppar. Undersökningen af den finska folkpoesin, folkloren, blef också snart medelpunkten för Krohns vetenskapliga sträfvan. En förtidig död afbröt detta arbete. Af hans vidlyftigt planlagda *Finska litteraturens historia* utkom endast den första delen, undersökningen af Kalevala (1885). Oafslutad blef äfven publikationen af finnarnes ursprungliga episka runor, *Kalevalan toisinnot* (Kalevala-varianterna); endast ett häfte, Samporunorna i Finland, hann Krohn trycka före sin död.

Julius Krohn har fört den finska folkloreforskningen in på en alldeles ny bana. Förutom att han på ett nytt sätt belyst en stor del af detta forskningsområde, har han härigenom äfven i hög grad bidragit till utvecklingen af folkloreforskningens metod i allmänhet. Den forskningsmetod, till hvilken han under sitt arbetes lopp småningom avancerade, var en *historisk-geografisk*. Han delade hvarje äfventyr eller saga i dess enskilda drag och sökte genom att med hvarandra jämföra alla varianter komma på det klara med, hvilka drag ursprungligen tillhörde sagan i fråga, hvilka voro förändrade eller komma från annat håll. Jämförelsen af varianterna skedde i geografisk ordning, emedan forskningen har visat, att folkpoesins produkter icke sprida sig tillsammans med språket, utan tillsammans med kulturen, till följd hafvar den geografiska beröringen härvid har större betydelse, än den språkliga släktskapen. Medels denna forskningsmetod sökte han bestämma folkpoesins vandringar och dessa vandringars riktning äfvensom de förändringar, som den af psykologiska skäl under vandringen undergått.

Sedan vi omtalat dessa vetenskapens stormän, Castrén, Lönnrot, Ahlqvist och Krohn, böra vi äfven fästa vår uppmärksamhet vid de män, som arbetade vid deras sida, äfvensom nämna några af de yngre forskarne.

Af äldre vetenskapsidkare, som rörde sig på mycket vidsträckta områden, må här endast nämnas den redan förut omtalade C. A. GOTTLUND, J. A. LINDSTRÖM och D. E. D. EUROPEUS. En hvar af dem har utgifvit flera skrifter, hvilka till sitt innehåll äro antingen språkvetenskapliga eller filologisk-historiska. Ett och annat riktigt och värdefullt kan man nog finna i dessa mäns skrifter, men det är alltid blandadt med allehanda fantasterier. Af Europeus' förtjenster böra emellertid särskildt anmärkas utarbetandet af en ganska användbar svensk-finsk ordbok (1853) äfvensom hans delaktighet i samlandet af de finska episka runorna: det var han, som lemnade de vackraste bidragen till den andra redaktionen af Kalevala, nämligen Kullervo-runorna.

De yngre hade lärt sig att hålla sin forskning inom de rätta gränserna. I synnerhet vändes uppmärksamheten till de finska dialekterna både utom och inom Finland. Sedan TORSTEN AMINOFF (1838—1881) år 1866 undersökt dialekten i södra Österbotten, om hvilken han offentliggjorde ett värdefullt arbete, började dialektundersökningar utkomma i rask följd. Af dessa må nämnas de af A. GENETZ (född 1848, professor i finska språket och litteraturen 1891, i finsk-ugrisk språkforskning 1893) utgifna afhandlingar om rysk-karelskan och olonetsiskan, V. PORKKAS afhandling om den ingriska dialekten, O. A. F. LÖNNBOHMS om Jääskis-dialekten samt E. N. SETÄLÄS syntaktiska undersökning af folkspråket i nordöstra Satakunta. Nästan alla dessa dialektundersökningar ha ingått i den af Finska Litteratursällskapet utgifna tidskriften *Suomi*. Samma sällskap har börjat utgifva finska språkets minnesmärken från äldre tider (*Monumenta Lingua fennica*).

Suomen kielten muistomerkkejä), hvaraf första delen, redigerad af E. N. Setälä och svensken K. B. Wiklund, nyligen utkommit.

De finska ljudens bildande undersökte redan MATHIAS AKIANDER i sin skrift *Försök till utredning af finska språkets ljudbildning* (1846) och senare med större framgång A. Genetz i sin afhandling *Lautphysiologische Einführung in das Studium der westfinnischen Sprachen*, 1877. En fonetisk metod för förklaring af språkföreteelserna användes af samme författare i hans *Versuch einer karelischen Lautlehre*. Angående finskans syntax publicerade G. A. AVELLAN (1785—1859) flera afhandlingar. På egna undersökningar grunda sig till stor del de läroböcker i syntax, som utgifvits af YRJÖ KOSKINEN, A. G. CORANDER, A. W. JAHNSSON och E. N. Setälä. Af de läroböcker i ljud- och formlära, som utkommit sedan Euréns, är den af A. Genetz den viktigaste.

Hänvisande i öfrigt till framställningen om det »Finsk-ugriska sällskapet», nämna vi här af arbeten rörande de till finskan i aflägsnare släktskap stående språken endast A. Genetz' tschere-missiska språkprof och Kola-lapska ordbok, H. PAASONENS mordvinska språkprof och ljudlära samt Y. WICHMANN'S votjakiska språkprof.

Antalet af de på det jämförande och språkhistoriska området offentliggjorda arbetena är jämförelsevis litet. Till de tidigaste hör OSKAR BLOMSTEDTS (1833—1871, docent i finska och ungerska språken 1869) afhandling *Halotti beszéd ynnü sen johdosta vertaillevia tutkimuksia Unkarin, Suomen ja Lapin kielissä* (Halotti beszéd — det äldsta minnesmärket af ungerskt språk — och med anledning af detsamma anställda jämförande undersökningar af ungerska, finska och lapska språken, 1869). OTTO DONNER (f. 1835, extra ordinarie professor i sanskrit och jämförande språkforskning 1875) har försökt sammanställa de finsk-ugriska språkens ordförråd och jämväl bestämma själfva de ursprungliga »rotorden» i sitt arbete *Vergleichendes Wörterbuch der finnisch-ugrischen Sprachen*, af hvilket tre häften utkommit (1874—1888). Angående de finsk-ugriska språkens inbördes släktskap har han uttalat sig i sin afhandling *Die gegenseitige Verwandtschaft der finnisch-ugrischen Sprachen*. Han har äfven gifvit en öfversigt af den finsk-ugriska språkforskningens historia och offentliggjort flere andra, mindre skrifter. E. N. SETÄLÄ (f. 1864, professor i finska språket och litteraturen 1893) har försökt att enligt nyare metodiska principer undersöka tempus- och modusbildningen i de finsk-ugriska språken (*Zur Geschichte der Tempus- und Modusstamm-bildung in den finnisch-ugrischen Sprachen*, 1887). I sitt arbete *Yhteis-suomalainen äännehistoria* (Samfinsk historisk ljudlära) har han velat ge en bild af de vestfinska språkens ljudutveckling från den tid, då dessa språk ännu utgjorde ett enhetligt språk, ända till våra dagar. Han har dessutom publicerat *Lisiä suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen historiaan* (Bidrag till den finsk-ugriska språkforskningens historia).

Insamlandet, publicerandet och undersökningen af finsk folkpoesi ha under de sista åren fortsatts med allt större ifver: medelpunkten för dessa sträfvanen har Finska Litteratur-sällskapet fortfarande, liksom ända från arbetets början, varit. Tid efter annan ha upptecknare utsändts åt olika håll, och på sista tiden har på visst sätt hela det finska folket anslutit sig till detta samlingsarbete; vid hvarje sällskapets sammanträde anmälas till sällskapet insända samlingar af folkpoesi, kommande från alla delar af landet och åvägabragta af personer i de mest olika lefnadsvillkor, af prester och smeder, stenhuggare och folkskollärare, skolgossar och bönder.

Af de många publikationer af folkpoesi, med hvilkas föranstaltande sällskapet är sysselsatt, har bl. a. den af KAARLE KROHN redigerade *Suomalaisia kansansatuja* (Finska folksagor) börjat utkomma; detta arbete är en för den vetenskapliga forskningens ändamål afsedd upplaga, hvilken träder i stället för den af EERO SALMELAINEN (ERIK RUDBECK) utgifna, för en större allmänhet afsedda samlingen af finska sagor och sägner (1852—1866). Af *Suomen kansan sävelmiä* (Finska folkmelodier) ha två häften utkommit, och M. VARONEN har offentliggjort två delar af *Suomen kansan muinaisia taikoja* (Finska folkets forna trollkonster).

Af undersökningar angående folkpoesi må här nämnas O. Donners uppsatser *Kalevipoeg* (1866) och *Der Mythos von Sampo* (1871), i hvilka han, anslutande sig till ett vid denna tid ganska allmänt åskådningssätt, vill förklara folkets berättelser såsom delvis framgångna ur en poetisk uppfattning af vissa naturföreteelser. Från en likartad ståndpunkt utgår äfven ELLIEL ASPELIN (f. 1847, extra ordinarie professor i estetik 1892) i sitt idérika arbete *Kalevalan tutkimuksia* (Kalevala-studier, 1882), för hvilket såsom källor begagnats själfva de ursprungliga runesamlingarna och icke blott den tryckta redaktionen af Kalevala. Julius Krohns metod har hans son KAARLE KROHN (f. 1863, docent i folkdiktsforskning 1888) tillämpat på sagoforskningen. Den första delen af hans *Tutkimuksia suomalaisten kansansatujen alalta* (Undersökningar på de finska folksagornas område) berör djursagorna och har äfven utkommit på tyska. För närvarande är den första delen af Julius Krohns efterlemnade *Finska mytologi*, slutförd af Kaarle Krohn, under tryck.

I vårt land vände sig forskningen i finsk språkvetenskap och folklöre genast från början och tidigare än annorstädes till den lefvande källan, till folket själf. Då vi icke hade några gamla språkliga minnesmärken, fans för oss icke mycken frestelse till kammarstudier; också har antalet af de s. k. kammarlärde hos oss alltid varit mycket litet. Materialet till det finska språkets och den finska folklitteraturens historia måste upptecknas ur folkets mun. På samma gång som denna brist på gamla källor försvårat forskningen, har den således äfven ledt forskningen in på en rätt och naturenlig stråt. På den finska filologins område har vetenskapen i vårt land hittills skapat det originellaste och själfständigaste, och de resultat den redan ernått berättiga oss att äfven för framtiden af densamma hoppas goda frukter både för den nationela och den internationela vetenskapen.

E. N. SETÄLÄ.

B. Den svenska filologin. Den svenska filologin i Finland står, såsom naturligt är, i det närmaste samband med studiet af denna vetenskap i dess moderland, Sverige. Under det 17:de och 18:de århundradet utgäfvos i Sverige många och betydande arbeten till belysande af forn-litteraturen och fornspråket. Dessa arbeten, editioner af de isländska sagorna, landskapslagarna och andra medeltida litteraturalster, undersökningarna om runorna samt de stora glossarierna, voro äfven hos oss kända och studerade, men någon själfständig forskning på detta område förekom här icke.

Den första undersökning af svenskt folkmål i Finland finna vi i kyrkoherden A. J. HIPPINGS 1846 publicerade afhandling *Om svenska språkdialekten i Nyland*. Syftet med densamma är mera historiskt, än språkligt. Författaren vill bevisa, att Finlands södra och vestra kust sedan urminnes tider varit bebodd af ett skandinaviskt folkslag. Riktigt har han vederlagt ett påstådt starkare inflytande af finskan på den nyländska dialekten och visar, att denna i några afseenden har en synnerligen älderdomlig karakter; mindre lycklig är han i sitt försök att utreda, med hvilka dialekter i Sverige den nyländska har närmaste frändskap.

Först genom AXEL OLOF FREUDENTHAL (f. 1836) infördes i Finland en svensk språkforskning af vetenskaplig betydelse. Hans första mera betydande arbete hänförde sig till den isländska litteraturen, ett forskningsområde, som han äfven senare varit tillgifven. Men företrädesvis har hans vetenskapliga verksamhet dock varit riktad på de svenska landsmålen i Finland. Han utgick härvid från sin födelsebygd Nyland och utgaf 1870 en öfversigtlig framställning *Om svenska allmogemålet i Nyland*. Hans närmaste större afhandling af detta slag gäller det i många stycken egendomliga Närpesmålet i Österbotten (*Über den Närpesdialekt*). På grund af detta arbete blef Freudenthal 1878 utnämnd till extra ordinarie professor i svenska språket och litteraturen. En omfattande undersökning om det österbottniska *Vöråmålet* utkom 1890. Till Freudenthals tidigaste arbeten höra hans undersökningar *Om svenska ortnamn* i Nyland, Egentliga Finland och Åland,

af hvilka framgår, att delar af dessa landskap sedan heden tid varit bebodda af svensk befolkning. Likaså intressant i språkligt, som i kulturhistoriskt afseende är afhandlingen *Om Nyländska mans- och kvinnonamn under medeltiden* (1877). Säsom antikvarisk forskare har Freudenthal egnat uppmärksamhet åt landets svenska fornlemningar och fornfynd. Äfven på det folkloristiska området har han uppträdt säsom författare. Den ortografiska reformrörelsen, sådan den precisades på nordiska rättstafningsmötet 1869, eger i Freudenthal en inflytelserik representant.

Säsom lärare har Freudenthal utgjort medelpunkten och den mer eller mindre direkta ledaren af nästan all vetenskaplig verksamhet inom den svenska filologin i landet. H. VENDELL har, likasom hans lärare, börjat med att belysa den isländska litteraturen, men har senare egnat sitt flitiga arbete hufvudsakligen åt dialektforskningen. Freudenthal hade äfven riktat sin uppmärksamhet på de kolonier af svensk befolkning, som från fordom funnits på några små öar vid Estlands och Liflands kuster samt närmaste fastlandsbygd och publicerade 1875 *Upplysningar om Ragö- och Wichterpalmalet*. Senare besökte Vendell dessa orter samt den i slutet af förra seklet i södra Ryssland anlagda kolonin Gammal Svenskby, och utgaf 1881 *Laut- und Formlehre der schwedischen Mundarten in den Kirchspielen Ormsö und Nukkö in Ehstland* samt behandlade sedermera dialekten å Runö. År 1886 utgäfvö Freudenthal och Vendell tillsammans *Ordbok öfver de estländsk-svenska dialekterna*. Munarterna på dessa afskilda orter hafva bibehållit en ålderdomlig prägel, men visa en nära släktskap med dialekterna i Finland; båda grupperna betecknas numera i vetenskapen med den gemensamma benämningen »östsvenska dialekter». År 1892 utgaf Vendell ett större arbete om *Pedersömalet* (Österbotten). Andra dialekter ha genom yngre forskare blifvit undersökta. Till folketymologin har Vendell lemnat flere intressanta bidrag.

Det folkloristiska forskningsfältet, ännu föga vetenskapligt bearbetadt, har sedan seklets midt varit föremål för uppmärksamhet. Främst bör bland samlare af folkloristik nämnas dr J. O. I. RANCKEN i Wasa, som 1848 publicerade den första uppmaningen att samla ord, visor, gåtor och danser bland Finlands svenska allmogee och som hopbragt en synnerligen omfattande handskrifven folkloristisk samling från Österbotten. Sedan 1860-talet har en mängd uppsatser om svenska folkseder samt prof på sång och saga publicerats, bland annat i studentafdelningarnas kalendrar. En systematisk samling har af den nyländska studentafdelningen begynt utges under titeln »Nyländ». Denna samling omfattar hittills *Samlingar af ord* (c. 17,000) *ur nyländska allmogemalet*, *Nyländska folksägor*, *Nyländska folkvisor*, *Nyländska folkseder och bruk*, *vidskepselse m. m.*

Sedan 1874 har Svenska landsmålsföreningen i Helsingfors samlat ett rikt språkligt och folkloristiskt material. Det är förnämligast studenter från skilda svenska bygder i landet, som under ledning af professor Freudenthal varit verksamma för detta ändamål. Genom Svenska Litteratursällskapet i Finland inbergas årligen skördar på detta fält. Mycket häraf är ännu icke publiceradt. Men arbetet fortgår, och en betydlig del af de svenska trakterna i Finland är allaredan genomforskad.

Äfven det bildade svenska talspråket i Finland har under senaste tider varit föremål för vetenskaplig granskning. Den i Sverige pågående reformrörelsen till förmån för en praktisk ljudenlig ortografi har äfven hos oss omfattats med varmt intresse, hvarvid vårt något afvikande uttal särskildt blifvit beaktadt, säsom af docenten i fonetik H. PIPPING.

Den svenska filologin i vårt land fullföljer sålunda i allt större omfattning och under medverkan af allt flere yngre förmågor sitt mål att vetenskapligt belysa det språk, hvilket vid sidan af det finska sedan urminnes tider varit inhemskt i Finlands bygder.

I. A. HEIKEL.

C. Klassisk, orientalisk och modern filologi. Vid den tid, då Åbo akademi öppnades, hade ortodoxins formler och stridsfrågor lagt beslag på det vetenskapliga intresset. Studiet af språken — såväl de semitiska som de klassiska — tjänade den teologiska vetenskapen eller afsåg

utbildandet af en formel färdighet att i bunden eller obunden stil använda dessa lärdomens tungomål, främst romarspråket. Men vid det adertonde seklets midt begynte en friare uppfattning visa sig, och innan århundradet nått sitt slut, kan man redan tala om orientaliska och klassiska studier vid Åbo akademi.

Vid det nya seklets början imheas professionen i romerska språket och litteraturen — då och ännu femtio år framåt kallad profession i poesi och vältalighet — af ingen mindre än HENRIK GABRIEL PORTHAN, universitetets ypperste lärare och forskare. Porthans historiskt fria blick, hans klara ande, måttfullheten och renheten i hans latinska stil karakterisera honom som en värdig representant af den nyhumanistiska kulturströmningen. Porthans omfattande handledning i predikováltalighet visar en innerlig förtrolighet med andan i de gamles retoriska konst. Med utomordentlig skicklighet förstod han att afpassa den antika retorikens regler efter det kristliga predikoföredragets fordringar och skapade sålunda ett arbete af bestående värde. — Äfven en och annan rent vetenskaplig fråga, som vid denna tid var föremål för filologernas uppmärksamhet, har af Porthan med själfständighet behandlats.

Den klassiska kulturens andra modersmål, grekiskan, hade sedan universitetets stiftelse varit sammankedjad med de semitiska språken. Samma person hade att företräda båda, hvaraf följden blef, att nästan blott nya testamentets grekiska uppmärksammades. Först 1812 fick grekiskan en skild lärostol. Dock hade uppfattningen af den helleniska världen såsom ett skildt forskningsområde redan några decennier tidigare begynt vinna insteg.

Detta finner man äfven vid en blick på den mans skriftställareverksamhet, som vid seklets ingång representerar de semitiska språken samt grekiskan. GUSTAF GADOLIN (1769—1843) behandlade ställen i Gamla testamentet under polemik mot rationalismen och var bevandrad i arabiskan, men han skref äfven dugliga afhandlingar i grekisk fornkunskap och mytologi.

Gadolins efterträdare, JOHAN BONSDORFF (1772—1840), är i motsats till den förre en ifrig och öppen anhängare af rationalismen. Denna hans åskådning framträder såväl vid behandlingen af ämnen från den grekiska filologins område, som särskildt i hans undersökningar öfver en del i Gamla testamentet omtalade underverk. Bonsdorffs utförliga och lärda arbete »Om Egyptens plågor» vann äfven erkännande i utlandet. Hans religiösa heterodoxi samt hans liberala ståndpunkt i politiska frågor gjorde, att han 1823 nödgades anhålla om och erhöll ständig tjänstledighet från sin profession.

Porthans efterträdare i eloquentieprofessuren, J. F. WALLENIUS, var en utpräglad representant för tidens konservativa, byråkratiska och i många stycken egoistiska tendenser. Hans skrifter ha en mera rent filologisk karakter, än Porthans, men äro torra och nyktra, i stil och själfständig uppfattning dennes underlägsna. Inom den rena vältalighetens område utvecklar han en betydande kraft, som dock ej är fri från en viss svulst. Wallenius tillkommer förtjensten att först ha väckt och befordrat intresset för antik konst i vårt land.

Vid denna tid utgjorde klassikens studium utgångspunkten för det vetenskapliga arbetet äfven inom historiens och filosofins område. Professorerne i lärdomshistorien, den älsklige, idealistiske skalden FRANS MICHAEL FRANZÉN och den outtröttligt arbetsamme och noggranne FREDRIK WILHELM PIPPING, hafva med framgång behandlat estetiskt-klassiska ämnen. — ANDERS JOHAN LAGUS, från 1805 professor i filosofi, var en grundlig filolog med fin uppfattning, fri blick och ett varmt och klart framställningssätt. — Den tidigare omnämnde filosofen och historikern JOHAN JAKOB TENGSTRÖM egnade sig med iver åt klassiska studier. Hans filologiska arbeten, som behandla ämnen ur grekiska litteraturhistorien eller äro egnade åt textkritiken, visa, att han var fullt inne i tidens filologiska spörsmål och litteratur. Han är den förste i vårt land, som gjort själfständiga handskriftsforskningar till klassiska författare.

Inom den orientaliska filologin inskränkte man sig under seklets första decennier hufvudsakligen till hebreiskan. Efter hand upptagas dock flere af österlandets språk. I. U. WALLENIUS

(1793—1874) var en grundlig kännare af arabiskan samt föreläste öfver sanskrit och armeniska. Hans namn bevaras dessutom genom en af honom gjord betydligare stipendiedonation för befrämjande af de orientaliska studierna vid universitetet. — Wallenii like i lärdom var den skarpsinnige och grundlige docenten i orientaliska språk K. G. SJÖSTRÖM (1799—1834), som först införde studiet af persiskan. Han skref trenne afhandlingar, hänförande sig till olika grenar af den orientaliska litteraturen — den persiska, den arabiska och den hebreiska. — GABRIEL GEITLIN, som år 1835 blef professor i orientalisk litteratur, har genom sina djupa insigter i persiskan förskaffat sig ett berömdt namn äfven utom sitt eget fäderneslands gränser. Hans nypersiska grammatik på latinska språket har till senaste tider mycket användts äfven i utlandet. Geitlin var en god kännare af orientaliska mynt och har ordnat universitetets betydande muhammedanska myntsamling. Hans senare verksamhet såsom professor i biblisk exegetik har berörts å s. 225.

Vi återvända till de klassiska språken. AXEL GABRIEL SJÖSTRÖM (1794—1846) sag i öfversättandet af grekiska skalders till svenskan sin uppgift såsom innehafvare af en lärostol, som skulle tjena den humana bildningen. Sjöströms öfversättningar af Anakreon och de grekiska epigrammen samt af Theokritos utmärka sig genom trohet i uppfattningen och en för det mesta lycklig form; de äro ett vackert bidrag till litteraturen.

Samma humanistisk-estetiska uppfattning af de klassiska studierna hyllades äfven af JOHAN GABRIEL LINSÉN (1785—1848), från 1828 till 1848 professor i våltalighet och skaldekonst. Hans öfversättningar från romerska antologin och de romerska elegikerna vore väl förtjenta att räddas från glömskan. Linsén var dock ej blott öfversättare. Han har äfven skrivit flere afhandlingar, som hänföra sig till Roms historia och litteratur. Det är mindre detaljforskningen, än det djupa allvaret i uppfattningen och författarens intresse för kulturutvecklingen, som ger dessa skrifter värde.

En framstående representant för den estetiska riktningen inom filologin under denna period bör här ej förbigås: JOHAN LUDVIG RNEBERG. Liksom Franzén, har äfven denne vår störste skald gått in skola hos de gamle. Runebergs »Jämförelse af Euripides' och Senecas Medea» och hans »Iakttagelser angående den tragiska koren» öfvertyga oss — äfven om det resultat han vinner ej vore fullt hållbart — om att de grekiska och romerska författarne ej haft en själfständigare eller mera kongenialisk tolkare i vart land.

Ej utan framgång bemödade sig EDVARD JONAS WILHELM AF BRUNÉR (1816—1871) att gifva de klassiska studierna en strängare vetenskaplig karakter. Brunér, en känslig, fin och varm-hjärtad person, var den klassiska kulturen nästan svärmiskt tillgifven. Hans arbeten äro lärda och grundliga, men han gräfver sig ofta in i detaljer och förlorar därigenom en allmän syn på tingen. Då därtill kommer, att hans latinska stil är cirklad och trång, hafva Brunér's arbeten ej fått den betydelse hans filologiska lärdom och själfständiga uppfattning af de behandlade ämnena hade låtit förmoda. Särskildt äro hans grammatiska afhandlingar svårfattliga och delvis på afvägar. Betydligt mera njutbara äro de undersökningar, som hänföra sig till Roms historia och fornkunskap. Icke utan värde är hans undersökning om det antika bokväsendet, och med sitt sinne för detaljer och för poetiska känslöskiftningar blef Brunér i sina undersökningar öfver tiden och ordningen för Catulli dikter banbrytande. Äfven såsom textkritiker utvecklade han en lycklig talang. Brunér innehade professionen i romersk litteratur — under hans tid fick den detta namn — från 1851 till sin död.

Vid seklets midt hade läroverken att uppvisa flere framstående lärare i romarspråket. Den förmästa bland dem var skolrektorn K. R. FORSMAN, som redan på 1840-talet utgaf på svenska skrifna ord- och sakförklaringar till Cicero och Caesar samt editioner af dessa författare, hvilka värdigt kunna ställas vid sidan af de editioner af klassiska författare med tyska förklaringar, som senare blifvit så vanliga i Tyskland.

År 1849 hade Geitlin lemnat professuren i orientaliska litteraturen för att bereda rum åt en man, som vid denna tid begynt vinna europeisk ryktbarhet. GEORG AUGUST WALLIN (1811—1852) hade, efter att i St Petersburg ha bedrivit grundliga förberedande studier i de österländska språken, 1843 företagit en resa till orienten. Under sex års vistelse i Egypten, Syrien, Persien och framför allt bland öknens beduiner, under mångfaldiga umbäranden och faror, förvärfvade han sig en insigt i de orientaliska språken, som var sällsynt i Europa, och en kännedom af den arabiska öknen och dess invånare, som ingen europé före honom egt. Efter återkomsten från denna långa resa — enligt hans eget förmenande alltför kort för inhemtande af den fullständiga kännedom af orienten han eftersträfvade — vistades han först någon tid i London. Han biträdde därunder vid utarbetandet af en ny karta öfver Arabien för ostindiska kompaniets räkning. Geografiska sällskapet i London, i hvars tidskrift berättelser öfver en del af hans resor äro publicerade, tillerkände honom kungliga priset för geografiska upptäckter. Af geografiska sällskapet i Paris fick han mottaga en silfvermedalj. I tyska orientaliska sällskapets tidskrift publicerade han ny-arabiska beduinsånger, som väckte stor uppmärksamhet. Arabernas konstopesi och deras nationela grammatik gjorde han samtidigt till föremål för undersökningar. En betydelsefull verksamhet i vetenskapens tjänst tycktes förestå, då Wallin, två år efter det han återvänt till hemlandet, dog från sitt stort planlagda arbete (1852). Efter Wallins död hafva hans reseanteckningar och bref från orienten blifvit utgifna; likaså hans anteckningar i arabisk ljudlära och öfver beduinspråket: tydliga vittnesbörd om Wallins skarpa iakttagelseförmåga och djupa natursinne.

Wallins efterträdare blef den rikt begåfvade HERMAN KELLGREN. Han var egentligen sanskritist och har såsom frukten af sina sanskritstudier efterlemnadt en vacker svensk öfversättning af Nala-sångerna. På otroligt kort tid gjorde han sig förtrogen med de orientaliska språken, hvori han utnämndes till professor 1854, men han dog redan två år därefter, vid 34 års ålder. En af honom på tyska bearbetad turkisk grammatik har fortfarande värde.

Efter Kellgrens död öfvertogs den orientaliska professuren af JAKOB JOHAN WILHELM LAGUS (f. 1821), en väl bevandrad och framstående forskare inom den klassiska litteraturens, de orientaliska språkens och den inhemska kulturhistoriens område. Hans på 1840-talet utgifna källundersökningar till Plutarchos' biografier äro de grundligaste afhandlingar i klassisk filologi, som intill den tiden blifvit skrifna vid vårt universitet. Genom en utförlig och skickligt affattad Lärokurs i arabiska språket har Lagus gjort undervisningen i detta språk en betydande tjänst. Från 1866—86 var Lagus professor i grekisk litteratur.

Sanskritstudiet är representeradt af professor O. DONNER, hvilken, sasom förut anförts, äfven deltagit i den finsk-ugriska språkforskningen. — Docenten i semitiska språk K. L. TALLQVIST har publicerat flere undersökningar inom kilskriftsforskningens område. Äfven syriska ämnen hafva under de senaste åren blifvit i vetenskapliga arbeten behandlade vid vårt universitet. — Nuvarande professorn i biblisk exegetik, K. A. R. TÖTTERMAN, har ådagalagt en omfattande semitisk språk-kunskap.

Georg August Wallin.

C. SYNNERBERGS samt professorerne F. W. GUSTAFSSONS, O. E. TUDEERS och I. A. HEIKELS arbeten i klassisk filologi, liksom öfriga icke fåtaliga vetenskapliga publikationer på detta område från den senaste tiden, behandla hufvudsakligen grammatiska, textkritiska och antikvariska frågor.

År 1841 inrättades vid universitetet en ordinarie professur i ryska språket och litteraturen. Dess förste innehafvare, JAKOB GROT (1812—1893), en man med stor litterär begåfning, publicerade under de tolf år han tillhörde vår högskola atskilliga arbeten, dels på svenska, dels på ryska, i de till hans lärostol hörande ämnen. Den öfvervägande delen af Grots skrifter har dock utkommit senare, medan han verkade såsom ledamot och slutligen vice president i Vetenskapsakademien i St Petersburg, och tillhör därför uteslutande Rysslands litteratur. De ryska språkstudierna hafva i Finland för öfrigt bedrifvits förnämligast i praktiskt syfte och utan att gifva upphof åt någon vetenskaplig litteratur.

Känndomen af de germaniska och romaniska folkens litteratur har befordrats genom en professur i lärdomshistoria, af hvars innehafvare den poetiskt begåfvade A. W. TÖRNEGREN (1817—1860) utgaf skrifter om den äldsta sceniska konsten i Spanien och om Trubadurerna. — C. G. ESTLANDER (f. 1834), sedan 1868 professor i estetik och modern litteratur, såsom nyss berörda professur numera benämnas, har, vid sidan af sin omfattande verksamhet på den estetiska kritikens och konsthistoriens område, utgifvit flere värdefulla arbeten till belysning af den medeltida romaniska litteraturen. Bland dem må nämnas *Poema del Cid* i svensk öfversättning med kritisk och historisk inledning, *Pièces inédites du roman de Tristan, précédées de recherches sur son origine et son développement* samt *Bidrag till den Provençaliska litteraturens historia*. — Numera har äfven det rent filologiska och lingvistiska studiet af de romaniska och germaniska språken och deras litteratur vunnit vetenskapliga målsmän hos oss. Docenterna J. W. SÖDERHJELM, A. G. WALLENSKÖLD och U. L. LINDELÖF hafva utgifvit afhandlingar angående åtskilliga hithörande ämnen. Att ett nyligen stiftadt samfund för främjande af det moderna språkstudiet med lifaktighet omfattat sin uppgift, därom vittnar publikationen *Mémoires de la Société néo-philologique à Helsingfors*.

I. A. HEIKEL.

F. MATEMATIK OCH NATURVETENSKAPER.

I. I slutet af 18:de århundradet framträdde vid universitetet i Åbo flere betydande förmågor såsom forskare och lärare inom de exakta vetenskapernas område. De yngre af dem stodo vid det nya seklets ingång beredde att vidare stöda och leda det vetenskapliga arbetet. En lycka för fäderneslandet var, att i spetsen för detta arbete funnos sådana män, som kemisten JOHAN GADOLIN (1760—1852) och fysikern GUSTAF GABRIEL HÄLLSTRÖM (1775—1844).

Gadolin visar sig i de flesta af sina arbeten som den djupt tänkande forskaren. Nya banor begynte under hans verksamhetstid brytas för såväl fysiken som kemien; Gadolins vetenskapliga undersökningar sträckte sig till båda dessa områden. Ett bestående värde hafva än i dag hans både teoretiska och experimentella arbeten i värmeläran. Hans klara utredning af lagarne för kroppars specifika värme och hans tankar om den absoluta nollpunkten skola, jämte experimentella bestämningar af flere kroppars specifika värme samt isynnerhet af *isens smältningvärme*, städse erkännas såsom vittnesbörd om sin upphofsmans snille. Så betydelsefulla än hans teoretiska spekulationer inom kemien voro för hans tid, hafva de dock ej lemnat så djupa spår, som hans experimentella forskningar. Angående dessa förtjenar särskildt nämnas, att Gadolin var den förste, som använde måttanalysen vid kemiska rön. Minnet af hans undersökningar rörande den intressanta ytterjorden i Roslagen bevaras genom benämningen *gadolinit* å ett i denna jordart funnet

sällsynt mineral. Gadolin tog en verksam del i samtidens fosterländska sträfvanden, isynnerhet på det ekonomiska området. Från professuren i kemi afgick han år 1822.

Hällström var en utpräglad personlighet, som med ihärdighet och framgång genomförde de uppgifter han sig förelagt. Professor i fysik blef han 1801. En närmare redogörelse för de talrika afhandlingar han utgivit kan ej här ifrågakomma. De innefatta dels observationer inom olika grenar af hans vetenskap, dels äfven teoretiska undersökningar. Åtskilliga af hans forskningsresultat hafva ett varaktigt värde. Bland dem må nämnas hans bestämning af temperaturen för vattnets största täthet, en del kroppars utvidgningskoefficienter för värme, beräkningar rörande Helsingfors klimat på grund af egna långvariga observationer. Hans skrift *Om nattfrosterna i Finland* förtjenar ock att i minnet bevaras. — Under den för universitetet i Åbo betydelsefulla period, då kejsar Alexander I anvisade rikliga anslag för akademins utveckling, tog Hällström en verksam del i nydaningsåtgärderna. Med särskild nitälskan omfattade han det astronomiska observatoriets uppbyggande och det astronomiska studiets befrämjande.

Efter att hafva framhållit dessa tvenne stödjepelare för naturforskningen i landet under århundradets första decennier, skola vi öfverblicka arbetets gång inom en hvar af de vetenskaper, med hvilka denna uppsats har att befatta sig.

Matematikens främsta representant var länge N. G. AF SCHULTÉN (1794—1860, professor 1826—1855). Kunnig och nitisk arbetare, publicerade han en mängd afhandlingar, vittnande om matematisk skärpa, af hvilka några tillvunno sig uppmärksamhet äfven i utlandet. De flesta hafva ingått i Finska Vetenskaps-Societetens akter. Ett högre uppsving tog dock den matematiska vetenskapen i Finland, sedan LORENZ LEONARD LINDELÖF (f. 1827) blifvit dess målsman vid universitetet. Den sällsynta klarhet och precision, som karakteriserade hans föredrag från katedern, utmärker äfven hans skriftställeri. På höjden af sin tids matematiska vetande, har Lindelöf behandlat flere frågor af betydelse för matematikens utveckling. Främst må nämnas arbetet *Leçons de calcul des variations. Rédigées en collaboration avec M. l'Abbé Moigno* (Paris 1861), hvori denna del af den högre analysen blifvit framställd på ett sätt, som knappast torde af något annat verk öfverträffas. Bland Lindelöfs öfriga talrika skrifter må särskildt nämnas: *Propriétés générales des polyèdres, qui sous une étendue superficielle donnée renferment le plus grand volume*, hvilken af Vetenskapsakademien i Berlin år 1880 belönades med Steinerska priset, och *Trajectoire d'un corps assujéti à se mouvoir sur la surface de la terre sous l'influence de la rotation terrestre*, hvilket arbete af Finska Vetenskaps-Societeten vid dess 50 års jubileum 1888 utmärktes med ett af regeringen förädradt pris. — Till stor saknad för universitetet blef Lindelöf redan 1874 bortkallad från sin professur och utnämnd till öfverdirektör i skolstyrelsen. Äfven andra förtroendeuppdrag i statslivet ha tagit honom i anspråk. Han har dock fortfarande att taga del i det vetenskapliga lifvet, såväl genom värdefulla publikationer, som genom fortsatt handhafvande af sekretariatet i Vetenskaps-Societeten. — G. MITTAG-LEFFLER (f. i Stockholm 1846) blef 1877 professor i matematik i Helsingfors. Han hade haft förmånen att af de stora matematikerna Hermite i Paris och Weierstrass i Berlin vägledas i sin vetenskapliga utveckling, hvilken sålunda tidigt nådde en framstående mognad. Bland hans många arbeten hafva särskildt de på *funktionsteorins* område beredt honom ett aktadt rum bland samtidens främsta matematiker. Hans verksamhet i Finland blef ej långvarig, enär han år 1881 kallades till professor vid den nya högskolan i Stockholm, men han hade dock redan gifvit kraftiga impulser åt matematikens studium härstädes. Tilläggas bör, att Mittag-Leffler grundlagt och leder den sedan 1882 utkommande betydande tidskriften *Acta mathematica*, i hvars redaktion Lindelöf är Finlands representant. — E. NEOVIUS, professor i matematik sedan 1883, har företrädesvis sysselsatt sig med undersökning af minimalytor, öfver hvilka han publicerat förtjenstfulla afhandlingar. Bland yngre matematiska författare hafva E. A. STENBERG och H. J. MELLIN gjort sig mest bemärkta.

Astronomin erhöill i den år 1823 från Königsberg i Tyskland inkallade FRIEDRICH WILHELM AUGUST ARGELANDER en representant af oförgätlig betydelse. Han kvarblef ej i Finland längre, än till 1837, men det var medan han förestod observatoriet i Åbo och senare observatoriet i Helsingfors, som han grundlade sin ställning såsom en af samtidens utmärktaste astronomer. Här utfördes de observationer, som ledde honom till bestämmande af solsystemets rörelse i rymden. De bildade därjämte utgångspunkten för Argelanders viktigaste arbeten, *Durchmusterung des nördlichen Himmels* och *Durchmusterung der Himmelszone zwischen 15 und 31 Grad südlicher Declination*, m. fl. härtill sig anslutande arbeten, som utgäfvos, sedan Argelander öfverflyttat till Bonn. Af akademien i St Petersburg prisbelönades hans skrift af år 1837 *Ueber die eigene Bewegung des Sonnensystems*. Bland öfriga arbeten från hans vistelse i Finland må anföras hans förteckning öfver *norrskén*, iakttagna i Åbo och Helsingfors.

Professor FREDRIK WOLDSTEDT (1813—1861), som hade tagit en verksam del i den finska *gradmätningen* och därom publicerat särskilda afhandlingar, afbröts tidigt i sin verksamhet genom sjukdom. — ADALBERT KRUEGER, tysk till börden, (f. 1832), förestod Helsingfors observatorium såsom professor i astronomi 1862—80. Framstående såsom praktisk astronom, har han riktat vetenskapen med flere värdefulla specialundersökningar. Hans största verk är: *Zonenbeobachtungen der Sterne zwischen 55 und 65 Grad nördlicher Declination, angestellt an den Sternwarten zu Helsingfors und Gotha*, utgifvet i 2 band på bekostnad af Helsingfors universitet.

Numera är Krueger direktor för observatoriet i Kiel, och utgifvare af den ansedda tidskriften »*Astronomische Nachrichten*». — HUGO GYLDÉN (f. 1841) begynte här sin vetenskapliga bana, men kallades, ännu helt ung, först till Pulkowa, sedan till professor vid svenska Vetenskapsakademien. De skrifter, som förskaffat honom ett frejdadt namn i den vetenskapliga världen,

F. W. A. Argelander.

Observatorium i Helsingfors.

tillhöra därför icke hans fäderneslands litteratur. — A. DONNER (f. 1854, astronomie professor 1883) har offentliggjort en mängd astronomiska iakttagelser, däribland en fortsättning till Kruegers

Zonenbeobachtungen. Han har ledt arbetet vid uppsökandet af triangelpunkterna för den rysk-skandinaviska gradmätningen och är en af deltagarna i världsföreningen för stjärnhimmelsens afbildning.

Inom *fysikens* område uppträdde under senare delen af Hällströms verksamhetstid en man af sällsynt begåfning, JOHAN JAKOB NERVANDER (1805—1848). Redan hans första arbeten på elektricitetslärans område, särskildt uppfinningen af en galvanometer, tillvunno sig fackmännens uppmärksamhet. Under en längre utrikesresa på 1830-talet trädde Nervander i beröring med Gauss och Weber samt blef därigenom lifligt intresserad för utforskandet af jordmagnetismen, som genom nämnda mäns utmärkta arbeten bragts på den vetenskapliga dagordningen. I denna undersökning ansåg han äfven Finland böra göra sitt inlägg. Det lyckades Nervander att åstadkomma inrättandet af det *meteorologiska och magnetiska observatoriet* i Helsingfors. Denna anstalt blef genom hans trägna omsorg så väl utrustad, att den kunde nthärda täflan med de bästa dylika anstalter på sin tid. Därom vittna de fyra band observationer Nervander utgaf och hvilka prisbelöntes af Vetenskapsakademien i St Petersburg. Bland hans öfriga skrifter i fysik intager *Bestämningar af tiden för solens rotation, härledd ur temperaturens variationer på jordytan*, en framstående plats. Om Nervanders rika anlag för skaldekonsten skall talas i nästa kapitel. Fäderneslandet väntade ännu mångt verk af hans skapande snille, då döden afbröt hans bana i mannaålderns fulla kraft.

ADOLF MOBERG (f. 1813) hade tidigare egnat sig äfven åt kemiska arbeten, men innehade 1849—75 professuren i fysik och odlade med mångsidig flit denna vetenskap. Hans studier öfver rotationsmagnetismen och vägrörelsefenomenen äro med omsorg utförda, men hans största förtjenst är att hafva sammanställt de klimatologiska iakttagelserna i Finland från 1859 till 1888. Moberg har därjämte utgifvit värdefulla arbeten rörande den finska farmacopén.

Efter att hafva deltagit i den svenska vetenskapliga expeditionen till Spetsbergen år 1868 riktade SELIM LEMSTRÖM (f. 1818, professor i fysik 1878) sin forskning företrädesvis på polarljuset och de jordmagnetiska fenomenen. Han har om dessa ämnen publicerat särskilda skrifter, bland hvilka må nämnas *Om orsakerna till jordens magnetiska tillstånd* samt det år 1886 på svenska och franska utgifna arbetet *Om polarljuset eller norrskenet*. Resultaten af den finska polarexpeditionen (se ofvan s. 192) äro utgifna af Lemström under medverkan af E. BIESE i arbetet *Exploration internationale des régions polaires 1882—1884*. Lemströms senaste undersökningar hafva gällt elektricitetens inflytande på växtligheten äfvensom *nattfroster* i Finland och medlen att förekomma deras härjningar. De förberedande arbetena för öfvergången till metriskt matt- och vigtsystemet blefvo af Lemström enligt regeringens uppdrag utförda.

Extra ordinarie professor A. F. SUNDELL (f. 1843) har bl. a. utgifvit en lärobok i analytisk mekanik äfvensom undersökningar angående särskilda delar af elektricitetsläran. Hans konstruktion af en barometer i form af en kvicksilfverluftpump har tillvunnit sig förtjent uppmärksamhet. Af betydelse för meteorologin äro hans publikationer af insamlade iakttagelser rörande åskvädren i Finland under de senare åren. — Bland yngre arbetare på fysikens fält märkas TH. HOMÉN och G. MELANDER; särskildt må Homéns arbete *Ueber die Electricitätsleitung der Gase* framhållas.

Johan Jakob Nervander.

Efter Gadolins död uppbars den vetenskapliga forskningen inom *kemin* förtjenstfullt af PEHR ADOLF VON BONSORFF (1791—1839). Såsom elev af Berzelius hade Bonsdorff tillfälle att blicka in i sin store lärares reformatoriska arbete; han medförde för dessa studier en öfverdådlig förmåga att väcka intresse för kemiska undersökningar. Själf har han publicerat en mängd arbeten. Såsom ett af de betydelsefullaste bland dessa kan anses hans 1828—30 utgifna *Bidrag till afgörande af frågan, om chlor, jod m. fl. metaller äro syra- eller bas-bildande kroppar*.

Äfven ADOLF EDVARD ARPE (f. 1818) har haft förmånen att utbilda sig under ledning af Berzelius, hvilken torde ansett Arpe såsom en af sina främsta lärjungar. Genom Arpe infördes den organiska kemins studium vid vårt universitet. Tabrika undersökningar på detta gebit — om pyrotartarsyra, om vinsyra, om fettsyra m. fl. — äro af honom offentliggjorda. Ej mindre tabrika äro hans publicerade analyser af mineralier. Arppes verksamhet vid universitetet afbröts tidigare, än från vetenskapens synpunkt önskvärdt varit, genom hans öfvergång till administrativa värf. — Hans efterträdare i kemie professuren, J. J. CHYDENIUS (1836—1890), ädagalade både i

forskning och i undervisning en framstående begäfnings, men svår sjuklighet bröt i förtid hans kraft. Hans arbeten om thorjorden ega bestående värde. Genom åtskilliga litterära uppsatser har han intresserat äfven en större allmänhet för naturvetenskapliga frågor. — För närvarande representeras den kemiska vetenskapen hos oss förnämligast af professor EDV. HJELT, hvars offentliggjorda undersökningar isynnerhet behandla spörsmål inom den organiska kemien, jämte det han inlagt förtjenst såsom läroboksförfattare, samt friherre AUG. AF SCHULTÉN, som egnat sin forskning företrädesvis åt den organiska kemien.

För *mineralogin* och *geologin* inrättades först 1852 en särskild professur vid universitetet. Därförinnan voro dessa vetenskapsgränar hänfödda till kemins läroombåde. Men det embetsverk, som var betroddt med värden om bergsväsendets och järnindustrins intressen och hvilket år 1821 erhöi en fullständigare organisation, främjade äfven vetenskapliga uppgifter. NILS GUSTAF NORDENSKIÖLD (1791—1866) hade redan tidigt omfattat mine-

Nils Gustaf Nordenskiöld.

ralogins studium. Sedan han en tid arbetat i Sverige, äfven på Berzelii världsberömda laboratorium, och efter hemkomsten, tack vare generalguvernören greve Steinheils intresse för mineralogin, fått tillfälle att påbörja utförandet af geognostiska undersökningar i Finland, blef Nordenskiöld 1823 öfverintendent vid bergsstaten i landet. Rikliga statsanslag beviljades honom för studieresor i främmande länder. Han utgaf 1827 *Försök till framställning af kemiska mineralsystemet*, ett arbete, som af samtiden blef högt uppskattadt. Nordenskiöldts forskareflit varade till hans lefnads kväll. Därom vittna de rika mineralsamlingar, som han från sina äfven till Sibirien utsträckta resor hemfört och ordnat, äfvensom de många afhandlingar, i hvilka han offentliggjort sina vetenskapliga undersökningar. Hans sista betydelsefulla arbete var ett förslag till organisation af landets geologiska undersökning.

Hans son ADOLF ERIK NORDENSKIÖLD (f. 1832) gjorde sina studier hufvudsakligen vid Helsingfors universitet. Hans sällsynta begäfnings tilldrog sig tidigt uppmärksamhet. Redan hans första vetenskapliga publikationer buro en präg af själfständighet och tankeskärpa, som innefattade rika

löften för framtiden. Man emotsåg, att vår högskola snart skulle i honom erhålla sin förste speciele lärare i geologi och mineralogi. Men ett tal, som Nordenskiöld höllt vid en akademisk fest, hade till påföljd, att han 1857 nödgades öfverflytta till Sverige, hvarest han snart kallades till professor vid Vetenskapsakademien. Den saknad man i Finland måste känna däröfver, att Nordenskiölds verksamhet utöfvats utanför hans fosterlands gränser, bör ej hindra oss att med tillfredsställelse erkänna det stora tillmötesgående, hvarmed hans nya hemland stält till hans förfogande de betydliga hjälpmedel af olika slag, som behöfdes för fullföljandet af Nordenskiölds vetenskapliga arbeten och omfattande forskningsplaner. Hvad denne vår frejdade landsman med banbrytande kraft verkat och åstadkommit, är en vinning för vetenskapen i alla länder.

Nära jämnårig med Nordenskiöld var den såsom general vid ryska artilleriet aflidne AXEL GADOLIN (1828—1892), äfven han af sin hufvudsakliga verksamhet upptagen utom Finland, men som dock därjämte gjort betydande inlägg i vårt lands vetenskapliga arbete genom de värderika afhandlingar han publicerat i Finska Vetenskaps-Societetens akter. Hans undersökningar röra sig på mineralogins, särskildt kristallografins, samt äfven på fysikens område. Sina rikhaltiga vetenskapliga samlingar har han genom testamente öfverlätit till vårt universitet. — Professor F. J. WIIK (f. 1839) har i flere skrifter meddelat sina iakttagelser rörande Finlands geologi, men äfven åt mineralogin har han egnat ett omsorgsfullt arbete i sin mineralkaraktistik; senast har Wiik tagit ihop med systematikens uppgifter genom arbetet *Försök till en på atomvikten grundad gruppering af de kemiska elementen*.

SELIM LEMSTRÖM.

II. Den *naturallistoriska* forskningen har i Finland, liksom i andra länder, begynt med den inhemska faunan och floran. Redan på 1600-talet togos ansatser i denna riktning vid universitetet i Åbo, men först när Linnés ordnande snille gjort det möjligt för forskaren att finna sig till rätta bland den vexlande mångfalden af olika djur- och växtformer, tog naturhistoriens studium fart hos oss, liksom annorstädes. De dithörande vetenskaperna omfattades under senare hälften af 1700-talet i vårt land, liksom i moderlandet, med ett intresse, som väl aldrig tillförene kommit någon vetenskap till del. Det var icke blott en modesak att samla växter och insekter, emedan den store Linné och hans lärjungar i alla världsdelar gjorde detta; man kände det som en pligt mot fosterlandet att utreda dess naturalster och uppdaga dessas användning, och under inflytande af tidehvarfvets praktiska riktning hoppades forskarne på ett betydelsefullt tillgodogörande af ditills förbisedda inhemska naturföremål och på en lycklig acklimatisering af främmande länders alster.

Ledare för dessa studier var P. KALM (1716—1779), en af Linnés mest framstående lärjungar, känd genom sina resor i Nordamerika och författare till en mängd vetenskapliga arbeten. Jämte honom verkade vid högskolan P. A. GADD (1727—1797) i samma riktning. Deras vetenskapliga arbeten, öfverensstämmande med tidens allmänna riktning, beaktades och värderades äfven i utlandet, och deras nit för höjandet af åkerbruk, ängsskötsel, trädgårdsodling och andra näringar lofvade landet nytt välstånd. Mot slutet af förra seklet minskades emellertid intresset för dylika forskningar. Dels hade erfarenheten afkyld de tidigare förväntningar man gjort sig om acklimatisering af främmande växter och djur; förhoppningen att kunna odla mulbärsträd och silkesmaskar i norden hade man uppgifvit, och många andra i samma stil. Dels förmådde de nya ledarne icke

Adolf Erik Nordenskiöld.

i samma grad intressera, som de gamla. En afmattning inträdde, och tilldragelserna 1808—09 kunde icke annat än öka denna.

Ditills hade den finska faunan och floran behandlats i sammanhang med Sveriges, men efter den politiska skilsmässan höllo sig de svenska naturforskarna inom sitt rikets nya gränser. I Finland var man hänvisad till sig själf, och det var klart, att det egna landets natur främst skulle af forskningen beaktas, då denna åter vaknade.

Af största betydelse för denna forskning blef *Societas pro fauna et flora fennica*, för hvars stiftande och utveckling tidigare i korthet redogjorts. Man kan utan mycken öfverdrift säga, att allt, som sedan 1821 gjorts för utredningen af den finska faunan och floran, blifvit inom detta sällskap åstadkommet.

Den ledande personligheten på 1820- och 1830-talet var C. R. SAHLBERG, professor i zoologi och botanik. Sahlbergs specialstudium var insekterna. Hans hufvudarbete, *Insecta fennica*, sysselsatte honom under mer än 20 år och gjorde jämte andra arbeten af liknande art honom till en aktad entomolog. En tid af liflig verksamhet begynte i medlet af 1840-talet, då W. NYLANDERS (f. 1822) energiska personlighet började göra sig gällande. Med ifver pådref han samlingarnas ordnande och bearbetning, och det var han, som, medveten om sin egen förmåga, genomdref, att sällskapet begynte utgifva sina »Notiser», hvilkas första häften han till största delen själf fylde. Nylanders tidigaste skrifter voro af entomologisk art, men snart egnade han sig helt och hållet åt botaniken. Hans redogörelser för floran i olika delar af landet öfverträffade i noggrannhet och fullständighet alla tidigare arbeten af detta slag, och den förteckning öfver universitetets finska växtsamling (*Herbarium Musei Fennici*) han jämte TH. SELAN år 1859 utgaf var, genom att den tydligt angaf de luckor, som borde fyllas, en mäktig sporre till vidare undersökningar. Detta arbete lemnade Nylander åt andra och koncentrerade sin verksamhet inom lafkunskapen. Hans *Essai d'une nouvelle classification des lichens* (1854—55), hans *Synopsis lichenum* (1858—69), hans *Lichenes Scandinavie* (1861) stälde honom i främsta ledet af samtidens lichenologer. I Finland blef hans verksamhet icke så lång, som önskvärdt varit. Då professuren i zoologi och botanik delades, blef han den förste professorn i botanik 1857, men i denna befattning kvarstod han icke längre än till 1863, då han, missnöjd med förhållandena i hemlandet, flyttade till Paris. Där fortsatte han sin rastlösa verksamhet. Ständigt vidgande området för sina lichenologiska studier, har han i rask följd publicerat en mängd arbeten rörande lafvarnes systematik och nämnes nu på sin ålderdom som en af alla tiders mest förfarne lafkännare. Franska vetenskapsakademien skänkte honom 1869 genom »Prix Desmazières» sitt erkännande för hans arbete rörande de tropiska lafvarne.

För den finska naturallistorien var Nylanders bortflyttning en svår förlust, men de impulser han gifvit forforo att verka. Hansintresserade lärjungar fortsatte undersökningen af floran i landets olika delar; den förut föga beaktade kryptogamfloran uppmärksammades mer och mer. Mossornas studium befordrades af hans efterträdare, svensken S. O. LINDBERG (1835—1889), en skarpsynt och originel systematiker, hvars studier företrädesvis omfattade den skandinaviska mossfloran och som på sitt område var en erkänd auktoritet, äfven han af Pariserakademien hedrad med Prix Desmazières (1885). Svamparnes stora grupp fann i P. A. KARSTEN (f. 1834) en likaså hängifven och uthållig, som skarpsynt bearbetare. Med fullt skäl kan man säga, att i den dag, som är, icke blott de högre växternas utbredning inom landet är väl känd, utan äfven kryptogamfloran nästan lika väl undersökt, som i Europas stora kulturländer.

Till motsvarande resultat hafva *zoologerne* kommit. Ryggradsdjurens fauna var redan vid seklets midt till sina hufvuddrag känd, och sedan dess har kunskapen därom gått oafflätligt framåt. De atrika insekterna hafva af flere forskare studerats, och framför andra har J. SAHLBERG (f. 1845), framgångsrikt fortsättande sin farfars arbete, i talrika afhandlingar lemnat bidrag till kännedomen af den finska och öfver hufvud den nordiska insektafaunan. Endast bland de lägsta djuren, liksom bland de lägsta växterna, finnas ännu grupper, som vänta bearbetning.

För en riktig uppfattning af ett lands natur är det emellertid nödigt att känna icke blott de enskilda växt- och djurformer, som där förekomma, utan äfven huru dessas uppträdande tillsammans gifver trakterna deras allmänna karakter och bestämmer de enskilda lokaliteternas utseende. Och då växtligheten i detta afseende spelar en långt större roll, än djurvärlden, så äligger det botanisten att genom dylika topografiska undersökningar karakterisera landet. I Finland togs initiativet till sådana forskningar på 1860-talet af J. P. NORRLIN (f. 1842), och sedan dess ha olika delar af landet efter hand blifvit undersökta.

Men forskningen måste äfven jämföra eget lands naturförhållanden med grannländernas. Redan tidigt utsträckte de finska naturforskarna sina exkursioner utom landets gränser till Hvita hafvet och till Onega. Särskildt märklig är den stora expedition, som på initiativ, taget inom *Societas pro fauna et flora fennica*, år 1887 i geografiskt och naturhistoriskt afseende undersökte Kola halfön och hvars arbeten, kompletterade genom några senare forskningsresor, spriddt ljus öfver en af Europas minst kända nejder.

Man har i dessa gränstrakter funnit en natur, som i många afseenden öfverensstämmer med Finlands och med den skandinaviska halföns, och det allmänna resultatet af jämförelsen mellan naturen i de olika delarne af norra Europa är, att trakterna västerom Onega samt därifrån upp till Hvita hafvet äro att betrakta såsom det skandinaviska gebitets mest mot öster framskjutna utpost. På andra sidan om Onega vidtager en annan natur; själfva jorden har där en annan geologisk karakter, och den djur- och växtvärld, som lever därpå, har ett annat tycke.

Systerbäck, Ladoga, Svir, Onega, sjön och floden Wig, Hvita hafvet, Ishafvet, se där den gräns de finska naturforskarna, förtrogna med sitt eget lands natur och med grannländernas, efter omsorgsfull undersökning hafva uppdragit emellan Skandinavien i vidsträckt mening och Nord-Ryssland.

Nämnom ännu, att man redan i midten af 1700-talet begynte göra fenologiska observationer, iakttagelser af tiden för de mest i ögonen fallande epoken i naturens lif, flyttfåglarnas ankomst och affärd, växternas löfsprickning, blomning och bladfällning, m. m. dylikt. Mer, än i södern med dess jämnare klimat, ådraga sig dessa företeelser uppmärksamhet under nordens korta somrar, och vårt land har hedern att kunna uppvisa synnerligen långvariga och talrika observationsserier, hvilka själfallet äro af betydelse för bedömandet af den nordiska naturens lif. Med hängifven flit hafva dessa iakttagelser sammanställt af A. MOBERG (förmärkligast fysiker, se ofvan).

De finska naturforskarna hafva, såsom synes, företrädesvis sysselsatt sig med sitt eget land. De hafva af dess naturalster sammanbragt rika nationalsamlingar, som i universitetets museer tjena kommande forskare till ledning. De hafva i talrika arbeten redogjort för sådana frågor, hvilkas besvarande såsom en pligt ålegat dem framför andra länders forskare, och genom detta arbete bidragit till vetenskapens allmänna utveckling. Men de hafva icke därför lätit sin blick begränsas af hemlandets natur. Nylander, Lindberg, Karsten hafva nämnts bland botanisterna. Äfven zoologerne hafva med framgång arbetat utom den inhemska naturforskningens område.

De finska naturforskarna hafva, såsom synes, företrädesvis sysselsatt sig med sitt eget land. De hafva af dess naturalster sammanbragt rika nationalsamlingar, som i universitetets museer tjena kommande forskare till ledning. De hafva i talrika arbeten redogjort för sådana frågor, hvilkas besvarande såsom en pligt ålegat dem framför andra länders forskare, och genom detta arbete bidragit till vetenskapens allmänna utveckling. Men de hafva icke därför lätit sin blick begränsas af hemlandets natur. Nylander, Lindberg, Karsten hafva nämnts bland botanisterna. Äfven zoologerne hafva med framgång arbetat utom den inhemska naturforskningens område.

Mest berömd bland dem var utan tvifvel ALEX. VON NORDMANN (1803—1866). Af Rudolphi och Ehrenberg i Berlin infördes han i den nya värld, som, tack vare mikroskopets förbättring, på

Alex. von Nordmann.

1820-talet öppnade sig för forskaren. Han studerade där fem år, och där utförde han sina första upptecknande arbeten om de lägre djurens och särskildt vissa intestinalmaskars byggnad och utveckling (*Mikrographische Beiträge zur Naturgeschichte der wirbellosen Thiere*, Berlin 1832, *Das Diplozoon paradoxum*, Paris 1833). År 1832 professor i zoologi och botanik vid Richelieuska lyceum i Odessa och sedermera äfven direktor för botaniska trädgården därstädes, fortsatte han sina mikroskopiska forskningar samt undersökte under talrika resor floran och faunan, särskildt ryggradsdjuren, i södra Ryssland ända till Kaukasus. År 1849 blef han professor i zoologi och botanik, efter professurens delning 1852 i zoologi ensamt, vid universitetet i Helsingfors, där han, intresserad af de rika fynd af fossila ben han i södra Ryssland gjort, företrädesvis egnade dessa samlingar sina undersökningar, publicerade under titeln *Palacontologie Süd-Russlands* (1858—60). Han kallades 1860 till medlem af Académie des sciences i Paris.

Samtidigt med von Nordmann verkade entomologen greve C. G. MANNERHEIM (1797—1854), hvars systematiska bearbetning af flere grupper bland skalbaggarne ännu är klassisk, något senare F. W. MÄKLIN (1821—1883), äfven han en flitig entomolog, och under senare tid har O. M. REUTER (f. 1850) dokumenterat sig såsom en af samtidens främste specialister i fråga om hemipterernas ordning. Såsom deltagare i den svenska expeditionen till Spetsbergen år 1864 studerade A. J. MALMGREN (f. 1834) den arktiska faunan och floran och inlade stor förtjänst vid bearbetningen af expeditionens skördar, särskildt hafsmaskarna och ryggradsdjuren. Redan tidigare nämndes J. Sahlberg såsom en framstående kännare af den nordiska insektvärlden. Ända till Behrings sund sträcker sig det område, hvars fauna han studerat.

Redan på 1840-talet infördes den jämförande anatomins studium i Finland, då nämligen E. J. BOXSORFF (f. 1810) begynte utgifva sina sorgfälliga undersökningar rörande den anatomiska byggnaden af åtskilliga ryggradsdjur, särskildt af deras nervsystem. För denna vetenskaps förkofran vid högskolan arbetade han med outtröttlig flit, och han har lemnat ett det vackraste vittnesbörd därom i det anatomiska museum han sammanbragt och hvilket ock bär hans namn. På den jämförande anatomins område har äfven n. v. professorn i zoologi, friherre J. A. PALMÉN (f. 1845), arbetat och genom noggranna undersökningar och skarpsinniga diskussioner utredt flere frågor angående insektkroppens byggnad. Äfven på andra områden hafva inlägg af allmänt vetenskaplig betydelse gjorts af denne forskare. Genom studier rörande ett antal arktiska fåglar visade han, att deras flyttning sker längs vissa bestämda vägar, och gaf därigenom uppslaget till de internationela observationer, som till utredning häraf pågå i Europa och i Nordamerika.

De inhemska naturforskarna vid seklets slut arbeta under andra, gynnsammare förhållanden, än deras föregångare. De vetenskapliga hjälpmedlen i eget land hafva utvecklats. Museer af olika slag, bibliotek, moderna laboratorier, en botanisk trädgård tjena undervisningen och det vetenskapliga arbetet, och yngre forskare söka följa de äldres exempel.

Såsom produktiv lichenolog har E. WAINIO (f. 1853) gjort sig känd. Bearbetningen af den inhemska floran har fortsatt af A. OSV. KIHLMAN (f. 1858), som under talrika resor i höga norden studerat vegetationens kamp mot det arktiska klimatet, och n. v. professorn i botanik, FREDR. ELFVING (f. 1854), har gjort inlägg i den växtfysiologiska forskningen.

FREDR. ELFVING.

G. DE MEDICINSKA VETENSKAPERNA.

Vid det 19:de seklets inträde och under dess första decennier var den medicinska litteraturens utveckling i vårt land uteslutande förknippad med högskolan. De praktiserande läkarnes antal var ringa, och en vetenskaplig produktion kunde icke af dem förväntas. Men äfven vid högskolan voro de medicinska lärarne mycket fåtaliga: två professorer, en extra ordinarie professor, två adjunkter, hvaraf den ena var botanist. 1811 ökades de ordinarie professionernas antal till tre, adjunkternas till fyra. Till det ringa antalet krafter kom ytterligare, att de nödiga hjälpmedlen för medicinsk forskning nästan alldeles saknades. Väl fanns en anatomisk inrättning, men den första för undervisningen afsedda klinik öppnades först 1832, efter universitetets flyttning till Helsingfors.

Ikke desto mindre var det ingalunda brist på vetenskapligt nit och intresse hos de män, som förmedlade öfvergången från det förra seklet till det närvarande. Främst bland dem bör nämnas GABRIEL ERIK HAARTMAN (1757—1815, professor i medicin sedan 1789, adlad von Haartman), en klar och fördomsfri ande, som ifrade mot teoretiska spekulationer och alla dessa konstlade system, som bidragit att hämma medicinens framsteg. Själf väl förberedd, äfven inom den vid denna tid ännu ringaktade kirurgin, ville han vädja till erfarenheten och den nyktra iakttagelsen af de sjuka. Så mycket var han dock barn af sin tid, att han i en af sina anmärkningsvärdaste skrifter, om den »kongluterande inflammationen», som innefattar sår-läkningen, icke kunde underlåta att själf framlägga en serie hypoteser. Ett annat arbete, »om sår», grundar sig på egna iakttagelser; han beskriver här sina försök att behandla sår med borax, hvars gynnsamma verkan, särdeles på rena sår, icke undfallit hans skarpa öga. Da Haartman sökte orsaken till borax' verkan på sår just i dess förruttnelsehinderande egenskap, hvilken han genom egna försök att försätta blod och kött med detta ämne bevisade, kan hans arbete betraktas såsom en förelöpare till nutidens antiseptiska system, hvilket gjort en så stor omhvälfning inom kirurgin. Äfven hans öfriga skrifter beröra mestadels praktiska rön och iakttagelser.

Haartmans medbröder, anatomen GABRIEL BOSSDORFF och kirurgen, e. o. professorn JOSEF PIPPING (adlad PIPPINGSKÖLD), voro framstående lärare, men utvecklade ingen synnerlig vetenskaplig produktivitet. Pipping, som 1811 blef den första ordinarie professorn i kirurgi och obstetrik samt var en skicklig praktiker, utgaf endast några smärre praktiska afhandlingar, bl. a. om »hank», som denna tid rikligt begagnades vid alla möjliga åkommor.

Under vårt sekels första decennier hade det åskådningssätt, enligt hvilket medicinen, liksom hvarje annan gren af naturvetenskapen, bör grundas på iakttagelse, och för hvilket Haartman var en värdig tolk, ingalunda vunnit allmänt erkännande. Tvärtom hade naturfilosofernas anspråk att genom spekulatiön utreda sjukdomens väsende och konstruera medicinens system framträdtt med förnyad styrka. Denna riktning erhöi i svensken ISRAEL HVASSER (1790—1868), som år 1817, kort efter Haartmans afgang, tillträdde den medicinska lärostolen, en snillrik representant vid vår högskola. Hans dunkla, men med synnerlig värme utvecklade doktriner, hvilka utgå från satsen »sjukdom är själf förstörelse», torde icke ha vunnit mycken ankläng hos ungdomen, liksom ock de disputationer i praktiskt medicinska ämnen han utgaf nog mycket förråda teoretikern; men däri-genom, att han förstod att hos sina lärjungar ingjuta vördnad för och kärlek till läkarens höga kall, blef dock hans inflytande betydelsefullt och djupgående. Om Hvassers intresse för läkarekonstens fortkomst i vårt land vittnar äfven det af honom 1820 bildade medicinska sällskap, som blef en föregångare till det 1835 stiftade Finska Läkaresällskapet.

Redan 1829 utbytte Hvasser sin lärareplats vid den finska högskolan mot en dylik vid Upsala universitet. Den lärjunge, som bäst förstått honom och hvars vetenskapliga riktning i

viss mån bildar en efterklang till mästarrens: IMMANUEL ILMONI (1797—1856), intog 1832 hans lärostol.

Emellertid hade högskolans flyttning till Helsingfors egt rum 1828. Den medicinska fakultetens lärarekrafter och arbetssätt undergingo till en början föga förändring. Betydelsefullt var dock inrättandet af det kliniska institutet, hvarigenom de praktiskt medicinska vetenskaperna ändtligen erhöilo det för undervisningen nödiga sjukmaterialet.

Ehuru Ilmonis idealistiska håg egentligen var föga anlagd för vetenskaplig forskning i modern mening, tillkommer honom dock förtjensten att hafva gjort början med publikation af kliniska iakttagelser, hvaraf flere serier efter hand ingingo i Läkarsällskapets handlingar, äfvensom att i ett mera omfattande arbete: *Bidrag till Nordens sjukdomshistoria*, hafva sammanbragt ett värdefullt material, om än framställningen är rik på hypotetiska åskådningar.

De män, som kort före samt efter universitetets flyttning till Helsingfors företrädde kirurgin och barnförlossningskonsten, JOHAN AGAPETUS TÖRNGREN (1772—1879), CARL DANIEL v. HAARTMAN och LARS HENRIK TÖRNROTH (1796—1864), arbetade hufvudsakligen i praktisk anda och riktning. v. Haartman var isynnerhet en liffull personlighet, hvilken genom långvariga studier i utlandet, särdeles i England, hemtat väckelser från de stora kulturländerna; han utgaf flere afhandlingar,

dels af obstetriskt, dels af kirurgiskt innehåll. Hans initiativ till bildandet af det Finska Läkarsällskapet har tidigare framhållits, s. 215. Törnroth, som åren 1838—57 innehade den kirurgisk-obstetriska lärostolen, offentliggjorde sina kliniska iakttagelser, berörande bland annat den operativa behandlingen af fria bräck, därvid han följde fransmannen Gerdy's invaginationsmetod.

Immanuel Ilmoni.

Om än sålunda ett otvifvelaktigt framåtskridande egde rum på vårt medicinskt vetenskapliga område, kan dock förmärkas, att man på 1830- och delvis på 1840-talet ännu icke hade nog kännning af den rastlösa utveckling medicinen med dess många förgreningar genomgick i Europas ledande länder. Men efter hand framträder en förändring i detta afseende. Flere yngre förmågor hade vid de stora kulturhårdarna fullbordat sina studier. De kommo tillbaka med nya idéer, läror, sträfvanden och gäfvö uttryck därät i sin vetenskapliga produktion. ERIK ALEXANDER INGMAN (1810—1858) delgaf resultaten af sina utländska iakttagelser och sökte i uppsatsen *Ovatko taudit itsenäisiä eläväisiä olentoja* (Äro sjukdomarna själfständiga organiska väsenden) skjuta bresch i det delvis föräldrade åskådningsätt Imoni hyllade; han författade bl. a. en förtjenstfull afhandling om urinförgiftning under hafvandeskapet. Den liflige, sangviniske KNUT FELIX v. WILLEBRAND, hvilken efter Imoni 1856 erhöil den medicinska lärostolen, hemtade från sina talrika resor ett stort intresse för nya läkemedel och deras användningssätt, hvarom hans arbeten om verkan af tartarus emeticus i syfilis, om verkan af secale cornutum, om jod mot tyfus och frossa m. fl., bära vittne. Den högt begåfvade JOAKIM WILHELM PIPPING (1818—1858) egnade sig mest åt obstetrikeu samt skref om de olika metoderna att framkalla förtidig börd och om nafvelbräck. EVERT JULIUS BONSDORFF (f. 1810), som 1845 öfvertog professionen i anatomi och fysiologi efter den i sin vetenskap föga produktive NILS ABRAHAM URKIN, gaf genom sina redan ofvan s. 252 nämnda undersökningar i djuranatomin uppslag till forskning på ett för vår högskola nytt område: det komparativt anatomiska. Senare egnade han sig med en polyhistora mångsidighet åt författarskap på fysiologins, terapeutikens, balneologins, rättsmedicinens, entomologins m. fl. områden.

På 1840-talet och under de två följande decennierna offentliggjorde FRANS JOHAN RABBE (1801—1879), en följd af arbeten af medicinskt-statistiskt och historiskt intresse.

Under denna period af lifaktig förbindelse med den medicinska vetenskapen i utlandet framträdde en egendomlig personlighet, hvilken till och med vågade gå nya, obanade vägar: GUSTAF

SAMUEL CRUSELL (1810—1858), docent i medicinsk fysik. Tidigare, än någon annan, riktade han sin tanke på galvanismens användande såsom läkemedel. Redan 1838 framlade han de första resultaten af sina studier i detta afseende. Sedermera pröfvade han och använde praktiskt gentemot en hel mängd lokala akommor såväl galvanismens kemiska (elektrolytiska) som dess kaustiska verkningar samt utgaf härom flera afhandlingar både i eget land och i Ryssland, där hans försök vunno ej ringa uppmärksamhet. Crusell kan anses såsom den verkliga grundläggaren af galvanoterapeutiken på nämnda områden, ehuru han ej förmådde göra sina idéer gällande i vidare kretsar. Utländske forskare utvecklade sedan vidare hans ofullgångna tankar och förslag samt gafvo dem en fullt praktisk användning. Inom eget land tillgodojorde isynnerhet Willebrand Crusells forskningar; han utgaf 1846 en afhandling »om galvanismen såsom läkemedel».

Till den utveckling vår medicinska vetenskap hunnit i slutet af 1850-talet måste ett nytt element tillkomma, för att den skulle kunna kallas i full mening modern. Det var icke nog med att vår läkarekonst tillgodojorde sig den europeiska forskningens resultat. Det gälde att äfven hos oss införa själfva denna forskning med alla dess talrika tekniska hjälpmedel och i alla dess olika specialriktningar, sådan den gestaltat sig i Europas kulturcentra. Denna uppgift blef förbehållen 1860- och 70-talens män.

Men den nödiga förutsättningen för dess lösning var en tidsenlig förstärkning af de medicinska lärarekrafterna och högskolans förseende med nya institutioner. 1852 hade en ordinarie lärostol i farmakologi och farmaci samt medicinsk kemi blifvit inrättad; 1857 tillkommo dylika lärostolar i barnförlossningskonst jämte barnsjukdomarnas klinik äfvensom i patologisk anatomi och statsmedicin. 1871 och 1874 inrättades en extra ordinarie profession i ögonläkekonst samt i syfilidologi och dermatologi. Efter hand uppstodo fysiologisk-kemiska, fysiologiska och patologisk-anatomiska institutioner.

Bland detta tidskiftes banbrytare bör i främsta rummet nämnas den energiske, klarsynte JAKOB AUGUST ESTLANDER (1831—1881), innehafvare af lärostolen i kirurgi sedan 1860. Under hans kraftfulla ledning uppblomstrade kirurgin vid vår högskola till en ståndpunkt, jämförlig med den densamma intog vid Europas mera betydande kliniker. Genom en serie själfständiga iakttagelser och idéer gjorde han vår kirurgiska vetenskap bekant äfven i utlandet. Estlanders arbeten om *chorioiditis efter febris recurrens*, om *brand i nedre extremiteterna efter fläcktyfus*, om *svulster i öfverkäken och i bröstkörteln* äro offentliggjorda dels i inhemska, dels i tyska och franska tidskrifter. Hans sinnrika, 1872 publicerade metod att ersätta defekter i ena läppen med en del af den andra är af vetenskapen accepterad. Men framför allt har hans 1879 publicerade metod att bringa kroniska vargörningar i lungsäcken till läkning genom utskärning (resektion) af rebbensstycken, hvarigenom bröstväggen kan insjunka mot varhållans botten, vunnit allmänt erkännande samt tillämpas numera öfverallt under namnet »Estlanders metod». Liksom alla tidelvarfvets kirurger, intresserade sig Estlander varmt för sträfvandet att utrota sårinfektionssjukdomarna, som föranledde en hög mortalitet bland sårade och opererade; han gjorde egna försök i detta afseende, utan att desamma dock ledde till åsyftadt resultat.

Då ögonsjukdomarna 1872 afskildes från kirurgin, blef FRANS JOSEF V. BECKER (1823—1891), hvilken tidigare innehåft professionen i farmakologi och farmaci, en samvetsgrann vårdare af detta ämne och den nybildade ögonkliniken. Bland hans arbeten må nämnas *Om kolhydraternas förändringar inom den levande organismen* samt undersökningar öfver linsens byggnad hos menniskor och däggdjur.

Jakob August Estlander.

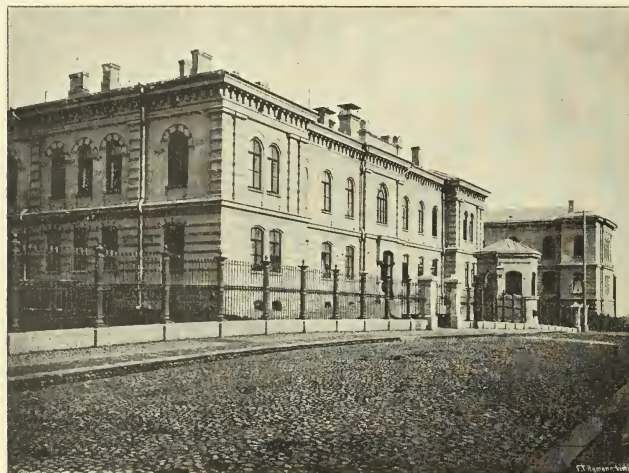
OTTO EDVARD AUGUST HJELT (f. 1823), förste innehafvaren af lärostolen i patologisk anatomi, öfvertog den vigtiga uppgiften att i vår fakultet införa detta nya ämne. Hans ansträngningar i detta syfte kröntes genom det nya, fullt tidsenliga patologiskt-anatomiska institutets öppnande 1878. Hjelts talrika publikationer beröra dels den patologiska anatomin (om nervernas regeneration, öfversigt af 1,000 liköppningar m. fl.), dels sundhetslagstiftningen i Finland, i hvars utveckling han hade en vigtig andel, dels medicinens och naturvetenskapens historia.

SELM OSVALD WASASTJERNA (f. 1831), införde en sträng, kritisk metod vid den kliniska undervisningen på den inre medicinens område samt lemnade flere vetenskapliga bidrag.

Inom barnförlossningskonsten förvärfvade sig JOSEF ADAM JOAKIM PIPPINGSKÖLD (1825—1892), hvilken 1870 efterträdde den tidigt aflidne KNUT SAMUEL SIRELIUS (författare till en afhandling om *placenta praevia*), såsom detta ämnens representant, förtjensten att hos oss göra gällande de renlighetens och antiseptikens grundsatser, hvaraf enligt den moderna forskningens vittnesbörd de födandes helsa och välfärd beror. Han blef i tillfälle att strängt och med stor framgång genomföra desamma i det nya barnbördshuset, som 1878 öppnades. Hans talrika publikationer beröra

dels barnförlossningskonsten och gynekologin (om bäckenets mekanism och variabla former, om dödligheten bland barnsängskvinnor, om urogenitalfistlar o. s. v.), dels barnsjukdomarne (anteckningar om skarlakansfebern i Helsingfors m. fl.).

Den generation, som efterträdde de män, hvilkas verksamhet vi nyss skildrat, har det tillkommit att upptaga och föra vidare det verk desse påbörjat. Allt talrikare krafter hafva strömmat till den medicinska vetenskapens tjänst och upptagit hos oss förut ej odlade specialområden; allt bestämdare söka de förverkliga den sanning, att en liten nation

Nya kirurgiska sjukhuset i Helsingfors.

endast genom ett ärligt, allvarligt deltagande i det allmänna stora forskningsarbetet kan i vetenskapligt afseende häfda sin plats.

Här må endast en kort öfversigt meddelas öfver denna generations verksamhet, hvilken ännu pågår.

Inom *anatomien* och *fysiologien*, hvilka förenade företrädades af K. G. HÄLLSTEN (f. 1835) intill 1882, då anatomien afskildes och erhöll en egen representant, G. ASP (f. 1834), hafva de nyssnämnda samt R. TIGERSTEDT (f. 1853, sedan 1886 professor i fysiologi vid Karolinska institutet i Stockholm) publicerat flera arbeten. Hällstens hänföra sig till fysiologins och optikens områden, Asps till fysiologins och histologins; Tigerstedt har utvecklat en omfattande produktion på fysiologins olika gebit, hvaraf dock största delen härstammar från hans vistelse i Sverige.

Inom den fysiologiska kemien och farmacin har professor E. SUNDBÄCK (f. 1849), professor i detta ämne sedan 1886, lemnat åtskilliga bidrag, bland hvilka må nämnas *Om parningsprocesserna i djurorganismen, särskildt glykuronsyreparningarna*.

Den *inre medicinen* företrädes sedan 1877 af J. W. RUBEERG (f. 1843), hvilken i flere afhandlingar såväl experimentelt som kliniskt behandlat frågan om albuminurius uppkomst och villkor samt gifvit kliniska bidrag angående patologiska transsudats albuminhalt, pernicios anæmi, den operativa behandlingen af empyem o. s. v. H. HOLSTI (f. 1850) har likaledes studerat empyemens behandling samt publicerat bidrag till kännedomen om den granulösa njuratrofin, om tuberkulosens utbredning m. m. R. SIEVERS har skrivit om den epidemiska cerebrosinhal-meningiten och om frossan i Finland samt lemnat bidrag till magsjukdomarnas patologi. A. HOLMBERG har belyst nervsjukdomarna och deras behandling, F. W. WESTERLUND speltskans förekomst i Tyrvis.

På *kirurgins* område efterträdde F. SALTZMAN (f. 1839) 1883 Estlander och blef i tillfälle att leda fullbordandet af det af Estlander planerade nya kirurgiska sjukhuset samt där genomföra den moderna antiseptiken. Saltzmans arbeten beröra den operativa gynekologin (»Sju ovarotomier») samt kirurgin (büksnitt vid tarmocklusion, pylorus resektion, hvitmosseförband m. m.). M. W. AF SCHULTÉN (f. 1847), e. o. professor 1883, Saltzmans efterträdare 1891, har experimentelt och kliniskt undersökt hjärnskadorna och deras inverkan på ögats cirkulation, angifvit en metod att studera ögonbotten under stark förstoring samt utgifvit flere afhandlingar af kirurgiskt innehåll, såsom angående käkankylos, blindtarmskräfta m. m. Till vår kirurgiska litteratur hafva ytterligare medverkat: docenterna L. KROHN, som afhandlat om benhinnans användande, H. v. BONSdorff, som skrivit om höftledsårkomor, skottsår i buken m. m., och A. KROGIUS (bakteriologiska undersökningar om urininfektion) samt läkarne K. LINDÉN (om rosen), G. SCHNITT (om deformrande arthrit hos barn, fjädrande finger), K. J. v. FIEANDT (büksnitt), E. ROOS (kasuistik, särdränagens betydelse) — förutom flere yngre krafter.

Lärostolen i *ögonläkekonsten* tillträdde efter v. Becker K. R. WAHLFORS (f. 1848), som behandlat bl. a. stockningspapillens uppkomst, skefningens orsaker, starsnittet. Docenten G. A. NORDMAN har lemnat bidrag på den fysiologiska optikens område samt i frågan om konstgjord starmognad m. m.

I *barnförlossningskonst* och *gynekologi* hafva vi att anteckna: G. HEINRICIUS (f. 1853), sedan 1890 Pippingskölds efterträdare; han har experimentelt och kliniskt studerat modrens och fostrets fysiologi på flere områden, lemnat bidrag till kännedomen om placenta hos hund och katt samt publicerat åtskilliga gynekologiska och obstetriska afhandlingar. O. ENGSTRÖM, e. o. professor i gynekologi sedan 1892, har med sina publikationer hufvudsakligen rört sig på den operativa gynekologins område (myotomier, ovariometri under hafvandeskap m. m.), men har dessutom skrivit om förlossningens inverkan på fostrets respiration och om eklampsi. M. G. STENBÄCK har afhandlat ansigtsförlossningar, J. A. TÖRNGREN såväl fostrets fysiologi, som gynekologiska frågor.

För *barnsjukdomarna* inrättades år 1890 en egen lärostol. Dess första innehafvare blef W. PIPPING (f. 1854), hvilken offentliggjort studier öfver pneumococcus, öfver späda barns digestionsförhållanden m. m. A. CLOPATT har skrivit bl. a. om hysteri hos barn, F. W. WESTERLUND har statistiskt behandlat frågan om barndödligheten i Finland.

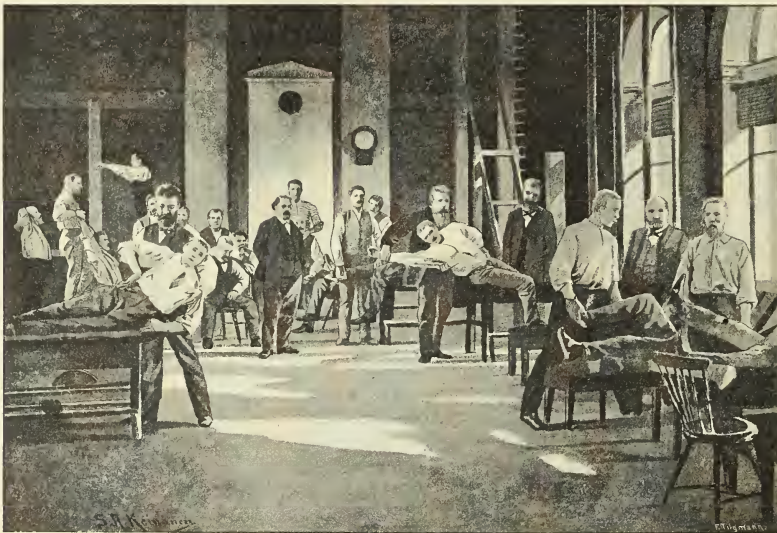
Den *patologiska anatomin*, som i den moderna bakteriologin erhållit en vigtig utgrening, representeras sedan 1886 efter HJELT af E. A. HOMÉN (f. 1851), hvilken utgifvit experimentella bidrag till ryggmärgens patologi samt flere arbeten på nervpatologins område: nervsystemets förändringar efter amputationer, multipla neuriter m. m. Bakteriologiska arbeten af C. LUNDSTRÖM (om gonococcus), af W. CYGNAEUS (om tyfusbacillen) böra ock antecknas.

På *rättsmedicinens* område, som redan tidigare varit föremål för de finska läkarnes intresse, bevittnadt genom flere lifliga principstrider, senast på 1870-talet om kroppsskadors lifsfarlighet, har J. A. FLORIN behandlat frågan om tvifvelaktiga sinnessillstånd i förhållande till civillag samt om lifsfarans rättsmedicinska betydelse. L. W. FAGERLUND har skrivit om druckningsvätskans inträngande i tarmen, om benkärnans utveckling i extremiteternas ben under första lefnadsåret, om fosforförgiftningar i Finland samt dessutom medicinskt-historiska uppsatser.

Hygienin har uppnått plats såsom ett särskildt läroämne, i det, sedan ständerna därom petitionerat, en lärostol för densamma inrättades 1890. Denna är ännu obesatt. Litterärt verksamma på detta område hafva varit W. SUCKSDORFF, som utgifvit arbeten om den bakteriologiska vattenundersökningen, om tvättkläders desinfektion m. m., A. J. PALMBERG (f. 1831), hvars omfattande arbete *Allmän hetsvårdslära på grund af dess tillämpning i olika länder* är utgifvet jämväl på franska, spanska och engelska språken, C. QVIST, som offentliggjort undersökningar rörande vaccinämnat, samt K. RELANDER, hvilken utgifvit studier rörande helsovården på landet.

Om sjukgymnastikens utveckling hafva bl. a. prof. Asp och gymnasten L. BERGHOLM gjort sig väl förtjente.

I *syfilidologi* och *dermatologi* äro arbeten publicerade af K. R. PAQVALIN och W. GREFBERG, hvardera om subkutan kvicksilfverterapi, af G. SMIRNOFF, flere afhandlingar om syfilis behandling med subkutana calomelinjektioner, af K. LINDÉN rörande kvicksilfrets resorption och elimination, af J. V. HJELMAN om hjärnsyfilis.

L. Bergholms sjukgymnastik.

I *psykiatri*, hvari vetenskaplig undervisning meddelas vid Lappviks sjukhus, äro att märka arbeten af A. TH. SÆLAN (f. 1834): bidrag till kännedomen om hjärnlokaliseringarna, fall af moraliskt vansinne, samt af E. HOUGBERG om sinnessjukdom inför kriminell domstol, om paralyse générale.

Inom *landläkarekonsten*, som 1892 erhållit en särskild lärareplats vid fakulteten, har dess första innehafvare, MATTI ÄYRÄPÄÄ, skrivit om behandling af sadelnäsa med odontologins hjälpmedel.

De talrika vetenskapliga afhandlingarna under detta tidskifte hafva dels framträtt såsom akademiska afhandlingar, dels publicerats i Läkarsällskapets allt digrare handlingar och i den 1884 grundlagda finskspråkiga tidskriften *Duodecim*. Men i vida större utsträckning, än förut, hafva de sökt och funnit plats i utländska tidskrifter, hvilket i sin mån vittnar om våra författares sträfvän att ej blott tala till sina landsmän, men att föra ett strå till den allmänna forskningens stora stack.

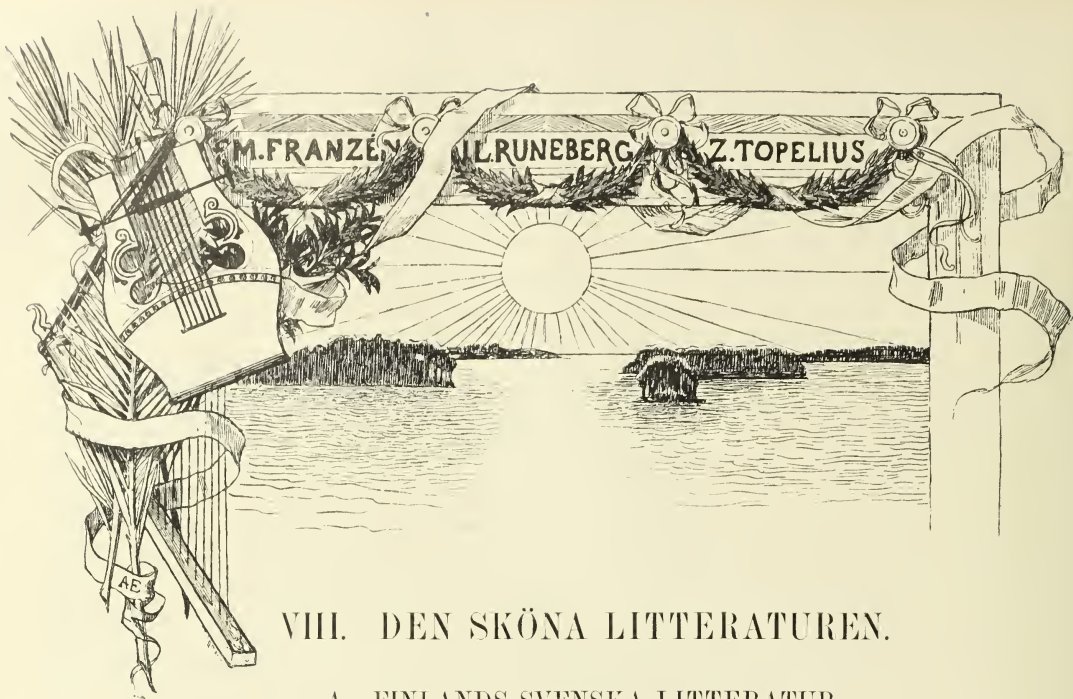
Den medicinska vetenskapens företrädare hafva jämsides med sin öfriga verksamhet kraftigt deltagit i det arbete för den allmänna helso- och sjukvårdens förbättrande, som under seklet framgångsrikt pågått och hvarom bl. a. flere nya, tidsenliga sjukanstalter bära vittne.

Vi hafva sett, huru de medicinska vetenskapliga institutionerna och parallelt därmed den medicinska litteraturen under det sekel, som snart går till ända, från en ringa början växt till en aktningvärd grad af utveckling. Att detta kunnat blifva möjligt har väsentligen berott därpå, att nationen och dess styrelse med offervillig hand skänkt vår vetenskap sin uppmuntran. Vi kunna häri se ett otvetydigt tecken på en raskt stigande kultur; ty det allt mera stegrade intresset för läkekonstens framåtskridande visar, huruledes vårt folk i allt vidare kretsar vaknat till insigt af helsans omätliga värde och icke mera litat till vidskepliga inflytelser eller dunkla naturmakter, utan af den vetenskapliga forskningen begär medlen till dess bevarande och förbättring.

Fagernäs dårhus vid Kuopio.

M. W. AF SCHULTÉN.

VIII. DEN SKÖNA LITTERATUREN.

A. FINLANDS SVENSKA LITTERATUR.

Abotiden till 1827. Under första tredjedelen af vårt århundrade var Åbo landets litterära centrum, och FRANS MICHAEL FRANZÉN (1772—1847) var det ojämförligt mest berömda skaldenamnet den tiden. I hela Svea rike fans vid århundradets början bland det yngre släktet ingen, som bättre förtjenade detta namn, än den unge professorn i historia och moral vid Åbo universitet, Selma-sångernas skald och Creutz' prisbelönte minnessångare. Af Franzéns hela diktning hör obestriddligen den bästa delen till den period af hans lefnad, som förlöt i hemlandet. Första bandet af hans skaldestycken, som han utgaf i Åbo 1810, året innan han öfverflyttade till Sverige, innehåller flertalet af hans sångmös oförgängligaste alster, dem han sålunda vid afskedet lemnade, liksom den evärdelige Kaleva-sångarn sitt strängaspel, till en glädje åt hemlandet och för att där återväcka, när tiden var inne, en sång af ändå högre klang och färgning.

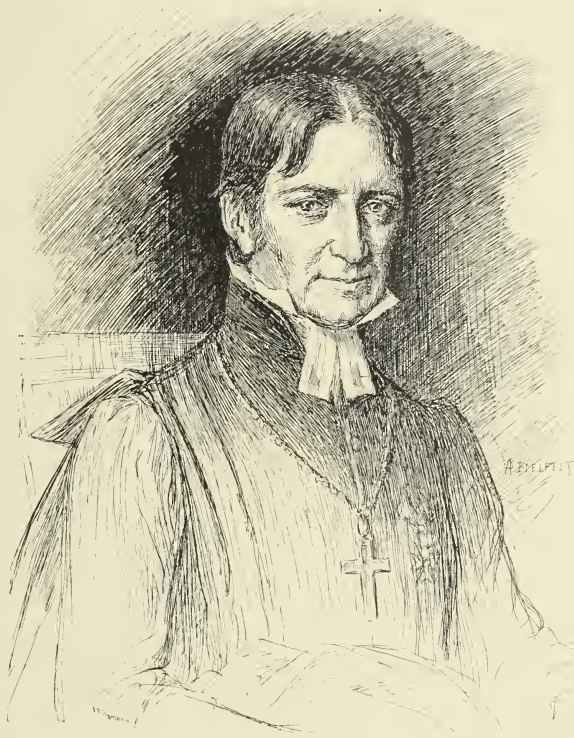
I detta band finner man alla hans oskuldsfulla barndomsbilder, hans Selma-sånger och sällskapsvisor, hans lappländska idyll, »Den gamle knekten» och så många andra ljufliga alster, dem naturen och människolifvet väckt till lif i hans blida ande. Såsom någonting nytt framträdde i balladen om den gamle karolinen fosterlandskänslan i form af minnen från forna strider, yppad hos en namnlös krigare och förknippad med känslan för hemlandsnaturen. Och om än liknande ingifvelser senare klingat i manligare toner och framträdt i sannare skepnader, bör ej förbises, att Franzén äfven i uttryckssättet gifvit uppslaget härtill. Men också i tidens vanliga ämnen lyssnade man hos Franzén med förtjusning till en ny, en ömmare, renare, sjäfullare känslas slag. Huru sjöng man ej under dessa brydsamma tider hans »Sörj ej den gryende dagen förut till en vemodig tröst vid det, som ej kunde hjälpas! I så varma, innerliga ord hade gustavianerna ej plägat prisa måttlighetens dygd, och aldrig hade deras epikureism ställt maningen att dricka champagnen, när den pärlar som bäst, på den grund, att njutningen förlorar sin adel och ljufhet, sen anden förgått. Tidigt hade Franzén lärt sig att i naturen skåda anden, redan vid sin moders hand leddes han till att i grönskan, vattnet, skyn se blott ett genomskinligt flor för ett gudomligt godt», och samma godhet är för honom det enda verkliga i människolifvet.

Denna milda dygdelära, för hvilken hans lyrik från början egt så många poetiska, väl icke alltid mästerligt fulländade, men alltid flödande och välljudande uttryck, kom till tals i de samspår Carl och Emeli, presten och hans maka, förde en afton i Lappland. Hånförande skildringar af den nordliga naturen, här och där kanske något fantastiska, omvexla med betraktelser öfver människans lycka samt lifvets mål och rätta värde, och därunder framträder gestalten af en kvinna, som är en af de älskvärdaste i den svenska vitterheten. Dikten är filosoferande och sedeskildringarna för långa, men allt detta hindrar icke, att Emelis karaktersbild utvecklar sig på ett levande sätt. Hon påminner i mycket och mångt om fru Leungrens kvinnoideal: samma käckhet i maneren, samma kvicka svar och odlade vett, samma sunda, mera husliga och praktiska, än svärmiska håg, men med ett tillskott af djup-sinnighet, af oändlig hängifvenhet mot den älskade, som ger hennes karakter ett djupare värde. Franzén säger själf, att bilden är tecknad efter hans maka. För Franzén utgjorde kvinnan hufvud det högsta inbegreppet af mensklig godhet, ömhet och behag, och med detta inbegrepp stod hans egen sängmö i närmaste förvantskap.

Innan diktsamlingen utkom, lät han på de sista bladen trycka ett stycke, »Den inre föreningen», som han diktat med tanken på sin bortflyttning.

Att han sålunda öfvergaf hemlandet, vid dess skilsmässa från Sverige, berodde väl närmast på hans karakters medgörlighet gentemot vännerna i Stockholm, också gentemot hans maka, men tvifvelsutan i grunden på hoppet att i Sverige kunna bättre bevara och förkofra sina andliga egodelar. Det är dock blott i lekamlig måtto han vill skiljas från sitt land. Öfver den söndring maktspråk åstadkommer mellan folken och öfver de gränser, som bevakas

af ropande vakter, ser han en andevärld, där de åtskilda kunna lefva förenade, doldes de äfven bakom murar och svärd. En betydande länk i denna andliga förening utgjorde hans egna skaldeverk, äfven om hans sängmö, efter öfverflyttningen, mer och mer förlorade sin konstnärliga frihet. Dels röjer hon för mycken inverkan af filosofin och moralen, dels fördes hon bort från sitt rätta skaplynn, då Franzén beträdde den berättande och dramatiska diktningens fält. Icke desto mindre emottogs de följande banden af hans skaldestycken allmänt i hemlandet som kärkomna budskap från den saknade, och när sången åter började höja sig hos oss, egnades honom af de unge den mest hängifna beundran.

Frans Michael Franzén.

Då Franzén lemnat landet, 1811, ser det ut, som om sånggudinnorna hade följt honom åt. Därefter blir det de första åren alldeles tomt på den lilla parnass det gustavianska tidelvarfvet upprest i Åbo.

Men redan därförinnan varsnar man ett märkbart aftynande i det vittra lif, som uppspirat kring Porthan mot adertonde århundradets slut. Det äldre slägte, som jämte Franzén slagit sina lyror i hunderna vid Auras strand, eller, enklare sagdt, i Åbo tidningar, hade bortgått eller eljes förstummats, och några nya ämnes-svenner med lofvande anlag hade icke visat sig. Om Gustaf III:s tid verkat underbart lifvande på sinnena, började däremot, ju längre det led på sonens olycksdiga regering, alstringskraften och lusten aftaga.

Af de äldre stod visserligen den i detta verk redan flere gånger nämnde JAKOB TENGSTRÖM kvar, men hans vittra »Tidsfördrif» och »Läseöfningar» hörde till 1790-talets alster, och den kloke biskopens tankar sysselsatte sig nu med andra saker. Tengström hade isynnerhet uti barn- och sällskapsvisan, som den tiden blifvit moderna, funnit flera äkta pärlor af en glädlig och oskuldsfull stänning, väl icke så finkänsliga och genuina, som Franzéns, men alltid utmärkta genom en värdad och säker form, en korrekt behandling af språk och vers. En vacker kantat, i hvilken han 1806 tolkade saknaden vid Franzéns första makas graf, hör till de sista alstren af Tengströms diktkonst.

Denna formela säkerhet, som, i förening med det upplysta tänkesättet, utgör bästa delen af det vittra arf adertonde seklet hade att lemna åt det nittonde, egde icke MICHAEL CHOREUS (1774—1806) i samma grad, som Tengström. Känslösamheten, närd af ett bröstlidande, som lade honom tidigt i gravnen, framträder däremot starkare hos Choreus, särdeles i hans elegier. Af den kvieklhet, för hvilken han i unga år var känd, finner man i hans dikter ej många spår. Chorei större dikter, om yppigheten, om människans värde och bestämmelse, om sällheten, om den dygdiges hopp och en annan om den stilla dygden, äro betraktelser af Leopolds sort, med någon tillsats af ett kristligt element, men utan den flygt i tanken, att han skulle förmått höja sig öfver de abstrakta begreppens motsägelser. Söker han, såsom i minnesdikten öfver »Ehrensverd», att med makt lyfta sig upp ur de prosaiska alternativen, blir han i stället oklar. Bäst har han lyckats i dikten »Trollhättan», där han å ena sidan besjunger naturens öfvermakt, bevitnad i Polheims ofullbordade verk, å andra sidan människosnilletts seger, när det nu skapat sig en farled med kringgående af det jättelika naturhindret. Chorei samskyldiga område voro dock, liksom Franzéns och Tengströms, de förtroligare känslor, som yppas i familje- och sällskapslifvets små händelser, af hvilka också han ger några tåcka, om ock med mindre säker hand tecknade bilder. Det var Franzén, som samlade och 1815 utgaf vännens och skaldebroderns poetiska kvarlätnskap med en varm och liffull lefnadsteckning, säkerligen det bästa prosastycke vi ega från denna tid och ett förebud till de många utmärkta minnesbilder han författade som Svenska akademins sekreterare.

Bland de unge män, som lagerkröntes af Franzén vid promotionen 1810, då denne tog afsked af parnassen i Åbo, var JOHAN GABRIEL LINSÉN (se ofvan s. 242) den, på hvilken Franzén bygt de största förhoppningarna. Han hade onfattat honom med en faderlig välvilja, som Linsén äfven i poetiskt afseende sökte rättfärdiga. Docent 1812 och adjunkt 1813 i romerska litteraturen, framträdde han 1816 som promotionsskald med ett poem »Ungdomsidealen», där han i ett fulltonigt och värdadt språk prisar frihetens och fosterlandets idéer, därefter vetenskapens och konstens betydelse. Han samlade några unga förmågor till ett vittert förbund, Aura-föreningen, och frukten af dessa bemödanden blef en kalender, som utkom i Åbo 1817 och 1818: två anspråkslösa häften, hvilka dock äro årtiondets mest betydande vittra företeelse. I företalet hoppas Linsén, att »Franzéns älskvärda minne, det skalden kvarlemnade likt en tempelläga på Auras strand, skall lifva dem vid försöket och att någon fläkt af hans anda skall kännas i deras dikt». Till kalenderns lyriska stycken har dock Linsén lemnat blott få bidrag, mera utmärkta genom akademisk rykt och

säkerhet, än poetisk ingifvelse. Också blefvo hans diktalster öfver hufvud icke många; det bästa är väl »Den finska fosterbygden» i tidningen *Mnemosyne*, en dikt, inspirerad af fosterlandskänslan, däri nu äfven kärleken till det finska folket ingår som ett moment, medan den borgerliga friheten och religionen prisas som den unga nationens yppersta af Sverige ärfda egodelar. En ädelt anlagd natur, begynte hans lynne fördyrstras af sjuklighet och af olyckor, som öfversteget det vanliga måttet. Redan 1822, i slutordet, då han nedlade *Mnemosyne*, ger han till känna, att hans korta författarebana är till ända, och det sorgliga är, att detta blef en sauning. Sin verskonst använde han visserligen ämnat på att öfversätta stycken af romerska skaldar. Men för öfrigt gjorde hans bildade smak och litterära begåfning sig gällande i de akademiska festtal han vid flere tillfällen höll och som förskaffade honom stort anseende såsom vältalare.

En hurtigare och rörligare ande, hade ADOLF IVAR ARVIDSSON (se ofvan s. 217), äfven han en af de unge poeterne i »*Aura*», kunnat blifva en Hamnarsköld i vår svenska vitterhet, om han ej så tidigt öfvergått till politiskt skriftställeri. Lockad redan i barndomen af det hugstora i Sveriges forntid, hade han under ett besök i Stockholm lärt känna de s. k. göternas fornnordiska sträfvanden. Hans dikter i »*Aura*» gå gärna i folkvisans tonart, med rikligt af näckar och elfvor, någon gång i fornnordisk versform med gamla skaldar och högsatta kämpar. Äfven fosforistiska försök i romantisk symbolism saknas icke, ej heller, i yngre åren, en ganska sinlig erotik. Sedan han med en undersökning om romantikens skåplynne blifvit docent 1817, begynte han en öfversättning af *Volsungarnes saga* 1820—1821, och längre blef icke hans poetiska bana. Då han senare (1832) samlade sina lyriska försök och tryckte dem i några exemplar under titeln »Ungdoms rimfrost af Sonen i Örnskog», visar detta, att han knappast tog sin dikt som mer än — ett i ungdomen vanligt poetiserande. Större förtjenst inlade Arvidsson genom sin i Stockholm utförda samling »*Svenska fornsånger*» 1834—37. De ströftåg han gjorde på det politiska området under en tid, då tystnaden ansågs såsom landets bästa politik, och hvilka föranledde hans förvisning från universitetet och öfverflyttning till Sverige 1823, utmärkte sig delvis genom en verve, som ger dem ett vittert värde.

Produktivast bland dem, som i »*Aura*» hade försökt sina vingar, var AXEL GABRIEL SJÖSTRÖM (se s. 242), hvilken ock i samtidens ögon steg högst; hos eftervärlden har han sjunkit i en glömska, som måhända är större, än han förtjenat. Genom att uppehålla Åbo tidningar och, efter branden, i Helsingfors upprätta en ny tidning gagnade han den nya periodens skriftställare, dem han eljes just icke kunde befrämja, hvarken med sin kritik eller sina egna alster. Han saknade två väsentliga villkor, originalitet och smak, men han egde en lätt och rik verskonst i förening med en imitativ förmåga, som lät honom lyckligt efterbilda olika manér, Franzéns menlöshet, Anakreons erotik, göternes fornsång och fosforisternes mystik: i »*Aura*» finnes af alla sorter. Sjöström blef flere gånger utsedd att skriva promotionsdikter, hvilket visar det anseende han åtnjöt. Sålunda tillkommo hans längsta stycken, »*Oskulden*», »*Skyddsgudinnorna*» och »*Hjertats hemlighet*». Branden, som några veckor efter promotionen 1827 ödelade universitetsstaden, dess lärdomsskatter och minnesmärken, erbjöd honom ett gripande ämne, som han sökte skildra i tolf lyriska bilder, »*Taflor af våldelden i Åbo*». I dessa bilder möter man här och där en präktigare målning eller en rörande skildring, men lika ofta smaklösa och vulgära drag. I Helsingfors fortsatte Sjöström blott med sina öfversättningar, framför allt af grekiska skaldar, på sätt tidigare är nämnt.

I och med denna våldeld gick vitterheten under i Årstadens stad, där det efter ödeläggelsen och universitetets bortflyttning skulle varit alldeles tyst, om icke en främling där sökt och funnit en fristad. LARS ARNELL, en af Carl Johans statssekreterare, som i Åbo uppsatt en bokhandel, innan han fick anställning som Hushållningssällskapets sekreterare, begagnade ledigheten till att fortsätta det öfversättningsarbete, med hvilket han efter sitt skeppsbrott sökt berga lifvet. I Stockholm hade han, utom en mängd öfversättningar af romaner, låtit trycka (1828) sin mästertliga försvenskning af Walter Scotts »*Lady of the lake*», och i samma flödande, färgrika språk återgå

han nu i Åbo Thomas Moores *Lalla Rookh*, hvarjämte han på ett värdigt sätt införlifvade med vår litteratur mycket af det bästa den franska och den engelska romantiken öfver hufvud frambragt.

De två sista årtiondena af Åbotiden böra dock icke bedömas efter de poetiska alstren allena; de äro gryningstiden för ett nytt åskådningssätt, som blef ett nytt uppslag i vår diktning. Äfven i afseende å vitterheten fann man, att efter 1809 en egen grund måste läggas för bildningen i landet, om ock denna fortsättningsvis talade svenska. Det var Johan Jakob Tengström (se ofvan s. 216 och 229), som tog frågan till tals i *«Aura»* uti en till styl och tankar lika anslående uppsats, hvilken ger klaven för den bildade opinionens utveckling i detta hänseende. Grunden borde vinnas genom en anslutning till finska folket, ett kärleksfullt omfattande af dess sed, dess sång och saga, främst dock dess språk, hvilket de bildade klasserna, med bibehållande af sitt svenska modersmål, borde tillägna sig och använda i alla offentliga förhandlingar med menige man. Af den fornfinska myten vore väl ingen direkt båtnad att vänta för vitterheten, men anslutningen till folkets varma väsen kunde medföra en pånyttfödelse från den ytliga och själfviska förståndsodling man kallat upplysning. Denna lika vackra som praktiska åsigt ingiek i de ideal Linsén besjög, medan han i sina uppsatser i *Mnemosyne*, i enlighet med tidens spekulation, uppfattade nationen som ett väsen, på hvars egenheters utvecklande man borde arbeta, alldeles som individen arbetar på sin karaktärsutveckling; och Arvidsson i *Morgonbladet* gick än längre och såg i nationen ett urväsen, ur hvilket släkten uppkomma och dit de återgå, en levande organism, som icke blott bör utvecklas till sin egendomlighet, utan därifrån ock allt främmande bör såsom skadligt aflägnas. Sålunda umgicks man mycket med tanken på en nationel, ur det finska elementet upprunnen poesi, under det man i verkligheten, af gammal vana och af bristande originalitet, följde rörelserna i Sveriges vitterhet i spåren. I tankarna skyntade nya ideal, men det lilla man frambragte hade gammal akademisk eller götisk anstrykning.

Runeberg och Lördagskvällarna. Lars Stenbäck. Tiden till 1840. Under tiden fans i Åbo en grupp af ynglingar, studenter sedan början af tjugutalet, som läste på graden och beredde sig en framtid, hvars betydelse för fosterlandet ingen då kunde drömma om. Flere af dem, såsom JOHAN JAKOB NERVANDER (se ofvan s. 247), JOHAN WILHELM SNELLMAN (se s. 229), JOHAN LUDVIG RNEBERG (1804—1877) och några dennes kamrater från Wasa skola, tillhörde österbottniska studentafdelningen; andra från olika landsändar hade slutit sig till dem, såsom BENGT OLOF LILLE (1807—1875) från Heinola, ELIAS LÖNNROT, nyländing, och FREDRIK CYGNAEUS (1807—1881), som från Petersburg kommit till universitetet i Åbo. Nästan alla voro de medellose och sökte under försakerelser och genom konditioner, än vid universitetet, än ute på landsorten, att skaffa medel till sina akademiska studier. Lifligt var deras intresse för den sköna litteraturen, främst för den skaldekonst, som upplomstrat i Sverige under striden mellan den akademiska och den romantiska skolan; Franzén var deras rätte skaldefader, men äfven Tegnéér, Stagnelius, fru Lemngren och bland de äldre Bellman och Lidner voro föremål för deras studier och sansspråk. Flere af dem öfvade sig med ifver i verskonsten; redan som skolgosse i Wasa hade Runeberg, än på allvar, än på skämt, skrivit stycken i *Choroi*, Lidners och Bellmans manér samt besjungit en vargjagt, den han äsett i hemtrakterna, mera på skämt, än på allvar, men på elegantare hexameter, än man finner hos mången mogen skald. Okända för allmänheten, hade de också utvecklat sig oberoende af Åbotidens poeter. Nervander, den mest brådmogna af dem alla, hade väl vid promotionen 1827, där han intog hedersrunnet, gjort sig känd som ett under af lärdom, men att han vid femton år skrivit formfulländade klagosånger öfver lifvets förgångelse och hade lädan full af lyriska stycken var lika okänt, som att han gift sig vid tjugutt års ålder. Lille och Runeberg, som äfven mottogo lagerkransen vid denna promotion, hade hvardera fått införa i Sjöströms Åbo Tidningar par tre stycken, men att Runeberg redan då hade under arbete en

berättande dikt, »Elgjagten», af utomordentlig betydelse för vår vitterhet, »kanske det förträffligaste, som någonsin på finsk jord blifvit skrivet», såsom Cygnaeus då redan yttrade i ett bref till sin far, biskopen, visste endast vännerna, åt hvilka den unge skalden meddelat poemet.

Cygnaeus gjorde själf i tysthet, trots det osäkra gehör för modersmålet han hade med sig från Petersburg, försök med att binda sin tankes motspänstiga ax i diktens band, men, storsinnad som alltid, beundrade han blott desto mera vännens mästerliga säkerhet och ville, att denne omedelbart skulle låta trycka sin dikt med dedikation till greve Rehbinder. Men Runeberg, med den förundransvärda själfkritik, som utmärkte honom, och i känslan af att skaldekonsten skulle för honom blifva en hög och helig uppgift för lifvet, lade den att hvilatills hans sångmö nått en fullare mognad, och i detta hänseende är året efter promotionen och stadens brand, hvilket år han tillbragte hos erkebiskop Tengström i Pargas, af stor betydelse. Mellan genljuden af Franzén, Stagnelius, Bellman, Tegnér, märkbara i de älskliga förstlingarna af hans sångmö, och genljuden af antikens lyrik, som förnimmas dessa år, möter man lyriska dikter, i hvilka hans eget väsen börjar uttrycka sig, utan tillhjälp af andras former. Liksom i Nervanders, Lilles, Cygnaei första försök, möter oss äfven i Runebergs ännu osjälfständiga förstlingar en melankolisk stämning, som hos honom hade sin tillfälliga anledning i ett öfvergående bröstlidande, men eljes var främmande för hans af naturen friska, till öfverdådighet muntra lynne. Han uttömde den ock till sista droppen i sitt första större fulländade poem, »Svartsjukans nätter», som han begynte nedskrifva hösten 1828. Denna dikt i fem, än klagande, än berättande eller skildrande monologer är ock den sista, där han anslutit sig till en annans sätt: med sin mästerliga, af personifikation och praktfulla bilder öfverflödande diktion påminner den om Stagnelius, och till samma förebild hänvisar äfven denna känslans sinliga glöd, som jämte misstro till och klagan öfver verkligheten gör »Svartsjukans nätter» så olik Runebergs öfriga dikter.

Till hans utveckling i dessa unga år hör äfven kärleken, som här i Pargas uppstod mellan honom och Fredrika Tengström, en ung anförvant till erkebiskopen, till hvilken hennes mor tagit sin tillflykt efter branden. I hans lyrik sökte sig kärleken till Frigga, stark och själf full som den var, gärna uttryck i antikartade stycken; i hans lefnad medverkade den till det beslut han nu fattade att söka sin utkomst vid universitetet, på samma gång han blef medveten om, att skaldekonsten var hans egentliga lifsuppgift.

Hösten 1828, då högskolan åter öppnades i Helsingfors, samlades vänkretsen i den nya universitetsstaden, och det begynte snart visa sig, hvilken högtbegäfvad generation det nya lärdoms-sätet fått emottaga af det gamla. En uppmärksam läsare af de Tidningar från Helsingfors, som Sjöström 1829 började utge, skulle i deras bidrag på vers och prosa kunnat märka, att en ny tid randades för vår skönlitteratur. Egnande sig åt de mest olika vetenskaper, drogos de till hvarandra af ett och samma lefvande intresse för vittra, filosofiska och fosterländska frågor. De ledande i kretsen voro Nervander och Runeberg, hos hvilka ett glädtigt och meddelsamt lynne förenade sig med stort snille, mera sprittande kvickt hos den förre, mera hjärtligt och humoristiskt hos den senare. Snellman, som från teologiska studier öfvergått till filosofiska och alltid var lika djupsinnig som oböjlig i sina åsigter, egde rika tillgångar för meningsutbytet. Till den gamla kamratkretsen anslöto sig i Helsingfors nya medlemmar, bland dem män, hvilka imman kort intogo framstående platser i vår utveckling, såsom Johan Jakob Nordström, Axel Fredrik Laurell och Mathias Alexander Castrén, dem läsaren återfinner inom andra delar af detta verk. Som ett formligt förbund i ett eller annat syfte får man icke anse dessa berömda »lördagskvällar», de voro fria samkväm, men hvilka fortsattes under större delen af 1830-talet, eller tills Runeberg lemnade Helsingfors. Man samlades i den stora enkelhet, som tidens seder och de unga framtids-männens små omständigheter kräfde. Då en och annan satte eget bo — Runeberg gifte sig 1831 — begynte äfven fruntimmer deltaga i samkvämen. Jämte FREDRIKA RYNEBERG (1807—1879) har AUGUSTA WALLENUS, född Lundahl, genom täcka dikter i tidningar och kalendrar intagit en

om ock blygsam plats i vår vitterhet; vid sin nyligen (1892) timade död var hon den sista öfverlevande från lördagskvällarnas väckelserika tid.

Till att kretsen så länge sammanhölls bidrog väsentligen Lille, hvilken, godlynt, from och vänsäll, var förträffligt egnad att emottaga förtroenden från stridande parter och gå emellan, när meningsutbytet någongång ville öfvergå i missämja. Han hade slagit sig på teologi, där han tog sina grader och 1840 blef professor. Varmhjärtad och med en stor fond af beundran, använde han sin verskonst, hvars tidigare alster i Franzéns anda han spridt i tidningar och kalendrar, till att fira någon allmän eller enskild tilldragelse, vanligen anslutande sig, utan vidare anspråk på originalitet, till en eller annan känd förebild.

Emellertid hade en märkbar förändring inträdt hos Lördagskvällarnas sällskap, i den mån de unga mognade för det offentliga lifvet. Lönnrots närvaro i kretsen, då han de första åren af 1830-talet kom från sina vandringar för att taga de medicinska graderna, väckte tanken på ett finskt litteratursällskap, hvars stadgar skrefvos af Nordström och antogos vid en allmän sammankomst, där Linsén förde ordet. Äfven första förslaget till en finsk konstförening vann liflig anslutning inom kretsen, och Helsingfors privatlyceum (se ofvan s. 175) har den helt och hållet att tacka för sin tillkomst. Föremålen för deras tankar och samspråk voro icke mera af blott litterär och poetisk art; patriotismen hade vaknat ibland dem, de nationela intressena, främst intresset för folkets seder, språk och kultur, hade blifvit en makt i deras sinnen, såsom de ock efter dem blefvo en allmän makt i samhället; och denna fosterlandskärlek är numera den yppersta springkällan i deras litterära verksamhet.

Mindre likväl hos NERVANDER, som funnit sin lefnadsuppgift på den exakta forskningens område och i sin diktning blef väsentligen stående på 1820-talets ståndpunkt. Oafsedt ett litet häfte öfversättningar af konung Ludvigs i Bayern dikter, som han utgaf 1830, bevara hans lyriska stycken det franszénska tycket, utan att röja någon synnerlig originalitet. Formfulländade uttryck för tillfälliga stämningar eller reflexioner af allmänt mensklig art, är det sällan hans dikter erbjuda någon ingifvelse af fosterländsk natur. Poesin var för honom ett drömmens rike, där skalden är konung och därifrån världen ser så ful och prosaisk ut, medan verkligheten i sanning är en gudinna, hög, lugn och majestätisk, på en tron af granit, med ett ymnighetshorn i sin hand och herskande i ett rike, som är öppet för forskarn, men icke tillgängligt för poeten, (»Dröm och verklighet», »Skalder») en uppfattning, så olik Runebergs, och som visar, att vetenskapsmannen hos Nervander redan nu hade öfvertaget.

Lyckligtvis förlade han dock icke sin lyra, innan han afslutat poemet »Jephthas Bok, en Minnes-sång i Israel», som han begynt under sina österländska studier i Åbo. Denna dikt blef hans skaldskaps hufvudverk, och ett af de yppersta skaldeverk i hela vår vitterhet. I elfva sånger framställes, dels huru Israels stammar i Samuels tid draga ut i härnad mot midianiterne och dels huru kvinnorna under tiden församlats på Gileads berg att enligt en gammal sedvänja begråta Jephthas dotters öde. Tanken, som med konstnärlig följdriktighet och afrundning genomföres, är kvinnans stilla, försakande och förgättna lott i motsättning till mannens bragdrika lifsgärning. Dikten genomgås af en fin och stark stämning, däri än eldiga, än ljufva rörelser af rent mensklig eller landskaplig art blanda sig med det bibliska. Beundransvärd är hans förmåga att kläda bibelns ton och föreställningssätt i ett klangfullt språk och en välljudande vers.

Det är dock märkbart, att ingifvelsen icke är fullt så stark i de senare sångerna, och möjligt är, att dikten aldrig hade slutförts, om ej Nervander fallit på tanken att, liksom Runeberg året förut gjort med »Grafven i Perrho», insända »Jephthas bok» till pristäflan i Svenska akademien, där den också 1832 erhöll mindre priset. Han befann sig då som bäst på väg till utlandet med universitetets stora reseunderstöd. Från denna forskningsfärd, som varade i fyra år, har man reseanteckningar och bref, där han i ett lifligt och spirituellt språk berör resans händelser, isynnerhet naturintrycken, äfven besöken hos store män och på berömda orter, också ihågkommer

vännerna där hemma, men däremot förlorat de poetiska intressena ur sigte. Efter hemkomsten, då han lade hela sin stora energi i fysikaliska och meteorologiska forskningar, är det blott sällan och ganska tvunget han rör vid lyran.

Annan var den betydelse fosterlandskärleken erhöll i och för RONEBERGS hela skaldskap. Hos ingen af medlemmarna i hans kamratkrets gå de fosterländska väckelserna så långt tillbaka i tiden, som hos honom. Sin öppna blick för verkligheten hade han med sig från sitt österbottniska barndomshem, där den tidigt utvecklats under jagt och fiske, och denna lust för att umgås med naturen gaf honom den lefvande kännedom af dess företeelser, som utmärker all hans diktning. När han sedan som ung student i två år, 1824 och 1825, konditionerade, dels i Saarijärvi, dels i Ruovesi, mottog han, tack vare denna öppna, lifliga blick, mäktiga intryck ej blott af inlandsnaturen, utan ock af det finskatalande folk, som lefde i dess sköte och som varit honom hittills främmande. Uppvuxen på det svenska kustlandet, blef han aldrig mäktig det finska språket, men han trängde icke dess mindre med förundransvärd intuition till folkets inre väsen, omfattande med djup sympati dess egenart i tänkesätt och seder, i sång och sägen. Ett annat slag af fosterländska väckelser från samma år och samma trakter voro de krigiska hågkomster från Finlands sista strider, som fortlefde i bygderna, närmast inom den familj, där han var lärare. Huru umgänget här med krigare från 1808, deras berättelser och personligheter väckte hans fosterlandskänsla, har han själf sagt oss i inledningssången till »Fänrik Ståls sägner».

Samtidigt mognade hans skaldskap till full själfständighet. Detta visade sig redan i det första häfte »Dikter» han utgaf 1830 på våren. Jämte »Svartsjukans nätter» samt de i Åbo och Pargas tillkomna lyriska dikterna, där franzénska och andra toner genljuda, dels omedvetet, dels i medveten täflan, ingå här stycken, där skalden är helt och hållet sig själf, främst den första samlingen af de små reliefbilder från landtlifvet, dem han benämner »Idyll och Epigram». För att finna, huru det folkeliga samverkade i hans diktning med det största mästerskap i formen, behöfver man blott erinra sig den lithörande dikten »Högt bland Saarijärvis moar». I det andra häftet »Dikter» af 1833, där de tjugande lifsbilderna fortsättas, varsnar man äfven i de större lyriska styckena en viss förkärlek för folklifvet (»Bondgossen», »Tjensteflickan», »Sjömansflickan» m. fl.), men den nationela fullkomningen af Runebergs diktkonst ligger dock djupare, än blott i valet af folkeliga ämnen. I själfva hans styl, denna lugna och klara realism, hvars hemlighet han lärt sig hos antiken, får det nationela sitt högsta uttryck, röjdt i en besinningsfullhet, där känslan, om än så stark, aldrig blir retorisk, en hofsam, moderat och försonlig uppfattning af verkligheten, aldrig lidelsefull eller sinlig, en manlig och dock på samma gång mild lefnadston, ett spelande mellan muntert skämt och vemod, och allt detta klädt i en diktion, lika enkel och stor, som rik på naturfulla bilder, en vers, lika välljudande, som ofelbar. Att de lyriska stycken, där denna hans egen styl till först yppades, »Svanen», »Hvad jag är säll», »Vid en källa», »Den sjuttonåriga», »Hvem styrde hit din väg?», »Det var då», för att här nämna blott dem, som äro upprunna ur den bildade klassens själslif, blefvo familjära i allt vidare kretsar, visar, huru hans diktning var nationel i denna högre mening.

Efter första dikthäftet följde »Grafven i Perrho», där båda slagen af inflytelser, de krigiska och de folkeliga, sammangått till ett. Den gripande berättelsen om bonden Hane och hans sex söner, som reste sig emot den härjande fienden under den s. k. lilla ofreden, skrefs 1831 på hösten och öfversändes till Svenska akademien, som tilldelade den mindre priset i andra rummet, en dom, den Runeberg kanske icke utan anstöt emottog. Realismen i Runebergs framställning, det folkeliga i hans skildring var någonting så nytt, att det torde förefallit domarene underligt, på samma gång de kände sig gripna af diktens varma fosterländska känsla. Och nekas kan ju icke, att där är någonting stelt och forceradt, som isynnerhet blir märkbart vid en jämförelse med »Molnets broder», ett alster af samma slags inspiration, men tillkommet fyra år senare: här är skildringen mycket bredare, den patriotiskt heroiska känslan rör sig mycket friare.

Jämte dessa arbeten hade han åter framtagit det stora poem, »Elgjagten», i hvilket han efter återkomsten från sin kondition 1826 i Åbo hade begynt att poetiskt gestalta sina intryck af det finska folkets väsen och lefverne. Med mognadt konstnärskap och en undransvärd konstnärlig själfbeherskning tog han sönder den redan fulländade skildringen. Till hufvudämnet, den hos godsegaren, den »välaktade herr kommissarien», anordnade stora elgjagten, fogade han en kärlekshändelse, den raske Mathias, björnjägarens från Kuru, frieri till den blomstrande Hedda på herrgården. Han införde en mängd episoder och gestalter, bland annat en mästerlig teckning af en trupp arkangelska gårdfarihandlare, dessa den finska bondens förryskade stamförvanter. Han gaf därmed en totalbild af allmogens lif, så konstrikt sammanväfd, att den i alla sina delar liknar lefvande verklighet. Han bibehöll idyllformen, hexametern, den utförliga skildringen, de episka adjektiven, dem han ingalunda lånat från Voss eller Göthe, utan själf hemtat från antikens

Elgskytterne, af L. SPARRE.

mästare. Ehuru utomordentligt rik på detaljer, verkar dikten icke nedtryckande eller alldagligt, emedan skalden alltigenom är besjälad af sin varma sympati för de höga dragen i folkets väsen, sådant han lärt känna det, dess fromma, förnöjsamma och mot den nödställda liken hjälpsamma sinne- lag, enkelheten och ålderdomligheten i dess seder, det på en gång besinningsfulla och poetiska i dess talesätt, som gaf honom rätt att med de sinnrikaste liknelser pryda samspråken i dikten, allt medan den kosteliga humor, hvarmed han behandlat verkligheten, sprider sitt skimmer öfver det hela.

Än mera förändligad är idyllformen i de två dikter, »Hanna» (1836) och »Julkvällen» (1842), enhvar om tre sånger, där han behandlat landtlifvet inom den bildade klassen, på prestgården och herrgården, de tvenne härdarne för svensk odling bland folket. Hans nationela styl

når här sin högsta grad af fullkomning. I hvardera ingår ett folkeligt element, i hvardera äro en fast sed, en vördad ordning, enkla, orubblade tänkesätt rådande; inga dagens tvistefrågor uppröra sinnena. I »Hanna», ett sommarstykke af skäraste stämning, är det kärleken, som medför den lätta oro och spänning idyllen behöfver, och det är vänskapen, som löser den. Kärleken, sådan Runeberg låter den framträda i Hanna, är en mild låga, hvilken kan ögonblickligt uppflamma, men likväl brinna lifvet igenom, om blott de yttre förutsättningarna finnas. Skämtsamheten, där den lyser fram i denna tjuvningsfulla dikt, är icke den naturfriska humorn i Elgskyttarne, utan ett fint löje, blandadt i den nordiska midsommarkvällen lätt vemodiga stämning. I »Julkvällen» åter, ett oändligt varmt vinterstykke, blandar sig skämtet med ett djupare allvar, och oron är här till och med större, än idyllen gärna ville tåla vid. Till herrgården, där den gamle majoren och hans familj bereda sig för helgdagskvällen, har kommit underrättelse om att den trupp, där

Elgskyttarne, efter en tafla af R. V. EKMAN.

kaptenen, den äldre dotterns make, tjenar, borta i turkiska kriget lidit svåra förluster. Utan att känna något om den saknades öde, hängifva sig den unga maken och hennes mor, majorskan, åt en sorg, som förtryter den gamle krigarn, gör honom vresig och hård. Vid dessa misshälligheter har den sextonåriga fröken Augusta, husets yngre dotter, rikligt tillfälle att utveckla sin naturs oändliga älskvärdhet: med en sång från gamla tider blidkar hon fadren, för system har hon diktat en täck romans, som för en stund åtminstone sprider leende öfver hennes förgråtna drag, och i folkets stuga, där Pistol, soldaten från skogstorpet, majorens gamle vapenbroder, skrämmar bort julfröjden med grymma krigshistorier, får hon gubben att anslå en annan ton och förtälja en tröstrik händelse från sista kriget. Medan Augusta sålunda sköter sitt värf i drängstugan, anländer kaptenen; sårad, men icke farligt, har han fått återvända till hemlandet, och nu löser sig allt i harmoni, dock med ett slutackord af den mest manliga och upphöjda ton. För Pistol, livars son, hans enda ålderdoms stöd och tröst, har följt kaptenen och blifvit på valplatsen, förestår en

hårdare lott i den ödsliga hyddan, men då majoren och fröken Augusta bjuda honom att flytta till herrgården och soldaten stolt föredrar oberoendet, om ock i armod, framför nådehjonets ställning på den rika herrgården, framkallas för majorens syn hela det manliga lefnadsmodet hos den trupp han fört i striden och därmed det arma, heliga fädernesland, som fostrat sådana söner en vändning, hvarigenom »Julkvällen» förbådar de högsta alstren af Runebergs patriotiska diktning.

Med »Hanna» hade Runeberg vunnit i Sverige samma erkännande, som i hemlandet kommit honom till del för »Elgskyttarne». Han erhöll 1839 Svenska akademins stora prisbelöning, och kort därpå begynte hans europeiska ryktbarhet, då Xavier Marmier, i sina studier af den nordiska vitterheten, ställde honom vid sidan af Oehlenschläger och Tegnér såsom en af nordens tre stora skaldar.

Under tiden hade hans akademiska bana icke varit lika framgångsrik. På grund af sina studier i det antika dramat hade han blifvit docent (1830), men adjunkten förvägrades honom (1833). Under den tidens små litterära förhållanden inbragte hans diktning ej stort; genom timmar i privatlyceum och information samt vanan att aldrig lefva öfver tillgångarna vann han emellertid bergning för sin familj och kunde äfven sända små understöd åt mor och systrar i Österbotten.

Runebergs tidigare bostad i Borgå.

Vid universitetet väcktes slutligen förslag att anställa honom som extraordinarie professor i estetik, men då denna uppgift syntes honom obestämd, undanbad han sig den och föredrog, när familjen växte till, att söka en lektorstjänst vid gymnasium i Borgå. Till denna stad öfverflyttade han på våren 1837.

För inkomstens skull, men väl också emedan han ville uttala sig, hade Runeberg 1832 öfvertagit »Helsingfors Morgonblad», som han redigerade till sin bortflyttning, med bidrag af den ene och den andre bland umgängesvännerna. För att förse sin tidning med följetong skref

han ett antal berättelser och andra prosastycken, äfvensom dramatiska bearbetningar, imitationer och utkast, hvilka ega betydelse blott såsom förarbeten för den dramatiska diktningen vid slutet af hans skaldebana.

I Morgonbladets litterära och kritiska uppsatser, dem han stundom gaf en dräpande ironisk form, har Runeberg angett sin ställning till föregångare och samtida inom svenska vitterheten, där det blott är tre, Franzén, fru Lenngren och Almqvist, åt hvilka han egnar en mera odelad beundran. Akademikernes diktning syntes honom för begreppsmässig eller retorisk, romantikernes hållningslös, osann och osund. Hans kritiska ståndpunkt är den af en obetingad realism, som förkastar hvarje försök att förädla verkligheten: skaldens sak är blott att förklara henne, och till den ändan må han bortlemna ur sin bild det tillfälliga, oväsentliga, grumliga, medan han fasthåller och utvecklar den i företeelsen varsnade idén — de enda förändringar han får tillåta sig. Men med verkligheten förstår då Runeberg icke allenast det handgripliga yttre omhöljet, utan fastmer denna inre ordning och ledning, som blott alltför ofta är skymd för människan, sänkt i lifvets sorger och bekymmer, men som just poesin har sig förelagdt att afslöja för hennes blickar. Hans uppfattning var sålunda en upphöjd, nästan religiös idealism, fullt förenlig med hans skaldekonsts realistiska skaplynne. »Naturen», säger han i en af sina akademiska afhandlingar, »är en lofsång åt Skaparen, och af denna sång, förnimbar för den, som förstår att lyssna, är poesin ett genljud».

WILHELM VON SCHWERIN,
EFTER EN TECKNING AF A. EDELFELT.

Malin. E. Tidqvist, Helsingfors.

JOH. LUDV. RNEBERG.

EFTER EN TAFLA AF A. EDELFELT.

Äfven i menniskolifvet är den stadgade ordningen god, utvecklande, förbättrande för den enskilde, ty ledningen af det hela är gudomlig, framåtskridande. Det jordiska är ingenting ondt, det är blott begränsningen, i och genom hvilken det gudomliga framlyser, och utan hvilken det icke vore skönjbart eller skönt. Själfva afgrunden, säger han, kan blott visa, huru härligt och stort Skaparens verk är.

Af denna harmonilära, som sedan fick sitt förnämsta uttryck i poemet *Kung Fjalar*, har Runeberg utvecklat den religiösa innebörden i den sista berättelse han lemnade till *Morgenbladet*, »Den gamle trädgårdsmästarens bref», där hans prosa, eljes något styf, är fri och inspirerad, som hans vers. I dessa bref förtäljes om en ung flicka, trädgårdsmästarens dotter, som för att konfirmeras varit borta från den blomstervärld, där han uppfostrat henne, och efter konfirmationen återvänder dit, gripen af pietismens dystra lära om naturens förtappelse, om djäfvulen, världen och vårt eget kött. Detta verk, det enda verk, där Runeberg satt någon dagens fråga under debatt, innebär sålunda ett skarpt angrepp på pietismen. Det bemöttes af Lars Stenbäck, och en polemik uppstod, som föranledde Runeberg att tränga djupare in i dessa frågor och närmare formulera sin åsigt. Af hans svar till Stenbäck, af legendartade dikter från denna tid, af inträdes- och rektorstal i Borgå gymnasium finner man, huru i hans ande den antika och den kristna världsåskådningen hopsmultit till en hans friska natur och sunda realism motsvarande lifsuppfattning. Af antiken, där han tillförene lärt sin sakenliga, flädlösa framställningskonst, hade han ock sin strålande syn på lifvet, sin tro på det gudomligas immanens; af kristendomen åter ett djupare andelif, denna varma känsla för allt menskligt, denna fasta förhoppning, att det onda skall, genom efterföljelsen af Kristi kärlekslära, försvinna ur världen. På denna tro lät han ock vid Lilles sida prestviga sig 1838, af skäl, att han som lektor var ledamot af stiftsstyrelsen; själasörjarens kall utöfvade han dock icke.

Innan vi följa Runeberg på hans alltjämt stigande bana under 1840-talet, stanna vi för att kasta en blick på vitterheten för öfrigt under det årtionde, som med undran sett honom framträda. Då Nervander upphörde och Lille icke företog sig något större, såg det till en början ut, som om ingen annan af Lördagskvällarnas vänkrets skulle på allvar egna sig åt poesin. Och på andra håll erbjuder årtiondet icke mycket beaktansvärdt. Par noveller af tillfälliga författare och ett antal öfversättningar, två berättande dikter, klumpiga försök i romantikens manér, af den skriflystne majoren LAGERVALL, som begagnade än svenska än finska språket, och tre dramatiska försök, utgifna i Stockholm 1837 under titeln »Thalia» af ANDERS OSKAR ROOS, böra icke vidare uppehålla oss. Den enda af trettioalets författare, som bör nämnas vid Runebergs sida, är LARS JAKOB STENBÄCK (1811—1870), helst han ock till denne bildar en sällsam kontrast. Student i Åbo kort före stadens brand, fördjupade han sig i antikens vitterhet, men också i den tyska, utan någon bestämd plan; han läste humaniora, som det hette. Dessa studier fortsatte han i två år i Upsala, därifrån han 1832 återvände till Helsingfors, utan att ännu något lefnadsmål skulle klarnat för honom. Ehuru tillhörande samma studentafdelning, som flertalet af Lördagskvällarnas krets, slöt han sig icke till den; dess muntra ton stämde föga till hans lynne, som var allvarligt, lidelsefullt, stundom bittert. I hela hans diktning fins intet drag af godmodigt skämt, och när han undantagsvis, såsom i det tjušnjansfulla skaldebref i elegiskt versmått, som han riktar »till en vän

Lars Jakob Stenbäck.

och upptagit främst i sin diktsamling, är ständ för en friskare lefnadsnjutning, får vänskapen, som blandar sig däri, en för vår hela diktning ovanligt passionerad ton. Någon gång kan han väl njuta helt och fullt af naturen, om ock hans sätt att uttrycka sin stämning är ett annat, mera eldigt, än ömt, men af människolifvet och dess rörelser erfar han sällan någonting, där icke en eller annan svart fläck visade sig. »Bruden» och »Till Runeberg» kunna anföras som undantag, men huru dyster ter sig icke kärleken själf i hans barm, hans »vilda barm», såsom han älskar att beteckna den. Hans hela diktning är bekännelse, den är lika subjektiv, personlig, sensitiv, som Runebergs är objektiv, saklig och plastisk. För verkligheten egde han icke något skarpt öga, hans intryck äro stundom skefva, ofta färgade af en ensidig pessimism, hans fond af ingifvelser är också mycket begränsad, men den inspirerande känslan är icke desto mindre uppriktig och sann, liksom den är otomordentligt stark, till och med häftig: hos ingen af våra diktare har sanningskänslan varit så förherrsande, som hos honom (»Studentsång», »Till Johan Wilhelm Snellman»). Med Franzéns blida ande stod Stenbäcks i ingen förväntskap; det är icke heller från hans dikt-konst han utgått, utan från Rückerts och Uhlands, af hvilken senare han gjorde ett antal öfversättningar, som äro upptagna bland hans dikter. Men han egde af naturen ett utmärkt gehör för versbyggnad och poetiskt språk; för den eldade känslans alla skiftningar finner han lika vällydande, som målande och gripande uttryck.

Snart kom Stenbäcks lefnad till en brytning, som riktade hans ande på andra ting och efter hand gjorde slut på hans diktning. Han blef 1835 fattad af den pietistiska rörelse, som vid denna tid upprörde hans hentrakter, och därmed klarnade för honom hans lefnadskall; han tog den filosofiska och därefter den teologiska graden, men då docenturen 1844 förvägrades honom för hans sekteristiska åsigers skuld, sökte han sig till rektor i Wasa elementarskola, därifrån han visserligen 1855 kallades till pedagogieprofessor vid universitetet, men blott för att ett halft år senare hamna i Storkyrö pastorat vid själasörjarens lefnadskall. För poesin var pietismen, denna kristendomens pessimism, som i själens frälsning undan jordelivets synd ser det enda nödvändiga för människan, så godt som tillintetgörande, då ju poesin ej kan lefva utan föreställningen om jordelivets skönhet och godhet. Medan själsstriden hos honom ännu fortgick, diktade han i eldiga utgjutelser hjärtats ångestfulla kamp mot synden, dess glädje i Kristus och andra det dolda lifvets hemligheter; några af hans skönaste stycken, såsom »En natt», hvilken han tillbragt på den väns graf, som delat väckelsen med honom, höra till denna tid. Af alla ingifvelser ur världslig källa var fosterlandskänslan den, som längst stod bi. Denna känsla, som hos Stenbäck var mest af folkelig art, flödade ännu djup och varm i det inspirerade stycket »Vid Pörthans minnesfest 1839», men redan året därpå, då han till jubelfesten utgaf sin diktsamling, sade han i en epilog farväl åt skaldekonsten: nedfallen inför Guds sannings majestät, fann han dikten icke nog ren och hvarje jordisk form för trång att uttrycka känslans öfversvinnelighet, hvilket tyvärr äfven skönjes i hans psalmdiktning, hvarom blir anledning längre fram nämna några ord.

Ungefär ett liknande förlopp röjer sig hos en yngre studentkamrat och skaldebroder till Stenbäck, JAKOB HENRIK ROOS (1818—1885), hvars dramatiska försök »Ines» (1839) i Almqvists manér och två häften »Dikter» (1841 och 1843) visserligen icke framsprungit ur ett brinnande hjärta, som dennes, eller lägga i dagen någon större originalitet, men dock bevittna en god formtalent och vackra känslor. I sina lyriska stycken visar han sig som en ganska välskolad lärjunge af Runeberg, i den berättande dikteykeln Leinola är ingifvelsen åter Almqvists, men alla fläktar från det ena som från det andra hållet dogo bort för en pietism af det mest trångbröstad slag.

Mot slutet af detta tidskifte lemnade dock äfven en af Lördagskvällarnas krets, där pietismen icke öfvade något inflytande, sitt bidrag till vår vitterhet. Något sådant hade man väl knappast väntat sig af JOHAN WILHELM SNELLMAN, den skarpe tänkaren, som efter sin öfvergång från teologiska till filosofiska studier sysselsatte sig med logikens och metafysikens svåraste frågor. »Spanska flugan», en kritisk skrift, hvaraf tre häften utkommo 1839, 1840, 1841, behandlar mest

den akademiska och periodiska litteraturen i ett ojämnt och föga vardadt språk, men med en skärpa och uppriktighet, som måste väcka uppmärksamhet i dessa menlöshetens tider. Snellman befann sig då sedan hösten 1839 i Stockholm, sin födelsestad. Under umgänge med August Blanche, Bernhard Elis Malmström, fru Flygare-Carlén, Almqvist och andra svenske litteratörer, utvecklade han för par tre år en överraskande produktivitet. En mästare i den spekulativa deduktionen, röjer han nu ock en betydande novellistisk talang. Almqvists beryktade berättelse »Det går an» lockade honom att skriva en fortsättning med samma titel, i hvilken han utdrar konsekvenserna af det fria kärleksförhållandet mellan hjälten och hjältninnan i Almqvists berättelse, på ett så otvunnet och fint motiveradt sätt, att man knappast varsar afsigten, medan följderna af den förderbringande läran träda för ens ögon. Förloppets sannolikhet, de liffullt skildrade scenerna och väl hållna karaktererna röja diktaren, icke tänkaren. Känner man hänsynslösheten i Snellmans natur, är det förvånansvärt, med hvilken moderation han här bedömer lifvet. Men problemet, äktenskapets betydelse för kärleksförhållandet, sysselsatte honom än vidare, och samtidigt som han arbetade med den Hegelska filosofins svåraste spörsmål, sökte han lösa detta problem på dikens väg. Han fattade planen till fyra noveller under den gemensamma titeln »Fyra giftermål», taflor i Terburgs manér, af hvilka dock endast den första, »Kärlek och kärlek», af honom själf offentliggjordes. Stoffet för dessa berättelser säger han sig hafva funnit bland fall, som visat honom den förändring kärleken genom giftermålet undergår, men framställningen, ehuru full af lif och godt lynne, förtynges af filosoferande.

Snellman hade vid denna tid företagit en forskningsfärd, hvars resultat han 1842 nedlade i »En resa i Tyskland 1840—1841», som ger en både upplysande och fängslande totalbild af Tyskland på den tiden. Det lifliga språket, den mångsidiga iakttagelsen, vexlingen mellan färdens tilldragelser, anekdoter, betraktelser, öfversigter och skildringar, men främst resenärens personlighet, denna upprätta, oförskräckt, positiva natur, som är så benägen att skära företeelserna öfver en kam, men genom sin filosofi är lärd, att de böra ses från flera sidor, göra hans arbete till ett framstående verk i sitt slag. Grundtanken i hans bedömande af tyska nationen, att endast det vetande, som blir lefvande hos nationen och närmast i dess politiska lif, är ett verkligt vetande, är af intresse äfven såsom grundsats i hans egen lifsgärning. På det skönlitterära området skref han efter hemkomsten till Finland blott mindre betydande saker såsom följetong i »Saima», romantiserade reseminnen, skizzer från kriget 1808—1809 och från samtiden; af större vikt äro hans kritiker af tidens vittra företeelser, särdeles sedan förhållandenas tvång föranlett honom att ersätta sin tidning »Saima» med tidskrifter af mer litterär art, »Kallavesi» 1846 och »Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning» från 1847.

Slutligen må här nämnas, på gränsen mellan detta och det följande tidskiftet, en samling skizzer, »Hundra minnen från Österbotten», af SARA ELISABETH WACKLIN (1790—1846), som jämväl öfverflyttat till Sverige och under därvarande vittra förhållanden nedskrifvit sina minnen. Affattandet fullbordades först 1844, men hennes hågkomster äro till det mesta härflutna från första årtiondena af århundradet till och med Kejsar Alexanders resa (1819) och staden Uleåborgs brand 1822. I ett pigt och åskådligt språk skildrar hon staden och dess omgifningar vid den väldiga fors, där Uleå elf kastar sig ut i Bottenhafvet, de naiva sederna i en af världens nordligaste kulturoorter, där lefnadstonen får en underlig blandning af polarnaturens tröghet och tyngd med kulturens genom en liflig handel från södern komna inflytelser. Mest fängsla de tidigare berättelserna, där humöret är muntert och anekdoterna flyta raskt och osökt ur pennan. Då hon senare vill skriva mera vackert, vinner väl framställningen i afrundning, men blir icke sällan konstlad och sentimental. Ett särskildt intresse erbjuda Sara Lisa Wacklins minnen genom den egendomliga omständigheten, att Franzén, Runeberg och Topelius framlevat flera eller färre år af sin barndom i de förhållanden hon skildrar. Äfven andra framstående österbottniska män och släkter äro ihågkomna i detta memoarverk, som ännu 1887 upplefde en ny upplaga i Stockholm.

Runeberg. Cygnaeus. Topelius. Tiden till 1863. Med 1840 inträder var svenska vitterhet icke i något nytt skede, hvad grundsatserna vidkommer. Patriotismen och det ideala åskådningssättet utbredde sig mer och mer som dess ledande principer. Men märkbar är den lifligare produktion, som röjes under dessa årtionden. Universitetets jubelår (jfr s. 171), då Nervander och Stenbäck gjorde upp sina räkningar med poesin, i det de framburo sina bästa skapelser, utgör i detta hänseende en vändpunkt. Kalenderlitteraturen, som växte både i antal och värde, bär vittne härom. *Finsk National-kalender för 1840* och den af J. Grot på svenska och ryska utgifna kalendern till minne af sekularfesten gjorde början. För att nämna blott de bästa, »Necken», utgifven af F. Berndtson för 1845, 1846, 1847, 1849, *Lärkan*, utgifven af E. v. Qvanten för 1845 och 1849, *Fjäriln*, utgifven af F. Berndtson 1851, och *Veteranen*, utgifven af G. Lagus 1858, visa de, huru vid sidan af de ledande diktarne en allt talrikare skara af yngre Apollonosöner framträdde. Hitt höra den af L. Forsten och andra f. d. kadetter 1846 utgifna kalendern *Finska Kadetten* och österbottniska studentafdelningens ströskrift *Joukahainen*, hvars första häfte utkom 1843 och som sedan vunnit efterföljd inom flere andra studentafdelningar. En särskild uppmärksamhet förtjenar ROBERT TENGSTRÖMS *Finsk Anthologi* och *Fosterländskt Album*, hvilket han publicerade tillsammans med H. Kellgren och K. Tigerstedt 1845 och 1847, då här genom öfversättningen af finsk folksång och saga inflytelsen af det folkliga elementet väsentligen förmedlades. Redan 1841 hade en metrisk öfversättning af Kalevalas första upplaga utgifvits af M. A. Castrén; den kompletterades med Kullervo- och Lemminkäinen-cyklerna, 1851 och 1852, öfversatta efter nya upplagan af C. G. Borg, hvarefter Kalevala genom en ny och fullständig öfversättning af K. COLLAN 1864 åter infördes hos den svenska allmänheten i landet. Ej utan betydelse för den poetiska smakens utbildning äro de öfversättningar från Heine (af K. Collan), Göthe, Oehlenschläger, Robert Burns, från Lermontoff och andra ryska skaldar, antika och orientaliska dikter, som sågo dagen under detta tidskifte.

Också antalet af lyriska dikthäften ökades ansevärt denna tid, och om äfven flere af dem äro förstlingar, hvilka sedan icke följdes af mognare verk, vittna de dock om, huru allmänt den vittra lusten och förmågan hade spridit sig. Detsamma gäller novellerna, af hvilka man på dessa år kan räkna mellan trettio och fyratio, största delen dock formade efter utländska mönster, Dumas, Jules Sandeau, Dickens, än mer efter Emilie Carlén och Aug. Blanche, hvilkas arbeten genom tvenne i Borgå och Wiborg förlagda romanbibliotek vunno ökad spridning. Ett godt tecken var det, att landsortens pressar deltog i den vittra produktionen; i Åbo tycktes till och med ett litterärt centrum åter uppstå med sitt eget novellbibliotek *»Aura»*, som utkom åren 1847—1856 med ganska många originalnoveller och dramatiska stycken. Äfven teaterrepertoaren började förses med inhemska alster, mest lustspel och sångstycken, för de kringresande truppersnas och sällskapsspektaklens behof. Vältaligheten, däri Cygnaeus framträdde som mästare, gick för öfrigt sin gamla, vanligen tunga gång vid de akademiska festerna och i Vetenskaps-Societetens minnestal. Historieskrifningen, som visserligen frambragte dugande forskningsarbeten, har i stilistiskt hänseende föga annat nämnvärdt, än Cygnaei arbeten, som längre fram skola beröras. Däremot böra i detta sammanhang Matthias Alexander Castréns *»Nordiska resor och forskningar»*, offentliggjorda efter den store språkforskarens död i sex delar, 1852—1870, af hans hängifne vän och biograf C. G. Borg, omnämnas, när de i sina berättande och skildrande delar erbjuda behaget af en klar och lugn prosastyl med lätta inslag af skämtande lynne. Hållna i en liflig styl och icke sällan försatta med en kostelig humor, tillförsäkra äfven Georg August Wallins *»Resanteckningar från Orienten 1843—1849»* (utgifna 1864—1866 af S. G. Elmgren) åt den kände arabforskaren en plats bland våra prosaister på denna tid; han ger på samma gång en fängslande bild af den lugna arabdoktorn, i hvars skepnad han vågat sig in i norra Arabien bland öknens barn, och af dessas seder, lynne och lefverne.

Öfver all denna vittra produktion höja sig några skriftställare af betydighet, Cygnaeus, Topelius, Berndtson, Fredrika Runeberg, skaldens maka, främst dock Runeberg själf, hvars verk, i den mån de utkommo, numera helsades i hela landet som de viktigaste tilldragelser. Hans bosättning i Borgå visade sig på intet sätt menlig för hans skaldskap. At jagten och fisket kunde han hänge sig som för, hans enkla, gästfria lefnadsvanor, hans öppna, kärnfriska väsen gjorde honom till det lilla samhällets beundrade, men också älskade storman, som uppsöktes af resande från när och fjärran. Sällan reste någon notablare främling i landet, som icke, i likhet med Xavier Marnier, besökte den store skalden i den lilla staden.

Det var under sådant ungänge han erhöll uppslaget till »Nadeschda, en dikt i nio sånger» (1841), det första större skaldeverk, där hans sångmö lemnat hemlandets kända och kära förhållanden. För denna bild ur det ryska lifvet under Katharina II:s spira utbytte han idyllformen mot romansens friare, mera lyriska versbyggnader, orimnade och af utomordentlig vekhet och finhet. Samma rikedom på målande drag ur naturen och lifvet, som i de inhemska dikterna, finner man icke här. Runeberg besökte aldrig Ryssland, men de drag han anbringar äro lyckligt valda och tillräckliga att ge en egendomlig varm och mjuk färg och en viss mollton åt dikten. I afseende å det historiska, såväl i tidskostymen, som personerna, är det förvånansvärdt, med hvilken säker intuition han skildrar själfherskaredömet väsen, vare sig dikten rör sig i slafvens hydda eller i adelns slott, med Potemkin och Zarinnan själf. Berättelsen om slafvinnan Nadeschda, som väcker kärlek hos de båda furstesönerne, ädel och högsinnad hos den äldre, lidelsefull hos den yngre brodern, ger han ett lyckligt slut genom kejsarinnans fint motiverade mellankomst och i kraft af den menklighetskänsla, som genomtränger allt och icke saknas alldeles ens i det af passionen härjade eller i flärd förstelnade hjärtat. Runeberg, som alltid stod främmande för det förnämre och elegantare världslifvet, behandlar och bedömer det med samma ädla humanitet, som det folkliga. Det är ock i denna samma milda och manliga, lugna och försonliga styl vi lärt känna i hans hemlandsdikter, som Nadeschda är hällen. Och samma styl, men med en helt annan färg och ton, är rådande i »Kung Fjalar, en dikt i fem sånger», där hans sångmö äfvenledes rör sig i främmande förhållanden. Här är det tvenne världar, den formordiska vikingatidens och den väl äfven stridbara, men på samma gång poesifylda och drömmande Ossianska diktvärlden, genom hvilka händelsen ledes. Det är berättelsen om Gerda, kungabarnet, som på nordiskt vis af fadren utsättes, men räddas och föres till Morven, där hon uppväxer i kung Morannals gård till en härlig jungfru, den af hjältarne eftersträfvade Oihonna. Men hennes håg är fylld af ryktet om den unge, i skaldernas sånger firade sjökonungen Hjalmar, och när denne kommer på vikingavis, slår Morvens här och tar henne som byte, blir hon sin broders maka. Ty Hjalmar är Fjalars son, som, i trots af fadrens ed att frid skall råda och täckelig sed hägnas i Fjalars rike, brutit sig samma ban till bragder och berömmelse, som Fjalar själf hade vandrat, innan han, gammal vorden, svor att skapa lugn och lycka med samma sin viljas makt, som tillföre ledt honom att på krigets stråt skapa sin ära. Och Oihonna är det barn han vigde åt döden, när siaren, gudarnes tolk, i den stund han svor denna sin ed, manade konungen att icke trotsa på sin egen makt, utan gifva gudarne äran. Och nu har det dock gått, som siaren förutsagt; genom naturliga, ur lifvet själf hemtade medel hafva de mäktige länkat det så, att Fjalar fått det mest öfvervåldigande bevis på huru menniskan, äfven den kraftfullaste och egenmäktigaste, är ledd af dem och är intet emot dem, och med denna klarnade insigt går han försonad till gudarne. Med rätta kallar Runeberg, i den märkvärdiga utläggning han ger af sin dikt i ett svar på Snellmans kritik, Kung Fjalar en sång till Gudarne; i själfva verket har han i intet annat skaldeverk så som här gjort menniskolifvets innersta och högsta spörsmål till diktens grundmotiv. Det är sin tro på lifvets goda, uppfostrande beskaffenhet han i denna dikt åskädliggör. Ingenstädes visar sig heller hans skalkraft så stor och mästerlig, som här, där det gäller att genomföra ett sådant motiv i och genom lefnadsförhållanden af den mest storslagna art, vare sig man tar hänsyn till den lefvande snillrika

komposition, hvarmed han undgatt hvarje intryck af afsigtlighet, eller den kraftfulla karakteristiken i diktning och meter. Hans vers är lika fulländad, om det gäller att träffa det fornordiska kvädets pregnanta kärflhet, såsom i den första och den sista af de fem sångerna, eller att i de mellersta anslå den Ossianska diktens mildare ton.

Under tiden hade han afslutat sin lyriska diktning med tredje häftet »Dikter» 1843. Man ser, att de rent lyriska ingifvelser han haft under de senaste tio åren äro af elegiskt, till och med svärmodigt slag, den öfvergifnas förtviflan, höststämningar, toner och tankar ur ett högre lif. Hit höra ett antal legender, dem han bearbetade eller fritt uppfann, medan han sökte sin lösning af den religiösa frågan. Äfven detta häfte öppnas af några smärre berättande dikter, bland dem tvemme, i hvilka han behandlat krigiska minnen och dem han sedan upptog i »Fänrik Ståls Sägner». Tiden var nämligen nu inne, att dessa sägner, som sedan ungdomsåren grott i hans

Kung Fjalar.

fantasi, mognade och framträdde såsom de för oss dyrbaraste alstren af hans fosterlandskärlek. Dels var nu hans sångmö i sin fulla skaparkraft, dels tillkommo yttre gynnsamma omständigheter. I Borgå och dess omnejd sammanträffade han åter med en och annan deltagare i 1808 års krig eller med de närmaste ättlingarna till sådana, af hvilka han erhöll många lefvande och karakteristiska drag, och så utkom 1842 G. Montgomerys lifliga och episodrika krigshistoria. En yttre sammanslutning för dessa i öfrigt fristående dikter, så vexlande till meter och diktning, till ton och stämning, vann han genom att tillskrifva sägnerna en enkel krigare, en fänrik, hvars bekantskap han gjorde under informatorstiden. Det är dock blott få stycken, där fänriken införts talande, än färre, där ton och talesätt i någon mån lämpas efter hans karakter. Fänrik Ståls gestalt bör förstås blott som ett poetiskt uttryck för den folkeliga traditionen. Formen är stundom rent lyrisk, stundom mera episk, tonen går från den mest upphöjda och häuförda känsla genom alla skalor till den af bitter ironi eller folkelig munterhet, varierande, allt efter som ämnet för gången

bjöd skalden. Detta heroiskt fosterländska bildergalleri, där hvarje stycke står som ett afslutadt helt för sig, ger emellertid en totalbild af den ödesdiga kamp, efter hvilken Finland skildes från Sverige och inleddes på nya banor. De tre härfördelningarna och de märkeligaste valplatserna

Döbeln vid Jutas.

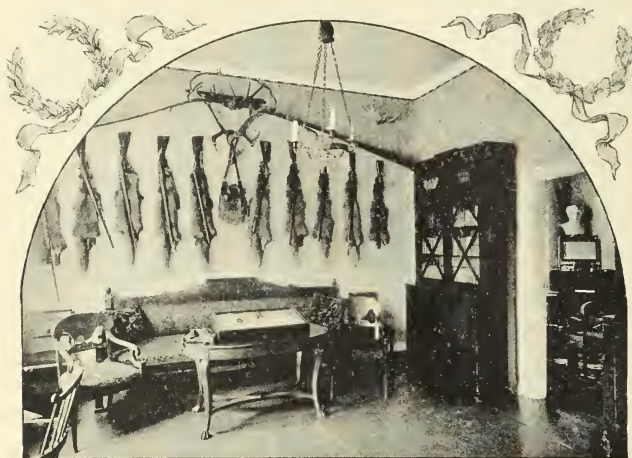
äro ihågkomna, alla grader, ifrån konungen och fältmarskalken till trosskusken och marketenterskan, hafva sina representanter, den rotfattige veteranen och soldatgossen, ja själfva vagabonden från landsvägen, vittna om den nedärfda krigiska andan hos folket, och från samhället, som med ångest

följde den för pligten och äran kämpande armén, låter den högt uppsatte embetsmannen, såväl som den ringa torpflickan, oss förnimma, huru troheten och pligtkänslan delades af alla lager. Att äfven mindre ädla känslor kunde därunder hafva varit i rörelse i samhället, beaktar skalden icke, då enligt hans askådningssätt dylikt hör till det förgängliga och oväsentliga i folkens lif. Däremot egnar han en och annan dikt, t. ex. Kulneff, åt fienden, och det torde förtjena framhållas, att, huru högt än patriotismen flammade, faller intet ord af hat eller bitterhet mot landets ovän. Hela samlingen öppnas af en rent lyrisk dikt, Vårt land, som med musik af Pacius blifvit Finlands nationalsång; här uttryckes den fosterländska grund, ur hvilken dikterna uppspirat och hvaraf de sammanfattas till ett helt.

Förre samlingen af Fänrik Ståls sägner utkom 1848, den senare 1860, hvardera med 17 stycken. En viss olikhet i stilen är märkbar i de båda samlingarna: öfver hufvud är den mera ideelt hållen, lugnare och till kompositionen sorgfälligare i den förre, lifligare, mera karakteriserande och anekdotisk, men också mera dramatisk i den senare. Den långa tidsrymden mellan de båda hälfterna hade icke varit utan sin inverkan. Anledningen till tidsutdräkten var väl främst psalm-

boksarbetet, som ålades honom 1853, då han var som bäst i farten med sina »fänrikar». Han hade nyss återkommit från sin svenska resa, den enda han gjorde till utlandet; färden hade gestaltat sig till ett triumftåg, som visade skalden, huru djupt hans verk trängt igenom äfven på andra sidan Bottenhafvet, och lifvad af de bekantskaper han gjort, satte han sig nu till verket, då kallelsen kom till det röttande och långvariga psalmboksverket.

När erkebiskop Bergenheim satte nytt lif i de stora kyrkokomiteerna, som suttit sedan 1817, funnos betydande

I Runebergs senaste hem i Borgå, nu nationalegendom.

krafter att tillgå för en förnyelse af den svenska församlingens sångbok. Runeberg, Stenbäck och Lille kallades till verket, och mot förmodan blef det icke Stenbäck, utan Runeberg, som utförde det. Hans psalmbok, med enskilda bidrag och öfversedd af de andre, utkom 1857 och innehåller inemot 60 egna psalmer; de öfriga äro mestadelen omarbetningar af 1695 års psalmbok eller ändringar i den Wallinska. För detta arbete tilldelades honom en nationalbelöning genom en allmän subskription, som inbragte 74,000 mark och väl i grunden var en tacksamhetsgård för hans hela skaldeverksamhet. Samtidigt fick han teologie doktors värdighet, och vid jubelpromotionen samma år blef han promoverad af sin gamle vän Lille. Men när kritiken ur kyrklig och folkelig synpunkt begynte, befans uttryckssättet i hans psalmdiktning lida af för stor konstnärlighet och icke heller det dogmatiska vara i alla delar tillfredsställande. I början af 1860-talet framträdde en stor mängd andliga sånger, bland andra af J. H. Roos, där visserligen konstnärligheten icke var för stor, men den stränga dogmatiken icke heller visade sig ensam förslå. Äfven Stenbäck grep sig nu an och gjorde ett eget psalmboksförslag (1866), som dock föga beaktades: han hade icke skonat den gamla psalmbokens kära otympligheter mer, än Runeberg det gjort — därtill var

han för nyckret andans man och poet — men för det bildade medvetandet syntes hans psalmer stela och magra: poesin hade tagit sin hämnd för den förkastelsedom han öfver henne uttalat. Emellertid hade en ny psalmbokskomit  nedsatts 1863, i hvilken Z. Topelius var den ledande personligheten, och f r hans smidigare och sj lff rsakande snille lyckades det att få till stånd 1868 ett förslag, som omsider vid kyrkomötet 1886 blifvit antaget.

Som en bel ning f r sin möda ansåg Runeberg j mnv l, att han 1857 före uppnådd ålder fick afgå från sin lektorstjenst, med full pension. Men ehuru han nu hade fria händer, fylde sig andra samlingen af s guerna blott långsamt. Det är sannolikt att orsaken härtill f r sökas också i hans fantasi, där en utveckling till det dramatiska tyckes hafva försiggått: »vore jag blott yngre», säger han, och hade bättre historiska studier, kunde jag vara lugnad att försöka på det sättet. Han återtar sina försök i den Heibergska v devillens form, och ett af dem utarbetar han till en familjem lning, »Kan ej», som trycktes 1862 och sedan gick några gånger öfver scenerna i Norden, endast i Helsingfors har den hållit sig längre. De skarpt utmejslade karaktärerna och den kraftfulla dialogen stämma icke rätt till ett lustspels lätta ton och gång. Som ett dramatiskt lärospån ansåg han äfven sin tragedi »Kungarne på Salamis», hvilken dock i afseende å den dramatiska utvecklingen af karaktärerna och handlingen lemna föga öfrigt att önska och sasom skildring af Greklands heroiska tidsålder intar ett framstående rum i världslitteraturen. Andra kunna hafva tolkat den på grund af vidstr ktare studier, men ett mera levande förstånd för dess väsen, en större frändskap med dess upphöjda realism har ingen egt.

Men därmed hade Runebergs utveckling nått sin slutpunkt. Samtidigt som Kungarne på Salamis trycktes, h sten 1863, träffades skalden af ett slag-anfall, hvilket lade honom på sjukbädden, där hans kraftfulla natur h ll ut i mer än tretton  r. Han afled den 6 maj 1877, och vid hans jordfästning närvaro landets ständer. Under hans sjukdom afslutades editionen af hans samlade arbeten i sex band, med upptagande endast af de dikter och afhandlingar skalden efter sin stränga måttstock godkände som fulländade. Efter hans död utkommo tre häften »Efterlemnade skrifter». Hvad han själf hade gillat öfverlät han lugnt åt eftervärlden, ömtålig f r kritiken endast då den gälde hans originalitet. Efter hand  fversattes hans större arbeten till de europeiska kulturspråken, och senast har hans plats i världslitteraturen blifvit tillgodosedd genom W. Eigenbrodts tyska  fvers ttning af hans samtliga episka dikter. — I hufvudstadens centrum reste Finlands folk ett monument åt sin st rste skald. Stoden, mejslad af hans son Walter Runeberg, aft cktes med stor högtidlighet i maj 1885.

Vid Runebergs sida under den långa pröfningen på sjukbädden, liksom tillförene i l uft och ledt, stod hans maka, FREDRIKA RUNEBERG, hans medhj lparinna i de litterära studierna, men som därjämte intar ett eget rum i vår berättande diktning. Hon hade begynt att hjälpa honom i

Runebergs gravvård.

Morgonbladet med öfversättningar och bearbetningar, bland hvilka hon nu och då insmög en egen stämp. I ungdomen och ännu på äldre dagar skref hon vers, mera kraftig och kärnfull, än vacker, men den plats hon beredt sig i vår vitterhet beror väsentligen af de prosaskrifter, med hvilka hon framträdde på 1840- och 1850-talen: en mängd allegoriserande, i österländsk sagoform klädda »Teckningar och drömmar» (i Necken 1847 och i Snellmans Litteraturblad 1856—58) samt berättelserna »Fru Catharina Boije och hennes döttrar» (1858) och »Sigrid Liljeholm» (1862). Den förra af dessa berättelser är en liflig och mycket omtyckt skildring från stora ofredens dagar, grundad på partigångaren Löfvings anteckningar, hvilka väl alltför mycket ingått i kompositionen, men också gifva åt berättelsen en god tids- och lokalfärg. I »Sigrid Liljeholm» har tvärtom det historiska fått tjena som omhölje för författarinnans varma intresse för kvinnans lott och för hennes rätt till själfständig utveckling.

Det var först sent, eller då Nervanders och Stenbäcks lyror redan tystnade, som FREDRIK

CYGNAEUS framträdde med dikter, hvilka också förundrade samtiden mera än de anslog, men innan ännu Snellman återvänt från Sverige för att störa stillheten i vårt samhällslif, hade Cygnaeus begynt verka för de patriotiska känslornas väckande hos den studerande ungdomen. Historien hade varit hans lefnadsstudium, och hans mission blef att meddela sin entusiasm för allt stort i historien, särskildt i Finlands förflutna öden. Då han året efter kandidatexamen erhållit en lärareplats i kadettkåren, hade han där fått tillfälle pröfva, hvilken makt han egde öfver ungdomens sinnen. Det var det utmärkande för hans patriotism, att han med en stor hängifvenhet för den svenska tidens minnen förknippade en liflig beundran, närd genom vistelsen i Petersburg, för det mäktiga rikets herskare, under hvilkas spira fader-neslandet nu befann sig. Längtande efter en vidsträcktare verkningskrets, tog han afsked från kadettkåren 1838 och blef året därpå docent i historien. Denna anställning jämte

J. L. Runebergs staty i Helsingfors.

aflöning som rektor vid hufvudstadens trivialskola och befattningen som kurator för österbottningarna, den han samtidigt erhöi, voro anspråkslösa nog i yttre måtto, men skaffade honom tacksamma åhörare för de upphöjda idéer och varna känslor han ville sprida i dels bundet, dels obundet tal.

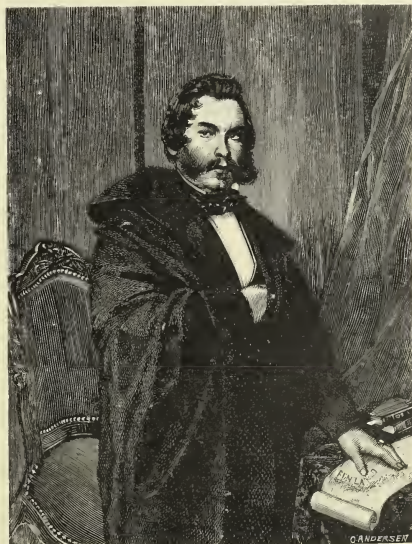
Såsom vitter författare framträdde han till först med två häften »Ispiggar» (1837—1841), hvilka följdes af två häften »Vandringsbilder», tillkomna under den fyraåriga resa i utlandet (1843—1847), som han företog med universitetets stora roseunderstöd. Hos vännerna i Lördagskvällarnas krets hade Cygnaei lyriska försök väckt tvifvel om hans poetiska begåfning. Bristen på formsinne och herravälde öfver en högt, men också vidt sväfvande inbillning gjorde hans dikt oklar och tung, hvartill kom, vid de tidigare, ur det intima eller bildningslifvet öfver hufvud hemtade ämnena, en grubblande, tungsint stämning. I »Vandringsbilderna», där han söker återge intrycken af historiens hjältegestalter eller den samtida bildningens heroer, får dikten något mera klarhet och kraft; det är, som om han från inflytelsen af Lamartines vemodiga öfvergång till Victor Hugos stormodiga diktning. Det är dock först med de fosterländska ämnena, som hans

skapelsegäfva, churuväl aldrig mäterlig, stundom förmår gifva en lycklig form åt ingifvelserna. Till dessa fosterländska dikter höra promotionspoemen 1840, 1850 och 1864, långa betraktelser öfver Pehr Brabes och Porthans tidevarf samt den finska folkdikten, varma, formlösa lägringar, än i det förflutna, än i framtiden, målade af hans stora fosterlandskärlek. Samtida hafva intygat om poemet 1840, hvilken djup verkan på de unga sinnena Cygnaeus gjorde med sitt nya sätt att se i stort, hvad som händt och gjorts i Finland, såsom vore det sällsporda vittra eller krigiska bragder. Eftervärlden har ej på samma sätt kunnat förbise versens styfhet, diktionens tvungenhet och öfverdrifterna i omdömet, men kan icke heller misskänna fosterlandskänslan.

Samma böjelse för öfverdrift i beröm som i tadel följde honom som historieskrifvare och kritiker, men i prosaframställningen skänker hans originela uttryckssätt ett behag, som frångår hans vers. De långa, om Jean Paul erinrande perioderna afrunda sig med en säkerhet, som vittnar om det välde han med tiden vunnit öfver språket, hvars alla resurser han anlitade för en mellan ironi, humor och invektiv skiftande uppfattning. Hans historiska arbeten äro alster af omfattande källforskning och patriotisk meditation, rika på skimrande vyer, där ofta nog åsigtens sanning är mindre verksam, än inbillningens förespeglingar, fulla dessutom af personliga erinringar, infall, utvikningar af alla slag, tillkomma utan strängare metod, men fängslande som kåserier i stor styl. Ur synpunkten af Finlands väl och ära bedömer han det förflutna, som om dess män kunnat eller bort ledas af hans patriotiska impulser. Denna subjektivism går igen i hans två dramer, »Claes Flemings tider» 1851 och »Hertig Johans ungdomsdrömmar» 1854, där han sökt att omsätta sina betraktelser i dramatiska gestaltningar, men utan rätt förmåga att ge personerna ett verkligt lif eller handlingen någon, vare sig yttre eller inre, nödvändighet, hvartill kommer hans benägenhet att omskrifva tankarna med metaforer och anspelningar, som förtynga dialogen. Det, som ger läsningen af Cygnaei dramer, liksom af hans skrifter öfver hufvud, sitt intresse, är det intima och oförställda umgänge man därunder har med en storsinnad ande, varm för det heroiska, det ridderliga, det lojala och humana, men öfver allt annat hänförd af beundran för sitt land, dess folk och de personer, som i tiden verkat för dess väl.

Främsta rummet bland hans kritiska skrifter intar hans djupsinniga tolkning af Kullervocykeln (1853), af hvars tragiska gång och vilda poesi han ger en mäterlig framställning. En förtjenstfull studie af den efterromantiska vitterheten i Tyskland och Sverige är hans akademiska afhandling om »Erik XIV som dramatisk karakter» (1853). Det bästa beviset på Cygnaei befogenhet som vitter kritiker är hans oförställda beundran af Runebergs skaldskap, så konträrt motsatt hans eget. Fri från all afund, hvilken lumpna känsla hade intet rum i hans karakter, prisade han Runeberg för hans diktningens klara, formfulländade objektivitet.

Till Cygnaei kritiska arbeten, hvilka helt säkert bland alla hans verk för eftervärlden bibehållit största intresset, höra äfven de biografiska skildringarna af Nervander (1848) och Franzén (1872), hvilka egentligen tillkommit såsom minnestal. Cygnaei värtalighet skilde sig icke mycket från hans framställningssätt som essayist: samma breda, lugna ordflöde, samma lyriska förknippning

Fredrik Cygnaeus.

af personliga hägkomster, fjärran funna jämförelser, känslofulla betraktelser med de iutryck ämnet väckt hos honom, men det hyperboliska är här mera på sin plats, och det mästerliga i utförandet, den värdiga hållningen, de måttfulla gesterna samverkade till att hos åhörarne framkalla de känslöstämningar, hvilka beherskade honom själf. Det var företrädesvis som talare han utöfvade det väckelserika inflytande, som blir märkbart från den stund han från Fredrikshamn öfverflyttat till universitetet. Med obeskriflig hänförelse skall ungdomen hafva lyssnat till hans tal om »Finlands namn» den 13 maj 1848. Ungdomen förblef honom trogen äfven under ett senare, nyktrare tidskifte: år efter år uppvaktades han på sin födelsedag med sång, och hyllningen besvarade han med ett tal.

Återkommen från sin långa utrikesresa och sedan han några år som docent föreläst öfver franska revolutionens historia, hade han 1854 utnämnts till professor i den nyinrättade lärostolen för estetik och nyare litteratur, och verkade nu med desto större framgång för spridandet af sina upphöjda åsigter. Sitt inflytande som talare och skriftställare använde han äfven för befrämjande af teaterus intressen och, i egenskap af konstföreningens ordförande, för den bildande konstens utvecklande. Ännu ett årtionde efter det han afgått från sin profession fortsatte han till inemot sin död, 1881, denna långa, betydelsefulla verksamhet, af hvilken hans »Samlade arbeten» i 10 band och E. Nervanders därtill fogade minnesteckning gifva en detaljerad bild.

Mycket mindre originel och storslagen, än Cygnaeus, har ZACHARIAS TOPELIUS all den formbegåfning Cygnaeus saknade. Den yngste af skaldebröderna från 1830-talet, har han omedelbart af naturen, i rikligare mått, än någon af de andra, erhållit gåfvan att tala ett poetiskt språk, bundet eller obundet. Född 1818 invid Nykarleby, grannstaden till Runebergs födelseort, blef han student 1833 och tillhörde egentligen icke Lördagskvällarnas krets, men stod dock under dess inflytelse i sin bildbaraste ålder. Han hade vid 13 års ålder skickats till hufvudstaden för att förberedas till studentexamen och i sådant hänseende anförtratts åt Runeberg, i hvars hem han bodde. Vid jubelpromotionen 1840 blef han magister; utom skönlitteraturen utgjorde filosofin och historien hans hufvudstudium. Han var en af dem, för hvilka Cygnaeus öppnat nya rymder i fäderneslandets historia, ehuru han visserligen stod på en något annan grund, då han 1845 (i Joukahainen) ifrågasatte, huruvida Finland egde någon historia före 1809. Från hemmet åter hade han en fäderneärfd kärlek till den finska folkdikten, och dessa två känslor, i förening med hänförelsen för fosterlandets natur, blefvo de förnämsta trådarna i hans tjugande diktning.

Emellertid beträdde han, knapt 24 år gammal, vägled af sin lätta skriftställartalang, publicistens bana, på hvilken han fortgick till sin medelålder. Topelius redigerade »Helsingfors tidningar» med en varm, färgrik talang, som särskildt framstod i Leopoldinerbrefven, i kåserier, kritiska notiser och följetongen; han blef snart den stora allmänhetens gunstling och hans tidning landets mest spridda blad. Ur denna verksamhet uppväxte på 1840- och 1850-talen en lyrisk diktning och en novellistik, som utgöra mycket betydande insatser i Finlands svenska vitterhet.

Det var 1845 Topelius samlat ihop sitt första häfte »Ljungblommor», det andra utkom 1850, och med tredje häftet och dess »Sylvias visor» afslöts 1854 denna hans lyriks rätta blomningstid. Liksom hos Franzén, hvars skaplynne och utveckling i så många hänseenden gå igen hos Topelius, efterträdes den omedelbara lyriken af en symboliserande tankepoesi. När han 1870 utgaf sin nästa samling, »Nya blad», var sångmön märkbart förändrad, och när han 1889 ger åt sista diktsamlingen titeln »Ljung», vill han därmed säga, att blomningstiden är slut.

Redan i sina första Ljungblommor framstår Topelius som en poet af Guds nåde, född med detta sångens tungomål, som har makt att utsäga allt, hvad ett hjärta hoppas, älskar och lider. Helt visst ansluter äfven han sig i början till andras former, Franzéns, Runebergs, Almqvists, folkvisans, äfven dansmelodier ge form åt hans ingifvelser, och isynnerhet försöker han sig i den finska runoformen, ehuru det snart måste visa sig, att den var för enformig för hans rika lyriska begåfning. Ännu senare, när någon annans diktform anslagit honom, t. ex. Malmströms »Hvi

suckar det så tungt uti skogen?», är han, med sin utomordentligt rörliga och receptiva fornförmåga, snar att använda den. Tidigt hade han likväl funnit sin egen lyriska styl; så tidigt, som före midten af 40-talet, i »Lärkröster», i »O låt mig lefva en liten tid», finner man hans sångmö i full besittning af denna oändligt smidiga, af de mest välljudande musikaliska ord, de färgrikaste uttryck, de ömnaste toner hopväfda drägt, som så förträffligt egnade sig för hans milda, lätt vemodiga andes rörelser. I jämförelse med denna mjuka, yppiga form förefaller Runebergs lyrik nästan sträf och kylig; Topelius utvecklar stämningen rikare och lifligare, men eger icke Runebergs idéhalt, utan där han går utöfver stämningsmåleriet, är det en berättelse, en lifsbild och i senare tider reflexionen han tillgriper.

Huru och på hvilka ämnen han skulle företrädesvis använda denna sin tjugande form, visade sig snart. Lika litet, som hos Franzén, kunde lidelsen ega någon rätt jordmån i Topelii milda natur; de få lidelsefulla stycken man finner bland Ljungblommorna tyckas snarare vuxna i Almqvists rosengård, än på skaldens egen grund. Äfven erotiska motiv af personlig art har han icke många, hans kärlek är knapt mer än en suck af längtan, ett begär att offra allt, och omfattar, liksom hos Franzén, icke så mycket en viss kvinna, som ej fastner kvinnan i allmänhet. Den flydda, svikna kärleken har han visserligen också sjungit om, men blott som milda, vemodiga minnen. En mästare är han i att tolka kvinnans väsen, den unga moderns rörelser af stilla glädje och hopp, men isynnerhet den unga flickans skäraste stämningar, hvarför han ock dedicerat första samlingen af »ödemarkens bleka, röda, daggbestänkta, friska ljung i sommarblomma» åt Finlands flickor och till gengärd alltid haft sitt trofastaste stöd på det hållet. Kvinligheten är öfver hufvud för hans sångmö lika utmärkande, som manlighet var utmärkande för Runebergs skaplynne; den röjer sig i känslans renhet, finlet och fromhet, såväl som i diktionsens yppiga mjukhet och i den försakelsens och själfuppooffringens ande, som är rådande i all hans diktning. Hvad är hans berömda »studentsång» annat än en utgjutelse af den mest sjäflösa kärlek, med vetandet och fosterlandet som föremål, och slutsunman i »Yuglingens drömmar» är icke någon annan.

Vägledt af Cygnaei och Runebergs patriotism, närd af folksången och historiska studier, upptog äfven Topelius tidigt fosterlandet såsom ett af sångens yppersta föremål: han besjunger dess namn, dess öde, dess minnen, dess äldaste söner, alltefter som de bortgingo ur tiden, men äfven praktiska verk till fosterlandets bästa, såsom »Saima kanal»; och upptar han någongång fjärran liggande ämnen, såsom »Napoleons gravvård», sker det för att låta Finland tankfullt nedlägga ett stycke ur sin granitbarm på dens stoft, som i Tilsiterfreden dekreterade Finlands förening med Ryssland. Ty liksom Cygnaeus stälde sig äfven Topelius, huru varnt han än älskade det förflutna, afgjort på det nys grund, anseende 1809 som en akt af försynen till det finska folkets underbara utvecklande, dock med den åtskilnaden, att Topelius aldrig vändt sig polemiskt mot den forna ledningen af landets öden.

Zacharias Topelius.

Vintergatan.

I denna fosterlandskänsla inneslutes jämväl känslan för landets natur, ur hvilken många af hans älskligaste ingifvelser härflutit, oändligt ömma och milda, men äfven friska och muntra stämningar. Metarens intryck i daggryningen, skridskoåkarns nattliga färd till sin flicke, skidan som slinter öfver snön, och våren, isynnerhet våren, som är hans älsklingstid, med dess islossning, dess löfsprickning och underbara aftonljus, äro motiv som betyga en munterhet, hvilken äfven i afseende å menniskolifvets företeelser kan framalstra en skämtsam uppfattning. Hos ingen annan af våra diktare eger naturstämningen så oändligt många skiftningar, som hos Topelius, men att hans diktning väsen dock i grunden är allvarligt och något vemodigt, har han själf angifvit med Kanteletars ord: sängen är af sorg upprunnen», och innerst är detta allvar en religiositet, hvilken beherskar hans ingifvelser och söker lösningen på all lifvets strid ofvaneft. Under den religiösa känslan ger sig den erotiska fången (Hvem är din lefnads ljus?), naturhänförelsen genomtonas af en religiös (Orions bälte, Vintergatan), och ur denna grund alstras ock hos skalden en benägenhet för det öfvernaturliga, som låter Guds röst förnimmas äfven i ulfvens hjärta och hejda honom i språnget mot gossen, hvilken är ute jultatten och ser på Jesu stjärna (Ödemarkens jul). Ur denna grund frankväller till stor del den romantik, som utvecklar sig i hans diktning, ju mera det lider.

Dessa drag i Topelii skaldskap äro samlade ur »Ljungblommorna», men återfinnas till en god del i all hans lyrik, trots den märkbara förändring, som inträdde mot midten af fientio-talet. I det att ingifvelsen förlorar sin omedelbarhet, ersättes den af en spekulatiön, någonting midt emellan symbolism och allegori, allt för mycket reflexiön för att vara det förra och för mycket sväfvande för att vara det senare. »Sylvias visor» (1853—1855), den sista ljungblomsskörden, bilda en öfvergång, de äro i detta hänseende hvad »Fannysångerna» äro hos Franzén. Formen, mera musikalisk än någonsin, är en praktkostym, som röjer sin egen rikedom, mer än diktens gestaltning, hvilken stundom är mager nog. Temat i denna dikteykel är den fosterländska naturens skönhet, dess frid gentemot lifvets strid och kif, dess spegelblanka vikar, dess oskuldsfulla skördefolk, och Sylvia är det finaste, skäraste, ömmaste af dess väsen i fågelhamn, men så att denna skepnad blott här och där, genom ett och annat drag, vidmakthålles. Sedan, i de dikter, hvilka samlats i »Nya blad» och i »Ljung», är det andra, fosterländska, geografiska, historiska, fysikaliska, humanitära tankar, som framställas i den glänsande kostymen. I bilden af »Islossningen» i landets elfvar, främst Uleå elf, försinnebildligar han 1856 landets längtan efter en friare och själfständigare utveckling; i »Finlands höjning» framställes, huru uti jordens inre bor en vänlig jätte, som upplýfter landet och hvart tjugonde år skänker det ett grefskap, men jätten förvandlas till ungdomen, som med sin kärleks makt höjer landet, och slutligen är det dock icke individerna, utan andens eviga vågor, som verka fosterlandets upphöjning. För denna andens i naturen filosofi fick han godt ntrymme i sina promotionsdikter (»Helsning» 1844, »Har vetenskapen ett fädernesland?» 1853, »Striden om ljuset» 1860, »Helsning» 1890). Att den religiösa känslan därvid skulle göra sig allt mera gällande som kyrklig mystik, var så mycket naturligare, som han en god del af 1860-talet var sysselsatt med psalmboksförslaget. Så skildrar han frosten i »Septembernatten 1867» som en straffdom, den Gud lät utgå öfver landet för människornas förvetenhet, otro och synd. Men låter han någongång, i striden mot tidens växande positivism, symbolismen falla, får hans vers en flykt, hans diktion en kraft (»Verldarnas dänning», »Voltaires hjerta»), som man ej skulle vänta sig af Ljungblommornas skald, och samma starka flöde röjer hans dikt, då han, manande eller bestraffande, berör det inbördes splitet (»Den originala skuldsedeln», »Draktänder»), slår ett slag för kvinnans rätt till bildning eller ger uttryck åt sin beundran för Garibaldi. Måhända älskar man dock mera i dessa senare samlingar att här och där möta små stämningsbilder, sådana som »Klockan klingar på Roines strand», eller glädtiga, graciösa arabesker till dans och andra melodier, hvilka påminna om ljungblommornas innerligare och omedelbarare tider.

I »Helsingfors Tidningar» på 1840-talet finner man, huru följetongen, hvilken börjar med små skildringar ur verkligheten, än i sagoform, än anekdotiska, växer till sig år för år och får konsistens af noveller, helst med en historisk kärna, såsom »Drottning Sophia Magdalena» (1848) och »Gamla baron på Rautakylä» (1849), tills diktaren vintern och våren 1850 låter där ingå sin första betydande novell, »Hertiginnan af Finland». Brilljanta, med mjuka och fulla händer utkastade sedeskildringar från Åbo på 1740-talet omvexla i denna berättelse med detaljerade bilder från det bedröfliga krig, som bär namnet »lilla ofreden», och emottogs med hänförelse, oaktadt den vansklighet ämnet innebar. All författarens konst kunde icke afhjälpa, att hjältinnan, Eva Merthens, borgmästarens i Åbo dotter, gett sig till älskarinna åt den fientliga öfvergeneralen, ett förhållande, som måste förefalla desto betänkligare, ju strängare grundsatser då ännu voro rådande i vår litteratur.

Med detta lärospån hade Topelius pröfvat sina krafter som historisk novellförfattare och dessutom funnit, att han i sitt lilla blad med dess två numror i veckan likväl kunde hålla upp intresset äfven för längre berättelser. Så öppnade han hösten 1851 den berömda serie af skildringar ur svensk-finska historien, som under namn af »Fältskäms berättelser» hör till det yppersta litteraturen eger i den genren; de äro fullständigt öfversatta till danska samt delvis till tyska och engelska. Begynnande med slaget vid Breitenfeld och Gustaf Adolfs uppträdande på trettioåriga

krigets skådeplats, skildrar han de betydelsefullaste momenten i vår historia till och med Gustaf II:s revolution 1772, kriget i Polen och mot Danmark, stormansväldet, hexeriprocesserna, reduktionen, hungersåren, Carl XII:s hjältebragder, stora ofredens favor, återupplomstringen, frihetstidens partistrider, vetenskapen med Linné, fritänkeriet och vidskepelsen samt den vaknande religiositeten. Innehållet behandlar han episodiskt, i kortare, mer eller mindre fristående scener, som tillsammans bilda en berättelse, och af sådana anslår han tre åt hvarje tidskifte. I kraft af djuptgående källstudier tillägger han drag, som ge åt berättelsen en utomordentlig åskådlighet; lifligheten kommer från hans alltid själfulla uppfattning. Han stannar icke vid naturens, lefnadens, händelsernas yttre utseende; det är de ledande tankarna i tiden, liksom de herskande känslorna hos personerna, som äro bestämmande. Redan diktionens lediga behag och rikedom på träffande, än djupsinniga, än lekande och kvicka uttryck, vare sig det gäller att skildra lokalen, karakterisera tiden eller förtälja händelser, gör läsningen till en njutning, men värdet beror väsentligen på hans förmåga att lefvandegöra tidens tankar i och genom fritt uppfunna gestalter, sida vid sida med historiska personligheter, utan att de förra, om ej med ett eller annat undantag, få tycke af personifikationer, och utan att de senare lida af den historiska verklighetens styfhet eller torrhet. Afkräns någon romantisk äfventyrlighet i början, en viss sentimental folkkärhet på slutet och öfvertron, som i och med konungens förtrollade ring genomgår berättelserna, kan det sägas, att sällan dikt och historisk verklighet blifvit så lyckligt förknippade, som i detta stora novellverks fem cykler.

Sambandet mellan episoderna åstadkommes genom de tvenne släkterna Bertelsköld och Larsson, hvilkas öden följas genom hela tidrymden, förutom ett antal mindre familjer, af hvilka medlemmar nu och då dyka upp i berättelsens ström, och af detta biografiska intresse förstår författaren att begagna sig med fin konstnärlig takt. Den förra af de båda från samma bondgård i Österbotten utgångna släkterna stiger mot höjden, tack vare sitt ursprung från ett kärleksförhållande mellan Gustaf Adolf och den i Stockholm uppföstrade finska bondedottern; lyckligare, än grefvarne af Wasaborg med liknande ursprung, skänker den åt Sverige i fem generationer framstående krigare, jorddrottare, statsmän och diplomater. Den andra släkten håller sig i dällderna, dels som bönder å stamgården, tills den nästan utrotas under stora ofreden, dels som en rik borgarsläkt i Wasa; de framstiga ur skuggan vid reduktionen, när stormansväldet störtas, och under frihetstiden, då kungamakten är blott ett sken. Genom att åskådliggöra, i form af verksamma släkttraditioner, denna fortgående kamp mellan kungaväldet, aristokratin och folkväldet får berättelsen ett inre sammanhang och en djupare halt, som betryggar dess värde för framtiden och gör den till en läsning af nationel betydelse. Som en yttre omfattning har Topelius, enligt gammal god novell-diktarsed, anbragt mellan berättelserna de täckaste små familjebilder i fältskärens vindskammare, där åhörarkretsen anställer sina betraktelser öfver dikten. För de intressanta vinkar man här erhåller om diktarnas åsikter om och afsigter med sin berättelse, glömmar man fråga, om fältskären verkligen kunde ega förutsättningar för en så pass djup uppfattning af historien, för en så lätt dialogform eller så lyckliga imitationer af tidens brefstyl.

Mellan cyklerna af »Fältskärens berättelser» och ännu långt efter det han dragit sig bort från Helsingfors tidning, fägnade han den tidningsläsande allmänheten med kortare noveller, hvilka han sedan (1880—1881) utgaf samlade i »Vinterqvällar», där äfven »Hertiginnan af Finland» ingick. Det var lyckliga historiska uppslag, såsom »Vernas rosor» och »Konungens handske», båda från Gustaf III:s finska krig, eller skildringar från det förnämre herrskapslivet på landet, såsom »Gröna kammaren på Linnais gård» och »Tant Mirabeau», från studentlivet, såsom »Vincent vägbrytaren», från småstadslivet, såsom »Guldspöket» och »Fröken Drifva», från allmogelivet, såsom »Brita Skrifvars» och »Pastorsvalet i Aulango». Många fångslande naturskildringar, känslfulla eller lekande kulturbilder, lifliga karaktersbilder, mest af kvinnliga eller ungdomliga naturer, möta äfven här, men så snart handlingen börjar utveckla sig, löper den ut i en öfverspänd, äfventyrlig romantik, liksom drifven af föreställningen att en berättelse ej intresserar, med mindre ett

öfvernaturligt, sällsamt eller åtminstone utländskt element tillkommer. Diktarns stora receptivitet gentemot tidens ledande författare, Bulwer, Dickens, Alexandre Dumas, som förklarar novellernas olikartade ton och färg, kan ock hafva verkat på kompositionen, och ju mera på sextioalet de etiska spörsmålen taga författaren i besittning, desto mera blir motiveringen överklig, gestalterna fantomlika. Detta röjer sig mest i de båda sista novellerna, »Pastorsvalet i Aulango» och »Ungdomsdrömmar», men särdeles i den historiska romanen »Planeternas skyddslingar» i tre voll, vären 1886, som tillsvidare utgör afslutningen på denna så fruktrika novellistik. Han har egnat denna roman åt drottning Kristinas regeringstid, som var en lucka i Fältskärns berättelser, där denna nu tar plats som en vinterfrukt bland alstren af hans snilles högsommar.

Ur denna novellistik framgick äfven Topeli dramatiske diktning på en tid, då alla våra framstående skriftställare arbetade på att skapa ett inhemskt drama. Novellen »Gamla baron på Rautakylä» omarbetades till skådespelet »Efter femtio år» och uppfördes vären 1851, nr första cykeln af Fältskärns berättelser samlades scenerna till sorgspelet »Regina von Ennmeritz», som uppfördes två år senare och med sina stora historiska minnen och sina högstämda konflikter förblifvit det främsta stycket på vår repertoar, och för ett sällskapsspel till förmån för studenternes byggnadsfond diktade han 1858 »Ett skärgårdsäfventyr», en täck vädevill från adertonde århundradets hofflif, lokaliserad i Helsingfors. Ett liknande ämne, tillhörande området för »Fältskärns berättelser», ehuru med tillägg af det något för allvarsamma motivet af ett statsstreck, hade han tidigare (1852) förvandlat till text för vår första inhemska opera, »Kung Carls jagt», och då Nya teatern i Helsingfors skulle invigas 1860, diktade han sagespelet »Prinsessan af Cypern», däri han gjorde det visserligen omöjliga försöket att i de graciösaste redondilier försmälta till ett den grekiska och den finska diktens olika väsen. Slutligen har han af den gripande novellen »Brita Skrifvars» gjort en realistisk karaktersbild för scenen, hvilken måhända därför är det mest dramatiska af hans stycken, att den icke kräfver någon längre utveckling. En genomförd karaktersutveckling och en strängare motivering, såsom dramat fordrar, låg väl icke i hans episodiska, målande skaplynne.

Jämte kvinnan har barnet varit det omhulade föremålet för Topeli diktning. I anslutning till H. C. Andersen, kanske icke så djupsinnig, men med mindre koketteri och mera barnasinne, än denne, skref han »Sagor», hvaraf fyra häften utkommo omvexlande med »Ljungblommor». Därefter var han en trågen medarbetare i barntidningarna »Eos», »Trollsländan», »Nya Trollsländan», och sålunda uppstod en mängd efter barnens horisont ställda sagor, berättelser, betraktelser, visor, lekar, dramatiskt hållna uppträden, dem han jämte de äldre sagorna begynte 1865 samla under titeln »Läsning för barn», hvaraf sedan sju volymer utkommit och till stor del öfversatts till danska och tyska. De äro hemtade ur folksagan, historien, alldagslifvet, men isynnerhet ur den natursymbolik, som utgjort en så rik källådra i hans fantasi, liksom i hans språk, och besjälade äro de af alla hans andes ömma, fromma, fosterländska, alltid ädla och upphöjda känslor. Erkänner man Topeli grundats, att för våra barn det bästa icke är godt nog, skall man ej heller underskatta denna del af hans diktarverksamhet. Sin uppfostrande mission fullföljde han ytterligare genom att koncentrera hela sin språktalang på två läseböcker för den första undervisningen, »Naturens bok» (1856) och »Boken om vårt land» (1875).

Sedan han 1847 vunnit doktorsgrad med en afhandling om fornfinnarnes sätt att ingå äktenskap och 1852 erhållit ett lektorat i Wasa gymnasium, men befriats från nödvändigheten att tillträda detta och lemna hufvudstaden genom att 1854 utnännas till extraordinarie professor i Finlands historia, fick han ordinarie profession i samma ämne 1863 och fungerade 1875—1878 som universitetets rektor. Ät vetenskaplig forskning har han icke egnat sig, men af hans vidsträckt kännedom om fosterlandets natur, dess folk och historia är äfven texten till de illustrerade verken »Finland framställt i teckningar» (1845—1852) och »En resa i Finland» (1877) nämnvärda alster. Efter det han 1878 afgått från universitetet, bosatte han sig i skärgården, där han alltid älskat att

nader sommarne sysselsätta sig med fiske. På det vackra Björkudden har han fortsatt sin diktarverksamhet, men också lifligt deltagit i alla konstnärliga och humanitära sträfvanden: konstnärsgillet, barnens majförening till småfåglarnes skydd, djurskyddsföreningen, den kristliga ynglingaföreningen. Ett föremål för sin nations vördnad och tacksamhet, åtnjuter han i hela nordn en aktning, som fått sitt uttryck bland annat i det stora pris Svenska akademien tilldelade honom vid sin hundraårsfest 1886, efter att redan 1873 hafva tilldelat honom sitt kungliga pris.

Vid samma tid som Topelius begynte äfven FREDRIK BERNDTSON (1820—1881) att tillvinna sig allmänhetens uppmärksamhet. Han hade som ung Upsalastudent öfverflyttat till landet, och sedan han 1842 inskrifvits vid vårt universitet, sökte han ärligt tillägna sig den här rådande patriotismen. I två ungdomliga diktöförsök hade han visat sig vara i besittning af ett språk, rikt på blomster från poesins allmänning. Hans tredje poem däremot, »Den gamles minnen», är en romantisk kärlekshistoria från finska skogsbygden, där runometern och Kyröfors allvarliga natur delvis stäfdjup yppigheten. En varaktigare inverkan erfor han af Runebergs skaldskap, hans diktning blef renare och manligare, äfven hans lufsåskådning får något af Runebergs ljusa tro på det ädla och godas makt i människolifvet. I de redan nämnda kalendrarna »Necken» och »Lärkan» samt i ett häfte »Smärre dikter» (1846) utsände han en mängd lyriska stycken, däri de vanliga ämnena, naturens vemodiga skönhet, lifvets längtan och hopp, äro behandlade, väl icke på något originellare sätt, men smakfullt och väl afrundadt. Hans anseende som diktare bekräftas af uppdraget 1847 att författa promotionsverserna, där han i vackra stanzer besjunger den fosterländska odlingens minnen. Något svärmeri fanns öfverhufvud icke i Berndtsons skaplynne, och han ger icke heller ett djupare eller genuinare uttryck åt fosterlandskänslan (»Vårsång», »Nyrårshelsning»). Äfven kvinnan, som är ett långt betydelsefullare ämne i hans diktning, utgör icke, som hos Topelius, föremål för en svärmisk känsla, det är hennes väsen han bringar sin hyllning, hennes öde och samhällsställning han egnar sin sympati. I sina noveller återkommer han gärna till detta tema. Berättelsen om »Augusta», den ädla flickan, som hellre än att kasta bort sitt hjärta på en ovärdig, söker att, trotsande förtalet, på egen hand bryta sig en bana som lärarinna, är därjämte ett vackert uttryck åt den ofvannämnda optimismen. Denna novell och »En dags vexlingar» (båda i kalendern Necken) samt ett antal dylika i samlingen »Noveller och teckningar» (1851) äro kanske det bästa vi ega af sällskapsnovellen och på samma gång det mest betydande af Berndtsons kvalrätenskap. Karaktersteckningen är icke alltid så väl hållen och motiveringen på sina ställen otillfredsställande — enligt tidens smak skall berättelsen alltid innehålla någonting ovanligt, äfventyrligt, sällsamt — men hans konst är att lätt skizzera händelsen och mera låta ana utgången, än visa den, det är humanitetens idé han förfäktar gentemot sällskapslifvets fördomar och lyten, sedeskildringen är rik på träffande drag, den är gjord i ett friskt, godt lynne och utförd i ett lifligt, okonstladt och kvickt språk, som hör till det sundaste och bästa vi ega i prosastyl. Denna sin lekande konst öfverför han ej utan framgång äfven på landtlifvet (»Paavola-blomman»); däremot lyckas han mindre väl i den historiska novellen (»Förrädaren»), där G. H. Melin är hans förebild.

Det fanns hos Berndtson en ädra af kvickhet och satir, som sökte sig fram i lyriska dikter, sådana som den bevingade »I mörkret», »Krök rygg», »När jag blef adlad», »Iswochiken», den gaf sälla åt hans novellistik, men äfven i lustspelet, som vid midten af 40-talet begynte odlas i hufvudstaden och i Åbo, där egna teaterbyggnader blefvo uppförda, sökte sig Berndtsons muntra lynne ett spelrum. I den franska vådevillens form diktade han »Friaren från Åbo», »Enleveringen», »Kamrer Tullboms sista äfventyr», »Kungens porträtt», i hvilka stycken den komiska handlingen är mindre rimlig, än rik på lustiga situationer och kupletter. Samtidigt bearbetade han för de kringresande truppersnas räkning stycken från franskan, tyskan och danskan eller införde dem som följetong i Morgonbladet. Vid 50-talets ingång gaf den nu trettioårige författaren de bästa löften att blifva en det sunda vettets diktare. Då inträffade i hans lefnad en vändning, hvars orsaker ligga inom privatlifvet. Hvad man därom vet är, att han från och med år 1852 ingick i redaktionen

för »Finlands allmänna Tidning» och i egenskap af dess hufvudredaktör blef expeditionschef vid generalguvernörskansliet. Han hade 1847 blifvit docent i estetik. Från hösten 1844 hade han redigerat Rnebergs forna tidning, Morgonbladet. Nu bröt han på samma gång med den fria publicistiken och med sin akademiska bana; han afstod från täflan med Cygnaeus om den nyinrättade professionen i estetik och nyare litteratur. Men i samma förhållande, som föranlett brytningen, uppväxte 1851 hans största skaldeverk, skådespelet »Ur lifvets strid», som ock blef hans sista nämnvärda skapelse. Temat är det gamla, om hjärtats rätt gentemot bördsstoltheten, och stycket, som är utfördt i välljudande alexandriner, genomgås af ett vemodigt, högståndt patos. Händelsen är förlagd till tiden för Oravais slag, och Döbeln och hans officerare, som införts i handlingen, väckte ett jubel, som förnummits äfven sedan dess något tomma idealism kommit publiken att svalna för stycket i öfrigt. Berndtson hade här af omständigheterna blifvit förd utom sitt skaplynnes rätta gränser: känslan blef sentimental och ingifvelsen mestadelen af litterär art. Bättre, än genom de smärre stycken Berndtson senare skrifvit, bevisade han sitt intresse för scenen genom ett stort antal översättningar och genom den fortgående sakförståndiga kritik han egnade repertoaren. Ehuru på äldre dagar nästan blind, saknades han sällan på sin plats å teatern.

Samma idealitet i uppfattningen och samma omsorg och välljud i formen, som voro utmärkande för periodens framstående diktare, känneteckna äfven dess mindre poeter, af hvilka några må nännas för att fullborda skildringen, om också brist på originel ingifvelse, alltför kritiskt lynne eller ogynnsamma omständigheter delvis hindrat deras utveckling.

En man af fin bildning och stor beläsenhet, hade CARL WILHELM TÖRNEGREN (1817—1860) vändt sig företrädesvis till de romaniska folkens litteratur, den han föredrog vid universitetet som professor i lärdomshistorien. Bland romansens och trubadursångens alster hade hans egen verskonst blifvit säker, konstfull och varm. I sina lyriska dikter, hvilkas uppkomst mestadelen tillhöra tiden från hans vistelse i Sverige 1837 till hans vistelse i Moskva 1842, röjer han i hög grad förmågan att med de ord han väljer väcka hos läsarn klara, vänliga, sinnrika intryck; så när han skildrar »Öresund», afskedet från »Min svenska flicka», »Zigenarflickan», eller då han manar »Finlands sångmö» till en munttrare ton. Men hans ingifvelser voro sparsamma, och han använde sin verskonst tyvärr alltför litet äfven vid översättningar, af hvilka han lemnat några mästervliga prof af spanska romanter och af Moores »Irländska melodier». Hans längsta dikt är helsningen till 1857 års magistrar, med klara tankar om ynglingens mål, om bildning, fosterland och språk. Törnegren var känd för konsten att berätta, och hans minne var rikt på anekdoter, dem han formade med stor konstfärdighet och gärna avslutade med en satirisk point. En frukt af detta satiriska lynne voro hans bref i Helsingfors tidningar (1856—1858), där han i en lugn, godmodig ton uppvisar gängse löjligheter och öfverdrifter, bland annat i språkfrågan, och hvilka väckte så mycket mera upseende, som vår vitterhet varit jämförelsevis fattig åt detta håll.

Samtidigt som Berndtsons skaplynne utvecklade sig åt det komiska, framträdde på studentkalasen en skämtsam diktare, JAKOB GABRIEL LEISTENIUS (1821—1858), hvilken vann ett stormande bifall med sina improvisationer. Man förde honom i något sidorum, där en kamrat var till hands med papper och penna, någon gammal melodi eller meter föll honom i lägen, och de sålunda tillkomna verserna afsjöng den lille runde poeten själf på sitt torroliga sätt. Dessa improvisationer röra sig om kamratlifvet och äro icke mycket fyndiga eller kvicka, men andas en gennin lustighet, utan att ge synnerlig anstöt åt anständigheten eller versformen. Uppmuntrad af de äldre diktarne, begynte han odla sin talang och sträcka sina betraktelser från studentlifvet utöfver det källborgerliga lifvets förhållanden, dem han skildrar i skiftningar mellan burleskt och sorglustigt. Medan han, som nödgades uppehålla sig med information, långsamt studerade på kandidatexamen, där latinet och historien voro hans hufvudämnen, leddes hans sångmö till dessa burleska travesteringar af gamla historien, som äro den mest markerande delen af hennes alster. Kung Crösus, Xantippa, Aleibiades, Dionysius, Sabinskornas bortröfvande, Menenius Agrippa m. fl. äro harnlösa vrångbilder

af de gamla skolberättelserna, där lustigheten uppstår genom den moderna kostymen. Lifvad af bifallet i de akademiska kretsarna, utgaf han 1847 ett litet häfte, »Pojken» benämndt, och ännu samma år en något större samling, »Ynglingen». Bland skämtdikterna möter man äfven allvarliga och upphöjda stycken, och det var hans innersta hopp att i den högre lyriken vinna det erkännande, han tyckte sig nog lätt hafva vunnit på ett lägre område. När han 1855 utgaf sina »Dikter», där de lustiga dikterna blott i strängt urval intagits, har han närmast sig Topelii manér, men det är blott någongång (t. ex. »Döda hafvet») han lyckas ge åt dikten ett djupare värde. Huruvida han åt ena eller andra hållet skulle nått någon större fulländning, blef oafgjordt; han dog i sin bästa ålder.

Bland de nya diktärämnena, som i kalendrar och i tidningar gjorde sig bemärkta på fyrtio-talet, förtjenar EMIL V. QVANTEN (f. 1827) framhållas för sin veka, rent lyrisk begåfning. Lika grofkornig och lustig som Leistenii diktning var, lika fin, formfulländad och melankolisk är sången hos v. Qvanten. Hans dikt är än mera musikalisk och känslofull, än Topelii »Ljungblommor», men lemnar ingen lyrisk idé i behåll hos läsaren. Det är naturens toner han söker kläda i ord, helst sådana de ljuda i natten, i ensamheten och i den unga flickans sinne. Sällan hör man af honom en så munter ton som i hans »Värsång». Hans sångmö är oändligt blyg och öm, med en stark lutning åt det finskt folkeliga. Hans längsta dikt, »Midsommarnatten», ett lyriskt dramatiskt natursvärmeri, har dock en djupare andemening och påminner med naturandarnes sång och dans om Atterbom. Dessa sina förstlingar, dem han offentliggjort i »Necken» och i sin egen kalender »Lärkan» 1845 och 1849, samlade han 1851 till ett häfte »Dikter». Han begaf sig kort därpå för helsans skuld på en resa till Söderhafvet. På återvägen stannade han i Stockholm och har sedan icke återvändt till hemlandet, men kvarlemnade där sin »Suomis sång», som i musik af Pacius fortlevver på ungdomens läppar, ett uttryck för dess fosterländska naturkänsla. I de nya förhållandena har hans diktning väl fått ett positivare innehåll, formen har mognat till stor klarhet och precision, men sitt lyrisk, känsliga och allvarliga lynne har den bibehållit.

Medan det litterära lifvet i hufvudstaden såhunda spirade upp, syntes i Åbo de afbrutna traditionerna åter vilja slå rot i den gamla jordmånen. Det musikaliska sällskapet, med anor från Porthans och Franzéns tider, hade åter konstituerat sig och kom de litterära sträfvandena till hjälp. J. W. Lillja, den verksamme förläggaren, hade ingen svårighet att fylla »Aura», organet för dessa sträfvanden åren 1847—1854 och 1856, då det utvidgades till en veckoskrift. Ej blott öfversättningar, utan mest originalnoveller och lustspel ingingo från författare och författarinnor på orten. De förnämsta bäarne af denna verksamhet voro JOHAN AUGUST V. ESSEN (1815—1873) och NILS HENRIK PINELLO (1802—1879). Den förre har i konstlösa berättelser återgifvit hågkomster från sista finska kriget (»Mordnatten i Kauhajoki», »Det farliga skrinet») samt gjort försök äfven med sällskapsnovellen (»Ett tidens barn»). Hans mest bekanta dikt är ett sångstycke, »Skärgårdsflickan», efter fransk förebild, rikt på kupletter med inhemska melodier och länge en omtyckt pjes på sällskapsteatern. Genom lokaliseringen af franska stycken, till hvilka musiken arrangerades af Greve, bidrog äfven Pinello med sin ytligare talang att framalstra ett angenämt tidsfördrif. En harmlös pratsamhet och många små trefliga hågkomster känneteckna de »Små berättelser och tidsbilder af kapten Puff», som han under ett årtionde (1866—1878) fortsatte att utgifva, efter det att denna vittra blomning redan begynt aftyna. En gång ville han gå djupare, men gick längre än sin begåfning, då han diktade en romantisk opera, »Junkerns förmyndare», till hvilken den då redan ohjälplige Ingelius satte musiken. AXEL GABRIEL INGELIUS, Agis kallad, var den flitigaste novellförfattaren i Aura åren 1849—1856. »Granriskojan», »Det gråa slottet», »Guvernanten Celas minnen», »Brokiga blad», »Heinolablomman» äro i grunden ganska ordinära berättelser, men försatta med en romantik, som blott röjer författarens brist på finare, så artistisk som allmän bildning. Han ansågs för ett brustet geni, men brustenheten var väl mera af moralisk, än af estetisk art.

Emellertid verkade denna lifaktighet på ungdomen i Åbo gymnasium, där en lust för vittra öfningar och förmågan att korrekt behandla det bundna språket förtlede till in på sjuttioalet. En vacker idealistisk syftning, i hvilken Anrastadens minnen gärna ingå, tyckes utmärkande för dikten vid denna härd. Tvenne ur dessa förhållanden framgångne diktare må ännu nämnas såsom tillhörande detta skede. KARL ROBERT MALMSTRÖM (f. 1830), som utgaf 1856 ett häfte »Dikter», hvilket 1879 utkom fördubbladt till volymen, behandlar lyrikens gamla ämnen med fint poetiskt gehör, utan att imitera någon af de äldre skaldebröderna, men dock utan större originalitet eller lifligare inspiration. Hans ingifvelse tar ofta en religiös vändning, såsom ock hans lefnadskall blef det presterliga. Öfver hufvud äro hans diktalster utmärkta genom ett vekt behag, men de lemna blott matta och bleka intryck. I sitt historiska skådespel »Erik Fleming» (1867) visar han sig alltför lyrisk, så i handlingen som i karaktersteckningen. En djupare halt röjde JOSEF JULIUS WECKSELL (f. 1838), hvilken redan som gymnasist tillvunnit sig ett namn utom kamratkretsen och som student hade en samling valda ungdomsdikter färdig redan 1860. Mest befann han sig här på den gamla grunden, någon gång påminner han om Franzén, oftare om Topelius, som man finner af de vågade metaforerna med abstrakt begagnade naturföremål, men lyssnar man uppmärksammare, förnimmar man förebuden till en lidelse, större än hos någon af våra diktare sedan Stenbäcks tid; och i många af ungdomsdiktarna, där kärleken är nog så himmelsblå, vänskapen så trofast, naturen så huld och leende, märkes, huru en gryende skepsis kommer sångmön att kasta på nacken, hennes läpp att kröka sig, och en bitterhet smyger sig in i dikten, än mot världen, än mot honom själf, hvilket allt varit dittills sällsynt i vår diktning. Och med fruktansvärd hast utvecklar sig tviflet till en brustenhets, en byronism, tills den tjugufyraårige diktaren känner sig som ett midnattens barn vid randen af det vansinne, i hvilket hans förnuft också sloknade. Dessförinnan hann han dock fullborda det historiska sorgespel, »Daniel Hjort», som blef hans korta skaldefnads storverk. I hjälten, en af de dunkla figurerna från Klas Flemings tider, har han förkroppsligat sitt eget grubbel öfver lifvets gåta tillsammans med folkets hat mot de förtryckande herrarne. Han har riktigt inträngt i tidens väsen och därifrån dragit motiv såväl för karaktererna som för handlingens förlopp. Följdriktigheten i deras utvecklande, i förening med den sjäfulla aktualiteten i dialogen, gör detta stycke till ett af de bästa historiska skådespel i den svenska litteraturen öfver hufvud, äfven om den frambrytande lyrismen, hvilken föga minskar styckets spelbarhet, röjer författarens ungdom. När det första gången uppfördes på teatern i Helsingfors, hösten 1862, hade sinnesrubbingen hos författaren redan begynt, och ju evidentare sorgespelets förtjenst syntes, dess bittrare kändes den förlust vitterheten gjort, när det befanns, att hans själssjukdom var obotlig. För skaldens vänner återstod blott att i nya editioner (1868, 1876, 1891) samla tonerna från denna så sorgligt söndersprungna lyra.

Josef Julius Wecksell.

Tiden efter 1863. Vid denna tidpunkt hände icke blott, att den yngste, mest lofvande diktarens skaldebana slöts för alltid, utan ock att den gamle, ännu så kraftfulle mästaren, i det han med Kan ej! och Kungarne på Salamis tycktes öppna en ny period i sitt skaldelif, bröts ned på sitt långvariga sjukläger. Flere af de andre diktarne hade vid denna tid äfvenledes afträdt från parnassen, och några skalder af högre rang syntes icke begynna stigningen. Förhållandet är anmärkningsvärdt, men beror ej blott på den tillfälliga uppkomsten af snillen.

Arbetet på stats- och samhällsskicket förbättrande, som efter det långa stilleståndet vidtog med landtdagen 1863, kunde ej vara utan inverkan på litteraturen. De politiska och nationela frågorna togo nationens intresse och intellektuella krafter i anspråk, medan litteraturen dittills haft lejonparten af den allmänna uppmärksamheten. Bästa delen af nationens intelligens gick nu åt

till statslivets praktiska värf, och allmänheten, upptagen däraf, lyssnade endast med förströdt sinne till dikten. Det friska och fria lif, som begynte genomströmma samhällskroppen, borde, tyckes det, kommit äfven vitterheten till godo, fört med sig nya ämnen, nya ingifvelser, ny håg, nytt mod att dikta. Det är dock blott i ringa mån vår vitterhet afspeglar detta framåtskridande på alla områden, och där man finner tidens sträfvanden berörda, har icke sällan diktarns konstnärliga frihet gått förlorad och dikten blifvit tendensiös. Detsamma gäller den nationela eller språkstriden, som gifvit blott få uppslag åt den svenska vitterheten i landet, men däremot kostat henne en god del af hennes förutsättningar.

Men äfven riktningen i tidens allmänna åskådningssätt var en anledning till denna förändring. Förkärleken för den exakta forskningen, som efterträdde föregående tidskiftes spekulation, medförde andra, och som det tyckes, mindre lyckliga villkor för dikten. Huru verklighetstroget hon ock i den Runebergska tidsåldern ville förfara, var hon till sin princip spiritualistisk; i tron på en god, mild, förbättrande ledning af lifvet var hennes världsåskådning glad och upphöjd, äfven i sin realism var hon human och vänlig, och där känslan stegrades, blef hon romantisk. Sådant lifvet ter sig i denna tidsalders poesi, hvars uppfattning af det menskliga samhällslifvet ej lät sig bindas af reaktionära företeelser i verkligheten, är det en harmoni af lätt försonade motsatser, ett framåtskridande till allt större frihet och fullkomning, en väg till förbättring, en källa till glädje. Och motsvarande detta åskådningssätt, var diktens form öfver hufvud utmärkt genom afrundning, ett förädladt och korrekt språk. Under inflytelsen af positivismen i Darwins, i Buckles, i Vogts och andras läror förändrar sig diktens skaplymne småningom. Tviflet på och förnekelsen af ett högre andelif fördyrar henne, gör hennes lifsåskådning pessimistisk, hennes ton trist, hennes färger mörka. Än inskränker hon sig till en nykter s. k. verklighetsdiktning, som lemnar det inre andelivet oberördt, än söker hon, då poesin icke kan alldeles umbära glädjen, sin förnöjelse i sinnesnjutningen, och sensualismen blir en rådande princip i dikten.

Huru föga än en vitterhet af sådan art är egnad att tillfredsställa andens högre behof, kunde den icke desto mindre intressera såsom någonting nytt och äfven medföra verkliga framsteg. Det ideala åskådningssättets poesi hade nått och öfverskridit sin höjdpunkt, efter en så rik växtlighet följde naturligen en afmatning, då ju nu krafterna ock behöfdes till annat. Om själfva idéerna, som hittills besjälat vitterheten, kan väl icke sägas, att de föräldrats, men de ideala former, i hvilka dikten klädt dem, naturens sinnebildliga förhållande till menniskolifvet, kärleken som idel själf-uppoffrande hängifvenhet, patriotismen som ett gränslöst upphöjande och lofprisande af det egna folket och landet, konsten för konstens skull, voro förbrukade; poesins bildspråk och versbyggnader måste förnyas. Hvad de större skalderna upfunnit för sig, hade öfverförts till poesins allmänning, utslitits i kalenderpoesin, förstlingshäftena, följetongsnovellerna. Åt detta håll, åt skapandet af nya former och upptagandet af nya föremål, ligger den nya riktningens styrka och förtjenst, särdeles i jämförelse med den gamlas epigoner, hvilka under tiden fortsatt att nr dess fonder reproducera de gamla idealen i det gamla bildspråket. Då kändes det som ett nytt uppslag, när en yngre generation begynner sjunga om och skildra hvad diktarn verkligen sett och erfarit och känt, äfven om synkretsen är inskränktare och lägre, diktens ideala enhet bristfällig, språket alldagligare och mindre värdadt; det är dock, trots känslans brist på renhet och adel, en diktning af lif- och blodfullare natur, där den träder gentemot den ljumma och matta överkligheten hos idealismens eftersommar.

Framställningen af dessa riktningar och öfvergångarna mellan dem måste här inskränkas till en öfersigtlig gruppering, helst flere af författarne ännu befinna sig midt i sin utveckling.

Först måste dock anmärkas, att vitterhetens sjunkande efter 1863 icke bör förstås som en minskning i antal eller arter. Tidningarna, som vid denna tid blefvo dagliga och växte till formatet, behöfde för sin följetong romaner och noveller, som ensamt för sig kvantitativt uppväga den förra periodens alla prosaberättelser. Äfven i bundet språk kunna några mera omfattande

försvenskningar nämnas, sådana som Dikter från främmande land af K. COLLAN, Poema del Cid af C. G. ESTLANDER och sången om Roland af HUGO AF SCHULTÉN. För teatern utgafs, utom på andra ställen nämnda öfversättningar och bearbetningar, 1881 ett »Teaterbibliotek» af N. KISELEFF, innehållande åtta skådespel, en del från ryskan. Af WILHELM BOLIN (se s. 230) hafva Shakespeares samtliga dramer på ett lyckligt sätt bearbetats för scenen. Tidats, såsom omkring år 1870, har kalenderlitteraturen varit ganska talrik. Bland studentafdelningarnas kalendrar har »Nyländskt album» med förkärlek upptagit svensk folkdiktning. Förstlingsdikthäftena äro under dessa årtionden långt talrikare, än under de föregående, äfvenså dramatiska och novellförsök, på hvilka ingen fortsättning följt. Det har icke saknats de, som lyftat sina vingar till flygt, men styrkan att hålla sig uppe, en originellare lifsuppfattning, en djupare begåfning ha förefunnits sparsammare än under förra skedet.

I början hör flertalet af dem, som hållit sig nog länge uppe att ega en plats åtminstone i samtidens hågkomst, till den idealistiska riktningen, det är den gyllene tidsålderns epigoner. Samma varma håg, som ledde THEODOR SEDERHOLM (1832—1881) att i en rad publicistiska företag verka för kvinnans och barnens utbildning, röjer sig ock i hans menlösa små dikter, hans lustspel och tre volymer berättelser »I Finland». Med samma varma fosterländska håg förenar EMIL FREDRIK NERVANDER (f. 1840), som till skalden och fysikern, en levande tro på det gudas makt jämte mera initiativ och större själfständighet, särdeles i sina »Berättelser från Finland af Emlekyl» (1877) samt »Finska Bilder» (1887). Par enaktsstycken, »Den lilla finskan» och »Guvernören kommer!», äro lyckligt funna interiörer, medan hans äldre, i högre stil hållna dramatiska arbeten, »Vid Anjala» och »Kungabarnen», lida af ett svärmeri, som icke rätt lämpar sig för ett så allvarligt och något tungt skaplynn som hans. Mindre betydande äro hans två häften lyriska »Dikter af Emlekyl». En varaktig förtjenst har han inlagt genom den uppoffrande pietet, med hvilken han studerat och samlat våra litterära och fornminnen. — Främsta rummet inom denna riktning intar genom sin formfulländning RAFAEL HERTZBERG (f. 1845). Han använde först sin vackra talang till öfversättningar och bearbetningar af finsk folksång (»Från Saimens och Päijänes stränder», »Finska toner» samt »Finska folksagor»), äfvensom af italiensk, fransk och spansk folkdiktning (»Folkvisor från skilda länder»). Själfständigare förhåller han sig i de många häften, »Sagor af tz», »Sång och saga», »Smärre skizzer», »Dikter», »Nya Dikter», »Barndomshemmet», där han, sedan början af 1870-talet, format sina egna ingifvelser. Men dessa äro mestadels icke ur verkligheten, hvilket uppslag än nu och då därur har härflutit, utan från denna idealvärld, som tillkommit genom poesins förmedling. Äfven då han sjunger om sin egen barndoms minnen, äro de flesta dragen gamla bekanta, men ingen af samtida diktare har en så korrekt, vacker och välljudande diktning, med nära nog snillrika vändningar, ingen återger renare, älskligare känslor i täckare bilder. Hertzberg har äfven, ehuru med mindre framgång, försökt sig i historiska berättelser. Mera ur egen fatabur, men inskränkta i anseende till området, har JONATHAN REUTER (f. 1859) besjungit stämningar, scener och lefnadsvilkor i skärgården. På senare år och äldre dagar har K. J. NUMELL (kammarråd, f. 1826) utgifvit sina försök på vitterhetens område (Min konceptbok, fem band), bland dem två tragedier från finska folkets forntid. Lika produktiv som anspråkslös, har V. PETTERSSON (faktor, f. 1849) funnit en stor och intresserad läsarekrets för sina talrika skildringar ur Helsingforslifvet, dem han publicerat i följetonger och samlat under titlarna »Bilder ur skatuddslifvet», »Den gamle polisgevaldigerns berättelser», »På lustfärd öfver land och vatten». Af de ganska talrika författarinnorna inom denna riktning må nämnas MARIA LOVISA FURUHJELM, född 1846 friherrinna Gripenberg (pseudonymen MARIA) och EDITH FORSMAN (f. 1853, pseudonymen AINA), hvilka i omsorgsfullt utförda skizzer och noveller skildrat lifvet, mest i landsorten, i en mild, allvarlig och religiös ton. — AUGUST SCHAUMANS långvariga publicistiska verksamhet faller utom ramen af denna öfversigt. Men sedan 1892 utger han ett memoarverk, »Från sex årtionden i Finland», hvaraf redan sex häften utkommit och hvilket såväl

på grund af däri meddelade upplysningar om litterära personligheter, som ock särskildt för den lediga, klara och träffsäkra styl, hvilken utmärker detta arbete, är att hänföras till den vittra litteraturen. En annan äldre författare, L. L. LAURÉN (lyceilektor, 1824—1884), nämna vi icke för hans harmoniska dikter, hans »Humlor», som tillhöra en äldre period, utan för hans »Minnen från skolan och universitetet», som i enkla drag sprida en vänlig belysning öfver många af denna äldre periods litterära personer och förhållanden.

Emellertid hade den nya tidens anda begynt verka en förändring, och det är anmärkningsvärdt, att denna röjer sig till först i stilen. Medan lifsåskådningen ännu är spiritualistisk, söker den sig uttryck i färgrikare språk, brutna eller äfven brutna former. Främst i denna öfvergångsgrupp står onckligen WILHELM GABRIEL LAGUS (f. d. lyceilektor, f. 1837) med sitt kraftiga patos och något tunga lynne. Lyrikens lättare lek ligger mindre för honom, än hennes berättande arter, romansen och balladen, i hvilka en lifsuppgift eller ett lefnadslöpp kan framställas (»Bacon», »Riddar Unos söner», belönt med mindre priset af Svenska akademien, samt »Romanser»). Jämte det han på lifvet ställer upphöjda och ideala fordringar, ser han det fullt af bittra pröfningar, brutna löften, skuld och brott. Med denna benägenhet skulle han naturligen dragas till det tragiska. I »Klubbhöfdingen» (1869) ger han dystra krigsbilder, i »Drottning Filippa» (1875), som spelar på Engelbrekts tid, sprides däremot något mera ljus kring den vackra bilden af Eriks af Pommerns drottning, och i »Den nye adjunkten» (1881) har han sökt att under behagligt skildrade alltagsförhållanden låta en stor karaktersstyrka utvecklas inför åskådaren. Sistnämnda stycke är ett verklighetsdrama, och så var äfven »I natten», en gripande, men ganska trist situationsbild ur verkligheten. Nyligen utgaf Lagus ännu en samling dikter, i hvilken åter romansartade stycken med sorgliga, ur verkligheten hemtade lefnadssagor äro det förnämsta. Mera lyriskt anlagd, har ANDERS THEODOR LINDH (rådman, f. 1833) i sitt första dikthäfte 1862, tillökadt 1875, nått en stor säkerhet, utvecklad genom talrika efterbildningar och öfversättningar från andra språk, isynnerhet från Kalevala. Lindh har icke några bestämda förutsättningar i den föregående tiden, hans diktning är realistisk, men vacker och värdad, och han har ett manligt sinne, som söker sina lyriska tankar utan svärmeri bland lifvets företeelser, de sorgliga och allvarliga, mera än de glada, dem han dömer i en positiv och sakenlig, men alltid ädel anda. Liksom hos Lagus, är ock hos Lindh det fosterländska mera ton än tema, och tonen har hos honom gärna en svensk klang. Äfven Lindh kände sig dragen till dramat, med mindre framgång i »Konung Birger och hans bröder» (1864), medan han året därpå i sorgspelet »Maria af Skottland» på ett fängslande sätt löste denna svåra tragiska uppgift, om ock hans humanitet i uppfattningen af Maria och dem, som omge henne, ger en mindre stor och sann bild, än den lidelsefulla skildring, Björnsterne Björnson samtidigt gaf i sin tragedi »Maria Stuart i Skottland». Man måste beklaga, att Lindh icke fullföljt den så lyckligt beträdda banan. Med rik och kraftig diktning och en förkärlek för mörka färger har O. M. REUTER (zoolog, se ofvan s. 244) i sina »Dikter» (1881) återgett sina intryck ur verkligheten, särdeles den yttre naturen. I dikteyckeln »Karin Månsdotter's Saga» (1880), eluruväl förträffliga partier icke saknas, har han dock ej i det hela lyckats ge det historiska ett högre poetiskt värde. Vid liknande uppgifter har äfven K. E. WICHMANN, pseudonymen Gånge Rolf (seminariilektor, f. 1856), ofta nog kommit till korta, hans lyriska karaktersbilder ur historien i diktsamlingarna »Dikt och Drapa» (1882), »Bilder och Ballader» (1886), dikteyckeln »Klubbkriget» (1893), äro mer eller mindre lyckade försök att bevinga det historiska stoffet. Högst stiger han, där entusiasmen för det fornordiska och svenska, med en underton ur dagens partistrid, besjalar dikten; den gaf något af trumpetklang åt hans första diktsamling, »På fria banor» (1880). Tyvärr röjes icke alltid den korrekthet i formen, ej heller den genomarbetning i kompositionen, som skulle utplånat dilettantismen ur Gånge Rolfs diktning. — Om vi än förbigå andra författarinnor, bör dock i denna grupp en plats beredas åt LOUISE ADELAIDE EHNRÖOTH (f. 1826), som i nära tre årtionden, i en stor mängd noveller och reseskildringar gett spelrum åt sitt goda lynne och

därunder tagit dagens frågor till tals, isynnerhet kvinnofrågan. Under sina käcka ströftåg emot männen rör hon sig stundom på områden, som de äldre icke beträdde, men där en yngre generation är mera hemmastadd. Mer, än någon annan, har C. F. WAHLBERG (bataljonsläkare, f. 1847) tagit dagens frågor till ämnen i skådespel och noveller, dem han publicerade i stort antal på den korta tiden af fyra år, 1881—1884. Uppfinning, scenisk verkan och en saftig skildring kunna icke frångämmas skådespelen »Samhällsuppföstran», »Hörstenar» och »Väld», men verkligheten är icke rätt senterad i lefnadsförhållanden eller karakterer. Med känsla för och kämmedom af det folklif han skildrade gaf AXEL LILLE (redaktör, f. 1848) två dramatiska teckningar, rika på nyländska folksånger och danser, som dock icke stämma rätt väl med den något tunga realismen i dessa stycken. Lifliga skildringar af lefnadsättet i Tavastland, bland Österbottens sällfångare och på Rysslands stepper läser man i O. WETTERHOFFS (forstman, 1835—1892) jagthistorier »Från skog och sjö». I folkelig riktning har äfven P. NORDMANN (kollega, f. 1858) utvecklat sin novellistik. Slutligen har senaste år en dramatisk författare af stor begåfning, GUSTAF ADOLF VON NUMERS (stationsinspektör, f. 1848), utgifvit dramer, som i finsk öfversättning gått med bifall öfver scenen.

Omsider, med början af 1880-talet, skedde det genombrott, som äfven hos oss ledde dikten till ståndpunkten af en mer eller mindre komplett naturalism. »*Verldandi*», strödda blad af svenska Finländare», som utkom åren 1882—1885, kan i viss mån anses som organ för de unge bärarne af den moderna dikten. Upphofvet till evolutionen är naturligtvis att söka i Frankrike, och, såvidt det gäller oss, mera hos Alphonse Daudet, än hos Zola, men den kom till oss också genom Skandinavien, från Jacobsens, Kiellands, Strindbergs novellistik. Hvad framställningen vidkommer, gaf det tunga och trista vika för en eldad skildring, med nytt bildspråk från områden, hvilka dittills icke beskattats af vår poesi. Handlingen, redan tillförene osäkert motiverad, blef obetydande, stundom alldeles bristfällig, man vinnlade sig mindre om konsten att berätta, än om konsten att analysera och beskrifva. Om man härvid fängslade läsarens sinne genom föredragets liflighet, så blef å andra sidan uppfattningen af livets företeelser icke högre, än en mer eller mindre fin sensualism, som ser människans mål och visdom i den sinliga njutningen. Så långt har JOHAN JAKOB AHRENBORG (arkitekt, f. 1847) dock icke gått i sina noveller. Sedan han på 1870-talet ströfvat omkring »på främmande botten», har han i sina skildringar från Östra Finland funnit rätta fältet för sin talang att måla. I de mindre karaktersbilder han samlat i häftena »Hemma» och »Österut», i synnerhet i de omfattande taflor han gett i »Hihuliter» och »Stockjunkarn», har han lagt i dagen en ädlare uppfattning, en blick för högre spörsmål, bevitnad jämväl genom en förmåga af ypperlig humor, som blott framträder för sparsamt. Vi nämna särskildt »Anor», en novell i brefform, emedan han här visar sig äfven kunna spinna en ganska fin tråd i en berättelse. Den mest representativa diktarn i denna grupp är KARL AUGUST TAVASTSTJERNA (f. d. arkitekt, f. 1860). Han är ock den mångsidigaste: i lyrik, drama och novell har han framalstrat i sin sort framstående verk. Till de två lyriska samlingar, »För morgonbris» och »Nya vers», med hvilka han till först bröt väg för den nya poesin, har han senare lagt en tredje, »Dikter i väntan», och för hvarje gång har han röjt ett allt fullständigare herravälde öfver det moderna bildspråket. Men hvad han därmed bäst uttalar är icke så mycket fosterlandskänslans rörelser eller de öfriga upphöjda känslor lyriken tillförene sjöng om, utan det till njutning trängande jagets stämningar, för hvilka han har beundransvärdt mjuka toner och färger. Också är det icke utan svårighet han i sitt skådespel »Affärer» förmått genomföra den karakterteckning och den händelsernas logik, hvari dramats väsen består; hans mindre dramatiska försök äro stämningsbilder med hvarken nog teckning eller nog handling. Helst rör sig Tavaststjernas fantasi i romanen och novellen eller hvad man nu skall kalla denna moderna berättande diktning, där just berättandet är en svag sida. Redan i hans första hithörande dikt, »Barndomsvänner», fann man en mängd af dessa briljanta beskrifningar, som man nyss lärt sig beundra hos

danskarne, men äfven hjältens öde och de situationer, genom hvilka han fördes, väckte intresse och förhoppningar för framtiden. Den nästföljande, »En inföding», var förnämligast känslöanalys, men därjämte ett intressant försök att karakterisera de olika bildningspartierna i landet, dock mera med hänsyn till temperament, än till sträfvan och idéer. I »Härda tider», där ämnet är hentadt från det stora nödåret 1867-1868, har författaren slutligen fått erfara, huru svårt det vill vara, äfven för den mest förfinade sensualism, att, med naturalismens mål och medel och utan högre principer, framställa ett samhälle i kamp mot ödet. Måhända har Tavaststjerna lyckats bäst i de små bilder han samlat och utgifvit efter hand (»I förbindelser», »Marin och genre», »I unga år»), där man finner många tjugande stämningar ur lifvet i staden, på badorten, vid hafskusten, målade med fulländad konst. — Det nya diktsättet har med talang användts af fröken ALEXANDRA GRIPENBERG, pseudonymen Aarne (f. 1857), till att uttrycka författarinnans sympatier i språkfrågan (novellsamlingarna »Strån», »I tätande led»). Öfver hufvud hafva fruntimren, för att blott nämna fru INA LANGE (f. Forsten) och GERDA v. MICKWITZ, icke tvekat att ansluta sig till riktningen i alla dess yttringar. Ett sorgfälligt studium af verkligheten på målarens sätt, i förening med en säkrare konst att berätta och ett enklare språk, har gett en egen prägel åt HELENA WESTERMARKS (f. 1857) novellsamlingar. Bland de yngsta författarne förtjena framhållas K. V. ZILLIACUS (f. 1855) för den friska humorn i hans »Utvandrarehistorier» och isynnerhet MIKAEL LYBECK (f. 1864), som i lyriska dikter, noveller och skizzer visat sig besitta i hög grad riktningens fel och förtjenster; han skall väl dock, bör man hoppas, ifrån densamma arbeta sig fram till en klarnad idévärld.

Gentemot de olika riktningarna och skiftningarna i litteraturen har kritiken icke förhållit sig neutral. Sedan Snelbans Litteraturblad upphört med 1863 och Litterär tidskrift, som begynte året därpå, gått in 1865, har från 1876 på hösten Finsk tidskrift utgjort organ för den litterära kritiken på svenska och sökt att med ett tveeggadt vapen bekämpa såväl den naturlösa idealismen som den idélösa naturalismen. För att verka i samma syfte utgaf C. G. ESTLANDER en sammanfattning af »J. L. Runebergs estetiska åsigter» och en framställning af »Naturalismen enligt Zola». Noggranna »Biografiska anteckningar om Johan Ludvig Runeberg» hafva utgifvits af JOHAN ELIAS STRÖMBORG (lyceilektor, f. 1833). I varmt hållna bilder har Gabriel Lagus skildrat »Den svensk-finska litteraturens utveckling till Runeberg», medan VALFRID VASENIUS (vice bibliotekarie, f. 1848), som i kritisk-biografiska arbeten behandlat Runeberg och Ibsen, i en förtjenstfull lärobok framställt den finsk-svenska litteraturens utveckling jämsides med den svenska.

Hvilken vändning öfverhufvud förestår vår svenska skönlitteratur, om och när idéerna skola återtaga väldet i fantasins skapelser, är naturligtvis beroende af bildningens allmänna utvecklingsgång, men bestämmes dock äfven af de vilkor samhället erbjuder, särdeles de strömningar, som arbeta i nationens inre. Det viktigaste är dock stora och ledande snillens tillkomst, om sådana ännu skulle förunnas oss enligt Försynens outransakliga rådslag.

C. G. ESTLANDER.

B. FINLANDS FINSKA LITTERATUR.

Vid sidan af Finlands svenska litteratur har under seklets lopp en litteratur på finska språket uppstått och under de sista decennierna nått en omfattning och betydelse, som öfverensstämmer med nationens utveckling för öfrigt. Att båda dessa litteraturer äro uttryck af samma folkande och erhållit sin lifskraft genom att denna vaknat till själfmedvetande, bevisas bäst af den vaxelverkan, som dem emellan egt rum. Om nämligen historiska förhållanden betingat, att den svenska litteraturens glansperiod ej blott inträffade förrän den finska vunnit nämnvärd betydenhet, utan äfven blef ett af villkoren för dennas tillväxt, så kan å andra sidan ej nekas, att den förras härliga blomning stod i inre samband med den underbara företeelsen af den finska folkpoesins framträdande.

Ehuru man först i närvarande tid i egentlig mening kunnat tala om en litteratur på finska språket, lades likväl grunden till en sådan redan för tre och ett halft sekel tillbaka. Det är den lutherska reformationens folkliga riktning, som förtjensten häraf tillkommer. Genom att öfversätta Nya Testamentet (1548) och delar af Gamla Testamentet äfvensom genom att utgifva de nödvändigaste religiösa läroböcker och liturgiska skrifter på finska blef biskopen MICHAEL AGRICOLA (1508—1557), sonen af en fattig fiskare, ej allenast reformationens stadfästare i landet, utan ock den finska litteraturens grundläggare. Under de följande århundradena riktades denna litteratur hufvudsakligen med arbeten af samma kyrkliga art. Undantag göra blott några lagöfversättningar, en och annan praktisk folkskrift samt anspråkslösa, mest af märkliga händelser framkallade poetiska utgjutelser. I de sistnämnda blef äfven den urgamla finska runometern första gången använd af diktare utanför det egentliga folkets leder, medan det unga skriftspråket företrädesvis i kyrkliga psalmer först bands i nyare versmått. Under det svenska väldets sista skede varsnas ett stigande intresse för studiet af såväl finska språket som den finska folkpoesin, hvars betydelse man började inse.

Emellertid var lärdomens språk uteslutande latin eller svenska, och därför hafva sådana män som Daniel Juslenius, den oförgätlige Henrik Gabriel Porthan och hans lärjungar Kristfrid Ganander och Erik Lencqvist alldeles icke eller endast i ringa mån riktat den finskspråkiga litteraturen, om ock deras arbete medelbart förberedt densamma.

Under de två första decennierna efter den nya ærans inträde, då nationen så att säga samlade sig för den kommande tidens själfständiga utveckling, var, såsom förut framstälts, den litterära produktionen äfven på svenska språket ganska svag. Då samtidigt intet gjordes för att höja finska språket från dess undanskymda ställning, utan svenskan ännu och länge frangent fortför att uteslutande vara den högre undervisningens och de bildade klassernas språk, var ej heller någon lifaktighet på finska litteraturens område att motse. Så mycket märkligare är, att denna icke desto mindre hade två representanter, hvilka hvardera öfverträffa tidigare skriftställare på samma språk. De voro JAKOB JUDÉN (se ofvan s. 232) och CARL AXEL GOTTLUND (1796—1875). Judén var en tavastländsk bondson, hvilken, blifven student och elev af Porthan, fattade som sitt lifs uppgift att arbeta för litteraturen på finska språket. Vid sidan af sina praktiska tjensteäligganden fullföljde han denna uppgift med stor flit. Han offentliggjorde år efter år talrika häften, dels och mest i bunden, dels i obunden stil, i hvilka han än i satirisk och ironisk, än i allvarlig form kämpade mot fördomar och vidskeplighet samt verkade för kunskaper och upplysning. Judén var på sitt sätt en representant för 18de seklets upplysningsfilosofi och utstod många angrepp för sin frisinthet; i hans dikter äro förståndet och reflexionen förherskande. Den ihärdige mannens böcker spredos väl ej alltför vidt, men enskilda sånger gingo dock öfver landet och förblefvo populära, tills bättre skaldar hunnit stämma sina strängar högre. De sånger, som trängde djupast, voro de, i hvilka finsk själfkänsla och yrkan på finska språkets höjande kommit till uttryck. Genom dem verkade Judén väckande, ej blott på allmänheten öfver hufvud, utan äfven särskildt på enskilde unge män, hvilka skulle göra sig ett namn i den finska litteraturens historia. Gottlund var en af dem, hvilka han direkt uppmuntrade att egna sig åt finskt skriftställer. Det skedde ej förgäfvast, ehuru denne originelt anlagde man icke erhållit den plats i utvecklingen, hvartill hans begåfning och energi syntes berättiga honom. Före och efter 1820 vandrade han i finnskogarna på gränsen mellan Sverige och Norge samt uppträdde sedan som den försummade befolkningens i dessa trakter förespråkare. Vid sidan af denna själftagna vackra mission, som gjorde honom både känd och misskänd i Sverige, utgaf han i Upsala små häften finska runosånger, hvilka han upptecknat ur folkets mun, samt sedan i hemlandet bland annat *Otava* (Karlavagnen), ett slags illustrerad kalender med omvexlande vetenskapligt och skönlitterärt innehåll. För öfrigt var Gottlund den envisaste kämpen i den strid, som ända till seklets midt fortgick mellan representanter för språkets olika dialekter, i det en hvar ville åt sin dialekt förvärfva äran af att godkännas som skriftspråk. Under det segern småningom öfvergick på den sida, som ansåg den vestfinska dialekten, hvilken äfven Agricola hufvudsakligen använt, böra tjena som grund för skriftspråket, fortför Gottlund till sin långa lefnads slut att ensam bland alla uppbära den ostfinska.

Medan dessa pionierer bröto sig sina ensamma vägar, uppväxte och tillväxte i kraft och kunskap den man, som var af försynen utsedd till att varda den finska folkpoesins Columbus och det finska skriftspråkets grundläggare samt sålunda i egentlig mening den finska litteraturens fader — ELIAS LÖNNROT. Liksom Agricola, utgick äfven Lönnrot från en låg koja: hans fader var en fattig byskräddare i en ödslig skogsbygd. Han var född 1802 och blef student 1822, samma vecka, som två andra Finlands stormän, Runeberg och Snellman, inskrefvos vid universitetet i Åbo. Bland väckelserna till den oförgätliga lifsgärning, som skulle göra den unge studentens namn till ett af de mest älskade och vördade Finland eger, böra främst nämnas några af medicinske doktor Zachris Topelius, fader till skalden af samma namn, utgifna häften, innehållande episka sånger, till stor del upptecknade efter sångare från ryska Karelen. De djupa tonerna från

undagömda bygder jümte den inre röst, som leder folkens bästa söner in på de nya vägar, där deras folks framtid vinkar, förde Lönnrot till att fortsätta och fullborda Topelii verk. Oaktadt äfven han valde medicinen till sitt fackstudium, gaf han sitt hjärtas kärlek åt folkpoesi och sin moders språk, och det gjorde honom stor. Som läkare i det aflägsna Kajana uppsökte han sångens källor i ödemarkerna, långt bortom civilisationens rämärken, ända in i det af finnar bebodda ryska Karelen. Där fann han minnesgoda sångare i mängd och samlade en oändligt rik och härlig skörd af sång och saga.

Redan innan Lönnrot fann de sångrikaste nejderna, hade han under studieåren företagit vandringar i landet, upptecknat sånger och på eget förlag utgifvit en del af dem i smärre häften med titeln *Kantele* (namnet på det finska nationalinstrumentet). *Finska Litteratursällskapet* stiftelse beredde Lönnrot möjlighet att med trygghet fortsätta sitt arbete, och tack vare honom erhöill det nya sällskapet inom kort tillfälle att trycka en rad publikationer af finsk folkpoesi, hvilka gjorde epok, ej blott i den finska litteraturens historia, utan, kan man väl säga, i finska folkets lif öfver hufvud.

I Z. Topelii och Lönnrots tidigaste från trycket utgifna samlingar af folkpoesi hade ett antal episka sånger dragit mesta uppmärksamhet till sig. Af sådana fann den senare allt flere och flere, men deras mängd och skönhet var ej det vigtigaste, utan det, att han upptäckte, att ett samband fanns mellan dessa episka sånger, och att han verkligen, utan att göra våld på materialet, förmådde sammanställa dem till ett helt — ett stort folkepos. Detta epos, som Lönnrot gaf namnet *Kalevala* efter de i sångerna skildrade hjältarnes, Kalevas söners, hemland, utkom från trycket för första gången 1835 samt fjorton år senare i en ny upplaga, hvari dikten framträdde betydligt utvidgad. Han själf och andra samlare, främst den outtröttlige DANIEL EUROPAEUS, hade nämligen under tiden upptecknat nya sånger, hvilka kompletterade de förut hörda. Men Lönnrots samlingar omfattade ej blott episka sånger, utan alla arter af folkpoesi. Sålunda utkommo 1840—1844 de ofvan s. 198 redan omnämnda samlingarna af *lyriska sanger* under namnet *Kanteletar* (d. ä. Kanteles dotter), *ordspråk* (*Sananlaskut*), *gåtor* (*Arvoituksel*); samt slutligen, år 1880, äfven en samling *magiska sånger* (*Loitsurunot*). Äfven *folksagor* hade Lönnrot upptecknat, men de jämte talrika andra utgäfvos af en ung forskare EERO SALMELAINEN (*Suomen Kansan satuja ja tarinoita*, 4 voll., 1852—63).

För att rätt förstå den finska litteraturens utveckling efter Kalevalas framträdande, måste vi här afbryta skildringens gång, för att i korta drag karakterisera den folkpoesi, som så plötsligt och oväntadt kom att bilda en fast grund för en nationallitteratur på finska språket.

Redan titlarna på ofvan angifna sex publikationer, hvilka innehålla hvar sin olika art folkdiktning, utvisa den finska folkpoesins mångsidighet. Största öfverraskning väckte emellertid Kalevalas framträdande, ty ehuru den lärda världen sedan Porthans dagar visste, att finska folket egde en poesi, som vittnade godt om dess poetiska begåfning, ansågs den både på faktisk och teoretisk grund vara uteslutande lyrisk. Men nu visade det sig, att finnarne i sin Kalevala egde en berättande dikt, som genast efter dess utkommande tillerkändes en framstående plats vid sidan af de få verkliga folkepos världslitteraturen känner till.

Kalevalas sånger härstamma från heden tid och utan tvifvel från de närmaste århundradena före kristendomens införande. Denna förhistoriska period är emellertid alltför dunkel, för att man skulle kunna, såsom Lönnrot m. fl. försökt, till faktiska händelser hänföra sångernas innehåll; senare forskare hafva också kommit till det resultat, att dikten hufvudsakligen hvilat på rent mytisk

grund. Men antingen grunden är den ena eller den andra, gifva sångerna en fullständig bild af de forna finnarne ej blott religiösa och ideala världsåskådning, utan äfven deras yttre och inre lif jänte de nordliga nejder de bebo med hela den växt- och djurvärld, som tillhör deras skogar och vatten.

Det finska folkeposet omfattar 50 sånger eller runor, tillsammans 22,800 verser, hvilkas åtta-stafviga meter utgöres af fyra trokéer. Allitterationen och parallelismen äro att nämna som de förnämsta medlen, hvarigenom klang och omvexling gifvas åt versen. Denna meter är för öfrigt gemensam för hela den ursprungliga gamla finska folkpoesin, d. ä. ej blott för de episka, lyriska och magiska sångerna, utan äfven för ordspråken och gåtorna.

För att erhålla anknytningspunkter för närmare karakteristik, gifva vi här nedan en kort antydan om diktens innehåll.

Pohjola-bröllopet.

Sången skildrar till först världens skapelse och den ypperste hjältens, siaren och sångaren Väinämöinen, födelse, växt- och djurlifvets uppkomst på den nya jorden samt hjältens första försök som jordbrukare (Sångerna 1—2). Efter en tragisk episod om den unga jungfrun Aino, hvilken, förtviflad öfver den äldre Väinämöinen af hennes närmaste understödda frieri, söker döden i böljorna (S. 3—4) följer därpå berättelsen om tre Kalevalahjältars frierifärder till Nordlandet, Pohjola, och äfventyr därstädes. Väinämöinen pröfvar först sin lycka, men sårar sig vid utförandet af förelagda arbeten (S. 5—9). I dess ställe utför Ilmarinen uppdraget att smida Sampo, ett lyckobringande trollverktyg, som Pohjolas värdinna, Louhi, fordrar såsom lösen för sin sköna dotters hand; dock nödgas han denna gång återvända tomhändt (S. 10). Äfven den tredje hjältens, Lemminkäinens, frierifärd slutar illa, ty vid försöket att skjuta en svan på elfven i Tuonela (underjorden) dödas han försåtligt, och endast hans moders kärlek samt läkemedel ur skaparens vishus återkalla honom till lifvet (S. 11—15). Emellertid hafva ej Väinämöinen och

AINO-MYTEN I KALEVALA.
EFTER EN TAFLA AF A. GALLÉN.

Ilmarinen uppgifvit sina förhoppningar, utan begifva sig bada ånyo till Pohjola, hvarest den senare slutligen erhåller den spotska sköna, sedan han ytterligare utfört tre svåra arbeten (S. 16—19). — Nu firas i Pohjola ett ståteligt bröllop, hvars glans Väinämöinen godmodigt förhöjer med sin sång (S. 20—25). — Strax efter bröllopet kommer Lemminkäinen till Pohjola, hvarest han, vred öfver att han ensam lemmats objuden, söker tvist och dödar gårdens hushonde. Fruktan för dädets följder förer honom på långa irrfärder. När han omsider återvänder till hemmet, finner han gården vara uppbränd af fienden och modern gömd i ödemarken. Kölden tvingar honom att afbryta ett påbörjad hämdetåg till Pohjola (S. 26—30). — Efter en ny, djupt tragisk episod, hvari den olycksfödde Kullervos öden förtäljas (S. 31—36), berättar sängen om långvarig ofred mellan Kalevala och Pohjola. Väinämöinen jämte Ilmarinen och Lemminkäinen besluta nämligen att gemensamt företaga ett stort härnadståg till Nordlandet för att därifrån bortföra Sampo, trollkvarnen, med hvars tillhjälp där föres ett sorglöst lif i allsköns öfverflöd. Under färden förfärdigar Väinämöinen af en gäddas käkben den första kantele och framlockar därur ett sådant vällyd, att hela naturen tjasas, människorna röras till tårar och själfva gudarna glädjas därät. Hjältarne bemäktiga sig Sampo, men då de anfallas af den förföljande Louhi, faller Sampo i hafvet och krossas i stycken, af hvilka de största sjunka ned i djupet, medan endast spillror föras af vinden till Kalevalas (Finlands) strand och där bli begynnelsen till Suomis evärdeliga lycka. Genom sin visdom och kraft lyckas Väinämöinen afvärja alla fiendens anslag mot landets välfärd — sålunda tvingar han bland annat Louhi att frigifva solen och månen, hvilka hon instängt i ett kopparberg — till dess frid och glädje slutligen blifva beståndande i Kalevala (S. 37—49). — I diktens sista sång återspeglas striden mellan den kristna tron och folkets hedniska föreställningar. En jungfru vid namn Marjatta föder en son efter att ha förtärt ett lingon. Väinämöinen dömer honom till döden, men i dess ställe döpes barnet till Karelens konung, och i vredesmod seglar hjälten bort, kvarlemnande dock sin kantele och sina sånger till evig fröjd för Finland (S. 50).

Sampos smidande och bringande från Pohjola till Kalevala utgör diktens centralmotiv. Alla färderna till Pohjola, vare sig ändamålet är att fria till den sköna jungfrun eller att befria solen och månen ur kopparberget, torde ursprungligen hafva samma grund som det egentliga eröfringståget. I dessa episka sånger ser man sålunda utveckladt och mångfaldigadt hvad prosasagan berättar om en omätligt stark hjälte, som genom många dödsfaror banade sig väg till ett fientligt land för att därifrån hemföra en underskön jungfru och onämnbare skatter. Denna Kalevalas kärna, som otvifvelaktigt är mytisk och gemensam för många nationers folkdiktning, har dock ej erhållit till alla delar likformig utbildning. Själfva hufvudmomentet, Sampos eröfrande, berättas nämligen jämförelsevis kortare än särskilda sidopartier och episoder. Däraf följer, att ur estetisk synpunkt väsentliga anmärkningar kunna göras mot dikten, betraktad som ett konstnärligt helt. Men alla sådana anmärkningar förlora i betydelse, när uppmärksamheten fästes på sångernas rent poetiska förtjenster och än mer på den genomgående enhet, som de ega genom ämnets själfständigt finska behandling. Hvilka främmande mytiska beståndsdelar den komparativa forskningen än lyckats eller framdeles skall lyckas att uppvisa i Kalevala, så måste den dock medgifva, att det diktande folket gjort allt det lånade till sin egendom och gifvit allt sin andes prägel.

I poetiskt hänseende är först att framhålla, att berättelsen öfver hufvud fortskrider med den åskådlig och stilla klarhet, som tillhöra det naiva folkliga epos. Där finnes intet tillgjordt, intet reflekteradt, men väl ställen, där den skildrade företeelsens art höjer sängen till storartad energi i uttrycket. Så t. ex. när Väinämöinen sång beskrifves med orden:

Väldigt kväder Väinämöinen,
Sjör svala, jorden skälver,
Kopparbergen våldsamt bäfva,

Fasta hållar häftigt dāna,
Klipporna i stycken springa,
Stenarna på stranden renna.

(S. 3: 295—300)

I åskådlighet och kraft kan den finska episka sången således täfla med det yppersta, men i jämförelse med Homeri sånger är dock skildringen af händelsernas förlopp icke sällan mager och fattig på detaljer — något som naturligtvis ej hindrar, att Kalevala, såsom helt taget, ger en fullt lika omständlig bild af det diktande folkets egenart och lif, som det grekiska eposet. Endast med afseende å de handlande personernas karakterer har med rätta anmärkts, att den finska sångmön ej blott täflar med, utan öfverträffar den grekiska. I detta hänseende är den homeriska sången tämligen torftig, ty de flesta grekiska hjältar framstå mera som typer, med en enda dominerande egenskap, medan de finska frantrända nästan som bestämda individualiteter — så mångsidig är teckningen.

Andra egenskaper hos dikten stå i närmaste samband med folkets nationalkarakter. Sången dröjer sällan och alldeles kort vid skildringen af strid och blodiga död, under det man ofta möter partier, hvilka äro genomträngda af den innerligaste känslostämning. Det lyriska och idylliska har sålunda ett anmärkningsvärdt rum i Kalevala, så att hela episoder, såsom Ainoeykeln och bröllopssångerna, fått sin prägel däraf, på samma gång bland annat moderskärleken flerstädes gifvits ett oförlikneligt skönt uttryck. Som exempel härpå citera vi det svar Kullervos moder gifver sin son, då denne, tillbakastött af alla sina öfriga anhöriga, slutligen frågar henne, om hon skall begråta honom, när ryktet sprider sig om hans död:

Ej en moders häg du anar,
Känner ej ett modershjärta!
Bittert skall jag dig begråta,
När jag hör, att död du blifvit,
Att du trädt ur folkets leder,
Undanryckts vår släkt för alltid;
Floder gråter jag i stugan,
Vågor uppå golfvets tiljor,
Gråter nedhöjd uti skjulet,
Tyngd af sorg i boskapsstallet;

Snön jag gråta vill i glanskis,
Bringar markens is att smälta,
Gräs att skjuta fram ur jorden,
Bäckar att bland gräset flöda.
När jag saknar mod att gråta,
Icke vågar högljudd klaga,
Sörja uti menskors åsyn,
Gråter jag i badstun hemligt,
Gjuter ut min sorg på lafven,
Dränker tiljorna i tårar.

(S. 36: 135—154)

Öfver hufvud kan man säga, att hemmets värld är fullständigast och skönast skildrad i Kalevala. Med största omständlighet sker detta i bröllopssångerna, där det öfverflödar af fina, naiva drag, hvilka blotta hjärtat hos den unga bruden, som, full af vemod, skiljes från föräldrahemmet, hos modern, som ser sina outtröttliga omsorgers och sin outsläekligen kärleks föremål draga en oviss framtid till mötes, och hos anhöriga eller vänner, hvilka deltaga i händelsen och gifva erfarna råd åt brud och brudgum.

Såsom nämndes, älskar ej den finska sången strid och blodsutgjutelse. Därmed sammanhänger en omständighet, som utgör en af dess mest karakteristiska egendomligheter. De finska hjältarne utöfva sina storverk oftare med sångens och ordets makt, än med svärdet. Enligt den urgamla folkföreställningen hade den vise, d. ä. innehafvaren af *ursprungsorden*, makt öfver tingen. I denna visdom är Väinämöinen starkast. Ofta nog afbrytes därför berättelsens gång af magiska sånger, genom hvilka ett behöfligt ting skapas, ett hinder undanröjdes o. s. v. Dock bör erkännas, att stor inkonsekvens härvid eger rum. Så se vi exempelvis en gång Väinämöinen med sin sång hastigt och lustigt förflytta Ilmarinen till Pohjola, men själf har han kort förut nödgats mottaga häst och släde af Louhi, för att kunna återvända till hemmet. Och vidare, hvad hade varit naturligare, än att Väinämöinen med ordets makt skapat Saupo! I stället snüdes undertinget af Ilmarinen med användande af vanliga verktyg. Denna magi, som är en lemning från ett äldre kulturstadium, motverkar och upphäfver det heroiska. Dock gripa hjältarne vid behof äfven till svärdet samt visa då både mod och djärfhet. De magiska sångerna ersätta emellertid på sitt sätt gudarnes omedelbara ingripande i händelsernas gång i Homeri sånger, men det behöfver ej sägas, huru svag i estetiskt hänseende denna ersättning är, jämförd med hellenernas gudavärld. En lika

SAMPO SMIDES.

EFTER EN TAFEL AF AXEL GALLÉN.

svag sida hos Kalevala är, att fantasin här och där på orientaliskt vis bryter verklighetens former och inför i sången fantastiska väsenden, såsom en liten ur hafvet uppstigen man, hvilken plötsligt förvandlas till jätte, m. fl. d. De äro, så att säga, obearbetade naturmyter. Likväl må erinras, att äfven Odysseus på sina irrfärder möter underliga sagofigurer, om dessa ock äro mer begränsade och taga mindre rum.

Till den äkta folkpoesins kännemärken hör också det innerliga samband, hvori den ställer människan och naturen till hvarandra. I detta afseende lemnar Kalevala intet öfrigt att önska. Liknelserna hemtas med få undantag från den okultiverade naturen. Och i sångerna framträder den nordiska naturen så åskådlig, så trogen och lefvande, som den endast kan vara det för ett fantasirikt naturfolk. Lefvande är den ej blott i den mening, att allt är sant sedt och återgifvet samt att skog, sjö och luft äro befolkade med sina verkliga innevänare, utan de vimla därtill af oräkneliga andeväsenden, hvarjämte själfva naturföremålen förlänas känsla och talförmåga. Naturen deltagar i människans glädje och sorg, och dess medkänsla bidrager stundom underbart att höja stämningen. Så t. ex. då det säges om den plats, där Kullervo förfövat sitt mest upprörande brott, förfört sin okända syster, och där han söker döden:

Och där gret den gröna ängen,
Genom lunden ljud en klagan,
Alla örter små de sörjde,
Ljungens blommor fälde tårar
Öfver jungfrun, som förfördes,
Modrens frukt, som här förstördes;

Gräset sköt ej upp här längre,
Ljungen bar ej nya blommor,
Nya strån ej mer sig höjde
På det olycksdiga stället,
Där den unga män förfördes,
Där hans moders frukt förstördes.

(S. 36: 307—318).

Ännu några ord om de viktigaste personerna i dikten.

Väinämöinen är hufvudpersonen och till karakterens grunddrag finska folkets idealhjälte. Djup visdom och sångkunnighet äro hans förnämsta egenskaper; lugnt allvar kännetecknar hans upprärande. Att dikten stundom låter honom, liksom andre män, för jämförelsevis ringa orsak klaga och fälla tårar, är ej att anse som bevis på omanlighet. Att gråta är det naturliga menliga uttrycket för bedröfvelse och upprörd känsla, och fornfinnarne höllo det icke för ovärdigt mannen. När gråten stundom öfvergår det tänkbara (så t. ex. när Väinämöinen kommer vinddrifven till Pohjola eller när Ainos och Kullervos mödrar sörja), så är öfverdriften blott det naivt symboliska uttrycket för känslans djup. Däremot anstod det icke en man att skratta. Skrattet ansågs bevisa lättsinne eller enfald, och Väinämöins ständiga epitet är därför »den allvarlige gamle» (vaka vanha). Med hänsyn till detta på de allmänna natur- och livsvilkoren beroende karakteristiska drag erinra vi om, att skandinaverna och forngermanerna ansågo tårar, men väl ej skratt, nedsättande för mannen, medan däremot Homeri hjältar ej hysa någon konventionell åsigt, hvarken om det ena eller det andra, utan äro rent menliga, i det de både gråta och skratta. Under krigståget mot Pohjola är Väinämöinen den ledande, i mod, kraft och rådighet allas öfverman. Emellertid hindrar ej den vörduad sången i regeln egnar honom, att en komisk dager faller öfver den vise mannen, då han uppträder som friare till unga tärnor. Sådant passerar dock blott under fredstid; då det gäller Kalevalas väl och ve, låter han ej mera kvinnoskönhet bedåra sig. Sublimast skildrar honom dikten, när han, en annan Orpheus, tjsar jord och himmel med sitt strängaspel.

Sneden *Ilmarinen* är åter det hvardagliga arbetets man. Hans skicklighet är vida berömd och utomordentlig, ehuru han aldrig vid sitt arbete anlitar sången. För resten är han prosaisk och fantasilös, ej fallen för nytt eller initiativ, men ihärdig i att fullfölja hvad han begynt. När härtill fogas, att han är hederlig och godtrogen samt har ett ömt hjärta, så är en karaktärsbild tecknad, som än i dag har giltighet för mången finsk bonde.

Den tredje hufvudhjälten, den glade, lättsinnige *Lemminkäinen*, har föga gemensamt med de föregående, men företräder icke desto mindre en ej alldeles sällsynt sida hos den finska

nationalkarakteren. Svärdslek och kärlekslek äro hans passioner; efter båda är han lika lysten, och ständigt ses han på långa färder, sökande än det ena, än det andra. Hans retsamma öfvermod gör, att han alltid finner strid, med sitt ståtliga yttre och sitt ständigt muntra lynne tjusar han de sköna. Men oakadt allt detta, har han ett djupt känsligt hjärta, som varmt hänger fast vid modren, om han ock ofta bringar sorg åt den oändligt älskade.

På sidan om detta tretal af dominerande gestalter möter oss i dikten en fjärde hjältefigur, den dystre *Kullervo*. Den sex sänger omfattande episod, som berättar hans lefnadssaga, bildar för sig ett afslutadt helt af nästan dramatisk afrundning och djupt poetisk skönhet. Den stort anlagda hjältens tragiska öde beror på att han är född till hämnare. Därpå härleder sig, att han ej kan fylla en plats i det dagliga lifvet utan att bringa ofärd med sig. Han fullgör omsider sitt

lifs uppgift, men lastad med bördan af denna uppgift, har han åsamkat sig skuld, för hvilken han söker försoning i döden.

Af Kalevalas kvinnliga karakterer står endast *Louhi*, Pohjolas herskarinna, i afseende å skildringens omständlighet i samma linie med de store hjältarne. Hon synes ledd af hänsynslöst begär efter makt och rikedom, när hon bjuder sin dotter som lön åt den, som smider Sampo, medan hon, efter att ha vunnit sitt mål, endast nödtvunget fyller sin förbindelse. Under bröllopet är hon storartadt gästfri och en öm moder, men förvandlas därpå, sedan Lemminkäinen dödat hennes man, till en amazonartad drottning, som med krig och plundring hämnas oförrätten. Då slutligen Kalevalahjältarne bortröfvat Sampo, grundvalen för Pohjolas välgång, blir Louhi en hämdtörstande furie, hvars demoniska hat erinrar om Krimhild, ehuru hennes planer icke krönas med samma frångång som den germaniska hjältinnans. — Öfriga kvinnliga karakterer äro långt mindre utförda. *Pohjolas jungfru* är det rika hemmets lyckliga dotter, som fritt disponerar öfver sitt hjärta och sin hand. Hon känner sitt värde och sin skönhet och är stolt däröfver. Kvik och slagfärdig och ej utan koketteri afspisar hon sina friare. Slutligen väljer hon Ilmarinen för hans klara pannas och hans ståtliga gestalts skull, utan att bry sig om, huru modern prisar Väinämöins visdom och rikedom. En skarp kontrast

Kullervo, efter en staty af C. E. SJÖSTRAND.

till henne bildar den olyckliga unga jungfrun *Aino*, hufvudpersonen i en episod af dikten, som utgör ett motstycke till Kullervosagan. Hennes öde är tragiskt, som dennes, men hon går ej under vid utförandet af ett värf i det yttre lifvet, utan i det hon vill försvara kvinnans rätt att själf bestämma öfver sitt hjärta.

Kanteletar ställer sig vid sidan af Kalevala som en kanske icke fullt jämnbördig, men dock ovärderlig skatt af poetisk skönhet. Den omfattar öfver 700 lyriska sänger, fördelade i tre böcker, af hvilka den första innehåller för alla *gemensamma sänger*, den andra *särskilda sänger*, såsom flickornas, de ogifta kvinnornas, ynglingarnes och männens, samt slutligen den tredje *ballader och romanser*. Den, som gjort sig förtrogen med Kalevala, finner sig lätt till rätta i denna lyrikens

blomstergård. Det lyriska elementet i hjältedikten återfinnes här, naturmiljön är densamma och ofta äfven stämningen.

Främst i samlingen har Lönnrot ställt följande sång om *Kantele*:

Sanning säga de väl aldrig,
Smida hop blott lögn och dikter,
Som om strängaspelet säga,
Som om kantele förkunna,
Att den gjorts af Väinämöinen,
Af den höge blifvit bildad,
Af den stora gäddans skuldra,
Af en sjöhundas breda käkben.
Spelet är af sorger fogadt,
Bildadt blott utaf bekymmer;

Kupan höggs af hårda dagar,
Stamträd togs af olycksöden,
Strängarna af sorger snoddes,
Skrufvarna af motgång endast,
Därför kantele ej klingar,
Ljuder ej i ljufva toner,
Ej i glädje strängaspelet,
Därför ej i fröjdetoner,
Att den blef af sorgen slöjdad,
Af bekymmer endast bildad.

Denna lilla dikt kan tjena som motto för hela den finska lyriken. Sorgmodigheten bildar nämligen i regel sångens grundton, resignationen dess slutackord. Däremellan framklinga visserligen äfven glada toner, på samma gång en genuin humor, då och då, välgörande bryter allvaret. Men afser man också de sorgmodiga visorna ensamt, så kan man ej med skäl anklaga dem för enformighet. Ord- och bildvalet är så rikt, så fyndigt och naivt, stämningen så äkta och omedelbar, att den med originalspråket förtrogne läsaren ej tröttnas att njuta däraf. Vid öfversättningen till främmande språk förgår tyvärr alltför mycket af färg och doft.

Jämte poetisk skönhet erbjuder äfven denna lyrik det bästa tillfälle att lära känna det diktande folket. Det är knapt möjligt att tänka sig ett lyckligt eller olyckligt meniskoöde eller ett mer eller mindre tillfälligt sinnestillstånd, som ej här fått sitt poetiska uttryck, allt såvidt det kan träffa ett folkets barn i enkla förhållanden.

Om vi exempelvis endast fästa oss vid flickornas sånger, finnas sådana, som ljuda vid sång-, dans- och lektillfällen, andra, hvori den unga flickan med osäradt hjärta skrytsamt besjunger sin frihet eller skämtar med jämnåriga af det motsatta könet, vidare sådana, som uttala antingen hjärtats behof af kärlek eller saknad efter den älskade, vare sig han är långt i fjärran eller död eller vändt sitt hjärta till en annan, och åter andra, i hvilka flickan gifver luft åt sina känslor, då hon måste skiljas från hemmet och taga tjänst hos främmande och lyda deras bud, samt slutligen andra, hvori hon klagar öfver illvilliga människors förtal, fattigdom och allehanda olyckor, o. s. v. Ja, det vore icke svårt att af det rika förrådet sammanställa små biografier, begynnande från barndomens lekar, fortgående genom livvets sorg och glädje till hvilat under den gröna grafkullen. Detta för individer af båda könen. Men allt tillsammans berättar oss, huru generation efter generation lefvat och sjungit sin fröjd och smärta i våra fäders land.

Tredje bokens berättande sånger äro till ämnet från de mest olika tider. De äldsta äro af mytiskt innehåll, den andra gruppen utgöres af medeltida legender af bibliskt innehåll och ballader, den tredje af sånger, hvilka behandla rent historiska motiv från nyare tid. Bland de medeltida balladerna må särskildt nämnas *Elinan surma* (Elinas död), hvori ett inhemskt historiskt ämne behandlas på ett sätt, som i afseende å karaktersteckning och dramatisk verkan ställer dikten i bredd med de skönaste alster af detta slags poesi. I sången berättas, äkta balladmässigt, för det mesta i dialogform, huru riddaren Klaus Kurki äktar den unga Elina, men låter sin förra hushållerska Kirsti, hvilken ej vill afstå från husets nycklar och makten, intala sig, att Elina underhåller en kärleksförbindelse med Olof, gårdens förnämste tjänare. Kirsti lockar den intet ondt anande Olof in i husfruns rum och kallar därpå den svartsjuke riddaren till stället. I sin blinda lidelse antänder han huset, och först då detta störtar öfver de oskyldiga, inser han sin orätt. Han kastar sig då på sin häst och spränger ut i sjön för att finna sin död.

De *magiska* sångerna utgöra en art folkpoesi, hvaraf endast obetydliga spår anträffats hos andra europeiska nationer, men som hos finnarne nått en storartad utveckling. Såsom tidigare

är omtaladt, ingår ett antal af dessa sänger i Kalevala, men den valda samling Lönnrot senare redigerade bildar ensam för sig en lika stor volym, som hela detta epos. Med afseende å formen fördela sig trollsångerna, hvilka vanligen reciteras för att afvända eller fördrifva sjukdomar och annan ofärd, i två grupper. Den ena, utan tvifvel äldre gruppen omfattar sådana, som söka beherska det onda genom att utreda dess ursprung, den andra sådana, som begynna med att anföra, huruledes en liknande olycka drabbat någon af bibelns heliga personer. I poetiskt hänseende äro dessa sänger, hvilka kanske närmast kunna karakteriseras som retoriska utgjutelser i bunden stil, af jämförelsevis mindre värde, men så mycket viktigare äro de för den folkloristiska forskningen.

Den tryckta samlingen af *ordspråken* (omkring 7,700 till antalet) omfattar väl ej ens hälften af den ofantliga rikedom af tänkespråk, som redan upptecknats, men utgör icke desto mindre en utmärkt källa för den forskare, hvilken önskar studera det finska folkets föreställningar och tankar om allt hvad som hörer till området för dess erfarenhet. För liknande studier egnar sig också samlingen af *gator*, hvilkas framkastande och lösande plågar förkorta de långa vinterkvällarna vid brasans sken.

Själffallet är, att äfven *prosasagan* måste vara allmänt utbredd hos ett folk, hvilket, såsom det finska, älskar poesi. I själfva verket är rikedomen på detta slags folkdiktning nästan outtömlig, om också originaliteten mera ligger i behandlingen, än i motiven, hvilka till största delen äro gemensamma för de flesta nationer. För forskningen erbjuder den finska folksagan särskildt intresse därigenom, att finnarne mottagit sagor såväl från Ryssland som från Skandinavien och delvis sammansmält dem i nya kombinationer, i det de på samma gång bevarat en mängd drag, som försvunnit hos grannfolken. I rent litterärt hänseende bör betydelsen af Eero Salmelainsens samling skattas mycket högt, emedan därmed gafs i allmänhetens hand en bok, hvars proasstil var lika genuin som mönstergill.

För den nationela rörelsen, hvilken bland annat gifvit sig uttryck i Finska Litteratursällskapets stiftelse och hemtat näring ur Runebergs episka folklifsskildring »Elgsskyttarne», var Kalevala en uppenbarelse af ojämförligt värde. Åt ett folk med dunkel, oskrifven historia återgaf detta epos en poetiskt förklarad, själfständig forntid och på samma gång tro på en historisk framtid. Ett folk, som frambragt en sådan dikt, tänkte man med hänförelse, kan ej vara bestämdt till undergång, det måste ega rätt till en plats vid sidan af andra. Kalevala och den rika folkpoesin för öfrigt skänkte framför allt åt ungdomen arbetsmod och själfkänsla, och det med rätta, ty berömda utländske vetenskapsmän dröjde ej att med sitt vitsord bekräfta den inhemska värdesättningen, hvori hjärtat skulle kunnat hafva för stor del.

Men huru djupt och mångsidigt denna folkpoesi än bidragit till väckelsen af ett medvetet nationellt kultursträfvande, kunde dock ej förhållandena genast så omskapas, att en finsk litteratur med ens skulle framsprungit i dess spår. Ända till 1860-talets begynnelse måste man räkna den beredelse, som var nödvändig, innan författare kunde framträda med arbeten af blifvande värde. De historiska språkförhållandenas makt gjorde, att till och med hela den litteratur, hvilken Kalevala redan under de första decennierna framkallade, var till språket svensk, ty endast Lönnrot offentliggjorde i en af honom själf redigerad tidskrift *Mehiläinen* (Biet) folkloristiska studier på finska. I förbigående bör nämnas, att första upplagan af *Suomen historia* af J. F. Kajaani, en värdefull, under 30 år öfverträffad framställning af Finlands historia, utkom i samband med denna tidskrift. Den skriftställarverksamhet Kalevalas utgivare utvecklade i *Mehiläinen* och äfven eljes var emellertid af dubbel förtjenst, emedan han genom densamma, sträfvande att sammansmälta de östfinska och västfinska dialekterna, formade det nya skriftspråket. Till honom slöto sig andra författare, hvilka förnämligast medelst tidningar, men äfven genom att själfva författa eller översätta

skrifter af populär art, sökte hos allmogeklassen väcka och tillfredsställa läslusten. Till framgången af detta sträfvande bidrog icke litet en ur folkets djupa leder utgången, vida spridd och snart af ett stort antal af landets mest begåfvade prester omfattad pietistisk rörelse. Dessa prester, hvilka stodo i nära personligt förhållande till sina åhörare, lade sig vinn om att predika och skriva vårdad, ren finska. När sedan den religiösa väckelsen förlorat sin ursprungliga stränghet, kvarblef hos massorna en andlig lifaktighet, som yttrade sig i ett mindre vanligt intresse för läsning och allmänt vetande samt var, såsom nedanföre skall framgå, af stor betydelse för litteraturens utveckling.

De nämnvärdaste företeelserna på den originala produktionens område tillhöra den lyriska och dramatiska poesin. Med anslutning till föregående redogörelse för den äldre folkpoesin må här nämnas, att denna tid en nyare folkdiktning blomstrade och tilldrog sig uppmärksamhet äfven utom själfva folkets leder. Till formen är denna poesi öfver hufvud lik den äldre; men innehållet och karakteren äro helt olika. De nyare folkskalderna, bland hvilka PAAVO KORHONEN (1775—1840) är den ryktbaraste, behandla med förkärlek dagens frågor, vare sig de äro af lokalt eller allmänare intresse. Om någon civil eller kyrklig tjänsteman gjort sig förtjent af pris eller tadel, om någon ovanligare händelse inträffat, om gamla, goda seder glömmas eller en osed sprider sig bland folket, tje-

 nar det poeten till motiv för hans icke sällan improviserade sång. Ämnet behand-

Pentti Lyytinen, efter en teffla af R. V. EKMAN.

las än strängt allvarligt, än skämtsamt, men allra oftast med satirisk skärpa. Man ser således, att den naiva folkdiktningens tid är förbi, att med de nya motiven en ny ton anslagits. I poetisk skönhet förmår den nyare folklyriken icke täfla med den gamla; men såsom uttryck för hvad som innerst rör sig hos folket är äfven den af största värde. Bland annat utgöra sånger om och till Finska Litteratursällskapet, om finska språkets tillbakasatta ställning, m. fl. d. ett gensvar till de röster inom de högre samhällsklasserna, hvilka börjat mana till arbete för en litteratur på finska språket. Dels i afskrifter, dels från mun till mun spredos sångerna omkring bygderna. Lönnrot själf utgaf en samling af Korhonsens sånger (*Korhonsen runot*, 1848), och senare har en hel antologi utkommit, innehållande dikter af icke färre än aderton folkskaldar af samma slag, af hvilka den äldste är samme Korhonen och den yngste född 1835. Bland mera kända folkskaldar må ytterligare nämnas LYYTINEN, MAKKONEN, KYMÄLÄINEN och PUHAKKA. Anmärkningsvärdt och belysande för tidsförhållandena är, att denna folkdiktning, såvidt den är känd, framträder ungefär

samtidigt, som Judén utvecklar sin största produktivitet, och begynner aftaga, då med 1860-talets ingång tidningar bli allt mera allmänna i bondehemmen.

Samtidigt med dessa folkskaldar yppade sig mer eller mindre begäfvade författare, hvilka klädde sina lyriska utgjtelser i moderna versmått; flere af dem hörde till det andliga ståndet. Med få undantag nöjde sig dock denna grupp af poeter med att offentliggöra sina dikter i tidningar, och därför förtjena de att här omtalas hufvudsakligen blott för det de i sin mån bidragit till språkets utbildning. Af samtliga nämna vi särskildt endast den blinde skalden KALLIO (S. G. Berg), hvilken i känslans innerlighet och dictionens fulländning öfverträffar andra. Märkligare i litterärt hänseende äro väl de första försöken till dramatisk diktning på finska språket, hvilka

denna tid framträdde. Det var en veteran från 1808—09 års krig, major JAKOB FREDRIK LAGERVALL (1787—1865), hvilken författade de första dramer på sagda språk, och han använde därvid den för ändamålet fullkomligt otjenliga runometern. Minnesvärdare är landtmätaren och publicisten PETER HANNIKAINENS (f. 1813) skriftställareverksamhet. Hans enkelt anlagda lilla folkkomedi *Silmänkääntäjä* (Trollkarlen, 1847) innehåller några förträffligt tecknade allmogetyper och har många gånger från scenen visat sin förmåga att roa publiken. Vidare har Hannikainen i lustspelet *Antonius Putronius* i Finland lokaliserat danske skalden Holbergs komedi Erasmus Montanus samt äfven med någon framgång försökt sig som novellist (t. ex. *Serkukset*, Kusinerna). När senare, på 1870-talet, en stående finsk teater grundlades, riktade den gamle skriftställaren dess repertoar med

Makkonen och Kymäläinen.

ett par komedier (*Lapsuuden ystävät*, Barndomsvännerna, i 4 akter). Slutligen utgaf kyrkoherden ANDERS VARELIUS, hvilken för resten varit litterärt verksam på flere områden, en burlesk komedi, *Vekkulit ja Kekkulit*.

Redan förut är sagdt, att litteraturens på finska språket egentliga uppblostring är att räkna från 1860-talets begynnelse, alltså från samma tid, då i följd af friare politiska förhållanden kultursträfvandena på alla områden togo fart. Samtidigheten hvilat på så naturlig grund, att

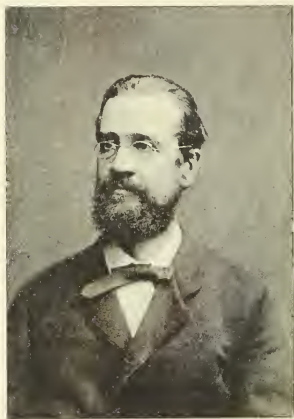
ingen vidare förklaring af denna omständighet behöfves. Att för öfrigt den originala och särskildt den vittra produktionens stegring ställer sig i direkt förhållande till den finska läsande och bildade allmänhetens af folkundervisningens utveckling och grundläggningen af högre läroverk beroende tillväxt, är en själffallen sak, men vid sidan däraf fortgår ett rastlöst systematiskt sträfvande att dels genom öfversättningar, dels genom originalarbeten tillgodose de mångfaldiga områden, hvilka tillsammans bilda en nationallitteratur. I spetsen för detta arbete att skapa en finsk litteratur har Finska Litteratursällskapet gått, i allmänhet iakttagande den princip, att det för sin del upphört att arbeta för en litteraturbranche, såsnart det funnit att afsättningen blifvit nog stor, för att enskilde förläggare kunnat inlåta sig på att fylla behofvet. Sålunda har sällskapet tillgodosett ej blott den egentliga folk- och lärobokslitteraturen, utan äfven den allmänt medborgerliga och vetenskapliga samt slutligen skönlitteraturen. Endast från detta sista område må exempelvis nämnas, att med finska litteraturen redan införlifvats, utom de flesta arbeten af Runeberg och Topelius, verk af världslitteraturens ypperste mästare, såsom Sofokles, Shakespeare (tio dramer i mönstergill öfversättning af PAAVO CAJANDER), Göthe, Schiller, Lessing, Molière o. s. v.

När Finska Litteratursällskapet 1881 firade sitt halfsekeljubileum, kunde det i sanning med tillfredsställelse blicka tillbaka på det, som utträttats under den förflutna tiden, ty nekas kan ej, att den utförliga skildring om dess verksamhet, hvilken till dagens ära offentliggjordes, utgör ett oskattbart och omistligt blad ur Finlands odlingshistoria. ELIAS LÖNNROT, hvilken lagt grunden till sällskapets arbete och allt sedan icke upphört att deltaga däri, var då vid 80 års ålder ännu lika verksam som i unga dagar. Af Lönnrots senare arbeten nämna vi den första botanik på finska och en stor finsk-svensk ordbok samt slutligen ett betydande bidrag af originala psalmer och bearbetningar till den nya psalmbok, hvilken den finska kyrkan 1886 antog i stället för den gamla, som gjort tjenst under tvåhundra år — en rörande afbetalning af den skuld, hvari han stod till folket för de sånger han upptecknat från dess läppar. Lönnrots begrafning var en sorgfest för hela folket, men en sådan, hvari saknaden efter det, som varit, sammanfaller med tacksamt erkännande af ett lif, hvaraf ej en dag gått förlorad för fosterlandet, och hvari sorgen förvandlas till hopp och tro på framtiden.

Då vi härefter gå att kasta en blick på den originala produktionen under senast förflutna 30 år, är det måhända skäl att erinra, att det intensiva litterära arbete, som de mångfaldiga så att säga praktiska behofvens tillfredsställande erfordrat, nödvändigtvis i någon mån verkat inskränkande på densamma. Det är nämligen att märka, att ej ens de bästa originalförfattare ansett sig för goda att deltaga i öfversättningsarbetet, ty originallitteraturens upplomstring förutsätter ovilkorligen, att så mycket som möjligt af det bästa världslitteraturen eger göras tillgängligt på finska språket. Blott därigenom kan den allmänhet, hvilken endast är mäktig detta språk, erhålla nödig litterär insigt och smak. Att å andra sidan språket, i och genom samma arbete, oberäkneligt vunnit i stadga och smidighet, behöfver knapt påpekas.

Vid periodens ingång står den finska sångmön och räcker oss ett häfte dikter, som bär namnet *Gnistor* (Säkeniä), men väger tungt, som ett skrin med guldkorn. Den skald, A. OKSANEN (AUGUST ENGELBREKT AHLQVIST, se ofvan s. 235), hvilken utsändt diktsamlingen, var redan känd af allmänheten, ej blott från tidigare publicistär, utan äfven som språkforskare. Man visste således på förhand, att det nu ej var fråga om en diletant, och dikterna bevisade det till fylles. Aldrig tillföre hade den finska konstlyriken klingat så fulltonig, som hos denne sångare, hvilken med afseende å både innehåll och form kunde upptaga täflan med de förnämste inhemske skalter på svenskt språk. Dessvärre var Ahlqvist föga produktiv såsom skald. En värdig efterföljare af E. Lönnrot och M. A. Castrén, egnade han sitt lif i främsta rummet åt den finska språkvetenskapen; dikten var för honom ett stufbarn, om också ett högt älskadt. Efter den första gnistsvärmen utgaf han ännu 1868 en annan, men sedan grep han mycket sällan till lyran, och den volym, hvari dikterna föreligga samlade, omfattar därför icke fullt ett hundratal sådana. Att de

ej äro flere, beror dock ytterst på Oksanens egendomliga skaldelynn. Hans poesi är nämligen icke gestaltbildande som Runebergs, ej heller uttryck för musikaliskt stämningslif och glänsande vältalig som Topelius', utan närmast att jämföra med Stenbäckes lyrik, i det den utgör spegelbilden af sjäslifvet hos en kraftfull personlighet, hvilken helst, sluten inom sig, endast på detta sätt bryter isoleringen. Hans dikt är vidare föga bildrik, men aldrig ger den anledning att tvifla på känslans ärlighet och djup. Det är nämligen just känslans intensitet, såvidt den ger sig tillkänna i osökt träffande ord och ett energiskt genomförande af motivet, äfvensom formens smidighet och välljud, hvarigenom skalden fånglar läsaren. Då till den enkla rättframheten kommer en stark böjelse för tungsintethet, kan ej nekas, att denna lyrik eger de kännspaka dragen af den finska poesin öfver hufvud. Som något individuelt kan anmärkas en viss kärflhet, som stundom, när dikten förvirrat sig på dagstridernas fält, öfvergår till bitterhet. Motiven äro nog så omvexlande. Fosterlandet och inhemska politiska fejder, religiösa tankar, ungdomskärleken, hemlifvet och hjärtats inre strider och erfarenhet gifva skalden uppslag till dikter. Inom den först antydda gruppen intages främsta rummet af *Savolaisen laulu* (Savolaksarens sång). Denna sång, satt i toner af K. Collan, har från att vara en hyllning för diktarens sköna hembygd blifvit

Julius Krohn.

en af de populäraste fosterländska sånger vi ega, näst efter Runebergs »Vårt land». I dikten *Suomen valta* (Finlands makt) har den nationela rörelsen för finska språkets höjande och folkets väckande till själfmedvetande fått sitt högsta typiska uttryck. Af öfriga dikter nämna vi blott den sköna balladen *Koskenlaskijan morsiamet* (Forsfararens fästmör), hvilken i popularitet står nära de föregående. Den stora förtjenst Oksanen genom föredömet af sina dikter inlagt om den finska skaldekonsten, särskildt med afseende å språkets formela utbildning, har han ökat genom mästerliga öfversättningar från främmande språk, bland hvilka den af Schillers »Lied von der Glocke» torde böra ställas främst, samt genom kritisk verksamhet. Både såsom översättare, bearbetare och kritiker har Oksanen verksamt deltagit i det långvariga arbetet för åstadkommande af en ny finsk psalmbok.

Ungefär samtidigt med Ahlqvist framträdde en annan författare, JULIUS L. F. KROHN (se s. 236), hvilken, ehuru född af tyska föräldrar, fullständigt tillegnade sig finska språket samt

i rastlös flit täflat med Lönnrot, men i mångsidighet saknat sin like i den finska litteraturhistorien. Ja, om man tager hans hela lifsgärning i betraktande, var han en märkvärdig inkarnation af alla de riktningar — politiken undantagen — i hvilka den finskt nationela rörelsen gifvit sig uttryck såväl på litteraturens som på samhällslifvets område. Om under sådan omfattande verksamhet ej allt, hvad han frambragte, var af första rang, är dock det hela af oförgätlig betydelse. Främst bör han nämnas som diktare, ej blott för sammanhangets skull, utan därför, att Krohn till sin grundkarakter var en ädelt anlagd skaldepersonlighet. Redan som student begynte han utgifva en poetisk kalender, *Mansikoita ja Mustikoita* (Smultron och Blåbär, I—IV, 1859—63), hvilken senare antog formen af en illustrerad tidskrift. I dessa publikationer inflöt större delen af de lyriska dikter, hvilka samlade utkommit under namnet *Suonion runoelmia* (Dikter af Suonio). Liksom Oksanen, ger sig äfven Suonio hel och hållen i sin lyrik, men i stället för af den förres utpräglade manlighet mötes läsaren här af en vek natur, som verkar tilldragande genom sin renhet och oskuld, sin alltid varma, stundom eldiga känsla och på religiös grund hvilande tro på det godas, det rättas och fosterlandets framgång. I formelt afscende hafva Suonios kväden visserligen ej en lika ursprunglig karakter som Oksanens, men de äro mera omvexlande och sångbara, så att

många af dem inspirerat tonsättare. De vackraste själfupplefda dikterna bilda en cykel, benämnd *Emma*, och skildra kärleken samt hemmets lycka och sorger. Jämte dikter i bunden stil ingår i samlingen en serie prosadikter, kallade *Kuun tarinoita* (Mänens berättelser), hvilka förflytta läsaren till de mest olika tider och länder, men ej ur den varma stämning eller utom kretsen af den kärleksfulla, ädla syn på folkens och individernas lif, som är skalden egen. Dessa berättelser äro de första alster af finsk konstpoesi, hvilka rönt äran af att öfversättas till flere främmande språk. Utom i nu omtalade dikter har Krohns skaldebegåfning gjort sig gällande på många sätt. Sålunda har han flitigt tagit del i det redan nämnda psalmboksarbetet och äfven skrivit vackra originala psalmer, vidare har han varit den förste, hvilken i bunden och obunden stil diktat för barnen i de finska hemmen, och slutligen har han öfversatt dikter från olika språk samt icke färre än sju af Walter Scotts romaner. Beträffande Krohns verksamhet som forskare på den finska litteraturhistoriens, den finska språkvetenskapens och folkloristikens områden hänvisa vi till ss. 236 och 237 af detta verk, men böra här ännu särskildt framhålla hans *Berättelser ur Finlands historia* (I—IV, 1872—78), hvilket sistnämnda arbete vunnit stor spridning och popularitet. Ännu brinnande af arbetskraft och håg, slutade Krohn sitt lif, i det han drunknade på en segelfärd.

Vid sidan af de redan bortgångne, Ahlqvist och Krohn, ställer sig närmast YRJÖ-KOSKINEN (Georg Z. Forsman, se ofvan s. 217). I jämförelse med hans vetenskapliga arbeten är visserligen hans skönlitterära produktion — en historisk novell och lyriska dikter — af mindre betydelse. Men i detta sammanhang bör dock framhållas, att Yrjö-Koskinen kan anses såsom grundläggare af en historisk litteratur på finska språket, samt att han är den mest betydande forskare och författare på den finska historiens område, som härtils framträd.

Ingen af dessa skriftställare, af hvilka dock de två förstnämnda verkligen voro skaldar, hafva ens närmelsevis betraktat poesin som sin lefnadsuppgift. Nu träder oss till mötes en författare, ALEKSIS KIVI (Stenvall, 1834—1872), hvilken visserligen gjorde det och äfven i ursprunglig skaldebegåfning vida öfverträffade dem, men å andra sidan var dem alldeles underlägsen i afseende å formel utbildning. Likasom Lönnrot son till en fattig byskräddare, var Kivi redan 17 år gammal, då han började sin skolgång.

När han sex år senare blef student, var hans helsa redan bruten i följd af umbäranden. Och bättre blef det ej heller sedan. Med den ringa inkomsten af sina arbeten och vänners understöd släpade han på lifvets börda, hvilken kändes lätt, endast när inspirationens feber brände hans hjärna, men sedan åter tryckte så mycket tyngre. År 1870 hamnade han på sjukhuset, hvarifrån han utskrefs såsom obotligt vansinnig. I trots af att hans lif gestaltade sig så dystert, var Kivi ej blott produktiv, utan skänkte sitt folk genialiska arbeten, hvilka synas framsprungna ur alldeles motsatta lefnadsförhållanden. I sitt första verk, sorgespelet *Kullervo* (1860—64), behandlade den unge skalden den ofvanföre nämnda tragiska episoden ur Kalevala. Han förmådde väl icke på ett fullt tillfredsställande sätt lösa det svåra problemet att forma det episkt gifna ämnet till ett helgjutet drama, men arbetet är i hvarje fall intressant genom sträfvandet att framställa diktens mytiska och ideala figurer i realistisk teckning. Ej heller lyckades han senare i ett idealt anlagdt sorgespel, *Karkurit* (Flyktingarne, 1867), ty oaktadt diktionen saknar hvarken kraft eller patos, är dock karakterteckningen delvis schematisk, motiven tvifvelaktiga, och det hela bristfälligt genomarbetadt. Det var också icke tragedin, utan komedin Kivi hade att tacka för sitt namn att vara den främste finske dramaturg. Hans förnämsta arbete är folkkomedin *Nummisuutarit*

Aleksis Kivi.

(Mo-skomakaren, 1865), hvori han med öfverlägsen »vis comica» tecknat odödliga typer och karakterer från den omgifning, i hvilken han uppvuxit. Här var han fullkomligt hemma, och den friska, breda humor, med hvilken han framför sina sydtavastländska figurer i scener, som stundom närma sig det burleska, är af ursprungligaste slag. Skalden fick aldrig se detta sitt hufvudverk eller ens något annat af sina arbeten på scenen, men efter hans död har det oräkneliga gånger spelats med en osviklig framgång, som höjt det till den finska scenens oförgångligaste repertoarstycke. Om samma mästerskap att teckna folklif och karakterer vittnar vidare enaktsfarsen *Kihlaus* (Förlofningen), hvartill motstycket är att söka bland de holländska mästarnes yppersta genrebilder från landsbyarna. När Kivi för tredje gången upptog ett folklifsmotiv, valde han romanens form. Så tillkom en märkvärdig bok, *Seitsemän veljestä* (Sju bröder, 1870), som skildrar sin bröders sorglustiga försök att i skogens enslighet gömma sig undan det ordnade samhällslifvet med dess ledsamma anspråk på läskunnighet m. m. Många scener i berättelsen hafva icke utan skäl kallats grofva, ja råa, men den sedligt allvarliga grundtanken — bröderna erkänna slutligen det oförnuftiga i sitt företag — det genuint finska i karaktererna samt naturskildringarna bära icke desto mindre geniets prägel. Också har boken vunnit stor spridning, hvarförutom yngre finske novellister öppet erkänna sin stora skuld till Kivi, ty hans roman är det första betydande försöket i berättande stil på finska. Ja, man kan väl säga, att »*Seitsemän veljestä*» varit af samma banbrytande betydelse för den berättande dikten, som Oksanens »*Säkeniä*» för den lyriska. Af skaldens öfriga arbeten nämna vi endast de två dramatiska enaktsidyllerna *Yö ja päivä* (Natt och dag) samt *Lea*, af hvilka den senare är den skönaste dikt han skapat. Dramat spelar i Palestina under Jesu tid; Lea är nämligen dotter till evangeliets Zachæus. Frälsaren uppträder icke på scenen, men hans närhet är kännbar. Zachæus först och sedan Lea höra hans upphöjda predikan, hvilken böjer hjärtan som vattubäckar, och gripna af hänförelse, tillämpa de Messias' lära på sina handlingar. De nämnda och öfriga personer afteckna sig klart och tydligt mot bakgrunden af den märkvärdiga tiden, och i diktionen når skalden en österländsk prakt och glöd, som öfvergår allt hvad han eljes diktat. Detta arbete, hvori barndomsintrycken af en from moders religiösa lärdomar tagit så härlig form, var den olycklige diktarens svanesång. Styckets konstnärliga fulländning gör det väl förtjent af att den finska teaterns uppkomst, såsom på annat ställe berättas, är förbunden med detsamma.

Till samma äldre generation, som de närmast föregående, är slutligen att räkna ANDERS TÖRNEROOS, hvilken gjort sitt författarenamn, TUOKKO, väl känt, ej blott genom förträffliga öfversättningar i bunden stil och originala lyriska dikter, utan äfven genom ett sorgespel, *Saul*, hvilket, oaktadt det mera vittnar om lyrisk, än om dramatisk begåfning, likväl på grund af formens fulltonighet och elegans har stor betydelse i den finska vitterhetens historia.

Dessa författare hafva i hufvudsak gifvit 1860- och 1870-talets litteratur dess karakter. Nu komma vi till den yngre och yngsta generationen, hvartill vi föra alla dem, hvilkas verksamhet förnämligast tillhör de två sista decennierna eller först denna tid begynt. Antalet af skriftställare, hvilka förtjena att omnämnas, befinner sig härunder i ständigt stigande, och kunna de därför fördelas i grupper på grund af den litteraturbranche de representera.

Ehuru hos de finske diktarne visat sig samma böjelse att afstå från den bundna stilen, som nu för tiden gör sig gällande äfven annorstädes, har lyriken icke desto mindre fortfarande erhållit idkare. Främsta rummet bland dem intager JOHAN HENRIK ERKKO (f. 1849), som 1881 utgifvit en vald samling af sina förut i smärre häften offentliggjorda dikter (*Valikoima runoelmia*). Utgången ur allmogehem och verkande som folkskollärare, står denne skald ursprungligen nära naturen och folket. Hans lyrik erinrar därför mycket om Kanteletar. Där finnas bland hans tabrika smådikter verkliga pärlor af en med folkpoesin befreundad frisk, omedelbar naturåskådning. Smekande örat med versens välljud, gifver han än en lifsbild, än en stämning af idyllisk art, än en poetisk reflexion eller tanke i epigrammatisk form, men alltid så, att bilden ses eller tanken

tänkes ute i skog och mark, där luften är så ren och sund. Då han däremot vill stränga sin lyra högre och besjunga större fosterländska eller balladartade motiv, när ej utförandet på långt när samma fulländning. Detta gäller Erkkos ungdomslyrik, hvarigenom han eröfrat sig en plats vid sidan af, om ej öfver Oksanen och Suonio. Senare har han utgifvit nya dikthäften, hvilka ådagalägga, att han öfvergifvit sin tidigare natur- och äfven folkligt religiösa ståndpunkt. Märkligast är samlingen *Havaittuani* (Sedan jag vaknat, 1886), innehållande ett antal rationalistiska »psalmer» (virsii) eller hymner, i hvilka en panteistiskt färgad gudsföreställning med lifvet och friheten, kärleken och sanningen som lufvudbestämningar fått ett djupt och hänfördt uttryck. I andra dikter, i hvilka författaren velat gifva vingar åt moderna, friare samhällsidéer, har hans lyriska begåfning ej kunnat fullt smälta det reflekterande elementet, hvarför de ej heller obetingadt beteckna ett poetiskt framsteg. I stället utgöra sorgespelen *Tietäjä* (Siaren, 1887) och *Aino* (1893) det mest glädjande bevis på skaldens förmåga af utveckling. Det förra stycket, hvari vid behandlingen af det gammaltestamentliga ämnet om Israels kamp mot Moab och Midian förbindas moderna idéer om vilkoren för folkens framtid, lider visserligen af väsentliga kompositionsfel, hvilka fördunkla grundtanken; men icke desto mindre innehåller det partier af hög lyrisk skönhet och djupa tankar samt isynnerhet en scen, den, hvari Bileam mot sin vilja välsignar Israels folk, af storartad dramatisk verkan. Det senare dramat är rent ut sagt ett mästerverk. Skalden har nämligen i denna dikt ej allenast till konstnärlig fulländning höjt den äkta, finskt folkliga lyrik, som möter oss i hans tidigare poesi, utan därjämte lyckats genom kontrasterande karakterer och folkgrupper samt ädelt tankeinnehåll afvinna Ainoepisoden i Kalevala ett dramatiskt och ideelt intresse, som ingen förut anat däri. Slutligen må nämnas, att Erkki äfven uppträdt som novellist med *Kotoisia tarinoita* (Berättelser från hembygden) och *Uskoinen* (1890), skildrande en allmogemans psykologiska utveckling under vexlande religiösa impulser.

Bland lyriska skaldar är vidare att anföras PAAVO CAJANDER (f. 1846), hvilken visserligen ännu icke ur kalendrar och tidskrifter samlat sina genom formfulländning och poetiskt innehåll utmärkta dikter, men dock gjort sitt namn ansedt genom de redan nämnda mästerliga öfversättningarna af Shakespeares dramatiska arbeten och äfven andra diktverk i bunden stil; ARVI JÄNNES (Arvid Genetz, se ofvan s. 237), hvars af manlig känsla präglade dikter (*Muistoja ja toiveita* — Minnen och förhoppningar) behandla fosterländska och ur diktarens personliga hemkrets tagna motiv och hvilken ej allenast vetenskapligt, utan tillika praktiskt i en mönstergiltig öfversättning af Runebergs »Elgskytterne» fastställt det antika episka versmåttets lagar i finskan; KAARLO KRAMSU, hvilken väckt uppmärksamhet genom balladartad behandling af finska historiska motiv, och KASIMIR LEINO (Lönnbohm), hvars lyrik (*Ristiaallokossa* — Bland brottsjockarna, 1890) andas ungdomlig frihetslust, på samma gång han som novellist (*Emmalan Elli, Elämästä* — Ur lifvet) anslutit sig till den realistiska riktningen.

På den vackra grund till en finsk *dramatisk* litteratur Aleksis Kivi lade under 60-talet har sedermera oafbrutet bygts vidare. Några månader efter skaldens död uppställes en stående finsk teater i Helsingfors, och har densamma verksamt bidragit till att väcka och lifva produktionen på detta område. Teaterns utmärkte energiske ledare, KAARLO BERGBOM (f. 1843), hvilken själf på finska språket författat endast ett drama i två akter, *Paola Moroni*, samt ett antal noveller, har i detta hänseende inlagt stor förtjänst om den finska litteraturen, i det han ställt sina öfverlägsna sceniskt tekniska och litterära insigter till författarnes disposition. Bland dramatiska författare förtjena följande att särskildt omnämnas. EVALD FERDINAND JAHNSSON (f. 1844) har förmåligast väckt intresse genom att han behandlat ämnen ur Finlands historia. Sålunda har han i det på flytande vers skrifna sorgespelet *Lalli*, så benämndt efter den bonde, hvilken 1157 mördade biskop Henrik, skildrat den första kampen mellan kristendomen och hedendomen i landet. Bättre lyckades han emellertid i *Bartholdus Simonis*, ett skådespel i tre akter, som erhållit sitt namn efter en gymnasist, hvilken stupade i kriget mellan Sverige och Ryssland 1656. Tilläggas må, att Jahnsson

äfven skrivit historiska noveller, såsom *Hatanpään Heikki*, hvori skildras brytningen mellan den hedniska finska och den kristna svenska kulturen på 1200-talet. Större insigt i den dramatiska tekniken har lustspelsförfattaren ROBERT KILJANDER (f. 1848) ådagalagt i sex särskilda en- och tvåaktsstycken (*Amalia ystärämme* — Vår vän Amalia; *Pahassa pulassa* — Svår situation, o. a.). Dessa småstadsinteriörer äro visserligen ej synnerligt originella till sin uppfinning, men deras naiva hvardagsglädighet håller dem dock fortfarande kvar på finska teaterns repertoar.

Den förnämsta talangen i denna grupp är fru MINNA CANTH (f. 1844), en genialiskt begåfvad skriftställarinna, hvars arbeten äro att räkna till de märkligaste företeelserna i den nyaste finska litteraturen. Efter att hafva i tidningar på 70-talet offentliggjort några berättelser ur folklifvet, debuterade hon som dramatisk författarinna med tvenne folkskådespel, *Murtovarkaus* (Inbrottsstölden) och *Roinilan talossa* (I Roinila gård), hvilka väl ej i afseende å fabeln erbjödo något ovanligt, men öfverraskade genom tekniska förtjenster, liflig, träffande dialog och särskilda originelt tecknade allmogetyper. Närmaste tiden därefter lät hon sig påverkas af tidsströmningarna, särskildt den nyaste norska litteraturen, och svingade sig hastigt upp till den främsta representanten för den moderna realismen i vår unga litteratur. Fru Canths följande skådespel tillhöra alla denna riktning, nämligen *Työmiehen vaimo* (Arbetarens hustru), hvori hon med stor kraft framställer hustruns värlösa ställning vid sidan af en moraliskt förderfvad, försupen man, *Kovan onnen lapsia* (Nödens barn), en i bjärta färger gifven teckning ur arbetarelifvet med dess nöd som en naturlig grund till socialistiska omstörtningssidéer, och *Papin perhe* (Prestfamiljen), hvars ämne är striden mellan ungdom och ålderdom, barnens nya syn på tingen och faderns konservatism. Oafsedt svagare detaljer, vittna dessa arbeten om en sällsynt begåfning för dramat; alla ega i hufvudsak samma förtjenster som de första, och deras sceniska verkan har därför ej varit tvifvelaktig. Författarinmans sista dram, *Sylvi* (1893, både på svenska och finska), är ett af en verklig händelse föranlett talangfullt försök att psykologiskt förklara, huru en barnsligt utvecklad hustru blir sin mans mörderska. Samma idéer, som framträda i dessa skådespel, karakterisera äfven talrika af fru Canth utgifna noveller. Så t. ex. *Köyhää kansaa* (Fattigt folk), en liten mäterlig, gripande teckning ur de fattigas lif i en småstad, samt *Hanna* och *Salakari* (Blindskäret), hvilka röra sig inom landets bildade medelklass. I svensk öfversättning har en del af dessa arbeten gjort författarinnan känd äfven i Skandinavien.

Ehuru yngre än de föregående och mindre produktiv, bör MATTI KURIKKA ihågkommas för sitt folkskådespel *Viimeinen ponnistus* (Den sista ansträngningen). Stycket är nämligen af särskildt intresse, ej blott som folklifsteckning från författarens födelsebygd, Ingermanland, utan äfven för sin halft historiska karakter. Det är veterligen det första och enda försöket att på scenen framställa verkan och intrycket af Kejsar Alexander II:s ädla bragd, lifegenskapens upphäfvande i Ryssland. Kurikka har äfven utgifvit noveller. Slutligen kunna vi ej underlåta att här upptaga GUSTAF ADOLF VON NUMERS (f. 1848) bland finske dramaturger. Ehuru denne författare, som först vid 40 års ålder framträdde inför allmänheten, skriver på svenska, hafva hans dramatiska arbeten regelbundet först uppförts på finska scenen och sedan äfven i sin finska öfversättning utkommit från trycket. På detta sätt har von Numers offentliggjort 3 historiska skådespel, af hvilka *Eerikki Puke* och *Elinan surma* (Elinas död) behandla historiska motiv från 1400-talet (det senare den händelse, som besjunges i den ofvanföre omtalade balladen i Kanteletar) samt *Tuukkalan tappelu* (Slaget vid Tuukkala) spelar under Finlands hednatid, äfvensom ett lustspel, *Kuopion takana* (Bortom Kuopio). Skådespelen utgöra ett slags förnyelse af en äldre, historisk-dramatisk litteraturriktning, hvaraf författaren mottagit lifligt intryck i sin ungdom, med en stark tillsats af modernt realistiska drag. Då en liflig fantasi inger skalden lyckliga dramatiska situationer och därtill kommer en naturlig begåfning för dialogen, ha dessa hans stycken haft god, delvis utmärkt framgång på scenen. Det nämnda lustspelet, en uppsluppet glad, godmodigt satirisk,

halft farsartad teckning af moderna idéers störande inträde i en prestgård på landet, har likaledes gjort stor lycka.

Novellen har dock under senare tid dragit till sig de flesta förmågor. Ända inemot slutet af 1870-talet kunde man föga tala om en novellistik på finska, ty om Kivis ofvannämnda roman undantages, var allt, som därförinnan framträdde, utan blifvande litterärt värde. Emellertid förtjenar den flitigaste berättaren från den tiden, KARL JAKOB GUMMERUS (f. 1840), att nämnas, emedan hans noveller (*Ylhäiset ja alhaiset* — Höga och låga m. fl.) vunno stor spridning och utbredde lust för sådan läsning, samt måhända äfven den produktiva fru THEODOLINDA HAINSSON (f. 1838), hvars idylliska berättelser mest skildra folklifvet. Allmänhetens läslust tillfredsställes likväl förnämligast medels öfversättningar. Som de mest förtjente öfversättare på ifrågavarande gebit kunna här nämnas, utom Julius Krohn, som tidigare är omtalad, WALDEMAR CHURBERG, hvilken under flere år utgaf ett romanbibliotek af utvaldt innehåll, och SAMULI SUOMALAINEN, hvilken, jämte det han offentliggjort ett par samlingar lifligt berättade noveller och skizzer, förvärfvat sig namn af att vara kanske den skickligaste prosaöfversättaren, bland annat från franska och ryska. Att den läsning, som sålunda gafs åt den finska publiken, gjort ett mäktigt intryck, det bevisas bäst af den lifaktighet i afseende å den originala produktionen, hvilken öfverraskande hastigt utvecklats sig.

Det bör härvid särskildt framhållas, att den genom öfversättning tillgänglig gjorda novell- och romanlitteraturen ej blott läses af den finska talande bildade klass, hvilken tack vare skolorna ständigt tillväxer, utan äfven af bonden, handverkaren och arbetaren, vare sig att de låna böckerna från folkbiblioteken eller själfva köpa dem, såsom fallet är med de förmögnare på landet. Denna omständighet är af vikt, ty den förklarar den oväntade uppenbarelsen af en redan ganska rik *folknovellistik* vid sidan af den berättande diktning, hvars upphofsmän tillhöra öfverklassen. Å andra sidan är denna folknovellistik att betrakta som ett utbrott i fullkomligt ny form af den poetiska begåfning, hvilken fordorm skapat den äldre och under detta sekels förra hälft den nyare folkpoesin i vanlig mening.

En dag i medlet af 1870-talet hände sig, att en äldre bonde långt uppe i det nordliga Finland föll på hal is och bröt sitt ben, så att han många veckor måste ligga till sängs. Så bonde han var, hade han läst rätt mycket tidningar och allehanda böcker och därtill lärt sig att skriva, och så föll det honom in att berätta sitt lifs historia. Han lät göra sig en ställning, hvarpå han kunde skriva, oaktadt han låg i sängen, och så tillkom den första folknovellen. Denna berättelse *Elämäni* (Mitt lif) af PIETARI PÄIVÄRINTA (f. 1827), utgör så att säga förebilden för en stor del af dem, hvilka författats af hans efterföljare. Den lilla bokens hjälte födes, den äldste af många syskon, i ett fattigt hem, hvarest, oaktadt nöden där är daglig gäst, kärleken sammanhåller familjen. En gång skickas gossen ut att tigga, men när han efter någon tid återkommer, har ställningen så förbättrats, att denna yttersta utväg ej mera behöfver anlitas. Föräldrarne lära gossen att läsa, och af en lyckligare lottad jämnårig lär han sig skriva, ty den tiden funnos ännu inga folkskolor. Vid 12 års ålder måste han ut att tjena hos främmande. Par och tjugu år gammal, gifter han sig med en fattig flicka. Först bor paret hos främmande, sedan köpa de med lånade penningar litet jord, bygga sig med egna händer en stuga samt gräfta och dika åt sig åker. Arbetets välsignelse tryter ej. Småningom betalas skulden, och efter många pröfningar och försakerelser inträder välstånd i hemmet. Där lefva de, omgifna af en talrik barnskara, så lyckliga, att de ej afundas någon i världen. Men ofärden är likväl nära. Mannen har vuxit upp under den tid, då tidningar och böcker började spridas bland folket, och med brinnande läslust kastat sig öfver dem. Hans sålunda förvärfvade kunskaper och hans redbarhet föranleda, att han gång efter annan väljes till kommunens förtroendeposter. Dessa uppdrag föra honom bort från hemmet, och sällskapslifvet gör, att han börjar försumma de sina, ja, han förfaller i dryckenskap och förgår sig i rusigt tillstånd mot sin hustru. Denna gärning väcker dock hans samvete. Han

austränges sig att bekämpa sin böjelse och lyckas äfven däri, för att sedan, luttrad och vis af erfarenheten, sätta sin högsta lycka i att ega sin hustrus och sina barns kärlek samt medborgares aktning.

Om det tillägges, att Päivärinta vid omkring 30 års ålder blef klockare i en landsförsamling, så öfverensstämmer berättelsen i allo med författarens biografi. Och inom den enkla ram, som denna anger, rör sig mängden af folklifsteckningar, hvilka han, uppmuntrad af bifallet såväl i eget land, som i de skandinaviska länderna, till hvilkas språk hans berättelser delvis öfversatts, nu under halftannat decennium årligen utsäddt. De bästa hafva utkommit under det gemensamma namnet *Elämään harainnoita* (Iakttagelser under lifvet) och utgöras för det mesta af så att säga biografiska fragment och episoder om personer, hvilka författaren personligen känt. Emedan folkets lif rör sig i tämligen enahanda former, äro grundmotiven föga varierande, men detaljernas växling, som stundom öppnar rum åt verkligen gripande scener samt genom sin sanning ypperliga naturskildringar, framställningens osökta enkelhet och allvar, hvaremot en lika osökt humor då och då bryter sig, göra, att läsaren för hvarje gång ånyo låter sig fångas. Visserligen kan det anmärkas, att författaren allt för ofta invärfver sina egna reflexioner i berättelsen, men då de på sitt sätt lika troget karakterisera folket som berättelserna själfva, så tager man dem icke ogärna med. Bland de vackraste sidorna af Päivärintas karakteristik af finska folket må särskildt påpekas den höga plats han skänker kvinnan i hemmet och vid mannens sida. En finkänslig — ja, underbart finkänsliga skildrar folkpoeten dessa kvinnor i deras naiva enkelhet — kärleksfull, arbetsam och omtänksam hustru är för mannen vilkoret för lifvets lycka. Den man går det väl, som älskar och ärar sin hustru; den går det illa, som missaktar hennes kärlek, hennes omdöme och råd. Om olyckligtvis hustrun har dåliga böjelser, äro man och hem förlorade.

Sådan är denne folknovellist i sina bästa arbeten. När han i en del senare berättelser velat gå utöfver sin egen erfarenhetskrets, har det ej skett ostraffadt. Läsaren varsnar det genast på skildringens bredd utan motsvarande djup äfvensom på det sökta i karaktersteckningen. Af Päivärintas större arbeten nämna vi därför endast *Minä ja muut* (Jag och andra), hvilken ej heller utgör en enhetlig komposition, utan en följd af spridda händelser och karaktersfigurer, hvilka mött författaren i hans lif. Vissa drag synas antyda, att boken kommit till efter läsningen af Dickens' David Copperfield.

Emedan det knapt tillmätta utrymmet förbjuder oss att ingå på närmare karakteristik af öfriga folknovellister, inskränka vi oss till följande allmänna anmärkningar. Deras stora antal — det vore lätt att uppräknat ett tiotal sådana, hvilkas anspråk på uppmärksamhet ej är oberättigadt — ådagalägger, att denna egendomliga litterära företeelse ej är något tillfälligt, utan fastmera att anse som en genom den stigande kulturen förmedlad frigörelse af folkets andliga kraft. Äfven andra omständigheter rättfärdiga denna uppfattning. Desse författare hafva nämligen under loppet af ett och ett halft decennium, d. ä. så godt som samtidigt, uppstått, och nya uppstå fortfarande i de mest olika delar af landet, utan att man kan hos dem uppvisa något annat gemensamt, än att de alla sakna litterär bildning i egentlig mening; de fortfara alla att syssla med sitt enkla värf, vare sig jordbrukarens eller handverkarens eller landthandlandens o. s. v., i det de endast om kvällarna, efter dagens arbete, eller om söndagarna gripa till pennan. I hvilken grad denna novellistik är förnögen af utveckling, är vanskligt att säga. Det förefaller väl, som vore endast de på rätt spår, hvilka i likhet med Päivärinta teckna små bilder ur eget lif eller närmaste omgifning, men det oaktadt måste medgifvas, att ett par af de mest begåfvade, såsom KAUPPIS-HEIKKI från Savolaks (*Tarinoita* — Berättelser, *Mäkijärviläiset* — Mäkijärvihoarna, *Viija*) och ALKIO från södra Österbotten (*Teerelän perhe* — Familjen på Teerelä, *Eera*, *Aikamme kuvia* I—III — Tidsbilder, *Mennyt* — Förlorad) med delvis god framgång försökt följa den moderna realistiska novellens föredöme. Den senare försummar dock ej att välja motivet så, att berättelsen ger en nyttig lärdom. I hvarje händelse utgöra denna halft naiva, halft konstnärliga folkpoesis alster genom språkets ursprungliga

friskhet en förnyingskälla för författarne från de högre klasserna, medan de å andra sidan alltid skola förblifva värdefulla dokument för den, som önskar lära känna det finska folket.

Bland nyare novellister med konstnärliga anspråk tillkommer främsta rummet JUHANI AHO (Brofeldt, f. 1861), prestson från Savolaks. Genast med sina första, under förra hälften af 1880-talet utkomna noveller vann han allmänheten och kritiken för sig. Han presenterade sig i dem som folklifsskildrare med fin observationsförmåga samt rikt, saftigt språk. I berättelserna *Siihen aikaan kuin isä lampun osti* (Då far köpte lampen) och *Rautatie* (Järnvägen) tecknade han med stor sauning och humor den störing moderna kulturföreteelser göra i ödemarksboarnas stilla sinnen, medan han i *Muudan markkinamies* (En marknadskund) förtäljer ett brutet folkgenis tragiska öde. Därefter begynte Aho hemta sina motiv ur den bildade medelklassens lif, till först i *Papin tytär* (Prestens dotter), skildrande, huru en ung flickas ande förkrymper i ett glädjelöst hem, i en välmenande, men trängsynt omgifning. Efter det han med denna novell inträdde bland de moderna realisterna, följde några mindre betydande arbeten, i hvilka denna ståndpunkt än starkare accentuerade sig (*Hellmanin herra* — Patron Hellman, *Helsinkiin* — Till Helsingfors). Därpå företog Aho en studieresa till utlandet, hvarunder han särskildt gjorde sig förtrogen med den nyare franska litteraturen, och utgaf sedan novellen *Yksin* (Ensam), en berättelse om hopplös kärlek, samt två samlingar skizzer och stämningsbilder, kallade *Lastuja* (Spånor), för att genom dem ytterligare dokumentera sig som den ojämförligt talangfullaste berättaren på finskt språk. Oaktadt den psykologiska analysen var genomförd med konsekvens och känsla, blef dock den förra boken på grund af för långt gången naturalism en stötesten för många, medan samlingarna af prosadikter helsats med enigt och varmt bifall, och i själfva verket innehålla en del af det vackraste, som skrifvits på finska. Man ser där, att författaren kunnat i de franske stilisternes skola utbilda sina konstnärliga anlag utan att uppgifva något af sin ursprunglighet och utan att hans poesi förlorat sin äkta finska karakter. Genom öfversättningar till svenska och norska har Ahos namn blifvit känt utom eget land, och den utländska kritiken har ställt honom vid sidan af de bästa bland nordens novellister.

Från samma landsdel som Aho härstammar äfven JUHO REIJONEN, numera prestman, hvilken i två samlingar *Kertoelmia* (Berättelser) och en längre novell *Vaihdokas* (Bortbytingen) visat goda berättareanlag. Bäst är han i små utkast och bilder, hvilka till motiven erinra om Päivärinta. De gifva friskt och ofta humoristiskt tecknade typer och karakterer ur folklifvet med inströdda, förträffligt utförda landskapsskizzer. Äfven VILHO SOINI, bördig från Tavastland, har lyckats bäst som folklifsskildrare (*Kirjavia kuria pälkkyyjen historiasta* — Brokiga bilder från stockarnas lif). Af ännu yngre novellister kunna nämnas TEUVO PAKKALA och ESKO WIRTALA, hvilka, båda hemma från det nordliga Finland, skildra sina hemtraktens natur och folk: den förre med erkänd framgång i *Oulua soutamassa* (Båtfärd till Uleåborg), den senare med etnografisk bismak i *Se oli sallittu* (Det var så bestämdt) m. fl., samt SANTERI (Ingman), hvilken väl uppvuxit i samma nejder, men synes med begåfning och förkärlek egna sig åt att teckna student- och stads- eller medelståndslif öfverhufvud (*Hellaassa, Iltapuhteeksi* — För kvällstunden); men deras utveckling är för mycket i sin början för att påkalla närmare karakteristik. Om också ej alla dessa och andra onämnda hålla allt hvad de lofva, tyckes dock säkert vara, att den finska novellistiken inträdde i ett fruktbart skede.

I afseende å den finska vitterhetens efter 1860 allmänna karakter vilja vi som komplettering till föregående framställning tillägga följande. Såvidt en yttre inverkan är skönjbar, synes under periodens förra hälft, ja, ända till 1880-talet, inflytandet af Runebergs skaldekonst vara förherskande. Detta visar sig förnämligast i sträfvan efter klarhet i uttrycket och en ideal hållning i det hela. Endast de tidigare novellisterna och de dramatiska författarne hafva delvis gått i romantiska gängor samt äfven mottagit större påverkan af Topelius. Emellertid gör sig denna litteraturs folkliga och demokratiska ursprung från begynnelsen så starkt gällande, att redan i dess första

skede uppträder en skald, Aleksis Kivi, i hvars diktning idealismen förbinder sig med det mest realistiska, att ej säga (naivt) naturalistiska återgifvande af verkligheten. Först med 1880-talet ger inflytandet af den norska poesi med Henrik Ibsen och Björnstjerne Björnson i spetsen en specifikt modern karakter åt samma litteratur. Äfven här visar sig en verklighets- och reform-poesi, hvari tidens idéströmningar afspegla sig. Då därtill kommer, att jämväl produktionen denna tid i anmärkningsvärd grad tillväxer, så kan man med rätta säga, att litteraturen på finska språket med nämnda decennierna först tydligt anslutit sig till den nordiska som den yngsta och spädaste, men icke desto mindre själfständiga utgreningen af samma andliga stam.

Visserligen hade denna litteratur från början varit ett uttryck för hvad som rört sig hos det finska folket, men den feberaktiga spänning, hvari språkförhållandenas omgestaltning länge hållit sinnena, har först den sista tiden tillåtit andra, allmännare och mångsidigare sträfvanden och intressen att få rum ej blott i samhällslifvet, utan äfven i litteraturen. Uppnåendet af denna rikare ståndpunkt jänte den omständighet, att det finska språket numera kommit till användning på de flesta områden af menskligt vetande — senast äfven på naturvetenskapernas och medicinens — göra, att man utan förhåfvande kan påstå, det resultatet af det utvecklingsarbete vi på föregående sidor tecknat är en nationallitteratur på finska språket, ringa och obetydlig i jämförelse med äldre sådana, men icke desto mindre egande sin särskilda karakter och redan så långt kommen, att den i hufvudsak och naturligtvis ständigt allt bättre och bättre fyller behovet.

E. ASPELIN.

IX. DEN PERIODISKA LITTERATUREN.

Historien om Finlands periodiska litteratur liknar i många stycken historien om ett nybygge i ödemarken.

Med ungdomlig förtröstan börjar nybyggaren fälla och så sin sved. Men när första hösten skall belöna hans möda, då kommer vintern i förtid, skördetiden ger »ej råg, men ger ispiggar på axen». Och nästa år är allt öde och tyst: odlingens förkämpe har stupat på sin post eller dragit hän till andra värf, som bättre löna hans möda.

Men innan alla spår af odling hunnit fullkomligt utplånas, kommer åter en nybyggare. Han börjar sin företrädares arbete om igen och får åtminstone en skörd, där den förre fick ingen. Andra eller tredje året stupar kanske också han. Men odlingen har dock hunnit så långt, att när en tredje arbetare kommer, denne kan hålla ut och långsamt kämpa sig fram, om ej till välstånd, så i alla fall till möjlighet att existera.

På samma sätt vexla i den finska pressens historia perioder af intensivt arbete med andra af tystnad och åtminstone skenbar översksamhet.

Orsaken härtill är icke svår att finna.

Den periodiska pressen kräver ett ihållande arbete. Men i ett land med små ekonomiska resurser blir läsarkretsen liten och arbetarens materiella ersättning likaså obetydlig, stundom ingen. Under långa tider har därför arbetet i pressen burits upp förnämligast af intresse för saken. Detta gör, att å ena sidan den finska pressen har kunnat bland sina arbetare räkna den inhemska odlingens mest framstående män, medan å andra sidan, där sådana hänförda arbetare saknats, utvecklingen stannat tillbaka och i hvarje fall pressens yttre uppenbarelse länge varit så oansenlig som möjligt.

Men äfven där hänförelse hos arbetarena funnits, har icke allt berott härpå. Gång efter annan har pressen drabbats af hårda slag från de reaktionära, ljusskygga tendenser, som rådt

i synnerhet under vårt sekels förra hälft. Mot dessa tendenser har den fosterländska hänförelsen haft att föra en strid, hvilken stundom syntes lika förtviflad som nybyggarens kamp mot frosten.

År 1809 egde Finland icke mer än ett enda pressorgan, *Åbo tidning*. Detta blad var arftagare till landets första periodiska publikation, grundlagd 1771 af PORTHAN och andra fosterlandsvänner. Dessa *Tidningar, utgifna af ett sällskap i Åbo*, kunna närmast betraktas såsom ett arkiv för den fosterländska forskningen och den inhemska poesin på svenska språket. Och denna uppgift fylldes, oaktadt bladets ringa omfång, på ett framstående sätt, så att tidningen ännu i dag anlitats snart sagdt af hvarje forskare i fosterlandets häfder, språk och litteratur.

Från år 1810 förändrade emellertid bladet namn och på samma gång äfven uppgift. *Åbo allmänna tidning* blef officiell, och i nio års tid hade Finland intet enda oberoende pressorgan. Ty de få öfriga försök, som tidigare gjorts att grunda andra tidskrifter, hade aldrig kunnat fortsättas mer än högst ett år. Så var fallet bland annat med den första finska tidskriften, *Suomenkieliset tietosanomat* (Finskspråkiga underrättelser) 1776.

År 1819 börjar åter en period af större lifaktighet. Då grundades tidskriften *Mnemosyne*, utgifven af några yngre universitetslärare och med ungefär enahanda program som *Åbo tidningar*, dock så, att äfven kulturfrågor, föranledda af landets förändrade politiska ställning, upptogs till intresserad diskussion. Följande år började R. v. BECKER utgifva den första egentliga tidning på finska, *Turun viikko-sanomat* (*Åbo veckoblad*), och ytterligare ett år senare påbegan den entusiastiske docenten A. I. ARVIDSSON sitt *Åbo Morgenblad* i syfte att väcka det slumrande nationalmedvetandet hos landets bildade allmänhet.

Men dessa lofvande ansatser kunde icke alla fullföljas. Arvidssons blad hann icke leva längre, än trefjärdedels år, innan det befanns för vådligt och indrogs; huru det gick honom själf, är tidigare i detta verk omtaladt. År 1823 dog äfven Mnemosyne; dock uppstod år 1824 *Åbo underrättelser*, för närvarande Finlands äldsta tidning, näst det år 1820 grundlagda officiella bladet *Finlands allmänna tidning*.

Det sistnämnda utgafs i Finlands nya hufvudstad Helsingfors, och här uppstodo 1829, efter universitetets hitflyttning, äfven två nya blad, hvilka båda i den finska pressens historia hafva spelat en framstående roll.

Helsingfors Morgenblad redigerades åren 1832—1837 af J. L. RNEBERG, *Helsingfors Tidningar* från och med 1841 af Z. TOPELIUS. Flere af dessa skalders dikter och berättelser sågo i följd häraf först dagen i dessa blad, och Runeberg utvecklade i sin tidning en litterärt-kritisk verksamhet, hvilken, riktad som den var mot Sveriges då gällande litteratur, kan på sitt sätt betecknas såsom en nationell själfständighetsförklaring. Den starkt litterära riktning dessa blad sålunda inslogo har sin naturliga förklaring i rådande censurförhållanden. Den år 1829 utkomna censurförordningen tillät undertryckandet af äfven de mest hofsamma uttalanden, och det var sålunda icke lätt att bringa till offentligheten hvad man tänkte i fosterlandets viktigare frågor. På litteraturens fält kunde man däremot röra sig friare. Emellertid sökte dock Topelius att närmare följa med dagens tilldragelser, dem han behandlade dels i lekande öfversigter, dels i mera allvarlig form. Och när en rådande stämning icke kunde få ett direkt uttryck, så hade skalden alltid en utväg kvar: han uttalade i en allegorisk dikt hvad samtiden kände, och allegorin förstods förträffligt af läsarena samt kommenterades sedan flitigt i den privata diskussionen.

I bredd med dessa två hufvudstadstidningar representerades den själfständiga pressen på svenska språket ända in på 1840-talet af de två Åbo-bladen (*Åbo tidningar* lefde ända till 1861) samt af en tidning i Borgå och en i Wasa. Intet af dessa blad utkom dock mer än två gånger

i veckan, och formatet var knapt en fjärdedel af hvad våra dagars tidningar bestå sig. Af tidningar på finska utkommo ända till år 1846 aldrig samtidigt flere än tvenne, stundom fanns intet enda finskt blad. Alla de finska tidningarna utkommo blott en gång i veckan, ingen af dem i landets hufvudstad. Annmärkningsvärdast bland dessa blad är *Oulun Viikko-sanomia* (Uleåborgs veckoblad), grundad 1829 och redigerad bl. a. (en kortare tid) af ELLAS LÖNNROT.

Tidskriftslitteraturen åter har från Mnemosyne ända till medlet af 1840-talet att uppvisa icke fullt ett tiotal olika alster, men af dessa lefde blott ett, en andlig tidskrift, utöfver fyra år. Emellertid böra bland de utgifna tidskrifterna annoteras LARS STENBÄCKS *Evangeliskt Veckoblad* (1839—1841) och LÖNNROTS *Mehiläinen* (Biet, 1836—1837, 1839—1840), den första på finska utgifna tidskrift med litterära syften.

Midten af 1840-talet bildar epok i den finska pressens historia. På den publicistiska arenan uppträder då en kämpe af förut okänd art: tänkaren JOHAN VILHELM SNELLMAN. Han hade bildat sig för sitt värf genom resor i främmande land och genom studium af dessa lands förhållanden. Med de liberala kretsarna i Sverige hade han kommit i liflig beröring, och han hade äfven någon tid arbetat i den svenska pressen. Utom andra skrifter hade han utgifvit »Läran om staten» (se ofvan s. 230). I enlighet med de grundsatser han i detta verk uttalat, särskildt den, att statens bestånd »sammanfaller med nationalandans utveckling», ville Snellman nu arbeta i sitt fosterland. För honom, likasom för Arvidsson, visade sig snart universitetsvägen stängd. Han sökte då och fick en skolrektorsplats i Kuopio, och här begynte han 1844 utgifva veckotidningarna *Saima* på svenska och *Maamiehen ystävä* (Landtmannens vän) på finska. Den sistnämnda öfverlemnade han dock snart i andra händer, men i stället lät han något senare *Saima* åtföljas af ett litterärt bihang.

I *Saima* höjde Snellman sin stämma för att blotta de många bristerna i våra förhållanden, med satirens vapen angripa det kälkborgerliga småsinnet, skonslöst gissla den inskränkta själfbelåtenheten och väcka nationens bildade klass till intresse för samtidens och fäderneslandets stora frågor, samt främst till medvetande af dess solidaritet med massan af vårt folk och af dess pligt att för densamma arbeta. Om några i ordets trängre mening politiska eller konstitutionella sträfvanden kunde vid denna tid icke blifva fråga. Men många andra viktiga omraden funnos — litteraturen och det vetenskapliga lifvet vid universitetet, skolväsendet, industrin, jordbruket och handeln — inom hvilka ett lif var möjligt och de i nationen boende krafterna kunde finna ett tillfälle till ädel verksamhet.

Att *Saimas* ofta ganska skarpa uppträdande skulle väcka anstöt, var naturligt, i synnerhet på en tid, då, till följd af ovana, en ytterlig ömtålighet förefanns för hvarje offentligen uttaladt

Snellmans-skivaren i Kuopio.

klander. De vise och gamle skakade på sina hufvuden öfver Saimas hänsynslöshet. I ungdomens krets väckte den däremot en entusiasm, som ej alltid förgick med stunden. Men hvad som för Saima blef ödesligt var, att hela dess tendens stod i en skärande motsats mot då rådande regeringsgrundsatser, särskildt sådana de tillämpades af dåvarande generalguvernören, furst Menschikoff. Ty furst Menschikoffs hela politik gick därpå ut, att från Finland ingenting finge höras, hvarken godt eller ondt. Saimas hela tillvaro blef därför en oafbruten kamp mot censuren, till dess bladet slutligen indrogs 1846.

Oförtruten, påbörjade dock Snellman redan följande år månadsskriften *Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning*, hvilken fortsattes ända till år 1863, först i Kuopio, sedan i Helsingfors, dit Snellman flyttat. Likasom Saima på tidningsväsendets fält, blef äfven detta Snellmans organ banbrytande inom vårt lands tidskriftslitteratur. Litterära, sociala, politiska och ekonomiska spörsmål, in- och utländska, behandlades här af Snellman på ett väckande sätt och i en glänsande form.

Saimas undertryckande utgjorde förspelet till en rad af stränghetsåtgärder mot pressen, framkallade af den frihetsskygghet, som rådde under 1840-talet och som i synnerhet efter revolutionerna 1848 steg till sin höjdpunkt, churu af dessa revolutioner ej något genljud hade försports i vårt land. I synnerhet drabbades de finska tidningarna hårdt. Snellmans mäktiga maningsrop hade framkallat åtminstone några försök att grunda finska tidningar, men det ena efter det andra af dessa blad fick dela Saimas öde. Så den af P. HANNIKAINEN utgifna *Kanava* (Kanalen) i Wiborg (1845—1847) samt C. A. GORTLUNDS blad *Suomalainen* (1846) och *Suomi* (1847—1849). Och år 1850 emanerade det oerhörda påbudet, att på finska intet annat finge tryckas, än hvad som rörde religion och ekonomi.

Ett dräpslag var därmed riktadt mot den del af pressen, som talade till nationens flertal; men den rörelse man ville kväfva var redan mäktigare, än att den hade kunnat undertryckas.

År 1847 hade under lofvande auspiciér i Helsingfors grundats ett nytt veckblad, *Suometar*. Det redigerades af fyra studenter, bland dem P. TIKKANEN och AUG. AHLQVIST. Efter 1850 års förbud låg bladet snart i själåtåget, men hölls ändå uppe. Och 1851 vågade man till och med grunda en ny finsk veckotidning i Åbo, *Sanomia Turusta*, hvilken, äfven den, höll i sig, längre fram redigerad på ett förtjenstfullt sätt af G. E. EURÉN.

Så kommo tidshändelserna den betryckta pressen till hjälp. Orientaliska kriget väckte i dittills okänd grad allmogens nyhetsbegär, och *Suometar*, som 1851 hade hundra prenumeranter, gick, energiskt ledt af Tikkanen och F. POLÉN, upp till 2,000 exemplar år 1854 och 4,000 år 1856. Strypsystemet var omöjligt att upprätthålla, dess vanmakt visades på ett lysande sätt däri-genom, att styrelsen, för att motverka *Suometars* växande inflytande, 1857 uppsatte en egen officiel tidning på finska, *Suomen julkisia sanomia*, numera *Suomalainen virallinen lehti*.

Äfven tidningspressen på svenska förde under 1850-talet en hård kamp mot censuren och andra svårigheter. Allt oftare fick Topelius i Helsingfors Tidningar skriva allegorisk vers i stället för ledande artiklar. Och af den redan förut fåtaliga stamtruppen stupade Morgonbladet 1855, efter att under sina sista år hafva varit lifligt och pigt redigeradt af AUG. SCHAUMAN (f. 1826). Men samma år, 1855, uppstod den vakna tidningen *Viborg*, som under sex års tid, ledd bl. a. af CARL QVIST, med energi förde talan för ett frisinnadt reformarbete.

Detta blad var det första i Finland (det officiella här, liksom i senare, liknande fall, undan-taget), hvilket dristade utkomma tre gånger i veckan (1859). Snart (1860) följde veteranerna Helsingfors Tidningar och Åbo underrättelser exemplet, och innan kort togs nästa steg. Från och med år 1862 hade Finland en oberoende daglig tidning, *Helsingfors Dagblad*.

Framträdandet af detta blad möjliggjordes af det nyvaknade politiska intresset och af de liberalare vindar, som börjat blåsa efter Alexander II:s uppstigande på tronen. Men äfven det sätt, hvarpå bladet leddes, var någonting för Finland nytt. Efter EDVARD BERGH, som de första

ären var tidningens ledande man, öfvertogs den af ROBERT LAGERBORG (1835—1882). Genom honom fick Finland sin första så att säga europeiska tidning, ett organ, som lade an uppå att snabt och korrekt redogöra för hvad som tilldrog sig hemma och borta — bl. a. anlätades telegrafens i förut okänd utsträckning — uttala sig om litteratur och konst, göra läsarena bekanta med tidens anmärkningsvärdaste ideriktningar och, framför allt, föra talan för frisinnade åsikter. Oberoende af alla meningsskiljaktigheter, blef i tekniskt afseende Lagerborgs Dagblad det mönster, som alla större tidningar i vårt land sträfvade att uppnå, men ofta nog utan att lyckas. Vemodigt yttrade därför till och med en vän till en af Dagbladets senare konkurrenter, Morgonbladet, dessa träffande ord: »Hvad som står i Dagbladet i dag, det står i Morgonbladet i morgon».

Till Dagbladets framgång bidrog dock äfven utan tvifvel den omständigheten, att detta blad i publicistiskt afseende intog en ställning, i hvilken icke senare tidningar kunnat stå. Lagerborg själf och hans trogna, mångåriga medredaktör, ANDERS CHYDENIUS, egnade sig helt och hållet åt publicistyrket, och därigenom vann bladet en icke ringa teknisk styrka: Lagerborg egde stor organisatorisk talang, Chydenius sörjde för att »ledare» icke fattades. Men just genom att ännu så få blad funnos, hvilka sköttes af yrkespublicister, lefde hos framåtskridandets vännar kvar den föreställning, på hvilken den publicistiska verksamheten dittills varit bygd: att deltagande i pressens arbete var en skyldighet för envar, som på något sätt kunde bidra till det allmänna bästa. Sålunda fick Dagbladet äfven understöd af en mängd äldre och yngre förmågor, och detta bidrog såväl till att göra innehållet rikt och omvexlande, som till att stärka bladets ställning såsom språkrör för de opinioner det förfäktade.

Denna Dagbladets framstående publicistiska ställning gjorde, att dess första konkurrent, Helsingfors Tidningar, snart nog stupade. Topelius hade redan 1860 lemnat bladets redaktion, men fortfor dock att till detsamma gifva värdefulla bidrag. År 1863 blef tidningen daglig, för att följa konkurrentens exempel, men detta försök öfversteg de krafter bladet hade till sitt förfogande, och det upphörde år 1866.

Emellertid hade dock Helsingfors hunnit få äfven en tredje daglig tidning. August Schauman grundade, med riktig blick för den uppgående hufvudstadens behof, år 1864 *Hufvudstadsbladet*. Till en början liten och alltid prisbillig, har denna tidning utvecklat sig med hufvudstaden, så att den nu är Finlands största och mest spridda dagliga blad och annonstidningen *quand même*.

Äfven pressen på finska språket rönt naturligen inflytande af 1860-talets förändrade förhållanden. Suometar började år 1863 utkomma två gånger i veckan, och samma år utkom en annan tidning, *Helsingin uutiset* (Helsingfors' nyheter), lika ofta och en tredje, *Päivätär* (Dagens dotter), redigerad af ERNST LINDER, en gång i veckan. De sistnämnda dogo dock snart, men i stället tog Suometar 1864 ut det stora steget till daglig tidning. Härmed kunde emellertid ej fortfaras mer än två år; 1866 utgafvos åter blott två nummer i veckan, och med samma år upphörde bladet alldeles. I två år var Finlands hufvudstad utan någon finsk tidning; ett halft dussin i landsorten utkommande veckoblad fingo fylla den finska publikens behof.

Den närmaste orsaken till detta nedslående förhållande var det ekonomiska betryck, som rådde i följd af missväxtåren. Öfver hufvud har den finskspråkiga pressen i detta afseende haft att kämpa mot ojämförligt större svårigheter, än den svenska. De finska bladen söka sin publik bland lager, som stå vida lägre på samhällets rangskala, än de svenska tidningarnas läsarekrets, och i dessa lager är köpförmågan starkt beroende af det allmänna ekonomiska tillståndet. Men äfven under goda tider måste tidningarnas pris, hvilka redan för bladen på svenska icke äro höga,

Robert Lagerborg.

hållas mycket låga, för att bladen skola kunna erhålla någon nämnvärd spridning, och de inskränkta resurser tidningarna alltså kunna förfoga öfver inverka naturligen hämmande på publicistikens tekniska utveckling.

Det visar sig ock i den finska pressens historia, att där stillastående eller tillbakagång kan skönjas, detta orsakats mera af yttre hinder eller ekonomiska svårigheter, än af bristande inre kraft. Därför gryr äfven med början af 1870-talet för pressen en ny tid.

Några siffror skola ådagalägga detta.

År 1820 hade Finland blott en enda periodisk skrift på finska, medan på svenska utkommo tre. Tio år senare är förhållandet två till sex, och 1840 är det tre till tio. År 1850 hafva de svenska periodiska skrifterna ej ökat, utan nedgått till ett antal af nio, de finska äro däremot ändå fyra. År 1860 ega redan båda språken lika många organ: fjorton. År 1870 hafva åter de svenska öfvervigit: sjutton mot tolf.

Man ser verkan af nödären. Men i slutet af 1870-talet blifva de finska organen åter flere, och 1880 stå 34 finska mot 23 svenska. År 1892 är de finska bladens antal 85 mot 61 svenska.

Betydligt annorlunda ställer sig däremot jämförelsen, om man sammanräknar antalet numror, i hvilka dessa organ under året utkommit. År 1860, då bladens antal var lika, utgäfvos de fjorton svenska i sammanlagdt 1,560 numror, de fjorton finska däremot i blott 620. År 1880 var förhållandet ännu 3,100 svenska mot 2,100 finska, men numera hafva äfven i detta afseende de finska bladen öfvervigit med (år 1892) omkring 6,200 numror mot 5,100 svenska.

Medan alltså på de senaste två årtiondena de svenska bladens både antal och nummortal ökats till det tre- à fyradubbla, har de finska bladens antal under samma tid sjudubblats och nummertalet blifvit tio gånger större.

Detta resultat har dock ej ernåtts blott på grund af de förbättrade ekonomiska förhållandena. Äfven folkundervisningens framsteg och kommunikationsväsendets raska utveckling hafva medverkat härtill. Men i synnerhet har det starkt pulserande politiska lifvet ökat intresset för och behovet af ett verksamt arbete på publicistikens fält. Ju skarpare meningsbrytningarna framträd, i synnerhet i språkfrågan, men äfven i andra kulturfrågor, desto mera har på olika orter uppstått behof af organ för de olika åskådningssätt, som brutit sig mot hvarandra, och sålunda hafva allt flere orter i landet fått organ ej blott för den svenska och finska befolkningens intressen, utan äfven för liberalare och mera konservativa åsichter.

Detta tillspetsande af de brännande frågorna gjorde äfven, att Helsingfors Dagblad småningom förlorade den dominerande ställning det en tid intog. Bladet hade såsom sin uppgift ställt att betona allmänt sociala och politiska frågor framom språkfrågan. Men denna ståndpunkt tillfredsstälde icke längre dem, som ville mera energiskt förfäktat det svenska språkets rättigheter. Efter ett försök med veckotidningen *Vikingen* (1870—1874) grundades år 1883 den dagliga tidningen *Nya Pressen* (redaktör AXEL LILLE), till hvilken den nämnda fraktionens män snart samlade sig. Denna splittring af krafter, som tidigare arbetat i förening med hvarandra, verkade försvagande på Dagbladets ställning, och härtill kom efter Lagerborgs död tämligen täta redaktörömyten. Allt detta sammanlagdt vållade, att bladet år 1889 upphörde.

På det finska partiets sida hade år 1872 uppsatts *Morgenbladet*, i ändamål att föra partiets talan inför den del af allmänheten, som icke förstod finska. Bladet uppehölls länge med icke ringa uppförfingar och ledt af den trägne arbetaren AUGUST HAGMAN. Men äfven inom detta parti voro krafterna icke tillräckliga att i längden uppehålla såväl detta blad som det år 1869 grundade finska *Uusi Suometar* (Nya Suometar), hvartill äfven kom, att Morgenbladets i vissa afseenden starkt konservativa hållning beröfvade detsamma åtskilligas sympatier, hvilka i språkfrågan öfverensstämde med bladet. Det nedlades därför år 1884. Visserligen efterträdades detsamma följande år af *Finland*, redigeradt bl. a. af den outtröttliga publicistiska kämpen AGATON MEURMAN (f. 1826), men äfven denna tidning upphörde, 1892.

Den redan nämnda *Uusi Suometar* blef däremot hufvudorganet för det finska partiet. Den samlade omkring sig snart sagdt hela finshetssvämnernas stamtrupp och gick småningom, men säkert framåt, under omsorgsfull ledning af VIKTOR LÖFGREN (f. 1843), för närvarande den äldste bland redaktörerna för landets större blad. År 1881 blef tidningen daglig, och den har sedan dess alltmåra utvidgat sig, så att den nu är den största och mest spridda af de finska dagliga tidningarna.

Men äfven inom det finska partiet uppstodo meningsbrytningar, så snart språkstriden mest brännande period var öfverstånden, och så grundades år 1890 *Päivälehti* (Dagbladet), afsedd att förfäktat det åskådningssätt, som framträdde bland partiets yngre medlemmar, och särskildt bland de yngre finska skönlitterära skriftställarna, hvilka i talrik mängd slutit sig till detta blad.

I bredd med hufvudstadspressen begynte äfven på 1870-talet landsortspressen att ökas till antal och omfång. År 1870 hade endast tio landsortsstäder tidningar, inalles tretton, och af dessa utkom en fyra och en två gånger, men alla de öfriga blott en gång i veckan. År 1882 hade redan aderton landsortsstäder tillsammans trettiofem tidningar, och af dessa voro tre dagliga (alla på svenska), men tjugu utkommo två å fyra gånger i veckan. Veckobladen, inalles tolf, voro alltså redan afgjort i minoriteten. Men år 1892 hade tjugusju städer tillsammans femtioen tidningar, bland dem redan fyra finska och lika många svenska dagliga; veckobladens antal hade däremot nedgått till fem. Af städer med öfver tusen invånare voro blott Brahestad, Kristinestad, Jakobstad och Kajana utan tidning, medan i Åbo utkommo fem (fyra dagliga), i Tammerfors fyra (en daglig), i Uleåborg och Wasa likaledes fyra och i Wiborg tre (alla dagliga).

Denna yttre utveckling motsvaras naturligtvis äfven af en inre: landsortstidningarna höja sig allt mer till språkrör, ej blott för ortens behof, utan äfven för allmänna syften. Såsom mest framstående i detta afseende kunna nämnas bland de svenska bladen en ny *Åbo Tidning*, bland de finska *Kaiku* i Uleåborg och *Savo* (numera *Uusi Savo*) i Kuopio.

Tidskriftslitteraturen har likaledes under de senaste decennierna gått raskt framåt, dock har äfven den haft att kämpa mot icke ringa svårigheter, främst af ekonomisk art. Medan alltså många tidningar redan skötas af yrkespublicister, hafva däremot de flesta tidskrifter fortfarande bygt förnämligast på den gamla grunden, intresset för saken. I synnerhet högskolans lärare hafva betraktat det som en hederssak att ej låta denna halffullare gren af den periodiska pressen förtvina, oberoende af huruvida den i materiellt afseende kunnat löna deras möda.

År 1859 vågade FREDRIK POLÉN det för sin tid djärfva försöket att börja utgifva ett litterärt och äfven med illustrationer försedt månadsblad på finska. Detta, *Mehiläinen*, upphörde dock 1863, men fick följande år, 1864, en efterträdare i det af JULIUS KROHN redigerade illustrerade bladet *Maiden ja merien takaa* (Öfver land och haf). Äfven detta blef dock icke långlifvadt, det dog år 1866. Några år senare upptogs samma plan åter af samma energiska utgivare, och *Suomen kuvalehti* (Finlands illustrerade tidning) utkom åren 1873—1880. Tidigare, 1866, hade YRJÖ KOSKINEN o. a. grundlagt den litterärt-politiska månadsskriften *Kirjallinen kuukauslehti*. Denna upphörde år 1880, och i dess ställe trädde (från år 1881) *Valvoja*, representant för en något yngre generation, än dess föregångare, och i följd däraf med starkare anslutning till nyare vetenskapliga och sociala riktningar.

På svenska språket hade man i öfver ett årtionde intet liknande organ. Litteraturbladet hade upphört 1863, och en efterföljare till detsamma, *Litterär tidskrift*, utgifven af KARL COLLAN o. a., upplefde blott en årgång (1864). Men luckan fylles genom den år 1876 af C. G. ESTLANDER m. fl. grundade *Finsk Tidskrift*, hvilken allt sedan dess bland tidskriftslitteraturen på svenska intager det mest framstående rummet. Mer, än något annat föregående liknande organ, har detta gjort sig känt äfven i Sverige och mottager äfven bidrag från detta land.

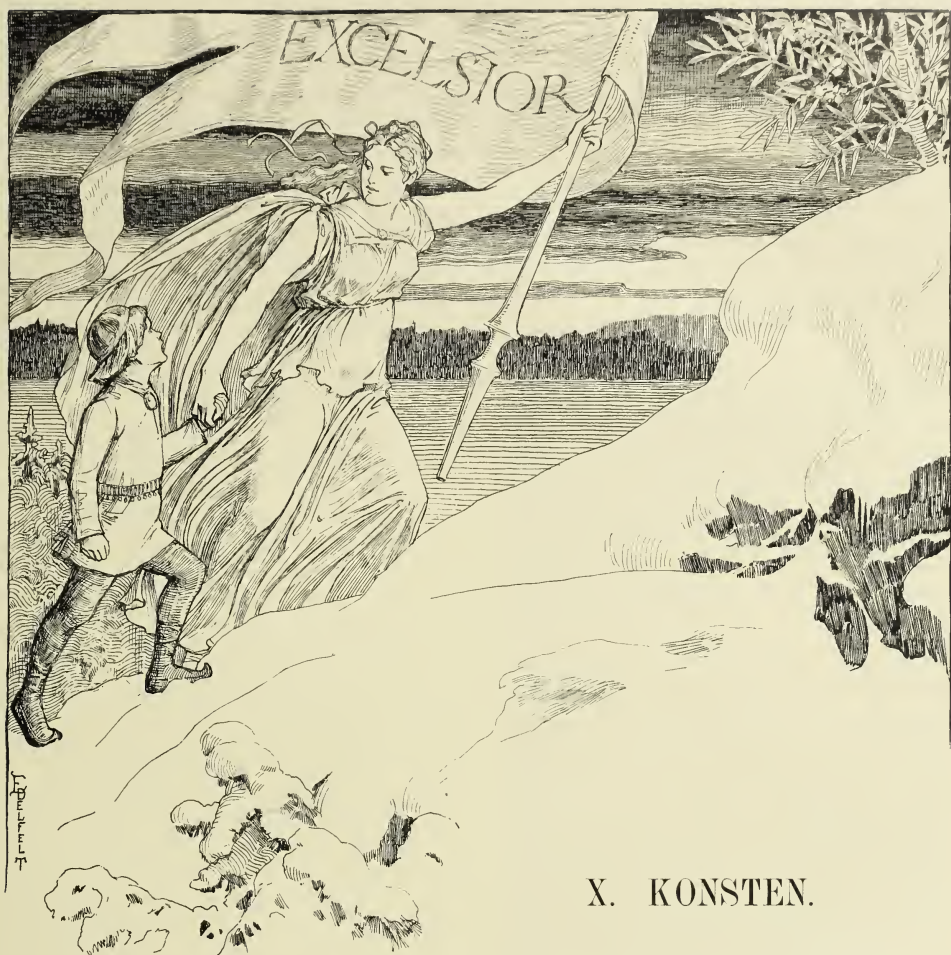
För öfrigt hafva den nyaste tidens mångsidiga intressen naturligtvis sökt sig uttryck på tidskriftslitteraturens fält. Representer finnas sålunda redan för olika grenar af näringslivet

(landtbruk, industri, fiskerier, skogshushållning, boktryckeri m. m.), olika grenar af uppfostran, helsovård, nykterhet, djurskydd, sport o. s. v. De religiösa tidskrifterna äro jämförelsevis talrika; de förmåsta af dem äro nämnda s. 227 och 228 af detta verk. Äfven kvinnosaken har två organ, ett svenskt och ett finskt, stenografin likaledes två, till och med amatörfotografin ett. Med undantag af de religiösa utkomma de flesta tidskrifter i Helsingfors.

I motsats till dessa specialorgan hafva tid efter annan flere periodiska publikationer sökt sin publik bland befolkningens stora massa för att meddela denna kunskaper och väcka intresset för högre sedliga och sociala syften. Af dessa företag har intet haft en så storartad framgång, som det sedan 1878 i Jyväskylä af K. J. GUMMERUS utgifna *Kyläkirjaston kuvalehti* (Bybibliotekets bilderblad), hvilket för närvarande utgår i mer än 20,000 exemplar. Denna siffra vittnar om, huru bildningshågen vaknat hos Finlands allmoge, och bådar godt för utvecklingen af äfven andra den periodiska litteraturens grenar.

Men det är ej blott såsom läsare allmogen främjar pressens arbete. Den finska bonden, sedan gammalt van att i sång och saga ge uttryck åt sina känslor och erfarenheter, griper äfven gärna till pennan för att i sin landsorts eller i hufvudstadens blad berätta hvad som tilldragit sig på hans ort eller uttala sig i någon kulturfråga, för hvilken hans intresse vaknat. Detta allmogens medarbetarskap i tidningarna gör, att pressen i Finland, med mera skäl än i mångt annat land, kan kallas folkets röst, i synnerhet då denna press tillika är fullkomligt främmande för all betald reklam. Och det allt starkare stöd pressen sålunda finner hos nationen, det utgör äfven en borgen för, att folkets röst, trots alla yttre hinder, skall veta att göra sig hörd och framgångsrikt verka för nationens oafbrutna fortskridande på bildningens och frihetens bana.

VALFRID VASENIUS.

X. KONSTEN.

A. DE BILDANDE KONSTERNA.

Ej blott främlingen, »som far oss stolt förbi», utan äfven vi själfva skulle helt visst ansett det forntida Finland alltför fattigt och barbariskt för att kunna erbjuda konsten de allra nödortfigaste förutsättningarna för dess existens, hade icke den arkeologiska forskningen visat, att hon varit bofast i våra ödemarker, så länge kristendomen öfver dem spridt bildningens ljus.

Våra gamla kyrkor, uppförda af de gråstenar, hvarmed en förhistorisk tids is-jöklar i myriader späckat Finlands jord, stå i sin obrutna enkelhet såsom vördnadsvärda minnesmärken af längst förgångna seklers byggnadskonst i de vidt spridda hygderna. Och den religiösa ifvern fylde dem med färglysande helgonbeläten och altarskåp, importerade från utlandet eller i nödfall förfärdigade på stället, samt öfverdrog hvalf och murar med bilder till Guds och hans heliges ära, till templets prydnade och församlingens uppbyggelse. Icke ens reformationen förmådde hos oss, såsom annorstädes, afbryta den från slägte till slägte fortärfda traditionen, hvars sista representant, MICHAEL

TORPELIUS, farfader till skalden, lefde ännu ett godt stycke in på vårt sekel som en flitig kyrkomålare i de aflägsnaste landsändar.

Visserligen var för det mesta, sanningen att säga, hvarken originaliteten eller konstförmågan stor hos dessa oförskräckta mästare, hvilka aldrig ryggade tillbaka inför konstens väldigaste problem. Men så primitivt deras måleri än är, så bevisar det likväl, att Finland sen urminnes tid egt den naiva konst, som blott behöfver oskrymtad tro för att blomma i undanskymda nejder.

Men af en konst, som vill tillfredsställa högre fordringar, finner man däremot endast tillfälliga spår. De stora konstepokerna följde ute i Europas kulturländer på hvarandra, och endast svaga efterdyningar hunno fram till våra kuster. Den gotiska arkitekturen reste på Auras strand i Åbo domkyrka monumentet öfver kristendomens seger samt gaf på omväg genom Sverige den starkt förenklade förebilden till landsbygdens tempel. Den katolska kyrkan under femtonde seklet och sextonhundralets storvulna adel importerade ett och annat beaktansvärdt minnesmärke af renässansens och barocktidens konst. Men dessa voro dock alltför sällsynta för att hafva någon betydelse för konstlifvet i landet. Det var först under tredje Gustafs dagar, med »de glada behoven», som intresset för *skön* konst vaknade äfven hos oss i vidare kretsar, om det än visade sig mera i lusten att smycka hemmen med vackra möbler samt i den dilettantiska öfning, som nu kom på modet, än i en verkligt artistisk produktion.

Och äfven detta intresse förkväfdes snart af den följande tidens politiska bekymmer. Om det strax efter skilsmässan från det svenska moderlandet fanns någon, som vågade drömma stort om Finlands framtid, så lär dock knappast ens den mest fantastiske sangviniker hittat på att innesluta den finska konsten i sina förhoppningar. De icke fåtaliga konstnärsämnen, som den gustavianska tiden väckt till medvetande i landet, hade begifvit sig öfver till Sverige för att söka sin utbildning och fortkomst — så bildhuggaren ERIK CAINBERG (född

Kvinna med barn, efter en tafla af A. LAUREUS.

af bondeföräldrar i Österbotten 1771, död i Åbo 1816), hvilken likväl återkallades för att smycka akademins i Åbo festsal med reliefer, så ock den framstående genremålaren ALEXANDER LAUREUS (född i Åbo 1783, död i Rom 1823), som helt och hållet gick förlorad för Finland. Den finska konstens framtida utsigter tycktes klart belysas af GUSTAF WILHELM FINNBERGS (född i Pargas 1784) öde. Strax efter 1808 reste han till Stockholm för att från målaregesäll höja sig till artist. År 1817 återkommen till Åbo, förde han här ett lif af umbäranden och fruktlösa konstnärsdrömmar, tills han efter stadens brand, 1827, utblottad och husvill sökte en tillflykt i den svenska hufvudstaden, där han dog år 1833. Några kyrkliga målningar och spridda porträtt vittna såväl om hans begåfning som om de gränser förtvifladt ogynnsamma förhållanden stälde för hans utveckling.

Men krigsåret 1808 föddes i Nystad ROBERT WILHELM EKMAN, som oskiljaktigt förknippat sitt namn med minnet af den finska konstens uppkomst. Också han tycktes väl ärna ga den utstakade vägen. Sin artistiska uppfostran fick han i Stockholm, reste, liksom tidigare Lauraens, med svenskt stipendium för många år till utlandet, steg från akademins agrégé till dess medlem, fick titel af kunglig svensk hofmålare och syntes redan rotfäst i Sverige, då han bröt med traditionerna och återflyttade till sitt fädernesland.

Här hade tiden icke stått stilla, om än till en början utsigterna knappast ljusnat för konsten. Resignationens domning hade gifvit vika för känslan af att vårt lilla folk, trots sitt armöd, var ett helt för sig, hade något eget att taga vara på och en egen framtid att skapa. Det var samma lyftning af det fosterländska medvetandet, samma stegring af folkets andliga kraft, som tog sig nttryck i och närdes af en Runebergs, en Lönnrots, en Snellmans verk, hvilken äfven gaf upphovet åt den finska konsten.

Finska konstföreningen stiftades i Helsingfors år 1846. En sådan händelse hade knappast i något annat land kunnat få en epokgörande betydelse. Men den finska konstens historia är, kort sagdt, berättelsen om denna händelses följder.

Ekman hade året förut hemkommit till Åbo, där han väsentligen medverkade till inrättandet af en liten teckningsskola — oafsedt universitetets ritsal landets enda konstanstalt. I Helsingfors var en halft diletterande autodidakt, MAGNUS VOX WRIGHT, då för tiden preparator vid universitetets zoologiska samlingar, hufvudstadens främsta konstnär, dess ende målare till professionen var svensken JOHAN ERIK LINDH (1793 — 1865), som i all anspråkslöshet lifnärde sig med flitigt konterfejan i landets förmögnare familjer och som icke just stälde målet högre än att träffa likheten och skänka ansigtet helsans fågring. Någon offentlig konstsamling fanns icke, och de enskilda personer, hvilka egde konstverk af något värde, voro mycket få. Detta är nog för att gifva oss ett begrepp om landets konstnärliga resurser. De ekonomiska tillgångar, hvarmed konstföreningen började sin verksamhet, voro då i alla fall obestridligt större, men i förhållande till föreningens uppgift likväl högst obetydliga. Ty konstföreningen skulle ensam, genom enskildes tidsuppföring och med enskilda medel, uppbära de allmänna konstintressen, hvilka i andra länder åligga staten, och hon skulle därtill ersätta bristen på köpare och mecenater. Det gälde ej blott att genom inköp och utlotning bland aktieegarne »befordra smaken för bildande konst samt uppmuntra till dess utöfning». En ritskola inrättades i Helsingfors (1848), och tre år senare öfvertog föreningen den redan i Åbo existerande; år 1849 lades första grunden till en konstsamling; årliga utställningar föranstaltades; understöd och uppmuntran gäfvos — de förra visserligen i knappaste mått, såsom omständigheterna det tillåto, den senare däremot så mycket rikligare — åt dem, som vågade sig in på den knaggliga konstnärslanan.

Ser man tillbaka på Finska konstföreningens verksamhet, så blir man slagen af den följdriktighet och den energi, hvarmed hon från början arbetat på målet att ur ett intet skapa en finsk konst, och betänker man den skriande motsägelsen mellan detta mål och de förefintligen förutsättningarna för dess uppnående, så måste man i sanning instämma i hvad som blifvit sagdt om dess stiftare, att en hop sådana idealister väl sällan kommit tillsammans. Många funnos ock,

R. W. Ekman.

hvilka i dessa sträfvanden sågo blott fantastiska svärmerier af opraktiska estetiker. Och hvad den stora publikens deltagande beträffar, så nödgades till och med företagets förkämpar erkänna, att estetisk bildning och konstbehof icke ännu i nämnvärd grad förefunnos hos den finska allmänheten.

Det var således framför allt det teoretiska medvetandet hos fosterländskt sinnade män om konstens betydelse för kulturen, som bröt väg för konsten i Finland. Säkert är, att den utveckling, hvartill konstföreningen gaf impulsen, hör till de mest oväntade och mest glädjande företedelserna i detta kulna land vid polcirkeln. Ännu har icke ett halft sekel förgått sedan föreningens stiftelse. Men det har dock hunnit visa sig, att konstnärlig begåfning ej tryter vårt folk. Konsten är icke mer hos oss en exotisk driftsplanter, artificiellt uppdragen och vårdad af svärniska entusiaster; hon har fattat säkert rotfäste i Finlands mark och blickar med förtröstan sin framtid till möte. Hon har redan i mycket märkbar grad uppfostrat publiken, väckt konstbehofvet, förfinat smaken och själf kommit så långt, att hon icke mer behöfver räkna på öfverseende välvilja.

Ateneum.

ställning af kopior efter äldre mästares målningar (första gången 1891) med mera. Man kan säga, att Finska konstföreningen — i början ett slags försyn för konsten i landet — småningom i viss mån förvandlats till en förmedlande myndighet för regeringens omsorg om de finska konstintressena. Och denna omsorg fick ett storartadt uttryck i det palatslika, åren 1885—1887 på statens bekostnad för konst- och konstflitföreningarna i Helsingfors uppförda Ateneum. Tack vare ett ökad antal medlemmar (år 1891 voro 1,720 betalande aktier tecknade emot 509 år 1846) samt frikostiga donationer af enskilde konstälskare (främst den af handlanden V. HOVING i Wiborg testamenterade fonden af omkring 240,000 mark), disponerar föreningen öfver ojämförligt rikare egna medel, än under sin första period.

Och konstföreningen står ej heller mera ensam som landets enda institution till konstens fromma. I den mån artisterna känt sig kunna stå på egna fötter, hafva de, särskildt genom det år 1864 stiftade Konstnärsgillet, själfva begynt tillvarataga sina intressen. Så till exempel grundade Konstnärsgillet år 1873 »finska artisternas och litteratörernas pensionskassa» och har flere gånger dragit försorg om den finska konstens deltagande i utländska expositioner. På senaste tid hafva dessutom i Åbo och Wiborg nya konstföreningar uppstått, af hvilka den sistnämnda i Wiborg

Det var först sedan resultaten af konstföreningens sträfvanden otvetydigt visat, att dessa icke syftade mot en orealiserbar utopi, som den finska regeringen begynte skänka dem understöd i form af anslag, närmast för föreningens skolor och till resestipendier (båda första gången 1863), senare till pensioner åt förtjente finske konstnärer, årliga pristäflingar (första gången 1873), allmänna expositioner (i Helsingfors 1876 och 1885), tillfälliga, men betydande inköp af konstverk, be-

inrättat Finlands tredje teckningsskola, 1891. Till gillet och föreningarnas i Helsingfors och Åbo årliga lotterier inköptes år 1891 arbeten af finska artister för tillsamman omkring 27,000 mark.

Å andra sidan visar allmänhetens lifliga intresse för samlingarna i Ateneum samt för enskilda och allmänna expositioner i Helsingfors och i landsortsstäderna nogsam, att konstnärutövningen blifvit ett oafvisligt behof för den finska publiken samt hvilken bildningsfaktor konsten redan är i landet.

Konstföreningens verksamhet har dock städse gällt endast plastiken och måleriet, icke arkitekturen, som helt och hållet gått sina egna vägar. Men äfven hon tycktes till en början blott yttermera illustrera konstens hopplösa framtid i Finland.

Må man betänka, att intill år 1870 ingen inhemsk man befunnits kompetent till fyllande af intendent- eller, såsom den senare kallats, öfverdirektörsplatsen för landets allmänna byggnader — Bassi, Engel, Lohrmann, Edelfelt, hvilka följde på hvarandra i en oafbruten rad, alla voro de utländingar! Det var särskildt, när då och då något större byggnadsföretag fordrade konstnärligt uppfostrade arkitekter, som desse och andra främlingar inkallades: Charles Bassi, en till Sverige inflyttad italienare, som stannade i landet för att uppföra universitetsbyggnaden i Åbo, tysken Engel från St Petersburg, inkallad för att förvandla småstaden Helsingfors till storfurstendömet hufvudstad, svensken Karl Setterberg för en liknande uppgift i Vasa, då staden efter den stora branden 1852 flyttades till sin nuvarande plats 1862 och fick sitt nya officiella namn, Nikolaistad.

Bland dessa män är det emellertid en, som så rotfäst sitt minne i Finland, att vi räkna honom för vår, trots hans främmande börd. Och vi äro äfven i viss mening berättigade därtill, emedan han ej blott här utfört sin hufvudsakliga lifsgärning, utan äfven under de tjugufyra år han bodde i Finland helt och hållet växte in i våra förhållanden. Det var CARL LUDVIG ENGEL (född i Berlin 1778).

Väl må det kallas en lycka för oss, att valet föll på en konstnär af Engels betydighet, då det gälde att i hufvudstadens offentliga byggnader åskådliggöra segrarens ädla afsigter med det underkufyade folk, hvilket han ville höja upp bland nationernas antal. Visserligen förefaller det, som måste Engel själf, trots sin sällsynt storartade uppgift, hafva känt sin lott temligen tragisk, då han, med snillets gnista i sin barm, fann sig förvisad till ett aflägsat samhälle, som i allmänhet knappast kunde skänka hans konstnärstankar mycket utöfver en menlös häpnad. Men så mycket mer är han värd vår tacksamhet, då hans inspiration icke svalnade, då han ej lät fordringarna på sig själf sjunka mot den artistiska nivå hans omgifning representerade.

Engel blef skaparen af det monumentala Helsingfors, hvars uppgjorda plan i sitt slag själf är ett konstnärligt mästestycke, som bevisar, att han likväl här icke stod alldeles ensam och oförstådd. I beundransvärd harmoni med det hafsfamnande, vidt skådande, öppna och ljusa, som planen afsåg, gaf han staden dess ännu i dag dominerande prägel, så att säga dess arkitektoniska individualitet.

Engel var ett barn af sin tid och följde dess antikiserande riktning. En klassisk enkelhet var hans artistiska ideal, och förvånande äro den storhet, trots jämförelsevis små proportioner, det

C. L. Engel.

förmäna allvar, trots den pompösa stelheten i tidens smak, som han förmådde påtrycka sina verk. Konstnärligt de renaste ibland dem äro väl tvillingspalatsen senatshuset (färdigt 1822) och byggnaden för universitetet, som efter Åbo brand (1827) förlades till Helsingfors. Men det som samlingssalar för världs litteraturens stora andar tänkta biblioteket och Nikolaikyran, hvars kolonnader från klippterrassen tyckas lyfta den fjärran från hafvet synliga kupolen, likt Finlands furstekrona, högt öfver stadens husmassor, visa kanske ännu mer djärflheten i hans sinnes flygt, upphöjdheten af hans sträfvan. Utom dessa Engels största arbeten (se pl. ss. 27, 93, 167, 168, 169), hvilka han sammanställt med hänseende till en mäktig totalverkan, uppförde han såväl i Helsingfors som i landsorten en mängd byggnader, såväl af tegel som af trä, för hvilket sistnämnda material hans från stenkonstruktionen utgående formbehandling dock föga lämpade sig.

Engel dog i Helsingfors 1840, tolf år innan Nikolaikyran nådde sin fulländning. Hans hela verksamhet i Finland inföll sålunda under den konstnärliga trädetid vi redan sökt karakterisera. Det inflytande hans verk utöfvade på den följande tiden måste anslås högt, om det än mera kan anas än påvisas, emedan Engel ej bildade någon skola af finska arkitekter. Ty han ställde i sina verk för vårt folk mönster af en ädel skönhet, i tankens lyftning och den klassiska formen i hög grad liknande Runebergs diktning. Men denna öfverensstämmelse beror likväl knappast på ett inflytande af arkitektens skapelser på skaldens. Själf tillhörde Engel en äldre generation, och kunde ej, såsom hans trettioett år yngre landsman, Fredrik Pacius, göra sig förtrogen med de idéer, som nu begynte röra sig i det finska samhället.

Men så mycket tydligare ådagalägga måleriet och skulpturen en sådan vaxelverkan mellan tidens idéströmningar och konsten.

Med ROBERT WILHELM EKMÄN hade Finland ändtligt erhållit en hemfödd artist af otvifvelaktig talang och gedigen konstnärlig utbildning. Redan före sin hitkomst påverkad af de fosterländska tankar, som vaknat i Finland, skyndade han sig att efter sin öfverflyttning ställa sin pensel i deras tjänst. De holländska, italienska och svenska genreämnena utbyttes mot finska, och det lifliga intresse för den finska folkdiktningen, som Lönnrots upptäckter frambkallat, tog form i bilder sådana som folkskalden »Bengt Lyytinen uppläsande sina runor i en finsk bondstuga» (1847), »Greta Haapasalo spelande kantele» (1868, i konstföreningens galleri), i den konstnärligt visserligen »svaga kolossalmåningen af Väinämöinen, som, i likhet med grekernes Orfeus, tjuvar hela naturen med sitt strängaspel (1866, studenthuset i Helsingfors). Från Sverige förde han med sig en 1845 målad scen ur Runebergs »Elgskytterne»; en annan tafla (af år 1856) med ämne ur samma dikt befinner sig i konstföreningens galleri. — Det var församlingarnas behof af altartaflor, men icke någon iure kallelse, som gjorde Ekman till en produktiv religiös målare. Talrika dukar af hans hand äro spridda i våra kyrkor. Åren 1850 till 1854 smyckade han Åbo domkyrkas högkor med fresker, bland hvilka märkas tvenne bilder ur den finska kyrkans historia.

Ekman har påtagligen utöfvat större inflytande på den finska konstens utveckling, än Engel, men detta beror mera på att han praktiskt bevisade dess möjlighet i Finland, på valet af ämnen och på hans lärareverksamhet vid ritskolan i Åbo, än på värdet af hans egen produktion. I motsats till Engel saknade han kraft att upprätthålla sitt konstnärskap på dess under gynnsamma förhållanden vunna ståndpunkt, och han nödgades själf upplefva den tid, då hans öfver hela Finland uppburna rykte förblekade inför yngre och lyckligare förmågor. Ekman dog i Åbo 1873.

Också skulpturen uppträdde hos oss genast från början i rent patriotisk drägt, oaktadt äfven hon infördes hit af en främling. Det var tanken att resa en minnesstod i brons åt Porthan, »den finska häfdaforskningens fader», som lockade en ung svensk bildhuggare, CARL ENEAS SJÖSTRAND (född i Stockholm 1828), öfver Ålands haf. Det varma intresse hans konst här väckte jämte hans egen redan länge närda lust att gifva plastisk form åt Kalevaladiktens gestalter bestämde honom att senare helt och hållet flytta hit öfver (1863) — en händelse, som skulle gifva honom betydelsen af banbrytare för den finska skulpturen. Utom Porthans i Rom utförda staty framgingo

»Kullervo slitande sina lindor» (1858, konstföreningens galleri), den vidsträckt reliefkompositionen »Vänämörens sång» (efter 1863 i universitetets vestibyl), kolossalstatyn »Kullervo talande till sitt svärd» (1867, konstföreningens galleri) och andra dylika arbeten såsom resultat af denna sinnesriktning. Sjöstrand's något kärfva, strängt förenklande behandlingssätt egnar sig också afgjort bäst för monumentalskulptur och sådana heroiska ämnen ur en sagolik urtid.

Det var själfallet, att plastikkens svårfattigare och dyrare konst skulle möta ännu större hinder,

än måleriet, vid försöket att bryta sig igenom i ett land sådant som vårt. Men ekonomiskt betryck och bristen på all konstnärlig lifsluft motvägdes och ersattes åtminstone i någon mån genom sporrande impulser från tidens fosterländska hänförelse. Den ledande själen inom konstföreningen under nära trettio år, Fredrik Cygnaeus, var den samma typen för en finsk konst-älskare på den tiden. Konsten var för honom ett slags religion, och i hans patriotiska entusiasm, som kände hvarken hinder eller gräns, samlade sig konstintresset i landet såsom i en brännpunkt och strålade åter ut, väckande ökad ifver, uppmuntrande, där modet höll på att sjunka, och i den finska konstens morgonväkt drömmande sangviniska drömmar om dess framtid. Publikens förhållande till konsten var ett liknande. Få voro de, som hade kritisk blick för konstvärdet eller lust och råd

Erik XIV och Karin Mänsdotter, efter en tafla af E. J. LÖFGREN.

att omgifva sig med konstens dyra lyx, men alla sågo i henne en stor och fosterländsk sak, som man ville vara med om att befördra. Församlingarnas behof af altarbilder — då för tiden det enda verkliga konstbehofvet i Finland — kom blott måleriet till godo, enskilda beställningar fick Sjöstrand i allmänhet förgäfvets vänta på, och utvägen att afyttra sina alster genom egna lotterier kunde icke ofta anlitas, och då endast för mindre arbeten. Men gälde det att förverkliga en tanke, som väckte genklang i finska sinnen, så var den offentliga offervilligheten redo att anskaffa medlen.

Ännu Sjöstrands närmaste efterföljare, bildhuggaren V. Runeberg, fick i sin ungdom del af detta publikens kollektiva mecenatskap.

Sådan var konstens och särskildt skulpturens ställning på denna tid, under så exceptionela förutsättningar rotfäste hon sig i Finland.

Äfven MAGNUS VON WRIGHT (1810—1868) fick tillräckligt på sin lott både af landsmäns uppmuntran och af ekonomiska bekymmer. M. v. Wright var en flink och finkänslig målare med varmt hjärta och säker hand. Men autodidakt som han var, förmådde han med all sin flit och sin kärlek icke höja sig till ett friare konstnärskap. I hans fågelbilder träder det zoologiska intresset i förgrunden, och i sina tallösa landskapsporträtt i blyerts och olja söker han förgäfvets ersätta den bristande helgjutenheten genom ett elegant detaljerande. Äfven hans broder FERDINAND VON WRIGHT (f. 1822) är som artist en själfgjord man. Men oaktadt sin isolering på fädernegodset i djupet af Savolaks, har han steg för steg med beundransvärd ihärdighet bragt sitt djurmåleri betydligt närmare målet: en levande naturskildring (se pl. s. 20, 21).

Werner Holmberg.

Den generation af finska konstnärer, hvilken följer banbrytarne i spåren, är redan betydligt manstarkare och har fördelen att finna jordmånen beredd för en rikare utveckling. De framsteg den finska konsten nu gör bero främst på hennes anslutning till utlandets stora konstskolor. Artisterna bosätta sig i Rom, Düsseldorf, München och Paris eller söka åtminstone att dröja ute så länge som möjligt och ofta återvända dit. Medan härigenom konstförmågan stiger i raskt tempo och i bredd därmed kritikens fordringar i hemlandet, så undantränges det naivt patriotiska deltagandet för ämnet i viss mån af intresset för det rent artistiska i konsten. Sedan 1863 allt kraftigare understödd af den finska regeringen, börjar konsten äfven i allmänhetens växande lyxbehof finna en säkrare grund för sin existens.

Redan före konstföreningens stiftelse hade ERIK JOHAN LÖFGREN (1825—1884) begifvit sig den utstakade vägen till Stockholm, hvars akademi ännu länge förblef den första stationen för konstnärssämnena från västra Finland. Men först efter 1853 erhöll han i Düsseldorf sin egentliga utbildning. Trots sitt passivt veka lynne, hvilket gaf sig uttryck i en rad känslolösa kvinnofigurer, slog han sig i »Hagar och Ismael» (Düsseldorf 1858, konstföreningens galleri) samt »Erik XIV och Karin Mänsdotter» (Paris 1864) på den romantiska historiemålningen i stor stil. Hvad här till i främsta rummet hade kräfts — en deciderad hållning i kompositionen, kraft i karakteristiken och fasthet i teckningen, var emellertid honom lika främmande, som en ofta sympatisk idealitet i uppfattningen och en mildt behagfull kolorit voro egna för hans bilder.

I Löfgren fanns det i alla fall intet gry till en banérförare för det unga släkte, som sträfvade att höja den finska konsten till europeisk nivå. Denna roll tillföll däremot landskapsmålaren WERNER HOLMBERG (född i Helsingfors 1830), som ungefär samtidigt med Löfgren följde den skandinaviska konstnärsströmmen till Düsseldorf. Utrustad med en sällsynt artistisk begåfning och ett hurtigt mod, utvecklade han sig snabbt till ett mästerskap, som tycktes lofa honom en

STRIDANDE TJÄDERTUPPAR.
EFTER EN TAPLA AF F. VON WRIGHT.

franskjuten ställning inom det moderna landskapsmåleriet öfver hufvud. Holmberg anslöt sig till den då ännu nya realistiska riktningen, som i norrmannen Gude hade sin ledare. Men den tidens »naturalism» snarare befordrade än uteslöt en omdiktning af naturen, hvilket visade sig såväl i »kompositionen» af landskapet som i den stämmingsfulla koloriten. Enligt dessa principer lärde Holmberg sig att tolka drifkraften i Tysklands rikare natur (t. ex. i den parkbild med blommande kastanjer af år 1856, hvarmed han till först väckte uppsende i Düsseldorf, samt i den odaterade westfaliska bondgården, troligtvis från följande år, i Kejsaren-Storfurstens palats i Helsingfors) och ibland hände sig äfven senare, att hans nordiska landskap fingo en liknande yppighet (t. ex. den praktfulla skogsinteriören i regnväder af år 1859 på samma ställe). Emellertid visade sig redan tidigt Holmbergs själfständighet både i val af motiv och i en ännu större natursanning, än den för skolan i allmänhet utmärkande.

Skog i regnväder, efter en tafla af W. HOLMBERG.

Sedan han år 1857 återvändt till Finland och för sommaren slagit sig ned i samma tavastländska nejder, hvilkas skönhet tidigare fyllt Runeberg med en mäktig fosterlandskärlek, begynte det egna hos Holmberg fullt växa fram, befriande sig från främmande reminiscenser. I sina förträffliga akvareller från denna och följande sommar, hvilka han dock enligt tidens sed ej ännu ansåg för annat än studier, tog han i själfva verket steget ut till det moderna friluftsmåleriet. Det är emellertid anmärkningsvärdt, att han så sällan lockades till att återgifva våra insjövyer, så otaliga gånger aftecknade af Magnus von Wright. Holmberg föredrog en inskränktare terräng af intimt eller romantiskt lynne. Träden och skogen voro Holmbergs ungdomstycke, som han städe förblef trogen, om än hans motiv för öfrigt äro mycket olikartade. Hans färg är härvid så omvexlande, att man ibland svärigen skulle tro hans bilder vara af samma hand.

En stor del af Holmbergs taflor stannade i utlandet, men en mängd har dock äfven hamnat i Finland. Af dessa eger konstföreningen åtta, hvaribland ett stort så kalladt »idealiskt» skogslandskap (1860). En af de vackraste är en »het sommar-dag» af samma år i universitetets ritsal (se pl. vid sid. 64). Särskildt under denna sista vinter utvecklade Holmberg, trots sin tilltagande bröstsjukdom, en feberaktig produktivitet, som ville han skynda att gifva, då han märkte, att hans korta dag höll på att lida mot kvällen. Han dog i Düsseldorf 1860, icke fyllda trettio år gammal. Hans bana var kort — blott fem snabba år som själfständigt utöfvande konstnär! Men om ock döden bittert gäckade de förhoppningar han väckt ej blott i Finland, så hade dock hans verksamhet betydelsen af en sporrande förebild för Finlands konstnärer och af en garanti för den finska konstens framtid.

En annan väg, än de två sistnämnda, inslogo ADOLF VON BECKER (f. 1831) och SEVERIN FALKMAN (1831—1889), hvilka mot slutet af 1850-talet begäfvos till Paris. Båda blefvo

Ett parti piquet, efter en tafla af A. v. BECKER.

genremålare; den senare hemtade motiven till sina äldre och bästa dukar från Italien, den förre dels från Frankrike (t. ex. »ett parti piquet», i konstföreningens galleri), dels från Österbotten.

De flesta finska målare följde emellertid ännu något decennium framåt i Holmbergs och Löfgrens spår till Düsseldorf, som vid denna tid blifvit en centralhärd ej blott för Tysklands, utan äfven för de nordiska ländernas konst. Här studerade VICTORINA NORDENSVAN

Klöver ess, efter en tafla af K. E. JANSSON.

SKOGSTJERN I MÅNSKENSBELYSNING.

EFTER EN TAVLA AF H. MUNSTERHELM.

AINO.

EFTER EN STATY AF J. TAKANEN.

JOHANNES TAKANEN.

afbryta sitt arbete och ryckte honom slutligen, efter ett långvarigt lidande, endast tjugusjuårig, bort från en löftesrik bana.

Kort efter det penseln föll ur Werner Holmbergs hand voro tvenne landskapsmålare redo att taga arf efter honom. HJALMAR MUNSTERHJELM (f. 1840) och BERNDT LINDHOLM (f. 1841) började hvardera sina studier i Düsseldorf och andra tyska konstorter, men den senare kompletterade dem i väsentlig mån i Frankrike, där han äfven på salongen i Paris utställt flere af sina arbeten. Ehuru Lindholm redan 1875 öfverflyttade till Sverige, och oaktadt de båda konstnärernas mycket olika skaplynn, uppbåras de likväl i samma grad af den finska publiken. Man kunde måhända enklast med två slagord karakterisera motsatsen i deras uppfattningssätt. Munsterhjelm är idealist, Lindholm realist. Den förre är stämningsmålaren par préférence, som med lekande lätthet ur sin inbillnings och sitt minnes förtåd tyckes framtrolla sina tallösa, mest idylliskt leende bilder ur Finlands natur. I Lindholms landskap är det däremot, utom behandlingens manliga kraft, respekten för lokalens gifna prägel, följd in i de minsta detaljer, som frapperar åskådaren. Tolkar Munsterhjelm med förkärlek insjönaturen och månskenet, så älskar Lindholm däremot skogen, hafsstranden och solljuset.

Äfven andra konstnärer af denna åldersklass, såsom figur- och landskapsmålaren FREDRIK AHLSTEDT (f. 1839), marinmålaren OSKAR KLEIN (f. 1846) samt landskaps- och marinmålaren THORSTEN WAENERBERG (f. 1846), hafva anmorstådes (i Frankrike och Holland) afslutat den i Düsseldorf påbörjade studiekursen. Också torde man, trots den finska naturens egendomliga karakter, knappast i den finska landskapsmålningen kunna påvisa något genomgående skaplynn.

Emellertid hade icke heller skulpturen råkat i stagnation efter den första ansatsen, då Sjöstrand öfverflyttade sina penater till Kalevalandet. Han fann nämligen här snart tvenne begåfvade efterföljare i WALTER RUNEBERG (f. 1838) och JOHANNES TAKANEN (1849—1885), den förre son till Finlands store diktarkonung, den senare

(1838—1872) religiöst måleri, medan ALEXANDRA FROSTERUS (f. 1837), ARVID LILJELUND (f. 1844) och KARL EMANUEL JANSSON (född af bondeföräldrar på Åland 1846, död 1874) anslöto sig till den novellartade genremålningen med rörande eller humoristiska motiv ur barnavärlden och allmogelivet — dessa konstnärliga »hyllistorier», hvilka länge voro gällande inom skolan i Düsseldorf. Till det bästa den finska konsten hittills frambragt höra Janssons fåtaliga målningar, t. ex. »Klöfveress» eller kortspel ombord på en åländsk skuta (målad på Åland 1871, i konstföreningens galleri), »Frieriscen från Åland» (Düsseldorf samma år) samt »Slant i hafven» (Düsseldorf 1872, i Runebergs hem i Borgå), och detta ej blott genom sina rent artistiska förtjenster, utan äfven och i ännu betydligt högre grad genom den varma medkänsla för folket, som lyser fram ur hans skildringar. Men en färande lungsot tvingade Jansson att redan i början af 1872

Rebecka, efter en staty af J. TAKANEN.

till en fattig torpare i trakten af Wiborg. Båda fingo de sin utbildning i Köpenhamn, och båda begåfvo sig därefter, Runeberg 1862, Takanen elfva år senare, till Rom, som då ännu utöfvade summa dragningskraft på nordens bildhuggare, som Düsseldorf på dess målare. Men i riktningen af deras konst visade sig från början en stor olikhet, i det Runebergs tidigare arbeten ännu röja en stark påverkan af de klassiska traditionerna från Thorvaldsens tidevarf, medan Takanen genast anslöt sig till en mera realistisk riktning.

Takanens lott blef den fattiga konstnärens vanliga, att hålla sig till det lilla formatet och de små, för publiken tacknämliga motiven. Men till ersättning hafva hans kvinnofigurer (»Aino» 1876, »Rebecka» 1877, »Andromeda» 1879) blifvit den finska plastikens mest populära och genom afgjutningar mest spridda verk. År 1884 gick han som segrare ur en af ständerna utlyst täflan

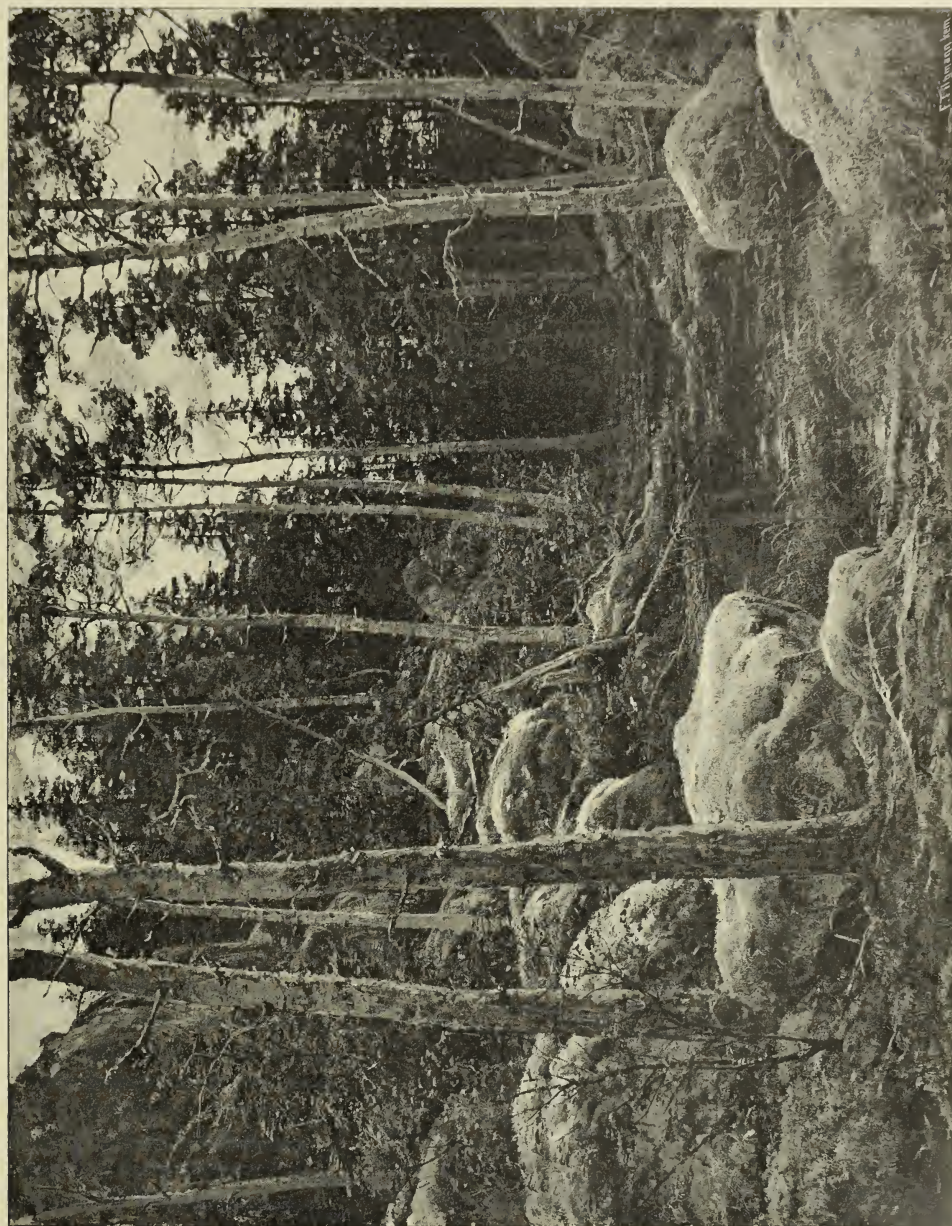
Apollo och Marsyas, eft. ett skulpturverk af W. RUNEBERG.

till ett monument i Helsingfors åt Alexander II samt erhöll kort därpå gemensamt med Runeberg beställning på dess utförande. Men ett oblidt öde ryckte honom bort, just då hans framtid ändtligt ljusnade och tillfälle erbjöds honom att höja sig öfver det genremässiga till det monumentalä.

Lyckligare gestaltade sig förhållandena för Runeberg, som redan kan blicka tillbaka på en rad för finska förhållanden ovanligt stora arbeten. Till hans äldre, antikiserande riktning höra marmorgruppen »Apollo och Marsyas» (1872, i konstföreningens galleri), bestäld af ett antal damer i Helsingfors, samt tre bilder, likaledes i marmor, ur Psykemyten. Senare har Runeberg, som 1876 från den eviga staden öfverflyttade till Paris, under inflytande af den franska skulpturen öfvergått till en mer personlig och mer individualiserande formbehandling, medan likväl uppfattningens idealitet fortfarande går som den röda tråden genom hans produktion (bronsstatyn öfver J. L. Runeberg, rest i Helsingfors 1885, Per-Brahe-stoden i Åbo, modellerad 1885, samt Alexandersmonumentet, hvars utförande efter Takanens död tillfallit honom ensam).

Särskildt har han i de allegoriska sockelfigurerna: Finland å Runebergssoden, Lagen samt Vetenskapen och konsten å Alexandersmonumentet, funnit de ädlaste uttrycken för sin inspiration. — Såväl Runeberg som Takanen hafva dessutom utmärkt sig såsom framstående porträttbildhuggare (till exempel Takanens i Kuopio resta bronsbyst af J. V. Snellman och Runebergs byst af A. Fryxell i nationalmuseet i Stockholm).

Var det sålunda framför allt i Düsseldorf och Rom den finska konsten intill medlet af 1870-talet gick i skola, så har sedermera världsstaden vid Seine utöfvat ett ännu bestämdare inflytande på hennes, liksom öfver hufvud på den nordiska konstens, utveckling. Hennes energiska framsteg under denna period bero också tvifvelsutan till icke ringa del på, att hon med ifver deltagit i de stora kulturländernas konsttävlingar, främst på de årliga »salongerna» i Paris. Och i spetsen för framåtskridandet uppträder nu åter en ung konstnär, som från sina första steg på konstens bana följts af högt drifna förväntningar, hvilka han äfven fyllt — till och med i rågadt mått.

SKOGSTJERN.

EFTER EN TAFLA AF B. LINDHOLM.

Efter studier i Antwerpen och vid »école des beaux-arts» i Paris debiterade ALBERT EDELFELT (f. 1854) med den historiska idyllen »Drottning Blanca» (salongen 1877), hvars poetiska parfym genast förskaffade taflan en popularitet, som ingen af hans senare bilder med strängare skaplynne fördunklat. Lusten för större uppgifter och mindre lättköpta segrar dref honom likväl att redan med sin följande målning, »Hertig Karl skymfande sin fiendes, Clas Flemings, lik» (salongen 1878, i konstföreningens galleri, se pl. s. 218) öfvergå till den dramatiska historienålningen och det stora formatet. Men snart rycktes han med af den moderna »frilufts»-skolan, som i den tidigt bortgångne Bastien-Lepage hade sin mästare. Af finska allmogescener, mest från nyländska kusten, gjorde han sig nu en verklig specialitet inom den parisiska konstvärlden. De flesta af dessa taflor hafva stannat i utländska samlingar, »Gudstjänst i nyländska skärgården» (salongen 1882, se pl. vid s. 74) i Luxembourg-galleriet i Paris, »På hafvet» (salongen 1884, se pl. vid s. 57) i samlingen Fürstenberg i Göteborg, »Lördagsafton» (salongen 1886) i kungliga galleriet i Köpenhamn och så vidare.

Edelfelts »genremålning» är emellertid af en så annan art, än t. ex. Janssons, att man måste tveka att använda samma benämning för dem båda. Skilnaden ligger ej blott i formatets olikhet, ej blott i friluftsmålarens energiska naturskildring, inför hvilken düseldorfarens bilder förefalla försagda och något konventionela, utan äfven i själfva uppfattningssättet. Medan Jansson väcker deltagande för den novellistiska episoden, för berättelsens inre mening, söker Edelfelt sin fulla verkan inom målarekonstens eget gebit — genom en mäktig karakteristik höjer han de enkla ämnena till rang af stor konst. Det är måhända just på grund af denna objektivitet Edelfelts artistiska öfverlägsenhet så helgjutet framträder i hans porträtt, till exempel det af konstnärens moder (1884), af Pasteur (1885, Sorbonne i Paris), af borgareståndets talman J. Kurtén (1889, ständerhuset i Helsingfors), samt af personer ur St Petersburgs, Paris och Stockholms högsta societet.

Två betydande arbeten från senaste år beteckna måhända en vändning i Edelfelts konst, hvilken dock här yppar sig mera i valet af motiv, än i formbehandlingen. Följande den strömning inom den moderna konsten, som söker gifva de konstnärligt utslitna religiösa ämnena nytt intresse genom att förflytta dem till vår egen tid, målar han i »Julkvällen» (salongen 1891) jungfru Maria i en fattig finsk barnaföderskas skepnad. Och till den stora bilden »Kristus och Magdalena» (salongen 1891) lemna honom hemlandets fornsånger uppslaget. Den botfärdiga synderskan är en bondflicka från Karelen, och den frälsare, till hvars fötter hon kastat sig i ruelsens förtviflan — han är en ringa herde vid stranden af en bland våra tusen sjöar. Genom beställningar på monumentala väggbilder för universitetets solennitetssal har Edelfelt erhållit uppgifter, som väl skola återföra honom till det historiska måleriet.

Såsom mellanarbeten mellan dessa gedigna verk af den allvarligaste konstnärsträfvan har Edelfelt strött omkring sig bilder af ett lättare slag, såväl i olja, som i akvarell och pastell. Oaktadt

A. Fryxell, efter en byst af W. RUNEBERG.

sina till största delen finska ämnen, är Edelfelt den mest kosmopolitiske bland våra artister. Men öfverallt visar han sig såsom en mästare af hög intelligens och medvetet herravälde öfver sina uttrycksmedel.

Ännu kan den impuls Edelfelt gifvit den finska konsten icke beräknas. Men det torde dock ej vara för mycket att säga, att det i främsta rummet varit han, som sedan slutet af sjuttiotalet bestämt och oafbrutet höjt den finska allmänhetens fordringar på konstproduktionens artistiska värde.

Det kan anses betecknande för smakens utveckling i Finland på senaste tider, att i detta

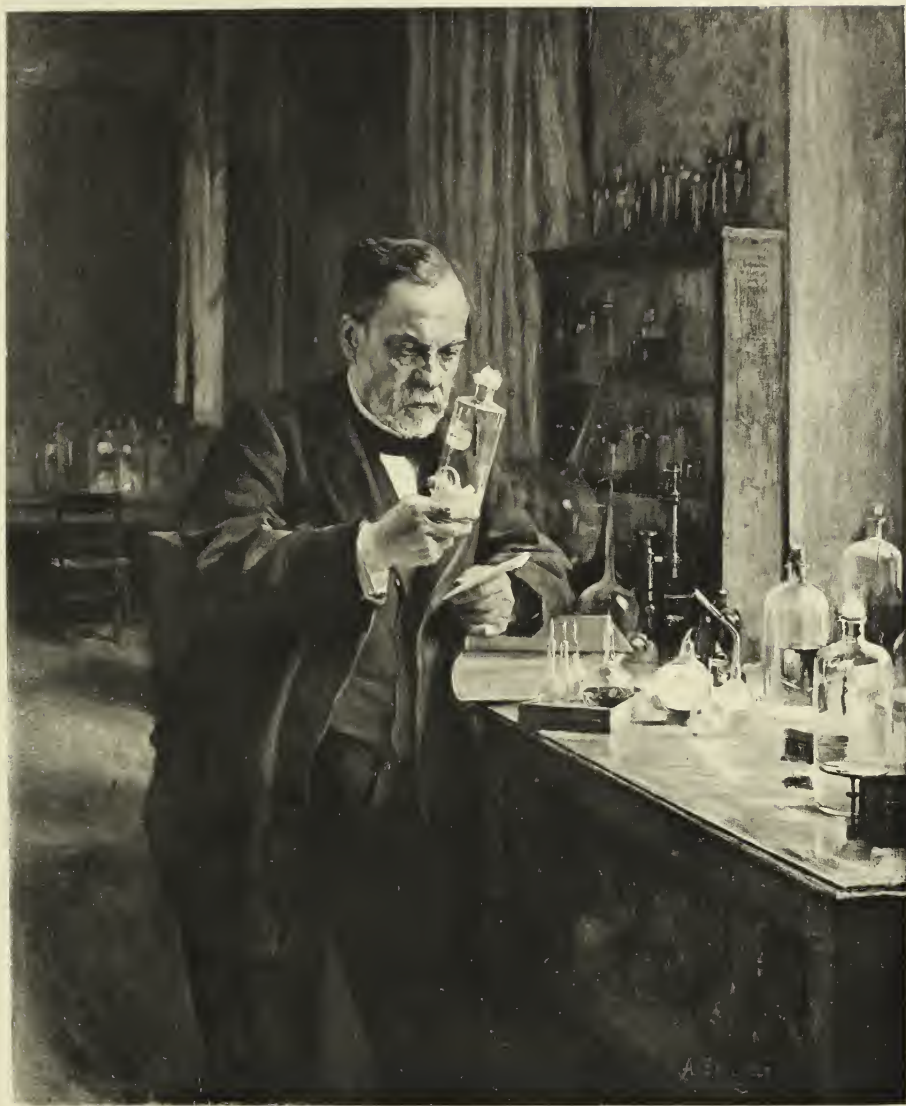

Drottning Blanca, efter en tafla af A. EDELFELT.

land, hvars fattigdom blifvit ett ordspråk, lyxmåleriet i dess mest raffinerade form, det miniatyrlika behandlings-sättet, kunnat få en representant. Till GUNNAR BERNDTSONS (f. 1854) små, bijouartade bilder af detta slag — vi nämna såsom exempel »Konstkännare i Louvre» (1879), »Almée» (målad i Kairo 1883) samt likartade porträtt af värde — sällar sig den glada parisiska genretaflan »Brudens visa» (1881). Under senare år har Berndtson dessutom med samma delikatess målat scener ur det finska krigar-lifvet i skog och mark.

Tvenne med Edelfelt och Berndtson ungefär jämnåriga bildhuggare, ROBERT STIGELL (f. 1852) och VILLE VALLGREN (f. 1855), hafva jämförelsevis långsamt arbetat sig upp genom konstens svårigheter till ett allmänt erkännande. Den förre började i Rom (»Amor med rosen» 1876), för att senare i Paris göra en ännu afgjordare frontvändning, än Runeberg. Hans senare arbeten utmärkas nämligen af en kraftrealism, som

gör ett märkvärdigt afbrott i den finska konstens stillsamma grundton — en realism, som ibland slår öfver i brutalitet, men som i den dramatiskt stortänkta gruppen »De skeppsbrutne» (salongen 1891) i sin hänsynslösa konsekvens firar en verklig triumf. Äfven Vallgren, som från början studerat och fortsättningsvis arbetar i Paris och där, liksom Edelfelt, blifvit lika mycket fransman som finne, trädde sent, men då hastigt, fram i första ledet bland våra konstnärer. Listan på hans verk är redan både lång och omvexlande — genrefigurer i stort eller litet format, fristående eller i relief, allegoriska, mytologiska och religiösa ämnen, porträttbyster och historiska ståndbilder af

L. PASTEUR.

EFTER EN TAFEL AF A. EDELFELT.

KONSTKÄNNARE I LOUVRE'N.

EFTER EN TAFLA AF G. BERNDTSON.

monumental hållning, senast äfven grafurnor med mera. Genom sin beröring med den franska konsten har han äfven i mycket olika riktningar utvecklat sitt fina sinne för plastisk form, hvilken han som få hos oss förstår att besjåla med känslan af ett pulserande lif. I uttrycket ligger än ett inåtvänt drömlif (»Aino» 1889), än ett tragiskt djup (»Korsfäst» 1890, i konstföreningens galleri), än en frisk ungdomsglädje (»Eko» 1887), än medveten kraft (Torkel Knutssons hjältefigur 1887, rådmuset i Wiborg), medan åter »Mariatta» (1888) — denna den finska fornsångens underbara transkription af jungfru Maria — i Vallgrens staty endast är ett namn för en blottad kvinnokroppss ryt-miskt flytande skönhet.

Äfven flere af våra konstnärinnor, såsom till exempel målarinnorna MARIA WIK (f. 1853) och HELENA SCHJERFBECK (f. 1862) samt bildhuggarinnan SIGRID AF FORSELLES (f. 1860), hafva slutfört sina studier i Paris. Anmärkningsvärdt är, att den känsliga vekheten hos våra figurmålarninnor af den äldre generationen hos deras efterföljerskor fått vika för en nästan genomgående sträfvän till energisk karakteristik och formbehandling. De två förstnämnda se sig dock gärna om i barnavärlden, medan åter fröken af Forselles i en symbolisk mystik söker uttryck för spekulativa idéer.

Landskapsmålaren VIKTOR WESTERHOLM (f. 1860) är en af de få finska konstnärer, som efter sjuttioalet gjort sina studier i Tyskland, och äfven hans konstnärsbana visar samma vändning som Runebergs, Lindholms och Stigells. Såsom redan fullfärdig artist och trots det

bifall hans tidigare arbeten väckte (stora höstlandskap från Åland i stark kolorit), slog han plötsligt om för att nu med samma ifver söka arbeta sig ifrån sitt i Düsseldorf vunna uppfattningssätt och manér. De effektfulla atelierbilderna utbyttes mot anspråkslösare friluftsstudier, hvori det impressionistiska helintrycket af ljus, luft och färg blifvit hufvudsaken (se pl. vid s. 7).

Den franska impressionismen har helt visst under den sista tiden utöfvat inflytande äfven på det finska måleriet öfver hufvud, elihuru sällan mycket påtagligt eller mycket ensidigt. Den finska

Kristus och Magdalena, efter en tafla af A. EDELFELT.

konsten har i allmänhet undvikit polemiska ytterligheter, hållit sig fjärran från de oppositionella brytningar, hvilka varit ett utmärkande drag för de moderna konströrelserna i den stora världen, äfven så nära oss som i Sverige. Hon har hittills icke tagit del i själfva striderna, utan nöjt sig med att invänta resultaten och draga nytta af dem.

Begåfvad med ett utprägladt personligt konstnärsllynne, framstår likväl i viss mån AXEL GALLÉN (f. 1865) i likhet med Stigell såsom en vensterman inom den finska konsten — han är den mest framskridna representanten hos oss för reaktionen mot naturalismen inom konsten. Äfven han söker helst på impressionistiskt vis med ett slag det frapperande i färgintrycket, men sträfvat tillika att

En konvalescent, efter en tafla af HELENE SCHJERFBECK.

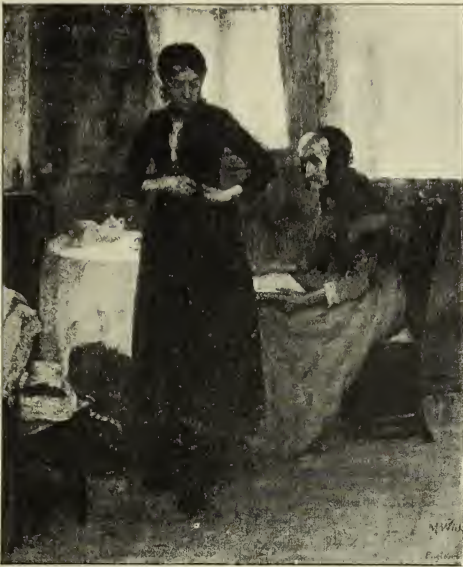
Eko, efter en staty af V. VALLGREN.

genom koloriten och, där denna ej räcker till, genom symboliska hjälpmedel uttrycka naturens djupa poesi (vildt romantiska landskap från det nordliga Finlands ödemarker). För det artistiskt intressanta skyr han hvarken det pinsamma i ämnet (»Särfeber» 1889) eller en afskräckande fulhet (»Gumma med katt» 1885). Som folkskildrare intar han för öfrigt en särskild plats inom vår lilla konstvärld. Det klingar ur hans bilder ur den finske jordarbetarens lif en ton af färglös nöd, af tungt betryck i en tillvaro utan glädje, af tyst, resignerad trötthet i en kamp utan hopp (»Middagshvila» 1891). Det är, som läge där en hel värld mellan Galléns mulna kroppsarbetare och Ekmans patriotiska eller Janssons finkänsliga öfverklassbönder, liksom en vid klyfta skiljer Edelfelts konstnärligt förnäma syn på folket från denna dystra tolkning af dess öde. — Jämsides med Gallén har EERO JÄRNEFELT (f. 1863) lika själfständigt vuxit upp till representant för den yngsta konstnärsgenerationens sträfvanden. Så flärdlöst vackert hafva få före honom förstått återgifva den själfulla ljusstämningen i våra sommar- och vinterdagar (ett stort »Landskap från norra Savolaks» och »Kor i

HÖSTSTÄMNING.

EFTER EN TAFEL AF V. WESTERHOLM.

Ute i världen, efter en tafla af MARIA WIİK.

religionen och lagen, hvilka utgöra de enda allegoriska figurerna i den stora kompositionen.

Ett senfödt barn af den europeiska konsten, har sålunda den finska konsten hittills endast beskedligt gått i skola hos andra. Men om än i det rent artistiska icke röjande någon egendomlighet, har hon dock städse i ämnena och ofta ännu mer i den värme och intensitet, hvarmed de blifvit fattade, visat sig afgjort fosterländsk. Det är därför så mycket mera påfallande, att den andra generationens artister icke fortsatte banbrytarnes försök att i konstens fasta former pånyttföda den fornfinska mytdiktningens gestalter. Den mening tycktes göra sig gällande, att nationalsångens ofta måttlösa fantastik omöjliggjorde den för konstnärlig framställning. Emellertid hafva senast flere af våra yngre konstnärer börjat återupptaga dessa motiv. Hit höra Edelfelts »Magdalena», Vallgrens »Aino» och »Mariatta», Stigells »Väinämöinen» och »Ilmarinen» å studenthusets fasad i Helsingfors, Vikströms »Kullervo» som herdegosse, ett stort triptykon af Gallén till Ainosagan (1891, beställning af finska regeringen) samt hans illustrationer till Kalevala (se pl. s. 300). Men då den finska konsten återvänder till denna sin ursprungliga källa, så sker det med helt andra krafter och i fullt medvetande af att det fosterländska i ämnet icke mer kan överskyla konstnärliga svagheter.

Må vi icke tilltro oss att opartiskt kunna bedöma värdet af hvad den finska konsten hittills frambragt.

torfrök», båda af år 1891, »Vinterlandskap» (1893). Hans porträtt höra till det bästa den finska konsten hittills presterat, och senast (1893) har han i en stor bild af gripande stämning skildrat svedjefolk vid det hårda arbetet att bryta bygd i den finska ödemarken. Till dessa två sällar sig bildhuggaren EMIL VIKSTRÖM (f. 1864), hvars »Stockflötare» (1891), som, balanserande på en flytande stock, med vild fart stryker ner för en fors, gifver prof på hans kända lynne, hans sorgfälliga naturstudium och hans kraftiga karakteristik. Men med behandlingens liffullhet och säkerhet förbinder han i sitt utkast till gafvelgrupp för ständerhuset i Helsingfors (1893) tillika ett öfverraskande innehåll af levande tankar och skapar ett fullödigt helt af den svåra uppgiften att ej blott tvångslöst utfylla tympanonfältets triangel, utan äfven förena den historiska bilden af Kejsar Alexander I, vid Borgå landtdag tillförsäkrande det finska folket en egen framtid, med en framställning af denna handlingens följd — Finlands utveckling i hägnat af

Stockflötare, efter en staty af E. VIKSTRÖM.

Den fosterländska stoltheten öfver det egna är ju städse redo att öfverskatta dess betydelse. Men huru den oväldiga domen än må falla, så torde dock två goda egenskaper knappast kunna fränkännas vår unga konst. Väl är det språk hon talar det universelt moderna, men den ande, som besjälar henne, är afgjort finsk. Och emedan konsten hos oss, mer än annorstädes, fått bestämma publikens fordringar, så har hon jämförelsevis fritt kunnat följa öfvertygelsens väg. Hennes utveckling har varit smid, ty den har ledes af allvarlig sträfvan och varm tro. Hon har hållit sig oberörd af flärden och sensationslusten och har icke offrat åt den banala smaken på bekostnad af bättre vetande för lätt köpt vinnings skull.

I dessa egenskaper se vi den säkraste borgen för den finska konstens framtid.

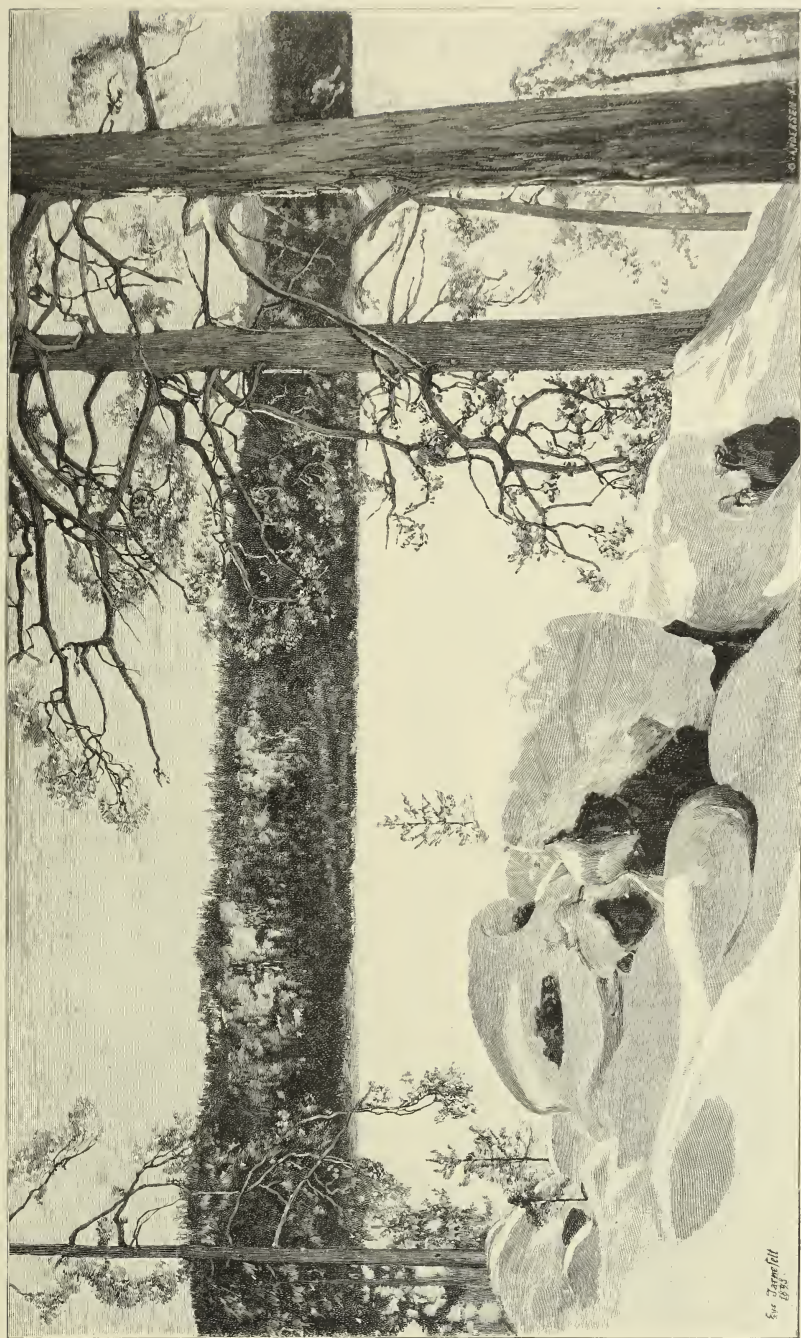
Brudens visa, efter en tafla af G. BERNDTSON.

Medan skulpturen och måleriet af den fosterländska hänförelsen väcktes till lif och sporrades till en rask utveckling, föll däremot byggnadskonsten i Finland efter Engels död tillbaka i sin dvala, hvarur hon blott sporadiskt vaknade för att gifva upphof åt någon mera betydande offentlig byggnad, en gång till och med åt en hel stad, det nya Vasa. Vi kunna från denna period bland de fåtaliga arkitekterne af konstnärliga tendenser nämna endast en af finsk börd, Engels elev A. F. GRANSTEDT; de öfriga, i främsta rummet de officiella representanterna för arkitekturen i landet, intendenterna för byggnadsstyrelsen och flere af »länekonduktörerna», voro utlänningar. Till de redan nämnda bör ännu läggas svensken G. T. CHEWITZ (död 1862 i Åbo), som bland annat bygde finska riddarhuset i Helsingfors och hvilken såsom lärare gjorde sig mycket förtjent om den finska arkitekturen.

MIDDAGSHVILA.

EFTER EN TAFEL AF AXEL GALLÉN.

VINTERLANDSKAP.

EFTER EN TAPLA AF EERO JÄRNEFELT

MARIATTA,

EFTER ETT SKULPTURVERK AF W. WALLGREN.

Denna tröghet måste främst tillskrifvas bristen på kapital, städernas obetydlighet och i icke ringa mån äfven byggnadsmaterialet, som för det mesta utgjordes af det billiga träet ej blott på den skogsfyllda landsbygden, utan äfven i städerna — Helsingfors icke undantaget, till dess byggnadsordningen af år 1875 förbjöd dess användande inom ett vidsträckt område af hufvudstadens centrum. Till och med för kyrkobyggnader hade träet blifvit regeln, åtminstone allt sedan stora ofredens tider.

Men så var det äfven illa sörjdt för arkitekternas utbildning. Ty utom att på sextioalet en lärare i arkitektur (utländig äfven han) under några år var anställd vid tekniska realskolan i Helsingfors, var den enda undervisning i byggnadskonst, som intill nämnda läroverks ombildning till polyteknisk skola (1872, sedan 1879 polytekniskt institut) erbjöds i landet, den, som stod till buds på det såkallade »intendentkontoret» (sedan 1865 Öfverstyrelsen för de allmänna byggnaderna), där unge män nödtorftigt fingo lära sig teckna och hjälpa till vid uppgörande af arkitektoniska ritningar.

Från detta kontor utgick emellertid vår äldsta generation arkitekter, hvilka dock utomlands kompletterade sina studier. Bland desse kan särskildt A. H. DALSTRÖM (1829—1882) tillskrifvas betydelsen af den förste i den nu följande raden af konstnärligt utbildade finska arkitekter, liksom han

1870 blef den förste infödde direktören för byggnadsstyrelsen. Bland de verk han utfört bör särskildt studenthuset i Helsingfors framhållas.

Följer så en yngre släktled, som, oafsedt intendentkontoret, började sin utbildning hos den ofvannämnde Chiewitz, men gjorde sina egentliga studier under den genialiske F. W. Scholander i Stockholm samt på resor i Europas olika länder: TH. DECKER (f. 1838), F. A. SJÖSTRÖM (1840—1885), TH. HÖLJER (f. 1843) och J. AHRENBURG (f. 1847). Chiewitz' elev var äfven E. LAGERSPETZ

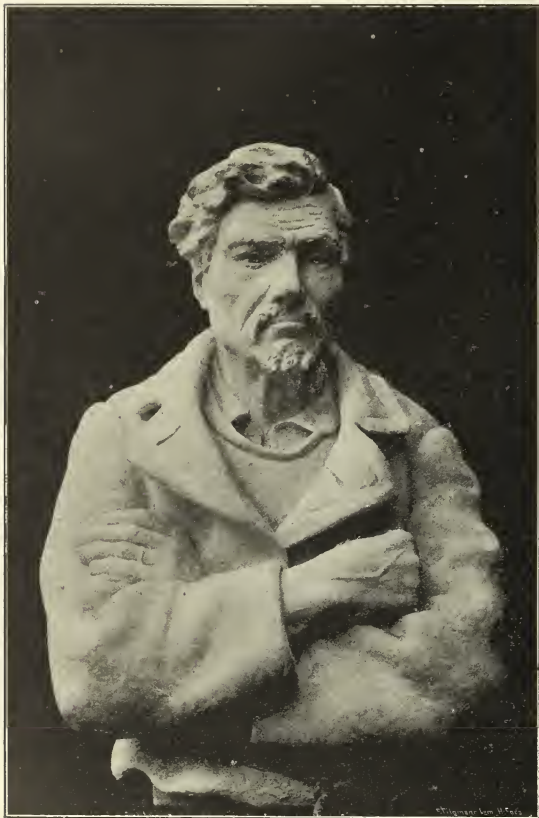
Den första undervisningen, efter en teckning af A. GALLÉN.

(1847–1884). Först friherre S. GRIPENBERG (f. 1850) och C. G. NYSTRÖM (f. 1856) kunde vid polytekniska skolan i Helsingfors inhenta grundliga kunskaper i facket, hvilka de sedan yttermera utvecklade hos den berömda Heinrich Ferstel i Wien.

Denna tillströmning af inhemska förmågor på ett område, som hos oss hittills plöjts blott af utlänningar, hade sin förutsättning i landets efter Krimkriget uppblomstrande välstånd och den raska fart byggnadsverksamheten på grund häraf tagit sedan medlet af sjuttioalet. Offentliga byggnader för statsförvaltningens alla grenar, för kyrkans, skolans, städernas och ständernas behof, hafva i stort antal uppförts öfverallt i landet. Men särskildt har den hastigt tillväxande hufvud-

staden lemnat arkitekterne uppgifter i riklig mängd. I det gammalmodiga, småstadsmässiga beståndet af låga trähus ha under de sista femton åren uppvuxit bitar af en framtida storstad i modernaste stil. Och äfven privatarkitekturen gör genomgående anspråk på att presentera sig i konstnärligt skick.

Visserligen påminner en och annan monumentalfasad från den senaste byggnadsperioden ännu i viss mån om Engel — särskildt genom den icke sällan återkommande kolonnställningen å midtelpartiet öfver bottenvåningen (Dalströms studenthus, Lagerspetz' Nylands bataljons officersflygel, Gripensbergs hus för Finska litteratursällskapet, Nyströms statsarkiv, alla i Helsingfors, samt Ahrenbergs guvernörsresidens i Wiborg). Men den moderna arkitekturen går dock numera i en så helt annan riktning, än under förra hälften af seklet, att hon äfven hos oss grundväsentligt förändrat skaplynne sedan Engels dagar. Det Helsingfors, som nu håller på att växa upp omkring den af honom gifna stommen, är en helt annan andas barn. Engels stora tanke — en stad af arkitektonisk helgjutenhets, lemnas obeaktad af de centrifugalt sträfvande byggnadsstilarne. Den enkelt klassiska hållningen ger rum för omväxling i det hela, pittoresk rikedom

En arbetare, efter ett skulpturverk af R. STIGELL.

i det enskilda. Arkitekterne i Finland äro af begränsade kapitaltillgångar och gråstenens olämplighet för boningshus hänvisade till teglet. Men detta har likväl sällan fört till en ren tegelstil (såsom till exempel i Højers brandverkshus i Helsingfors), utan mest till öfvermålad rappning med detaljer i gips, det vill säga till en påfäst klädnad, hvars lätthandterlighet och billighet gifvit den nyaste arkitekturen i Finlands hufvudstad en yppigt dekorativ riktning, som knappast uttrycker det finska samhällets allmänna karakter och materiella resurser.

DE SKEPPSBRUTNE.

EFTER EIT SKULPTURVERK AF R. STIGELL.

Epokgörande för den finska byggnadskonstens utveckling blef Sjöströms auställande såsom lärare i arkitektur vid den nyinrättade polytekniska skolan i Helsingfors 1873. Ty han förstod ej blott att väcka den konstuärliga hågen hos sina elever och meddela dem godliga kunskaper, utan gaf dem äfven såsom praktiserande arkitekt det vackraste exempel.

Sjöströms byggnader utmärkas genomgående af lugn måtta, parad med fin elegans och renhet i linier och detaljer, om än de olika historiska stilarter han på modernt vis tillämpade ingalunda vidhöllos med arkeologisk stränghet. I Mahngårds herresäte (nära Lovisa) ansluter han sig till den holländska slottsstilen, i Kides grästenskyrka till den romaniska stilen, medan af hans tre projekt till ständerhus de två tidigare voro fritt komponerade efter medeltida motiv. Helst vände han sig likväl till den italienska renässansen, hvarpå hans tredje ständerhusprojekt är ett exempel, hvars härlighet dock ej förmådde bevara det från samma öde, som drabbade de två föregående — att förblifva luftslott på pappret.

Sjöström hörde till de högst begåfvade konstnärer vårt folk hittills frambragt, men han rycktes bort nästan samtidigt med Takanen, liksom denne i sin fulla mannakraft, och liksom han i den stund en stor uppgift skulle gifva hans geni dess fulla utveckling, dess lyftning till det storartade.

I produktivitet kan ingen af våra arkitekter mäta sig med Højjer, som måhända mer än de öfriga tillsamman bidragit till att gifva Helsingfors dess förändrade karakter. Till sitt skaplynn är han, man vore frestad att säga, den rena motsatsen till Sjöström. Fantasirik och originel, söker han främst det lifliga och glänsande, bekymrar sig föga om lugnet och stilfullheten, bryter linierna, framskjuter gaflar och hörnpaviljonger, hopar massor af dekorativa element och klär det hela i brokig färgprakt. Det plastiska jämnmättet i Sjöströms arbeten ersätter han genom en pittoresk effekt. Bland den stora mängden af Højjers byggnader i Helsingfors nämna vi det smakfulla folkbiblioteket, Ateneum, frivilliga brandkårens hus samt brandverksbuset, hvars sköna torn bildar en utmärkande punkt i stadens silhuett.

Ehuru Gripenberg och Nyström vidhålla Sjöströms arkitektoniska principer, visa äfven deras byggnader, i hvilken grad smaken för och behovet af lyx vuxit hos oss. I ständerhusets hufvudfasader har Nyström till och med upptagit sin lärares idé, medan han i det inre anordnat ett praktfullt trapphus med ett af kolonner uppburet tak och en fin kontrast mellan det färgade öfverljuset och vestibylens halfdunkel. Dess skönaste prydnad från senaste tid skänkte han likväl Helsingfors genom statsarkivet, hvars grekiskt ädla formbildning, trots en större rikedom, fritt ansluter sig till Engels klassiska föredöme. För sparbankshuset i Åbo med dess stora konsolgesims har Gripenberg däremot sökt förebilden i den tidigare florentinska renässansen.

Decker och Ahrenberg hafva hufvudsakligen arbetat för landsorten. Af den förstnämnde äro de vackra, romaniserande kyrkorna i Tammerfors och Sibbo (Nyland), medan den senare bland annat lemnat ritningarna till slottet på Kjuloholm i holländsk renässans. En spirituel, idérisk och mångsidig natur, har Ahrenberg äfven utmärkt sig som författare och som dekoratör (utsmyckningen af grafkapellen i Åbo domkyrka och inredningen af kejsarvillan i Willmanstrand).

Väl har arkitekturen i det oafvisliga behovet en vida starkare förutsättning för sin existens i ett fattigt land, än de öfriga konsterna. Men tillika den i syskonringen, som fordrar de ojämförligt största tillgångarna, och den, som minst egnar sig för nttryckande af en personlig konstnärskdrift, har hon likväl sist bland alla såsom själfmedveten konst rotfäst sig i vår mark. Den första generationen af finska arkitekter är ännu i sin fulla mannaålder, och det vore därför mycket för tidigt att söka sammanfatta den finska byggnadskonstens mångfrestande sträfvan i en gemensam karakteristik.

F. A. Sjöström.

B. MUSIKEN.

Tonkonsten, det omedelbaraste uttrycket för människans skönhetsinne, var älskad och utöfvad af Finlands folk redan i de tider, hvilkas drag stå tecknade endast i dikt och saga. Så länge den muntliga traditionen utgjorde den enda formen för bevarandet af folkpoesins alster från slägte till slägte, var dikten städse tillika sång. Bågel var runosångarens melodi, enkla de toner, med hvilka han på sin »kantele» ledsagade sången. Denna musik tjänade den reciterande såsom metriskt stöd. Då den rika folkdiktningen af hängifna forskare samlats, var det framför allt de poetiska skatterna, som väckte samtidens uppmärksamhet. I senaste tid har dock äfven runornas forna följeslagare, den egendomliga episka musiken, begynt tillvinna sig intresse.

Vår folkmusik i öfrigt, främst den egentliga folkvisan, synes föga påverkad af runosången och företer icke heller, såsom inhemsk tonkonst, samma ursprunglighet. Nutida forskning har ådagalagt folkvisans i »vandring» från land till land, och om än under seklets lopp den främmande sången blifvit nationalegendom, är det dock merendels lätt att uppåga en grundton, gemensam för många och vidt skilda nationer. Vemodet är den nordiska folkvisans grundstämning, och enkelheten i den harmoniska byggnaden dess naturliga karaktersdrag. Dock kunde måhända såsom en för den finska folkvisan betecknande egendomlighet angifvas, att stämningen däri ofta ter sig ej blott såsom vemod, utan rent af såsom missmod. Nationens skaplynn, påverkadt af yttre lefnadsvilkor, har gifvit folkvisan sin prägel, och sedan tidernas början hafva glädje och sorg ingått i det finska folkets lif ungefär i samma förhållande, som värme och köld i vår karga natur.

Ur rent konstnärlig synpunkt företer vår folkviselitteratur stycken af ganska olikartadt värde, och mer än ett af dem har uppmärksamats mera på grund af den i dunkel höljda härkomsten, än på grund af styckets musikaliska innebörd. Enskilda af våra folkvisor äro dock konstverk i egentlig mening. Så t. ex. den djupt sorgbundna »Voi äiti parka» (O, du arma moder) och den undersköna »Tuoli on mun kultani» (Där dröjer min älskling), för visso en af världens vackraste folkmelodier.

Förutom de finska folkvisorna, till hvilkas område samtliga de åberopade höra, och hvaribland åtminstone några antagas hafva rent finländsk härkomst, har ett icke obetydligt antal svenska visor af skandinaviskt ursprung och skaplynn, sjungna bland vårt lands svenskatalande kustbefolkning, blifvit upptecknadt. Åtskilliga bland dem erbjuda i musikaliskt värde och karakteristisk egendomlighet motstycken till de vackraste finska.

Mycket arbete har redan egnats uppsamlandet af de poetiska skatter, som i visans form under århundraden lefvat på folkets läppar. Resultatet häraf föreligger i flera betydande publikationer; men afslutadt är detta arbete ej. Vår tids lifliga intresse för folklöreforskningen skall sannolikt äfven från detta område ännu bringa mängen pärla i ljuset.

Om den historiska utvecklingen af skön konst i vårt land öfver hufvud kan sägas så godt som fullständigt falla inom gränserna för en framställning af Finland i 19:de seklet, så gäller detta i synnerhet musiken.

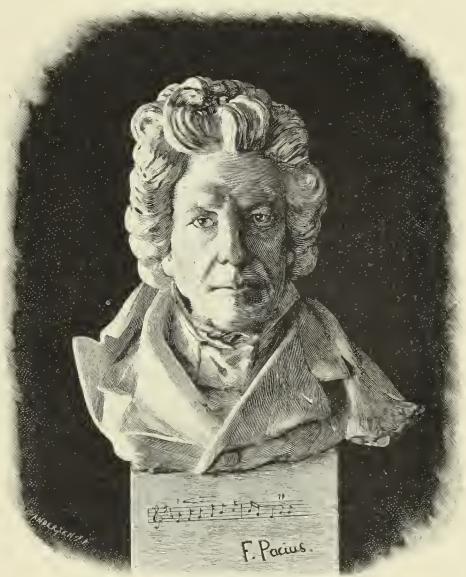
De första yttringarna af verksamt musiklif i vårt land röjdes vid 19:de seklets början inom det i Åbo år 1790 grundade »Musikaliska sällskapet», hvars syfte var att under samverkan af ortens musikvänner och yrkesmusiker vid enskilda och offentliga konserter bereda värdefulla tonverk uppförande och allmänheten nytta och nöje. Efter det afbrott, som vållats af 1808 års krig, fortsatte sällskapet sina sträfvanden. Men styrelseverkens förflyttning till den nya hufvudstaden Helsingfors år 1819 och i synnerhet den förhärjande branden år 1827 med universitetets omedelbart därpå föranledda öfverflyttande till Helsingfors verkade förlamande på stadens andliga lif, och »Musikaliska sällskapet», hvars arbete på ett därtills obrutet fält bildat en betydelsefull

epok i den goda smakens historia i vårt land, har sedermera ej länge innehaft ledningen af tonkonstens öden i Finland.

Särskildt kännbar blef för musiklivet i Åbo förlusten af studentsången, den förnämsta beståndsdelen i stadens vokala resurser. Efter mönstret af den akademiska kören i Upsala hade den första manskvartetten år 1819 organiserats af några hemvänderande studenter. Den vann inom kort tid, under ledning af universitetets skicklige musiklärare K. V. SALGÉ (1779—1833), en utveckling, som möjliggjorde lösandet af betydande uppgifter. Detta bidrog naturligtvis att i samma mån öfverflytta tyngdpunkten för musikintressena till Helsingfors, då denna stad blef högskolans säte. Härtill kom, att universitetet lyckades såsom Salgés efterträdare vid sig fästa den man, som sedermera blef vårt lands främste tonskald, nämligen FREDRIK PACIUS (född i Hamburg 1809, död i Helsingfors 1891). Innan dess hade musiklivet hos oss nästan uteslutande inskränkt sig till exekverande konst. Från och med Pacius ega vi äfven en inhemsk musikalisk litteratur.

Emellertid hade vårt land redan före denna tid frambragt en betydande komponist, BERNHARD HENRIK CRUSELL (1775—1838), hvilken dock i ynglingaåren flyttade öfver till Sverige, hvarför hans verksamhet rätteligen tillhör detta lands musikhistoria. Crusells största arbete, den komiska operan »Lilla slafvinnan» (1825), har upplefvat flere föreställningar äfven i Finland, senast vid firandet af konstnärrens hundraårsminne år 1875. Mest känd och värderad blef Crusell dock genom sin musik till sånger ur Tegnér's Frithiofs saga, hvilken med den allbekanta dikten under decennier lefvat på allas läppar och ännu är i besittning af mycken lifskraft.

Medan sålunda vår förste inhemske komponist verkade utom landets gränser, skapades våra första inhemska tondikter af en utländsk man. Fredrik Pacius tillträdde vid 25 års ålder, efter att därförinnan hafva varit anställd såsom konsertmästare vid hofkapellet i Stockholm, musikläraretjensten vid universitetet i Helsingfors. Uppfostrad af mästarene Spohr och Hauptmann, företrädde han äfven såsom komponist den Spohrska klassisk-romantiska skolans riktning och visade sig i sina bästa verk, såväl som i sitt sant konstnärliga violinspel, såsom den store tondiktarens värdige lärjunge. Dessa konstnärsegenskaper i förening med handlingskraft och en vinnande personlighet satte Pacius i stånd att på den unga hufvudstadens musiklif utföra ett genomgripande inflytande. Med ortens ytterst begränsade orkester och körresurser, af honom sammanställda till en »Symfoniförening» (1845) och en »Sångförening» (1848), uppförde Pacius efter hand musiklitteraturens storverk, sådana som Spohrs »Die letzten Dinge» och »Das Vater unser», Grauns »Tod Jesu», Händels »Messias», Mendelssohns »Paulus», Cherubinis »Requiem» och Fel. Davids »Le désert», Spohrs »Messa» för 8-stämmig a-capella-kör, måhända den svåraste köruppgift, som lösts hos oss (1868), nästan alla Beethovens symfonier m. fl. Studentsången ledde han med största insigt och intresse, och därutöfver fann han tid till en musikalisk diktareverksamhet, som icke blott blef banbrytande i Finland, utan ock tillförsäkrar honom en hedrad plats inom samtidens musikhistoria. Pacius' största verk, operan *Kung Carls jagt*, med text i historisk-romantisk

Fredrik Pacius.

styl af Z. Topelius, tolkades, förnämligast af amatörer, första gången år 1852 i Helsingfors och emottogs med häuförelse. Fyra år därefter uppfördes verket på k. operan i Stockholm såsom festspel vid Karl XV:s kröning, och det har äfven därefter ingått i sagda teaters repertoar. I Helsingfors upptogs »Kung Karls jagt» ånyo, i delvis omarbetadt skick, åren 1875 och 1880. En oförminskad och förtjent popularitet åtnjuta ännu i denna stund särskilda af operans partier, bland andra den härliga romansen »Och hafvets unga tärna» samt den praktfulla, i tidens pompösa smak skrifna finalen. Ett annat dramatiskt musikverk af Pacius, diktadt till Topelius' sagospel »Prinsessan af Cypern» och uppförd i Helsingfors åren 1860 och 1876, är för den större allmänheten känt förnämligast genom cavatinan »O barn af Hellas» och den på runomelodin byggda »Kvarnsången». Bland Pacius' talrika större kompositioner må vidare nämnas »Fantasi för violin» (1842), »Violinkonsert» (1845), kantaten »Weihe der Töne» (1839), »Zigenarmarsch» (1841), »Festmarsch» (1842), »Allegro Maestoso» (1850), »Mirjams Siegesgesang» (icke uppförd) och Porthan-kantaten (1859). Pacius' fosterländska betydelse grundar sig dock i främsta rummet på hans sångkompositioner, t. ex. den fulländadt sköna »Suomis sång», »Soldatgossen», »Fridsböner», samt framtör allt vår folksång »Vårt land», komponerad år 1848 till Runebergs härliga dikt af samma namn och för första gången sjungen vid studentkårens minnesvärda »majfest» den 13 maj samma år (jfr. ofvan ss. 171, 282).

Med oförminskad intresse för konsten verkade Pacius såsom tonsättare ända intill sin ålders höst. Han hade tillfredsställelsen att år 1887 få uppförd en under de nästföregående åren komponerad opera »Loreley» till text af Em. Geibel. Fyra år därefter slöt Fredrik Pacius sitt verksamma lif, ärad och saknad såsom den finska tonkonstens fader.

Nationell i egentlig mening var dock, naturligt nog, icke den konst Pacius grundlagt och utöfvat i vårt land. Hvad hans impulser skola frammana, kommer sannolikt att bära prägeln af nationens skaplynne, men hans egen insats i vårt konstnärliga lif var till öfvervägande del en skänk ur ett större, rikare folks musikaliska öfverflöd. Detta Tysklands dominerande inflytande, märkbart på flere områden af vår kulturutveckling och särskildt inom musiken, stadfästes ytterligare genom den andra i ordningen af våra betydande komponister: KONRAD GREVE (1820—1851). Född i Tyskland och elev af Ferd. David i Leipzig, blef Greve vid 22 års ålder anställd såsom konsertmästare och dirigent vid det återupplifvade musikaliska sällskapet i Åbo. Han utöfvade i denna egenskap samt särskildt såsom komponist en i förhållande till den korta lifstid, som blef honom beskärd, mycket rik och betydelsefull verksamhet. Greves förmåsta arbeten äro: musiken till »Sommarmattan» (1847) och till sagospelet »Systrarna på Kinnekulle» (1850), båda af N. H. Pinello, samt till F. Berndtsons historiskt-romantiska skådespel »Ur lifvets strid» (1851). Sistnämnda stycke, minnesvärdt i vår konsthistoria äfven därför, att »Björneborgarnes marsch», numera kanske hela nordens populäraste musikstycke, då för första gången efter 1809 offentlig utfördes, hade för sin framgång i icke ringa grad att tacka Greves vackra musik.

De af Pacius och Greve representerade Spohr-Mendelssohnska traditionerna föranledde icke omedelbart uppkomsten af någon musikalisk skola hos oss. Allmänhetens anspråk voro, änskönt de båda mästarnes verk med tacksamhet och beundran emottogs, ännu för små för att uppträffa den ofriga inhemska produktionen öfver dilettantismens nivå, och konstbehovet var ännu icke starkt nog att erbjuda den allvarligt arbetande musikern ekonomisk bergning.

Bland dilettanter, som på denna tid med bifall utöfvade komposition, må nämnas FREDRIK AUGUST EHRSTRÖM (1801—1850), orgelnist i Helsingfors, samt AXEL GABRIEL INGELIUS (1822—1868). Båda komponerade företrädesvis sänger, bland hvilka särskildt Ehrströms »Vid en källa» samt Ingelius' täcka »Vårsång» fortfarande åtnjuta popularitet.

Såsom dilettant debuterade äfven Pacius' svärson, Kalevalas berömda öfversättare till svenskan, KARL COLLAN (1828—1871), bibliotekarie vid universitetet i Helsingfors. Utrustad med rik musikalisk begåfning, gjorde han sig vid mogna år förtrogen med konstens teori, därtill närmast

föranledd af sina i vetenskapligt syfte företagna forskningar på folkvisans område. Hans kompositioner, i främsta rummet sänger för manskvartett och för en röst vid piano, röja ock inflytandet af denna hans forskning. Collan är i själfva verket den förste af våra tonskalder, som sökt på sin konst tillämpa folkdiktens vackra maning: »Lyssna till den granens susning, vid hvars rot ditt bo är fästadt», och hans sångers popularitet grundar sig i icke ringa grad just på detta deras nationella skaplynne. Till Collans bästa skapelser hör den underbart vackra »Otaliga vägor vandra» (ord af Runeberg), en förklarad gunstling hos alla sångens vänner i Norden, vidare »Stjärnan», »Rose-Marie», »Sylvias julvisa», »Du är min ro» m. fl. De värdefullaste af Collans manskvartetter äro »Wasa marsch» (ord af Topelius) och »Savolaisten laulu» (ord af Ahlqvist), musikaliskt väl funna och väl arbetade sänger, burna och genomandade af en ungdomligt förtröstansfull fosterlandsskärlek.

Med rika löften begynte FILIP VON SCHANTZ (1835—1868) sin korta konstnärsbana. Student år 1853, föranleddes han af en konflikt med universitetets disciplinära myndigheter år 1855 att lämna universitetet och egna sig åt musiken. Efter två års studier i Leipzig kunde han redan år 1858 vid en konsert i Helsingfors fylla programmet med egna kompositioner, främst en »Kullervo ouvertyr» och studentmarschen »Vi äro andens fria folk». Under åren 1860—1863 var von Schantz dirigent vid den nybildade teaterorkesten, begaf sig efter teaterns brand sistnämnda år till Sverige och återvände, från vexlande konstnärliga triumfer och ekonomiska motgångar därstädes, med bruten helsa till Helsingfors år 1864. Bland von Schantz' kompositioner intages främsta rummet, förutom af de redan nämnda, af musiken till R. R. Rosendahls 4 akters skadespel *Ainamo* (1861) samt »Ynglingens drömmar», kantat med soli, melodram, kör och orkester till Topelii dikt med samma namn. Sistnämnda arbete, uppfördt först efter kompositörens död, röjer sin upphofsman's begäfnings i dess vackraste sidor, men lider därjämte af brister, hvilka väl varit främsta orsaken till, att den af så många musikkvänner i kärt minne bevarade tondikten under mer än två decennier icke åter upptagits på våra konsertprogram. Beklagligtvis tillbakahölls nämligen von Schantz' skaparekraft af de teoretiska studiernas ofullständighet, och hans större arbeten förete därför flerstädes dilettantens famlande osäkerhet vid sidan af kontrapunktisk finess och inspirerad melodik. Detta omdöme gäller äfven den ofvan nämnda studentmarschen, hvars eldande tjuskraft dock ännu länge skall motstå smakens vexlingar. Det fins däri, likasom i Collans marscher, en ljus, lifvande optimism, något af 60-talets gryende nationela själfmedvetande och nyvaknade lefnadsmod. Äfven flere af von Schantz' mindre sänger röja en utprägladt konstnärlig individualitet och intaga ett framstående rum inom vår lyriska musikkritteratur.

K. Collan.

Bland de förenämndes samtida må nämnas KARL GUSTAF WASENIUS (f. 1821) och AUGUST TAVASTSTJERNA (1821—1882). Den förstnämnde är minnesvärd icke allenast såsom främjare och mångårig ledare af musiklivet i Åbo, utan ock såsom tonsättare (sångspelen »Bouppveckningen», »Guldkorset», »Tre friare» m. m.). Tavaststjerna, på sin tid en af vårt lands mest uppburne amatörsångare, har efterlemnadt ett stort antal delvis värdefulla kompositioner. Främst bland dessa märkes operan »Semfira» (till text efter en dikt af Puschkina), uppförd i Helsingfors 1870, samt några större andliga sänger: »I Jerusalems döttrar» m. fl.

Collans och von Schantz' närmaste efterträdare såsom tondiktens målsmän i Finland höra samtliga ännu till vår tid, och en fullt objektiv uppskattning af deras verk kan därför väntas först af en kommande granskning. Att märkas är emellertid, att de sociala förutsättningarna för utförfandet af skön konst i vårt land och allmänhetens anspråk på hvad därutinnan bjödes under de senaste decenniernas snabba kulturutveckling väsentligen stegrats. Man har vant sig vid att

äfven på den inhemska musikaliska produktionen tillämpa högsta möjliga måttstock, och dilettantismen är numera också hos oss utesluten från varaktig framgång på konstens värdjoberna.

Främst i våra nutida musikers led står F. Pacius' efterträdare såsom musiklärare vid universitetet, RICHARD FALTIN (f. 1835). Från sitt fosterland Tyskland, där han erhlållit sin musikaliska utbildning, kom Faltin vid unga år till Finland, och han har sedan dess egnat vårt land allt sitt arbete, hvarför han med skäl kan räknas bland de våra. Under åren 1856—1869 anställd i Wiborg, grundade Faltin därstädes en sångförening och en orkesterförening samt gaf genom talrika konserter, vid hvilka han själf medverkade, dels såsom ledare, dels såsom komponist och virtuos, ortens musiklif en ditills onoad lyftning. Hufvudstadens konstitressen har Faltin (sedan år 1869) främjat såsom orkesteranförare och musiklärare samt i synnerhet såsom skapare och ledare af den under åren 1871—1884 verkande »Sångföreningen».

Faltins förnämsta musikaliska arbeten äro: Kantat vid en fest för Topelius (1888) för kör a-capella, Promotionskantat (1890) för kör, soli och orkester, till omfattning och konstnärlig förtjenst ett af de mest betydande arbeten, som skapats i Finland, talrika sånger, dels för en röst vid piano, dels för manskvartett, äfvensom en mängd arrangement (Hilarianska lofsånger för kör, folkvisor, Bellmansmelodier m. m.). Dessutom har Faltin utgifvit koralböcker för finska kyrkan och en rik samling preludier och koral Slut, ett i sitt slag mönstergilt arbete (1888—1892).

Uti ledningen af hufvudstadens och därmed hela landets musiklif deltagar vid sidan af Faltin MARTIN WEGELIUS (f. 1846). Efter fullbordade musikstudier i Wien och Leipzig, därvid särskildt Richard Wagners banbrytande reformarbete bestämt grundriktningen för hans musikaliska åskådningssätt, har Wegelius dels såsom komponist, dels såsom direktör för landets enda högskola för tonkonst: Musikinstitutet i Helsingfors, utöfvat en mångsidig verksamhet och främjat de nyare musikaliska idéernas insteg i vårt land. Wegelius' förnämsta kompositioner äro: Ouvertyr till »Daniel Hjort», konserterondo för piano och orkester, två kantater: »Den 6 maj», komponerad till J. L. Runebergs minne (1878), och »Jultatten», några a-capella-körer, »Necken» (dramatisk kör till text af G. Wennerberg) samt två ballader, »Ungmö i hunden» och »Mignon», för soloröst med orkester. Dessutom har Wegelius på det vetenskapliga området offentliggjort två värdefulla arbeten: »Allmän musiklära» (1889) och »Den västerländska musikens historia» (1893).

ROBERT KAJANUS (f. 1856), ledare af Helsingfors konsertorkester, har såsom komponist i främsta rummet omhuldat instrumentalmusiken, särskildt den orkestrala. Elev af konservatoriet i Leipzig och af J. Svendsen, debuterade Kajanus år 1881 med en symfonisk dikt, »Kullervo», uppförd under hans egen ledning i Leipzig. Bland hans större kompositioner märkas i öfrigt: två »Finska rapsodier» (1882, 1886), den förra uppförd äfven i Leipzig och Dresden, »Sorgmarsch med anledning af E. Lönnrots död» (1884), »Aino», en symfonisk dikt, och »Romans» för violin med orkester, m. m. Kajanus har äfven komponerat särskilda sånger för manskvartett och för en röst samt stycken för piano.

I moderniserande riktning, under inflytande af den nutida tyska musiken, särskildt Liszt, har KARL FLODIN (f. 1858) både såsom kritiker och som komponist sökt leda allmänhetens musikaliska uppfattning. De mest betydande bland hans kompositioner äro: »I skären», manskör, »Cortége» för homorkester, »I sommarnatt», för blandad kör, samt »Helen», scen ur Goethes Faust för sopran med orkester.

Det af Kajanus framgångsrikt upptagna försöket att med anslutning till folkmusikens skaplynne och vid behof med användande af dess motiv återgifva ämnen ur vår folkpoesi har vidare fullföljts af JEAN SIBELIUS (f. 1865). I likhet med von Schantz och Kajanus inspirerad af Kullervomytens sublima patos, har Sibelius uti en stort anlagd »Kullervo-symfoni» (1892) med rik fantasi och anmärkningsvärd originalitet, som dock ej sällan gränsar till godtycke, sökt gifva den härliga dikten en karakteristisk och specifikt nationel musikalisk dräkt.

Sibelius, som vid musikinstitutet i Helsingfors studerat komposition för Wegelius samt vidare utbildat sig i Berlin och Wien, har utom Kullervo-symfonin komponerat bl. a. en pianokvintett och en stråkkvartett, en »Scène de ballet» och en »Saga» för orkester äfvensom senast (1893) en imponerande orkestersuite till historiska motiv.

Bland begåfvade yngre tonsättare må för öfrigt nämnas ARMAS JÄRNEFELT (f. 1869), OSKAR MERIKANTO (f. 1868) och ILMARI KROHN (f. 1867), hvilka samtliga en vacker konstnärlig framtid synes vara förbehållen.

På sångens område förete särskildt de senaste decennierna anmärkningsvärda framsteg. Närmast gäller detta den samfälda sången, hvilken såsom manskvartett och »blandad kör» idkas snart sagt öfverallt i vårt land.

Enskilda föreningar för samfäld sång tillkommer äfven ur rent konstnärlig synpunkt en plats i vår musikhistoria. Främst bland dem står, förutom den Pacius'ska sångföreningen, hvars verksamhet ofvan anförts, den af Faltin år 1871 stiftade »Sångföreningen i Helsingfors», hvilken under sin trettonåriga tillvaro, med biträde af stadens orkester och framstående såväl utländska som inhemska solister, på ett förträffligt sätt återgifvit tonverk af största betydighet. Efter »Sångföreningens» upplösning år 1884 blef »Musikaliska föreningen i Wasa» körsångens förnämsta representant i landet. Grundad år 1880, har denna förening, sedan år 1883 under ledning af kaptenen AXEL STENIUS (f. 1856), med framgång löst några af oratoriemusikens större uppgifter, såsom Mendelssohns »Athalie»-musik, Cherubinis »Requiem», Faltins »Promotionskantat», Haydns »Skapelsen» m. fl. Föreningen har under stort bifall konserterat äfven i Helsingfors. I hufvudstaden äro de bästa sångresurserna numera åter sammanförda i en under R. Kajanus' ledning konstituerad symfonikör, hvilken år 1893 gjort sin egentliga debut med Beethovens storslagna »Missa solennis».

Den form, hvori samfäld sång mest idkas och älskas i vårt land, är dock manskvartetten. Från den akademiska kören, hvilken, med sina stadgade traditioner och sitt ständiga tillflöde af friska krafter, hos oss, likasom i Sverige, är kvartettsångens naturliga urbild och källa, utgå åt alla håll i landet musikälskande män, spridande hvar i sin stad, vid sidan af lifvets allvarliga värf, håg för kvartettsång. Den fyrstämmiga manssången har på sådant sätt efter hand blifvit ett karakteristiskt drag i det nutida Finlands sällskapslif.

Ur den akademiska sångföreningen hafva emellertid tid efter annan äfven särskilda elitkörer bildats. De första bland dessa voro de s. k. »tolfvorna», tredubbla kvartetter, hvilka på 1850- och 60-talen genom konsertresor i landet hopbragte penningar till det blifvande studenthuset i Helsingfors. De representerade den akademiska sångkonsten i dess bästa gestalt. Senare bildade sig vid universitetet, för tillfälliga ändamål, men med det medvetna sträfvandet att höja manskvartetten från amatörsångens till konstnärlighetens nivå, särskilda utvalda studentkörer, hvilka här kunna samfäldt betecknas med namnet på den senaste och mest kända bland dem, »M. M.» (»Muntra Musikanter»). Under mångårigt, tröget arbete (sedan 1878) och under insigtsfull och konstförfaren ledning, främst af körens grundläggare, GÖSTA SOHLSTRÖM, har »M. M.» i själfva verket, enligt den inhemska och utländska kritikens samstämmiga vittnesbörd, i afseende å sångens väl ljud, precision och nyantering nått ett mästernivå, som näppeligen kan öfverträffas. Också har ingen yttring af finskt musiklif utom landets gränser ådragit sig en så smickrande uppmärksamhet, som den »M. M.» vid sina talrika konsertresor tillvunnit finsk kvartettsång (St Petersburg 1878, Moskva 1882, Stockholm 1886, Köpenhamn 1888, Köpenhamn, Hamburg, Paris och Berlin 1889).

På sångens fält, så allmänt odladt i vårt land, äro för öfrigt de rent konstnärliga företeelserna fåtaliga. Ett berömdt namn vann under århundradets förra hälft sångerskan JOHANNA VON SCHOULTZ (1813—1863), hvilken med lysande framgång uppträdde såsom primadonna på flere af Europas främsta scener (Italienska operan i Paris 1833—1835), intill dess sjukdom i förtid bröt hennes konstnärsbana (1842).

Den första, som efter heune framgångsrikt eguat sig åt sängkonst i vårt land, är fröken EMILIE MECHÉLIN (f. 1838), elev af Masset i Paris, under flere år en af hufvudstadens mest anlitade konsertsångerskor.

Hennes elever fruarna IDA BASILIER-MAGELSEN (f. 1846), EMMY STRÖMER-ACITÉ (f. 1850) och EMMA ENGDahl (f. 1852), de två förstnämnda därefter elever af Masset och den sistnämnda af fru Marchesi i Paris, hafva företrädesvis eguat sig åt dramatisk sängkonst, fruarna Basilier och Acité vid den finska och fru Engdahl vid den svenska scenen i Helsingfors. Ida Basiliers konstnärssamhet inom eget land blef dock jämförelsevis kort, i det hon under åren 1871—1876 var fäst vid operan i Stockholm och efter därpå ingången äktenskap varit bosatt i Norge. Såväl på scenen som i konsertsalen har fru Basilier gjort sig känd såsom en utmärkt koloratsångerska. Fru Strömer-Acité, hvars sköna röst och sällsynt rika konstnärsbegåfning under »finska operans» tid (1871—1879) utgjorde dess främsta stöd, har därefter endast undantagsvis, senast vid några af heune anordnade operaföreställningar i hufvudstaden (1891—1892), funnit tillfälle till utbildning och användning af sin utpräglade sceniska talang. Äfven fru Engdahls teaterbana afbröts i förtid, då svenska teatern, ungefär samtidigt med den finska, nedlade sin operarepertoar. Sedan dess har hon dock under spelåret 1888—1889 såsom primadonna tillhört det af Aug. Arppe ledda »Inhemska operasällskapet», hvarförutom hon kreerade hufvudrollen i Pacius' opera »Loreley» (1887).

Europeiskt rykte har bland nutida finska sängerskor tillfallit endast fru ALMA FOHSTRÖM-VON RODE (f. 1856), elev af fru Nissen-Saloman i St Petersburg och Lamberti i Milano, samt fröken HORTENSE SYNNERBERG (f. 1856), elev af Lamberti. Efter korta engagement vid finska operan hafva båda med glänsande framgång uppträdt dels på scenen, dels på konserter i de flesta af Europas och Amerikas hufvudstäder, samt äro för närvarande (1893) anställda i Ryssland, Alma Fohström såsom primadonna vid ryska operan i Moskva, Hortense Synnerberg vid ett resande operasällskap. Fru Fohströms höga sopran, i förträfflig skola utbildad till utomordentlig konstfärdighet, ställer henne i främsta ledet bland samtida koloratsångerskor. Fröken Synnerberg är i besittning af en ovanligt djup och klangfull altstämma.

»Lieder»-sängen äger uti fru MARIA COLLAN (f. 1845), dotter till F. Pacius och enka efter K. Collan, en framstående representant, som speciellt återgifver sin faders och sin makes täcka skapelser med oöfverhärmligt behag.

Ett icke ringa antal talangfulla yngre sängerskor bereder sig att träda i de förenämndas spår och skall för visso under framtiden med heder representera den vokala konsten i landet.

Manliga sängkonstnärer af betydelse hafva härintills hos oss varit än mera sällsynta, än de kvinnliga. Den så allmänt omhuldade kvartettsängen tar de flesta vackra röster i anspråk utan att lända deras själfständiga utbildning till fromma, och utsigten till tryggad existens hör i vårt land tills vidare icke till konstnärslänans lockelser. Sålunda har bl. a. N. PALDANI (f. 1842), oaktadt sin musikaliska begåfning och sällsynt sköna tenorröst, kvarstannat inom amatörernas led.

Finska operan lyckades dock under sin korta, men i många afseenden lysande verksamhet äfven bland män tillvinna sig goda krafter. Bland dem må nämnas barytonsångarne ELIS DUNCKER (1844—1876) och BRUNO HOLM (1852—1881), båda i förtid skördade af döden, FILIP FORSTÉN (f. 1852), sedermera under en tid fäst vid k. operan i Stockholm, nu konsertsångare i Wien, och HJALMAR FREY (f. 1856), f. n. anställd vid k. ryska operan i St Petersburg, de enda finska sängare, som vunnit rykte utom landets gränser, samt ABRAHAM OJANPERÄ (f. 1857), numera sänglärare vid musikinstitutet i Helsingfors. Tenorsångaren GUSTAF HOLMSTRÖM (f. 1855) har varit anställd vid särskilda operatrupper i Skandinavien och Finland.

Operan, fataligt representerad bland inhemska konstverk, har äfven på våra scener varit en jämförelsevis sällsynt gäst. Dess historia faller i detta afseende nästan helt och hållet inom 1870-talet. Äfven tidigare hade operor visserligen med större eller mindre framgång blifvit gifna i hufvudstaden, dels af amatörer, dels af utländska sällskap, men först under nämnda tid förekomma

de regelbundet på repertoaren i Helsingfors, i det såväl svenska teatern (1871) som den finska (1872) begynte egna en del af sina krafter åt denna konst. Af öfvervägande betydelse för den inhemska musiken blef finska operan, hvilken under KAARLO BERGBOMS energiska ledning lyckades med användande af nästan uteslutande inhemska förmågor få ett stort antal af operalitteraturens representativa verk på ett tillfredsställande, stundom utmärkt sätt uppfördt. Äfven svenska operans repertoar var under denna tid betydande. Publiken förmadde dock ej uppbära kostnaderna för dessa företag, och den lyriska repertoaren nedlades vid decenniets slut, först på finska scenen (1879) och sedan på den svenska (1880). Efter denna tid har dramatisk musik ej varit varaktigt representerad i vårt land.

Den instrumentala tonkonstens historia i Finland är lätt öfverskådad. Det första försöket att upprätthålla en orkester gjordes, såsom nämnt, vid seklets början af »Musikaliska sällskapet» i Åbo. Äfven under senare tid har detta viktiga konstmedel, om än med många och långa afbrott, kunnat vidmakthållas i landets gamla hufvudstad, och tillkommer äran härför i främsta rummet den om ortens musiklif högt förtjente K. G. Wasenius, hvilken bland annat år 1868, då »Sällskapet» för tredje gången åter upprättades, organiserade en nästan uteslutande af inhemska musiker sammansatt orkester. För närvarande underhåller Musikaliska sällskapet i Åbo med bidrag af statsmedel en utmärkt orkester under ledning af den kände tyske musikern K. Müller-Berghaus.

Helsingfors hade ännu på Pacius' tid ingen stående orkester, utan nödgades denne vid behof samla för ändamålet nödiga krafter ur militärmusikkåren och bland ortens amatörer, hvilka han, såsom antyds, sammanslöt till en »Symfoniförening». Förmämligast på hans initiativ utsändes i slutet af 1850-talet några unga män med offentligt understöd till Tyskland för vinnande af färdighet i behandlingen af särskilda orkesterinstrument, och fickes sålunda till stånd det kapell, som år 1860 debuterade under v. Schantz' ledning. Med ett kort afbrott, i anledning af teaterbranden år 1863, har hufvudstaden sedan dess haft en stående orkester, hvilken under god ledning befunnit sig i stadigt framåtskridande. »Helsingfors konsertorkester», upprätthållen af en för ändamålet bildad orkesterförening med bidrag af offentliga medel, räknar för närvarande ett betydande antal artister och torde, väl sammansatt som den är och anförd af den talangfulle och konstförfarne R. Kajanus, få anses såsom ett af nordens förnämsta musikkapell.

Utom i Åbo och Helsingfors finnas numera stående orkestrar af betydelse äfven i Wiborg och Wasa. De militära musikkårerna lemna för öfrigt på dessa och andra orter ett godt bidrag till musiklifvet. Särdeles framstående är finska gardets hornmusik, sedan tjugi år med konstnärlig skicklighet ledd af kapellmästaren A. LEANDER.

Såsom skickliga pianister gjorde sig på 1870-talet fröken ALIE LINDBERG (f. 1849) och ett decennium senare HARALD VON MICKVITZ (f. 1859) kända genom konserter inom och utom landet. Den förra verkar numera för sin konst i Norge; den senare innehar anställning såsom professor vid konservatoriet i Carlsruhe. Inom den yngsta generationen eger denna konst hos oss åtskilliga synnerligen lofvande adepter (Edvard Fazer, Karl Ekman m. fl.). Den främste af våra violinvirtuoser, JOHAN LINDBERG (f. 1837), har sedan yngre år utfövat sin konst i Stockholm, där han numera är professor vid Kongl. musikaliska akademien.

Fullständig konstnärlig utbildning står vår musikstuderande ungdom till buds vid *Helsingfors Musikinstitut*, grundlagdt år 1882 af L. Borgström m. fl. musikvänner samt upprätthållet, med bidrag af statsmedel, genom en i sådant afseende bildad »musikförening». Under M. Wegelius' insigtsfulla ledning meddelas vid denna institution, som nu, sedan mer än ett decennium, med ständigt ökad elevfrekvens (101 år 1892—93) fullföljt sin vackra uppgift i konstens tjänst, af 9 lärare och 4 lärarinnor undervisning i såväl instrumentalmusik och sång som musikens teori. Musikföreningen har därjämte genom de musikafnär och konserter, som med tillhjälp af institutets konstnärliga krafter föranstaltats, tagit en betydande del i hufvudstadens musiklif under senaste decennium.

Äfven vid en med »Helsingfors konsertorkester» förbunden skola meddelas inom orkestermusikens fack undervisning åt talrika elever, hvarförutom ett stort antal enskilde lärare i alla delar af landet arbeta för musikbildningens och tonkonstens utbredning.

En glädjande yttring af stegradt intresse för tonkonst i vårt land äro de under senaste tid på initiativ af folkbildningen främjande sällskap anordnade musikaliska sommarfester, vid hvilka sång- och musikföreningar från hela landet samlats, än på den ena orten, än på den andra, till inbördes täflan och förnöjelse. Dessa fester verka icke blott höjande på musiklifvet inom de folkliga föreningar, som vid dem äro representerade, de bidraga tillika genom sin fosterländska syftning till att i allt vidare kretsar sprida kärlek till tonernas konst.

Begynnelse till en inhemsk tonkonst förefinnas redan. Allt flere musikverk hafva hemtat sina motiv ur rimosången och folkvisans vemodsfulla melodier eller landets drömmande, fagra natur, eller gifvit inspireradt uttryck åt stämningar och rörelser i vårt samhällslif. Framskridande i denna riktning, där den konstnärliga uppgiften adlas af patriotiska ingifvelser, ställer den finska musikediktningen sig vid sidan af de öfriga ideala krafter, som stärka nationens andliga lif och gifva detsamma själfständighetens prägel.

R. F. V. WILLEBRAND.

C. DEN SCENISKA KONSTEN.

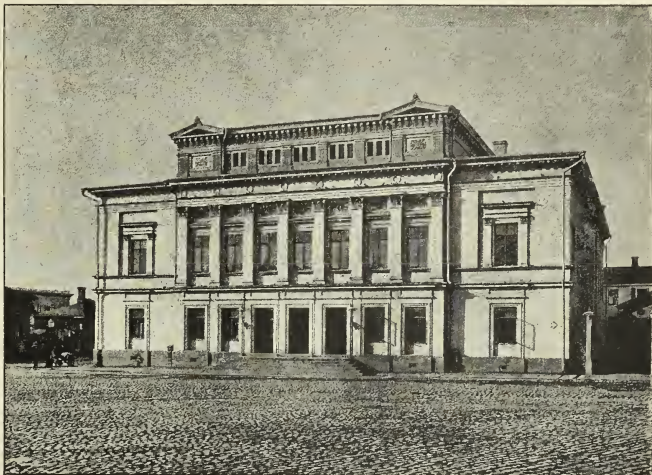
Icke annorlunda, än i de stora kulturländerna, te sig i Finland den dramatiska konstens tidigaste öden. Teatraliska föreställningar i kyrkorna, afsedda att höja religiösa festers glans, gjorde säkert början äfven här, ehuru minnet af dem icke, såsom i södern, bevaras i digra handskrifter af mysterier och mirakel eller genom andra vederhäftiga vittnesbörd. Endast i »stjärngossarnas» aftonbesök i husen vid juletid, med deras Betlehemsstjärna af guldpaper på en stång, deras tre heliga konungar — af hvilka den svarte med sin historiskt trogna ansigtsfärg får ersätta hvad som brister i tradition för öfrigt — och deras skrala sång, fortlever ännu i några trakter af vårt land en stympad, oigenkännelig hägkomst från katolicismens fromma spektakler.

Från kyrkan och presterskapet gick den dramatiska konsten sin vanliga väg till skolan och dess alumner. Fastlagsspel och skolkomedi, de båda arterna af den gladare dramatiken under nyare tidens början, synas på detta område hafva smuttit tillsammans i »fastlags spell» i skolorna. Det rent sedolärande lustspelet fick sin egentliga härd vid Åbo universitet, hvars invigning den 17 juni 1640 redan firades med uppförandet af ett stycke af denna art — på svenska, medan skolkomedierna mest varit på latin — och blomstrade där intill århundradets slut, framalstrande till och med en anspråkslös början till inhemsk dramatik.

Örlig och onda tider för öfrigt kväfde sedan i Finland all häg för scenens lekar under nära ett sekel framåt. Men då den dramatiska konsten i Sverige, länge en främmande lyxplanta där, under Gustaf III fått fasta rötter i inhemsk jord, sände den också hit öfver några skott. Den första svenska trupp, som spelade i Finland, leddes af en viss SEYERLING, en infödd tysk, som, oaktadt sin klena förmåga i svenskan, oförskräckt spelade på detta språk. Den kom hit i början af 1780-talet och höll sig här i icke mindre än tjugu års tid, fägnande med sina, efter allt att döma, högeligen primitiva föreställningar en intresserad publik icke allenast i Åbo och Helsingfors, utan ock i en del mindre landsortsstäder, hvilka måhända aldrig sedan dess bugnats med besök af professionela skådespelare. Representationerna försiggingo i lador och lider, på gästgifvaregårdarnas vindar och någongång i deras gästrum. Repertoaren var allt annat än klassisk; pjesnamn som »Skapelsen», »Andeskådaren», »Susanna i Babylon» antyda emellertid, att man icke nöjde sig med banaliteter, och med Envallsons »Kronofogdarne» skänkte man sin tribut åt den nyare svenska dramatiken.

Seyerlings trupp hade spridt smak för teatraliska föreställningar vida omkring i Finlands bygder. Efter den kunde under de följande decennierna talrika andra sällskap — äfven tyska — här finna ett tacksamt fält för sin verksamhet, och å de orter, där för tillfället icke en dylik konstnjutning stod till buds, sörjde amatörer för de dramatiska behofvens tillfredsställelse. På Sveaborg bildades inom garnisonen en trupp, som regelbundet hvarje söndag gaf föreställningar i Helsingfors — alltid för klickfullt hus, oaktadt repertoaren icke omfattade mer än ett enda stycke, »Kronofogdarne».

Den första egna lokal för teatern bygdes i Åbo 1813, det första egentliga teaterhus i Helsingfors 1827, af Engel. Detta senare invogs af ett tyskt teatersällskap med ett stycke af Kotzebue och under tio år framåt talas och sjunges nu nästan mera tyska än svenska på Finlands förnämligare scener. Den tyska teaterdirektören Schultz spelar från 1827—1834 årligen i Helsingfors och har jämte den rent dramatiska äfven en lyrisk repertoar; andra operatrupper från Ryssland och Östersjöprovinserna, bland dem några af hög rang, göra den finska publiken bekant med musikalisk-dramatisk konst och utöfva väckande verkan på musiklifvet inom våra landamären. En svensk trupp, den Westerlundska, är under hela 30-talet stadig i Finland och spelar såväl i Helsingfors som i landsorten, ja t. o. m. på landsbygden, hvarest stundom, enligt hvad traditionen förmåler, entréerna erlades *in natura*: för en kappe potåter kunde man få se Hamlet eller Fiesco eller Die Ahnfrau — direktörens genre var nämligen den höga tragedin, hvilket icke hindrade honom att senare slå öfver till världshusvärdens mera prosaiska yrke.

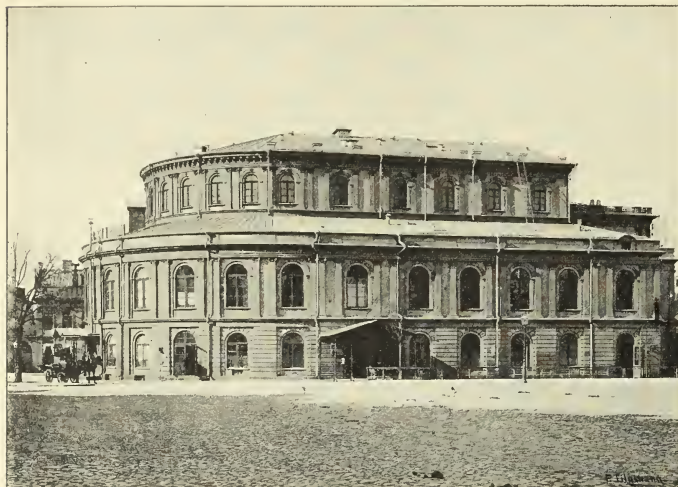

Teaterhuset i Åbo.

Så följer ett anmärkningsvärdt tidskifte i teaterns historia hos oss, sträckande sig till 40-talets slut och betecknad af täta besök af Sveriges utmärktaste skådespelare. Det inviges 1836 med ett månadslångt sommargästspel af EMELIE HÖGQVIST, den svenska teaterns hittills måhända största kvinnliga konstnär, och fortsattes med namn som TORSSLOW, PIERRE och FREDR. DELAND, NILS ALMLÖF, i spetsen för trupper, hvilka i särskilda repriser spela såväl i Helsingfors som i Åbo, där 1838 ett nytt, pryddt teaterhus uppförts. Goda sceniska förmågor fylla platserna vid sidan af de nämnda utmärkta konstnärerna, och repertoaren omfattar den europeiska dramatiken storverk på samma gång som den svenska dramatiska litteraturens nyaste alster. Publiken lika väl som kritiken förstod till fullo att uppskatta värdet af dessa sceniska föreställningar, de första af gedignare halt man i Finland sett. Och om äfven några direkta spår af dessa truppers steg öfver de finska tiljorna icke genast falla betraktaren från en senare tid i ögonen, så måste han dock tillskrifva dem och den första rangens konst de delvis bjödo på förtjensten af att hafva väckt ett intresse för teatern, hvilket med deras upprepade besök i tysthet utvecklas och stiger, tills det vid seklets midt ger sig uttryck på mångfaldiga, oförtydbara sätt.

Bäst förmärkes kanhända tillvaron af detta intresse i publikens håg att spela teater själf. I alla landsändar florerar sällskapsspektakler i olika gradationer — från den inhemska och ryska aristokratins franska komedier i Helsingfors' societetshus till de anseeligt blygsammare föreställningarna i småstädernas gästgifvaregårdar. Och när slutligen några amatörer våga sig på att 1849 i Helsingfors sjunga och spela Rossinis Barberare på den gamla träteaterns scen, så sker det under en hejdlös entusiasm, som icke förlorat i styrka, när följande år försöket förnyas genom operan Kärleksdrycken af Donizetti.

Samtidigt förbinder sig teaterdirektören EDVARD STJERNSTRÖM att under tre års tid, 1850—53, spela i Helsingfors, Åbo och Wiborg. Själf framstående konstnär, hade han omgifvit sig med goda skådespelare och valt sin repertoar med artistisk urskilning. Man får sålunda försmak af en god *stacunde* teatertrupp, och i pressen begynner frågan om en sådan att allt allvarigare diskuteras. Och liksom för att visa, hvilka frukter man här af kunde paräkna för den fosterländska dramatiken, framträdde och uppföras nu de första större dramatiska alstren af inhemska författare:

Svenska teatern i Helsingfors.

1851 Topelius' »Efter femtio år» och Berndtssons »Ur lifvets strid» samt 1853 den förstnämndes ända till den dag som är på repertoaren kvarstående »Regina von Emmeritz».

Under det år, som ligger mellan de båda nämnda, förteckna därjämte teaterns annaler en händelse, som skall blifva af stor bärvidd för dess framtid. De dramatiska intressena inom hufvudstadens konstliskande och konstöfvande kretsar flyta tillsammans i en ny operaföreställning, men denna gång

inhemsk från början till slut: Fredrik Pacius', vår folksångs tonsättares, till text af Topelius komponerade opera »Kung Carls jagt», uppförd af amatörer — idel Helsingforsbor som rollinnehafvare, orkestermedlemmar och statister — första gången under oerhördt jubel den 24 mars 1852 och därefter åtta gånger å rad för fulla hus. Och under inflytande af den stämning, som premiären framkallat, besluter man att bygga ett nytt, tidsenligt teaterhus.

Blott långsamt iklädde sig hänförelsen emellertid den nödiga materiella formen. Orientaliska kriget kom emellan, och för de allierades kanoner fördunstade alla högidealistiska sträfvanden. Först åtta år efter det den väckts stod tanken på ett nytt teaterhus realiserad i Helsingfors esplanad. Till invigningsfesten hade åter den finska sången och musiken bjudit sitt bästa. F. von Schantz hade skrivit en Kullervo-uvertyr, F. Cygnaeus en prolog och Topelius och Pacius åter i gemensamt arbete skapat »sagospellet» Prinsessan af Cypern. Under goda förebud drogo sålunda sånggudinnorna in i sitt vackra nya hem; man hade visserligen icke, som Gustaf III, med skriftligt löfte på frontespisen helgat templet »patriis musis», men man tycktes, bättre än det, vilja gifva samma löfte i verk och gärning.

Efter den Stjärnströmska truppens bortfärd och under kriget hade teaterlivet i Finland företett en bild, hvilken icke litet påminde om tiden 1827—40. De politiska förhållandena hindrade nämligen svenska trupper att komma öfver hafvet, och de få, som underkastade sig besväret att resa öfver Torneå, voro naturligtvis icke af första rang. Men ett vederlag erbjöds, åtminstone i Helsingfors, af i Ryssland gasterande tyska sällskap, hvilka under de krigiska tiderna icke rosade sin marknad där. Sålunda kom det sig bland annat, att hufvudstaden, på varen och sommaren 1856, upplefde öfver femtio operaföreställningar af en utmärkt trupp, den Schramekska. — Efter freden komma åter bättre svenska skådespelarsällskap hit öfver. Andersson, direktör för det bästa af dem, har med sig några gamla bekanta från Stjärnströms trupp och stannar i Finland till decenniets slut. Han presenterar 1859 för Helsingfors publik fröken HEDVIG CHARLOTTA FÖRSMAN, som, genast blifven dess gästling, senare skall som fru Raa inrätta sitt namn i den finska dramatiska konstens häfder.

Allt sedan femtitalets början hade idén om en stående teatertrupp ständigt hållits vaken. Att denna trupp genom rekrytering från Finland småningom skulle öfvergå till fullt inhemsk, var därjämte ett framtidsönskningsmål hos sakens varmaste anhängare, framför allt hos Fredrik Cygnaeus, som icke tröttnade att i tidningsuppsatser och broskyrer kämpa för en helt och hållet fosterländsk riktning i teaterns organisation.

Emellertid fortsattes den goda början i Nya teatern under dess första lefnadsår hvarken af någon inhemsk eller ens af någon stående trupp. Pierre Delands sällskap hade för denna tid hyrt teatern. Men redan under andra året af stenteaterns tillvaro blef en stående trupp bildad, och en ny blomstringstid tycktes träda in med den, fyllande alla förhoppningar, som man fäst vid denna organisation. Redan 1862 fick man glädjas åt att se ett af de allra förnämsta alstren af finsk dramatik, Wecksells Daniel Hjort, gå öfver scenen, bebadande, att en stor dramatisk skald blifvit Finland beskärd, och samma år framträdde Runebergs familjemålning »Kan ej». Äfven i öfrigt var repertoaren god — truppen invog sin verksamhet med Calderons »Lifvet en dröm», och namnen Shakespeare, Molière, Sheridan, Hugo, Ponsard förekomma på dess spellistor. De stora rollerna uppbyros af några mycket framstående konstnärer, ÖSTERBERG, SWARTZ och FREJA RYBERG; 1862 engagerades FREDRIK DELAND, den utmärkte komikern, och 1863 HJALMAR AGARDH, som sedan i nära trettio år kvarstod vid denna scen. Orkestern leddes af en finsk man, Filip von Schantz. En teaterskola grundades för att förverkliga tanken på en framtida rent inhemsk skådespelarekonst — den stående truppens medlemmar voro, på par undantag när, svenskar.

En ljus och trygg framtid syntes sålunda gry för den dramatiska konsten i Finland. Men alla vackra förhoppningar grusades bokstafligen, när en eldsvåda natten mot den 8 maj 1863 totalt förstörde den nya teatern.

Man lät dock icke modet falla. Teaterhusbolaget gjorde energiska ansträngningar, erhöll ekonomiskt stöd af landets styrelse, och sålunda kunde redan på hösten 1866 den nya teatern öppnas. Åhman-Pousette'ska sällskapet, som under mellantiden gästade den till en annan plats flyttade gamla, den s. k. Arkadiateatern, hyrde den nya på ett år. Men efter denna tid uppsattes åter ett stående sällskap, denna gång icke, som senast, af teaterhusbolaget, utan af en inom hufvudstadens publik bildad, på aktier ställd s. k. garantiförening, en institution, som äger bestånd än i dag. De bästa af den nämnda truppens medlemmar trädde nu i Helsingfors teaters omedelbara tjänst: ÅHMAN själf, vidare GUSTAFSSON, MALLANDER, fröken WIBERG samt framför allt den forna fröken Forsman och hennes make, FRITHIOF RAA.

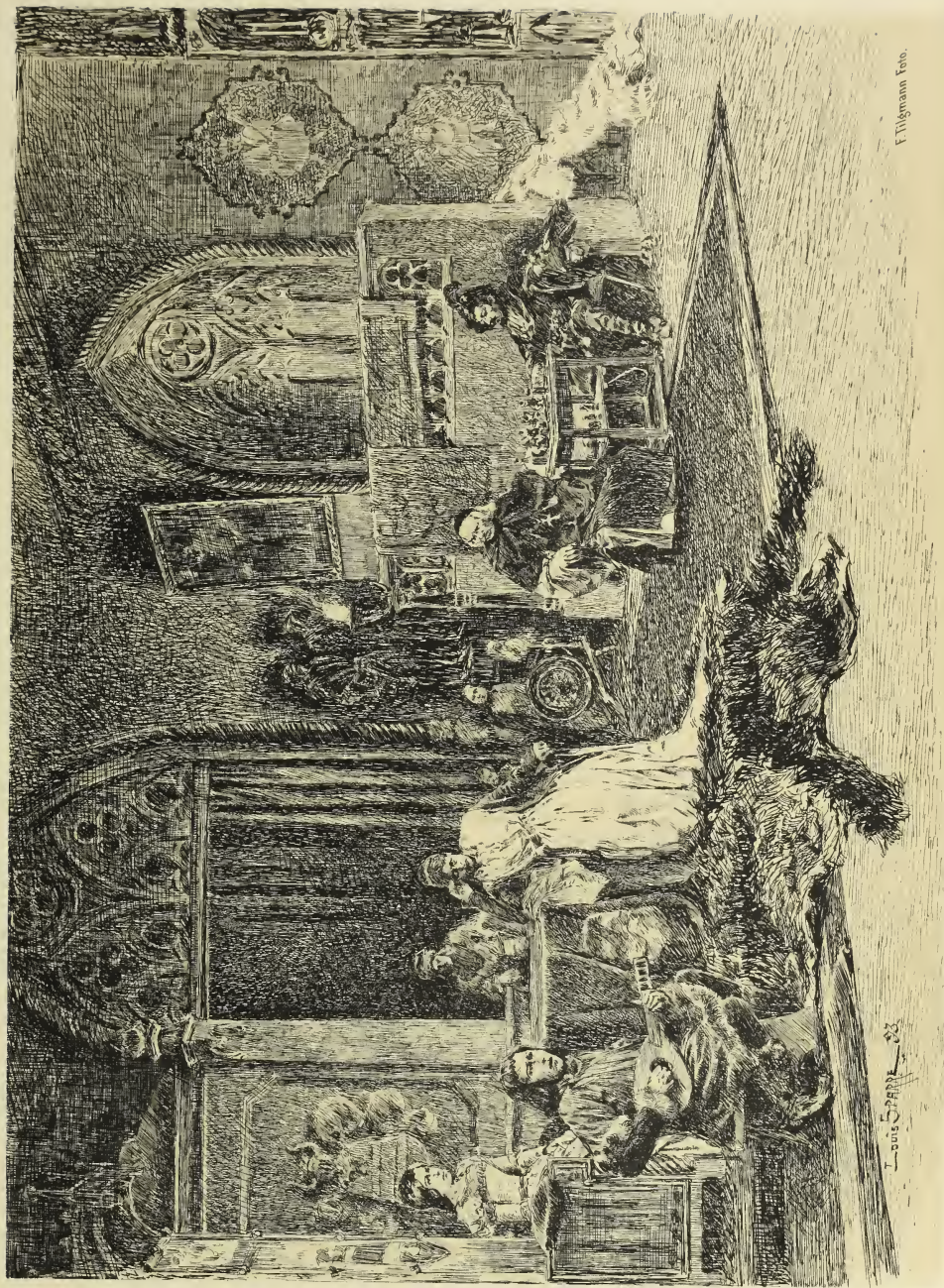
Tack vare dessa krafter — till hvilka något senare kom en förtjusande trio af ungdom och behag, fröknarna FRANKENFELT, GRABOW och TENGMARK — och en med litterär smak sammansatt repertoar, var Helsingfors' publik under de närmast följande åren i tillfälle att njuta af en scenisk konst, som icke sällan kunde kallas stor. Minnena från dessa tider samla sig främst kring Raa's namn och de gestalter han på scenen skapat. En konstnär af den mest äkta halt, förenade han

med en genialiskt fin uppfattning den underbaraste lätthet att ge den form och uttryck. Icke ens de, till hvilkas barndomshågkomster det hör att hafva sett Raa som Gustaf Adolf i Regina von Enmeritz, som Daniel Hjort, som Gringoire, hafva helt kunnat glömma hans mäktiga spel och hans sällsynt sköna organ. Död vid endast 32 års ålder 1872, hade han dock hunnit lyfta sitt konstnärsnamn till en höjd, där det tillsvidare i vår svenska teaters annaler står ensamt. Han är ock den ende bland svenska teaterns framstående artister, hvars konst först i Finland vecklats ut till full blomning och hvars rykte därför icke heller nått utöfver våra gränser. Vid sidan af honom uppar hans maka den stora repertoaren, särskildt i roller af högtragisk, lidelsefull karakter utvecklande en konst, som ej i mycket stod efter hennes mans.

Sedan denna tid har Nya teatern ständigt innehaft af en stående trupp, med svenskan till språk och för det mesta sammansatt af artister från Sverige. Förmånen att salunda kunna rekrytera sig med färdigt utbildade krafter har i icke oväsentlig grad inverkat på prestationernas beskaffenhet, om ock de öfvervägande främmande elementen icke uppmuntrat inhemska gryende talanger att våga sig fram med sin omogenhet och sin dialekt. På svenska teatern hafva äfven under de senaste decennierna åtskilliga större och mindre arbeten af inhemska svenskspråkiga dramaturger för första gången uppförts; det märkeligaste är Runebergs »Kungarne på Salamis», som framträdde på tiljan 1873. Bland nyaste alster af inhemska dramatik har Karl A. Tavaststjernas »Affärer», 1890, haft den största framgång. — Med talscenen har tidtals en lyrisk scen varit förbunden, såväl opera som operett. Företaget har närmast stått under ledning af en scenisk intendent, äfven han vanligen hemma från Sverige. Af garantiföreningens direktörer egnade N. KISELEFF under 1860—70-talen en synnerlig omvårdnad åt teaterns angelägenheter. Af dess intendent har den svenske författaren HARALD MOLANDER med framgång sträfvat att förlägga tyngdpunkten i ett godt samspel och att höja mise-en-scenen. Genom den svenska teaterns försorg har Helsingfors' publik beredts tillfälle att beundra några af Skandinavien och det öfriga utlandets förmästa sceniska konstnärer, såsom Johannes Bruun, Betty Hennings, Knut Almlöf, Ellen Hartman samt Judie och Coquelin. — Ledningen af den svenska scenen öfvertogs hösten 1893 af skådespelaren A. LINDBERG.

Det unga arbetet för finskt språk och finsk odling hade redan på många håll inhöstat rika frukter, innan det nådde den sceniska konsten. För dem, som i allmänhet förfäktade den inhemska skådespelarekonstens sak, hade väl tanken på en framtida rent finsk scen icke varit alldeles främmande: på denna tanke, ehuru icke tydligt uttalad, bygger redan den tidigaste artikeln om inhemska teater i Finland — af den adertonårige A. Meurman 1844; den formuleras klarare af Z. Topelius i Helsingfors Tidningar 1847, och den framträder som ett yrkande i en uppsats af Fredrik Cygnæus 1859; väl hade ock sedan 1848 på sällskapsspektaklens repertoar förekommit några stycken på finska, tidigast och tätast Hannikainenens Silmäkääntäjä — en folkpjäs, som med sina på scenen uppträdande husdjur af olika slag i drastisk realism öfverbjöd det modernaste i vår tid. Men först 1869 kan grunden till en finsk skådebana sägas hafva blifvit lagd. Några teatervänner inom Helsingfors finsktsinnade kretsar föranstaltade nämligen den 10 maj sagda år i den för ändamålet hyrda Nya teatern en representation, vid hvilken Kivis »Lea» på originalspråket uppfördes. Fru Raa hade gått in på det djärfva förslaget att spela hufvudrollen på ett tungomål, som hon ej var mäktig, och utan att förstå mera än den allmänna innebörden af sina repliker, lärde hon rollen ord för ord samt gaf den en tolkning, som ej stod tillbaka för hennes största tragiska prestationer på svenska. Genom denna bragd hade hon för alltid förknippat sitt namn med den finska nationalteaterns uppkomst.

Den hänförelse, som Lea-föreställningen födt och som lefde kvar långt efter kvällens flyktiga timmar, innebar säkra löften om tillkomsten af en finsk scen. Närmast följande år förgingo visserligen under fortsatta försök: en trupp bildades, men blott som underafdelning af en privat förening, »Suomalainen Seura» (Finska klubben), i Helsingfors och bland dess medlemmar; den

SCEN UR »ELINAN SURMA» AF G. V. NUMERS.

TECKNING AF LOUIS SPARRÉ.

gaf, delvis understödd af framstående artister, som fru Raa och sångerskan Ida Basilier, en serie representationer, både rent dramatiska och dramatisk-lyriska. Men på våren 1872 grundades faktiskt den stående finska teatern: inbjudning till aktieteckning utfärdades och hörsammades beredvilligt af allmänheten, en direktion tillsattes, och sjuetter — sex damer och sex herrar — engagerades, till en del från en af den svenske skådespelaren Westernmark grundad elevskola, som äfven haft finska stycken på sin repertoar. I spetsen för det nya företaget ställes den person, på hvars initiativ Lea-föreställningen tillkommit och som ledt de dramatiska föreställningarna vid Suomalainen Seura: doktor KAARLO BERGBOM. Genom sina studier, sin litterära verksamhet och sitt brinnande intresse för teatern var han härtill mer än någon annan egnad.

Den 13 oktober 1872 gaf den finska truppen sin första själfständiga representation i Björneborg, gjorde därefter ännu några månaders lärospån i landsorten och spelade på våren 1873 i Helsingfors.

På hösten samma år togo emellertid de dramatiska sträfvandena på finskt håll en ny och oväntad riktning. Tanken på att med talscenen förbinda en lyrisk afdelning väcktes genom förekomsten af några utmärkta sångkonstnärer i Helsingfors och realiserades, oaktadt alla betänkligheter, med en förvånande hastighet. Inom kort hade »finska operan» kommit till stånd och stält intresset för talscenen i skuggan. Under dr Bergboms äfven på detta område af djup insigt präglade ledning och med en personal, bestående af några bland de mest framstående lyriska artister vi egt — Emmy Strömer, Ida Basilier, Alma Fohström, Bruno Holm — lefde finska operan ett glansfullt lif i sex års tid, ända tills ekonomiskt tryck bragte tonerna att tystna. Icke blott för den musikaliska konsten i Finland verkade den mycket — tjugusex operor, bland hvilka flera af musikkulturens bästa, hunno gifvas, Faust gick femtio gånger öfver scenen. Den har äfven mäktigt bidragit till höjande af intresset för finsk scenisk konst öfver hufvud, och den har införd Helsingfors' svenska allmänhet med framgång fört de dramatiska sträfvandenas inom det finska lägret talan.

Den finska talscenens yttre öden erbjuda icke någon synnerlig omväxling. En del af året i hufvudstaden, en annan del i landsorten, stundom ock i S:t Petersburg — ett resande teatersällskaps lif med alla dess vedermödor, men visserligen med det sällsynt tacksamma målet i gengäld att i fullständigt obruten bygd utså kärlek till fosterländsk dikt och konst. Under operans existens var taltruppen mera hänvisad till landsorten, än den arbetade i hufvudstaden. Men numera hafva resorna blifvit allt färre.

Den inre utvecklingen företer en desto rikare bild.

När finska teatern nyligen högtidligt begick sitt tjuguårsjubileum, kunde i själfva verket dess medlemmar och dess vänner med stolt het blicka tillbaka på de två decenniernas arbete. Man må betänka, hvad det vill säga att skapa en nationalseen för ett folk med så ung bildning som vårt, hvilket ej har de ringaste traditioner i konst, hvars språk först nyligen begynt att forma sig för högre kulturändamål och hvars litteratur erbjuder så godt som ingen repertoar — hvarken i original eller öfversättning.

Oaktadt det föga uppfostrande vandringslifvet och oaktadt hårda, oberäknliga motgångar i öfrigt — flere framstående sjuetter hafva midt i sin bästa verksamhet borttryckts af döden — kan dock den finska skådespelaretruppen sägas i sin framställningskonst hafva nått en ståndpunkt, som fullt tillfredsställer de allt mera stegrade fordringarna. Den har delvis presterat första rangens konst: en skådespelerska, IDA AALBERG (f. 1858), hvars talang vid den växt upp och som nu obetingadt måste räknas till nordens förmästa, har i särskilda roller, i inhemska och utländska, i klassiska stycken och i moderna, i den stora repertoaren såväl som i den lilla, gifvit glänsande prof på att dramatisk begåfning ingalunda, som man är så böjd för att tro, fattas vårt lugna, tillbakadragna folk. Hennes konst är glödande och passionerad, smidig och säker, en inre, en själsens konst ännu mer, än de yttre medlens. Bland hennes många oförglömmeliga roller stå

måhända Nora i Ibsens »Dukkehjem» och Kirsti i v. Numers' »Elinan surma» som individuella skapelser högst. Utländsk publik har gifvit oss rätt i vår bemärdan för henne: i Buda-Pest, i Stockholm, i Köpenhamn, i Berlin har hon uppträdt under stort bifall. Af finska teaterns öfriga snijetter må nämnas dess första regissör, OSKAR VILHO, BRUNO BÖÖK — båda borttryckta af döden — BENJAMIN LEINO, den enda kvarstående från teaterns första uppsättning, och KAAROLA AVELLAN.

Liksom denna teater frambragt en finsk skådespelarekonst, så har den ock skapat en finsk repertoar. Den har eggat till dramatisk produktion, och från dess tilja hafva en numera ganska omfattande litteraturs förstlingar presenterats för publiken; den har varit ett vehikel för införlifvandet af den inhemska svenska liksom af den utländska dramatiken bästa alster med litteraturen på finska och har sålunda äfven i detta afseende gjort det nationella kulturarbetet oskattbara tjänster. Repertoaren har för öfrigt icke rättat sig efter dagtyckenas vindkast, utan fastmer sträfvat att uppfostra publikens smak: inhemska dramatik af värde i första rummet och det bästa af utländsk, äldre och nyare, därbredvid, har varit den ledande grundsatsen. Shakespeare, Molière, Schiller, Holberg, Ibsen, Björnson äro lika mycket hemma på finska teaterns scen som Runeberg, Topelius, Minna Canth och v. Numers. Äfven spelsätt och yttre utstyrelse hafva städe varit präglade af konstnärlig insigt. — Det bästa vittnesbörd därom har gifvits af en bland Europas förnämsta skådespelare, som efter en representation här yttrade sin förvåning öfver att teatern var så ung, då ju allt tycktes gifva vid handen, att den arbetade med en gammal god tradition till stöd.

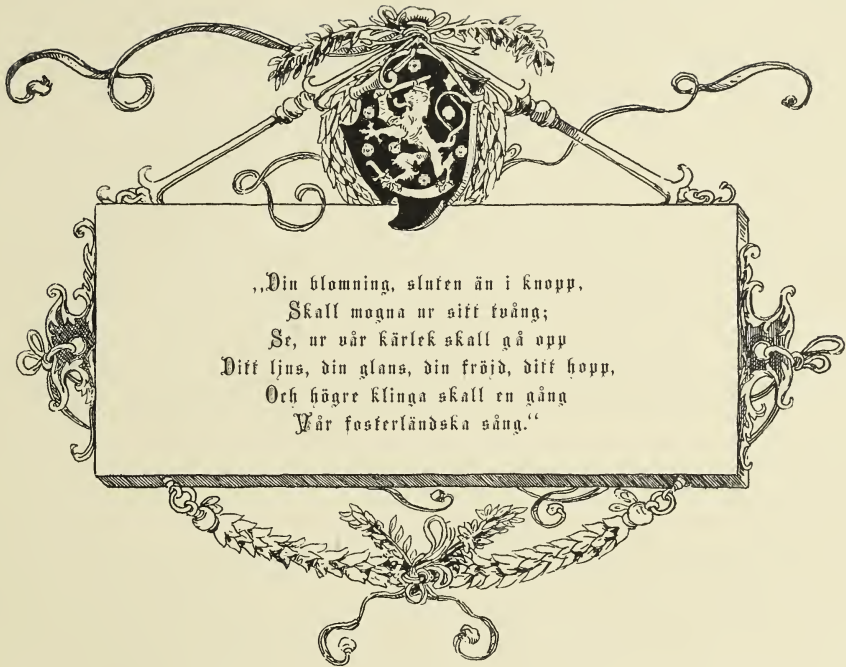
Dessa resultat äro till en del frukter af en utomordentlig hängifvenhet såväl från konstnärernas egen sida som från publikens; finska teaterns vännere hafva nämligen icke skytt de största ekonomiska offer för att upprätthålla en anstalt, hvilken nära nog blifvit de finskt-nationella konststräfvandenas centrum. Men största andelen i alla dessa vinningar har likväl doktor Bergbom. Utan hans mångsidiga begåfning och rastlösa energi, utan den lyftning han förstått förläna det största som det minsta hade helt visst ej finska teatern så säkert och så segerrikt gått sin väg »per aspera ad astra». Det bör jämväl icke blifva onämndt, att vid sidan af dr Bergbom hans syster, EMILIE BERGBOM, som med mindre vanlig insigt och kärleksfull energi gjort broderns uppgift till sin, har en väsentlig del i teaterns framgångar.

Som ett erkännande af dr Bergboms förtjänster om fosterländsk odling har landets regering tilldelat honom en årlig lifstidspension.

Helsingfors' teatrar åtnjuta för närvarande ett anslag af 24,000 mark hvardera. Därtill kommer ännu för svenska teatern en hyra af 1,000 rubel för kejsarliga logen och för den finska ett extra statsanslag af 8,000 mark — gifvet i betraktande af nödvändigheten för finska teatern att själf utbilda sina skådespelare — äfvensom från Helsingfors stadsfullmäktige ett belopp med vilkor att gifva fem folkrepresentationer om året till halfva det vanliga biljettpriiset. Svenska teaterns enskilda garanti har de senare åren vexlat mellan 30- och 10,000 mk; finska teatern har under samma tid haft sig tillförsäkrad en årlig enskild garanti af 12- till 10,000 mark.

I landsortsstäderna hafva, utom den finska skådespelaretruppen, tidt och ofta teatersällskap från Sverige gifvit föreställningar. Tvenne inhemska kringresande trupper hafva på senaste tider blifvit uppsatta: en svensk, som står under ledning af en inhemska man, skådespelaren A. ARPPE, samt nyligen äfven i Sverige och Norge med framgång uppfört arbeten af finska författare, äfvensom ASPEGRENS »finska folkteater».

WERNER SÖDERHJELM.

„Din blomning, sluten än i knopp,
Skall mogna ur sitt tvång;
Se, ur vår kärlek skall gå upp
Ditt ljus, din glans, din fröjd, ditt hopp,
Och högre klinga skall en gång
Vår fosterländska sång.“

Anvisning för bokbindaren.

Vid inbindningen af »Finland i 19 seklet» iakttages följande:

Alla de titelblad, som åtföljt de skilda häftena, utslutas. I stället insättes det för hela verket afsedda titelblad, som åtföljer sista häftet.

Vidare utslutes det blad i *första* häftet, å hvilket *Programmet för texten* och *Programmet för illustrationerna* äro tryckta.

I stället insättes uti slutet af verket den nu meddelade *Innehållsförteckning till Finland i 19 seklet*.

Kartorna.

Kartan med rubriken *Storfurstendömet Finland* insättes mellan s. 4 och 5.

Kartan öfver *Åbo skärgård* och *Åland* insättes mellan s. 6 och 7.

Kartan öfver *Saima vattnen* insättes mellan s. 12 och 13.

Helbilderna insättas vid nedan angifna sidor.

	mellan sid.	6 och	7.
Eckerö postbrygga (efter kartan)	»	16	» 17.
Vinterlandskap af E. Järnefelt	»	20	» 21.
Barrskogsinteriör	»	24	» 25.
Åbo, sedt från Domkyrkans torn	»	26	» 27.
Helsingfors, vid Södra hamnen	»	54	» 55.
Vallgosse från Paanajärvi	»	56	» 57.
Bonde från Norra Savolaks	»	»	»
På hafvet, af Edelfelt, strax därefter	»	»	»
Rastande renkaravan d:o	»	»	»
Svedjefolk i arbete	»	58	» 59.
Gudstjänst i skärgården	»	74	» 75.
Alexander I och Finlands ständer	»	84	» 85.
Alexander I, Nikolai I och Alexander II	»	88	» 89.
Landtdagens öppnande den 18 september 1863	»	100	» 101.
Kejsar Alexander III, Kejsarinnan och Tronföljaren	»	106	» 107.
Lagen, staty af W Runeberg	»	116	» 117.
Kör i torfrök	»	142	» 143.
I Hangö hamn	»	164	» 165.
Första Maj (bild ur studentlifvet)	»	172	» 173.
Vetenskapen och Konsten	»	188	» 189.
Kristushufvud	»	228	» 229.
Joh. Ludv. Runeberg, af Edelfelt	»	270	» 271.
Wilhelm von Schwerin, af d:o	»	278	» 279.
Aino myten, af A. Gallén	»	300	» 301.
Sampo smides, af d:o	»	302	» 303.
Stridande tjädruppar, af E. von Wright	»	334	» 335.
Skogstjern i mänskensbelysning, af Munsterhjelm	»	336	» 337.
Aino, af Takanen	»	»	»
Skogstjern, af Lindholm	»	338	» 339.
L. Pasteur, af Edelfelt	»	»	»
Konstkännare i Louvern, af Berndtson	»	340	» 341.
Höstlandskap, af Westerholm	»	342	» 343.
Middagshvila, af Gallén	»	»	»
Vinterlandskap, af Järnefelt	»	»	»
Mariatta, af Wallgren	»	344	» 345.
De Skeppsbrutna, af Stigell	»	346	» 347.
Elinan surma, af Sparre	»	360	» 361.

RÄTTELSE:

Sida 5 rad 7 uppfifrån **står** SO. och SV., **läs:** SV. och V.

» 18 » 2 » » 2° » —2°.

» 22 » 15 » » Päjänes » Päjännens.

» 31 » 16 » » 1790 och 1791 » 1789 och 1790.

» 38 » 9 ff. uppfifrån bör meningen lyda: Här vistades en tid Karl Knutsson, innan han 1448 afseglade till Stockholm för att mottaga Sveriges krona.

» 50 » 13 nedifrån **står** 52 **läs:** 50.

» 198 » 8 » » 25 mars » 27 mars.

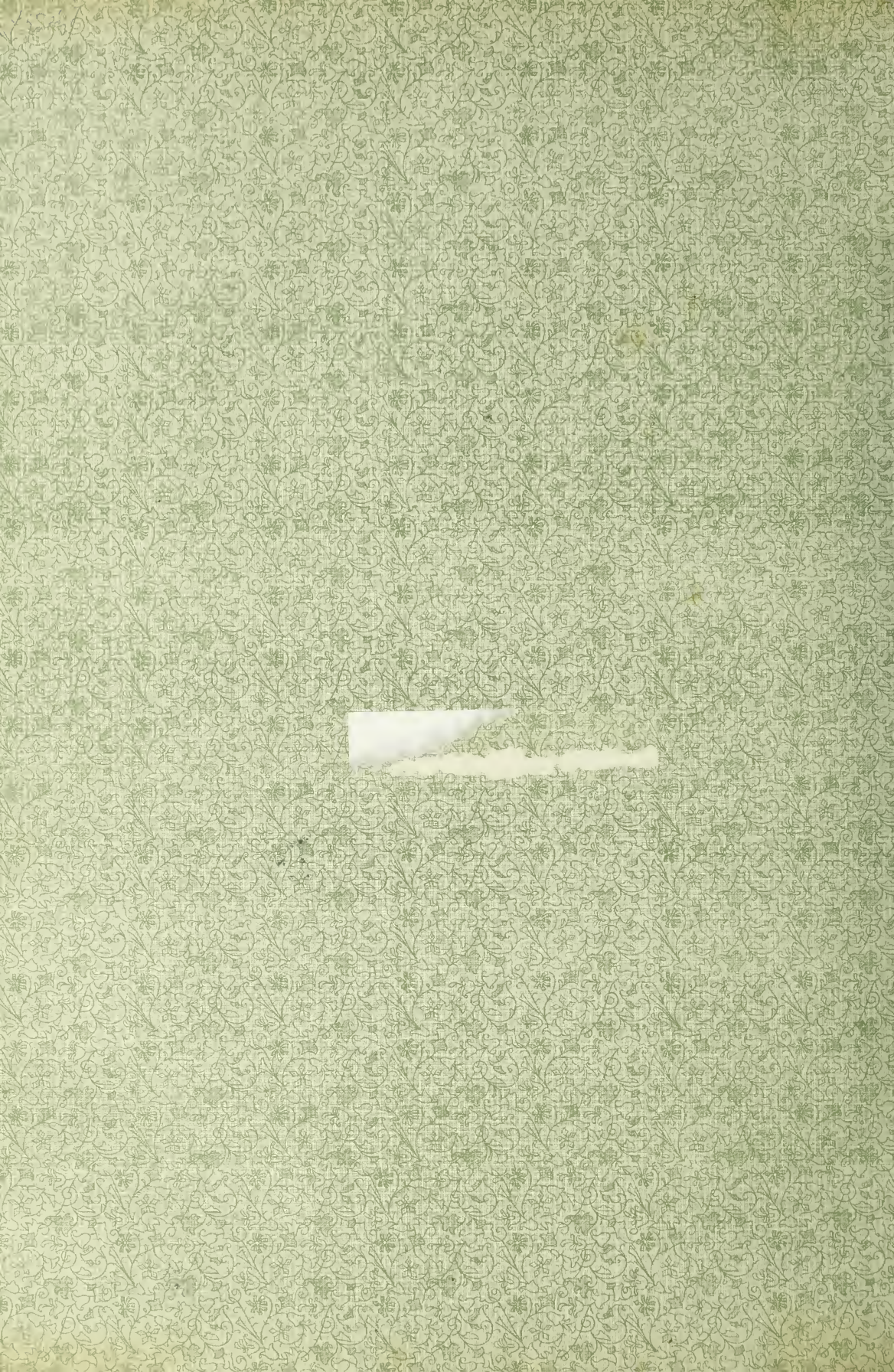
» 229 » 10 » » 1830-talet » 1820-talet.

» 253 » 11 » » 1868) » 1860).

» 254 » 1 uppfifrån » 1832 » 1834.

» » » 13 » » 1879) » 1859).

DATE DUE

[illegible]

COVER SYSTEM®

Made in Italy

09-10 BIG

